प्रस्तावना.

पुस्तकनो चतुर्थभाग, अर्हद्ज्ञानसिंधुस्नायिसुज्ञ पुरुषोनी कृपाथी संपूर्ण करीने, ग्रंथप्रयोजन संबंधी सूचक, लखाण करवाने विद्वज्जन पासेंथी अनुज्ञा मागी लहुं छुं.—

[..]तुर्थ भाग, सर्वोत्कृष्ट छे. तथा सघला सूक्ष्म अने स्थूल बुद्धिमान् सज्जनोने आल्हादकारक थाय. कारण के सांप्रतमुद्रितकृतभागमां मुख्यत्वें करी जे अस्मन्मताभिलापि साधु, साध्वी, श्रावक तथा [..]प्रकृति छे, तेउने निश्चय करी आपणो अर्हन्मतस्थत्व कहेवाइयें! ए विषयोनुं यत्किंचित् ज्ञान [ए]वा हेतुथी क्षेत्रसमास, संघयणीसूत्र, तथा षट्कर्मग्रंथनो, बालावबोध सहित सविस्तर समावेश छे. अन्यच्च आ प्रकरणरत्नाकराख्य पुस्तकना प्रथम भागथी चतुर्थ भाग पर्यंत श्रीमदर्हत्प्रणीत च- [..] पण यत्किंचित् समावेश करेलो छे.

संघयणीनामक ग्रंथ, जे एतत्पुस्तकगत कह्यो छे, तेमां देवादिक चातुर्गतिक जीवोनां प्रत्येक द्वु- [द्वा]र कह्यां छे. तेमां पण देवगति संबंधी व्यक्तता विशेष छे. ज्यांसुधी ए ग्रंथनुं ज्ञान न होय, त्यां- ते मनुष्यने देवादि चातुर्गतिक जीव विगेरेनुं प्रतिपन्नत्व होतुं नथी, माटे एनुं ज्ञान अस्मदादिकने [..]न अत्यावश्यकता छे. श्री जिनभद्रगणिक्षमाश्रमणकृत बृहत्संघयणी भणवानो हालमां विशेष परि- [..] न होवाने लीधे मात्र आ त्रणशें गाथानो संघयणी ग्रंथ, सांप्रत समयमां बाहुल्यें करी सर्वे सज्जनो [..] वांचे छे, माटे तेज ग्रंथ आ पुस्तकमां मुद्रित कर्यो छे.

बीजो क्षेत्रसमास नामनो ग्रंथ, आ चतुर्थभागमां दाखल कर्यो छे, ते पण सूत्ररुचिमान् जीवोने जाण- वोज जोइयें, केम के तेमां जंबुद्वीप प्रमुख मनुष्योने रहेवाना अढीद्वीपना कुलगिरि, द्रह, कुंड, नदी, प- र्वत, शिखर इत्यादिक शाश्वता पदार्थोनां मानादिकनुं स्वरूप सविस्तर जणाव्युं छे. जुओ के ए सर्व पदार्थ पृथ्वीगत छतां तथा तद्ज्ञानदायक एवा महद्विरचित ग्रंथो छतां स्वधर्मानुसारिने तेनुं ज्ञान न होय तो केवी मोटी भूल गणाय? माटे ते ग्रंथ पण एतत्पुस्तकमध्यें दाखल कर्यो छे. यद्यपि पूर्वाचार्यविरचित म्होटा क्षेत्रसमास उपर श्रीमलयगिरि महाराजें सुमारें सप्तसहस्राधिकश्लोक टीका करी छे, तथापि ते क्षेत्रसमा- सनो बालावबोध न होवाने लीधे तथा स्थूलबुद्धिवालाथी तेनो लाभ न लइ शकाय तेथी तथा तेमज हालमां घणा खरा सज्जनो आ पुस्तकमां मुद्रित करेलाज क्षेत्रसमासनुं अध्ययन अध्यापन करे छे माटे तेनेज आ पुस्तकमां छापी प्रसिद्धतामां मूक्यो छे.

आ चोथा भागना अंतमां छ कर्मग्रंथ पण दीपीकृत कर्या छे. ते सर्वोत्तमोत्तम छे. केमके तेना परि- [..]र्ण ज्ञानविना मनुष्यने कर्म अने जीवनुं स्वरूप तेमज जीवने तत् संबंधासंबंधें करी ज्ञानाज्ञानात्मकत्व [उ]त्पन्न थाय छे तेनुं यथार्थ स्वरूप जाणवामां आवतुं नथी, अने ज्यांसुधी ज्ञानाभाव होय, त्यांसुधी सं- [..]र्ण कर्मनिर्जरा थाय नहीं. माटे एतद्ग्रंथाभ्यासी जीव, आत्मस्वरूप ज्ञान पामी, कर्मनिर्जरा करी सिद्धत्व- [..]ने प्राप्त थाय छे अने जेणे कर्मनुं स्वरूप यथार्थ लाधुं छे तेणेज श्रीवीतरागप्रणीत धर्मनुं निर्मल रहस्य [..]र जाण्युं छे, एवो निश्चयज छे. [..]
[..] कर्मग्रंथमध्यें कर्मसंबंधी विचार अति सूक्ष्म री[..]
[..]मां जूदी जूदी बाब[..]

[..]नुभव बुद्धिमान् श्रोता त[..]
जेथी स[..]

कृति सार्थे जीव, केवी रीतें बंधाय अने पाछो केवी रीतें छूटे छे? तेनुं यथार्थज्ञान ए
ए छए कर्मग्रंथोनी उत्पत्तिथी प्रसिद्ध छे, मार्टे अहीं आटलुं कहेवुं बस छे.

केटलाएक देहस्थ इंद्रिय विषयना सुखने सत्य कहेता एवा नास्तिकपद्धतिप्राप्त
स्वमुखथकी आ प्रमाणे वाग्विदोषनिस्सार करे छेः- जेम के, श्रुतचारित्रात्मक धर्म, अने
प्रमादकषायमय अधर्म पण नथी, बंध नथी, मोक्ष नथी, पुण्य नथी, पाप नथी, आश्रव
कर्मानुभव नथी, कर्मनुं विनाशवुं नथी, परभव नथी, देव नथी, देवीओ नथी, नरक नथी.
वितंडावादना खंडनकारक एवा आ छ कर्मग्रंथो छे, तेओनो खरे खरो अनुभव भावपूर्वक
श्रवण करवाथी थशे.

ए कर्मग्रंथो उपर मुख्यत्वें करी जुदा जुदा त्रण पंडितवर्योए बालावबोध करेलो छे. तेमां
श्रेष्ठ जीवविजयजीनो रचेलो छे, ते घणो सरल छे. तेनी श्लोकसंख्या सुमारें दश सहस्रनी
लावबोध टीकानुसारें पंडित मतिचंद्रजीविरचित छे, तेनी श्लोकसंख्या सुमारें द्वादश
पण अधिक प्रशंसनीय छे. तृतीय बालावबोध पंडितरत्न यशःसोमशिष्य पंडित श्री
बालावबोध कर्ताए केटलीएक वातो एवा खुलासाथी तथा सरलताथी समजावी छे के, वां
भणनार कदी जाड्य बुद्धिवालो होय तो पण तेने सहजमां समजाइ जाय. वली ए छए
सूक्ष्मार्थनी वातो होवाथी ते सर्वनुं स्मरण, अज्ञ वांचनार सांभलनारने तुरत उपस्थित रहे एवुं
बालावबोधकर्त्ताएं एवी खूबी वापरी छे के जे जे स्थलें एज वात फरी प्रसंगें आवे, ते ते स्थलें
लक्ष करी छे, के जेथी वांचनार सांभलनारने ते अवश्य याद रहे. वली ज्यां ज्यां अपूर्व अ
सूक्ष्म विचारो आव्या छे, त्यां त्यां टीकानुसारें तथा अन्यग्रंथानुसारें ते विषयोना स्पष्ट अर्थ
रूप दर्शाव्यां छे. एटले 'अमुक वात शी हशे?' एवो संशय किंचित् पण रहे नहीं. वली त
स्तर अधिकार जे ग्रंथमां होय तेनो प्रेक्षणप्रयास पण न रहे. एतादृश रचनाथी
कर्यो छे, तेनी अतिमनोहर रचनानी खूबी, सज्जनोने स्वकीयदृष्टिपथगत तथा श्रवणातिथि
मालम पडशे माटे तेनी अति स्तुति प्रस्तावना भूयस्त्वभयथी लखी नथी. ए बालावबोधनी श्लो
सुमारें (१७०००) छे.

प्रथम ज्यारें लिष्टो प्रसिद्ध कीधां, ते वखतें पूर्वोक्त पंडित श्री जीवविजयजीविरचित
हित छए कर्मग्रंथो छापवानो विचार हतो, परंतु ते ग्रंथ जोवाथी तेमध्ये पहेलाथी मांडीने पांचमा
ग्रंथपर्यंत पांचे कर्मग्रंथनो बालावबोध सामान्य विस्तृत हतो पण जेवो जोयें तेवो विस्तारपूर्वक न
तेमां पण वली पांचमा कर्मग्रंथनो बालावबोध तो घणोज संक्षिप्त कर्यो हतो माटे साधारण बुद्धिवाला
मनुष्योने ते सर्वशिरोमणि ग्रंथनो लाभ परिपूर्ण रीतें नहीं मले, एवा हेतुथी ते बालावबोध, आ
गमां लीधो नथी. कदाचित् जो ते बालावबोध आ भागमां छाप्यो होत? तो आ ग्रंथ, हाल जेटलो
शाल थयो छे तेटलो थात पण नहिं अने क्षेत्रसमास, संघयणी तथा कर्मग्रंथादिकना यंत्रो तथा चि
अने गणितनो पूरतो समावेश पण आ भागमां थइ जात. वली समावेश थतां छतां पण पूर्वमुद्रित भाग
यप्रमाण, आ भाग विस्तृत थात, परंतु ते बालावबोध छापवानो विचार पूर्वोक्त कारणथी बंध राख्यो
त्यार पछी बीजो उपाय ... नो बालावबोध टीका उपरथी करावीने छापवा
बालावबोध ... पृष्ठ (३०५) सुधी

ाववोध ढतां आपणें अज्ञ थईने नवीनकृति करावी ढापवो, ते उचित नहिं माटे आ अ-
। जयसोमविरचित बालावबोधज ढापवो, एवो दृढ निश्चय कर्यो.

ह्मारा विचारने अनुकूल मत्साधर्मी सर्व सुविचार जनोनी सम्मति पण पडी, अने तेउयें कह्युं
इदूग्रंथो वारंवार शोध करी ढपाता नथी माटे यद्यपि आ चतुर्थभाग घणो महोटो थशे, त-
ातिकमनीय बालावबोध ढापवो ते केटलीएक रीतें अत्युत्तम ढे, अने ते ढापवाथी समग्र सू-
नपाठन करनार सामान्य बुद्धिमाननो पण महोटो उपकार थशे. एतादृश मन्मत्यनुगामी वाक्-
ालीने ते टीकापरथी करेला बालावबोधना ढापेलां चार फारस जे ढे, त्यां तेटलांज राखी पुनः
.७) मांथी पंक्ति श्रीजयसोमविरचित बालावबोध सहित ढए कर्मग्रंथनो मुद्रणारंजनो खरो
शर करीने ते ढए कर्मग्रंथ, मारी अल्पमत्यनुसार शोधी ढापीने सुबुद्धिमान् विवेकीजन सा-
निवेदन कर्या ढे.

र्योक्त हेतुथी आ जाग पूर्वमुद्रित जागत्रयथी अति गौरव पाम्यो ढे. वळी आ जागनी महत्तायें
प्रत्येक पुस्तक दीठ वार आनानी किम्मत जेटला पैशा वधारे पण मारे खरचवा पड्या ढे, तेम ढतां
त्र अने चित्रादिकनो समावेश जेवो जोइयें तेवो थइ शक्यो नथी. मात्र आरंजथी त्रण कर्मग्रंथना
ाखल थइ शक्या ढे अने शेष ते ग्रंथोना यंत्रादिक जरूर आ चतुर्थ जागमां दाखल थवा जोइयें
। के यंत्रादिक जो साथें न होय तो ए ग्रंथ अपूर्ण कहेवाय अने साधारण वांचनारने कदाचित्
र्थ ग्रंथाववोध पण थाय नहीं परंतु आ कर्मग्रंथनो महोटो बालावबोध ढापवाथी तेम बनी शक्युं नहीं.
ग्रंथमहत्ताना जयथी आ पुस्तकमध्यें रहेला अशुद्धताना दोषो संबंधी, सुजनो पासें क्षमा पण मागी
ी तथापि प्रथम मुद्रित जागोमध्यें दाखल करेली क्षमापना ढे तेज आ तुर्यजागमां ढे एम मानी मुज
ानपर दीर्घ दयादृष्टि राखशो.

॥ आर्या गीतिवृत्तं ॥

प्रकरणरत्नाकर आ, पुस्तक साद्यंत पूर्ण करि दीधुं; अर्हत्प्रसाद पामी, विघ्न रहित श्रेष्ठ काम शुज्ज
सीधुं ॥ १ ॥ जिनवर पद वंदन मय, मंगल अवसानरूप करुं प्रेमें ॥ इम निर्विघ्नपणाथी, अन्यकृती पण
थजो पूर्ण नेमें ॥ २ ॥ जिनवर आणा गर्भित, नाना विद्वज्जनाभिरचित गिरा ॥ गद्य पद्य वा सरला, प्र-
सिद्धि पामो अखंड सकल धरा ॥ ३ ॥ शार्दूल विक्रीडितवृत्तम् ॥ हे श्री वीर सुधीर ईश अज ने देवा-
धिदेव प्रभु, वंदूं हुं युत जक्ति जाव धरिने थाजो सहाए विभु ॥ आवां कृत्य अनेक ते करि शकुं रूडां
कृपा तेहवी, कीजें माणक पुत्र जीमसि शिरें जोयें तथा जेहवी ॥ १ ॥

शा० जीमसिंह माणक.

॥ श्री ॥

प्रकरणरत्नाकरान्निध पुस्तकना चोथा जागमांहेला समस्त ग्रंथोनी स्थूल विषयानुक्रमणिका प्रारंजः

॥ श्री ॥

॥ अथ इंद्रियपराजयशतक प्रारंभः ॥

सुच्चिअ सूरो सोचेव पंडिउ तं पसंसिमो निच्चं ॥ इंदिय चोरेहिंसया, न लुंटिअं जस्स चरणधणं ॥ १ ॥ इंदिय चवल तुरंगो, डुग्गइ म ग्गाणु धाविरे निच्चं ॥ नाविअ नवस्सरूवो रुंजइजिणवयणरस्सीहिं ॥ २ ॥

व्याख्या- तेहज सूरो के० शूर, तेहज पंमिड के० पंमित, तं, के० तेनेज प्रसंसिमो निच्चं के० निरंतर हुं प्रशंसु छुं, के, जेहनुं सया के० सदा इंदियचोरे के० इंद्रिउरूप चोरोए चरणधणं के० चारित्ररूपी धन नथी लुं-ट्युं ॥ १ ॥ इंदियचवलतुरंगो के० इंद्रियोरूप जे चपल घोडाउ छे, ते डुग्गइ के० दुर्गतिना मग्गाणु के० मार्गे निच्चं के० निरंतर धाविरे के० दोडवानुं करे छे, तेने नवस्सरूवो के० संसार स्वरूपने जेणे नावि के० जाण्यो छे, ते प्राणी जिणवयणरस्सीहिं के० श्रीवीतरागनां वचनरूप रस्सीहिं के० दोरडीए करीने रुंजइ के० रुंधे छे. २

इंदिय धुत्ताणमहो तिलतुस मित्तंपि देसु मा पसरं ॥ जइ दिन्नो तो नीउ जछखणो वरिस कोडिसमो ॥ ३ ॥ अजि इंदिएहि चरणं, कठं वघुणे हिं किरइ असारं ॥ तो धम्मछिहिं दढं, जइ अवं इंदिय जयंमि ॥ ४ ॥

व्याख्या- अहोउत्तमजन! इंद्रियधुत्ताणं के० इंद्रियरूप धूर्तने, तिलतुसमित्तंपि के० तिलना छोतरा जेटलुं पण प्रसरं के० पसरवा, देसुमा के० देइश नही. जइदिन्नो के० जो पसरवा दीधो तो नीउके० लीधुं. शुंलीधुं? ते कहेछे, जछ के० ज्यां खणो के० क्षणमात्रमां पण वरिसकोडीसमो के० वरसनी कोडी समान दुःखमय छे, ज्यां तेवुं दुःख लीधुं, ॥ ३ ॥ जेणे इंद्रिउ जीती नथी तेनुं चारित्र, कठं विघुणेहिं कीरइ अ-सारं-कठविघुणेहिं के० काष्टमां रहेनारा कीडाए जेम काष्टने करडीने असारं के० असार कीरइ के० करयुं. एवुं असार जाणवुं. ए माटे धमछि के० धर्मना अर्थि जने इंदिजयंमि के० इंद्रिउ जीतवाने माटे दढ जइअव्वं के० दृढ यत्न करवो. ॥ ४ ॥

जह कागिणी इहेउं, कोडिं रयणाणहारए कोइ ॥ तह तुछ विसय गिद्धा जीवाहारंति सिद्धिसुहं ॥ ५ ॥ तिलमित्तं विसयसुहं डुहं च गिरिरायसिंगतुंगयरं ॥ नव कोडीहिं न निठइ जंजाणसुत्तंकरिज्जासु ॥ ६ ॥

व्याख्या-जह के० जेम कोइ के० कोइएक कागिणी के० कांगणीने हेउं के० हेतु एटले अर्थे कोडिरयणाण-हारए के० कोडिरत्नने हारेछे; तह के० तेम तुछ के० नीच एवा विसयगिद्धा के० विषयमां लोलुप थएला जीवा के० जीवोछे ते पोताना सिद्धिसुहं के० मोक्षसुखने हारंति के० हारीजायछे. ॥ ५ ॥ तिलमित्तं विसय-सुहं के० तिलमात्र पण विषयसुख, ते डुहंच गिरिरायसिंगतुंगयरं के० दुःखरूप गिरिराय के० पर्वत-तेना तुं-गयरं के० उंचां एवां सिंग के० शिखर छे, एवुं जाणवुं-अर्थात् थोडुं पण विषयसुख छे ते महादुःखनुं हेतु

जाणवुं. ए विषयसुखने माटे जवकोडीहिं के० जवनी कोडिए डुःख जोगवतां पण न निव्वइ के० न निवर्ते. एवुं छे, माटे जं के० जेम ध्यानमां आवे तं के० तेम करिज्ञासु के० करजे ॥ ६ ॥

जुंजंता महुरा विवाग विरसा किंपागतुल्ला इमे ॥ कछकंकुअणंव डुःक्क जणया दाविंति बुद्धिसुहे ॥ मज्ञणहे मयतिण्हिअव सययं मिछाजि संधि प्पया ॥ जुत्तादिंति कुजम्म जोणिगहणं जोगा महावेरिणो ॥ ७ ॥

व्याख्या–जोग केवा छे? ते कहे छे. जुंजंता के० जोगवतां थका महुरा के० मधुरा पण विवागं के० परिणामे–अथवा विपाके किंपाकतुल्लाइमे के० किंपाकवृक्षतुल्य विरस के० निरस छे, वली कछकंकुअणं के० खसनुं जे खणवुं–ते खणतां तो सारुं लागे, पण परिणामे महा डुःख थाय. तेम ए सुख जोगवे छे, ते पण डुःखजणया के० ते खसना खणवा सरखां डुःखनां उपजावणहार एवां बुद्धिसुहं के० बुद्धिसुखने दाविंति के० दे छे, अने मज्ञणहे के० मज्जन करतां थकां-अर्थात् जोगमां तल्लीन होतां थकां मयतिण्हिअव्व के० मृगतृष्णा जे झांझवां तेनी परे सययं के० निरंतर मिछाजिसंधिप्पया के० खोटा अजिप्रायना देनारा छे; अने जुत्ता के० जोगव्या थका, कुजम्मजोणिगहणं के० कुजन्मनी योनिनुं जे ग्रहण, तेने दिंति के० दे छे. ए माटे जोगो महावेरिणो के० जोग जे विषयादिक सुख ते महावेरी छे, एम जाणवुं. ॥ ७ ॥

सक्का अग्गी निवारेउं वारिणो जलिउ विहुं ॥ सव्वोदहि जलेणावि कामग्गि डुन्निवारउं ॥ ८ ॥ विसमिव मुहंमि महुरा परिणाम निकाम दारुणा विसया ॥ कालमणंतं जुत्ता अज्जविमुत्तं न किं जुत्त ॥ ए ॥

व्याख्या– जलिउविहु के० घणोज लागेलो एवो जे अग्गी के० अग्नि, तेने वारिणो के० पाणीए करीने निवारिउसक्का के० निवारण करी शकीए; परंतु कामग्गी के० कामाग्नि जे छे ते, सव्वोदहिजलेणावि के० सर्व समुद्रोना पाणीए करी पण डुन्निवारउं के० निवारण करवो महा दोहलो छे. ॥ ८ ॥ हे मूढ ! आ संसारना जोग विषय छे ते मुहंमि के० प्रथम आद्यमां महुरा के० मधुरा छे, पण परिणाम के० अंते विसमिव के० विषनी परे निकाम के० अत्यंत असार अने दारुणा के० महा जयंकर एवा छे. तं के० तें, कालमणंतंजुत्ता के० अनंतकाल यावत् जोगव्या, तोपण अज्ज के० हजी नवीमुत्तं के० नथी त्याग करतो ? किंजुत्त के० ए विषयसुखमां केम युक्त थइ रह्यो छे ? ॥ ए ॥

विषयरसासवमत्तो जुत्ताजुत्तं न जाणई जीवो ॥ झूरइ कलुणंपछा पत्तो नरयं महाघोरं ॥१०॥ जह निंबडुम्मपत्तोकीडो कडुअंपि मन्नए महुरं ॥ तह सिद्धिसुहपरुक्का संसारडुहं सुहं विंति ॥११॥

व्याख्या– ए जीव, विषयरसासवमत्तो के० विषयरसरूप आसव एटले मदिराए करी मदोन्मत्त होतो थको जुत्ताजुत्त के० युक्तायुक्त एटले योग्य अने अयोग्यने नजाणई के० नथी जाणतो; पण पछा के० पछी ज्यारे कलुणं के० महाडुःख जय एवा महाघोरं के० अतिशय जयंकर नरयं के० नरकने पत्तो के० पाम्यो, त्यारे झूरइ के० झूरेछे, अर्थात् पश्चात्ताप करे छे. ॥ १० ॥ जह के० जेम, निंबडुम्मपत्तो के० लींबडाना वृक्षनुं पांदडुं ते कडुअंपि के० कडवुं छे तो पण कीडो के० ते पांदडामां रहेनारो कीडो महुरं के० मधुर

एवुं मन्नए के॰ माने ले; तह के॰ तेम ए जीव सिद्धिसुहंपरुरका के॰ मोक्षसुखथी परोक्ष जे संसारडुहं के॰ संसारनां दुःख तेने सुहंविंति के॰ सुख तरिके जाणे ले. ॥ ११ ॥

अथिराण चंचलाणय खणमित्त सुहंकराण पावाणं ॥ डुग्गइ निवं-धणाणं विरमसु एआण नोगाणं ॥ १२ ॥ पत्तायकामनोगा सुरेसु असुरेसु तहय मणुएसु ॥ नयजीवतुप्पतित्ती जलणस्सवकठनियरेण ॥१३॥

व्याख्या– रे अजाण जीव तुं, अथिराण के॰ अस्थिर, अने चंचलाणय के॰ चपल एवा खणमित्त के॰ क्षणमात्र सुहं के॰ सुखने कराण के॰ करनारा एवा, अने पावाणं के॰ महापापरूप तथा डुग्गइ के॰ दुर्गतिए निवंधणाणं के॰ वंधन थवाना हेतुरूप जे नोगाणं के॰ नोग, तेथी विरमसु के॰ विरम-पाठो उसर! ॥ १२ ॥ सुरेसु के॰ देवताउनेविषे, असुरेसु के॰ असुरदेवतानेविषे,तेमज मणुएसु के॰ मनुष्यनेविषे हे जीव! तुं कामनोग के॰ कामना नोग जे स्त्री विषयादिक सुख ते पत्ता के॰ पाम्यो; तोपण जेम जलण के॰ अग्नि कठनियरेण के॰ काष्ठोना समूहे पण तृप्ति पामतो नथी, तेम नयजीव तुप्पतित्ती के॰ हे जीव, तने पण तृप्ति थती नथी. ॥ १५ ॥

जहाय किंपागफला मणोरमा रसेणवन्नेणय नुंजमाणा ॥ ते खुड्डए जीविय पच्चमाणा एउवमा कामगुणा विवागे ॥ १४ ॥ सव्वंविलविअं गीअं सव्वंनट्टंविडंवणा ॥ सव्वेआनरणानारा सव्वेकामाडुहावहा ॥ १५ ॥

व्याख्या– जहाय के॰ जेम किंपाग के॰ किंपाकनामक वृक्षना फला के॰ फल ते मणोरमा के॰ मनो-हर, रसेण के॰ रसेकरी परिपूर्ण, वन्नेन के॰ वर्णेकरी रूडां पण ते नुंजमाणा के॰ खाधां थकां अने पच्च-माणा के॰ पच्यां थकां जीविय के॰ जीवितव्यने खुड्डय के॰ खुटाडे. एउवमा के॰ ए किंपाकनामक वृक्षना फलनीज उपमा, कामगुणाविवागे के॰ कामना गुणनो जे विपाक–तेनेविषे जाणवी. अर्थात् कामगुण विपा-कथे ते देखतां मनोहर, रसेकरी परिपूर्ण अने वाह्यरंगेकरी रुडाले, पण तेउनो परिणाम महा डुःखदायक ले. ॥ १४ ॥ संसारमां गीअं के॰ जे गीत ले ते सव्वं के॰ सर्व विलविअं के॰ विलापतुल्य जाणवा, सव्वं के॰ सर्व, नट्ट के॰ नाटक ते विडंवणा के॰ विटंबना जेवा जाणवां, सव्वे के॰ सर्व आनरणा के॰ जे आनरण ते नारा के॰ नाररूप एवां जाणवां, अनेसव्वे के॰ सर्व कामा के॰ काम ते डुहावहा के॰ डुःखदाइ जाणवा.

देविंद चक्कवट्टित्तणाइ रक्काइं उत्तमा नोगा ॥ पत्ता अणंतखुत्तो नय हं तत्तिं गउत्तेहिं ॥ १६ ॥ संसारचक्कवाले सव्वेविय पुग्गलामए ब-हुसो ॥ आहारिआय परिणामिआय नयतेसु तित्तोहं ॥ १७ ॥

व्याख्या– रे जीव, देविंद के॰ इंद्र, चक्कवट्टित्तणाइं के॰ चक्रवर्तित्वादिक, रक्काइं के॰ राज्य, अने उत्त-मनोगा के॰ उत्तम प्रकारना नोग एटले विषयादिसुख, ते तुं अणंतखुत्तो के॰ अनंतवार पत्तो. के॰ पाम्यो, तोपण तेहिं के॰ तेउए करीने न यहंतत्तिं के॰ तृप्तिने पाम्यो नही ॥ १६ ॥ अहो मए के॰ में, संसारचक्क-वाले के॰ संसाररूप चक्रवालनेविषे सव्वेविय के॰ सघलाए पुग्गला के॰ पुद्गलोने घणीवार आहारिआय परिणामिआय के॰ आहारिया एटले खाधा ने आहारपणे परिणमाव्या खरा, पण तेसु के॰ तेनेविषे तित्तोहं के॰ हुं तृप्ति नय के॰ पाम्यो नही ॥ १७॥

उवलेवो होइ जोगेसु अजोगी नोवलिप्पई ॥ जोगी जमइ संसारे अजोगी विप्पमुच्चई ॥ १८ ॥ अल्लो सुक्कोअ दो बूटा गोलया मट्टि आमया ॥ दोविआवडिआकूडे जो अल्लो तब लग्गई ॥ १९ ॥

व्याख्या–जोगीपुरुषने जोगेसु के० जोगनेविषे उवलेवो के० लपटावुं ते होइ के० थाय छे, अने अजोगी के० वांछनारहित एवा पुरुषो नोवलिप्पई के० न लपेटाय, जोगी जमेइ संसारे के० आ संसारनेविषे जोगी होय ते जमे छे, अजोगीविप्पमुच्चई के० अने अजोगी पुरुष संसारथी मुक्त थाय छे.॥१८॥ अल्लो के० लीलो अने सुक्को के० सूको एवा दो के० बे मट्टिआमया के० माटीमय गोलया के० गोला छे, ते बेय गोला जींत-ने विषे आवडिआ के० अफाळ्या, तेमांथी जो के० जे अल्लो के० लीलो गोलो हतो ते तब के० जींतने-विषे लग्गइ के० लागी रह्यो. ॥ १९ ॥

एवं लगंति दुम्मेहा जे नरा कामलालसा ॥ विरत्तोउ न लग्गंति जहा सुक्के अगोलए ॥ २० ॥ तणकठेहिंव अग्गी लवणसमुद्दो नई-सहस्सेहिं ॥ न इमो जीवो सक्को तिपेउं कामजोगेहिं ॥ २१ ॥

व्याख्या–एवं के० ए प्रमाणे लगंति के० लागेछे. दुम्मेहा के० दुर्बुद्धि एवा जे नरा के० पुरुष, काम-लालसा के० कामलंपट. एटले जे कामलंपट एवा दुर्बुद्धि पुरुषो छे, तेउं आ संसारनेविषे जींतनेविषे ली-ला गोलानी पेरे लागी रहेछे, अने जे विरत्तो के० संसारथी विरम्यो, ते जेम सूको गोलो जींतनेविषे न चोटे–न लागे तेम न लग्गंति के० नथी लागतो. ॥ २० ॥ जेम तृणकठेहिंव के० जेम तृणकाष्ठे करीने अ-ग्गी के० अग्नि तृप्त थतो नथी, अने नदीना सहस्रोएकरी जेम लवण समुद्र तृप्त थतो नथी, तेम काम-जोगे करीने आ जीव पण तृप्त थवाने शक्तिवंत थतो नथी.

जुत्तूणवि जोगसुहं सुरनर खयरेसु पुण पमाएणं ॥ पिज्जइ नरएसु जेरव कलकलए तउतंब पाणाइं ॥ २२ ॥ को लोजेण न निहउं कस्स न रमणी-हिं जोलिअं हिअयं ॥ को मच्चुणा न गहिउं को गिद्धोनेव विसएहिं ॥ २३ ॥

व्याख्या–जीव जोगसुहं के० जोगनां जे सुख; सुर के० ते देवता, नर के० मनुष्य अने खयर के० खेचरनेविषे जुत्तूणंवि के० जोगवीने पण पुण के० वळी, पमाएणं के० प्रमादेकरीने नरएसु के० नरकनेविषे जेरव के० जयंकर एवा कलकलए के० अग्निएकरी तप्त थएला तंबपाणाइं के० त्रांबाना पानन पिज्जइ के० पीएछे. ॥ २२ ॥ को के० कोण पुरुष, लोजेण के० लोजे न निहउं के० न निहत एटले नथी हणायो? अने को के० कोण पुरुषना हिअयं के० हृदयने रमणी के० स्त्रीए नजोलियं के० नथी जोळव्युं? अने को के० कोण पुरुषने मच्चुणा के० मृत्युए नगहिउं के० नथी ग्रह्यो? अने को के० कोण पुरुष, विसएहिं के० विषयोए करी नेवगिद्धो के० नथी गृद्ध थयो? ॥ २३ ॥

खणमित्त सुरका बहुकाल दुरका ॥ पगाम दुरका अनिकाम सुरका ॥ संसार मुरकस्स विपरक जूआ ॥ खाणी अणत्थाण उ कामजोगा ॥ २४ ॥ सब गहाणं पजवो महागहो सब दो-सपायट्टि ॥ कामग्गहो दुरप्पा जेणजितूअं जगं सबं ॥ २५ ॥

व्याख्या–आ संसारनेविषे खणमित्त के० क्षणमात्र सुक्खा के० सुख छे, अने ड्डुक्खा के० डुःख तो बहुकाल के० घणाकाल सुधी छे. ते वली पगामडुक्खा के० अतिशय डुःख छे; अने अनिकामसुक्खा के० अतिशय तोछडुं सुख छे. एमाटे संसार मुक्खस्स विपक्खजूआ के० संसारने मूकवो, अने तेथी विपक्षजूत थवुं. अने ए कामजोगा के० काम विषयादिकना जे जोगो छे ते, अणछाणछ के० अनर्थनी खाणी के० खाण छे. ॥ २४ ॥ जेण के० जेणे जगंसव्वं के० सर्वजगत्ने जितूअं के० जेतुं संताप्युं, एवो डुरप्पा के० डुरात्मा कामगहो के० कामरूपी ग्रह, ते सव्वगहाणं के० सर्व ग्रहोने पजवो के० उपजावानुं मूल कारण छे, अने सव्वदोसपायट्टी के० सर्व दोषोनो प्रगट करलार, एवो महागहो के० महोटो ग्रह जाणवो. ॥२५॥

जह कछुल्लोकछुं कंडुअमणो डुहं मुणइ सुक्खं ॥ मोहाउरा मणुस्सा
तह कामडुहं सुहंविंति ॥ २६ ॥ सल्लंकामा विसंकामा कामा
आसीविसोवमा ॥ कामेपछेयमाणा अकामा जंति डुग्गइं ॥ २७ ॥

व्याख्या–जह के० जेम, कछुल्लोकछुंकंडुअमाणो के० खसनो धणी खसने खणतो थको, जो के परिणामे डुहं के० डुःख जोगवे छे, तोपण तेने सुहंमुणइ के० सुख मानेछे; तह के० तेम मोहाउरा के० मोहेकरी आतुर एटले पीडित एवा मणुस्सा के० मनुष्यो, कामडुहं के० कामजोगादिकना विषयडुःखने सुहंविंति के० सुखकरी जाणेछे. ॥ २६ ॥ कामा के० काम छे ते सल्लं के० सालरूप छे, विसं के० विषरूप छे अने आसीविसोवमा के० सर्पनी दाढमां जे विष छे तेनी उपमाए छे. कामेपछेयमाणा के० ए कामनी मात्र प्रार्थना करतां अने अकामा के० अणजोगव्ये थके पण जीव डुग्गई के० डुर्गतिए जंति के० जाय. ॥ २७ ॥

विसए अवइक्कंता पडंति संसारसायरे घोरे ॥ वीसएसु निराविक्खा तरंति संसार कांतारे ॥ २८ ॥ छलिया अवइक्खंता निरावइक्खा गया अविग्घेणं तम्हापवयणसारे निरावइक्खेण होअव्वं ॥ २९ ॥

व्याख्या– विसए अवइक्कंता के० विषयनी अपेक्षा–प्रतिबंध करतां जीव संसार सायरेघोरे के० संसाररूपी महा जयंकर एवा समुद्रनेविषे पडंति के० पडे छे; अने विसएसु निराविक्खा के० विषयनेविषे निरपेक्ष होतां थकां संसारकांतारे के० संसाररूपी अरण्यने तरंति के० तरे छे. ॥ २८ ॥ छलिया के० छलवंत एवा विषयनी अवइक्कंता के० अपेक्षाथी जे निरावइक्खा के० निरपेक्ष थया, ते अविग्घेणं के० अविघ्नपणे गया के० मोक्षे गया. तम्हा के० ते माटे पवयणसारे के० प्रवचननुं सार जे चारित्र–तेहनेविषे निरावइक्खेणहोअव्वं के० निरपेक्ष थवुं. ॥ २९ ॥

विसयाविरक्को निवडइ निरविरक्को तरइ डुत्तर जवोहं ॥ देवीदीवसमागय जाउअ जुअलेण दिठंतो ॥ ३० ॥ जंअइ तिक्खंडुक्खं जंच सुहं उत्तमं तिलोअंमि ॥ तंजाणसु विसयाणं वुढिक्खय हेउअंसव्वं ॥३१॥

व्याख्या–विषया विरक्को के० विषयनी अपेक्षा धरतो जीव निवडइ के० संसारनेविषे पडे छे, अने जे संसारथी निरपेक्ष छे ते डुत्तर के० डुस्तर एवो आ जे जव के० संसार तेने तरइ के० तरे छे. जेम देवीना दीपनेविषे समागत के० आवेला एवा जाउअजुअलेण के० जाता एटले जाइनुं युगल. अर्थात् बे जाइनुं तेना दिठंतो के० दृष्टांते जाणवुं. एटले बे जाइमांथी एक जाइए देवीना सन्मुख किंचित् जोयुं, तेथी ते

समुद्रमां जइ पड्यो; अने बीजो प्राइ निरपेक्ष रह्यो, तो समुद्र पार उतर्यो. ए कथा ज्ञाताजीमां छे, त्यांथी जाणवी. ॥ ३० ॥ जं के० जे अइ के० अतिशय तिरकंदुरकं के० तीक्ष्णदुःख अने जे वली तिल्लो-अंमि के० त्रैलोक्यनेविषे उत्तमसुहं के० उत्तम प्रकारनां सुख छे, तं के० ते सव्वं के० सर्व, विषयाणं के० विषयनी जे वुड्ढिरकय के० वृद्धि अने क्षय एटले हाणी तेजां हेउअं के० हेतु छे. एम हे जीव, तुं जाणसु के० जाणजे. ॥ ३१ ॥

इंदिय विसय पसत्ती पडंति संसारसायरे जीवा ॥ पक्खिव छिन्नपंखा सुसीलगुणपेहुणविहिणा ॥ ३२ ॥ नलहइजहालिहंतो मुहल्लियं अं ठिअं जहा सुणउं ॥ सोसइ तालुअरसिअं विविहंतोमन्नए सुरकं ॥ ३३ ॥

व्याख्या–इंदियविसयपसत्ती के० इंद्रियोना विषयोने विषे विशेष करी आसक्त एवो जीव, परिकव्वछि-न्नपंरका के० जेनी पांख छेदाइ छे एवो पक्षी जेम आकाशथी पृथ्वी उपर जइ पडे, तेम सुसीलगुणपेहुणवि-हिणा के० सुशील गुणरूपी पांखोविना जीव, संसार सायरे के० संसार सागरने विषे पडंति के० पडे छे. ॥ ३२ ॥ जह के० जेम सुणउं के० श्वान मुहल्लियंअंठिअं के० महोटुं हाडकुं लिहंतो के० चाटतां थकां नलहइ के० नथी जाणतुं, के तालुअरसिअं के० पोताना तालवानो रस शोषे छे !! ए श्वान पोतानाज तालवानो रस चाटे छे, तो पण ते चाटतां थकां विविहंतो के० विविध प्रकारनां सुखं के० सुखने मन्नए के० माने छे. ॥ ३३ ॥

मिहिलाणकायसेवी न लहइ किंचिवि सुहं तहा पुरिसो ॥ सो मन्नए व-राउ सयकाय परिस्समं सुरकं ॥ ३४ ॥ सुठुविमग्गिज्जंतो कछवि कय-लीइ नछि जह सारो ॥ इंदिय विसएसु तहा नछिसुहं सुठुविगविठं ॥३५॥

व्याख्या–तेम महिलाणकायसेवी के० स्त्रीनी कायानो सेवणहार पुरुष ते किंचि के० कांइ पण सुहं के० सुखने न लहइ के० नथी लहेतो; परंतु ते वराउ के० बापडो रांक सयकाय के० पोतानी कायाना परिस्समं के० परिश्रमने सुरकंमन्नए के० सुखरूप माने छे. ॥ ३४ ॥ सुठुविमग्गिज्जंतो के० अतिशय अविलोक्युं तो पण कछवि के० कहींए पण कयलीइ के० केलिनेविषे जह के० जेम सारो के० सार नछि के० नथी, तहा के० तेमज इंदियविसएसु के० इंद्रिउना विषयोने विषे पण सुहं के० सुख ते सुठुवि गविठं के० अतिशे शुद्ध जोइतुं नछि के० नथी. ॥ ३५ ॥

सिंगारतरंगाए विलासवेलाइ जुव्वणजलाए ॥ केके जयंमि पुरिसा नारी-नईए न बुढंती ॥ ३६ ॥ सोअसरी दुरिअदरी कवडकुडीमहिलियाकि-लेसकरी ॥ वइरविरोयणअरणी दुरकखाणीसुरकपडिवरका ॥ ३७ ॥

व्याख्या–सिंगारतरंगाए के० शृंगाररूप जेमां तरंग के० कल्लोलो छे, अने विलास वेलाइ के० विलास-रूप जेमां जलभ्रमर छे, अने जुव्वण जलाए के० यौवनरूप जेमां जल छे, एवी नारीनईए के० नारीरूप नदीने विषे न बुढंति के० नथी बूडता, एवा जयंमि के० जगत्ने विषे केके के० कोण कोण पुरिसा के० पुरुष छे? अर्थात् नारीरूप नदीने विषे नथी बूड्यो एवो कोइ पण पुरुष जगत्मां नथी. ॥ ३६ ॥ सोअसरी के० शोकरूप नदी एवी, दुरिअ के० कपट, तेनी दरी के० गुफा एवी, कवड के० कपटतानी कुडी के०

कुंभी एवी, किलेसकरी के० क्लेशनी करनारी एवी, वइर के० वैर, तेरूप विरोयण के० विश्वानर एटले अग्नि, तेने उपजाववा माटे अराणी के० अरणीकाष्ठ सरखी, एवी महिलीया के० स्त्री छे, ते दुरकखाणी के० दुःखनी खाण, अने सुरकपडिवरका के० सुखथी उपरांठी छे. ॥ ३७ ॥

अमुणिअमणपरिकम्मो सम्मं को नाम नासिउं तरइ ॥ वम्महसर-पसरोहे दिठ्ठिओहे मयच्छीणं ॥ ३८ ॥ परिहरसु तओतासिं दिठ्ठिंदिठ्ठी विससस्सव अहिस्स ॥ जं रमणि नयणबाणा चरित्तपाणेविणासंति ॥ ३९ ॥

व्याख्या– अमुणिअ मणपरिकम्मो के० नथी जाण्युं मननुं पराक्रम जेणे एवो को के० कोणपुरुष मयच्छीणं के० मृगाक्षिना दिठ्ठिओहे के० दृष्टिक्षोजे करी वम्महसर के० कंदर्पनां जे बाण, पसरोहे के० पसरे; तेनाथी नासिउं तरइ के० नासवाने समर्थ थाय? अर्थात् कोइ समर्थ न थाय. ॥ ३८ ॥ एमाटे हे जीव! अहिस्स के० सर्पनी विसस्सवदिठ्ठि के० विषमय दृष्टि तेवी जेनी विषयदृष्टि छे, अने जं के० जे रमणि नयणबाणा के० स्त्रीनां नयनरूपी बाणो चरित्त के० चारित्ररूप पाणे के० प्राणने विणासंति के० नाश पमाडे छे, तेवी स्त्रीने परिहर के० परित्याग कर. ?॥ ३९ ॥

सिद्धंत जलहिपारंगउविविजिइंदिउविसूरोवि ॥ दढचित्तोवि छलिज्ज-इ जुवइ पिसाईहिं खुड्डाहिं ॥४०॥ मणय नवणीय विलउ जह जायइ जलणसंनिहाणंमि ॥ तह रमणिसंनिहाणे विद्दवइ मणो मुणीणंपि ॥४१॥

व्याख्या–दढचित्तो के० दृढ चित्त वालो एवो विसुरोवि के० विशेषे करी शूरो पुरुष जे सिद्धांतजलहिपारंगउ के० सिद्धांतसमुद्रने विशेषे करीने पार पहोंचेलो एवो अने विजिइंदिउ के० इंद्रिउने जेणे जीती होय तेहने पण जुवइ के० जुवतिरूप पिसाईहिंखुड्डाहिं के० क्षुद्रणी एवी पिशाचणी छलिज्जइ के० छले छे.॥४०॥ जह के० जेम जलण के० अग्नि– तेना संनिहाणंमि के० सन्निध एटले समीपजागनेविषे मणय के० मीण अने नवणीय के० नवनीत एटले माखण, विलउजायइ के० उंगली जाय छे; तह के० तेम रमणिसंनिहाणे के० स्त्रीना सन्निधे एटले समीप जागे मुणीणंपि के० मुनीश्वरनुं पण मणो के० मन विद्दवइ के० विशेषे करी द्रवित थाय छे. एटले मन उंगली जाय छे. ॥ ४१ ॥

नीअंगमाहिं सुपउराहिं उप्पिछमंथरगईहिं ॥ महिलाहिं निनग्गाइव गिरवरगुरुआ विभिज्जंति ॥४२॥ विसयजलं मोहकलं विलासविब्बो अजलयराइत्तं ॥ मयमयरंउत्तिन्ना तारुणमहन्नवं धीरा ॥ ४३ ॥

व्याख्या–नीअंगमाहिं के० नीची गतीए छे, तेमाटे सुपउराहिं के० पाणीसहित एवी, अने मंथरगईहिं के० मंथर गतिए छे माटे उप्पिछ के० जोवा योग्य एवी, महिलाहिं के० स्त्री ते निमग्गाइव के० नदीनीपरे गिरिवरगुरुआ के० मेरुपर्वत सरखा स्थिरमनवालाउने पण विभिज्जंति के० विशेषे करी नेदे छे. ॥ ४२ ॥ विसयजलं के० विषयरूप ते जल, मोहकलं के० मोहरूप कलजोग, अने विलास विब्बोअजलयराइत्तं के० हावजावरूपीआ जलचर जीवो तेणे आकीर्ण एटले जरेलो एवो अने मय के० मद– तेरूप मयरं के० मगर मच्छवालो एवो तारुणमहन्नवं के० तारुण एटले यौवनावस्थारूप महार्णव एटले महासमुद्रने धीरा के० जे धीरपुरुष ते उत्तिन्ना के० उतरेछे. अर्थात् एवा समुद्रने तरी पार उतरेछे. ॥ ४३ ॥

जइवि परिच्चत्तसंगो तव तणुअंगो तहावि परिवडइ ॥ मिहिला सं-
सग्गीए कोसाजवणू सिमूणिवा ॥ ४४ ॥ सव्वग्गंथविमुक्को सीईभू
ऊपसंतिचित्तोअ ॥ जं पावइ मूत्तिसुहं न चक्कवट्टीवि तं लहइ ॥ ४५ ॥

व्याख्या—जइवि के० यद्यपि परिच्चत्तसंगो के० समस्त प्रकारे बाह्य कुटुंबादिकना संगने परित्याग कर्यो छे जेणे अने तव के० तपेकरी तणुअंगो के० डुबलुं अंग जेणे कर्युंछे; तहावि के० तोपण मिहिलासंसग्गीए के० महिला जे स्त्री, तेना संसर्गे परिवडइ के० संसारमांहे पडेछे. कोनी पेरे? तो के—कोसा के० वेश्या, तेहना भुवननेविषे निवास करनार एवा जे सिंहगुफावासी मुनिवर तेनीपेठे जाणीलेवुं. ॥४४॥ सव्वग्गंथ के० सर्व ग्रंथथी विमुक्को के० विमुक्त, अर्थात् संसारना सर्व बंधनथी रहित एवो, अने जे चित्तोअ के० चित्तनेविषे ऊपसंति के० प्रशांतता पाम्यो अने जं के० जे पावइमुत्तिसुहं के० मोक्षनुं सुख पामे तं के० ते सुख चक्कवट्टीवि के० चक्रवर्ति पण न लहइ के० नथी लेतो. ॥ ४५ ॥

खेलंमि पडिअमप्पं जह न तरइ मच्छिआविमोएउ ॥ तह विसयखे-
लपडिअं न तरइ अप्पंपि कामंधो ॥ ४६ ॥ जं लहइ वीअराउ सुक्खं
तं मुणइ सुच्चिअ न अन्नो ॥ न विगत्ता सूअरऊ जाणइ सुरलोइअंसुक्खं ॥४७॥

व्याख्या—जह के० जेम खेलंमि के० श्लेष्मनेविषे पडिअं के० पडेली एवी जे मच्छिआवि के० मक्षिका पण अप्पं के० पोताने न मोएऊतरइ के० मूकाववाने समर्थ थती नथी; तह के० तेम विसयखेल पडिअं के० विषयरूप श्लेष्ममांहे पड्यो एवो कामंधो के० कामे करी अंध थएलो पुरुष अप्पंपि के० पोताने पण नतरइ के० न मूकावी शके. ॥ ४६ ॥ जं के० जे सुखं के— सुखने वीअराउ के० वीतराग लहइ के० लहे, तं के० ते सुखने श्री वीतरागज जाणे. पण न अन्नो के० अन्य कोइ जाणे नही. जेम विगत्ता के० गर्ता एटले खाडामां रहेला कर्दमने विषे मग्न थएलो एवो जे सूअरऊ के० सूअर—भुंड ते सुरलोइअं सुक्खं के० स्वर्गलोकनां सुखने नजाणइ के० जाणे नहीं.

जं अज्जवि जीवाणं विसएसु डुहासवेसु पडिबंधो ॥ तं नज्जइ गुरुआ-
णवि अलंघणिज्जो महामोहो ॥ ४८ ॥ जे कामंधा जीवा रमंति विस-
एसु ते विगयसंका ॥ जे पुणजिणवयणरया ते भीरु तेसु विरमंति ॥ ४९ ॥

व्याख्या—जं के० जे कारण माटे अज्जवि के० हजीसुधीपण, जीवाणं के० जीवोने विसएसुडुहासवेसु के० दुःखनेज आश्रव एटले श्रवनारा जे विषय तेने विषे प्रतिबंध छे. तं के० ते कारण माटे गुरुआणवि के० महोटाने पण महामोहो के० महामोह जे छे ते अलंघणिज्जो के० अलंघनीय छे एवुं, नज्जइ के० जाणिए छीए. ॥ ४८ ॥ जे के० जे कामंधा जीवा के० कामे करी अंध थएला जीवो, ते विगयसंका के० शंकारहित होता थका विसएसु के० विषयोने विषे रमंति के० रमे छे. जे के० पुण के० वली जिणवयणरया के० जिनवचनमां रक्त, तेभीरु के० संसारथी बीकण, तेसु के० ते विषयोथी विरमंति के० विरमे छे.॥ ४९॥

असुइमुत्तमलपवाहरूवयं वंतपित्तवसमज्जफोप्फसंमेअमंस बहुहड्डकरंडअं-
चम्ममित्तपछाइअं जुवइ अंगयं ॥ ५० ॥ मंसंइमंमुत्तपुरीसमीसं सिंघाणखेलाइ
अनिझरंतं ॥ एअं अणिच्चं किमिआणवासं पासं नराणं मइबाहिराणं ॥ ५१ ॥

व्याख्या-असुइ के० अशुचि, मुत्त के० मुत्र अने मलपवाहरूवयं के० विष्टाप्रवाह तद्रूप अने वंत के० वमन पित्त के० पित वसा के० चरवी अने मज्जा के० हाडकां मांहेलो जुको फोप्फ के० सोजो संमे के० संमेदा, मंस के० मांस बहुहड के० घणां हाडकांउनो करंड के० करंडीउ ते चम्ममितं के० चर्ममात्रे करी एवुं पछाइ के० प्राछादीउं एटले आछादीउं एवुं, जुवइ के० स्त्रीनुं अंगयं के० अंग छे. ॥ ५० ॥ इमं के० ए मसं के० मांस मुत्त के० मुत्र अने पुरीस के० विष्टा तेणे करी मीसं के० मिश्रित अने सिंघाण के० नासिकानो मल खेलाइअ के० बडखा एउनुं निझरंतं के० निजारण एअं के० ए, अणिचं के० निरंतर अनित्य छे. वली किमिआण वासं के० करमीआनुं आवासस्थान, एवुं स्त्रीउनुं जे शरीर ते मइवाहिराणं नराणं के० मतिवाहिर अर्थात् बाह्यदृष्टि एवा पुरुषोने पासं के० पाश रूप छे. ॥ ५१ ॥

पासेण पंजरेणय बज्झंति चउप्पयाय पक्खीइ ॥ इयजुवइ पंजरेणं बद्धा पुरिसा किलिस्संति ॥ ५२ ॥ अहो मोहो महामल्लो जेण अम्मारिसा-विहु ॥ जाणंताविअणिव्वत्तं विरमंति न खणंपिहु ॥ ५३ ॥

व्याख्या-जेम पासेण के० पाशे करी अने पंजरेण के० पांजरेकरी चउप्पयाय पक्खीइ के० चार पगनां पंखीउने बज्झंति के० बांधे, तेम इय के० आ जुवइपंजरेण के० युवतिरूप पांजरे करी पुरिसावद्धा के० बांधेला एवा पुरुषो ते किलिस्संति के० क्लेश पामे छे. ॥ ५२ ॥ अहो इति आश्चर्ये मोहो महामल्लो के० मोहरूप महामल्ल छे. जेण के० जेणे करी अम्मारिसाविहु के० अमारा सरखा पण अणिव्वत्तं के० नथी निवर्त्तता. जाणंतावि के० जाणतां छतां पण खणंपिहु के० क्षणमात्र पण न विरमंति के० नथी विरमता. अर्थात् मोहरूपी महामल्लने, अमे जाणीये छैए तो पण क्षणमात्र तजी शकता नथी. ॥ ५३ ॥

जुवईहिंसह कुणंतो संसग्गिं कुणइ सयलदुक्खेहिं ॥ नहि मुसगाणंसंगो होइ सुहो सह बिडालिहिं ॥ ५४ ॥ हरिहर चउराणण चंद सूरखंदा-इणो विजेदेवा ॥ नारिण किंकरत्तं कुणंतिधिद्धी विसय तिन्ना ॥ ५५ ॥

व्याख्या-जुवईहिंसह के० युवती सहवर्तमान संसग्गिंकुणंतो के० संसर्ग करतो थको सयलदुक्खेहिं संसग्गिं कुणइ के० समस्त दुःखोनो संसर्ग करे छे. ए माटे बिडालीसह के० बीलाडीनी साथे मुसगाणं के० मूषक एटले उंदरनो संगो के० संसर्ग अथवा संगत नहिहोइसुहो के० सुखदायक न थाय. ॥ ५४ ॥ हरि के० वासुदेव, हर के, महादेव चउराणण के० चतुरानन एवा ब्रह्मा, चंदसूर के० चंद्रसूर्य अने खंदाइणो के० षडानन एवा कार्तिकेयस्वामि आदे देइने विजेदेवा के० बीजा जे देवताउ ते पण नारिण किंकरत्तं कुणंति के० स्त्रीउनुं किंकरपणुं करे छे. ए माटे ते विसयतिन्ना के० विषयने विषे तृष्णा छे जेने, एवा पूर्वोक्त प्राणीउनी तृष्णाने धिद्धी के० धिक्कार छे! धिक्कार छे! ॥ ५५ ॥

सीअंच उण्हंच सहंति मूढा इत्थीसु सत्ता अविवेअवंता ॥ इलाइपुत्तव्व चयंति जाइं जीअंच नासंति अरावणुव्व ॥ ५६ ॥ वुत्तूणविजीवाणं सुदुक्करायंति पावचरिआइं ॥ भयवं जासासासा पच्चा एसो हुइणमोते ॥ ५७ ॥

व्याख्या-मूढा के० मूर्ख एवा पुरुषो सीअं के० सीत च के० अने उण्हं के० उष्ण एवो ताप सहंति के० सहन करेछे, अने ते अविवेअवंता के० अविवेकवंत एवा होता थका, इत्थीसुसत्ता के० स्त्रीनेविषे

आसक्त ते इक्षाइपुत्तं के० इक्षाति पुत्रनी परे चयंति जाइं के० स्वजातिनो त्याग करेछे. अने तेर्ज रावणुव्व के० रावणनी परे जीअंचनासंति के० जीवितव्यनो नाश करे छे. तो पण ते स्त्री आदिकने नथी गांठता. ॥ ५६ ॥ वुत्तुंणवि के० बोलीने पण जीवाणं के० जीवोना जे सुडुकरायंति पावचरिआइं के० अत्यंत डुष्कर एवां पाप चरित्र, जयवं के० जगवन् जासा के० जे हती ते ? सासा के० तेते पच्चाएसोहुइण मोते के० एज तने प्रत्यादेश छे. ॥ ५७ ॥

जललवतरलंजीअं अथिरालछीवि जंगुरोदेहो ॥ तुछाय काम जोगा निबंधणं डुक्कलरकाणं ॥ ५० ॥ नागो जहा पंकजलावसन्नो दहुंथलं नाजिसमेइतीरं ॥ एवं जिआ कामगुणेसुगिद्धा सुधम्ममग्गे नरया हवंति ॥ ५ए ॥

व्याख्या–जललव के० जलबिंडु एटले जलना परपोटा समान तरल के० चपल एवुं जीअं के० जीवितव्य छे, अने लछी के० लक्ष्मी छे ते पण अथिरावि के० अस्थिरछे, अने जंगुरो देहो के० क्षणजंगुर एवो आ देह छे. कामजोगा के० कामजोग जे छे ते तुछाय के० तुछ एवा अने डुक्कलरकाणं निबंधणं के० लाखो गमे डुःखनां हेतु एवा छे. ॥ ५० ॥ जहा के० जेम, नागो के० हाथी तें पंकजलावसन्नो के० कादवने जले बूड्यो थको दहुं के० देखेछे तो पण ते थलं के० स्थलथी तीरं के० तीरे नाजिसमेइ के० न जइ शके; एवं के० ए प्रमाणे जिआ के० जीवो कामगुणेसु के० कामसमूहनेविषे गिद्धा के० आसक्त थका सुधम्ममग्गे के० सुधर्मना मार्गनेविषे नरयाहवंति के० नरत्ता एटले सावधान न थइ शके. ॥ ५ए ॥

जहविठपुंजखुत्तो किमी सुहं मन्नए सयाकालं ॥ तह विसयासुइरत्तो जीवो विमुणइ सुहं मूढो ॥६०॥ मयरहरोव जलेहिं तह विहु डुप्पूरऊइमे आया ॥ विसया मिसंमि गिद्धो जवे जवे वचइ न तत्तिं ॥ ६१ ॥

व्याख्या–जह के० जेम विठ्पुंजखित्तो के० विष्टाना ढगलामांहे खूतेलो किमी के० करमीर्ज, सयाकालं के० सदाकाल सुहंमन्नए के० सुख माने छे; तह के० तेम विसयासुइरत्तो के० विषयरूप अशुचिनेविषे रक्त थएलो एवो मूढो के० मूढ जीवो के० जीव ते विषयनेविषेज सुहंविमुणइ के० विशेषे करीने सुख माने छे. ॥ ६० ॥ मयरहर एटले मगरहर ते मगरने हरण करनार एवो जे समुद्र ते जेम जलेहिं के० पाणीएंकरी डुप्पूरर्ज के० पूरवो दोहिलो छे. एटले डुःखे पूराय, अर्थात् समुद्रमां गमे तेटलुं पाणी नाखो तोपण ते तेथी तृप्ति पामे नही तेम, ए आया के० आत्मा, विसयामिसंमिगिद्धो के० विषयरूप आमिष एटले मांसनेविषे आसक्त थयो थको जवे जवे के० जवजवनेविषे तत्तिं के० तृप्ति प्रत्ये न वच्चइ के० न पामे. ॥६१॥

विसयविसट्टा जीवा उप्नडरूवाइएसु विविहेसु ॥ जवसय सहस्सडुलहं नमुणंतिगयंपि निअजम्मं ॥६१॥ चिठंति विसयविवसा मुत्तलऊंपिकेवि गयसंका ॥ न गणंति केवि मरणं विसयंकुस सल्लिया जीवा ॥ ६३ ॥

व्याख्या–विषयविसट्टाजीवा के० विषयरूप जे विष तेणे करी आर्त्त एटले पीडायमान् थएला एवा जीव, उप्नडरूवाइए के० उद्जटरूप आदिदेइ विविहेसु के० विविध प्रकारनां रूप ते जवसयसहस्स के० जवना शतसहस्रे करीने एटले लाखो गमे जवे करीने पण डुलहं के० डुर्लज एवो निअजम्मं के० मनुष्य जन्म ते गयंपि के० गयो थको पण न मुणंति के० न जाणे. ॥ ६३ ॥ विसयंकुससल्लियो जीवा के० वि-

षयरूप अंकुशे साह्या एवा जीवो, विषयविवसाचिठंति के० विषयने वश थया थका तिष्ठंति के० रहे छे. अने लज्जंपि के० लज्जाने पण मुत्तं के० मूके छे, केटलाएक जीवो गयासंका के० गयली छे शंका जेउनी एवा, अने केवि के० केटलाक मरणं न गणंति के० मरणने पण नथी गणता ॥ ६३ ॥

विसय विसेणं जीवा जिणधम्मं हारिऊण हा नरयं ॥ वच्चंतिजहा चित्तय निवारिउंबंज्ञदत्तनिवो ॥ ६४ ॥ धी धी ताण नराणं जे जिणवयणा मयंपिमुत्तूण ॥ चउगइ विडंबणकरं पियंति विसयासवं घोरं ॥ ६५ ॥

व्याख्या–विसयविसेणं के० विषयरूप जे विष तेणे करीने जीवा के० जीव जिणधम्महारिऊण के० जिनधर्म हारीने हा इति खेदे नरयं के० नरके जाय छे. जह के० जेम चित्तय के० चित्रसाधु एवा जे भाइ तेणे निवारिउं के० वार्यो एवो जे बंज्ञदत्तनिवो के० ब्रह्मदत्तनृप चक्रवर्त्ति जेम संसारने विषे मनुष्य भव हार्यो तेम. ॥६४॥ धीधी के० धिक्कार छे! धिक्कार छे! ताणनराणं के० ते नरने, के जे के० जे नर जिणवयणामयंपि मुत्तूणं के० जिनवचनरूपी अमृतने मूकीने चउगइ विडंबणकरं के० चारे गतिनी जे विडंबनानो करनार एवो जे विसयासवंघोरं के० रौद्र एवो विषयासव के० विषयरूप मदिरा तेने पियंति के० पीए छे ॥ ६५ ॥

मरणेवि दीणवयणं माणधरा जे नरा न जंपंति ॥ ते विहुकुणंति लल्लिं बालाणं नेह गह गिहिला ॥ ६६ ॥ सक्कोविनेव सक्कइ माहप्पमडुप्फुरं जए जेसिं ॥ तेवि नरा नारीहिं कराविआ निअय दासत्तं ॥ ६७ ॥

व्याख्या–मरणेवि के० मरणकाल प्राप्त थयो छतां पण माणधरा जेनरा के० मानने धारण करनार जे पुरुष ते दीनवयणं न जंपंति के० दीनवचन न बोले, अने तेज पुरुष, बालाणं नेहगहगिहिला के० बाला जे स्त्रीउ तेनो जे नेहगह के० स्नेहरूपग्रह तेणे करीने गहिला के० घेहेला थया थका लल्लिंकुणंति के० लालन करे छे, ॥ ६६ ॥ जेसिं के० जेना माहप्पमडुप्फुरं के० माहात्म्य अने आडंबर तेने जगत्मां शक्रोपि एटले इंद्र पण खंडन नेवसक्कइ के० न करी शके. तेवी नरा के० तेवा पण पुरुषोने नारीहिं के० नारीए निअय के० पोताना दासत्तं के० दासपणा प्रत्ये कराविआ के० कराव्या ॥ ६७ ॥

जउ नंदणो महप्पा जिणभाया वयधरो चरमदेहो ॥ रहनेमी रायमई रायमई कासि हीविसया ॥६८॥ मयण पवणेण जइ तारिसावि सुरसेलनिच्चला चलिआ ॥ ता पक्क पत्तसत्ताण इअर सत्ताण कावत्ता ॥ ६९ ॥

व्याख्या–जउनंदणो के० यादवनो नंदन एटले पुत्र, महप्पा जिणभाया के० महात्मा एवा जिन जे नेमिनाथ तेनो भाइ, वयधरो के० व्रतधारी अने चरमदेहो के० चरमशरीरी एवो जे रहनेमी, ते रायमई के० राजीमती उपर रायमई के० रागने विषे छे मति जेनी एवो आसीत् के० होतो हवो. माटे हीविसया के० ही इति खेदे धिक्कार छे विषयने! ॥ ६८ ॥ मयणपवणेण के० मदनरूपी पवने करी जइ के० जो मेरुपर्वत सरखा निच्चलाचलिया के० निश्चल एवा चल्या तो पछे पक्कपत्तसत्ताण के० पाका पांदडां सरखां जे जीवनां सत्व छे एवा इअर के० इतर सत्ताण के० सत्व एवा जीवोनी कावत्ता के० शी वार्ता? अर्थात्

कामदेवरूपी पवने करी मेरुपर्वत सरखा धैर्यवंत पुरुषो चलायमान थया, तो पछी अल्पसत्ववाळा एवा जीवोनी शी वार्ता? ॥ ६९ ॥

जिप्पंति सुहेणं चिअ हरि करि सप्पाइणो महाकूरा ॥ इक्कु वियडुजेउं कामो कय सिवसुह विरामो ॥ ७० ॥ विसमा विसय पवासा अणाइ नवज्ञावणाइ जीवाणं ॥ अइडुजेतह आणिय इंदिआइं चंचलंचित्तं ॥ ७१ ॥

व्याख्या—हरि के० सिंह, करि के० हाथी अने सप्पाइणो के० सर्पादिक महाकूरा के० महाक्रूर एवां उने सुहेणं जिप्पंति के० सुखे करीने जीताए, पण कय सिवसुह विरामो के० कर्यो छे मोक्षसुखथी विराम जेणे एवो इक्कुव्विय के० एकपण कामो के० कंदर्प, ते डुजेउं के० जीतवो डुर्लज छे.॥ ७० ॥ जीवाणं के० जीवने विसमा के० विषम एवा विषय के० विषयोनी पवासा के० पिपासा एटले तरस छे, अने अणाइ के० अनादिनी, नवज्ञावणाइ के० संसारनी जावना छे. अने इंदिआइं के० इंडिउं छे ते अइडुज्जे के० अतिशय डुर्जय छे; तह के० तेमज चित्तं के० चित्त छे ते चंचलं के० चपल छे. ॥ ७१ ॥

कलमलअरइ असुक्की वाही दाहाइ विविह डुक्खाइ ॥
मरणंपिअ विरहाइसु संपज्जइ कामतविआणं ॥ ७२ ॥
पंचिंदिय विसय पसंगरेसि मणवयण काय नवि संवरेसि ॥
तं वाहिसि कत्तिअ गलपएसि जंअठकम्म नविनिज्जारसि ॥ ७३ ॥

व्याख्या—कामतविआणं के० कामे करी तप्त थएला एवा जनोने, कलमल के० कलमल, तथा अरइ के० अरति उपजे, अने सुक्की के० जूख, वाही के० व्याधि, दाहाइ के० दाघ ज्वरादि प्रमुख विविहडुक्खाइं के० विविध प्रकारनां डुःखो, मरणं के० मरण, अने पिअविरहाइ के० प्रियवियोगादिक संपज्जइ के० संपजे. ॥ ७२ ॥ हे जीव, पंचिंदिय विसय पसंगरेसि के० पांच इंडिउंना विषय प्रसंगने माटे मणवयणकाय के० मन वचन अने काया, नविसंवरेसिं के० नथी संवरतो; अने जं के० जे अठकम्म के० आठ कर्मोने नवि निज्जारसि के० नथी निर्जरा पमाडतो तं के० ते तुं वाहिसिकत्तिअगलपएसि के० गलप्रदेशने विषे कत्ति के० काती एटले कातर वाहे छे. ॥ ७३ ॥

किंतुमंधोसि किंवासि धत्तुरिउं अहव किंसंनिवाएण आऊरिउं ॥ अमय स मुधम्मजं विसव अवमन्नसे विसय विसविसम अमियंव बहुमन्नसे ॥ ७४ ॥ तुज्झि तुहनाण विन्नाण गुणडंबरो जलण जालासु निवडंतु जिअ निप्परो ॥ पयइ वामेसु कामेसु जंरज्जसेजेहिंपुणपुण विनिरयानलेपच्चसे ॥ ७५ ॥

व्याख्या.—हे जीव! किंतुमंधोसि के० शुं तुं आंधलो छे? किंवासिधत्तुरिउं के० शुं तें धंतुरो पीधोछे? अहव के० अथवा तुं शुं संनिवाएणआऊरिउं के० सन्निपात रोगेकरी आकुरित के० परिपूर्ण छे? के जं के० जे माटे अमयसमुधम्म के० अमृतसमान धर्म छे, तेने विसव के० विषवत् अवमन्नसे के० मानेछे!! अने विसय विसविसम के० विषयरूप जे महा विषम विष, तेने अमियंवबहुमन्नसे के० अमृतवत् बहु माने छे! ॥ ७४ ॥ जिअ के० हे जीव! तुज्झि के० तुं तुहनाणविन्नाण गुणडंबरो के० तारुं ज्ञान तारुं वि-

ज्ञान अने गुणोनो आडंबर ते जलण जालासु के० ज्वलन ज्वालानेविषे निब्भरो के० अत्यंतपणे निवडंतु के० पडो. जं के० जे कारण माटे पयइवामेसु के० प्रकृतिए करी वांका– विपरीत एवा जे कामेसु के० कामभोग तेनेविषे रज्जसे के० तुं राचे छे. माटे जेहिं के० जे कामभोगेकरीने तुं पुण पुण के० वली वली विशेषे करीने निरयानले के० नरकरूपी अग्निनेविषे पच्चसे के० पचेछे ॥ ७५ ॥

दहइ गोसीस सिरखंरु छारकए छगल गहणठ मेरावणं विक्कए ॥ कप्पतरुतोडि एरंड सोवावए जुज्झि विसएहिं मणुअत्तणं हारए ॥ ७६ ॥ अधुवं जीविअंनच्चा सिद्धिमग्गं विआणिया ॥ विणि अट्टिज्ज भोगेसु आउं परिमिअमप्पणो ॥ ७७ ॥

व्याख्या–जुज्झि के० जे पुरुष विसएहिं के० विषये करीने मणुअत्तणंहारए के० मनुष्यपणुं हारेछे तो ते दहइगोसीससिरखंरुछारकए के० सूकी राखने माटे गोशीर्ष ते बावनां चंदन अने सिरखंरु एटले सुखरु तेने दहइ के० बाले छे, अने छगल गहणठ के० बोकडो लेवाने अर्थे मेरावणं विक्कए के० ऐरावतहाथीने वेचेछे. अने सो के० ते कप्पतरुतोडि के० कल्पवृक्षने तोडी एरंडवावए के० एरंडाने वावेछे. ॥ ७६ ॥ जे उत्तम पुरुषो ते अधुवं के० अशाश्वतुं एवुं जे जीविअंनच्चा के० जीवितव्य जाणता थका, अने सिद्धिमग्ग के० मोक्षमार्गने पण विआणिया के० जाणता, अने अप्पणो के० पोतानुं परिमिअं के० परिमित एटले प्रमाणसहित आयुष्य जाणीने, अर्थात् आटलुंज आयुष्य छे; एवुं ते जाणता थका भोगेसु के० भोग थकी विणिअट्टिज्ज के० निवर्त्ते छे. ॥ ७७ ॥

सिवमग्ग संठिआणवि जह दुज्जेआ जिआण पणविसया ॥ तह अन्नं किंपि जए दुज्जेअं नत्थि सयलेवि ॥ ७८ ॥ सविडंकुब्भडरूवा दिठा मोहेइ जा मणं इत्थि ॥ आयहिअं चिंतंता दूरयरेणं परिहरंति ॥ ७९ ॥

व्याख्या– जह के० जेम सयले के० सर्वजगतनेविषे सिवमग्गसंठिआणवि के० मोक्षमार्गे जेओ रह्याछे एवा जिआण के० जीवोने पण विसया के० पांच विषय जे छे ते दुर्जय छे; तह के० तेम अन्नंकिंपि के० अन्य कोइ पण नथी दुज्जेयं के० दुर्जय नथी. अर्थात् विषय जीतवा तेज दूर्जय छे, पण ते सिवाय बीजुं कांइ दूर्जय नथी ॥ ७८ ॥ सविडंकुब्भडरूवा के० सविटंक उद्भटरूप एवी इत्थि के० स्त्री, ते दिठा के० दीठी थकी मनने मोह पमाडे छे, तेओने आयहियं के० आत्महितने चिंतंता के० चिंतवता एवा जे पुरुष ते, दूरयरेणं परिहरंति के० दूरथी परिहरे छे. ॥ ७९ ॥

सव्वं सुअंपिसीलं विन्नाणं तह तवंपि वेरग्गं ॥ वच्चइ खणेणसव्वं विसय विसेणं जईणंपि ॥ ८० ॥ रेजीव मय विगप्पिय निमेस सुहलालसो कहं मूढ ॥ सासयसुह मसमतमं हारिसि सिसि सोअरंचजसं ॥ ८१ ॥

व्याख्या– सव्वंसुअं के० सर्वश्रुत, सीलं के० सर्वशील, विन्नाणं के० सर्वविज्ञान तह के० तेमज वेरग्गं के० वैराग्य ते सव्वं के० सर्व जइणंपि के० यतिओने पण विसय विसेणं के० विषयरूप विषेकरीने खणेण वच्चइ के० क्षणमात्रमां जतां रहे छे. ॥ ८० ॥ रे जीव, सासयसुह मसमतमं के० शाश्वतां सुख, जेना समान जगतमां बीजां कोइ सुख नथी तेने, अने जेमां ससिसोअरंचजसं के० चंद्रमा सरखो उज्वल यश छे.

तेने हे मूढ, भयविगप्पिय के० पोतानी मतिए कल्प्यां एवां निमेससुहलालसो के० निमेषमात्र सुखमां लंपट थइने कहंहारिसि के० केम हारेछे ! ॥ ७१ ॥

पज्जलिउ विसयअग्गी चरित्तसारं डहिज्ज कसिणंपि ॥ सम्मत्तं पिविराहिअ अणंत संसारिअं कुक्षा ॥ ७२ ॥ भीसण भव कंतारे विसमा जीवाण विसयतिण्हाउ ॥ जाए नडिआ चउदसपुव्वी वि रुलंति हु निगोए

व्याख्या–पज्जलिउ के० प्रज्वलित थएलो एवो जे विसयअग्गी के० विषयरूप अग्नि छे ते कसिणंपि के० समस्त एवा चरित्तसारं के० चारित्रना सारने डहिज्ज के० बाले छे. अने सम्मत्तं के० सम्यक्त्वने विराहिअ के० विराधीने अणंत संसारिअं के० अनंत संसारीपणाने कुक्षा के० करे छे. ॥ ७२ ॥ जीवाण के० जीवने भीसण के० भयंकर एवा भवकंतारे के० संसाररूपी अरण्यनेविषे विसमाविसय तिण्हाउ के० विषम एवी जे विषयरूप तृष्णा छे. जे तृष्णाए नडिआ के० नचावेला एवा चउदसपुव्वीवि के० चौद पूर्वधारी पण हु के० निश्चयें करीने निगोए के० निगोदनेविषे रुलंति के० भमे छे. ॥ ७३ ॥

हा विसमा हाविसमा विसया जीवाण जेहिं पडिबद्धा ॥ हिंडंत्ति भवसमुद्दे अणंतदुक्खाइ पावंता ॥ ७४ ॥ मा इंदजालचवला विसया जीवाण विज्जुतेअ समा ॥ खणदिठ्ठा खणनिठ्ठा तातेसिं को हु पडिबंधो ॥ ७५ ॥

व्याख्या–हा इति खेदे विसमा के० विषम वली हा इति खेदे विसमा के० विषम एवा विसया के० विषयो, ते जीवने विषमछे जेहिं के० जे विषयोए करीने पडिबद्धा के० प्रतिबंध थएला एवा जीव अणंतदुक्खाइ पावंता के० अनंत दुःख पामता थका भवसमुद्द के० संसार समुद्रनेविषे हिंडंति के० हिंडेछे. ॥ ७४ ॥ माइतिनिषेधे इंदजालचवला के० इंद्रजालनी पेरे चपल एवा जे विसया के० विषयो छे, ते जीवाण के० जीवने ते विषयो विज्जुतेयसमा के० विजलीना तेज समान खणदिठ्ठा के० क्षणमात्रमां देखाएला, पण पछी खणनिठ्ठा के० क्षणमात्रमां नाश पामवानुं छे शील जेनुं, एटले एमके– विजली जेम क्षणमां देखवामां आवे अने वली क्षणमां न दीठामां आवे, तेम ए विषयो पण क्षणमात्र देखवामां आवे अने क्षणमां न दीठामां आवे, ता के० तेमाटे तेसिं के० तेमनो हु के० निश्चे कोपडिबंधो के० शो प्रतिबंध करवो ? ॥ ७५ ॥

सत्तुविसं पिसाऊ वेआलो हुअवहोविपज्जलिउ ॥ तं नकुणइ जं कुविआ कुणंति रागाइणो देहे ॥७६॥ जोरागाईणवसे वसंमि सोसयलदुक्ख लखाणं ॥ जस्स वसे रागाई तस्सवसे सयलसुक्खाइं ॥ ७७ ॥

व्याख्या–जं के० जेटलुं रागाइणो के० रागद्वेषादिक कुविआ के० कोप्या थका देहे के० देहनेविषे दुःखप्रत्ये कुणंति के० करेछे, तं के० तेटलुं दुःख सत्तू के० शत्रु, विसं के० विष, पिसाउ के० पिशाच, वेआलो के० वैताल अने पज्जलिउं हुअवहोवि के० प्रज्वलित थएलो अग्नि पण न कुणइ के० न करी शके. ॥ ७६ ॥ जो के० जे पुरुष रागाईणवसे के० रागादिकने वशछे, सो के० ते पुरुष सयलदुक्खलक्खाणं के० दुःख समस्त लाखो गमे तेने वसंमि के० वश थइ रह्यो छे एम जाणवुं; अने जस्स के० जे पुरुषना वसे के० वशमां एटले स्वाधीनमां रागाई के० रागादिक छे, तस्सवसे के० ते पुरुषना वशमां सयलसुक्खाइं के० सघलां सुखछे एम जाणवुं ॥ ७७ ॥

केवल डुह निम्मविए पडिउं संसारसायरे जीवो ॥ जं अणुहवइ कि-
लेसं तं आसवहेऊअं सवं ॥ ७७ ॥ ही संसारे विहिणा महिलारू
वेण मंडिअं जालं ॥ वझंति जड मूढा मणुआ तिरिया सुरा असुरा ॥७०॥

व्याख्या–केवल डुहनिम्मविए के० निःकेवल दुःखेकरीने नीपजावेलो एवो जे संसारसायरे के० संसारूपी सागर– तेनेविषे जीवो के० जीव पडिउं के० पड्यो छे; अने त्यां जे किलेसं अणुहवइ के० क्लेश अनुजवेछे, तं सव्वं के० ते सघलो क्लेश आसवहेऊअं के० आश्रवछे हेतु जेनो एवो छे. ॥ ७७ ॥ ही इति-खेदे अहो संसारे के० आ संसारनेविषे कर्म जे छे, तेणे महिलारूवेण के० स्त्रीरूपे जालंमंडिअं के० जाल मांमीछे. जह के० जे जालनेविषे मूढ एवा मणुआ के० मनुष्यो, तिरिया के० तिर्यंच, सुरा के० देवो, अने असुरा के० असुरकुमार देवो वझंति के० बंधायछे ॥ ७ए ॥

विसमा विसयभुअंगा जेहिं डंसिआ जिआ नववणंमि ॥ कीसंति डुह-
ग्गीहिं चुलसीईजोणिलक्खेसु ॥ ए० ॥ संसारचारगिह्मे विसयकुवाए-
हिंलुक्किआ जीवा ॥ हिअमहिअं अमुणंता अणुहवंति अणंतडुःक्खाइं

व्याख्या–विसमा के० विषम एवा विषयभुअंगा के० विषयरूप भुजंगो एटले सर्पो, जेहिं के० जेउए नववणंमि के० संसाररूप अरण्यनेविषे जिआ के० जीव, डंसिआ के० करड्या छतां डुहग्गीहिं के० दुःखरूप अग्निए करीने चुलसीईजोणिलक्खेसु के० चोरासी लाख जीवायोनिनेविषे कीसंति के० क्लेश पामेछे. ॥ए०॥ संसारचार के० संसारनुं चालवुं, तद्रुप गिह्मे के० ग्रीष्मकाल तेनेविषे विषय के० विषयरूप कुवाय के० नठारो वायरो, तेणेकरी लुक्किआ के० लुकाया थका एवा जे जीवो, ते हिअमहिअं के० हितअहितने अ-मुणंता के० अजाणता थका अणंतडुःक्खाइं के० अनंत दुःखोने अणुहवंति के० अनुजवे छे,

हाहाडुरंतडुठा विसयतुरंगा कुसिक्खिआ लोए ॥ जीसणनववाडवीए
पाडंति जिआण मुद्धाणं ॥ ए२ ॥ विसय पिवासातत्तारत्तानारीसु
पंकिलसरंमि ॥ डुहिआ दीणा खीणा रुलंति जीवा नववणंमि ॥ए३॥

व्याख्या–हाहा इति खेदे मुद्धाणं जिआण के० मुग्ध एवा जीवोने डुरंत के० जेनो अंत दुःखे करीने छे, एवा डुठा के० दुष्ट जे विसयतुरंगा के० विषयरूप तुरंग, एटले घोडा ते कुसिक्खिआ के० विपरीत शिखावेला एवा लोए के० लोकने विषे जीसणनववाडवीए के० जयंकर एवी संसाररूपी अटवीमांहे पाडंति के० पाडे छे. ॥ ए२ ॥ विसय पिवासा के० विषयरूप पिपासा एटले तृषा–तेणे करी तत्ता के० तप्त थएला एवा, अने नारीसुरत्ता के० स्त्रीनेविषे आसक्त एवा जीवा के० जीवो नववणंमि के० संसाररूपी वननेविषे स्त्रीरूप पंकिलसरंमि के० कादववाला सरोवरमां डुहिआ के० दुःखीआ, दीणा के० दीन, अने खीणा के० क्षीण एवा होता थका रुलंति के० जमे छे. ॥ ए३ ॥

गुणकारि आइंधणिअं धिइरज्जु निअंति आइंतुह जीवा निअयाइंइंदि
आइं वल्लिनिअत्तातुरंगुव ॥ ए४ ॥ मणवयणकायजोगासुनिअत्ता तेवि
गुणकराहुंति ॥ अनिअत्ता पुण जंजति मत्तकरिणुव सीलवणं ॥ ए५ ॥

व्याख्या–हे जीव! तुह के० तने धणिअंधिइरज्जु के० अतिशे धृतिरूप जे रज्जु एटले दोरडुं तेणे करी निअंताइं के० वश थएला एवा निअयाइं इंदिआइं निअत्त के० पोताना इंद्रिउं छे ते गुणकारी छे. जेम तुरंगुव्व के० तुरंग एटले वश थएला एवा बांधेला घोडानी पेठे वश्चि के० वालवायोग्य छे. ॥ ए४ ॥ मण वयणं काय के० मन वचन अने कायना जे योग छे, ते पण गाढ एवा निअत्ता के० नियंत्रिया थका एटले वश थया थका तेविगुणंकराहुंति के० ते पण विशेषे करी गुणकारी थाय छे. अने अनिअत्ता के० न यंत्रिया थका पुण के० वली, मत्त करिणव्व के० मदोन्मत्त हस्तिनी पेठे सीलवणं के० शीलरूप वनने जंजंति के० जांगे छे. ॥ एए ॥

जह जह दोसा विरमइ जह जह विसएहिं होइ वेरग्गं॥ तह तह वि-
न्नायवं आसन्नं सेअ परम पयं ॥ ए६ ॥ डुक्करमे जहिंएहिं कयंसमणेहिं
जुवणत्थेहिं ॥ जग्गं इंदियसिन्नं धिइपायारं विलग्गेहिं ॥ ए७ ॥

व्याख्या–जहजह के० जेम जेम दोसा विरमइ के० दोषो विरमे छे, अने जहजह के० जेम जेम विसएहिं होइ वैरग्गं के० विषयथी वैराग थाय छे; तह तह के० तेम तेम विन्नायव्वं के० जाणवुं के सेअ के० तेहने परमपयं आसन्नं के० परमपदनुं आसन्न एटले ढुंकडापणु थाय छे. ॥ ए६ ॥ एहिं डुक्कर मेकयं के० तेणे डुष्कर काम कर्युं. ते कोणे डुष्कर काम कर्युं? ते कहे छे. के जेहिंसमणेहिं के० जे श्रमणोए जुव्वणत्थेहिं के० जोबन अवस्थाने विषे इंदिअसिन्नं के० इंद्रियरूप सैन्यने जग्गं के० जांग्युं. ते पुरुष धिइपायारं के० धैर्यरूप पाथार एटले प्राकार जे गढ–तेने विलग्गेहिं के० वलग्या जाणवा ॥ ए७ ॥

तेधन्ना ताणनमो दासोहं ताणसंजमधराणं ॥ अद्धछि पछिरीउं जाण
नहि अपखडकंति ॥ ए८ ॥ किंबहुणा जइवंछसि जीवतुमं सासयं सुहं
अरुहं ता पिअसु विसय विमुहो संवेगरसायणं निच्चं ॥ एए ॥

व्याख्या–जाण के० जे पुरुषने हिअए के० हृदयने विषे अद्धछि पछिराउं के० अर्धपडियाली आंखे अर्थात् कटाक्ष नेत्र करी जोनारी स्त्री नखडकंति के० नथी खटकती; ते के० ते पुरुष धन्ना के० धन्य छे. ताण के० तेने हुं नमो के० नमस्कार करुं छुं ताण के० तेवा संजमधराणं के० संयम धारीनो दासोहं के० हुं दास छुं. ॥ए८॥ किंबहुणा के० वधारेशुं कहेवुं? हे जीव तुमं अरुअं सासयं सुहंजइवंछसि के० तुं निरोग एवुं शाश्वतुं मोक्षसुख जो वांछे छे ता के० तो विसयविमुहो के० विषयथी विमुख था, अने निच्च के० नित्य संवेग रसायणं पिअसु के० संवेग रसायणने पी एटले पान कर. ॥ एए ॥ इति इंद्रियपराजय शतकं संपूर्णम् ॥

॥ अथ श्रीअर्हदादिस्तवनम् ॥

मौनेनोर्वीं व्यहृतपरितो वत्सराणां सहस्रं यो निर्माणश्चरणयुगलं जव्यमालोपकारी ॥ अर्हन्नुत्तारयतु हृदयात्स स्वकीयं कलानां यो निर्माणश्चरणयुगलं जव्यमालोपकारी ॥ १ ॥ नमस्यत्पौलोमीपतिमुकुटरत्नांशु-कवरं नतानां दत्तश्रीधनयुवतिरत्नांशुकवरं ॥ त्रिलोकीजंतूनामजिलषितसंपादकमलं जिनस्य श्रीशांतेः स्तुत-सरजसं पादकमलं ॥ २ ॥ अपुनर्जवमार्गलंजकक्रमकमलानलिनीप्रजापतेः ॥ शरणं समुपैमि नेमिनः क्रम-कमलानलिनीतनुत्विषः ॥ ३ ॥ पार्श्वप्रजुर्जिनः कलिताऽपचयं विदधज्जगतः कलितापचयं ॥ फणिचक्रम-णीरुचिरंजितखः प्रददातु सुखं रुचिरं जितखः ॥ ४ ॥ अगणयंतमुपप्लवमुच्चकै रहितसंगमकाऽमरनिर्मितं

नमत वीरजिनं मुनिसत्तमं रहितसंगमकामरसं मुदा ॥ ५ ॥ शिवरतो वरतोषवशान्नतो मघवताऽघवतामति-दूरगः ॥ अमदनो मदनोदनकोविदः शममलं मम लंभयताज्जिनः ॥ ६ ॥ अविकलं विकलंकधियां सुखं विदधतं दधतं जगदीशितां ॥ अकलहं कलहंसगतिं श्रये जिनवरं नवरंगतरंगितः ॥ ७ ॥ वेल्लत्कल्याण-वल्लीविपिनवनमुचः स्वर्गगंगातरंग च्छायादायादरोचिःपटलधवलिताखंडदिङ्मंडलस्य ॥ नम्रामर्त्यालिमौलि-प्रसृतपरिमलोद्गारमंदारमालान्यर्च्यश्चंद्रप्रभस्य प्रभवतु भवतां भूतये पादपद्मः ॥ ८ ॥ इति श्रीअर्हदादि-स्तवनं समाप्तम् ॥ ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवनप्रारंभः ॥

श्रीपार्श्वं भावतः स्तौमि महोदधिमगर्हितं ॥ उद्धरंतं जगद्दुःखमहोदधिमगर्हितं ॥ १ ॥ दृग्गोचरं भवान् येषां प्रियंगुरुचिरायते ॥ प्राप्नुवंति सुखं नाथ प्रियंगुरुचिरायते ॥ २ ॥ त्वां चतुःषष्टिरिंद्राणां तुष्टावामेयवै-भवं ॥ समूलकाषं कषितुं तुष्टावामेयवैभवं ॥ ३ ॥ पवनीभवितुं कर्म वनदक्षेपणायते ॥ कोनांघ्रिकमले नम्राऽवनद क्षेपणायते ॥ ४ ॥ नवंद्यस्त्वं गतैर्मुक्ताविनतामरसाननः ॥ स्वप्नेऽपि स्वदते तेन विनतामरसाननः ॥ ५ ॥ भुवि स्तुतो येन भवानिंदीवरदलासितः ॥ स्वकीर्तिपूरस्तेनें दुनिंदीवरद लासितः ॥ ६ ॥ अपि व्यामोहिताशेषसुरदानवमानवा ॥ न त्वामचुक्षुभन्नारी सुरदाऽनवमा नवा ॥ ७ ॥ फुल्लत्फणिफणारत्नरुचि-राजितविग्रहे ॥ त्वयि प्रीतिः स्फुरतु मे रुचिराजितविग्रहे ॥ ८ ॥ द्युपतिमुकुटप्रोद्घृष्टांघ्रि जगत्कमलाकर द्युपतिमनघं स्तुत्वेति त्वां कृतांजलिरर्थये ॥ प्रशमजलधे मह्यं सद्यः प्रसह्य वितीर्यतां प्रशमनविधौ भावा-रीणां जिनप्रभविष्णुता ॥ ९ ॥ इति श्रीपार्श्वनाथस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ चतुर्विंशतिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

जिनर्षभ प्रीणितभव्यसार्थ समस्तदोषाजित तीर्थनाथ ॥ श्रीसंभवाखंडलवंद्य नंद्याः स्वामिन् प्रजानाम-भिदंदनस्त्वं ॥ १ ॥ सुखाय पुंसां सुमते मुखास्तमृगांकपद्मप्रभ गौरकांते ॥ सुपार्श्वनेतर्महसेनपुत्र त्रैलोक्य-लोकस्तवनीय भूयाः ॥ २ ॥ विरोचनाभं सुविधिं जिनेंद्रं स्वभावतः शीतलमर्चयामि ॥ श्रेयांसमर्च्यं दिवि-जव्रजेनासक्तं न संपत्सुनवासुपूज्यं ॥ ३ ॥ सुवर्णकांते विमलत्वमुच्चैरनंतविज्ञाननिविष्टविष्टप ॥ अहर्मणे धर्मपथप्रकाशने कुरुष्व शांतेहितमंगिनां पदं ॥ ४ ॥ निःसीमसूरतनयस्थितिमार्गदीप निर्मोहि शर्म सुदृशां प्रियमुक्तिदार ॥ निर्मृष्टगारुडरुचे निगृहीतमोह मल्लेश मोदित महाशय सुव्रतेन ॥ ५ ॥ अथोनमीनांकनि-रासदक्ष संप्रीणिताशेषसमुद्रनेम ॥ शांतारवामेय गुणाभिराम श्रीवर्द्धमानैधि सुखश्रिये नः ॥ ६ ॥ निर्व्या-जमेधिततमोहरणैकदक्ष सर्वज्ञराजिमहनीयपदे नयाढ्ये ॥ सर्वोदिते भव सरस्वतिपोतरूपे मिथ्यात्ववारिणि-सदा मयि सुप्रसन्ने ॥ ७ ॥ इति चतुर्विंशतिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ अथ श्रीयुगादिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

अस्तु श्रीनाभिभूर्देवो विपन्नासनकर्मठः ॥ पवित्रःपोषयेन्नाकं सुधर्माधिपतिःश्रिये ॥ १ ॥ जाड्यखंडनपां-भित्यप्रौढो जगतिविश्रुतः ॥ हिनस्तुवस्तमःस्तोमं पावको नाभिनंदनः ॥ २ ॥ सूर्यानंदीमहोध्यासीसंयमिन्या-यधीश्वरः ॥ समवर्तीजगन्नेता जीयादादिजिनेश्वरः ॥ ३ ॥ सनाकीनाहतोदद्यादृष्पभो निर्ऋतिर्मुदं ॥ योदो-पाचरण प्रीतिरनिकारेशिवेस्थितः ॥ ४ ॥ असंस्तुतोजनैर्विभ्रदपाशंसर्वदाशयं ॥ नाभेयःश्रेयसे भूयादपूर्वो-भुवनेश्वरः ॥ ५ ॥ पायादनलसख्यातिवंधुरोहरिणाहतः ॥ अहिंसोल्लासमातन्वन् श्रीनाभेयो महाबलः ॥ ६ ॥ नसेवितःकिंपुरुषैः सर्ववित्तापवर्जितः ॥ भवदेषीचक्रभभः श्रीदो जयतिनूतनः ॥ ७ ॥ चंद्रावदातदेह श्रीर्वृषभासनतत्परः ॥ शिवालयमितः पायादीशानः प्रथमोजिनः ॥ ८ ॥ क्ष्माप्राग्भारधतारं यंश्रीमानश्रय-तेहरिः ॥ विभ्राणःकमलंशुभ्रंसोऽनंतःपातुनाभिभूः ॥ ९ ॥ स्वयंभूर्ब्रह्मलोकेशः शुक्लपक्षसमाश्रितः ॥ सकलं

कमलासीनः कुरुतामृषजः सुखं ॥ १० ॥ एवमादिममुनेः स्तवनं यः पापठीतिशठतामपहाय ॥ विघ्नघातनविधौपटिमानं तस्यविभ्रतिदशापिदिगीशाः ॥ ११ ॥ इति श्रीजिनप्रजसूरिकृतं श्रीयुगादिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वजिनस्तवनप्रारंजः ॥

श्रीपार्श्वःश्रेयसेजूयादलिताखसमानरुक् ॥ अनंतासंसृतिर्येन दलितालसमानरुक् ॥ १ ॥ अज्ञानमेडुरध्वांतकारिएस्त्वद्गुणानलं ॥ अज्ञानमेडुरध्वांतज्ञानोऽजिष्टातुमीशगीः ॥ २ ॥ तथापिनुन्नोऽतजक्तिरंहसामहितायते ॥ गुणलेशांस्तवीम्युच्चैरंहसामहितायते ॥ ३ ॥ अपारेकामरोगेण ज्रांतोस्मिजववारिधौ ॥ अपारेकामरागेणदर्शनेनविनातव ॥ ४ ॥ आप्येदानींदर्शनंते नरामरसजाजनं ॥ स्पृहयामिप्रजोराज्यं नरामरसजाजनं ॥ ५ ॥ नेछाचमेऽप्सरोलोकं सकाममनसंप्रति ॥ रुचयेमुक्तिकांतापि सकाममनसंप्रति ॥ ६ ॥ पुण्योदयादन्नमया मुक्तत्वद्दर्शनेसति ॥ पुण्योदयादन्नमया स्वात्मार्यपरिनिश्चितः ॥ ७ ॥ जिनास्यऽसारसंसार किंनेदानींवराकरे ॥ जिनास्यसारसंसारमध्ययदीक्षितंमया ॥ ८ ॥ धन्यास्तेप्रणतास्तुभ्यं वासवामेयशक्तये ॥ त्रातुंजगत्सर्वगुणावासवामेयशक्तये ॥ ९ ॥ कल्याणगिरिधीरेमे त्वयिचेत्परमेश्वर ॥ कल्याणगिरिधीरेमे करस्थाः सर्वसंपदः ॥ १० ॥ तवांगेलीनदृष्टित्वाद्दूरीकृततमालजे ॥ जीवन्मुक्तिदशांकर्हिदूरीकृततमालजे ॥ ११ ॥ कमलायतनेत्राजिरक्षुब्धमनसस्तव ॥ कमलायतनेत्राऽजिरमेतांमहृशौमुखे ॥ १२ ॥ दृष्टेतवमुखेप्रीत्या रजनीश्वरकोमले ॥ ननिर्वाणपदेस्थास्नुरजनीश्वरकोऽमले ॥ १३ ॥ अक्षोजंगंजीरहितं तवाराध्यवचःप्रजो ॥ अक्षोऽजंगंजीरहितंनिष्कर्मालजतेपदं ॥ १४ ॥ पीत्वावाचोमृतंतेऽस्तकलिकामधुगर्हितं ॥ मेनेजनैःस्वर्गतरोःकलिकामधुगर्हितं ॥ १५ ॥ क्रमतामरसद्वंद्वसेवनेतवसादरं ॥ क्रमतामरसद्वंद्वमामकीनंमनःसदा ॥ १६ ॥ श्रियस्तवागमोदद्यादिततानयशोजितः ॥ यस्तवैवविदोषत्वादिततानयशोऽजितः ॥ १७ ॥ अलंतेपदराजीवान्यर्चनैकरताःप्रजो ॥ अलंतेपदराजीवामुक्तिर्गुर्गस्वयंग्रहे ॥१८॥ वशीचक्रेजवान्मुक्तिमहिलांछितविग्रहः ॥ स्वैर्गुणैस्त्रातराकालमहिलांछितविग्रहः ॥ १९ ॥ सदानमस्तपापायगत्याजितवतेगजं ॥ सदान्नमस्तपापायमेघश्यामांगकायते ॥ २० ॥ यस्त्वामेकाग्रधीःस्तौति देवपद्मावतीनतं ॥ इष्टार्थलाजैरचिरादेवपद्माऽवतीनतं ॥ २१ ॥ सदानंदंतिनामोघमाप्यचाश्वीयमत्रके ॥ सदानंदंतिनामोघत्वद्भक्तिकृतनिश्चयाः ॥ २२ ॥ येनत्वास्त्वयिवंद्याःस्युर्मदनागविराजते ॥ तेषांचरूपर्द्धिरतिमदनागविराजते ॥ २३ ॥ अहीने नसदारेण सेव्यमानकृपानिधे ॥ अहीनेनसदारेणदूनंपाह्यांतरेणमां ॥ २४ ॥ हत्वांतरारींस्त्वदाज्ञाविद्यास्मरणजूषिताः ॥ जयलक्ष्मीवयंनाथविद्याःस्मरणजूषिताः ॥ २५ ॥ नमोहराजेनब्रह्मशक्रादीनपिजिष्णुना ॥ नमोहराजेनब्रह्मयोलयेविजितायते ॥ २६ ॥ यः स्यात्त्वत्पादपद्मार्चारुचिरंजितमानसः ॥ सर्वत्रलजतेसौख्यं रुचिरंजितमानसः ॥ २७ ॥ सर्वकषायमोहेलापतयेऽद्भुतस्तव ॥ सर्वकषायमोहेलाग्रासराद्रूपमंवचः ॥ २८ ॥ सरस्वतीपातुतवोपदेशामृतपूरिता ॥ यत्प्रजावाज्जनैर्मुक्तिपदेशाऽमृतपूरिता ॥ २९ ॥ कामदेहतमोहेऽलिनीलवर्णेनतस्त्वयि ॥ कामदेहतमोहेलितुल्येनाऽश्नुवतेश्रियं ॥ ३० ॥ स्वर्गायतियशोविश्वप्रकाशंतेऽमरीचयः ॥ यस्याग्रेनैवशीतांशोःप्रकाशं तेमरीचयः ॥ ३१ ॥ दर्पकोपरतायासच्छिदेमुनिगणायते ॥ दर्पकोऽपरतायासस्पृहयालुर्नकःखलु ॥ ३२ ॥ कल्याणानांपंचतयं मुद्यत्कुवलयद्युते ॥ कस्यनप्रीतयेजातमुद्यत्कुवलयद्युते ॥ ३३ ॥ कमलाच्छतपस्त्यागश्रीजुजंगजिनेश्वर ॥ कमलाच्छतपस्त्यागस्तिमिरार्कपुनीहिमां ॥ ३४ ॥ त्वदाननंजगन्नेत्रमुदारामघनोदकं ॥ निर्मिमीतांममप्रीतिमुदारामघनोदकं ॥ ३५ ॥ यैस्त्वंकृतेमनःकृत्वाप्रमदाजोगजागिनः ॥ जवेयुर्दिवितेदिव्यप्रमदाजोगजागिनः ॥ ३६ ॥ नाऽथवाऽरितमोहंसमुक्तिशर्मापिदुर्लजं ॥ नाथवारितमोहंसतेषामाकलुषात्मनां ॥ ३७ ॥ युग्मं ॥ आनंदतोयदछायजंतुजातंननामते ॥ आनंदतोयदछायमुक्तिश्रीस्तत्रसागिता ॥३८॥ येनत्वदागमःस्वामिन्स्याद्वादेनोपराजितः ॥ निर्णीतः सतुतीर्थानां स्याद्वादेनोपराजितः ॥ ३९ ॥ स्मरामित्र-

स्यते जव्यसमूहायाऽन्नयप्रदं ॥ स्मराऽमित्रस्यतेजव्यश्रियांधामपदद्वयं ॥ ४० ॥ जव्यहृत्पद्मिणांवासक्षण-दानायकाननं ॥ त्वांपर्युपासतेधन्याःक्षणदानायकाननं ॥ ४१ ॥ जननव्यसनाधीरश्रीवामेयजवेजवे ॥ जन-नव्यसनाधीरजूयाःस्वामीत्वमेवमे ॥ ४२ ॥ त्वद्गुणस्तुतिरंजोदकांतेयमकहारिणी ॥ जव्यानवतुविज्ञानांकांतेय-मकहारिणी ॥ ४३ ॥ इतिप्रजोतेस्तवनंपठंतिये मुक्तिश्रियःप्रेत्यलुठंतितेहृदि ॥ जिनप्रजाऽचार्यमजाऽतिशा-यिनीजागर्तितेषामिहपंडितव्रजे ॥ ४४ ॥ इति श्रीपार्श्वजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीशांतिजिनस्तवनप्रारंजः ॥

श्रीशांतिनाथोजगवानष्टापदसमानरुक् ॥ विजगुणान्मयास्तोतानष्टापदसमानरुक् ॥ १ ॥ कल्याणकम-लोल्लासश्रीषेणजवतोर्जितं ॥ बोधिरत्नंजगन्नाथश्रीषेणजवतोऽर्जितं ॥ २ ॥ सुतानयोत्थाजगतीमहसारविरा-गतः ॥ त्वंयुग्मधर्मिमर्त्येषुमहसारविरागतः ॥ ३ ॥ सौधर्मेऽथजवान्सौख्याद्वैताढ्येसुरतामितः ॥ ततोऽजूत्खे-चरोर्वीजृत् वैताढ्येसुरतामितः ॥ ४ ॥ स्थित्वाऽथप्राणतेजज्ञेबलदेवोपराजितः ॥ यस्मादरिगणः स्थाम्नाव-लदेवोपराजितः ॥ ५ ॥ जूत्वाऽमंदमुदांपात्रमच्युताखंडलोजवान् ॥ वज्रायुधोऽजूद्यथायामच्युताखंडलोज-वान् ॥ ६ ॥ प्राप्यग्रैवेयकंपुण्यैरथोनवममुत्तमैः ॥ सेव्योनृपैरजूर्मेघरथोऽजवममुत्तमैः ॥ ७ ॥ सर्वार्थसि-द्धिमित्वाचविश्वसेनांगजूरजूः ॥ चक्रीगजपुरेऽधानांविश्वसेनांगजूरजूः ॥ ८ ॥ जीयात्तेजननीशास्तरचिरादेव-संस्तुता ॥ यांस्तोतुर्जायते मुक्तिरचिरादेवसंस्तुता ॥ ए ॥ जन्मस्नात्रेजवानूहेहरिणांकेनजाविना ॥ तन्नाक्रौ-यन्न सोद्योतंहरिणांकेनजाविना ॥ १० ॥ राज्यंप्रजाविपत्राणहयानेकपराजितं ॥ अशाश्चिरंपत्तिरथहयानेक-पराजितं ॥ ११ ॥ त्रातुंदुर्गतिजूजेदमहासीरसतःक्षमां ॥ शांतिं स्वीकृत्यषट्खंडामहासीरसतःक्षमां ॥ १२ ॥ जुक्त्वार्हत्यंक्रमात्तीर्थंनिर्माय जगतीहितं ॥ पदंप्रापप्रजोख्यातंनिर्माय जगतीहितं ॥१३॥ कल्याणपंचकंस्तोतुंजर-णीजूतमीशते ॥ केनामविश्वविश्वाजजरणीजूतमीशते ॥ १४ ॥ त्वदन्योऽखंसतामुच्चैरंहः प्रमथनायकः ॥ परं-धत्तेऽधकध्वंसरंहःप्रमथनायकः ॥ १५ ॥ यत्त्वयायुधिजैत्रापिकंदर्पोऽपासितापदः ॥ तत्सतांहंसिगरुडकंद-र्पोपासिताऽपदः ॥ १६ ॥ चत्वारिंशद्धनूच्चस्त्वंपातान्मानतमोदिनः ॥ निधिर्ज्ञानस्यदुःखांधुपातान्मानतमो-दिनः ॥ १७ ॥ इमंस्पृशकृपांकृत्वाहृद्यकल्याणजाजनं ॥ दृशालक्ष्समायुस्त्वंहृद्यकल्याणजाजनं ॥ १८ ॥ कस्यदुःखंननाथत्वंशांतेधामनिधेहिनः ॥ तद्दुःखितान्मृगांकद्धाक्शांतेधामनिधेहिनः ॥ १ए ॥ स्तुत्वात्वामि-तिमार्गयेमुहुरिदंश्रीनर्तकीनर्तने नाट्याचार्यजिनप्रजंजनमहा विज्ञांबुदाछादने ॥ धत्तांसंततमेवतावकगुणग्रामा-जिरामस्तवप्रज्ञापारमितामपारमहिमप्राग्जार मन्नारती ॥२०॥ इति श्रीजिनप्रजकृतं श्रीशांतिनाथस्तवनं समाप्तम्

॥ अथ परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धसाधारणजिनस्तवनं ॥

॥ शार्दूलविक्रीडित छंद ॥ श्रीदेवेंद्रनरेंद्रमौलिमुकुटोद्घृष्टांघ्रियुग्मंजिनं नत्वाकुर्मिपरागशब्दविविधार्थोत्प-त्तिमालांचयां ॥ पापंपिंढितदीयपुण्यवशतोयन्मामकीनंविजोऽजिध्यातीतफलापवर्जनसुधाविष्वाणकारस्करः १

॥ वसंततिलका छंद ॥

वक्राब्जवायुजितपद्मपरागपूरं हृन्मंदिरस्थखपरागहतप्रचारं ॥ प्रोद्दीप्तकांचनपरागसवर्णवर्णं त्वज्ञापरा-गरसिकःस्तुतिमानयेत्वां ॥ २ ॥ देवापरागनिकृतिप्रततिप्रतानछेदेकुठारसुपरागसमांगगंगं ॥ त्वांसंश्रयाम्यनि-मिषाधिपचापराग संसारमुक्तजुविविस्तृतसंपराग ॥ ३ ॥ स्वामिञ्जयत्वमनिशंसपरंपरागमादिप्रकाशकचिरंगत-पापराग ॥ यश्चाप्युवक्थक्षपिराजिपुपुष्परागवृत्तिंविघट्टितमणीवकचापराग ॥ ४ ॥पूर्वापरस्वरविपर्ययतःपराग त-त्त्वावबोधमिहिरोजमनेपराऽग ॥ त्वंकिंपरागमयसेमयिमुक्तिदाने क्रूक्षापरागसिजितारिरथप्रसीद ॥ ५ ॥ तृष्णा-परागविरतंनिरतंक्रियायांलीलापरागतिचरंतमघंहरंतं॥विश्वापरागपतिशुभ्रयशोजिरामंवंदेप्रियंवदपराऽगणनीय-शीलं ॥६॥ जूवाःपरागपुरुषेषुकृपांदधानो मायापरागवनितावधवैनतेयः ॥ यःकोपरागरहितस्त्वमसीनतेन सेवे-

भवंतमपरागमशैलवज्रं ॥७॥ ध्वस्तोपरागपरभागविभूषितांगं सूरापरागमसमीकृतकर्मधर्मं ॥ पुण्यापरागजनदक्ष-
भवंभजेयं देवाऽपरागणितलक्षणसंचयंत्वां ॥ ८ ॥ सेवापराऽगणितसौख्यकरंश्रयामि हृत्तापरागहरणंकरणं-
गुणानां ॥ प्रोद्यत्परागतिगतंशरणंजनानामिष्टार्थसाधनसुपर्वपरागकल्पं ॥ ९ ॥ तेजोविराजितपरांगसमीप-
रागद्वेषछिदंघनहृयद्विपरागहीनं ॥ गेमेसतिष्ठुतपरागनमस्करोमि गेस्थेजयेकलितपापपरागमाशु ॥ १० ॥
गेस्थेजितेजननमृत्युजरापरागं मांदेहितछिवपदंविलसत्परागं ॥ राज्ञेहृतस्मरपरागपकौपरागरिक्तं परागणधर-
स्थितिकार्यकारिन् ॥ ११ ॥ पस्थांगदेवकृतचंदनसत्परागोयो ह्यपरागमगिरोस्तिनजंजपूकः ॥ गेयंविधायकृ-
तदुःकृतसंपरागमीडेप्रतीतमपरागमभिख्ययातं ॥१२॥ गेपाग्रगेजितपुनर्भवभापरागरास्थानकेतमुदितेभुवनेप-
राग ॥ गेशोकृतेनिहतमोहमहापराग गेस्थेपणेकुरुसुखंशमधीपराग ॥१३॥ गेऽर्थेपरागकरणोद्यमिनंनमामिगेसो-
स्थितेखलपरागभयप्रमुक्तम् ॥ गेन्नेकृतेऽर्पितपरागधराधवत्वंपेहेस्थितेशुचिपरागपवित्रकीर्तिं ॥१४॥ गेस्थेभवेसक-
लजंतुकृतापरागगेदेनिवर्हितकषायमहत्पराग॥गेशोविधेहिसुखमुज्झितदुःपरागगेवेसतित्रिजगदंगिकृपापराग॥१५॥
पेसौपरागसमधैर्यसुवर्यवीर्यपेसेपरागशिवभीरुमभिष्टुवेत्वां ॥ येनीकृतेधनवधूप्रभुतापरागरामोदितेशुचिपराग-
रदालिकांते ॥ १६ ॥ रित्रांकृतेऽनुचित देहपरागलेपरित्रांगते जयपरागभवाधिकश्रीः ॥ उन्नेतिरःसुविहिते-
जनतापरागगेथेकृते गलितमोहमदापराग ॥ १७ ॥ उपजातयः ॥ परांगनायास्तुपवेपरागसंगेनमुक्तंमनसा-
नतोऽस्मि ॥ पेवेकृतेदेवनमत्परागसंत्यक्तरक्तास्थिपरांगसंग ॥ १८ ॥ प्राप्तापरागाधभवाब्धितीरंवंदेपरागारवि-
मुक्तचिंतं ॥ तृष्णापरागर्वरुपानिषूदनंवशापरागाऽर्थगुणोपपन्नं ॥ १९ ॥ दिव्यापरागर्जनतामतीतंसेवाप
राऽगस्त्यमुखपिंवंद्यं ॥ परागभस्तिछवितोऽधिकप्रभं परागजाविःकृतसत्क्रतिंश्रये ॥ २० ॥ परागतार्थप्रतिपाद-
नाप्रियं जनंपराऽगर्ह्यवचःपरंपरं ॥ परागलक्षणधोरणीऽद्धं परागदाधिन्नमहंनवीमि ॥ २१ ॥ परागरत्नमस्थि-
तिमूर्तिसेव्यं पराऽगरुद्रव्यसुधूपयोग्यं ॥ परागमाचारविचारणीयं पराऽगदंकारमहंभजामि ॥ २२ ॥ माद्य-
त्पराऽगम्यपदप्रधानदक्षंपराऽगर्वगुणंश्रयध्वं ॥ सुरूपरागोत्थविकारतर्जकंजराऽपराऽगत्वरभीतिवर्जितं ॥२३॥
पराऽगजावारिविशुद्धवंशःपरागरिष्टस्थितिभेददर्शी ॥ सेवापरारिनतचक्रमाब्जः कृपापराऽगालिदवाक्यजीयाः
॥ २४ ॥ योदीपरागांगिसमात्मवोधनो विलापरागादिविमुक्तचेताः ॥ निःस्वापराऽगाह्यतरस्वरूपः सुरापरा-
ऽगाह्यगुणःससेव्यः ॥ २५ ॥ अपूर्वरागांगपरागजातशीलंपराऽगंधवचःप्रकाशं ॥ परागतिप्राप्तपरागतिर्शं
स्तोष्येपरागोपगतिप्रतीतं ॥ २६ ॥ वंदेपरागर्भगतिव्यतीतं सदापरागाढतपःप्रवृत्तं ॥ क्रूराऽपरांगारकशोण-
पाणिंपरांगरीयःपदवींश्रयंतं ॥ २७ ॥

शार्दूलविक्रीडितछंद ॥ श्रीमद्वाचकचक्रवर्तिसुगुरुश्रीहर्षकल्लोलसच्छिष्यः पंडितमंडलीबहुमतःश्रीलक्ष्मि-
कल्लोलकः ॥ सैवेदंरचयांचकारसुपरागार्थाष्टयुक्तंशतं तेनाप्नोतुकृतीजनः शिवसुखंपुण्येनलब्धोदयं ॥ २८ ॥
इति परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धंसाधारणजिनस्तवनं महोपाध्यायचक्रवर्तिश्रीहर्षकल्लोलगणिक्रमकमलभ-
रालायमानेन पण्डितलक्ष्मीकल्लोलगणिना रचयांचक्रे ॥

॥ अथ श्रीमहावीरस्तवनप्रारंभः ॥

असमशमनिवासं वासवाचार्यवाचामविषयमहिमानं ज्ञानसंक्रांतविश्वं ॥ प्रणमदमरचूडारत्नघृष्टांघ्रिपीठं
जिनवरवरद त्वां नौमि भक्तिप्रयुक्तः ॥ १ ॥ बालस्यापि ममोक्तं तव स्तुतावर्थमेष्यति बुधानां कन्याकर्ति-
तसूत्रे न गौरवं मांत्रिकाः किमु वहेयुः ॥ २ ॥ योमिमीतेंत्यवार्णोघपाथःपलैर्यःपरिछेत्तुमीष्टेनभःस्वांगुलैः ॥
योंऽघ्रिवेगेनकल्पांतवातंजयेत् त्वद्गुणानामियत्तामसौवेत्तिचेत् ॥ ३ ॥ अभिनुत्य भवंतमनंतगुणं स्तुतिका-
रगिराजिसतीचरितं ॥ यदियंगुणरेणुकणाक्ततनुं स्तवनीयमुपैतिनजातुपरं ॥ ४ ॥ नहष्टेष्टबाधःपरैर्लंघ्यता-
नत्वदुक्तेनचाशक्यकृत्योपदेशः ॥ तथापिश्रितास्तन्नमिथ्यात्वलीना नार्निंबप्रियाःकिंद्विषंतीक्षुमुष्णाः ॥ ५ ॥ उ-

चिंतंजनोमृतरुचिर्वजतां वृषसंश्रयेण परमोच्चपदं ॥ प्रमदाश्रितेप्यहहतत्रजजां प्रवदंति भवदध्वमुचः ॥ ६ ॥ फलगोचरलक्षणैरुपेतं गदितं यन्नवता प्रमाणयुग्मं ॥ कृतयत्नशता अपीह दोषानलमुन्नावयितुंनवादिनोऽन्ये ॥ ७ ॥ संदेहान्युगपदपोहितुंनृतिर्यक् देवानांश्रुतिषुसुधारसंनिषेकं ॥ त्वांहित्वाकलयितुमीश--भापातशौच्यं कश्चगिरैकयालमन्यः ॥ ८ ॥ नकेमनःशुद्धियुगाग्रयोजितप्रबोधचारित्रतुरंगमद्वयं ॥ रथंसमारुह्य तवेशशासनं समासदन्मुक्तिपुरीमविघ्नतः ॥ ९ ॥ योगेनकिं किमथतीर्थपरंपराभिः किंदैवतैःकिमुतपोभिरधीतिभिः किं ॥ मंत्राक्षरंजिनजिनेतिजपंतुसंतःपारत्रिकैहिकमुपेयमुपेतुकामाः ॥ १० ॥ त्वन्नामकामसामर्थ्यान्ध्यायध्यायतःसतः ॥ संपत्तीपद्यतेसद्यः संपत्कंपपराङ्मुखी ॥ ११ ॥ असत्परीणामपरश्वधेन मच्चित्तपेटांप्रसन्नंविभिद्य॥ ज्ञानादिरत्नानिहरंतिचौरा रागादयस्तान्निगृहाणनाथ ॥ १२ ॥ त्वद्विधेप्यधिपतौशिवपुर्यां श्रूयतेनहिवदुर्जनवासः ॥ धिग्विधिःकुनृपतावपिमोहे वीक्ष्यतेभवपुरीजनपूर्णा ॥ १३ ॥ नाथवाधितुमनाथवसुधाभोजिनोपिविबुधान्यमक्रमः ॥ मानवांस्तुतवपीतदेशनावाक्सुधान् बतदशापिनास्पृशत् ॥ १४ ॥ युक्तिस्फूर्जत्तीक्ष्णधाराशयेयैश्चक्रे यौष्माकीणवाणीकृपाणी ॥ तेषांभावारातिभिर्युद्धकेलिं कुर्वाणानांस्यात्करस्थाजयश्रीः १५ ॥ प्रमथितमिथोविरोधाः सुहृदीभूयासतेंगिनोनिखिलाः ॥ त्वद्देशनाभुवमिता नयवादाइवभवत्समयं ॥ १६ ॥ इनकुतीर्थिककल्पितगर्हणा वचन भस्मभिरुज्ज्वलितेप्यहो ॥ तवयशोमुकुरेपरदैवतप्रजयशोनखलप्रतिबिंबितं ॥ १७ ॥ रुंधन्नेधितमन्यतीर्थिकततेरौद्धत्यवंध्याचलंसच्चेतोजलपंकहृन्मधसुहृद्धातापिसंतापनं ॥ हेलाशोषितमोहराजमहिमांभोधिर्जिनत्वद्यशोगस्तिः सैषवभस्तिहस्तिदशनच्छेदावदातद्युतिः ॥ १८ ॥ शेषोहिर्यस्यमूलंकनकगिरिरिपिस्कंधबंधश्चतस्रः काष्ठाःशाखाःप्रशाखाविदिशउरुतलं व्योमजालंदलानां ॥ ताराः पुष्पाणिसिद्धास्पदमथशिखरंपुष्पदंतौफलश्रीश्छायाविश्रांतविश्वःस्फुरतितवयशःपादपःसोयमुच्चैः ॥ १९ ॥ ऊर्ध्वोर्ध्वमारोहति हन्नभोनृणां त्वद्भक्तिरागांशुपतिर्यथायथा ॥ तथातथांहःपटलीवलीयसीछायेवदेवक्षयतिप्रतिक्षणं ॥ २० ॥ स्वजनकमनस्तापाधानोद्भवाघविपक्त्रिमव्यसनमपि हीहंतुंकामंनशक्तिमधुःपरे ॥ तवपुनरिनश्रीमोहोर्वीपतिं सबलंद्विधापरिदलयितुंकाष्ठाप्येकालगन्नरणांगणे ॥२१॥ नदोषाणांस्वस्मिन्नधिपभवताऽदायि वसतिर्गुणानांनैवान्यैर्हरिहरविरंचिप्रभृतिभिः ॥ शिवंतेषामुद्धासयितुमभिसंधिस्तवभवं तदातातेन्यस्तेनतुकिमिववैशिष्ट्यमधिकं ॥ २२ ॥ आपत्कोटीविघटनपटुः संपदाकृष्टिमंत्रःश्रेयोवल्लीवनवनधरस्तत्त्वधीसौधदीपः ॥ विद्याकंदोरतिपतियशःक्षीरवल्लुप्रचारश्वेतोवृत्तिं ममरमयतुत्वत्पदाब्जप्रणामः ॥ २३ ॥ कषायतपनातपग्लपितमप्रशस्तक्रियानुचिंतनमलीमसं विषयतर्षपर्याकुलं ॥ भवद्गुणकदंबकस्तुतिसुधाहृदे मज्जनं जिनेशितरनुक्षणंसृजतुमामकीनंमनः ॥ २४ ॥ त्रिभुवनभवनाभोगभावभासनगृहमणिसम नतजनताभिमतार्थसार्थवितरणकल्पद्रुम विविधछंदोजातिरुचिरमितिसंस्तवमकरवमपवृजिनप्रभसूरिनिवहमहनीयमहंतवयत्कंठपीठसीमनिलुठतिसैषतस्य पुरुषस्य जिनकरतलमुपैति सकलेष्टफलसिद्धिरिद्धगुणतरुविपिन ॥ २५ ॥ इति श्रीमहावीरस्त०

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवनप्रारंभः ॥

कामेवामेयशक्तिर्भवतुतवगुणस्तोमलेशप्रशस्तौनस्याद्यस्यामधीशःसुरपतिसचिवस्यापिवाणीविलासः ॥ मानेवावार्द्धिवारांकलयतिकइवप्रौढिमारूढधारांभक्तिव्यक्तिप्रयुक्त स्तदपिकिमपितेसंस्तवंप्रस्तवीमि ॥ १ ॥ संसारांभोधिवेलानिविडजडमतिध्वांतविध्वंसहंसःश्यामास्यामांगधामाशठकमठतपोधर्मनिर्माथपाथः ॥ स्फारस्फूर्जत्फणींद्रप्रगुणफणमणिज्योतिरुद्योतिताशाचक्रश्चक्रिध्वजत्वंजयतिजिनविजिदुर्जन्यभावारिवार ॥ २ ॥ कल्याणन्मांगिचेतः शिखिकुलविलसत्तांडवाडंबरश्रीहेतुः प्रेंखन्नखालीरुचिररुचितडिद्दामनेत्राभिरामः ॥ प्रीतिंफुल्लत्फणाभाङ्मणिघृणिसुमनश्चापवित्रीकृतद्यौर्देया स्वदेशनावाक्स्तनितसुखकरोमेघवन्मेऽघहंतः ॥ ३ ॥ भिंदन्लोकप्रवाहप्रबलतरसरित्पुरमुच्चैर्वहंतंजंतूनांचित्तभूमौसजयतिजगतित्वद्वचोवारिकांतः॥मुक्त्वागाढगृही

तानपिविनतजनान्यत्प्रभावाद्भयार्तोभूयस्तन्मध्यमेवप्रविशतिझटितिक्रूरमोहावहारः ॥ ४ ॥ लौट्याल्लावण्य-
लक्ष्मीमधुरमधुरसंत्वन्मुखांभोरुहोत्थंपायंपायंभरेणप्रणतभवभृतांनेत्रपुष्पंधयाल्यः ॥ नूनंहर्षप्रकर्षोन्नतनयन-
पयःपूरदंभेनदूरंमिथ्यादृक्कुलोचनाना मसुभगभगवन्सद्यएवोज्झिरंति ॥ ५ ॥ निस्पंदानंदकंदः कलिमलक-
दलीकांमखंमीकृतोयत्कदाकौदेयकस्यहृपितभवशतंनेत्रपीयूषसत्रं ॥ श्रेयःश्रीवल्लिहल्लीसकमलयमरुल्लाग्य-
मारोग्यलक्ष्म्यादर्शःकंदर्पदर्पद्विजपतिपतनेदर्शनंतावकीनं ॥ ६ ॥ विद्याविद्याधरीणांमणिमयमुकुरः क्रूरवैरा-
रिजैत्रोगात्रश्रीमैत्र्यपात्रीकृतरतिरमणःसच्चरित्रैः पवित्रः ॥ सद्भोगाभोगभागीशुभगिमभवनंश्रीजिनश्रीदसंपक्षिः
कंपःसंपत्नीपद्यतश्हमनुजःसाधुनत्वाजिनत्वा ॥ ७ ॥ देव्यावाचोपिवाचामविषयदिविषन्मंदिरद्वारसेवा हेवाकी-
सर्वनाकीश्वरमुकुटतटीघृष्टपादांबुजस्य ॥ नेताश्चैतन्यशून्यःसकलकलयितुर्मुक्तिमात्रस्यदाताभुक्तिंमुक्तिंचदातुः
कथमिवभवतःकल्पवृक्षःसदक्षः॥ ८ ॥ चंद्रःप्रत्युदकाशयंप्रतिफलत्येकोनचार्थक्रियाकारीत्येषनवास्तवस्तवपुन-
र्वृत्तंजयत्यद्भुतं ॥ एकस्त्वंप्रतिमानसंवससियद्भव्यात्मनामेकदासर्वेषामथचप्रयच्छसिफलंतेषांमनोवांछितं ॥ ९ ॥
यौष्माकीणगुणस्तुतिं विकिरतीशुंडामिवांतर्गतप्रीतिंस्फीतिमतीमतीवसुरभिंदानांबुवाबिभ्रती ॥ त्रैलोक्यैक-
सुरद्रुमद्रुमवनानीवोन्मदावासितायुष्मद्भक्तिरलंभनक्तिभविनामेनांसिहृद्वासिता ॥ १० ॥ आधारेस्थिरतोक्षि-
तेखलुभवत्याधेयमापिस्थिरंसोयंज्ञानपथस्तथापिकिमपिस्वार्थैकनिष्ठोभुवे ॥ अश्रांतंममचंचलेपिमनसिस्वामि-
न्नवधानस्थितिंत्रैलोक्याधिपशक्तिभाजियदिवाकिंनोपपन्नंत्वयि ॥ ११ ॥ विश्वेशप्रसभंत्वदीययशसाव्यालु-
प्यमाने प्रभासर्वस्वेजगदाक्रमैकपटुनानूनंद्विजानांपतिः ॥ शश्वल्लांछनकैतवात्प्रतिनिशंकुक्षि प्रदेशेक्षिपन्
कोपाटोपवशादसावुदयतेबिभ्रद्वपुर्लोहितं ॥ १२ ॥ वक्त्रेणत्वमपाहरःशशिधरस्याखंडमूर्तेःश्रियंव्याकोशस्यकु-
शेशयस्यसुषमासर्वस्वमप्यग्रहीः ॥ यत्तुल्यव्यसनादपिस्मजहितौनैतौविरोधंमिथस्तेनाकारिसमानशीलविपदां-
सांख्यप्रवादोमृषा ॥ १३ ॥ पुष्टांगीव्यवहारनिश्चयनयप्रोत्तुंगशृंगांशुभद्दानाद्यंघ्रिचतुष्टयंचविकसज्ज्ञानक्रियालो-
चनं ॥ नित्यच्छेकविवेकपुच्छलतिकंस्याद्वादपर्युल्लसत्पीनोच्चैःककुदंकुतीर्थतृणभुक्सूतेवृषंगौस्तव ॥ १४ ॥ आकं-
ठंकमठांबुदोजितपयःपूरेनिमग्नांगकस्योत्फुल्लंमुखपंकजंतवपपौयाकौतुकोत्कर्षतः॥ नागस्त्रैणविलोचनालिपटलींसं-
ख्यायधुर्यैवतांधन्यानांगणनाक्षणेनखलुसारेखान्यतःसर्पति ॥ १५ ॥ वंदारोः प्रियकोपितप्रणयिनीदृक्कोण-
शोणत्विषःसांद्रस्निग्धसमुल्लसत्क्रमनखश्रेणीमयूखास्तव ॥ त्वद्भृत्तस्तुतिदूतिकाभिमुखितांपाणौचिकीर्षोः शिवश्री-
रामांनवपद्मरागसहितंबध्नंतिमौलौमम ॥ १६ ॥ एवंनृदेवमहितःसहितःप्रभावभूत्याप्रभूततमयाविनुतोमया-
ऽयं ॥ पार्श्वःप्रभुर्विमलचिन्मयचित्तसौधमुत्तंसयत्वभृजिनप्रभसूरिवर्ण्यं ॥ १७ ॥ इति श्रीपा० स० ॥

॥ अथ श्रीऋषभादिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

ऋषभ नम्रसुरासुरशेखरप्रपतयालुपरागपिशंगितं ॥ क्रमसरोजमदंतव मौलिना जिनवहेनवहेमतनुद्युते ॥१॥
अपरवस्तुविलोकनलालसाविषनिषेधबुधांसुखमासुधां ॥ वपुषितेपिबताममचक्षुषी अजितभाजितभास्करकां-
चन ॥ २ ॥ हरिहरादिसुरौघविलक्षणाद्भुतचरित्रचमत्कृतविष्टपं ॥ सुजनभोः पदपीठविलोलुठत्सुमनसंमन-
संभवदैवतं ॥ ३ ॥ मदनदुर्दमदंतिदमेहरिस्तरुमृगांकितमूर्तिंरुपाश्रितान् ॥ द्रुतमहारजतद्युतिरग्रणीःशमवता-
मवतादभिनंदनः ॥ ४ ॥ चरणलक्ष्मिकरग्रहणोत्सवेविरवितैरयनद्वितयोवर्धि ॥ धृतसुखातिशयावसुवर्षणैर्व-
सुमतीसुमतीशकृतात्वया ॥ ५ ॥ स्मितजपाकुसुमोपमदीधितिंशरणमीशमुपैमिजगत्त्रयी ॥ कुमतकोककुला-
मृतदीधितिमुदरविंदरविंधरनंदनं ॥ ६ ॥ सकललोकचमत्कृतिकारिणीं जिनसुपार्श्वभवद्गुणधोरणीं ॥ कइवनो-
मतिमान्भुवनत्रयेकुमुदभामुदभावयदुच्चकैः ॥ ७ ॥ शुचियदंगरुचातुपराजितः शशधरोंकमिषाद्यमशिश्रयत् ॥
सपदिलोचनयोर्ममकल्पतांसमहसेमहसेनसुतोजिनः ॥ ८ ॥ सुविधितीर्थकरंकरुणाकरंकरणविष्किरपाशमु-
पास्महे ॥ करणकांतिविराजितकार्तिकीहिमकरंमकरंदधतंध्वजं ॥ ९ ॥ जयतिशीतलदेवसरस्वतीत्रिजगतीं

पुनतीकविसेवितः ॥ मधुरिमातिशयेनतृणीकृतामृतरसासरसास्ततृषातव ॥ १० ॥ जिनवरोऽवतुगंरूकलां-
वनःप्रथमविष्णुनतांघ्रिसरोरुहः ॥ प्रथितविष्णुनृपान्वयपुष्करांबरमणीरमणीयगुणांबुधिः ॥ ११ ॥ मुनिप-
तिर्वसुपूज्यनृपात्मजूर्जयति निर्जितदुर्जयचित्तजः ॥ सुजनकोककदंबकलोचनोत्सवरविर्वरविद्रुमविग्रहः ॥१२॥
सुकृतिनःकृतवर्मधरा धवान्वयनजस्तलजासनजास्करं ॥ श्रयतकांचनवारिरुहच्छदच्छविमलं विमलंजगदी-
श्वरं ॥ १३ ॥ उपनमंतितमीशसमुत्सकं प्रणयतोचरितुंसकलाःश्रियः ॥ जगतितुल्यमनंतनमस्क्रियामकलये-
कलयेद्विनयेनयः ॥ १४ ॥ अवतुधर्मजिनेंद्रकुजावना रजनिनाशनसप्तहृयोदयः ॥ शममयःसमयस्तव सुव्र-
ताततनयमांनयमांसलविस्तरः ॥ १५ ॥ हृदयनायकचक्रिजिनश्रियोर्द्विविधवैरिजयोर्जितविक्रमः ॥ जवज-
यानिजिनसुजवन्मतानुगविशांगविशांतिविजोजवान् ॥ १६ ॥ किमिति तीव्रतपोव्रतशीलनैः किमुतयोगर-
हस्यनिषेवणैः ॥ दलयितुंकुगतिंयदिवोरुचिर्वृजिनकुंजिनकुंथुरुपास्यतां ॥ १७ ॥ प्रणतवासवमौलिमणिप्रजा-
पटलसंवलितांघ्रिनखत्विषां ॥ स्मरतजव्यजनाःस्मरकुंजराकुशमरंशमरंजितसज्जनं ॥ १८ ॥ अजिनुमःप्रजुमल्लि-
मपाकृतस्मरशरप्रसरांशिशुतावधेः ॥ मरकतद्युतिदर्पविलोपनक्षमविज्ञामविजाव्यगुणश्रियं ॥ १९ ॥ कम-
लक्षणिलक्ष्मिनिकेतने परहितव्रतशालिनिसुव्रते ॥ अविरसंममजक्तिरसःस्फुरत्वनवमेनवमेघतनुद्युतौ ॥२०॥
अवमृदुत्कुपदेनसृतंघनैर्युवतिजिः कृतमस्तुनृपश्रिया ॥ नरुचयेममुक्तिपदं तवस्तवनमेनवमेजवतुप्रियं ॥२१॥
दनुजजिद्भुजवीर्यमदज्वरप्रशमनैकजिषग्वरदोर्बलं ॥ ममतनेमिजिनंजुवनत्रयीसुरतरुं रतरूवतरुद्विपं ॥ २२ ॥
शिवसुखस्यकथामपि वेदितानखलुसाजनताजिनकर्हिचित् ॥ सजतियाप्रजुपार्श्वकुवासनाशलवशा तवशा-
सनलंघनं ॥ २३ ॥ चलनकोटिविघट्टनचंचलीकृतसुराचलवीरजगद्गुरो ॥ त्रिजुवनाऽशिवनाशविधौ जिन
प्रजवते जवते जगवन्नमः ॥ २४ ॥ स्वरवतारजनिव्रतकेवलाद्दरपदाप्तिदिनानिपुनंतुनः ॥ जगवतांविदधं-
तिजगत्रयीं मुदमितां दमितांतरविद्विषां ॥ २५ ॥ इतिजिनप्रजसूरिजिरीडिताः प्रणतिचंचुजनायजनाधिपाः ॥
दधतुशीलितसिद्धिवधूमुखांबुजरसाजरसारहितंपदं ॥ २६ ॥ जिनवराःकुलयालिमृणालिनीमुकुलनैकतुषार-
मरीचयः ॥ विदधतःप्रणतंजतमाहतस्मरचयंरचयंतुमनांसिनः ॥ २७ ॥ जगवताऽजिहितार्थमधीयतां कुप-
थमाथिकदर्थितमन्मथं ॥ श्रुतमुदात्तमुदात्तपुरस्सरःस्वरचितं रचितं गणधारिजिः ॥ २८ ॥ प्रथमकल्पपतिः
प्रथितायतिःप्रवचनांबुजसौरजषट्पदः ॥ कुलिशशोजितपाणिरुपप्लवशमयतामयतामिहनम्रतां ॥ २९ ॥

श्री वर्द्धमानास्वमिज्योनमोनमः

अथ श्री संघयणीरत्न त्रैलोक्यदीपिकाख्यग्रंथ बालावबोध सहित प्रारज्यते.

प्रथम अर्थकर्त्तानुं मंगलाचरण.

श्रीपार्श्वनाथं फलवृद्धिकाख्यं गुरुं तथा श्रीजिनदत्तसूरिं ॥ वाग्देवतायाश्चरणौचनत्वातमाश्रये श्रीजि-
नजद्रनाम्ना ॥ १ ॥ निर्मथ्यजैनागमवारिराशिं, प्रकाशितायैरियमप्रपंचा ॥ श्रीचंद्रसूरिंप्रणिपत्यसम्यक्, क-
रोमितांसंग्रहणींस्फुटार्थां ॥ २ ॥ युग्मं ॥ श्रीहर्षसार गुरुराजहितप्रसाद, माधायचेतसिचिदर्थकृतेप्रमादं तस्मा-
द्विशुद्धवचनोविगतावसादी, व्याख्यांस्फुटांशिवनिधानगणिर्वितेने ॥ ३ ॥

हवे प्रथम ग्रंथकर्त्ता दोढ गाथाए करी शिष्टाचार पालवाने अर्थे अने विघ्न निवारवा अर्थे मंगल करे छे.
तथा अजिधेय, प्रयोजन, संबंध, अने अधिकारी ए चारनुं प्रतिपादन करे छे.

नमिउं अरिहंताई ठिइ नवणो गाहणाय पत्तेयं ॥
सुर नारयाण वुछं नर तिरियाणं विणानवणं ॥ १ ॥
उववाय चवणविरहं संखं इग समइयं गमागमणे ॥

व्याख्या– अरिहंताइ के० अरिहंतादिक पांच परमेष्टीप्रत्ये नमिउं के० नमस्कार करी एटले नमस्काररूप मंगल थार्ड. ए नमस्कारे करी ग्रंथकर्त्ता तथा ग्रंथना श्रोताने विघ्न न थाय. एम पांचे परमेष्टीने नमस्कार करीने, सुर के० देवता, अने नारयाण के० नारकी, ए बेउंने प्रत्येके आयुष्यनी ठिइ के० स्थिति नवण के० घर, अवगाहना के० शरीरनुं मान वुछं के० कहीशुं. एटले देव तथा नारकीनुं आयुष्य, नवन तथा शरीरनी अवगाहना कहीशुं. पण एटलुं विशेष जे नर के० मनुष्य, अने तिरियाणं के० तिर्यंच, ए बेउनां नुवन ते एकांत निश्चल शाश्वतां नथी, माटे, विणानवणं के० नुवनविना बाकीनां आयुष्य अने अवगाहना कहीशुं. वली एक देव उपन्या पछी बीजो देव केटला कालने आंतरे उपजे? ते उववायविरहं के० उपपातविरहकाल, वली एक देव चव्या पछी बीजो देव केटला कालने आंतरे चवे? ते चवण के० चवनविरहकाल. तथा संखंइगसमइयं के० एक समये संख्याएगणतां केटला देव उपजे? ते एक समये उपपात संख्या वली एक समये संख्याए गणतां केटला देवो चवे ते एकसमय चवनसंख्या. वली देवो मरीने केटली गतिमां जाय? ते गमा के० गति. तथा केटली गतिना आव्या जीवो देवपणे उपजे? ते आगमणे के० आगति. एम ए ठ बोल जेम देवोने तेम नारकी, मनुष्य, तथा तिर्यंचने पण सरखा जाणवा. एटले नव नव द्वार–देव, तथा नारकीनां कहीशुं. अने नुवनविना आठ आठ द्वार मनुष्य, तथा तिर्यंचनां कहीशुं. ए रीते सर्व मली चोत्रीश द्वार कहीशुं. अहीयां उपर गाथामां यकारनो चकार थाय ठे, माटे च शब्द उनयान्वयी ठे, तेथी देव नारकी, मनुष्य, तिर्यंच–ए चारेनां वर्ण, चिन्ह लेश्यादिक पण कहीशुं. एटले अनिधेय कह्युं.

हवे ए ग्रंथकर्त्ताने ग्रंथ बांध्यानो बोध थयो ठे, तेनुं प्रगटीकरण ते ग्रंथकर्त्ताने अनंतर प्रयोजन थयुं. तथा एना अनुग्रह परंपराए मोक्षावाप्ति ते ग्रंथकर्त्ताने परंपर प्रयोजन, तेमज श्रोताने देवादिकनुं स्वरूप जाणवुं, ते अनंतर प्रयोजन अने एथी परंपराए मोक्षावाप्ति ते परंपर प्रयोजन. ए रीते ग्रंथ करवानुं प्रयोजन कह्युं.

हवे त्रीजो संबंध ते बे प्रकारे ठे. तेमां एक उपायोपेय लक्षण, बीजो गुरुपर्वक्रमलक्षण. तेमांहे ए संघयणी ग्रंथ ते उपाय, अने ए ग्रंथनुं तत्वज्ञान ते उपेय. ए उपायोपेयलक्षण समजवुं. हवे गुरुपर्वक्रमलक्षण ते, ए ग्रंथनो अर्थ श्रीवर्द्धमान स्वामीए वखाण्यो; तेवार पछी श्रीसुधर्मास्वामीए द्वादशांगीमां गुंथ्यो. त्यांथी श्यामाचार्यादिके पन्नवणा प्रमुख सूत्रोमां उद्धर्यो. वली तेमांथी श्रीजिननद्रगणी क्षमाश्रमणे पांचसें गाथानी महोटी संघयणी करी; तेमां अवतार्यो, त्यहांथी संक्षेप रुचिवंत जीवोने अर्थे श्रीचंद्रसूरिए ते महोटी संघयणीनो अर्थ संक्षेपीने इहां बांध्यो. ए गुरुपर्वक्रमलक्षण जाणवुं. ए संबंध कह्यो.

हवे साधु, साधवी, श्रावक, अने श्राविका–ए चारे आ ग्रंथनां अधिकारी जाणवा. ए चोथुं अधिकारीपणुं कह्युं. ॥ १ ॥

अवतरण–जेवा अनुक्रमे द्वार कह्यां ठे, तेवाज अनुक्रमे पहेलां देवोनी स्थिति प्रमुख नव द्वार कहे ठे. तेमां प्रथम चार प्रकारना देवोमांथी नुवनपति देवोना आयुष्यनी जघन्य स्थिति अर्द्धगाथाए करी ग्रंथकार कहेठे.

दसवास सहस्साइं नवणवईणं जहन्नठिई ॥ २ ॥

व्याख्या–नवणवईणं के० नुवनपतिना दशे निकायना देवो, अने नुवनपतिनी देवीउ ए–बंनेनी सामान्यपणे दसवाससहस्साइं के० दशहजार वर्षनी जहन्नठिई के० जघन्य थकी आयुष्यनी स्थिति होय; पण तेथी उंठी न होय. ॥ २ ॥

अवतरण—भुवनपति देवोना आयुष्यनी उत्कृष्टी स्थिति बे गाथाए करी कहे छे.

चमर बलि सार महिअं ॥ तद्देवीणं तु तिन्नि चत्तारि ॥ पलियाइं सद्धाइं ॥ सेसाणं नवनिकायाणं ॥ ३ ॥ दाहिणदिवड्ढ पलियं ॥ उत्तरउ हुंति दुन्नि देसूणा ॥ तद्देवी मद्ध पलियं॥देसूणं आउमुक्कोसं ॥४॥

व्याख्या—भुवनपति देवोना दश निकाय छे, ते मेरुना आठ रुचक प्रदेश छे, त्यांथी एक दक्षिणदिशिनो अने एक उत्तरदिशिनो. एवा अर्द्धोअर्द्ध बे खंड करीए, ते बेउदिशिमां एकेकदिशिनेविषे एकेक निकायनो एकेक इंद्र छे. एम एकेक निकायना बेदिशिए बे इंद्र छे. तेमां पहेला निकायनेविषे जे दक्षिणदिशिरूप अर्द्ध तेनो अधिपति असुरकुमारनो राजा चमरेंद्र छे; तेनुं आयुष्य सार के० एक सागरोपमनुं उत्कृष्ट जाणवुं. अहींयां सारपदे सागरोपम कह्युं, ते पदनो एक देश होय, तोपण पदना समुदायनो उपचार करवो एवो नियम छे; माटे कह्युं. तथा बीजो उत्तरार्द्धनो राजा बलिंद्र छे. तेनुं आयुष्य एक सागरोपम अहियं के० अधिक, एटले एक सागरोपम झाझेरुं उत्कृष्टथी जाणवुं. वली तद्देवीणं के० ते चमरेंद्रनी देवीनुं आयुष्य यथासंख्याये सद्धाइंतिन्निपलियाइं के० साडात्रण पल्योपमनुं जाणवुं. अने बलिंद्रनी देवीनुं आयुष्य सद्धाइंचत्तारिपलियाइं के० साडाचार पल्योपमनुं उत्कृष्ट जाणवुं. अने ए चमरेंद्र, तथा बलिंद्र, ए बे टालीने शेष जे नव निकाय छे ॥ ३ ॥ तेमां दाहिण के० दक्षिणदिशिना धरणेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनुं दिवड्ढपलियं के० दोढ पल्योपम तथा उत्तर दिशिना भूतानेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनुं दुन्निदेसूणा के० देशेऊणुं बे पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. अने तद्देवीमद्ध के० ते धरणेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनी देवीउनुं अर्द्धपल्योमनुं आयुष्य, तथा भूतानेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनी देवीउनुं पलियं देसुण के० देशेउणुं एक पल्योपमनुं आउमुकोसं के० आयुष्य उत्कृष्टुं जाणवुं. अने ते जघन्यायुनी उपर ज्यांसुधी उत्कृष्टायु संपूर्ण थाय नहीं, त्यांसुधी सर्व मध्यमायु जाणवुं. ॥ ४ ॥ ए रीते भवनपति देव तथा देवीनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं आयुष्य कह्युं.

हवे व्यंतर देव अने देवीउनुं जघन्योत्कृष्टायु गाथाना त्रण पदे करी कहे छे.

वंतरियाण जहन्नं ॥ दस वास सहस्स पलिय मुक्कोसं ॥ देवीणं पलिअद्धं ॥

अर्थ—वंतरियाण के० व्यंतरदेव तथा देवीउनुं जहन्नं के० जघन्यायु दसवा ससहस्स के० दशहजार वर्षनुं होय, अने पलिय के० एक पल्योपमनुं देवोनुं, तथा पलियद्धं के० अर्द्धपल्योपमनुं देवीउनुं, उक्कोसं के० उत्कृष्टायु होय. अहींयां कोइक अजाण एम कहे छे जे, व्यंतरनी देवीउनुं एक पल्योपमायु छे. ते जूठुं कहे छे. केमके श्रीपन्नवणासूत्रमध्ये कह्युं छे. वाणमंतरीणं भंते केवइयं कालं ठिई पन्नता गोयमा जहन्नेणं दस वास सहस्साइं उक्कोसेणं अद्धपलिउवमं ॥ ए वचने व्यंतरीक देवीनुं उत्कृष्टुं आयुष्य अर्द्ध पल्योपम छे. अने श्री, ह्री, धृति, कीर्त्ति, बुद्धि, अने लक्ष्मी—ए छ देवीउनुं आयुष्य एक पल्योपम छे, ते देवीउ भवनपतिनी छे. व्यंतरीकनी नथी. एम जाणवुं. ॥ ४ ॥

हवे चंद्रमा, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र, अने तारा—ए पांचजातना ज्योतिषना देवो तथा देवीउना आयुष्यनी जघन्योत्कृष्टी स्थिति बे गाथा अने एक पदेकरी कहेछे.

पलियं अहियं ससि रवीणं ॥ ५ ॥ लक्खेण सहस्सेणय ॥ वासाण गहाण पलिय मेएसिं ॥ ठिइं अद्धं देवीणं ॥ कमेण नक्खत्त ताराणं ॥ ६ ॥ पलिअद्धं चउभागो ॥ चउ अड भागाहिगाउ देवीणं ॥ चउ जुअले चउ भागो जहन्न मड भाग पंचमए ॥ ७ ॥

व्याख्या—ज्योतषिदेवोना बे जेदछे. एक चर अने बीजा स्थिर. तेमां अढी दीपमांहे जे ज्योतिषचक्रछे ते चर; अने अढी दीपथी बाहेर जे ज्योतिषचक्रछे ते स्थिर कहेवाय छे. त्यां जंबुद्दीप आदे देइने असंख्याता दीपसमुद्र मांहे जे ससि के० चंद्रमा अने चंद्रमाना विमानवासी देवोछे, तेमनुं उत्कृष्टायु पलियंअहियं के० एक पल्योपमउपरे लरकेण के० एकलाखवर्ष अधिक, तथा रवीणं के० सूर्य अने सूर्यना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु एक पल्योपमउपर सहस्सेणयवासाण के० एकहजार वर्ष अधिक छे. तथा गहाण के० ग्रह अने ग्रहना विमानवासी देवोनुं पलिय के० एक पल्योपमनुं उत्कृष्टायु होय. अने एएसिं के० ए पूर्वोक्त चंद्रमा, सूर्य तथा ग्रह तेमज चंद्रमा, सूर्य अने ग्रहनां विमानवासी देवोनुं जे आयुष्य कह्युं; तेथी तेमनी देवीणं के० देवीर्ठना आयुष्यनी ठिई के० स्थिति ते अर्द्ध के० अर्द्ध जाणवी. एटले चंद्रमानी देवी तथा चंद्रमाना विमानवासी देवोनी देवीर्ठनुं उत्कृष्टायु अर्द्धो पल्योपम अने पचाश हजार वर्ष उपर, तथा सूर्यनी देवी अने सूर्यना विमानवासी देवोनी देवीर्ठनुं उत्कृष्टायु अर्द्धपल्योपम अने पांचसे वर्ष उपर. तथा ग्रहनी देवी तथा ग्रहना विमानवासी देवोनी देवीर्ठनुं उत्कृष्टायु अर्द्धो पल्योपम जाणवुं. एम ए त्रणे ज्योतषिनी देवीर्ठना आयुष्यनी स्थिति ते देवताना पोताना आयुष्यथी अर्द्ध होयछे. हवे कमेणनरकसताराणं के० अनुक्रमे नक्षत्र तथा तारानुं उत्कृष्टायु कहेछे. ॥ ६ ॥

नक्षत्र तथा नक्षत्रना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु पलियद्ध के० अर्द्धपल्योपमनुं जाणवुं. तथा तेमनी देवीर्ठनुं चउजाग के० पल्योपमनो चोथोजाग आयु होय. अने तारा तथा ताराना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु चउजागाहिग के० पल्योपमनो चोथो जाग विशेषाधिक, एटले कांइक फाफेरुं, तथा तेमनी देवीणं के० देवीर्ठनुं उत्कृष्टायु अडजाग के० पल्योपमनो आठमोजाग अहिग के० कांइक विशेषाधिक फाफेरुं आउ के० आयु जाणवुं. एटले देवो तथा देवी मलीने पांचे ज्योतषिना युगलनुं उत्कृष्टायु कह्युं.

हवे जघन्यायु कहेछे. अहींयां जावार्थ एछे जे, चंद्रमा, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र अने तारा— ए पांच जातना ज्योतषिमां चंद्रमा अने सूर्य ए बे इंद्रछे. बाकी त्रण विमानना धणीर्ठछे, तेथी तेमनुं जघन्य तथा मध्यमायु न होय किंतु उत्कृष्टज होय. ते मूकीने चउजुअले के० चार युगल ते— एकतो चंद्रमाना विमानवासीदेव अने विमानवासी देवीर्ठ, पण चंद्रमा पोते नही; ए एक युगल. तथा सूर्यना विमानवासीदेव, अने देवीर्ठ; ए बीजुं युगल. तथा ग्रहना विमानवासी देव अने देवीर्ठ, ए त्रीजुं युगल. अने नक्षत्रना विमानवासी देव अने देवीर्ठ, ए चोथुं युगल. एचारे युगलनुं जघन्यायु, पल्योपमनो चउजागो के० चोथो जाग होय, अने ताराना विमानवासी देव तथा देवीर्ठ ए पंचमए के० पांचमा युगलनुं जघन्यायु पल्योपमनो अडजाग के० आठमोजाग जाणवुं. एटले ज्योतषि देव तथा देवीर्ठना आयुष्यनी जघन्योत्कृष्टस्थिति कही ॥

हवे वैमानिकदेवोनी उत्कृष्ट आयुस्थिति दोढ गाथाए करी कहेछे.

दोसाहि सत्त साहिय ॥ दस चउदस सतर अयर जा सुक्को ॥ इक्किक्क महिय मित्तो ॥ जा इगती सुवरि गेविज्जे ॥ ७ ॥ तित्तीसणुत्तरेसु ॥ सोहम्माइसु इमा ठिई जिठा ॥

व्याख्या—दोसाहिसत्त साहिय दस चउदस सतर अयर— एरीते जासुक्को के० यावत् शुक्र देवलोक सुधी उत्कृष्ट आयुस्थिति जाणवी; ते कहेछे. जेहनो घणा काले तरीने पार पामीए ते सागर कहीए. ते सागरेकरी जे काल मविजे तेने सागरोपम कहीए. त्यां सौधर्मदेवलोके छेल्ले तेरमे प्रतरे दो के० बे सागरोपमना

आयुष्यनी उत्कृष्ठि स्थिति जाणवी. अने बीजे ईशान देवलोके वे सागरोपम पल्योपमने असंख्यातमे जागे साहि के० साधिक एटले जाजेरा. त्रीजे सनत्कुमारे सत्त के० सात सागरोपम, चोथे महेंद्रदेवलोके सातसागरोपम पल्योपमने असंख्यातमे जागे साहिय के० साधिक ते जाजेरा. पांचमे ब्रह्मदेवलोके दस के० दश सागरोपम, ठठे लांतक देवलोके चउदस के० चउद सागरोपम, सातमे शुक्रदेवलोके सत्तरअयर के० सत्तरसागरोपम. इत्तो के० ए पठी शुक्र देवलोकथी उपरना जे देवलोक ठे, त्यां इक्किकमहिय के० एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए ते जा के० यावत उवरिगेविज्जे के० उपरली नवमी ग्रैवेयके इगतीस के० एकत्रीश सागरोपमनुं आयुष्य थाय, ते कही बतावेठे. आठमा सहस्त्रार देवलोके अढार सागरोपम, नवमा आनतदेवलोके उंगणीश, दशमा प्राणतदेवलोके वीश,-अग्यारमा आरणदेवलोके एकवीश, बारमा अच्युत देवलोके बावीश सागरोपम, प्रथम हेठिम हेठिम ग्रैवेयके त्रेवीश, बीजे हेठिम मध्यम ग्रैवेयके चोवीश; त्रीजे हेठिमउवरिम ग्रैवेयके पचीश, चोथे मध्यम हेठिम ग्रैवेयके ठवीश, पांचमे मध्यममध्यम ग्रैवेयके सत्यावीश, ठठे मध्यमोवरिम ग्रैवेयके अठावीश, सातमे उवरिमहेठिम ग्रैवेयके उंगणत्रीश, आठमे उवरिम मध्यम ग्रैवेयके त्रीश, नवमे उवरिमउवरिम ग्रैवेयके एकत्रीश सागरोपम उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति होय ॥ ७ ॥ एहथी आगल अणुत्तरेसु के० पांच अनुत्तरविमानोनेविषे एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए नही, किंतु अहीयां स्वजावे आयुष्यतित्तीस के० तेत्रीश सागरोपमनुं होय, एरीते सोहम्माइसु के० सौधर्मादिकथी मांमीने पंच अनुत्तर लगी इमा के० ए वैमानिक देवना आयुष्यनी ठिइ के० स्थिति ते जिठा के० उत्कृष्टी कही.

हवे ए वैमानिक देवोना आयुष्यनी जघन्यस्थिति वे गाथावडे कहे ठे.

सोहम्मे ईसाणे ॥ जहन्न ठिई पलिय महिअं च ॥ ए ॥ दो साहि
सत्त दस चउदस ॥ सत्तर अयराइं जा सहस्सारो ॥ तप्परउ इक्किक्कं ॥
अहियं जाणुत्तरचउक्के ॥१० ॥इगतीससागराइं सव्वठे पुणजहन्नठिइनठि

व्याख्या– सोहम्मे के० सौधर्मदेवलोके तेर प्रतरे प्रत्येके पलिय के० एक पल्योपमनी जहन्नठिई के० जघन्यस्थिति आयुष्यनी जाणवी. अने ईसाणे के० ईशानदेवलोके पल्योपमने असंख्यातमे जागे अहिअं के० अधिक एक पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. ॥ ए ॥ अहीयांथी आगल त्रीजा सनत्कुमारे वे सागरोपम जघन्यस्थिति, चोथा महेंद्रे वे सागरोपम जाजेरा, पांचमा ब्रह्मदेवलोके सात सागरोपम, ठठा लांतके दश सागरोपम, सातमा महाशुक्रे चउद सागरोपम. एम जा के० यावत् आठमा सहस्सारो के० सहस्त्रार देवलोके सत्तरसागरोपम, पठे तप्परउ के० तेहनाउपर आनतादिक देवलोकनेविषे इक्किकअहियं के० एकेको सागरोपम वधारता जइए ते, जा के० यावत् णुत्तरचउक्के के० चार अनुत्तर विमाने एकत्रीश सागरोपमनी प्रत्येके जघन्यस्थिती थाय ते कहे ठे. आनते १७ प्राणते १ए आरणे २० अच्युते २१ एमज नवे ग्रैवेयके एकेक वधारतां नवमेग्रैवेयके त्रीश सागरोपम जघन्यायुष्यनी स्थिति थाय. तेवारपठी एक विजय, बीजो विजयंत, त्रीजो जयंत, चोथो अपराजित, ए अनूत्तरचतुष्के ॥ १० ॥ इगतीससागराइं के० एकत्रीश सागरोपम आयुष्यनी जघन्यस्थिति होय, अने पुण के० वली सव्वठेजहन्नठिइनठि के० सवार्थसिद्धनामा पांचमा अनुत्तरविमाने जघन्यायुनी स्थिति नथी. केमके अहीयां अजघन्योत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमनीज स्थिति ठे. माटे.

हवे वैमानिक देवीउनी जघन्य तथा उत्कृष्टायुस्थिति दोढगाथा वडे कहे छे.

परिगहिआणिय राणिय ॥ सोहम्मी साण देवीणं ॥ ११ ॥ पलियं अहियंच कमा ॥ ठिई जहन्ना इउय उक्कोसा ॥ पलियाइं सत्त पन्नास ॥ तहय नव पंचवन्नाय ॥ १२ ॥

व्याख्या-वैमानिक देवीनी उत्पत्ति सौधर्म तथा ईशान ए बे देवलोकनेविषे होय छे. ते देवी बे प्रकारनी छे. एक परणेली कुलांगना सरखी ते परिगृहीता देवी कहीए. बीजी साधारण वेश्या सरखी ते अपरिगृहीतादेवी जाणवी. तेमांहे सौधर्म देवलोकनी परिगृहीता तथा अपरिगृहीता देवीनुं जहन्नाइउ के० जघन्यायुष्य पलियं के० एक पल्योपमनुं जाणवुं. अने बीजा ईशानदेवलोकनी देवीउनुं जघन्यायु एक पल्योपम अहियं के० अधिक एटले एक पल्योपम जाफेरुं जाणवुं. हवे एनुं उक्कोसा के० उत्कृष्टुं आयु कहे छे. सौधर्मदेवलोके परिगृहीतादेवीनुं पलियाइंसत्त के०सात पल्योपमनुं, अने अपरिगृहीतादेवीनुं पन्नास के० पचाश पल्योपमनुं उत्कृष्टायु जाणवुं. तह के० तेमज ईशानदेवलोके परिगृहीतादेवीनुं नव के० नव पल्योपम अने अपरिगृहीतादेवीनुं, पंचवन्ना के० पंचावन पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. देवलोकना देवोनी जे जोग्य पतिव्रता देवीउ छे, तेहने परिगृहीता देवी कहीए. अने सौधर्मदेवलोके अपरिगृहीता देवीनां ७ लाख विमान छे; ते वेश्यानी जाति छे. माटे एहने देववेश्या कहीए. तेमां पण जे त्रीजा देवलोकनी निश्राए छे, ते त्रीजे देवलोकेज जाय. तथा ईशान देवलोके अपरिगृहीता देवीनां चारलाख विमान छे, अहीयां पण जे चोथा देवलोकना देवताने जोग्य योग्य छे. ते चोथे देवलोकेज जाय; एम सर्वत्र जाणवुं. ॥ १२ ॥

एटले वैमानिक देवीउनी आयुस्थिति कही. हवे देवीने अधिकारे असुरादिकनी इंद्राणी अग्रमहिषीनी संख्या एक गाथावडे कहे छे.

पण छ चउ चउ अठ य ॥ कमेण पत्तेय मग्ग महिसीउ ॥
असुर नागाइ वंतर ॥ जोईस कप्प दुगिंदाणं ॥ १३ ॥

व्याख्या-सर्व अंतेउरमांहे प्रधान पटराणी सरखी जे देवी तेने अग्रमहिषी कहीए. ते असुरा के० असुरकुमारना चमरेंद्र तथा बलिंद्र ए जवनपतिना पहेला निकायना बे दिशिना बे इंद्र छे. तेहने एकेकाने पण के० पांच पांच अग्गमहिसीउ के० अग्रमहिषी छे, तथा नागाइ के० नागकुमार आदे देईने बाकी जे भुवनपतिना नव निकाय छे, तेहना धरणेंद्र तथा जूतानेंद्र आदे देइने अढारे इंद्रने प्रत्येके छ के० छ छ अग्रमहिषी छे. तथा वंतर के० व्यंतर देवताना सोल निकायना काल महाकालादिक बत्रीश इंद्र छे. तेहने प्रत्येके चउ चउ के० चार चार अग्रमहिषी छे. अने जोईस के० ज्योतषीना इंद्र चंद्रमा तथा सूर्यने प्रत्येके चउ चउ के० चार चार अग्रमहिषी छे. तथा कप्पदुगिंदाणं के० सौधर्म अने ईशान ए बे कल्पना बे इंद्रने प्रत्येके अठ्य के०आठ आठ अग्रमहिषी छे. पहेला तथा बीजा देवलोकथी उपरला देवलोकने विषे देवीनुं उपजवुं नथी. तेथी त्यां परिगृहिता देवीउ पण नथी; किंतु ते देवलोकना इंद्र तथा देवोने जेवारे यथायोग्य विषय सेववानी वांछा थाय तेवारे तेने सौधर्म अने ईशान देवलोकनी अपरिगृहीता देवीउ यथायोग्यपणे उपजोगने अर्थे थाय. तेमाटे त्यां अग्रमहिषी संजवे नही ॥ १३ ॥

पूर्वे वैमानिक देवोनी आयुस्थिति समुच्चयथी कही देखाडी. हवे प्रतरे प्रतरे जघन्या उत्कृष्टी स्थिति कहेवाने अर्थे प्रथम ए देवलोकोनी प्रतर संख्या गाथावडे कहे छे.

दुसु तेरस दुसु बारस ॥ ठ प्पण चउ चउ दुगे दुगेय चउ॥
गेविज्जा णुत्तरे दस ॥ बिसट्ठि पयरा उवरिलोए॥ १४ ॥

व्याख्या– प्रतर शब्दे जेम घरने उपराउपरी माल होय, तेम देवलोकमां उपरा उपरे प्रतर होय. छे. तेमां दुसुतेरस के० सौधर्म, ईशान ए बे देवलोक मध्या तेर प्रतर वलयाकारछे; तेमां पूर्वमहाविदेह अने पश्चिममहाविदेह. वचमां अर्द्ध वलयाकार खंडथकी अर्द्धोअर्द्ध खंड करीए. एक दक्षिणदिशि खंड, बीजो उत्तरदिशि खंड. तेमां दक्षिणदिशि खंड सौधर्मइंद्रनो, एटले ते दिशिना अर्द्ध वलयखंडना प्रतर सौधर्मेंद्रना छे; अने उत्तरदिशिना अर्द्धवलयखंडना प्रतर ईशानेंद्रना जाणवा. जो अर्द्धोअर्द्ध खंड करी प्रतर न कहीए तो तेर प्रतर सौधर्मेंद्रना, अने तेर ईशानेंद्रना मेलवतां छवीश प्रतर थइ जाय छे. ते आशंका निवारवाने अर्द्धो अर्द्ध खंड करीने प्रतरनी गणना करीए. एम बीजे पण वलयाकार देवलोक युगले एहज व्यवस्था करवी. तेमज दुसुबारस के० सनत्कुमारने माहेंद्रे पण मध्या वलयाकार बार प्रतर छे. अहींयां पण अर्द्धोअर्द्ध करी दक्षिणदिशि सनत्कुमारेंद्रना अने उत्तरदिशि माहेंद्रना प्रतर करवा. ब्रह्मदेवलोके छ के० छ प्रतर छे, अने लांतके पण के० पांच प्रतर, तथा शुक्रदेवलोके चउ के० चार प्रतर छे, सहस्रारे चउ के० चार प्रतर, तथा आनत अने प्राणत ए दुगे के० बे देवलोके मलीने चउ के० चार प्रतर, तथा आरण्य अने अच्युत ए दुगेय के० बे देवलोके मलीने चउ के० चार प्रतर. एवं बावन प्रतर थया. तथा गेविज्जे के० नव ग्रैवेयके एकेको प्रतर गणतां नव प्रतर थाय. अने अणुत्तरे के० पांचे अनुत्तरविमाने एक प्रतर, एवं मली ने दस के० दश प्रतर, ते पूर्वोक्त बावन साथे मेलवतां बिसट्ठिपयरा के० बासठ प्रतर ते उवरिलोए के० उपरला ऊर्ध्वलोकनेविषे छे. ॥ १४ ॥

हवे प्रतरे प्रतरे जूदुं जूदुं उत्कृष्ट तथा जघन्यायु जाणवाने अर्थे प्रथम सौधर्म देवलोके उपाय कहे छे.

सोहम्मुक्कोस ठिइ नियं पयर विहत्त इछ संगुणिउं ॥
पयरुक्कोस ठिईउ ॥ सवछ जहन्नोपलियं ॥ १५ ॥

अर्थ– सोहम्मुक्कोसठिइ के० सौधर्म देवलोके जे उत्कृष्टस्थिति बे सागरोपमनी छे, तेने नियपयरसं के० पोताना तेर प्रतर साथे विहत्त के० वेहेंचीए, पछी इछसंगुणिउं के० अहींयां पांचमा अथवा सातमा जे प्रतरनुं आयु काढवाने इछ्युं होय, ते प्रतरनी साथे गुणीए, तेवारे ते पयर के० प्रतरनी उक्कोसठिइ के० उत्कृष्टि स्थिति पामीए, ते आवी रीते जे सौधर्मदेवलोकना तेरमा प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी छे, ते एकेका सागरोपमना तेर तेर भाग करीए, तेवारे बे सागरोपमना तेरीआ छवीस भाग थाय, तेने तेरे भागे वेहेंचतां एक सागरोपमना तेरीआ बे भागनुं आयु पहेले प्रतरे होय. एमज बीजा प्रतरनुं आयु काढवुं होय, तेवारे तेने ते साथे गुणीए तो तेरीआ चार भाग आवे, तेम त्रीजे छभाग, चोथे आठ भाग, पांचमे दशभाग, छठे बार भाग, सातमे चउदभाग एटले एक सागरोपमना तेर भाग अने उपर तेरीउं एक भाग, आठमे एक सागरोपमने त्रण भाग, नवमे एक सागरोपम ने पांच भाग, दशमे एक सागरोपम ने सात भाग, अग्यारमे एक सागरोपम ने नवभाग, बारमे एक सागरोपम ने अग्यारभाग, अने तेरमे प्रतरे बे सागरोपम पूरुं आयु होय. एवीज रीते ईशान देवलोके पण प्रत्येक प्रतरनेविषे आयुष्य काढवानो उपाय करवो. मात्र एटलुं विशेष जे ए देवलोकना पहेले प्रतरे सागरोपमना तेरीआ बे भाग झाझेरा कहेवा. एम प्रत्येक प्रतरे झाझेरा केहेतां जवुं; तेवारे तेरमे प्रतरे बे सागरोपम साधिक आयुस्थिति थाय.

अने सव्वछजहन्नोपलियं के० सर्वत्र एटले सौधर्म देवलोकना तेरे प्रतरनेविषे जघन्य एक पल्योपमनीज

आयुस्थिति जाणवी, अने ईशान देवलोकना प्रत्येक प्रतरनेविषे जघन्यथी एक पल्योपम जाझेरी आयुस्थिति जाणवी. ए रीते सौधर्म तथा ईशान देवलोकना तेर प्रतर छे, तेनेविषे प्रत्येके जघन्योत्कृष्ट आयु समजवानो उपाय कह्यो. ॥ १५ ॥

हवे सनत्कुमारादिक उपरना देवलोकोना प्रत्येक प्रतरोनेविषे जघन्योत्कृष्ट आयुष्यनी स्थिति जाणवाने अर्थे उपाय कहे छे.

सुरकप्पठिइविसेसो ॥ सगपयरविहत्त इछ संगुणिउं ॥ हि-
ठिल्लठिइ सहिउं ॥ इछिय पयरंमि उक्कोसा ॥ १६ ॥

अर्थ– सुरकप्प के० देवोना कल्प एटले बार देवलोक तेने कल्प कहीए. अने नव ग्रैवेयक, तथा पांच अनुत्तरविमान एने कल्पातीत कहीए. तेना उत्कृष्टा आयुष्यनी जे ठिइ के० स्थिति छे, तेनुं विसेसो के० विश्लेष करीए, एटले अधिकी स्थितिमांथी उछी स्थिति काढीए. एम विश्लेष कर्या पछी जे वधे, तेने सुरकल्पस्थिति विश्लेष कहीए. पछी ते विश्लेष देवलोकना पोतपोताना पयर के० प्रतरे करी विहत्त के० वेहेंचीए. पछी इछसंगुणिउं के० अत्र ए स्थाने ते वांछीत प्रतर साथे सम्यक्प्रकारे गुणिए, ने जे आंक आवे तेने हिठिल्लठिइ के० हेठली उत्कृष्टि स्थिति तेणे सहिउं के० सहित करीए, तेवारे इछियपयरंमि के० इछित प्रतरनी उक्कोसा के० उत्कृष्टी स्थिति आवे.

तेनुं उदाहरण कहे छे. सौधर्मदेवलोकना तेरमे प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी छे. अने सनत्कुमारनुं उत्कृष्टायु सात सागरोपम छे; तेमांथी हेठली स्थितिना पूर्वोक्त सौधर्म देवलोकना बे सागरोपम बाद करीए तेवारे बाकी पांच सागरोपम रहे. ते पांच सागरोपमने सनत्कुमारना बार प्रतर छे, तेणेकरी वेहेंचीए–ते आवी रीते जे एक सागरोपमना बार बार भाग करीए, तो पांचे सागरोपमना बारीया साठ भाग थाय, तेहने बारे प्रतरे वेहेंचीये तेवारे एकेका प्रतरे सागरोपमना बारीया पांच पांच भाग आवे.

पछी हेठला सौधर्मदेवलोकनी उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनीछे ते तेहनी साथे भेळीए, तेवारे त्रीजा सनत्कुमार देवलोकना पहेला प्रतरनेविषे बे सागरोपम अने एक सागरोपमना बारीया पांचभाग उपर एटली उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति थाय छे. तेमज बीजा प्रतरे बे सागरोपम ने उपर बारीया दश भाग कहेवा. त्रीजे प्रतरे त्रण सागरोपम ने उपर बारीया त्रण भाग कहेवा. ए रीते प्रतरे प्रतरे बारीया पांच पांच भाग वधारता जइए तवारे, छेल्ला बारमा प्रतरे संपूर्ण सात सागरोपमनुं उत्कृष्टायु थाय. एम माहेंद्रे साधिक स्थिति जाणवी. एहज रीते उपरना सर्व देवलोके प्रतरोना आयुष्यनी स्थिति काढवाने उपाय करवो ॥१६॥

हवे बारे देवलोकोना इंद्रोने रेहेवानां स्थानक कहे छे.

कप्पस्स अंतपयरे ॥ निय कप्प वडिंसया विमाणाउं ॥
इंद निवासा तेसिं ॥ चउदिसि लोगपालाणं ॥ १७ ॥

अर्थ–कप्पस्स के० कल्प जे देवलोक तेना अंतपयरे के० अंतनो प्रतर एटले सर्व देवलोकना छेल्ला प्रतरना मध्यभागनेविषे प्रत्येके नियकप्पवडिंसिआ के० निजकल्पवतंसक एटले पोतपोताना कल्पने नामे अवतंसकनामा विमान छे. एटले सौधर्मदेवलोकना उपरना तेरमा प्रतरनेविषे सुधर्मावतंसक नामा विमान छे; तेम ईशान देवलोकना तेरमा प्रतरनेविषे ईशानावतंसक नामा विमान छे. ए रीते सर्व देवलोके जाणवुं. पण एटलुं विशेष जे नवमा तथा दशमा ए बे देवलोकनो एक इंद्र छे, त्यां चोथा प्रतरे प्राणावतंसक नामा विमानछे. अने अग्यारमा तथा बारमा ए बे देवलोकनो पण एकज इंद्र छे. त्यांपण चोथे प्रतरे अच्युतावतंसक

नामा विमान छे. ए अवतंसकनामा विमानोनेविषे इंदनिवास के० इंद्रनो निवास छे, अने तेसिं के० ते विमानने चउदिसि के० चारेदिशिनेविषे चार विमानो जे छे, त्यां लोगपालाणं के० सोम, यम, वरुण ने वैश्रमण ए चार लोकपालोनो निवास छे. ॥ १७ ॥

हवे सौधर्मेंद्रना चार लोकपालोनुं उत्कृष्टायु कहे छे.

सोम जमाणंसतिभाग पलिय वरुणस्स डुन्नि देसूणा ॥
वेसमणे दो पलिया ॥ एस ठिइ लोगपालाणं ॥ १८ ॥

अर्थ- पूर्वदिशिनो लोकपाल सोम, अने दक्षिण दिशिनो लोकपाल यम-ए बेउनो सतिभाग लिय के० एक पल्योपमना त्रीजा भाग सहित एक पल्योपम आयुष्य छे. तथा त्रीजो पश्चिमदिशिनो वरुणनामा लोकपाल छे, तेहनुं आयुष्य डुन्निदेसूणा के० देशे ऊणा बे पल्योपम छे. वली उत्तरदिशिना वैश्रमण नामा चोथा लोकपालनुं आयुष्य दोपलिया के० बे पल्योपमनुं छे. एसठिइलोगपालाणं के० ए सौधर्मेंद्रना चारे लोकपालना आयुष्यनी स्थिति जाणवी ॥ १८ ॥ एटले देवताना आयुष्यनुं प्रथम द्वार संपूर्ण थयुं.

हवे देवगतिनेविषे भुवनसंबंधी बीजुं द्वार कहे छे.

असुरा नाग सुवन्ना ॥ विज्जु अग्गीय दीव उदहीअ ॥ दिसि
पवण थणिय दसविह ॥ भवणवई तेसु डु डु इंदा ॥ १९ ॥

अर्थ- देवताना चार निकायमां प्रथम भुवनपतिना निकायनां भुवन कहेवाने अर्थे पहेलां भुवनपतिनी दश जातोनां नाम कहे छे. जे नहीं सुर ते असुर. एटले वैमानिक नहीं ते असुरा के० एक असुरकुमारनिकाय, बीजा नाग के० नागकुमार, त्रीजा सुवन्ना के० सुपर्णकुमार, चोथा विज्जु के० विद्युत्कुमार, पांचमा अग्गीय के० अग्निकुमार, छठा दिव के० द्वीपकुमार, सातमा उदहिय के० उदधिकुमार, आठमा दिसि के० दिशिकुमार, नवमा पवण के० वायुकुमार, दशमा थणिय के० स्तनितकुमार, ए रीते दसविहभवणवई के० दशप्रकारना भुवनपतिदेवो, तेसु के० ते एकेका निकायनेविषे एक दक्षिणश्रेणीनो, अने एक उत्तरश्रेणीनो, ए रीते प्रत्येके डुडुइंदा के० बेबे इंद्र छे. अहींयां ए दशनिकायना देवोने कुमार एवुं विशेषण एटलामाटे दीधुं छे के० तेउ बालकनी परे क्रीडा करनारा छे ॥ १९ ॥

हवे पूर्वोक्त दशनिकायना इंद्रोनां नाम कहे छे.

चमरे बलीअ धरणे ॥ भूयाणंदेय वेणुदेवेय ॥ तत्तोय वेणुदाली
हरिकंते हरिस्सहे चेव ॥ २० ॥ अग्गिसिह अग्गिमाणव ॥ पुन्न
विसिठे तहेव जलकंते ॥ जलपह तह अमिअगई ॥ मिय वाहण
दाहिणुत्तरउ ॥ २१ ॥ वेलंबेय पभंजण ॥ घोस महाघोस एसि
मन्नयरो ॥ जंबुद्दीवं छत्तं ॥ मेरुं दंडं पहुकाउं ॥ २२ ॥

अर्थ- अहींयां "दाहिणुत्तरउ" ए पद दशे स्थानके जोडीए. केमके एकेक निकायना एक दक्षिण श्रेणीनो इंद्र, अने बीजो उत्तरश्रेणीनो इंद्र छे. तेमनां क्रमे करी नाम कहे छे. त्यां पहेला असुरकुमारनिकायना दक्षिणदिशिनो चमरेंद्र असुरकुमार, अने उत्तरदिशिनो बलिंद्र असुरकुमार, बीजा नागकुमारनिकायना दक्षिणदिशिनो धरणेंद्र अने उत्तरदिशिनो भूतानेंद्र. त्रीजा सुपर्णकुमारनिकाये दक्षिणदिशिनो वेणुदेवेंद्र,

अने उत्तरदिशिनो वेणुदालिंद्र, चोथा विद्युत्कुमारनिकाये हरिकंतेंद्र अने हरिसहेंद्र. चेव के० निश्चे-थकी ॥ २० ॥ पांचमा अग्निकुमारनिकाये अग्निशिखेंद्र अने अग्निमाणवेंद्र, छठा दीपकुमारनिकाये दक्षिणे पूर्णेंद्र, अने उत्तरे विशिष्टेंद्र, सातमा उदधिकुमारनिकाये दक्षिणे जलकंतेंद्र, अने उत्तरे जल-प्रजेंद्र, आठमा दिशिकुमार निकाये दक्षिणे अमितगतींद्र अने उत्तरे अमितवाहनेंद्र ॥ २१ ॥ नवमा वायु कुमारनिकाये दक्षिणे वेलंबेंद्र अने उत्तरे प्रभंजनेंद्र, दशमा स्तनितकुमारनिकाये दक्षिणे घोषेंद्र अने उत्तरे महाघोषेंद्र. एसिं के० ए वीशे इंद्र मांहेलो कोइ पण इंद्र जो पोतानी समर्थाई फोरवे तो जंबुद्वीपने छत्रा-कारे करे, अने मेरुपर्वतनो दंरू काऊ के० करवाने समर्थ छे एटले मेरुपर्वतने डाबाहाथ उपरे धरे तोपण शरीरने कांइ प्रयास जणाय नहीं. एवा ए सर्वे इंद्रो पहु के० प्रभु एटले समर्थ छे. अर्थात् साधारण शक्ति छे ते कही. जे वस्तु पूर्वे कीधी छे ते हमणां करे छे, अने आगमिक काले करशे तेने शक्ति कहीए, अने जे शक्ति छे; परंतु कीधी नथी, करतो पण नथी, ने करशे पण नहीं, ते शक्तिविषयी कहीए. ए परमार्थ, वृत्ति-थकी जाणजो. ॥ २२ ॥

हवे असुरकुमारादिक निकायोनी दक्षिणश्रेणिनी भुवनसंख्या देखाडे छे.

चउतीसा चउचत्ता ॥ अठत्तीसाय चत्त पंचएहं ॥ पन्ना
चत्ता कमसो ॥ लक्खा भवणाण दाहिणउ ॥ २३ ॥

अर्थ–पहेला असुरकुमार देवोनां चउतीसा के० चोत्रीशलाख भुवन, नागकुमारनां चउचत्ता के० चुमा-लीश लाख भुवन, अने सुपर्णकुमारनां अठत्तीसाय के० आडत्रीशलाख भुवन. एक विद्युत्कुमार, बीजो अ-ग्निकुमार, त्रीजो दीपकुमार, चोथो उदधिकुमार, पांचमो दिशिकुमार, ए पंचएहं के० पांचे निकायनेविषे चत्त के० चालीश चालीश लाख भुवन छे. अने पवनकुमारनां पन्ना के० पचाश लाख भुवन छे. स्तनि-तकुमारनां चत्ता के० चालीश लाख भुवन छे. कमसो के० ए अनुक्रमे लक्खा के० लाखो दाहिणउ के० दक्षिणश्रेणिनेविषे भवणाण के० भुवनोनी संख्या कही.

हवे उत्तरश्रेणिनां भुवननी संख्या कहे छे.

चउ चउ लक्ख विहूणा ॥ तावइया चेव उत्तर दिसाए ॥
सवेवि सत्तकोडी ॥ बावत्तरि हुंति लक्खाय ॥ २४ ॥

अर्थ– जे दक्षिणश्रेणिए दशे निकायना भुवननी संख्या पूर्वे कही, तेमांहे एकेकाने चउ चउ लक्ख वि-हूणा के० चार चार लाखे उछां करयां थकां शेष जेटलां भुवन जे जे निकायनां रहे, तावइया के० तेटलां तेटलां चेव के० निश्चेथकी हुंति के० होय. उत्तरदिसाए के० उत्तरदिशिना निकायने भुवन होय. एम सर्व मली दक्षिण श्रेणिनां भुवन च्यार क्रोड ने छ लाख थाय. उत्तरश्रेणिनां भुवन त्रण क्रोड अने छासठ लाख थाय. ए रीते सव्वेवि के० सर्वेमलीने सयकोडी के० सातक्रोड अने बावत्तरिलक्खाय के० बहोतेर लाख भुवन ते हुंति के० होय. ॥ २४ ॥

हवे ए पूर्वोक्त भुवन क्यांछे? ते स्थानक बतावे छे.

रयणाए हिठुवरिं ॥ जोयण सहस्सं विमुत्तु ते भवणा ॥
जंबुद्दीवसमा तह ॥ संख मसंखिज्ज विछारा ॥ २५ ॥

अर्थ–रयणाए के० रत्नप्रभा पृथ्वीनो एक लाख ने एंसी हजार योजननो पिंड जाडपणे छे, तेमांहेथी हेठ-

वरिं के० हेठे ने उपर, एटले नीचे अने उपर, जोयण सहस्संविमुत्तु के० एक एक हजार जोजन मूकीने वचमांना एक लाख अठ्योतेर हजार योजनमांहे ते के० ते जुवनपति देवोनां जवणा के० जुवन छे. ते जुवन न्हानामां न्हानां, ते पण जंबुद्दीवसमा के० जंबुद्दीप जेवडां महोटां छे. अने तह के० तेमज मध्यम ते संख के० संख्याताकोटी योजन प्रमाण छे. तथा उत्कृष्टा ते असंखिज्ज के० असंख्याता कोडाकोडी योजन प्रमाण विछारा के० विस्तारवंत छे. ॥ २५ ॥

अहीयां केटलाक आचार्य एम कहे छे जे, एक लाख एंसी हजार योजनना पिंम मांहेथी छत्रु हजार उंचा करीए, बाकी चोराशी हजार योजनमांहे यथायोग्यपणे जुवनपतिनां जुवन छे. जुवन शब्दे महामंरूप समान आवास ते नगर बाहेर वाटलाकारे छे, अने मध्यमांहे एटले मांहेलीकोरे चोखूणा छे, अंतरमध्य समचउरस, तथा तले कमलनी कर्णिकाने आकारे जाणवा.

हवे जेणे करी घणा देवोमा पोतपोताना निकाय उंलखवामां आवे एवा प्रत्येके असुरादिक दशे निकायना मुकुट अने सर्वाजरणनेविषे चिन्हो होयछे ते कहे छे.

चूडामणि फणि गरुडे ॥ वज्जे तह कलस सीह अस्सेय ॥
गय मयर वद्धमाणे ॥ असुराईणं मुणसु चिंधे ॥ २६ ॥

अर्थ– असुरकुमारना मुकुटनेविषे चूडामणिनुं चिन्ह, नागकुमारने सर्वाजरणनेविषे सर्पनी फणिनुं चिन्ह छे, सुपर्णकुमारने आजरणे गरुडनुं चिन्ह, विद्युतकुमारने सर्वाजरणे वज्जे के० वज्रनुं चिन्ह छे, अग्निकुमारने आजरणे पूर्ण कलश चिन्ह, द्वीपकुमारने आजरणे सिंहचिन्ह छे, उदधिकुमारने आजरणनेविषे अस्सेय के० अश्वचिन्ह, दिशिकुमारने आजरणनेविषे हस्तिनुं चिन्ह, वायुकुमारने आजरणनेविषे मयर के० मगरनुं चिन्ह, स्तनितकुमारने आजरणनेविषे वद्धमाणे के० वर्द्धमान एटले सरावसंपूटनुं चिन्ह, ए असुराईणं के० असुरादिक दशे प्रकारना जुवनपतिनां चिंधे के० चिन्हो मुणसु के० जाणवां. अहीयां सिद्धांतमांहे चिन्होनां पाठांतर छे, ते विरोधता टालीने श्री पन्नवणाजी तथा उव्ववाइना पाठ प्रमाण करवा.

हवे ए असुरादिक दशे प्रकारना जुवनपतिना शरीरना वर्ण कहे छे.

असुरा काला नागु दहि पंकुरा तह सुवन्न दिसि थणिया ॥
कणगाज विज्जु सिहि दीव अरुणा वाउ पियंगु निजा ॥ २७ ॥

अर्थ– असुराकाला के० असुरकुमारनां शरीर काले वर्णे होय, नागुदहि के० नागकुमार अने उदधिकुमार ए बेनां शरीर पंकुरा के० गौर वर्णे छे, तह के० तेमज सुवन्न के० सुपर्णकुमार, दिसि के० दिशिकुमार, अने थणिया के० स्तनितकुमार, ए त्रणनां शरीर कणगाज के० कनकवर्णे एटले कसवटी उपर सोनानी रेखा समान एवे वर्णे छे. अने विज्ज के० विद्युतकुमार सिहि के० अग्निकुमार, दीव के० द्वीपकुमार; ए त्रणनां शरीर अरुणा के० राते वर्णे छे, अने वाउ के० वायुकुमारनी पियंगु के० प्रियंगु वृक्षना वर्णनीपरे नीले वरणे निजा के० कांति छे. ॥ २७ ॥

हवे असुरकुमारादिकनां वस्त्रोनो वर्ण कहे छे.

असुराण वच्छ रत्ता ॥ नागोदहि विज्जु दीवसिहि नीला ॥
दिसि थणिय सुवन्नाणं ॥ धवला वाउण संजरुई ॥ २८ ॥

अर्थ– असुराण के० असुरकुमारनां वच्छ के० वस्त्र ते रत्ता के० रातां छे, अने नागोदहि के० नागकुमार,

उदधि कुमार तथा विज्जु के० विद्युत्कुमार, दीव के० द्वीपकुमार, सिहि के० अग्निकुमार, ए पांचेने नीलां के० नीलां वस्त्र छे. वली दिसि के० दिशिकुमार, थणिय के० स्तनितकुमार, सुवन्नाणं के० सुपर्णकुमार ए त्रणेनां वस्त्र ते धवला के० उज्वल छे. तथा वाउण के० वायुकुमारने संझरुई के० संध्याराग सदृश वस्त्र छे.॥२८॥

हवे ए भुवनपत्यादिक दशे निकायना इंद्रोना जे सामानिक देवो एटले इंद्र सरखी ऋद्धिना धणी, तेनी संख्या, तथा इंद्रोना शरीरनी रक्षा करनार एवा जे आत्मरक्षक देवो छे, तेनी संख्या कहे छे.

चउसठ्ठि सठ्ठि असुरे ॥ छच्च सहस्साइं धरणमाईणं ॥
सामाणिया इमेसिं ॥ चउग्गुणा आयरक्काय ॥ २९ ॥

अर्थ–असुरे के० असुरकुमारनिकायना बे इंद्र छे; तेमांहे पहेला चमरेंद्रने चउसठ्ठि के० चोसठ हजार, अने बीजा बलिंद्रने सठ्ठि के० साठ हजार, अने बाकीना धरणमाईणं के० धरणेंद्र आदेदेइने जे भुवनपतिना अढार इंद्र छे; तेमांना एकेकाने प्रत्येके छच्चसहस्साइं के० छ छ हजार सामाणिया के० सामानिक देवो छे, अने ते एकेका इंद्रना सामानिक देवो थकी चउग्गुणा के० चारगुणा करीए तेटला एकेकाना आयरक्काय के० अंगरक्षक-देवो जाणवा ॥ २९ ॥ ए रीते ए दशे भुवनपतिनां नाम, दक्षिणेंद्र, उत्तरेंद्र, दक्षिणभुवनसंख्या, उत्तरभुवनसंख्या, चिन्ह ते लक्षण, देहवर्ण, वस्त्रवर्ण, दक्षिणसामानिकदेव, उत्तरसामानिक देव दक्षिण आत्मरक्षक देव, तथा उत्तरदिशि आत्मरक्षकदेव कह्या.

हवे व्यंतरदेवोनी वक्तव्यता कहेतो थको तेमां प्रथम व्यंतरदेवोनां भुवन कहे छे.

रयणाए पढम जोयण ॥ सहस्से हिठुवरि सय सय
विहूणे ॥ वंतरियाणं रम्मा ॥ भोमा नगरा असंखिज्जा ॥ ३० ॥

अर्थ– रयणाए के० रत्नप्रभा पृथ्वीना पिंड मांहेला पढम के० पहेला उपरना जोयणसहस्से के० हजार योजन जे मूक्या छे, तेमांथी हिठुवरिसयसय विहूणा के० हेठलना अने उपरना सो सो योजन मूकीए, एटले सो योजन नीचे मूकीए अने सो योजन उपर मूकीए, वचमांना आठसें योजन रह्या; तेमां वंतरिआणंरम्मा के० व्यंतरदेवोनां घर ते घणां रमणिक मनोहर जोवायोग्य छे. भोमा के० पृथ्वीकायसंबंधी नयरा के० नगर, ते असंखिज्जा के० असंख्याता छे. अने बीजा मनुष्यक्षेत्रथी बाहेर असंख्याते द्वीपसमुद्रे जे व्यंतरदेवोनां नगर छे; तेनी वक्तव्यता जीवाभिगमादि सूत्रथकी जाणवी ॥ ३० ॥

हवे व्यंतरोना घरना आकार कहे छे.

बाहिं वट्टा अंतो ॥ चउरंस अहोअ कन्नियायारा ॥ भव-
ण वईणं तह वंतराण ॥ इंद भवणाउ नायवा ॥ ३१ ॥

अर्थ– ते घरोनो बाहिं के० बाहेरनो भाग ते वट्टा के० वृताकारे छे, अने अंतो के० मांहेलीकोरे चउरंस के० चोखूणा छे. तथा अहो के० अधोभागे एटले हेठे कन्नियाकारा के० कमलनी कर्णिकाने आकारे छे, एवा आकारे भवणवईणं के० भुवनपति, तह के० तेमज वंतराण के० व्यंतरिक देवोनां भवणाउ के० भुवन ते नायव्वा के० जाणवां. ॥ ३१ ॥

तहिं देवा वंतरिया ॥ वर तरुणी गीय वाइय रवेणं ॥ निच्चं
सुहिया पमुइया ॥ गयंपि कालं नयाणंति ॥ ३२ ॥

अर्थ- तहिं के० ते जुवनोमांहे देवावंतरिया के० व्यंतरिक देवता जे छे, ते वर के० प्रधान एटले जली सोजाग्यवंति सुहामणी, अतिसुंदर, कुसुमलता समान छे सुगंध जेहनी, एवी देदीप्यमान तरुणी के० देवीउं, ते मनने प्रियकारी एहवा मधुर वचनेकरी गीय के० गीत गाय छे, तथा बत्रीशबद्ध नाटकनी रचनाए मृदंगादिक पटह जेर एहवां वाद्य के० वाजित्र वगाडे छे. तेहना रवेणं के० शब्दे करीने ते देवता निच्चंसुहिया के० निरंतर सुखीया छे. तथा पमुइया के० प्रमुदित एटले हर्षवान् थका पोताना आयुष्यनो गयंपिकालं के० जे गयो काल ते पण नयाणंति के० नथी जाणता. ॥ ३२ ॥

हवे ते व्यंतर देवोना नगरोनुं प्रमाण तथा निकायनां नाम कहे छे.

ते जंबुदीव जारह ॥ विदेह सम गुरु जहन्न मज्झिमगा ॥ वंतर पुण अठविहा ॥ पिसाय जूया तहा जक्खा ॥ ३३ ॥ रक्खस किंनर किंपुरिसा ॥ महोरगा अठ माय गंधवा ॥ दाहिण उत्तर जेया ॥ सोलस तेसिं इमे इंदा ॥ ३४ ॥

अर्थ- ते के० ते व्यंतरिक देवोनां नगर जे गुरु के० मोहोटां छे, ते जंबुदीव के० जंबुद्वीप जेटलां बरावर एक लाख योजन गोल, चूडीने आकारे छे. तथा जे जहन्न के० जघन्य छे, ते जारह के० जरतक्षेत्र जेवडां (५२६) योजन अने एक योजनना ठंगणीया छजाग उपर छे, अने जे मज्झिमगा के० मध्यम जुवन छे ते, विदेह के० महाविदेहक्षेत्रप्रमाण (३३६८४) योजन अने एक योजनना ठंगणीया चारजाग उपर एटलां महोटां छे. हवे ते नगर निवासी वंतर के० व्यंतरदेवोना पुण के० वली अठविहा के० आठ प्रकार छे. ते कहे छे. एक पिसाय के० पिशाच बीजा जूया के० जूत, तहा के० तेमज त्रीजा जक्खा के० जक्ष ॥३३॥ चोथा राक्षस, पांचमा किंन्नर, छठा किंपुरुष, सातमा महोरग, आठमा गंधर्व. हवे ए आठेना प्रतिजेद कहेछे.

त्यां स्वजावे प्रचुरपणे करीने स्वरूपवान तथा सोम्य छे दर्शन जेमनुं, तथा हस्त अने ग्रीवानेविषे रत्नमय आजूषण धारण करनारा एवा कुष्मांका, पटका, जोषा, आन्हिका, काला, महाकाला, चोक्षा, अचोक्षा, तालपिशाचा, मुखरपिशाचा, अधस्तारका, देहा, महादेहा, तूदश्नीका, अने वनपिशाचा ए पन्नर प्रकारना पिशाच देवो छे.

तथा स्वरूपवंत सौम्य मुखवाला अने विविध प्रकारनुं छे विलेपन जेमने, एवा स्वरूपा, प्रतिरूपा, अतिरूपा, जूतोत्तमा, स्कंदिका, महास्कंदिका, महावेगा, प्रतिछन्ना अने आकाशगा ए नव प्रकारना जूतदेवो छे.

तथा स्वजावे गंजीर अने जेमनुं दर्शन प्रिय छे, तथा विशेषे करी मान तथा उन्मानतुं जे प्रमाणतेणे करी सहित. वली हाथ, अने पगनां तलिआं तथा नख, तालु, जीज, होठ एटलां वानां जेमनां लाल छे, अने देदीप्यमान मुकुटना धरनार तथा नाना प्रकारनां आजूषणो छे जेमनां, एवा पूर्णजद्रा, माणिजद्रा, स्वेतजद्रा, हरिजद्रा, सुमनोजद्रा; व्यतिपाकजद्रा, सुजद्रा, सर्वतोजद्रा, मनुष्ययक्षा, धनाधिपतयो, धनाहारा, रूपयक्षा अने यक्षोत्तमा ए तेर जेद यक्षदेवोना छे.

तथा स्वजावे जयंकर अने जेमनुं दर्शन पण जयंकर तथा विकराल अने रक्त, तथा लांबा होठवाला; तपनीय आजूषणवाला नाना प्रकारनां विलेपन करनार, एवा जीमा, महाजीमा, विघ्ना, विनायका, जलराक्षसा, राक्षसराक्षसा, अने ब्रह्मराक्षसा ए सात प्रकारना राक्षस देवो छे.

तथा जेमनुं दर्शन सौम्य छे, तथा जेमना मुखने विषे अधिक रूप अने शोजा छे, तथा मस्तकनेविषे मुकुट छे आजूषण जेमने एवा किंनरा, किंपुरुषा, किंपुरुषोत्तमा, हृदयंगमा, रूपशालिनः, अनिंदिता, किंन-

रोत्तमा, मनोरमा, रतिप्रिया अने अने रतिश्रेष्ठा ए दश प्रकारना किन्नर देवो छे. तथा जेमना साथल अने भुजाउनेविषे अधिक रूप अने शोभा छे, तथा मुखनी अधिक कांती छे तथा नाना प्रकारनां आभरण तथा भूषण धारण करनारा एवा पुरुषा, सत्पुरुषा, महापुरुषा, पुरुषवृषभा, पुरुषोत्तमा, अतिपुरुषा, महादेवा, मरुता, मेरुप्रभा अने यशस्वंत–ए दश भेद किंपुरुष देवोना छे.

तथा जेमनो वेग अत्यंत छे, जेमनुं सौम्य दर्शन छे, अने जेउ महोटा शरीरवाला, वली स्कंध अने ग्रीवा ए बंने जेमनां विस्तारवंत अने पुष्ट छे, तथा विचित्र प्रकारनां आभरण अने भूषण छे जेमनां, एवा भुयंगा, भोगशालिन, महाकाया, अतिकाया, स्कंधसाखिनः, मनोरमा, महावेगा महेश्वक्षा, मेरुकांता अने भास्वंत ए दश प्रकारना महोरग देवो छे.

तथा प्रिय छे दर्शन जेमनुं, वली स्वरूपवंत भलो छे मुखाकार जेमनो, तथा भलो छे स्वर जेमनो, वली मस्तकनेविषे मुकुटने धारण करनारा, तथा हार छे भूषण जेमने एवा, हाहाः हुहु, तुंबुरव, नारदा, ऋषिवादका, भूतवादका, कादंबा, महाकादंबा, रैवता, विश्वावसव, गीतरति, अने गीतयश ए बार प्रकारना गंधर्व देवो छे, ए रीते आठ व्यंतर निकायना एकेका निकायनेविषे दाहिण उत्तर के० दक्षिण अने उत्तरश्रेणिना भेया के० भेदे करीने तेसिं के० तेना सोलसइंदा के० सोल इंद्रो छे; ते इमे के० ए आगली बे गाथाए करी कहे छे. ॥ ३४ ॥

कालेय महाकाले ॥ सुरूव पडिरूव पुन्न भद्देय ॥ तह चेव
माणिभद्दे ॥ भीमेय तहा महाभीमे ॥ ३५ ॥ किंनर किंपु-
रिसे सप्पुरिसा ॥ महापुरिस तहय अइकाए ॥ महाकाय
गीयरई ॥ गीयजसे दुन्नि दुन्नि कमा ॥ ३६ ॥

अर्थ– पहेला पिशाच नामा व्यंतरनिकायने दक्षिणदिशिए कालेंद्र अने उत्तर दिशिए महाकालेंद्र, ए अनुक्रमे भूतनिकायने स्वरूपेंद्र, प्रतिरूपेंद्र. जक्षनिकायने पूर्णभद्र तथा माणिभद्र, राक्षसनिकायने भीमेंद्र, महाभीमेंद्र॥ ३५ ॥ किंनरनिकायने किंनरेंद्र,किंपुरुषेंद्र तथा किंपुरिषनिकायने सत्पुरुषेंद्र अने महापुरुष, महोरगनिकायने अतिकाय, तथा महाकाय. गंधर्वने गीतरति अने गीतयश, ए रीते आठ निकायने दुन्नि दुन्निकमा के० बे बे इंद्र छे, ते अहींयां अनुक्रमे कहेवा. ॥ ३६ ॥

हवे ए पिशाचादिक आठनिकायना देवोनी ध्वजानेविषे चिन्ह होय छे ते कहे छे.

चिंधं कलंब सुलसे ॥ वड खट्टंगे असोग चंपयए ॥ ना-
गे तुंबरुअ भ्रए ॥ खट्टंग विवज्जिया रुक्खा ॥ ३७ ॥

अर्थ– पिशाचने कदंबवृक्षनुं चिन्ह, भूतने सुलसे के० सुलसवृक्षनुं चिन्ह, यक्षने वडवृक्षनुं चिन्ह, राक्षसने खट्टंगे के० तापस विशेष महावृत्तिना उपकरणनुं चिन्ह, किन्नरने अशोकवृक्षनुं चिन्ह, किंपुरुषने चंपयए के० चंपकवृक्षनुं चिन्ह, महोरगने नागवृक्षनुं चिन्ह, गंधर्वने तुंबरुअ के० तुंबराना वृक्षनुं चिन्ह एसां खट्टंगविज्जिया के० एक खटांग वर्जिने बाकी सर्वेने रुक्खा के० वृक्षनां चिंधे के० चिन्ह जाणवां. ते चिन्ह व्यंतरदेवोनी भ्रए के० ध्वजानेविषे होय ॥ ३७ ॥

हवे ए व्यंतरदेवोना शरीरना वर्ण कहे छे.

जरक पिसाय महोरग ॥ गंधवा साम किंनरा नीला ॥ रक्क-
स किंपुरिसाविय ॥ धवला नूया पुणो काला ॥ ३८ ॥

अर्थ-एक जरक के० जक्ष, बीजा पिशाच, त्रीजा महोरग, चोथा गांधर्व ए चारनो वर्ण सामके० श्याम एटले किंचित् कृष्ण जाणवो. अने किंनरा के० किन्नर घणा श्याम पण नीला के० किंचित् नीलवर्णे जाणवा, अने राक्षस तथा किंपुरिसाविय के० किंपुरुष पण धवला के० उज्वल वर्णे छे, तथा नूया के० नूतनिकाय ना देवो ते पुणो के० वली काला के० श्यामवर्णे छे; एटले सर्वात्माए कृष्णवर्णे छे. ॥ ३८ ॥

हवे आठ जातना बीजा व्यंतर विशेष देवो छे ते कहे छे.

अणपन्नी पणपन्नी ॥ इसिवाई नूयवाइए चेव ॥ कंदीय महा कंदी
॥ कोहंमे चेव पयएय ॥ ३९ ॥ इय पढम जोयण सए ॥ रयणाएअ-
ठवंतरा अवरे ॥ तेसु इह सोलसिंदा रुयग अहो दाहिणुत्तरर्ज ॥ ४० ॥

अर्थ- एक अणपन्नीनिकाय, बीजो पणपन्नीनिकाय, त्रीजो ऋषिवादीनिकाय, चोथो नूतवादीनिकाय चेव के० निश्चे, पांचमो कंदितनिकाय, छठो महाकंदितनिकाय, सातमो कोहंमिकनिकाय, चेव के० निश्चे, आठमो पयएय के० पतंगनिकाय. ॥ ३९ ॥ इय के० ए आठनिकाय ते रयणाए के० रत्नप्रनापृथ्वीना पिंम-मांहेला पढमजोयणसव के० पहेला शो योजनमांहेला दशयोजन उपर, अने दशयोजन नीचे मूकी वच-माना एंसी योजनमांहे वसनारा अठ के० आठ जातना व्यंतर ते, पूर्वे जे आठ जातना व्यंतर कह्या तेथी अवरे के० जिन्न जाणवा. तेसु के० तेना रुअगअहो के० आठरुचक प्रदेशथकी दशयोजन अधो एटले नीचे जे एंशी योजन छे, तेमां रहेला दाहिणुत्तरर्ज के० दक्षिण अने उत्तरदिशीना नेदे करी सोलसिंदा के० सोल इंडो छे. तेमनां नामाइं के० नाम ते इय के० आगली गाथाए कहेशे.

संनिहिए सामाणे ॥ धाइ विहाए इसीय इसिवाले ॥ ईसर महे-
सरे विय ॥ हवइसुवन्ने विसालेय ॥ ४१ ॥ हासे हास रईविय ॥
सेएय नवे तहा महासेए ॥ पयगे पयगवईविय ॥ सोलस इंदाण नामाइं

अर्थ- एक संनिहितइंड, बीजो सामानइंड, त्रीजो धाताइंड, चोथो विधाताइंड, पांचमो ऋषीइंड, छठो ऋषीपालेंड, सातमो ईश्वरइंड, आठमो महेश्वरइंड, हवइ के० होय. नवमो सुवन्नइंड, दशमो विशालइंड ॥ ४१ ॥ अगीयारमो हास्यइंड, बारमो, हास्यरतिइंड, तेरमो स्वेतइंड, नवे के० होय. तहा के० तेमज चउ-दमो महास्वेतइंड, पन्नरमो पतंगइंड, सोलमो पतंगपति इंड विय के० निश्चे. सोलसइंदा के० सोलइंडनां नामाइं के० नामो जाणवां ॥ ४२ ॥ ए सोल इंड वाणव्यंतरना कह्या. तेम पूर्वे सोलइंड व्यंतरना कह्या छे, सर्व मली बत्रीश इंड व्यंतरना थया. तथा नवनपतिना वीशइंड वली यद्यपि चंडमा, तथा सूर्य तो असंख्याता इंड छे. तथापि जातिनी अपेक्षाए चंड सूर्य बेज गणीए, माटे ज्योतिषीना बे इंड, अने वैमानिकना दश इंड मली चोसठ इंड गणतीमां छे.

हवे व्यंतर तथा ज्योतिषि ए बेउनी सरखी वक्तव्यता जाणी एना सामानिक देवो अने आत्मरक्षक देवो, ए बेनी संख्या कहे छे.

सामाणियाण चउरो ॥ सहस्स सोलसय आयरक्का-
णं ॥ पत्तेयं सव्वेसिं ॥ वंतरवइ ससि रवीणंच ॥ ४३ ॥

अर्थ– सामाणियाण के० सामानिक देवो ते चउरोसहस्स के० चार हजार अने सोलसय के० सोल हजार आयरक्काणं के० आत्मरक्षक देवो, ते सव्वेसिं के० सर्वनिकायनेविषे पत्तेयं के० प्रत्येके वंतरवइ के० व्यंतरना पति जे बत्रीश इंद्र, तेने तथा ससिरवीणंच के० चंद्र अने सूर्य ए बे ज्योतिषीना इंद्रनी पण वक्तव्यता व्यंतरसरखीज छे; माटे ए सर्वने होय. एटले व्यंतरना नगरोनी वक्तव्यता कही. ॥ ४३ ॥

हवे बधा देवो केटला प्रकारना छे ? ते कहे छे.

इंद सम तायतीसा ॥ परिसतिया रक्क लोगपालाय ॥ अणिय
पइन्ना अभिउगा ॥ किब्बिसं दस जवण वेमाणी ॥ ४४ ॥

अर्थ– एक इंदसम के० इंद्र, अने सामानिक देवो, अने तायतीसा के० तायत्रिंशकदेवो, तथा परिसतिया के० त्रण पर्षदाना देवो, आयरक्क के० अंगरक्षक देवो, लोगपालाय के० चार लोकपाल, अणिय के० अनीय ते कटकना देवो, पइन्ना के० प्रकीर्ण, प्रजाना देवो, अभिउग के० अभियोगीक ते किंकरदेवो, किब्बिसं के० किलविषीक देवो, दस के० ए दश जातिना देवो ते भुवण के० भुवनपति, व्यंतर तथा वेमाणी के० वैमानिकमां छे. ॥ ४४ ॥

कटकना देवोना सात प्रकार कहे छे.

गंधव नट्ट हय गय ॥ रह जड अणियाणि सव इंदाणं ॥ वे-
माणियाण वसहा ॥ महिसाय अहोनिवासीणं ॥ ४५ ॥

अर्थ– एक गंधव्व के० गांधर्व देवो ते मृदंगाधर जाणवा, बीजुं नट्ट ते नाटक करनार, त्रीजुं हय ते घोडानुं, चोथुं गय ते हाथीनुं, पांचमुं रह के० रथनुं. छट्ठुं जड के० पालानुं कटक. ए छ प्रकारना अणियाणि के० अनीक एटले कटक, ते सव्वइंदाणं के० सर्व इंद्रोने होय. अनेवेमाणियाण के० एक वैमानिकने सातमुं वसहा के० वृषभनुं कटक होय. तथा अहोनिवासीणं के० अधोनिवासी जे भुवनपति तथा व्यंतर छे, तेने सातमुं कटक महिसाय के० महिषानुं होय ॥ ४५ ॥

हवे त्रायत्रिंशकादिक देवोनी संख्या प्रत्येक इंद्रनी कहे छे.

तित्तीस तायतीसा ॥ परिसतिआ लोगपाल चत्तारि ॥ अ-
णियाण सत्त सत्तय ॥ अणियाहिव सव इंदाणं ॥ ४६ ॥

अर्थ– तित्तीसं के० तेत्रीश देवो ते तायतीसा के० त्रायत्रिंशक एटले गुरुस्थानीया इंद्रसरखा, इंद्रने सलाह पूछवा योग्य, सर्वने पूजनीक होय. तथा एक वाह्य, बीजी अभ्यंतर, त्रीजी मध्यम, ए रीते, सर्व मलीने परिस के० पर्षदा ते, तीया के० त्रण होय. तथा एक सोम, बीजो यम, त्रीजो वरुण चोथो कुबेर. ए रीते लोगपाल के० लोकपाल ते चत्तारि के० चार होय, अने अणियाण के० अनीक ते पूर्वोक्त गांधर्व प्रमुख

सत्तसत्तय के० सातसात जातनुं कटक ते सर्व इंद्रोने होय. ते अणियाहिव के० ए साते कटकना अधिपति सव्वइंदाणं के० सर्व इंद्रो होय ॥ ४६ ॥

नवरं वंतर जोइस ॥ इंदाण न हुंति लोगपालाउ ॥ तायत्ती-
स जिहाणा ॥ तियसाविय तेसिं नहु हुंति ॥ ४७ ॥

अर्थ– पण नवरं के० एटलुं विशेष जे वंतर के० व्यंतरना बत्रीश इंद्रोने, तथा जोइस के० ज्योतिषीना बे इंद्रोने, लोगपालाउ के० लोकपाल, नहुंति के० न होय. तथा तायत्तीस के० त्रायस्त्रिंशक छे अभिधान के० नाम जेनुं, एवा तिसयावि के० जे देवो ते पण तेसिं के० ते व्यंतर तथा ज्योतिषीना इंद्रोने नहुहुंति के० न होय.

हवे ज्योतिषी देवोनां विमानोनी वक्तव्यता कहे छे. ते ज्योतषि तिर्यक्लोकने विषे छे. ते तिर्यक्लोक मेरुमध्य रुचकथी नवसें योजन उपर, अने नवसें योजन नीचे मली अढारशे योजन प्रमाण छे. त्यां उंचा नवसें योजन जे तिर्यक्लोकना छे; तेमां केटलां योजन उंचां ज्योतिषिनां विमानो छे ? ते कहे छे.

समभूतलाउ अठहिं ॥ दसूण जोयणसएहिं आरप्न ॥ उ-
वरि दसूत्तर जोयण॥ सयंमि चिठंति जोइसिया ॥ ४८ ॥

अर्थ– मेरुपर्वतना मध्यभागे आठ रुचकप्रदेश ते समभूतल कहीए. त्यांथी अठहिं जोयण सएहिं के० आठसें योजन, ते दसूण के० दश योजने उंछा, एटले सातसें ने नेवु योजन उंचा जइए, त्याहांथी आरप्न के० आरंभीने उवरि के० उपरे जाडपणे दसूत्तरजोयणसयंमि के० एकशो दश योजनमांहे जोइसिया के० ज्योतिषी देवो, चिठंति के० रहे छे. ॥ ४८ ॥

ते ज्योतिषिदेवो एकसो दश योजनमां केवीरीते रह्या छे ? ते कहे छे.

तह रवी दस जोयण ॥ असीइ तदुवरि ससीय रिस्केसु ॥
अह भरणि साइ उवरिं ॥बहि मूलो भिंतरे अभिई॥ ४ए॥

अर्थ– तह के० त्यांथी एटले एकशो दश योजन मांहेला दसजोयण के० दश योजन ते, रवी के० सूर्य उंचो छे. य के० वली तदुवरि के० तेहना उपर ससी के० चंद्रमा ते असीइ के० एंशी योजन उंचो छे. वली ते थकी चार योजन उंचा रिस्केसु के० नक्षत्र छे. ते सर्व मली अठावीश नक्षत्र छे. तेमांहे एक भरणीनक्षत्र ते सर्व नक्षत्रथकी अह के० अधो एटले नीचे चाले छे. अने साइ के० स्वाति नक्षत्र ते सर्व नक्षत्रथकी उवरिं के० उपरे चाले छे. तथा मूलो के० मूलनक्षत्र सर्वथकी बहिं के० बाहिरने मंमले चाले छे, सर्व नक्षत्रने अभिंतरे के० वचाले अभिई के० अभिजित् नक्षत्र चाले छे.

तार रवि चंद रिस्का ॥ बुह सुक्का जीव मंगल सणिया ॥ सग
सय नउय दस असिइ ॥ चउ चउ कमसो तियाचउसु ॥ ५० ॥

अर्थ– समभूतलापृथ्वीथकी सगसय के० सातसें ने नउय के० नेवु योजन उपरे तार के० तारा छे. ते उपर दस के० दश योजन उंचो रवि के० सूर्य छे. तेथकी उपर एंसी योजन चंद्रमा छे. फरी ते थकी उपरे चउ के० चार योजन उंचा रिस्का के० नक्षत्र छे, तेथी चउ के० चार योजन उंचो बुह के० बुधनामा ग्रह छे तेथी उंचा तिया के० त्रण त्रण योजनने अंतरे चउसु के० बाकीना चार ग्रह, ते कमसो के० अनुक्रमे छे. एटले तेहथी त्रण योजन उंचो शुक्र छे, त्यांथी त्रण योजन उंचो बृहस्पति छे, त्यांथी त्रण योजन उंचो

मंगल छे, त्यांथी त्रण योजन उपरे शनीनो तारो छे, ए रीते समजूतलथकी सातसें नेवु योजन उपरे एकशोने दश योजनमांहे सर्व ज्योतिषचक्र चाले छे. सर्व मली समभूतलाथी उपर नवसें योजने शनिश्चर छे. अहींयां योजन प्रमाणांगुलें करी लेवा. ॥ ५० ॥

हवे मनुष्यक्षेत्रमां चरज्योतिषि मेरुपर्वतथकी केटला योजन दूरे चाले ? तथा मनुष्यलोकने छेहेडे अलोकथी उंरा केटली अबाधाए ज्योतिषी रहे ते कहे छे.

इक्कारस जोयण सय ॥ इगवीसि क्कार साहिया कमसो ॥
मेरु अलोगाबाहिं ॥ जोइस चक्कं चरइ ठाइ ॥ ५१ ॥

अर्थ– अगीयारसोने एकवीश योजन तथा वली अगीयारसोने इक्कार के० अगीयार योजन साहिय के० साधिक, ते कमसो के० अनुक्रमे मेरुपर्वतथकी अलोगा बाहिं के० अलोकने अबाधाए ज्योतिषनुं चक्र ते चरइ के० चाले छे, अने ठाइ के० स्थिर रहे छे.

भावार्थ एम छे जे मेरुपर्वतथकी अगीयारसो एकवीश योजन छेटे ज्योतिषचक्र चाले छे. ते मनुष्यक्षेत्रमांहे चाले छे. अने लोकना छेहडाथकी अगीयारसें ने अगीयार योजन चारे दिशाए मांहेलीकोरे अलोकनी अबाधाए एटले अंतरे ज्योतिषचक्र थिर रहे छे; एटले मनुष्यक्षेत्रमांहे चर छे; अने बाहिरला क्षेत्रोमांहे स्थिर छे. ॥ ५१ ॥

अद्धकविठ्ठागारा ॥ फलिहमया रम्म जोइस विमाणा ॥
वंतर नयरेहिंतो ॥ संखिज्ज गुणा इमे हुंति ॥ ५२ ॥

अर्थ– अद्धकविठ्ठागारा के० अर्द्ध कोठफलाकारे चंद्रादिक ज्योतिषिनां विमान होय. ते फलिहमया के० स्फटिक रत्नमय सामान्ये स्फटिकनां छे, रम्य के० रमणिक जोवा योग्य मनने आल्हादकारी एवां सर्व जोइस विमाणा के० ज्योतषिउनां विमानो छे; ते पूर्वे कह्यां जे वंतरनयरेहिंतो के० व्यंतरदेवोनां असंख्यातां नगरो, ते थकी संखिज्जगुणा के० संख्यात गुणा इमे के० ए प्रत्यक्ष देखाता जोतिषिनां विमानो छे.

अहींयां कोइ पूछे के अर्द्धा कोठफलाकारे ज्योतिषिउनां विमानो छे, तो उदय, अस्त, अने तिर्यक्परिभ्रमणकाले केम अर्द्धाकारे देखातां नथी ? माथाउपर आव्यां छतां वृताकारेज छे, एम देखाय छे, परंतु तिर्यक् परिभ्रमणकाले तेम न देखातां अर्द्धाकार केम देखाय छे ? ए प्रश्नानो उत्तर कहे छे. ज्योतिषिउनां विमान सर्वथा प्रकारे अर्द्ध कोठफलाकारे नथी, किंतु विमानोनी पीठ घडीबंध अर्द्ध कोठफलाकारे छे. ते उपर चंद्रादिक ज्योतिषिउनां प्रासाद छे. ते प्रासाद यद्यपि वर्तुलादिक कोइ पण प्रकारे रह्यां छतां पीठिका सहित प्राये वाटलाकार देखाय छे, वांको आकार पण दूर थकी वृत्ताकारे प्रतिभासे छे, तेमाटे दूरथकी सूर्य विमान वाटलुं देखाय छे एमां कांइ दोष नथी.

ताइ विमाणाइं पुण ॥ सवाइं हुंति फालिहमयाइं ॥ दग फालीहमया पुण ॥ लवणे जे जोइस विमाणा ॥ ५३ ॥

अर्थ–ताइ के० ते ज्योतिषीउनां विमाणाइं के० विमान ते पुण के० वली सव्वाइं के० सर्व फालिहमया के० स्फाटिकरत्नमय हुंति के० होय. अने पुण के० वली लवणे के० लवणसमुद्रनेविषे जे जोइसविमाणा के० जे ज्योतषीनां विमान छे, ते दगफालीहमया के० उदूकस्फाटिक रत्नमय छे. केमके लवणसमुद्रनी शिखा दश हजार योजन पोहोली, अने सोल हजार योजन उंची छे. अने ज्योतिषीनां विमान तो नवसें योजन उंचाइमां छे,

ते सर्व शिखामांहे चाले छे. पण उदक स्फाटिकरत्नना प्रभावे करी पाणी फाटीने मोकळुं थई जाय छे, तेथी विमानोने त्यां पाणीमांहे फरवाने बाधा थती नथी. विमानमा पाणी भरातुं नथी. जे स्फाटिकने संयोगे तथाविध जगत् स्वभावे पाणी फाटी जाय, तेने उदकस्फाटिक कहीए. जे माटे सूर्यप्रज्ञप्ति निर्युक्तिकार कहे छे. ज्योतिषिउनां सर्व विमानो सदा स्फाटिकमयछे. अने जे लवणसमुद्रमां विमानो छे, ते उदकस्फाटिकमय छे. जे कारण माटे लवणसमुद्रनी शिखामां चालतां थकां विमानोना तेजनो जे प्रकाश छे, तेनो अंतराय पाणीथी थतो नथी ॥ ५३ ॥

हवे चंद्रादि ज्योतिषीनां विमानोनुं प्रमाण कहे छे.

जोयणि गसहि भागा ॥ छप्पन्नऽडयाल गाउडु इग ऊं ॥
चंदाइ विमाणायाम ॥ वित्थडा अऊ मुच्चत्तं ॥ ५४ ॥

अर्थ– जोयणिगसहिभागा के० एक योजनना एकसठ भाग करीए, तेवा छपन्न के० छपन्न भागनुं चंद्रमानुं विमान लांबुं छे, अने अडयाल के० अडतालीश भागनुं सूर्यनुं विमान लांबुं छे. अने गाउडुग के० बे गाउनां ग्रहनां विमानो छे. तथा इग के० एक गाउनां नक्षत्रनां विमान छे. अद्ध के० अर्द्धगाउनां तारानां विमान छे. कोइक न्हानां पण छे. ए रीते चंदाइ के० चंद्रादिक पांच जातना ज्योतिषीनां विमाणा के० विमान, तेमनो आयाम के० लांबपणानो अने पोहोलपणानो ते वित्थडा के० विस्तार जाणवो. अने जेटलां लांबपणे छे तेथी अर्द्ध के० अर्द्धो उच्चत्तं के० उंचपणे सर्व पांचे ज्योतिषीउनां विमान जाणवां. ए उत्कृष्टायुवाला तारानां विमानोनुं प्रमाण कह्युं; पण जघन्यायुवाला तारानां विमानोनुं प्रमाण लंबाइ पोहोलाइ पांचसें धनुष्य, अने उंचाइ अढीसें धनुष्य पण छे. ॥ ५४ ॥

हवे मनुष्यलोकनुं प्रमाण अने मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना स्थिर चंद्रादि पांचे ज्योतषीउना विमानोनुं स्वरूप कहे छे.

पणयाल लक्ख जोयण ॥ नर खित्तं तछिमे सया भमिरा ॥
नरखित्ताउ वहिं पुण ॥ अऊपमाणा ठिया निच्चं ॥ ५५ ॥

अर्थ– ए पूर्वोक्त रीते पणयाललक्खजोयण के० पिस्तालीशलाखयोजननुं नरखित्तं के० मनुष्यक्षेत्र छे. तत्थिने के० तेमांहे ए ज्योतिषि सर्व सयाभमिरा के० सदाकाल भ्रमणशील छे. अने नरखित्ताउवहिं के० मनुष्यक्षेत्रथी बाहेर जे पांचे जातना ज्योतिषी छे, तेमनां विमान पुण के० वली आगल जे मनुष्यक्षेत्रना ज्योतिषीनुं प्रमाण कह्युं छे, तेथकी अऊपमाणा के० अर्द्ध प्रमाण छे. अने ते निच्चं के० नित्य ठिया के० स्थिर रह्यां छे. एटले मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंद्रनुं विमान योजनना एकसठीआ छपन्न भागनुं छे; तो मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना चंद्रमानुं विमान अठावीश भागनुं छे. एम पांचे ज्योतिषीउनां विमान लंबाइ पोहोलाइए अर्द्धप्रमाण जाणवां. तेमज उंचाइए पण अर्द्धप्रमाण जाणवां. ॥ ५५ ॥

हवे ए मनुष्यक्षेत्रमांहे ज्योतिषीउनी शीघ्रशीघ्रतरगतिनुं तरतमपणुं कहेतो थको प्रथम मनुष्यक्षेत्रनुं लक्षण कहे छे. मनुष्यक्षेत्रने विंटी रहेलो सुवर्णमय सत्तरसें एकवीश योजन उंचो मानुषोत्तर पर्वत छे; त्यां सुधी मनुष्यनुं जन्म मरण थाय छे; पण तेथी बाहेर मनुष्यनुं जन्ममरण नथी. कदाचित् कोइ देवता पूर्वभवना वैरथी मनुष्यने उपाडी अढी द्वीपथी बाहेर मूके, अथवा गर्भिणीस्त्रीने मूके, परंतु त्यां जन्ममरण थयुं पण नथी, थातुं पण नथी, अने थशे पण नहीं. केमके वली एवुं कारण मले के जेथी संहरीने पाछो आणी आ मनुष्यक्षेत्रमां मूके, अने जंघाचारणादिक नंदीश्वर तथा रुचक द्वीपे यात्रा करवा जाय छे खरा परंतु ते मनुष्यलोकमांहे पाछा आवीनेज मरे; तेमाटे मनुष्यक्षेत्र कहीए. ते मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंद्रमा सू-

आदे देइने ज्योतिषी देवता श्रेणिबंध छे. तेहनी चालवानी गति तथा एमनां विमानने वहणहार देवता केटला छे? इत्यादिकनुं स्वरूप कहे छे.

ससि रवि गह नक्खत्ता ॥ ताराउ हुंति जहुत्तरं सिग्घा ॥ विवरीयाउ महड्ढिआ ॥ विमाण वहगा कमेणेसिं ॥ ५६ ॥ सोलस सोलस अड चउ ॥ दो सुर सहस्सा पुरोय दाहिणउ ॥ पछिम उत्तर सीहा ॥ हत्थी वसहा हया कमसो ॥ ५७ ॥

अर्थ– चंद्र, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र, तारा– ए अनुक्रमे शीघ्रतर जाणवा. तेमां प्रथम सर्वमां ससि के० चंद्रमाने चालवानी गति मंद छे. ते थकी सूर्य शीघ्रतर, ते थकी ग्रहने चालवानी गति उतावली, ते थकी नक्षत्र उतावला, ते थकी तारा शीघ्रतर, अने हु शब्दे पूर्वे कहेला एक बीजाथी उंचा रहेला ग्रहनो क्रम लहीए; ते आवी रीते. जे ग्रहमां वली बुधथकी शुक्रनी गति शीघ्र छे, अने शुक्रथकी मंगल, तथा मंगलथकी, बृहस्पति, बृहस्पति थकी शनिश्चरनी शीघ्र गति जाणवी. ए रीते जहुत्तरं के० यथोत्तरपणे एकेकथकी सिग्घा के० शीघ्रगतिवाला ते हुंति के० छे. हवे ए गतिनी रीत कही; तेथकी विवरीया के० विपरीतपणे ज्योतिषीउनुं महड्ढिआ के० महर्द्धिकपणुं कहेवुं. आवी रीते जे, सर्वथकी अल्प ऋधिवंत तारा छे, ते थकी नक्षत्र महर्द्धिक, तेथकी ग्रह महर्द्धिक, तेथकी सूर्य महर्द्धिक, सूर्यथी चंद्रमा महर्द्धिक.

हवे एना वर्ण कहे छे. तारा पंचवर्णा छे, अने बीजा सर्व ज्योतिषि अग्निए तपावेला सोनाने वर्णे जाणवा. तथा ए चंद्रादिक पांचे ज्योतिषी ते भलां वस्त्र आभरणे अलंकृत मुकुटे मंडित मस्तकवाला छे, तथा चंद्रमा अने चंद्रमाना विमानवासी देवोना मुकुटने अग्रभागे चंद्रमंडलाकारे चिन्ह जाणवां. एमज सूर्यने मुकुटे सूर्यमंडलाकारे चिन्ह होय. अने ग्रहने मुकुटे ग्रहाकारे चिन्ह, नक्षत्रने मुकुटे नक्षत्राकारे चिन्ह, ताराने मुकुटे ताराकारे चिन्ह, तेमज सर्व ज्योतिषीना पोतपोताना विमानवासी देवोना मुकुटनेविषे पण एवांज चिन्ह होय. ए चिन्हे करी पांचे ज्योतिषीने उलखीए.

हवे ए पांचे ज्योतिषीउना विमाणवहगा के० विमानना वहणहारा देवो ते, कमेणेसिं के० अनुक्रमे कहे छे ॥ ५६ ॥ प्रथम चंद्रमाना विमानवाहक सोलस सहस्स के० सोल हजार देवो, अने सूर्यना विमानवाहक सोल हजार देवो, अने ग्रहना विमानवाहक अडसहस्स के० आठ हजार देवो, नक्षत्रना विमानवाहक चउसहस्स के० चार हजार देवो, तथा ताराना विमानवाहक दो सहस्सा के० बे हजार सुर के० देवो जाणवा. अहींयां भावार्थ तो ए छे जे जगत्स्वभावे चंद्रादिकनां विमान निरालंब आकाशनेविषे पोतानी मेले वहेतां रहे छे; पण आदेशकारी देवो पोतानी प्रभुता वधारवाने अर्थे अथवा पोता सरखा देवोमां बहुमान देखाडवाने अर्थे स्वभावे ते सेवकदेवता विमानतले सिंहादिकने रूपे, हेठा थका वहे छे, पण ए अभियोगीक देवोने विमानतले वहेतां विमाननो भार लागे नही. जेम कोइक उन्नत स्त्रीने घणा आभूषणनो भार लागे नही, तेम अभियोगीक देवोने पण तथाविध कर्मोदयथकी चालवानेविषे रति छे, माटे स्वस्वभावे वहेता विमानोने तले ए पण वहेता रहे.

ए पांचे ज्योतिषीनां विमानोना चलावनार देवो ते सरखा चोथे चोथे भागे चारे दिशिए जूदा जूदा रूपे होय ते कहे छे. प्रथम पुरोय के– पूर्वदिशाए सीहा के० सिंहने रूपे होय, अने दाहिणो के० दक्षिण दिशाए हत्थि के० हाथीने रूपे होय, तथा पछिम के० पश्चिम दिशाए वसहा के० वृषभने रूपे होय, अने उत्तर के० उत्तर दिशाए हया के० अश्वने रूपे होय. कमसो के० ए अनुक्रमे विमानवाहक जाणवा.

हवे ए सर्व ज्योतिषियोमां अधिक ऋद्धिवंत चंद्रमा छे माटे चंद्रमानो परिवार कहे छे.

गह अठासी नरकत्त ॥ अडवीसं तार कोडि कोडीणं ॥ छा-
सठि सहस्स नवसय ॥ पणहत्तरि एग ससि सिन्नं ॥ ५७ ॥

अर्थ– मंगलादिक ग्रह अठासी के० अठ्यासी छे, अने अभिचित प्रमुख नरकत्त के० नक्षत्र ते अड-वीसं के० अठावीश छे, अने छासठिसहस्स के० छासठ हजार, तथा नवसय के० नवसें ने पणहत्तरि के० पंचोतेर एटली कोडिकोडीणं के० कोडाकोडी तार के० तारा. एटले छासठ हजार कोडाकोडी नवसे कोडा-कोडी अने पंचोतेर कोडाकोडी एटला तारानी संख्या. ए सर्व एग ससि के० एक चंद्रमानो सिन्नं के० सैन्य एटले परिवार जाणवो ॥ ५७ ॥

अहींयां शिष्य पूछे छे के, मनुष्यक्षेत्र तो पिस्तालीश लाख योजन छे, अने तारानी संख्या वधारे कहो छो; माटे एटला क्षेत्रमां समावेश न थाय, तो ए वातनो संभव केम थाय ? ए आशंका गुरु आ-गली गाथाए टाले छे.

कोडा कोडी सन्नं ॥ तरंतु मन्नंति खित्त थोवतया ॥
केई अन्नेउस्से ॥ हंगुल माणेण ताराणं ॥ ५९ ॥

अर्थ–अहींयां बे मत छे. केइक आचार्य कोडाकोडी संज्ञातर कहेतां नामांतर छे. जेम वीशने पण कोडी कहीए, एटले कोडाकोडी केहेतां कोटी एवुंज नामांतर मन्नंति के० माने छे. कारणके खित्त के० मनुष्यक्षेत्रनी भूमि थोव के० थोडी छे, तया के० तेमाटे माने छे. वली केइअन्ने के० अन्य वली कोइक आचार्य ते प्रमाणांगु-लने ठेकाणे उस्सहंगुलमाणेण के० उत्सेधांगुलने प्रमाणे ताराणं के० तारानां विमान कहे छे. एम करतां प्रमा-णांगुल क्षेत्रमां उत्सेधांगुलनां विमान समाइ जाय. केमके विशेषणवति ग्रंथमां श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणे एहज उत्तर दीधा छे. वली "नगपुढविविमाणाइ मिणसुपमाणं गुलेणंच" ए पाठ प्रायिक छे. क्यांक विघटे पण छे. अहींयां चारसें उत्सेधांगुले एक प्रमाणांगुल थाय छे. अने केटलाक ग्रंथोमां एक हजार उत्सेधांगुले एक प्रमाणांगुल थाय एम कह्युं छे. तेथी क्षेत्रना अल्पत्व माटे उत्सेधांगुलने माने ताराना विमाननुं प्रमा-ण माने छे. ॥ ५९ ॥

चंद्रना परिवारनी वक्तव्यताने प्रस्तावे तेनाज परिवारभूत ग्रहोनी अंतर्गत राहुनी वक्तव्यता जूदी कहे छे.

किण्हं राहु विमाणं ॥ निच्चं चंदेण होइ अविरहियं ॥
चउरंगुलमप्पत्तं ॥ हिठाचंदस्स तं चरइ ॥ ६० ॥

अर्थ– राहुविमाणं के० राहुनुं विमान ते किण्हं के० कालुं छे, अने निच्चं के० नित्यप्रत्ये चंदेण के० चं-द्रमाना विमानथी होइ अविरहियं के० दूर थातुं नथी. पासेज छे. मात्र चउरंगुलं के० चार अंगुल अप्पत्तं के० अप्राप्त एटले चार अंगुल वेगलुं थकुं हिठाचंदस्स के० चंद्रमाना विमानथकी हेठुं थकुं तं के० ते राहुनुं विमान चरइ के० चाले छे.

अहींयां एक नित्यराहू ने बीजो पर्वराहु ए रीते राहु बे प्रकारना छे. तेमां पर्वराहु ते जघन्यथी छमासे चंद्रमा अने सूर्यने ग्रहण करे, एटले पोताना विमाने करी तेमना विमानने आवरे. उत्कृष्टुं चंद्रमाने बेताली-श महीने ग्रहण करे. अने सूर्यने अडतालीश वर्षे ग्रहण करे. तेमज राहुनीपरे केवारेक केतु पण ग्रहण करे

अने बीजुं नित्यराहुनुं विमान ते वर्णे कालुं छे, अने ते जगत्स्वज्ञावे सर्वदा चंद्रमानी साथे चाले. चंद्रमाथकी चार अंगुल वेगलुं थकुं नीचुं चाले. तेमां अंधारा पक्षे चंद्रमंडलना पन्नर ज्ञाग करीएं, तेमांना एकेका ज्ञागने दिनप्रत्ये आवरे-ढांके. अने अजवाले पक्षे जे आवस्त्रो होय तेमांथी एकेको ज्ञाग पाछो मूके. एटले ए जे नित्यराहु छे ते सर्वकाल आवरे नहीं. पण चंद्रमाना त्रीश दीवसे करी त्रीश ज्ञाग करीएं ते एक पखवाडीये वहेंचीये, तेवारे दिनप्रत्ये बे बे ज्ञाग आवे. ते अंधारे पखवाडीए दररोज बे बे ज्ञाग आवरे-ढांके, अने अजुआले पखवाडीए दररोज बे बे ज्ञाग मूकतो जाय, तेवारे लोकमां चंद्रमंडलना तेजनी हाणी वृद्धिनो ज्ञास थाय. अहींयां कोइ पूछे जे चंद्रमानुं विमान महोटुं, अने राहुनुं विमान न्हानुं, तो राहुथी चंद्रमा शीरीते ग्रहेवाय? तेहने उत्तर कहे छे के ग्रहोनुं विमान बे कोसनुं कह्युं छे ते प्रायिक छे; माटे प्रायिक शब्द निश्चेवाचक नथी; तेथी ए ग्रहोना विमाननुं जे प्रमाण कह्युं छे, ते थकी अधिकुं पण संज्ञव थाय. तेथी सर्वात्माए चंद्रमाने राहु ढांके छे. अथवा केटलाएक आचार्य एम कहे छे जे राहुनुं विमान न्हानुं छतां कालुं छे, माटे जो कालुं थोडुं होय तोपण घणा उज्वलाने आछादन करी शके छे. ए प्रमाणे बेहु रीते प्रश्न करनारनी शंका टाली. जेम मसीना एक टीपाथी स्फाटिकनो कटको कालो देखाय, तेम राहुना योगे चंद्रमा कालो देखाय छे.

हवे जंबु द्वीपने विषे तथा बीजा पण मनुष्यक्षेत्रमां एक ताराथी बीजा ताराना विमानोनुं पर्वतादिकना व्याघाते जघन्योत्कृष्ट अंतर, अने व्याघातविना जघन्योत्कृष्ट अंतर केटलुं होय? ते कहे छे.

तारस्सय तारस्सय ॥ जंबुद्दीवंमि अंतरं गुरुयं ॥ बार-
स जोयण सहस्सा ॥ डुन्निसया चेव बायाला ॥ ६१ ॥

अर्थ-तारस्सतारस्सय के० एक ताराना विमानथकी बीजा ताराना विमानने जंबुद्दीवंमि के० आ जंबुद्वीपनेविषे गुरुयं के० उत्कृष्टुं जो अंतरं के० अंतर होय तो केटलुं होय? ते कहे छे. बारसजोयण सहस्सा के० बार हजार योजन उपरे डुन्निसया के० बसों चेव के० निश्चेथकी. वली बायाला के० बेतालीस उपर एटले (१२२४२) योजननुं अंतर होय. ते मेरुपर्वतने व्याघाते ए अंतर जाणवुं. जेम मेरु, पृथीवि नीचे दश हजार योजन जाडो छे, तेम वली मेरु तथा ताराने एक बाजुए (११२१) योजननुं अंतर छे, तेवुंज बीजी बाजुए पण (११२१) योजननुं अंतर छे, माटे ए त्रणनी संख्या एकठी करीए, तेवारे एक ताराथी बीजा तारानुं उत्कृष्टुं अंतर (१२२४२) योजन थाय. ॥ ६१ ॥

हवे व्याघाते तथा निर्व्याघाते जघन्य तथा उत्कृष्टुं अंतर कहे छे.

निसढोय नीलवंतो ॥ चत्तारिसय उच्च पंच सय कूडा ॥ अद्धं उव-
रिं रिरका ॥ चरंति उज्जय ठ बाहाए ॥ ६२ ॥ छावछाडुन्निसया ॥ ज-
हन्न मेयं तु होइ वाघाए ॥ निव्वाघाए गुरु लहु ॥ दोगाउय धणुसया पंच ॥

अर्थ- निसढोय के० निषध अने नीलवंत ए बे पर्वत ते चत्तारिसय के० चारसें योजन ज्रूमीथकी उच्च के० उंचा छे. अने ते पर्वतनां पंचसय के० पांचसें योजनना उंचा, अने तेना अद्धं के० अर्द्ध एटले अढीसें योजन उवरि के० उपर पहोलां छे, अने नीचे पांचसे योजन तथा मध्ये पोणाचारसें योजन पहोलां छे, एवां नव नव कूडा के० कूट एटले शिखरो छे, एम सर्व मली ज्रूमि थकी नवसें योजन उंचा थया. ते कूट एटले शिखरना उज्जय के० बे बाजुए अठ के० आठ आठ योजननी अबाहाए के० अबाधाए रिरका के० नक्षत्र चरंति के० विचरे छे. ॥ ६२ ॥

एटले अढीसें योजन शिखरनी पहोलाइ तथा वे बाजुना आठ आठ योजननी अबाधा मलीने ठावठा दुन्निसया के० बसेंने ठासठ योजन, ते जहन्न के० जघन्य थकी एयं के० ए तारा ताराने, नक्षत्र नक्षत्रने मांहोमांहे वाघाए के० पर्वतादिकनी व्याघाते अंतर ठे. अने निवाघाए के० निर्व्याघाते तो गुरु के० उत्कृष्टुं अंतर दोगाउ के० बे गाउनुं, अने लहु के० जघन्य अंतर ते धणुसया पंच के० पांचसे धनुष्यनुं ठे. एहवुं सूरपन्नति तथा जीवाभिगम प्रमुख ग्रंथोमां कह्युं ठे, पण महोटी संघयणी तथा जंबुद्वीपपन्नतिमां ए व्याघातनिर्व्याघात कह्युं नथी. ॥ ६३ ॥

हवे मनुष्यक्षेत्रनी बाहेर घंटाकारे स्थिर रह्या जे चंद्र अने सूर्य– तेमनुं मांहोमांहे अंतर प्रमाण कहे ठे.

माणुस नगाउ बाहिं ॥ चंदा सूरस्स सूर चंदस्स ॥
जोयण सहस्स पन्नास ॥ णूणगा अंतरं दिठं ॥ ६४ ॥

अर्थ–जे मनुष्यक्षेत्रनी सीम एटले मर्यादाकारक माणुस के० मानुषोत्तर नामा नगाउ के० पर्वत तेने बाहिं के० बाहेरना जे चंदा के० चंद्रमा अने सूरस्स के० सूर्य ठे, ते सूर के० सूर्य अने चंदस्स के० चंद्रमाने एटले चंद्रमाथकी सूर्यने अने सूर्यथकी चंद्रमाने मांहोमांहे जोयणसहस्स पन्नास के० पचाश हजार योजननुं अणूणगा के० अन्यून एटले पूर्ण अंतरं के० अंतर ते दिठं के० श्री तीर्थंकर गणधरे दीठुं. ॥ ६४ ॥

हवे पूर्वनी गाथामां सूर्यथकी पचाश हजार योजन चंद्रमा, अने चंद्रमाथकी पचाश हजार योजन सूर्यनुं अंतर कह्युं. तेवारे एक सूर्यथकी बीजा सूर्यनुं अने एक चंद्रथकी बीजा चंद्रनुं अंतर केटलुं थाय ? ते एक गाथाए करी कहे ठे.

ससि ससि रवि रवि साहिय ॥ जोयण लक्खेण अंतरं होइ ॥
रवि अंतरिया ससिणो ॥ ससिअंतरिया रवि दित्ता ॥ ६५ ॥

अर्थ– ससि ससि के० चंद्र चंद्रनुं, अने रवि रवि के० सूर्य सूर्यनुं, साहिय के० साधिक जोयण लक्खेण के० एक लाख योजन अंतर होइ के० अंतर होय.केमके रवि अंतरिया ससिणो के० सूर्यने अंतरे चंद्रमा ठे, अने ससिअंतरियारवि के० चंद्रमाने अंतरे सूर्य ठे;ते दित्ता के० दीप्तवंत भास्वर एटले तेजवंत ठे. एटले एक चंद्रमा अने बीजा चंद्रमाने एक लाख योजन उपर एकयोजनना एकसठीया अडतालीश भागे अधिक, तथा एक सूर्य अने बीजा सूर्यने वच्चे एक लाख योजन उपरे एकसठीया ठपन्न भागे अधिक अंतर ठे. कारण चंद्रमा अने चंद्रमा वच्चे सूर्यनुं विमान अधिक होय. अने सूर्य सूर्य वच्चे चंद्रमानु विमान अधिक होय, तेथी ते विमान जेटलुं महोटुं होय, तेटलुं अधिक अंतर जाणवुं. ॥ ६५ ॥

बहियाउ माणुसुत्तर ॥ चंदा सूरा अवठिउज्जोया ॥
चंदा अभीय जुत्ता ॥ सूरा पुण हुंति पुस्सेहिं ॥ ६६ ॥

अर्थ–माणुसुत्तर के० मानुषोत्तर पर्वतने बहियाउ के० बाहेरे चंदासूरा के० चंद्रमा अने सूर्य ठे; ते अवठि के० अवस्थित निश्चल ठे. अने सदैव सरखा उज्जोया के० उद्योत करे ठे, एटले सूर्य ते अत्यंत तपता नथी, अने चंद्रमा अत्यंत शीतलता करता नथी. तेमां चंदा के० चंद्रमा ते सदैव अभीयजुत्ता के० अभिजित नक्षत्रे युक्त ठे. अने पुण के० वली सूरा के० जेटला सूर्य ठे ते सर्व पुस्सेहिं के० पुष्य नक्षत्रे युक्त हुंति के० ठे. ॥६६॥

हवे द्वीपसमुद्रोनेविषे चंद्रादिकोनी संख्याने अर्थे प्रथम द्वीपसमुद्रोनां प्रमाण कहे छे.

उद्धार सागर दुगे ॥ सढ्ढे समएहिं तुल्ल दीवुदही ॥ दु-
गुणा दुगुण पवित्थर ॥ वलयागारा पढम वज्जं ॥ ६७ ॥

अर्थ— उद्धारसागर के० उद्धारसागरोपम दुगेसढ्ढे के० अढी एटले अढीउद्धार सागरोपमना जेटला समएहिं के० समय होय, तेहने तुल्ल के० बराबर तावत्प्रमाण दीव के० द्वीप अने उदही के० समुद्र छे. ते एकेक थकी दुगणा दुगण के० बमणा बमणा एटले पहेला थकी बीजो बमणो, ते थकी त्रीजो बमणो एम पवित्थर के० विस्तारे कह्या छे. तेमांहे पढम के० पहेलो जंबुद्वीप ते थालीने आकारे छे, ते वज्जं के० वर्जीने बीजा सर्व द्वीप तथा समुद्र ते वलयागारा के० वलय एटले चूडीने आकारे छे. ॥ ६७ ॥ एज अर्थ विशेषपणे वखाणे छे.

पढमो जोयण लक्खं ॥ वट्टोतं वेढिउ ठिया सेसा ॥
पढमो जंबुद्दीवो ॥ सयंभुरमणोदही चरमो ॥ ६८ ॥

अर्थ— पढमो के० पहेलो जंबुद्वीप जोयणलक्खं के० एकलाख योजननो, ते वट्टो के० तेलना पूडा सरखो वाटलो छे, तं के० तेहने सेसा के० शेष सर्व द्वीप समुद्र ते वेढिउं के० वींटीने ठिया के० रह्या छे. ते जेम पढमो के० पहेलो जंबुद्दीवो के० जंबुद्वीप छे. तेम सर्व द्वीप समुद्रथी चरमो के० छेल्लो स्वयंभूरमण नामा उदही के० समुद्र छे.

वली केटलाक द्वीप अने समुद्रोनां नाम कहे छे.

जंबूधायइ पुक्कर ॥ वारुणिवर खीर घय खोय नंदिसरा ॥
अरुण रुणवाय कुंडल ॥ संख रुयग भुयग कुस कुंचा ॥ ६९ ॥

अर्थ— प्रथम जंबुद्वीप, बीजो धातकीखंडद्वीप, त्रीजो पुष्करवरद्वीप, चोथो वारुणीवरद्वीप, पांचमो क्षीरवरद्वीप, छट्ठो घृतवरद्वीप, सातमो इक्षुवरद्वीप, आठमो नंदीश्वरद्वीप, नवमो अरुणद्वीप, अहींयां अरुणोपपात एवो ए शब्दनो बीजो अर्थ थाय छे; पण अहीयांथी एकेका द्वीपनां त्रण नाम कहेवा माटे अर्थमांहे, दशमो अरुणवरद्वीप कहेवो. अगीयारमो अरुणवरावभासद्वीप, ए त्रीजुं नाम कह्युं. एम बारमो कुंडलद्वीप, तेरमो कुंडलवरद्वीप, चउदमो कुंडलवरावभासद्वीप, पन्नरमो संखद्वीप, सोलमो संखवरद्वीप, सत्तरमो संखवरावभास, अढारमो रुचक, उंगणीशमो रुचकवर, वीशमो रुचकवरावभास, एकवीशमो भूयंग, बावीशमो भूयंगवर, त्रेवीशमो भूयंगवरावभास, चोवीशमो कुस, पचीशमो कुसवर, छवीशमो कुसवरावभास, सत्तावीशमो क्रौंच, अठावीशमो क्रौंचवर, उंगणत्रीशमो क्रौंचवरावभास.

ए समस्त द्वीप एकेके समुद्रे वींट्या छे, ते समुद्रोनां नाम कहे छे.

पढमे लवणो जलहि ॥ बीए कालोय पुक्कराईसु ॥ दी-
वेसु हुंति जलही ॥ दीव समाणेहिं नामेहिं ॥ ७० ॥

अर्थ—पढमे के० पहेले द्वीपे लवणो के० लवण नामा जलहि के० समुद्र छे. बीए के० बीजे द्वीपे कालोए के० कालोदधि नामा समुद्र छे. तेथकी आगल त्रीजे द्वीपे पुक्कराईसु के० पुष्करवरादिक दीवेसु के० द्वीपनेविषे

जे जलही के० समुद्र छे, ते दीवसमाणेहिं के० द्वीपने समान नामेहिं के० नामेज ते समुद्रोनां नाम हुंति के० छे. एटले आगल द्वीपद्वीपने नामे समुद्रनां नाम पण जाणवां. जेम वारुणीवर द्वीपे वारुणीवरसमुद्र, ए रीते सर्व द्वीप सरखेज नामे समुद्रे वींट्या छे. अने द्वीप तथा तेना समुद्रनुं नाम सर्व एकज छे, तथा जेवुं नाम तेहवो गुण छे. जेम जंबुवृक्षे करी जंबुद्वीप नाम छे, अने लवण सरखुं खारुं पाणी माटे लवणसमुद्र नाम छे. धावडी वृक्षे करी धातकीखंड नाम छे. ए रीते बीजा सर्व द्वीप समुद्रना अर्थ सहित नाम जाणवां. ॥ ७० ॥ अहीयां द्वीप समुद्रना अधिपति जे व्यंतरदेवता, तेहनुं एक पल्योपम आयुष्य जाणवुं.

हवे बीजा द्वीपसमुद्रनां केवां केवां नाम छे ? ते अतिदेशेकरी कहे छे.

आजरण वत्थ गंधे ॥ उप्पल तिलएय पउम निहि रयणे ॥
वासहर दह नईर्ज ॥ विजया वरकार कप्पिंदा ॥ ७१ ॥ कुरु
मंदर आवासा ॥ कूडा नरकत्त चंद सूराय ॥ अन्नेवि एव
माई ॥ पसब्ब वत्थूण जे नामा ॥ ७२ ॥ तन्नामा दीवुदही ॥
तिपडो यायार हुंति अरुणाई ॥ जंबूलवणाईया ॥ पत्तेय
ते असंखिज्जा ॥ ७३ ॥ ताणं तिम सूरवरा ॥ वन्नास जलही
परंतु इक्किका ॥ देवे नागे जरके ॥ नूएय सयंज्जुरमणेय ॥ ७४ ॥

अर्थ– आजरण के० हार प्रमुख जे अलंकार–तेनां जेटलां नाम छे, ते नामे द्वीप समुद्र छे. वत्थ के० वस्त्रोनां जेटलां नाम छे, ते नामे द्वीप समुद्र छे. गंध के० कूट प्रमुखने नामे, उत्पल ते कुमुद प्रमुख जे चंद्रविकासी कमलो तेमने नामे, तिलएय के० तिलकने नामे, एटले वृततिलक कलशतिलकादिकने नामे, अथवा तिलकादिक वृक्ष प्रमुखने नामे, पउम के० पद्म ते शतपत्र पुंडरिकादिक सूर्यविकाशी कमलने नामे, महा पद्मादि नवनिधिने नामे, कर्केतनादिक रत्नने नामे, अथवा चक्रवर्ति वासुदेवना रत्नने नामे, वासहर के० वर्षधर जे हिंमवंतादिक पर्वतने नामे, दह के० द्रहने नामे, गंगा प्रमुख नईर्ज के० नदीर्जने नामे, कच्छादिक विजयने नामे, वरकार के० माल्यवंतादिक वृक्षस्कारने नामे, एटले वखारादिक पर्वतने नामे, कप्प के० सौधर्मादिक देवलोकने नामे, इंदा के० शक्रेंद्रादिकने नामे. ॥ ७१ ॥ देवकुरु उत्तरकुरुने नाम, तिर्यग्लोकनेविषे मंदर के० मेरुने नामे, इंद्रादिकोना आवासने नामे, कूडा के० कूटपर्वतने नामे, नरकत्त के० कृतिकादिक नक्षत्रने नामे, चंद्रमा सूर्यनां जे नाम छे ते नामे, एम अन्नेवि के० अन्य पण एवमाई के० ए पूर्वोक्त आदे देइने प्रशस्त जली वस्तुर्जनां नाम जे जगत्मां छे. ॥ ७२ ॥ तन्नामा के० ते नामे दीवुदहि के० द्वीप अने समुद्रो छे, अने पूर्वे कह्या जे अरुणआदे करी त्रिप्रत्ययावतार हुंति के० छे. एटले ए अर्थ जे अरुणादिकथी मांमीने क्रौंचसीम त्रण त्रण नामे करी त्रिप्रत्ययावतार कह्या छे. तेमज वली बीजा आजरणादिकने नामे जे द्वीप समुद्रो कह्या, तेमां पण एक एकने त्रिप्रत्ययावतार करी देखाडे छे. जेम हारद्वीप हारसमुद्र, हारवरद्वीप, हारवरसमुद्र, हारवरावन्नासद्वीप, हारवरावन्नास समुद्र. एवीरीते नाम कहेवां. एम ते त्रिप्रत्ययावतार त्यांलगे करवा, ज्यांलगे देवद्वीप थकी पहेलो सूर्यवरावन्नास द्वीप सूर्यवरावन्नास समुद्र, अने जंबुद्वीपनामे द्वीप असंख्याता, तथा लवणसमुद्रनामे समुद्र पण असंख्याता. एम जंबुद्वीप तथा लवणसमुद्र आदे देइने असंख्याता जे द्वीप अने समुद्र छे, पत्तेयते असंखिज्जा के० ते प्रत्येके असंख्याता असंख्याता समजवा. ॥७३॥ एवा असंख्याताद्वीप समुद्र ताण के० तेनो अंतिम के० छेल्लो जे सूरवरावन्नास जलही के० सूर्यवरावन्नास

समुद्र छे, त्यांसीम त्रिप्रत्ययावतार करीए. तेवार पछी वली सर्व तिर्छा लोकने छेडे देवादिक पांच द्वीप अने ए द्वीपने नामेज देवादिक पांच समुद्र, ते प्रत्येके एकेका नामे छे, माटे एनो त्रिप्रत्ययावतार न थाय. अने ए असंख्याता पण नथी. किंतु पांच नाम, द्वीप समुद्रनां एकेकांज छे, एटले ए नामे बीजो कोइ द्वीप समुद्र नथी, ए भावार्थ छे. ए पांचनां नाम कहे छे. एक देवद्वीप ने देवसमुद्र, बीजो नागद्वीप ने नागसमुद्र, त्रीजो जक्षद्वीप अने जक्षसमुद्र, चोथो भूतद्वीप अने भूतसमुद्र, पांचमो स्वयंभुरमणद्वीप ने स्वयंभुरमण समुद्र–ए पांचेनां नाम कह्यां. जेम आ जंबुद्वीपे जंबुवृक्ष छे, सर्व रत्नमय जगती छे, ते आठ योजन उंची छे. तेना विजय, विजयंत, जयंत ने अपराजित एवा चार नामे चार दरवाजाना देव छे. तेम बीजा जे असंख्याता जंबुनामे द्वीप छे, अने लवणनामे समुद्र छे, त्यां सर्वत्र एज स्थिति जाणवी. ते जंबुद्वीपे आ जंबुद्वीपना अणाढीआ देवनी राजधानी छे. तेमज लवणसमुद्रना देवतानी ते लवणसमुद्रे राजधानी छे. एम बीजा द्वीप समुद्रआश्री पण समजवुं. ॥ ७४ ॥

हवे समस्त समुद्रोनां पाणी तथा मत्स्योनुं विशेष स्वरूप कहे छे.

वारुणिवर खीरवरो ॥ घयवर लवणोय हुंति भिन्नरसा ॥
कालोय पुस्करो दहि ॥ सयंभुरमणोय उदगरसा ॥ ७५॥
इस्कुरस सेस जलही॥ लवणे कालोय चरिम बहु मछा ॥
पण सग दस जोयण सय ॥ तणु कमा थोव सेसेसु ॥७६॥

अर्थ– एक वारुणीवर समुद्रनुं पाणी मदिरा सरखुं, बीजा क्षीरसमुद्रनुं पाणी ते त्रण भाग गौदूध अने चोथो भाग मिश्री, ए रीते मिश्रिमिश्रत दूध सरखुं जाणवुं. त्रीजा घृतवरसमुद्रनुं पाणी गायना घृतथकी सुस्वादिष्ट, चोथा लवणसमुद्रनुं लवण सरखुं पाणी. ए चारे समुद्रनां पाणी ते भिन्नरसा के० जूदा जूदा स्वादनां हुंति के० छे. एटले जेवुं नाम तेवो परिणामे पाणीनो स्वाद छे.

तथा एक कालोदधि, बीजो पुष्करवर, त्रीजो स्वयंभुरमण ए त्रण उदहि के० समुद्र, तेनां पाणी स्वाभाविक उदगरसा के० मेघ जे वर्षाद तेना पाणी जेवा पालर पाणीनी माफक स्वादिष्ट छे. ॥ ७५ ॥ अने सेस के० बाकीना नंदीश्वरसमुद्र आदे देइने भूतसमुद्र पर्यंत सर्व समुद्रनां पाणी ते इस्कुरस के० शेलडीना रस जेवां स्वादिष्ट छे. अहींयां तज, एलची केसर अने मरी ए चार जणश सरखे भागे लेइने तेनी साथे त्रणभाग अवटायां जे इक्षुरस ते सरखुं पाणी जाणवुं.

लवण, कालोदधि, अने चरिम के० छेल्लो स्वयंभुरमण–ए त्रण समुद्रमां बहुमछा के० घणा जातना मछकछपादिक माछलांनी जातिउं छे; तेना पणसय के० पांचसे अने सग के० सातसें दससय के० एक हजार जोयण के० योजननां तणु के० शरीर छे जेनां, एवा मछो छे. ते कमा के० अनुक्रमे आवी रीते केहेवा. तेमां लवणसमुद्रमां उत्कृष्टा पांचसें योजनना शरीरवाला छे. कालोदधिमां उत्कृष्टा सातसें योजनना शरीरवाला छे. तथा स्वयंभुरमणमां हजार योजनना शरीवाला छे. ए जोयण उत्सेधांगुलना माने जाणवा. अने सेसेसु के० शेष बाकीना जे समुद्र छे, तेमां थोव के० थोडा मछ छे. अने ते न्हाना पण छे. वली लवणसमुद्रमां सातकुलकोडीनी जाती छे, कालोदधिमां नवकुलकोडीनी जाती छे, अने स्वयंभुरमणमां साढीबार कुलकोडीनी जाती छे. ए परमार्थ श्रीजीवाभिगमउपांगमां विस्तारपणे वखाण्यो छे. ए रीते सविस्तरपणे द्वीप समुद्रनो अधिकार कह्यो. ॥ ७६ ॥

हवे प्रति द्वीपे अने प्रति समुद्रे चंद्र सूर्यनी संख्या कहेछे.

दो ससि दो रवि पढमे ॥ ड़ुगुणा लवणंमि धायई संमे ॥ बा-
रस ससि बारस रवि ॥ तप्पभिइ निदिठ ससिरविणो ॥३७॥
तिगुणा पुव्विल्ल जुया ॥ अणंतरा णंतरंमिखित्तंमि ॥ कालो
ए बायाला ॥ बिसत्तरी पुक्करध्धंमि ॥ ३८ ॥

अर्थ–पढमे के० पहेला जंबु द्वीपनेविषे बे चंद्रमा अने बे सूर्य छे. तथा लवणसमुद्रनेविषे तेथी ड़ुगुणा के० बमणा करीए, एटले चार चंद्रमा अने चार सूर्य होय. तथा धातकीखंमनेविषे बार चंद्रमा अने बार सूर्य तप्पभिइ के० तत्प्रभृति ते धातकीखंम प्रमुख तेहनेविषे निदिठ के० कह्या जे ससिरविणो के० चंद्रमा अने सूर्य तेहने ॥३६॥ तिगुणा के० त्रण गुणा करीए तेवारे छत्रीश थाय. तेनी साथे पुव्विल्लजुया के० पूर्वना बे जंबुद्वीपना अने चार लवणसमुद्रना मली छ चंद्र युक्त करीए तेवारे बेतालीश चंद्रमा, तेमज बेतालीश सूर्य ते कालोदधि समुद्रने विषे होय छे. एवीरीते आगला द्वीपसमुद्रोनेविषे एज करण करीए तेवारे ते द्वीपमां चंद्र सूर्यनी संख्या आवे. ते आवी रीते जे पूर्वोक्त बेतालीशने त्रिगुणा करतां एकसोने छवीश थाय. तेमां धातकी खंमना बार, लवणसमुद्रना चार, अने जंबुद्वीपना बे. ए रीते अढार मेलवतां एकसोने चुमालीश चंद्र अने एकसोने चुमालीश सूर्य ते पुष्करवर द्वीपनेविषे छे, पण तेमां अडधुं मनुष्यक्षेत्र छे. माटे बहोतेर सूर्य अने बहोतेर चंद्रमा अहींयां मनुष्यक्षेत्रनी गणतीमां गणवा. माटे उपला पाठमां बिसत्तरीपुक्करध्धंमि एवुं कह्युं छे. अने पाछला अर्द्ध पुष्करवर द्वीपमां जे बहोतेर चंद्र अने बहुतेर सूर्य छे ते स्थिर छे, पण चर नथी. समश्रेणीमां नथी माटे गण्या नथी. ते पुष्करवरना एकसो चुमालीशने त्रिगुणा करतां चारसे बत्रीश थाय. तेमां पूर्वना बे जंबूद्वीपना, चार लवणसमुद्रना, बार धातकीखंडना, अने बेतालीश कालोदधिना मेलवतां चारसेने बाणु चंद्र तथा चारसेने बाणु सूर्य पुष्करवरसमुद्रे थाय छे.

एम आगला द्वीप समुद्रे अनुक्रमे चंद्रसूर्यनी संख्या करवानुं करण एज रीते जाणवुं. ते श्रीजिनचंद्रगणि क्षमाश्रमणे महोटी संघयणीमां कह्युं छे. तथा ज्योतीष् करंमक पयन्नामध्ये अने चंदपन्नति तथा सूरपन्नति प्रमुखमांहे पण एज रीते कह्युं छे.

अने केटलाक आचार्य एम कहे छे जे मनुष्यक्षेत्रमांहेज ए प्रकार छे, पण मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना द्वीप समुद्रे तो पचाश हजार योजन आगल गया एक चंद्रमा, अने फरी बीजा पचाश हजार योजन आगल गया एक सूर्य. ए रीते एक लाख योजन मध्ये एक चंद्रमा तथा एक सूर्य होय. ए रीते गणीत करतां मानुषोत्तरपर्वतने बाहेर वाटलो परिधि आठ लाख योजनना आठ परिधि छे. त्यां पहेला परिधिए एकसो पिस्तालीश चंद्रमा अने एकसो पिस्तालीश सूर्य, अने बीजा परिधीए प्रत्येके चंद्रमा अने सूर्य छ छ वधारीएं तेवारे (१५१) चंद्र (१५१) सूर्य थाय. त्रीजा परिधीए सात चंद्र अने सात सूर्य वधारीएं तेवारे (१५८) चंद्र अने (१५८) सूर्य थाय, चोथी पंक्तिए छ वधारतां (१६४) थाय. पांचमीए छ वधारतां (१७०) थाय. छठीए सात वधारतां (१७७) थाय. सातमीए छ वधारतां (१८३) थाय. आठमीए छ वधारतां (१८९) थाय. ए सर्व मली उत्तरार्धना बाहेरला पुष्करार्द्धमध्ये (१३३७) प्रत्येक चंद्रमा तथा सूर्य होय. ए दिगंबरनो मत छे, माटे ते आपणने प्रमाण नहीं. एम बीजे मते पण (१२६४) प्रत्येक चंद्रमा अने सूर्य होय; परंतु महोटी संघयणीसूत्रनी वृत्तिमध्ये तथा क्षेत्रसमासनेविषे "तिगुणा पुव्विल्लजुया" एहज पक्ष मान्योछे. त्यां जे कह्युं. मनुष्यक्षेत्रमां चंद्रमा सूर्य सूइनी पेरे श्रेणी रह्या चार चरे छे. त्यां सूर्ये

सूर्यने परस्पर चंद्र चंद्रने परस्पर एकेक लाख जोजन अंतर छे. ए रीते करतां जंबूद्वीपे तथा लवणसमुद्रे अंतर मले, परंतु धातकीखंडे चार लाख योजनमांहे एके दिशाए छ सूर्यनुं अंतर केम मले? अने कालोदधि समुद्र आठ लाख योजन छे, तेमां एकवीश सूर्य एक दिशाए लाख लाख योजनने अंतरे केम मले? एमज पुष्करार्द्धे पण आठ लाख योजनमां एकेदिशाए छत्रीश सूर्य केम संभवे? तथा वलयाकारे परिधिना लाखयोजन मानीए तो पूर्वनी रीते सूर्य तथा चंद्र घणा थाय. तेमाटे अहिं लेखकक दोषे लाख योजन सूर्य सूर्यनुं मांहोमांहे अंतर लखाणुं. ते उपर पूर्वाचार्ये गतानुगतिके जेम दीठुं तेम लख्युं, पण विचार्युं नहीं, माटे हमणां जेम विचारीए तेम मलतुं नथी. एम बीजा पण ग्रंथोमांहे घणा मत छे, ते गीतार्थे विचारी समजवा; परंतु समश्रेणीए लाख योजनने अंतरे मनुष्यलोकमांहे चंद्रमा सूर्य चार चरे छे, ए पाठ सर्वथा मलतो नथी माटे अनियत अंतरे समश्रेणीए पाठांतर. ते माटे अंतरना निश्चयविना समश्रेणीए चंद्रमा सूर्य चार चरे छे. ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

हवे मनुष्यलोकमां चंद्रमा सूर्यनी पंक्तिसंख्या कहेछे.

दो ससि दोरवि पंती ॥ एगंतरिया छसठि संखाया ॥
मेरुं पयाहिणंता ॥ माणुस खित्ते परिअडंति ॥ ७९ ॥

अर्थ–दोससि के० बे चंद्रमा अने दोरवि के० बे सूर्यनी पंती के० पंक्ति ते श्रेणी छे; ते एगंतरिया के० एकेकने अंतरेछे. एक यथाक्रमे एक सूर्यनी पंक्तिने अंतरे एक पंक्ति चंद्रमानी एम चंद्र पंक्तिने अंतरे सूर्यनी छे. ए रीते चार पंक्ति छे. ते एकेकी चंद्र पंक्तिए छसठिसंखाया के० छासठ चंद्रमा छे, अने एकेकी सूर्य पंक्तिए छासठ सूर्य छे; ते चारे पंक्ति जंबूद्वीपना मेरुंपयाहिणंता के० मेरुपर्वतने प्रदक्षिणा देती थकी माणुसखित्ते के० मनुष्यक्षेत्रनेविषे परिअडंति के० परिभ्रमण करेछे. एटले फरती रहेछे. एटले जंबूद्वीपना मेरुथकी एक सूर्य दक्षिण दिशाए चार चरे, तेवारे बीजो सूर्य उत्तर दिशाए चार चरे. तेमज लवणसमुद्रनी एकेक दिशाए बेबे सूर्य चार चरे, धातकीना छ, कालोदधिना एकवीश, पुष्करार्द्धना छत्रीश. एम सर्व मली छासठ सूर्य दक्षिण दिशाए अने छासठ उत्तर दिशाए. ए बेउ समश्रेणी सूर्यनी मध्ये थके एकसो बत्रीश सूर्य, तेमज छासठ छासठ चंद्रमानी बे पंक्ति मध्ये थके एकसो बत्रीश चंद्रमा मनुष्यलोकमांहे चार चरे.

हवे ग्रहनी पंक्ति मनुष्यक्षेत्रमां कहेछे.

एवं गहाइणोविहु ॥ नवरं धुव पासवत्तिणो तारा ॥ तं
चिय पयाहिणंता ॥ तछेव सया परिभमंति ॥ ८० ॥

अर्थ–एवं के० ए पूर्वोक्त सूर्य चंद्रनी पंक्तिनी परेज गहाइणोविहु के० ग्रहादिक पण निश्चे जाणवा. एटले ग्रह तथा नक्षत्रनी पंक्तिउं जाणवी. ते आवीरीते के, एकेक चंद्रमानी पखवाडे अठाशी नक्षत्रनी एक पंक्ति. एवी छासठ छासठनी बे पंक्ति मली एकसोने बत्रीश पंक्ति, अठाशी अठाशी नक्षत्रोनी चंद्रमानी पाछल जाणवी. तेमज अठावीश ग्रहनी एक पंक्ति, एवी छाशठनी बे पंक्ति ते सर्व मेरु पांखति फरे छे. नवरं के० एटलुं विशेष जे, श्रीठाणांगसूत्रनेविषे जंबु द्वीपे चार दिशाए चार ध्रुवतारा छे. धुवपासवत्तिणो तारा के० ए ध्रुव ताराना पार्श्ववर्त्ति जे तारा छे, एटले ध्रुवतारानी पासे जे बीजा सप्तरिसादिकना तारा छे, ते तंचिय पयाहिणंता के० ते ध्रुवतारानेज प्रदक्षिणा फरता वर्त्ते, तछेवसया परिभमंति के० त्यांज सदा परिभ्रमण करे.

अहींयां प्रस्तावागत अल्प वक्तव्यता जाणी एक वात कहे छे के, चंद्रमा अने सूर्यनी साथे नक्षत्रोनी गति नियत छे; परंतु मंकल सदा अनवस्थित छे. केमके चंद्रमा नीचो अने नक्षत्र ऊंचां छे; परंतु ऊपर नीचे करी संगातेज चार चरे छे. अभ्यंतरचारि अभिजित नक्षत्र ते बाहेर न होय, अने बाहेरचारि मूल नक्षत्र ते अभ्यंतरचारि न होय. ते माटे नक्षत्रना मंकल ते चंद्र सूर्य अने ग्रह संगाते अनियतस्थिति योगीज होय.

हवे जंबूद्वीपनेविषे चंद्रसूर्यना मांकलानी वक्तव्यता कहे छे.

पन्नरस चूलसीइसयं ॥ इहससि रविमंकलाइं त्तक्खित्तं ॥ जो-
यण पण सयदसहिय ॥ जागा अडयाल इगसठा ॥ ७१ ॥

अर्थ–मंकल एटले एक सूर्य दक्षिण दिशिथी चाली उत्तर दिशाए आवे, अने बीजो उत्तर दिशिथी चाली दक्षिण दिशाए आवे, एक अहोरात्रे अर्द्ध मंकलक्षेत्र दक्षिण दिशिनो सूर्य अने अर्द्ध मंडलक्षेत्र उत्तर दिशिनो सूर्य उल्लंघे. बेउ मल्या मंडलाकार थाय. तेमाटे एने मंकल कहीए. मंकलनुं क्षेत्र जेटला क्षेत्रमां चंद्रमा सूर्य पोत पोतानां मंकल भ्रमण करे, ते क्षेत्र पांचसे दश योजन ऊपर एक योजनना एकसठीया अ-डतालीश जाग छे, ते नीचे गाथाना अर्थमां लखे छे.

पन्नरस के० पंदर मांकला चंद्रमाना छे, अने चुलसीइसयं के० (१७४) मांकला सूर्यना छे. इह के० ए ससि रवि मंकलाइ के० चंद्र सूर्यना मांकला तक्खित्तं के० तेहनुं क्षेत्र जंबू द्वीपनेविषे जेटलुं छे तेटलुं कहे छे. जोयणपणसय दसहिय के० पांचसें दश योजन अने ऊपर एक योजनना इगसठा के० एकसठीया जागा अडयाल के० अडतालीश जाग अधिक एटला क्षेत्रमां सर्व मांकला छे. ॥ ७१ ॥

हवे एनुं गणतीए परिमाण करे छे.

तिसि इगसठा चउरो ॥ इग इग सठस्स सत्त जइयस्स ॥
पणतीसं च छु जोयण ॥ ससि रविणो मंकलं तरयं ॥७२॥

अर्थ– एक योजनना इगसठा के० एकशठ जाग करीये, तेवा तिसि के० त्रीश जाग अने इग के० एक इगसठस्स के० एकसठीआ जागना सत्तजइयस्स के० सात जाग करीए, तेवा चूरणीआ चउरो के० चार जाग, अने पणतीसंच जोयण के० पांत्रीश योजन ऊपर एटलुं ससि के० चंद्रमाने मांकले मांकले अंतर छे. अने छुजोयण के० बे योजननुं रविणो के० सूर्यने मंकलं के० मंकला मंकलाने अंतरयं के० अंतर छे.

तेहनी गणती आवी रीते छे, जे सूर्यना एकसो चोराशी मांकलाना एकसो त्र्यासी अंतरा छे, ते एकेका अंतरानुं परिमाण बे योजन छे, तेहने एकसो त्राशी गुणा करीए, तेवारे सर्व मली त्रणसें छाशठ जोजन आंतराना थाय. वली सूर्यना एकेका मंकलमां (विमाननुं) जाडपणुं जोजनना एकसठीया अडतालीश जागनुं छे, तेने एकसो चोराशी मांकले गुणीये तेवारे (७०३२) जाग थाय. तेहने (६१) जाग दीजे तेवारे (१४४) योजन अने ऊपर एक योजनना एकसठीया अडतालीश जाग वधे, ते पूर्वोक्त आंतराना त्रणसें छासठ योजनमां जेलीये तेवारे सर्व मली पांचसो दश योजन, अने एक योजनना एकसठीआ अड-तालीश जाग ऊपर, एटलुं सूर्यने चार चरवानुं; एटले विचरवानुं क्षेत्र होय. ए सूर्यने विचरवाना क्षेत्रनी गणती कही, तथा चंद्रमा अने सूर्य ए बेउना मांकला मांकलानुं अंतर पण कह्युं.

हवे चंद्रमाना मांकला पन्नर छे, तेना आंतरा चउद छे. ते एकेका मांडलानुं जाडपणुं योजनना एकसठी-आ छपन्न जागनुं छे. तेवारे सर्व मली (७४०) जाग थया, तेने एकसठे जाग आपीए, तेवारे तेर योजन-

उपर एक योजनना एकसठीआ सडतालीश जाग वधे; तथा पन्नर मांडलाना चउद आंतराडे, ते एक मांडलाथी बीजा मांमलानुं अंतर पांत्रीश जोजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग, तथा एक एकसठीआ जागना सात जाग करीएं तेवा चार जाग. एटलुं अंतरछे. तेवा चउद आंतराछे; तेमाटे आंतराना योजनने चउद गुणा करीएं तेवारे (४९७) योजन उपर एकसठीउं एक जाग वध्यो, ते पूर्वोक्त पन्नरे मांमलाना जाडपणानो तेर योजन अने एकसठीया सडतालीस जाग थायछे. ए बन्ने साथे मेलवीए तेवारे पांचसो दश योजन अने एक योजनना एकसठीया अडतालीश जाग उपर थाय. एटलुं चंद्रमाना मंमलने विचरवानुं क्षेत्र जाणवुं. ॥ ७२ ॥

हवे ए चंद्र सूर्यना केटला मांमला जंबूद्वीपमां तथा केटला लवण समुद्रमां छे ? ते कहेछे.

मंमल दसगं लवणे ॥ पणगं निसढंमि होइ चंदस्स ॥ मंमल अंतर माणं ॥ जाणपमाणं पुरा कहियं ॥ ७३ ॥
पणसठी निसढंमिय ॥ डुन्निय बाहा डुजोयणं तरिया ॥
इगुणवीसंतु सयं ॥ सूरस्सय मंमला लवणे ॥ ७४ ॥

अर्थ–प्रथम चंद्रमाना दश मांमला लवणसमुद्रमां छे, अने पांच मांमला जंबूद्वीपमांहे निषधपर्वत उपर छे. ए रीते पन्नर मांमला, तेना अंतरनुं माणं के० प्रमाण पांत्रीश योजन अने एकसठीआ त्रीश जाग अने चूर्णीआ चार जाग उपर, तथा जाणपमाणं के० विमाननुं प्रमाण ते जेम पुराकहियं के० पूर्वे छपन्न जागनुं कह्युं छे, तेम जाणवुं. ॥ ७३ ॥ अने सूर्यना निषधपर्वत उपरे पांसठ मांमलाछे, तेमां डुन्निय के० बे मंमल बाहा के० निषध पर्वतने बाहेर हरिवर्षनी जीव्हाने अग्रजागे; ए रीते जंबूद्वीपमांहे सूर्यना पांसठ मांमला, ते महोटी संघयणीमांहे तथा ज्योतिष् करंमक पयन्नामां मंमलविचार प्रकरणमांहे "ग्रसठीनिसिढंमिय तिन्निय बाहाए," एहवो पाठछे परंतु आंकने वर्त्तारे तो "तेसठियनिसढंमी" ए पाठ मलेछे; ते गीतार्थे विचारी जोवुं. अने (११९) सूर्यना मंमल लवणसमुद्रमांहेछे. ते सर्व मंमलनुं परस्पर मांहेमांहे डुजोयणंतरिया के० बे योजननुं अंतरछे ॥ ७४ ॥

हवे जंबूद्वीपमांहे चंद्रमा तथा सूर्यनुं चारक्षेत्र केटला योजन ? अने लवण समुद्रमांहे केटला योजन ? ते प्रगट कहेछे.

ससि रविणो लवणंमिय ॥ जोयण सय तिन्नि तीस अहियाइं ॥ असियं तु जोयण सयं ॥ जंबुद्दीवंमि पविसंति ॥७५॥

अर्थ–ससि के० चंद्रमा अने रविणो के० सूर्यनुं चार क्षेत्र लवणंमिअ के० लवणसमुद्रमांहे जोयणसयतिन्नि के० त्रणसो योजन अने तीश के० त्रीश उपर होय. अने पाछो वलतां असियंतुजोयणसयं के० एकसोने एंशी योजन ने एक योजनना एकसठीया अडतालीशजागे अहियाइं के० अधिक जंबुद्दीवंमि के० जंबूद्वीपमांहे पविसंति के० प्रवेश करी सर्व अज्यंतर मंमल करे. ए सर्व मली (५१०) योजन अने एकसठीया (४८) जाग उपर थया. ते जंबूद्वीपथकी नीकलीने (३३०) योजन लवणसमुद्रमांहे पेसे, पाछो वलतां (१८०) योजन जंबूद्वीपमांहे प्रवेश करी सर्व अज्यंतर मांमला करे.

अने नक्षत्र तारानुं एकज मंमल. जे नक्षत्र जे मंमले चार करे, ते नक्षत्र तेहज मंमले फरे पण दक्षिण-उत्तरायन होय नही. ॥ ७५ ॥

हवे दीपसमुद्रमांहे ग्रह नक्षत्र अने तारानी संख्या जाणवामाटे उपाय कहेछे,

गह रिक्ख तार संखं ॥ जछेछसि नाउ मुदहि दीवेवा ॥ त-
स्ससिहि एग ससिणो ॥ गुणसंखं होइ सवगं ॥ ७६ ॥

अर्थ– गह के॰ ग्रहनी रिक्ख के॰ नक्षत्रनी, अने तार के॰ तारानी संखं के॰ संख्या ते जछ के॰ जे उदहि के॰ उदधि एटले समुद्रनेविषे वा के॰ अथवा दीवे के॰ दीपनेविषे नाउइछसि के॰ जाणवा इछीए एटले वांछीए, तस के॰ ते दीप समुद्रे जेटला ससिहि के॰ चंद्रमा होय तेटला मांहीने एगससिणो के॰ एक चंद्रमानो जेटला ग्रह, नक्षत्र, तारादिकनो परिवार छे, तेनीसाथे गुण के॰ गुणीए, तेवारे ग्रह, नक्षत्र, तथा तारानी संखं होइ सव्वगं के॰ सर्व संख्या आवे.

उदाहरण– जेम लवणसमुद्रमां चार चंद्रमा छे; ते एकेका चंद्रमाने अठाशी अठाशी ग्रहनो परिवार छे, तेहने चार गुणा करीए तो (३५२) ग्रह थाय, एमज अठावीश नक्षत्रने चार गुणा करीए तेवारे एकशोने बार नक्षत्र थाय. तेमज तारानी कोडाकोडी जेटली पूर्वे कहीछे, तेहने चारगुणा करीए, तेवारे बे लाख कोडाकोडी सडसठ हजार कोडाकोडी नवसें कोडा कोडी एटली तारानी संख्या होय. ए रीते सर्व दीपसमुद्रनेविषे उपाय करतां जवुं, तो ग्रह नक्षत्रअने तारानी संख्या आवे. ए रीते सर्व ज्योतिषीनी वक्तव्यता विस्तारपणे कही. ॥ ७६ ॥

हवे वैमानिकनी वात कहेछे. तेमां प्रथम एनां विमान कहेछे.

बत्तीस ठावीसा ॥ बारस अड चउ विमाण लरकाइं ॥ पन्ना-
स चत्त छ सहस्स ॥ कमेण सोहम्ममाईसु ॥ ७७ ॥ दुसुस-
य चउदुसुसय तिग ॥ मिगारसहियं सयं तिगेहिठा ॥ मझे
सत्तुत्तर सय ॥ मुवरि तिगे सय मुवरि पंच ॥ ७८ ॥

अर्थ– सौधर्मे बत्रीश लाख, ईशाने अठावीश लाख, सनत्कुमारे बार लाख, माहेंद्रे आठ लाख, ब्रह्मदेवलोके चार लाख विमाण के॰ विमान जाणवां. लरकाइं के॰ लाखनी संख्याए. लांतके पचाश हजार विमान, शुक्र देवलोके चत्त के॰ चालीश हजार, सहस्रारे छ हजार, सहस्स के॰ हजारनी संख्याए कमेण के॰ ए अनुक्रमे सोहम्माइसु के॰ सौधर्मादि देवलोकनेविषे विमाननी संख्या जाणवी. ॥ ७७ ॥ आणत तथा प्राणत ए दुसु के॰ बे देवलोकनेविषे सयचउ के॰ चारसे विमान, अने आरण तथा अच्युत ए दुसु के॰ बे देवलोके मळी सयतिगं के॰ त्रणसो विमान जाणवां. हेठला त्रण ग्रैवेयके इगारसहियं के॰ एकसो अगीयार विमान. मझे के॰ वचला त्रण ग्रैवेयके सत्तुत्तरसयं के॰ एकसो सात विमान, उवरितिगे के॰ उपरला ए त्रण ग्रैवेयके सय के॰ सो विमान छे. ने उवरि के॰ उपरे पांच अनुत्तरविमाने पंच के॰ पांच विमान छे. ॥ ७८ ॥

पूर्वोक्त विमानोनी एकंदर संख्या तथा विमानादिकनुं स्वरूप कहे छे.

चुलसीइ लक्ख सत्ताणवइ ॥ सहस्सा विमाण तेवीसं ॥
सव्वग्ग मुड्ढ लोगंमि ॥ इंदया विसठि पयरेसु ॥ ७९ ॥

अर्थ– चुलसीइ लरक के० चौराशीलाख सत्ताणवइ सहस्सा के० सत्ताणुहजार अने तेवीसं के० त्रेवीश उपरे, एटला सवग्गं के० सर्वाग्र संख्याए छे. अने उड्ढलोगंमि के० ऊर्ध्वलोके जे बासठ प्रतर छे, तेहना मध्यजागनेविषे बासठे प्रतरे एकेकुं इंद्रक विमान छे. तेवारे बासठ प्रतरे बासठ इंद्रक विमान छे. ॥ ८९ ॥

चउदिसि चउपंतीउं ॥ बासठि विमाणिया पढम पयरे ॥ उ-
वरि इक्किक हीणा ॥ अणुत्तरे जाव इक्किकं ॥ ९० ॥

अर्थ– ते एकेका इंद्रक विमानथकी चारदिशाए बासठ बासठ विमाननी चारश्रेणी छे. अहींयां जावार्थ ए छे जे पहेलुं उडुनामे इंद्रक विमान वाटलुं छे. तेहनी चारदिशाए चारपंक्ति बासठ बासठ विमाननी नीकली. वली बीजा प्रतरना बीजा इंद्रक विमानथी चारेदिशाए चारपंक्ति एकसठ एकसठ विमाननी नीकली. पछी ते उपरे प्रतरे प्रतरे चारे दिशिनी पंक्तिए पंक्तिए एकेकुं विमान हीणा के० घटाडतां, एम याव के० यावत् सर्वार्थसिद्धे बासठमे प्रतरे एकेका विमाननी चार पंक्ति जाणवी. एटले त्यां चार दिशाए चार पंक्ति छे, अने एकेकी पंक्तिए एकेकुं विमान छे. ॥ ९० ॥

इंदय वट्टा पंतिसु ॥ तो कमसो तंस चउरंसा वट्टा
विविहा पुप्फवकिन्ना ॥ तयंतरे मुत्तुं पुव्वदिसिं ॥९१॥

अर्थ– पंतिसु के० ते पंक्तिनेविषे इंदय के० इंद्रक विमान छे ते वट्टा के० वाटलुं छे. ने सर्वनी वचमां छे. तो के० तेवार पछी कमसो के० अनुक्रमे श्रेणीविषे पहेलां तंस के० त्रिखूणां विमान छे, ते पछी चउरंसा के० चोखूणां छे, ते पछी वली वट्टा के० वाटलां छे. ए त्रण रीते पंक्तिगत विमान छे, अने नंदावर्त्त स्वस्तिकादिक विविहा पुप्फविकन्ना के० विविध प्रकारना संस्थाने करी सहित पुष्पावकर्ण विमान छे, तयंतरि के० ते पूर्वोक्त चार पंक्तिउंना अंतरनी वच्चे ए पुष्पावकिर्ण विमान छे, ते मुत्त पुवदिसि के० एक पूर्व दिशि मूकीने बाकीनी त्रण दिशिने विषे पुष्पावकिर्ण विमान छे. जेम रायणनां फूल छुटां विखेर्यां थकां जेम तेम छूटां विखरे, ते रीते पुष्पावकिर्ण विमान छुटां छे. ॥ ९१ ॥

हवे पहेला प्रतरनी एकेकी पंक्तिनां बासठ बासठ विमान चारे दिशाए कीया कीया स्थानके छे ? ते कहे छे.

एगं देवे दीवे ॥ दुवेय नागोदहीसु बोधव्वे ॥ चत्तारि जरकदीवे ॥
नूय समुद्देसु अठेव ॥ ९२ ॥ सोलस सयंजुरमणे ॥ दीवेसु पइठिया-
य सुरजवणा ॥ इगतीसंच विमाणा ॥ सयंजुरमणे समुद्देय ॥ ९३ ॥

अर्थ–एगं के० पहेला प्रतरनुं पहेलुं पंक्तिविमान ते देवेदीवे के० देवद्वीपे छे, ते एकेकुं चारेदिशाएछे, अने दुवेयनागोदहीसु के० बे विमान नागसमुद्रनेविषे बोधव्वे के० जाणवां. तथा चत्तारिजरकदीवे के० चार विमान जक्षद्वीपने विषेछे. वली नूय समुद्देसुअठेव के० नूतसमुद्रनेविषे आठ विमानछे. ॥ ९ ॥ अने सोल विमान स्वयंजुरमण नामा द्वीपनेविषे पइठियाय के० प्रतिष्ठित एटले रह्यांछे. सुरजवणा के० देवतानां जुवनछे. तथा इगतीसंचविमाणा के० एकत्रीश पंक्तिनां विमान ते स्वयंजु रमणसमुद्रनेविषेछे. ए सर्व नेलां करीए तेवारे एकदिशाए एक आवलि एटले पंक्तिमांहेला बासठ विमान होय. एम चारेदिशाए छे. ॥९३॥

हवे चारे दिशाए बीजा प्रतरनां एकसठ विमानोनी समश्रेणी शी रीतेछे? ते कहेछे.

वट्टं वट्टस्सुवरिं ॥ तंसं तंसस्स उवरिमं होइ ॥
चउरंसे चउरंसं ॥ उढ्ढंतु विमाण सेढीए ॥ ५४ ॥

अर्थ-वट्टंवट्टस्सुवरिं के० वाटला उपरे वाटलुं विमानछे, अने तंसंतंसस्सउवरिमंहोइ के० त्रिखूणाउपरे त्रिखूणुं विमान होय, तथा चउरंसेचउरंसे के० चउखूणा उपर चउखूणुं विमानछे. एम उपराउपरे उढ्ढंतुविमाणसेढीए के० ए ऊर्ध्वलोकने विषे विमाननी श्रेणीओ छे. ते हेठाथकी एकेक घटाडीए ते ज्यहां लगे बासठमे प्रतरे सर्वार्थसिद्धे इंद्रक विमानथकी चारे दिशाए एकेकुं त्रिखूणुंविमान देवद्वीप उपरे छे. त्यां लगेछे. सर्व प्रतरनेविषे चारे पंक्तिने मध्यभागे इंद्रकविमान वाटलांछे. त्यहां थकी चारे दिशाए विमाननी पंक्तिनेविषे अनुक्रमे त्रिखूणां चार विमान, पछी चोखूणां चार विमान, पछी वाटलाकारे चारे दिशिनां चार विमान, तेवारपछी वली त्रिखूणां, चउखूणां, वाटलां-एम करतां ज्यहां लगे श्रेणी पूरी थाय, त्यहांलगे अनुक्रमे कहेवुं.

जे वाटलां विमान ते वलयाकार होय. अने संघोडाने आकारे त्रिखूणां विमान छे; तथा नाटकना अखाडा सरखा आकारे चोखूणां विमान छे. ॥ ५४ ॥

सवे वट्ट विमाणा ॥ एग दुवारा हवंति नायवा ॥
तिन्निय तंसविमाणे ॥ चत्तारिय हुंति चउरंसे ॥ ५५ ॥

अर्थ-सव्वेवट्ट विमाणा के० सर्व वाटलां विमाननेविषे एगदुवाराहवंति के० एक एक बारणुं होय ते नायव्वा के० जाणवा योग्यछे. तथा तिन्नियतंसविमाणा के० त्रिखूणां विमाननेविषे त्रण त्रण दरवाजा होय अने चत्तारियहुंति चउरंसे के० चोखुणां विमाननेविषे चार चार दरवाजा होय. ॥ ५५ ॥

पागार परिक्खित्ता ॥ वट्टविमाणा हवंति सवेवि ॥
चउरंस विमाणाणं ॥ चउद्दिसिंवेइया होई ॥ ५६ ॥

अर्थ-पागार के० प्राकार ते गढ-तेणे करी परिक्खित्ता के० परिक्षिप्त एटले विंट्या थका वट्टविमाणा के० वाटलां विमान हवंति के० होय. सव्वेवि के० सर्वने, अने चउरंसविमाणाणं के० जे चतुरंस्र एटले चार खूणीआं विमानछे, तेहने चउद्दिसिं के० चारेदिशिए वेइया होइ के० वेदिका होय. जे कांगराविना गढ होय तेहने वेदिका कहीये. एटले समस्त वाटलां विमानने कांगरा सहित कोट होय. अने चोखूणीआं विमाननी चारे दिशाए कांगरा विना सादो कोटछे तेहने वेदिका कहीए.

जत्तो वट्ट विमाणा ॥ तत्तो तंसस्स वेइया होइ ॥
पागारो बोधवो ॥ अवसेसेहिं तु पासेसु ॥ ५७ ॥

अर्थ-जत्तोवट्टविमाणा के० जे दिशिए वाटलां विमान होय, तत्तो के० ते दिशाए तंसस्स के० त्रिखूणीआं विमानने वेइयाहोइ के० वेदिका होय. अने अवसेसेहिं के० बाकी सर्व पासेसु के० बाजुनेविषे पागारो बोधव्वो के० प्राकार ते गढ जाणवो. त्रिखूणीयां विमाननी जे दिशाए वाटलां विमानछे, ते दिशाए कांगरा विनानो कोटछे, अने बीजी बेउ दिशाए कांगरा सहित कोट छे. ॥ ५७ ॥

आवलिय विमाणाणं ॥ अंतरं नियमसो असंखिज्जं
संखिज्जमसंखिज्जं ॥ जणियं पुप्फावकिन्नाणं ॥ ९८ ॥

अर्थ– आवलियविमाणाणं के० आवलिकागत जे वाटलां विमान छे, तेने विषे मांहोमांहे अंतरं के० अंतर नियमसो के० निश्चयथकी असंखिज्जं के० असंख्याता योजननुं छे. अने संखिज्जमसंखिज्जं के० संख्याता योजन तथा असंख्याता योजन पण पुप्फावकिन्नाणं के० पुष्पावकिर्ण विमान तेने अंतरो जणियं के० कह्युं छे. एटले एक पूर्वदिशि टालीने त्रण दिशिनां पुष्पावकिर्ण विमान छे, तेहने परस्पर अंतर केटलाएकने तो संख्याता योजननुं छे, अने केटलाएकने असंख्याता योजननुं छे.

अच्चंत सुरहि गंधा ॥ फासे नवणीय मजय सुहफासा ॥
निच्चुज्जोयारम्मा ॥ सयंपहा ते विरायंति ॥ ९९ ॥

अर्थ– हवे ते विमान अच्चंत के० अत्यंत सुरहिगंधा के० सुरभिगंधमय छे, तथा फासे के० स्पर्शे करी नवणीय के० माखणनीपरे मजय के० मृदु छे, एटले सुकुमाल छे. अने सुहफासा के० सुखकारी छे स्पर्श जेहनो, वली निच्चुज्जोया के० नित्यप्रते उद्योतवंत छे, रम्मा के० मनोहर छे, सयंपहा के० ते पोतानी प्रजा जे कांति तेणे करीने विरायंति के० विराजमान छे. ॥ ९९ ॥

जे दक्खिणेण इंदा ॥ दाहिणउ आवली मुणेयवा ॥ जे पुण
उत्तर इंदा ॥ उत्तरउ आवली मुणे तेसिं ॥ १०० ॥

अर्थ– जेदक्खिणेण इंदा के० जे दक्षिण दिशिए सौधर्मेंद्र तथा सनत्कुमारेंद्र छे, तेहनां दाहिणउ के० दक्षिणदिशिनी आवली के० विमानननी श्रेणीनां विमान ते मुणेयव्वा के० जाणवां. तथा जेपुण के० जे वली उत्तर के० उत्तर दिशिना ईशानेंद्र तथा माहेंद्र ते उत्तरउ के० उत्तरदिशिनां विमानननी आवली के० श्रेणी ते तेसिं के० तेमनी मुणे के० जाणवी. ॥ १०० ॥

पुवेण पच्छिमेणय ॥ सामन्ना आवली मुणेयवा ॥ जेपुण
वट्ट विमाणा ॥ मज्जिल्ला दाहिणल्लाणं ॥ १०१ ॥

अर्थ– पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिना विमानननी आवली के० श्रेणी ते सौधर्म तथा ईशान ए बे इंद्रने सामन्ना के० सामान्यपणे साधारण सरखी जाणवी. तथा जे पुण के० जे वली वट्टविमाणा के० वाटलां विमान मज्जिल्ल के० मध्यजागने विषे छे, ते दाहिणल्लाणं के० दक्षिणदिशिना सौधर्मेंद्रनां जाणवां. ॥ १०१ ॥

पुवेण पच्छिमेणय ॥ जेवट्टा तेवि दाहिणिल्लस्स ॥ तंस
चउरंसगा पुण ॥ सामन्ना हुंति डुण्हंपि ॥ १०२ ॥

अर्थ– पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनां विमानननी श्रेणीने विषे जे वट्टा के० जेटलां वाटलां विमान छे, ते विदाहिणिल्लस्स के० ते पण दक्षिणदिशिना सौधर्मेंद्रनां छे. अने जे तंस के० त्रिखूणीयां अने चउरंसगा के० चोखूणां विमान छे, ते पुण के० वली सामन्ना के० सामान्यपणे डुण्हंपि के० निश्चेथकी सौधर्म तथा ईशान मली बेउ इंद्रनां हुंति के० छे. एटले तेहना बेउ इंद्र अर्द्धो अर्द्ध धणी जाणवा. ॥ १०२ ॥

हवे प्रतिदेवलोके श्रेणीनां विमाननी संख्या आणवा माटे उपाय कहे छे.

पढमं तिम पयरावलि ॥ विमाण मुह जूमि तस्समासऽद्धं ॥
पयर गुणमिठ्ठ कप्पे ॥ सव्वग्गं पुप्फकन्नियरे ॥ १०३ ॥

अर्थ– सौधर्म अने ईशानादिदेवलोक क्रमे पढमं के० पहेला प्रतरनी आवली के० पंक्तिनी विमानसंख्या मुह के० मुख कहीएं. अने अंतिम के० छेल्ला प्रतरनी आवलीना विमाननी संख्या जूमि कहीएं. तस्स के० ते मुख अने जूमिना विमानोने एकठां करीए तस के० तेने समास कहीएं. तेनुं अर्द्ध के० अर्द्ध करीएं. पछी इठ के० इष्ट जे वांछितदेवलोक, तेना जेटला पयर के० प्रतर होय, तेटले प्रतरे गुणं के० गुणीए ते वारे ते वांछित कप्प के० देवलोके अवलीका विमानोनी सव्वग्गं के० सर्व संख्या लाजे.

उदाहरण– जेम सौधर्म तथा ईशान ए बेउ देवलोकनेविषे मुख (२४९) विमान, अने वसे एक जूमी ए बे एकठां करीएं तेवारे (४५०) थाय. एहनुं अर्द्ध करीएं तेवारे वसो पचीश थाय. तेने ए बेउ देवलोकना पोताना तेर प्रतरे गुणीएं तेवारे सौधर्म तथा ईशाननां विमाननी श्रेणीनी सर्वाग्र संख्या (२९२५) थाय.

हवे ए बेउ देवलोकनां सर्व मली साठलाख विमान छे; तेमांहेथी (२९२५) श्रेणीनां विमान काढीएं तेवारे (५९९७०७५) एटलां पुष्पावकिर्ण विमानो पठवाडे रहे. ए रीते आगला देवलोके पण विचारणा करवी. ए रीते मुख जूमि तथा समासादि करणना उपाय जाणवा. ॥ १०३ ॥

हवे कीया देवलोके, कीया प्रतरे, केई पंक्तिए, केटलां त्रिखूणां विमान, केटलां चउखूणां, केटलां वाटलां विमान होय? तेनी संख्या करवासारुं उपाय कहे छे.

इगदिसि पंति विमाणा ॥ तिविजत्ता तंस चउरंसा वट्टा॥
तंसेसु सेस मेगं ॥ खिवसेस डुगस्स इक्किक्कं ॥ १०४ ॥
तंसेसु चउरंसेसुय तो रासि तिगंपि चउगुणं काउ॥ वट्टे-
सु इंदयं खिव ॥ पयरधणं मीलियं कप्पे ॥ १०५ ॥

अर्थ–वांछ्या देवलोके वांछ्या प्रतरनी एक दिशिनी पंक्तिनां जेटलां विमान होय तेने तिविजत्ता के० त्रण जागे वहेंचीएं, तेवारे अनुक्रमे तंस के० त्रिखूणा अने चउरंसा के० चारखूणां, तथा वट्टा के० वाटलां एवा त्रण जाग थाय. ए रीते करतां सेसमेगं के० शेष जो एक वधे तो तंस के० त्रिखूणांमांहे खिवसेस के० जेलीएं, अने जो डुगस्स के० बे वधे तो इक्किक्कं के० एकेको जेलीएं ॥ १०४ ॥ एटले एक त्रिखूणामांहे जेलीएं, अने बीजो चार खूणामांहे जेलीएं. तेवारे एक दिशिनां त्रिखूणां, चारखूणां, अने वाटलां विमाननी संख्या थाय. तो के० तेवार पछी ए रासितिगंपि के० त्रण राशी मांहेली एकेकी राशीने प्रत्येके चउगुणं काउ के० चारगुणी करीने पछी वट्टेसु के० वाटलां विमानमांहे इंदयंखिव के० एक इंद्रक विमान नाखीएं, तेवारे वांछित पयर के० प्रतरनेविषे धणं के० त्रिखूणां चोखूणां अने वाटलां विमान–तेउनी संख्या थाय. सर्व प्रतरनुं धन तेर आदि प्रतरनी विमान संख्याने एकठी मिलियं के० मेलवीएं तेवारे कप्पे के० सौधर्म ईशानादिक वांछीत देवलोके सर्व धन होय. सर्व विमानोनी संख्या थाय. ॥ १०५ ॥

उदाहरण–जेम सौधर्म तथा ईशान देवलोकना पेहेला प्रतरे एकदिशिए बासठ विमान छे. ते त्रण जागे वहेंचीएं, तेवारे एकेका जागे वीश वीश आवे; बाकी बे वधे तेमांहेलो एक त्रिखूणामांहे जेलीएं, बीजो चौखूणामांहे जेलीएं तेवारे एकवीश त्रिखूणां थाय, एकवीश चोखूणां थाय अने वीश वाटलां थाय.

पछी ए त्रण राशीनां बासठ विमानने चौगुणां करीने वाटलांमांहे एक इंद्रक विमान जेलीएं, तेवारे

पहेला प्रतरनी चार दिशिनी चारे पंक्तिए मलीने चोराशी त्रिखूणां, तथा चोराशी चारखूणां अने एक्याशी वाटलां–सर्व मली वसेने उंगणपचाश थाय.

एमज बीजे प्रतरे एक दिशिए एकसठ विमाननी पंक्ति छे, तेना त्रण जाग करतां वीश वीश आवे, अने उपर एक वधे ते त्रिखूणामांहे जेलीएं पछी ए त्रणे राशीने चार गुणां करीएं, तेमांहे एक इंद्रकविमान वाटलामांहे जेलीएं, तेवारे बीजे प्रतरे चोराशी विमान त्रिखूणां, अने एंसी चारखूणां, तथा एक्याशी वाटलां मली (२४५) थयां, एम सर्व प्रतरे प्रतरे जावना करीएं; तेवारे तेरमा छेल्ला प्रतरे (२०१) थाय. ए सर्व तेर प्रतरना विमानोनी एकंदर संख्या (ए००) त्रिखूणां (ए७२) चौखूणां (ए६५) वाटलां मली (२ए२५) थाय.

बीजा देवलोके पण एज रीते जावना करवी. तथा सौधर्म अने ईशान ए बेउ मल्यां थकां वलयाकार छे. तेमांहे अर्द्ध सौधर्मेंद्रनां अने अर्द्ध ईशानेंद्रनां, एम एक वलयमांहे बे इंद्र छे. त्यां मध्यजागे तेर इंद्रक विमान छे. तेमांहे तेरमा प्रतरे सौधर्मेंद्रनुं सौधर्मावतंसकनामा इंद्रकविमान छे. त्याथी उत्तर दिशाए असंख्याती कोडाकोडी योजन जाइएं; त्यां ईशानेंद्रनुं इंद्रकविमान छे. पूर्वनी तथा पश्चिमनी श्रेणीमांहेलां जे वाटलां विमान छे ते सौधर्मेंद्रनां जाणवां. अने त्रिखूणां तथा चौखूणां विमान जेटलां छे, ते सर्व बेउ इंद्रनां अर्धो अर्द्ध जाणवां ते प्रथम कह्यां छे.

हवे सौधर्मेंद्रनां वाटलां, तथा त्रिखूणां, अने चौखूणां केटलां विमान छे? तथा ईशानेंद्रनां केटलां विमान छे? तथा पुष्पावकिर्ण केटलां विमान छे? ते जुदांजूदां प्रत्येके प्रत्येके महोटी संघयणीनी गाथाए करी कहे छे.

सत्त सय सत्तवीसा ॥ चत्तारि सयाय हुंति चउणउया ॥
चत्तारिय छासीया ॥ सोहम्मे हुंतिवट्टाइ ॥ १०६ ॥

अर्थ– सौधर्म देवलोके सातसें ने सत्तावीश वाटलां विमान छे, अने चारसें चोराणुं त्रिखूणां विमान, तथा चारसें छयाशी चउखूणां विमान. ए सर्व मली सत्तरसो ने सात विमान पंक्ति एटले श्रेणीनां छे. तथा (३१ए०२ए३) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान छे, ए रीते सर्व मली बत्रीशलाख विमान सौधर्मदेवलोके जाणवां.

एमेवयईसाणे ॥ नवरं वट्टाण होइ नाणत्तं ॥ दोसय
अठत्तीसा ॥ सेसा जह चेव सोहम्मे ॥ १०७ ॥

अर्थ– ईशानदेवलोके एटलुं विशेष जे वाटलां विमान बसो आडत्रीश छे, सेसा के० शेष एटले बाकी जहचेवसोहम्मे के० जेम सौधर्मेंद्रनां त्रिखूणां विमान (४ए४) तथा चोखूणां विमान (४०६) तेटलां ईशान देवलोकमां पण छे. ए सर्व मल्यां थकां बारसो अढार पंक्तिविमान ईशानदेवलोके छे. अने (२७ए०७०२) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान छे, सर्व मली अठावीश लाख विमान ईशानदेवलोक मध्ये छे. तथा सनत्कुमार अने माहेंद्र मली वलयरूप थाय त्यां पण सनत्कुमारे (५२२) वाटलां विमान (३५६) त्रिखूणां विमान अने (३४८) चोखुणां मली (१२२६) पंक्तिविमान अने (११ए०७७४) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान. सर्व मली बारलाख विमान छे. माहेंद्रे (१७०) वाटलां (३५६) त्रिखूणां (३४८) चौखूणां. एम सर्व मली (८७४) पंक्तिविमान, तथा (७एए१२६) पुष्पावतंसक विमान मली आठलाख विमान. एम बीजा सर्व देवलोकनां विमाननी संख्या यंत्रथी जाणवी. पंक्तिनां विमान विमानने मांहोमांहे असंख्याता योजननुं अंतर छे. अने पुष्पावकिर्ण विमाननुं मांहोमांहे संख्याता योजन, तथा कोइकनुं असंख्याता योजननुं अंतर छे. ॥ १०७ ॥

हवे लोकांतिक देव कीया देवलोके अने कीया विमाने वसे छे? ते अहीयां प्रसंगागत कहे छे. आ जंबू द्वीपथकी तिरछा असंख्याता द्वीपसमुद्र उल्लंघीयें तेवारे अरुणवरनामा द्वीप आवे. ते द्वीपनी वेदिकाना छेडाथी अरुणवरनामा समुद्रनीमांहे बेतालीश हजार योजन जइयें, त्यां पाणीना उपरना तलीयाथी उंचो अप्कायमयमहांधकाररूप तमस्काय नीकल्यो छे, ते अगीयारसो योजन सुधी भींत सरखो अने पछी तिरछो विस्तार पामतो पामतो सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, माहेंद्र-ए चार देवलोकने आवरी उंचो ब्रह्म देवलोके अरिष्टनामा त्रीजे प्रतरे जई रह्यो, ए तमस्काय नीचे भींतने आकारे, शरावलाना तलीयाने आकारे छे, अने उपर, कूकडाना पांजराने आकारे, तेहनुं संस्थान छे. ते धुरथी संख्याता योजन उंचो छे. नीचे विस्तारे संख्याता योजन, त्यांथी आगल विस्तारे असंख्याता योजन प्रमाण, अहीयांथी असंख्यातमे द्वीपसमुद्रे ए तमस्काय उठ्यो, माटे ए तमस्कायनो परिधी असंख्याता योजन प्रमाण जाणवो.

ए तमस्कायनुं महत्वपणुं गीतार्थ एम कहे छे के, कोइक महर्द्धिक देवता त्रण चपटी वगाडीयें एटला वखतमां एकवीश वार जंबूद्वीपने प्रदक्षिणा करी आवे, तेहज देवता छ महीने तमस्कायने संख्याता योजन विस्तारे उल्लंघे, परंतु उपरे असंख्याता योजन विस्तारे तमस्कायनी जगतिने उल्लंघे नहीं.

हवे ए अरिष्टनामा पांचमा देवलोकनो त्रीजो प्रतर, त्यां अरिष्टविमानने चारे दिशिए सचित्त अचित्त पृथ्वीमय बे बे कृष्णराजी छे; ते देखाडे छे. तेमां उत्तरदिशिनी बे कृष्णराजी पूर्व पश्चिमदिशाए लांबी छे. अने दक्षिणदिशिनी बे कृष्णराजी पण पूर्वपश्चिमदिशाए लांबी. त्यां बेउ कृष्णराजीमांहे (१) पूर्वदिशिनी अभ्यंतर कृष्णराजी, ते दक्षिण दिशिनी बाहेरनी कृष्णराजीने फरसे. एमज (२) दक्षिणदिशिनी अभ्यंतर कृष्णराजी ते पश्चिमदिशिनी बाहेरनी कृष्णराजीने फरसे. तथा (३) पश्चिमनी अभ्यंतर कृष्णराजी ते उत्तरनी बाह्यकृष्णराजीने फरसे. अने (४) उत्तरनी अभ्यंतर कृष्णराजी पूर्वदिशिनी बाह्य कृष्णराजीने फरसे. ए रीते नाटकना अखाडाने आकारे चारे दिशिनी आठ कृष्णराजी छे, तेनी स्थापना करी छे. त्यां पीछानी लेजो.

ए कृष्णराजीना खूणा कहे छे.

पुव्वापरा छलंसा ॥ तंसापुण दाहिणुत्तरा बज्झ ॥ अब्भिंतर चउरंसा ॥ सव्वाविय कण्हराईउ ॥ १०७ ॥

अर्थ– पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनी बाहेरनी कृष्णराजीना छलंसा के० छ खूणा छे. दक्षिण अने उत्तर दिशिनी बाहेरनी कृष्णराजी त्रिखूणी छे, अने मांहेली चारे कृष्णराजी चउखूणी छे. ए आठे कृष्णराजी जाडपणे संख्यातायोजन तथा लांबपणे अने पाखति फरति असंख्याता हजार योजन. ए कृष्णराजीनो विचार श्रीभगवतिसूत्रमां भगवाने वखाण्यो छे. ए आठे कृष्णराजीना आठ आंतरा छे; त्यां आठ विमान छे, ते कहे छे. ब्रह्मलोकनामा पांचमुं देवलोक, तेने समीपे वसे तेने लोकांतिक कहीयें. अथवा नवमुं रिष्टनामा कृष्णराजीना वचमांना मध्यभागनुं विमान ते विमानना देवता ते एकावतारी छे, माटे लोकशब्दे संसारने अंते थया. तेथी एनुं लोकांतिक एहवुं नाम कहीयें, अने बीजा आठ विमानना देवता एकांते एकावतारी न होय, पण नवमा विमानना देवता एकांते एकावतारीज होय. ॥ १०७ ॥

हवे उत्तर अने पूर्वनी अभ्यंतर कृष्णराजीना मध्यभागे अर्चि विमान छे, त्यां सारस्वत नामे लोकांतिक देवता वसे छे. तेने सातसो देवतानो परिवार छे. अभ्यंतर अने बाह्य पूर्वदिशिनी कृष्णराजीने मध्यभागे अर्चिमालिनामा विमान छे. त्यां आदित्य नामे देव वसे छे. तेनो सातसो देवतानो परिवार छे. अने पूर्व अने दक्षिणनी अभ्यंतर कृष्णराजीने मध्यभागे वैरोचन विमाने वन्हिनामे देवता वसे छे. तेने चउदसहस्र देवतानो परिवार छे. तथा अभ्यंतर अने बाह्य दक्षिणदिशिनी कृष्णराजीना मध्यभागे प्रभंकरविमाने वरुणनामे देव, तेने च-

छदसहस्र देवतानो परिवार छे. तथा दक्षिण अने पश्चिम अभ्यंतर कृष्णराजीना मध्यभागे चंद्राभविमाने गर्दतोय नामे देव, तेने सात सहस्र देवतानो परिवार छे. अने पश्चिमदिशिनी अभ्यंतर अने बाह्य कृष्णराजी-नी वचमां सूर्याभविमाने तुषितनामे देवता सात सहस्र देवताना परिवारे वसे छे. वळी पश्चिम अने उत्तरनी अभ्यंतर कृष्णराजीनी वचमां शुक्राभ विमाने अव्याबाध देवता नवसो देवताना परिवारे वसे छे. अभ्यंतर बाह्य उत्तरदिशिनी कृष्णराजीनी वचमां सुप्रतिष्ठाभविमाने अग्नेयदेव वसे छे. तेने नवसें देवनो परिवार छे. अने ए समस्त कृष्णराजीना मध्यभागे रिष्टाभविमाने रिष्टाभनामे देव बीजा नवसें देवताना परिवारे वसे छे. ए नवे विमाने देवतानुं आयुष्य आठ सागरोपम छे. अने ए नवे विमान पांचमा देवलोकने छेडे छे. ए विमान थकी असंख्याता हजार योजन छेटे लोकांतिक छे. तेवार पछी अलोक छे एटली वात संघयणीना मूलपाठ थकी अधिक वखाणी. ॥ १०८ ॥

हवे दश वैमानिक इंद्रोना सामानिक देवता तथा आत्मरक्षकदेवता कहे छे.

चुलसी असिइ बावत्तरि ॥ सत्तरि सठीय पन्न चत्ताला ॥ तुल्ल-
सुर तीस वीसा ॥ दससहस्स आय रक्ख चउगुणिया ॥ १०९ ॥

अर्थ– तुल्लसुर मध्यस्थपद दशे स्थानके जोडीएं. त्यां सौधर्मेंद्रना सामानिक देव चोराशी हजार जाणवा, ईशानेंद्रना एंसी हजार, सनत्कुमारेंद्रना बहोतेर हजार, माहेंद्रना सित्तेर हजार, ब्रह्मेंद्रना साठ हजार, लांतकेंद्रना पचाश हजार, महाशुक्रेंद्रना चालीश हजार, सहस्रारेंद्रना त्रीश हजार, आणत प्राणतेंद्रना वीश हजार, आरण अच्युतेंद्रना दश हजार. ए सामानिक देवथकी आयरक्ख के० आत्मरक्षक देव ते चउगुणिया के० प्रत्येक इंद्रना चार गुणा होय; तेवारे त्रण लाखने छत्रीश हजार आत्मरक्षक देव सौधर्मेंद्रना जाणवा. एम सर्वत्र चोगुणा करवा. ॥ १०९ ॥

हवे ए सौधर्मादिक बार देवलोकना देवोनां चिन्ह कहे छे.

कप्पेसुय मिय महिसो ॥ वराह सीहाय छगल सालूरा ॥
हय गय भुयंग खग्गी ॥ वसहा विडिमाइं चिंधाइं ॥ ११० ॥

अर्थ– कप्पेसुय के० देवलोकनेविषे सौधर्म देवलोके मिय के० मृगनुं चिन्ह छे. अने ईशाने महिसो के० पाडानुं चिन्ह छे. सनत्कुमारे वराह के० सूअरनुं चिन्ह छे. माहेंद्रे सीहाय के० सिंहनुं चिन्ह छे. ब्रह्मदेवलोके छगल के० बोकडानुं चिन्ह छे. लांतके सालुरा के० देडकानुं चिन्ह छे. शुक्रे हय के० घोडानुं चिन्ह छे. सहस्रारे गय के० हाथीनुं चिन्ह छे. आणते भुयंग के० सर्पनुं चिन्ह छे, प्राणते खग्गी के० गेंडानुं चिन्ह छे; आरणे वसहा के० वृषभनुं चिन्ह छे, अच्युते विडिमाइं चिंधाइं के० मृग विशेष जाति आदे देईने चिन्ह जाणवां, केमके देशी नाममालामांहे विडिमशब्दे मृग कह्युं छे, ए चिन्ह सर्व मुकुटनेविषे होय. ए चिन्हे करी देवताना देवलोक ओलखाए जे आ देवता अमुक देवलोकनो छे. उववाइ प्रमुख सूत्रे तथा वृत्तिए दशे इंद्रनां चिन्ह कह्यां छे, दशे इंद्र विमाने बेशी भगवंतने वांदवाने अर्थे आव्या वखाण्या छे. अहींयां तत्व केवली जाणे. ॥ ११० ॥

हवे ए उपरनां विमान कोने आधारे रह्यां छे ? ते कहे छे.

दुसु तिसु तिसु कप्पेसु ॥ घणुदहि घणवाय तदुभयं च कमा ॥
सुरभवण पइठाणं ॥ आगास पइठिया उवरिं ॥ १११ ॥

अर्थ- डुसु के० सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकने घणुदहि के० शीतकाले श्रीणु पाणी होय, तेवुं जगत् स्वजावे जाम्युं पाणी हाले चाले नहीं. तेवा पाणी उपरे रह्यां विमान वणसे नही, तेमाटे बे देवलोके घणोदधि आधार छे. अने त्रीजो चोथो तथा पांचमो ए तिसुकप्पेसु के० त्रण देवलोकनेविषे घणवाय के० घनवातनो आधार छे, घनवात ते थीणो वायु एटले जाम्यो वायु. ते पण स्वजावे हाले चाले नहीं. वली छठे सातमे अने आठमे ए, तिसुकप्पेसु के० त्रण देवलोकनेविषे तछुजयं के० घनोदधी अने घनवात ए बन्नेनो आधार छे. कमा के० ए अनुक्रमे आधार जाणवा. ए थकी आगलना देवलोकनेविषे जे सुरजवण-पइठाणं के० देवनां विमान प्रतिष्ठित एटले रह्यां छे. ते केवल आगासपइठिया उवरिं के० आकाशने आ-धारे प्रतिष्ठित एटले रह्यां छे, ते आकाश पण थीणुं जाणवुं. ॥ १११ ॥

हवे जे पृथिवी उपर विमान रह्यां छे, ते पृथिवीनो पिंड अने पृथिवी उपर विमाननुं उंचपणुं त्रण गाथाए करी ग्रंथकार कहे छे.

सत्तावीस सयाइं ॥ पुढवी पिंमो विमाण उच्चत्तं ॥ पंचसया
कप्प डुगे ॥ पढमे तत्तोय इक्किक्कं ॥ ११२ ॥ हायइ पुढवीसु
सयं ॥ वढ्ढइ जवणेसु डु डु डु कप्पेसु ॥ चउगे नवगे पणगे ॥
तहेव जाणुत्तरे सुजवे ॥ ११३ ॥ इगवीस सया पुढवी ॥ वि-
माण मिक्कार सेवय सयाई ॥ बत्तीस जोयण सया ॥ मि-
लिया सवत्र नायव्वा ॥ ११४ ॥

अर्थ- सत्तावीस सयाइं के० सत्तावीसो योजननो प्रमाणांगुले पुढवीपिंमो के० पृथ्वीनो पिंम जाडपणे, अने विमाणउच्चत्तं के० विमाननुं उंचपणु पंचसया के० पांचसें योजननुं, ते पढमे के० पहेला कप्पडुगे के० बे देवलोके छे. तत्तोय के० तेवार पछी इक्किक्कं के० एकेकसो योजन ॥ ११२ ॥ पुढवीसु के० पृथ्वीना द-लमांहेथी हायइ के० उंछा करता जइए. अने जवणेसु के० विमानने विषे. सयंवढ्ढइसु के० सोसो योजन वधारता जइए. ए रीते डु के० त्रीजो अने चोथो ए बे, तथा वली डु के० पांचमो अने छठो ए बे, फरी डु के० सातमो अने आठमो ए बे अने चउ के० नवमो, दशमो, अगीयारमो अने बारमो ए चारेनी एक रीत. तथा नवगे के० नव ग्रैवेयक अने तहेव के० तेमज जा के० यावत् पणगे के० पांच अणुत्तरे सुजवे के० अनुत्तरविमाननेविषे होय ॥ ११३ ॥ इगवीससया के० एकवीशसो योजन पुढवी के० पृथ्वीनो पिंम होय, अने विमाणं के० विमान ते इक्कारसेवय सयाइ के० अगीयारसो योजन विमाननुं उंचपणुं होय. ए रीते पृथ्वी पिंम तथा विमाननुं उंचपणुं मिलिया के० मलीने सव्वह्र के० सर्वत्र ते बत्तीस जोयण सया के० बत्रीशसो योजन ते नायव्वा के० जाणवा. ॥ ११४ ॥ ते आवी रीते पहेले अने बीजे देवलोके (२७००) योजन पृथ्वीपिंम, अने (५००) योजन विमान उंचपणे त्रीजे अने चोथो देवलोके (२६००) योजन पृथ्वीपिंम, अने (६००) योजन विमाननी उंचाइ, पांचमे अने छठे देवलोके (२५००) योजन पृथ्वी-पिंम अने (७००) योजन विमाननुं उंचपणुं, सातमे अने आठमे देवलोके (२४००) योजन पृथ्वीपिंम अने (८००) योजन विमाननुं उंचपणुं. नवमे, दशमे, अगीयारमे अने बारमे ए चार देवलोके (२३००) योजन पृथ्वीपिंम अने (९००) योजन विमाननुं उंचपणुं. नवग्रैवेयके (२२००) योजन पृथ्वीपिंम अने (१०००) योजन विमाननुं उंचपणुं. पांच अनुत्तरविमाने (२१००) योजन पृथ्वीपिंम अने (११००)

योजन विमाननुं उंचपणुं. सर्व पृथ्वीपिंडना योजन तथा विमानना उंचपणाना योजन जेला करीएं तेवारे बत्रीसें योजन थाय.

हवे सौधर्मादिक विमानना वर्ण तथा त्यांना देवोना वर्ण कहे छे.

पण चउ ति डु वन्न विमाण ॥ सधय डुसु डुसुय जा सहस्सारो ॥
उवरि सिय नवण वंतर ॥ जोइसियाणं विविह वन्ना ॥ ११५ ॥

अर्थ— सहस्रारनामा आठमा देवलोक सुधी गणतां बे बे देवलोके अनुक्रमे पांच, चार, चार, अने बे वर्णनां विमान छे. ते आवी रीते जे सौधर्म तथा ईशान देवलोके सधय के० ध्वजा सहित पण के० पांचे वर्णनां विमान छे. अने सनत्कुमार तथा माहेंद्रे एक कालो वर्ण वर्जीने बाकी चउ के० चार वर्णनां विमान छे. ब्रह्म तथा लांतक ए बे देवलोके कालो तथा नीलो ए बे वर्ण वर्जीने बाकी ति के० त्रण वर्णनां विमान छे. तथा शुक्र अने सहस्रारे कालो, नीलो, अने रातो ए त्रण वर्ण वर्जीने बाकी डुवन्न के० बे वर्णनां विमान छे. त्यांथी उपरना आणतादिक चार देवलोक तथा नव ग्रैवेयक अने पांच अनुत्तरविमान सुधी सिय के० श्वेत एटले धोला वर्णनां नवण के० विमान छे, जेवो विमाननो वर्ण तेवोज ध्वजानो वर्ण सर्वत्र जाणवो. वली भुवनपतिनां नवन, अने व्यंतरनां नगर तथा ज्योतषीना विमान ते विविहवणा के० विविध प्रकारना वर्णनां छे. एटले कोइ कालां, कोइ पीलां, कोइ रातां, कोइ नीलां, कोइ श्वेत वर्णनां जाणवा. ए रीते विमानिकने अधिकारे भुवनपति प्रमुखना नगरादिकना पण वर्ण कह्या. ॥ ११५ ॥

हवे सौधर्मादिक विमाननुं लांबपणुं, पहोलपणुं, विमान मांहेलो परिधि अने बाहेरनो परिधि मापवानो विधि कहे छे.

रविणो उदय छंतर ॥ चउणवइ सहस्स पणसय छवीसा ॥ बायाल सठि नागा ॥ कक्कड संकंति दियहंमि ॥ ११६ ॥ एयंमि पुणो गुणिए ॥ ति पंच सग नवय होइ कममाणं ॥ तिगुणंमिय दोलक्खा ॥ तेसीइ सहस्स पंच सया ॥ ११७ ॥ असिई छसठि नागा ॥ जोयण चउ लक्ख बिसतरि सहस्सा ॥ छच्चसया तेत्तीसा ॥ तीस कलायंच गुणियंमि ॥ ११८ ॥ सत्त गुणे छ लक्खा ॥ इगसठि सहस्स छसय छासीया ॥ चउपन्न कला तह नव ॥ गुणंमि अड लक्ख सढ्ढाउं ॥११९॥ सत्त सया चत्ताला ॥ अठारस कलाय इय कमा चउरो ॥ चंडा चवला जयणा ॥ वेगाय तहा गई चउरो ॥ १२० ॥ इत्थय गई चउहिं ॥ जय णयरिं नाम केइ मन्नंति ॥ एहिं कमेहि मिमाहिं ॥ गईहिं चउरो सुरा कमसो ॥ १२१ ॥ विक्खंज आयामं ॥ परिहिं अप्निंतरंच बाहिरियं ॥ जुगवं मिणंति छम्मास ॥ जाव न तहा-

वि तेपारं ॥ १२२ ॥ पावंति विमाणाणं ॥ केसिंपिहु अहव तिगुणयाईए ॥ कम चउगे पत्तेयं ॥ चंमाई गईउ जोइज्जा ॥ १२३ ॥ तिगुणेण कप्प चउगे ॥ पंच गुणेणंतु अठ सुमुणिज्जा ॥ गेविज्जे सत्तगुणेणं ॥ नव गुणे णुत्तर चउके ॥ १२४ ॥

अर्थ- ए नव गाथाउं प्रकटार्थ ठे, तथापि कांइक अर्थ लखीए ठैए. रविणो के० सूर्यनो उदयअंतर के० उदय अईने अस्त थाय, तेवारे अंतर केटला योजननुं थाय ? ते कहे ठे. चउणवइ सहस्स के० चोराणु हजार अने पणसय के० पांचसो, वली ठवीसा के० ठवीश उपरे, तथा बायालसठिज्ञागा के० एक योजनना साठीआ बेतालीश ज्ञाग उपरे एटले (एधपर६) योजन अने साठीआ (४२) ज्ञाग एटलुं सूर्य एक, कक्कड के० कर्क संक्रांति के० संक्रांतिना पहेला दिहंमि के० दिवसनेविषे चाले, तेवारे पूर्वोक्त योजननुं अंतर पडे. एटलुं सूर्यनुं तापक्षेत्र कहीएं. ॥ ११६ ॥

हवे एयंमि के० ए चालवानी गतिना जोजनने पुणो के० वली तिगुणीय के० त्रणगणुं करीएं. तथा पंच के० पांचगणुं करीएं, तथा सग के० सातगणुं करीएं, वली नवय के० नवगणुं करीएं, तेहनो जे जे आंक अवे ते कममाणं के० क्रममान होय, एटले एक पग उपाडी बीजो पग मूकीये, तेमांहे एटला योजन वैमानिक देवताने विषमान होय. तेहज कहे ठे. ए सूर्यतापक्षेत्रने त्रिगणुं करीएं, तेवारे दोलरका के० बेलाख ब्याशी हजार पांचसें ॥११७॥ ने एंसी योजन तेना उपर साठीआ ठ ज्ञाग थाय. एटले (२८२५८०) योजन अने एक योजनना साठीआ ठ ज्ञाग थाय. तथा पंचगुणियंमि के० पांचगणुं करतां चउलरक के० चारलाख वहोतेर हजार ठसें ने तेत्रीश योजन अने एक योजनना साठीआ त्रीश ज्ञाग उपर थाय. ॥११८॥

तथा सत्तगुणे के० सातगणुं करतां (६६१६०६) योजन उपर साठीआ चोपन ज्ञाग आवे. अने तेमज नवगुणंमि के० नवगणुं करतां अडलरक सढ्ढाउं के० साढा आठलाख ॥ ११९ ॥ उपर सातसें ने चालीश योजन, तथा एक योजनना साठीआ अढार ज्ञाग एटले (८५०७४०) उपर साठीआ अढार ज्ञाग थाय. इह के० ए प्रकारना क्षेत्रमाने करीने चउरो के० चार ज्ञेदे वैमानिक देवतानी कमा के० क्रम जे गति ते कहेवी. ते चउरो के० चार प्रकारे ठे, तेनां नाम कहे ठे. एक चंमा, बीजी चपला, त्रीजी जयणा अने चोथी वेगा. तहागइचउरो के० ते चारेगति एकेक थकी शीघ्रतर शीघ्रतम जाणवी ॥ १२० ॥ इअय के० अहींयां कोइक आचार्य चोथी वेगवतिनामा गतिने जयणयरि के० यवनंतरी एहवुं नाम माने ठे. तेवार पढी एहंकमेहिं के० ए पूर्वोक्त चार क्रमे करीने चंमादिक चारे गतिये चार देवाता इमाहिं के० ए अनुक्रमे विमानोने मापे ॥ १२१ ॥ ते आवी रीते जे एक देवता त्रिगुणीक्रमे विमानना विरकंज के० पहोलपणाने चंमागतिएं करी मिणे एटले मापे, अने बीजो देवता पंचगुणेक्रमे चपलगतिए करी विमानना आयाम के० लांबपणाने मिणे एटले मापे. तथा त्रीजो देवता सातगुणेक्रमे यवनागतिए विमाननी अभिंतरं परिहिं के० मांहेला परिधीने मापे, अने च के० वली चोथो देवता नवगुणेक्रमे चोथी वेगवतिगतिए करीने विमाननी बाहिरियं के० बाहेरना परिधिने मापे. ए रीते युगवं के० समकाले ए चारे देवता अनुक्रमे ठमाससुधी निरंतर विमानने मापे; तोपण केटलाक विमाननो पार पामे नही. ॥ १२२ ॥

वली पक्षांतर कहे ठे. जेम केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तेम केटलाएक देवता विमाननो पार पण पामे. पहेला चार देवलोके त्रिगुणेक्रमे चंमागतिए पहोलपणे, अने चपलागतिए लांबपणे त्रिगुणेक्रमे, यवनागतिए अभ्यंतर परिधी त्रिगुणेक्रमे, तथा वेगवतिए बाहेरनी परिधी त्रिगुणेक्रमे कोइक देवता मापे

तो पार पामे, तथा ब्रह्मदेवलोकथी मांडीने अच्युत देवलोकसुधी आठ देवलोके पांचगुणेक्रमे चंडादिक चारे गतिए लांबा पहोला मध्यपरिधी अने बाहेर परिधी भवे तो पार पामे. ॥ १२३ ॥

अने सातगुणेक्रमे चंडादिकचारे गतिए नवग्रैवेयकना लांबपणादिक चारेनो पार पामे. तथा नवगुणेक्रमे एटले पूर्वे नवगुणानो आंक आव्यो छे, तेटला योजननुं एक डगलुं जरता थका चारे देवता चंडादिक चारे गतिए करी अंतररहित छमास सुधी चाले. तेवारे पंचानुत्तरविमानमांहेला सर्वार्थसिद्धि विमान टालीने बाकीना चउक्के के० चार विमानना लांबपणादिकनो पार पामे. ॥ १२४॥

अहीयां कोइ प्रश्न पूछे के, जो ए क्रमे अने चंडादिक गतिए छ मास लगे पण केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तो दोढ राज प्रमाण सौधर्मदेवलोकथकी बे पहोर रात्रीमांहे देवता आवीने तीर्थंकरना जन्माभिषेकादिक कल्याणकनो महिमा करवा माटे मनुष्य लोकमां केम आवे छे ? केमके विमाननी लंबाइथकी सौधर्मदेवलोक तो अत्यंत दूर छे.

तत्रोत्तरं– जेम पल्योपमनुं प्रमाण कल्पित छे, तेम ए क्रममान गतिनुं परिमाण पण कल्पित जाणवुं. जगवतिप्रमुख सिद्धांतमांहे ज्यां देवगतिनुं परिमाण लख्युं; ते सर्व कल्पित कही लोक समजाव्या, परंतु जवस्वजावथकी देवता अत्यंत शक्तिवंत तथा स्वजावे अत्यंत शीघ्रगतिवंत होय. एटले बीजुं एवुं दृष्टांत कोइ नथी के जे कहीने छद्मस्थ मनुष्यने समजाविये; माटे पूर्वाचार्ये ए चार गतिए क्रममान कल्पीने देवलोकनी अत्यंत महोटाइ वखाणीः ए रीते सौधर्मादिक देवलोकनेविषे सामान्यपणे विमाननुं प्रमाण कह्युं.

हवे कांइक विशेष वखाणे छे.

पढम पयरंमि पढमे ॥ कप्पे उडु नाम इंदय विमाणं ॥
पणयाल लरकजोयण ॥ लरकं सव्वुवरिसवठं ॥ १२५ ॥

अर्थ– पहेला देवलोकना पहेला प्रतरनेविषे उडुनामे मुख्य इंद्रकविमान छे, ते वृत्ताकारे थाल सरखुं पिस्तालीश लाख योजन प्रमाणे, अने सव्वुवरि के० सर्वना उपर छेल्ला बासठमा प्रतरे एक लाख योजननुं सर्वार्थ सिद्धनामे विमान वृत्ताकारे छे.

हवे बासठ प्रतरनेविषे मध्यजागे बासठ इंद्रकविमान छे, तेहनां नाम कहे छे.

उडु चंद रयण वग्गु ॥ वीरिय वरुणे तहेव आणंदे ॥ बंजे
कंचण रुइजे ॥ चंद अरुणेय वरुणेय ॥ १२६ ॥

अर्थ– पहेलुं उडुविमान, बीजुं चंद्रकविमान, त्रीजुं रतजविमान, चोथुं वल्गुविमान, पांचमुं वीर्यविमान, छठुं वरुणविमान, तहेव के० तेमज सातमुं आनंदविमान, आठमुं ब्रह्मविमान, नवमुं कांचनविमान, दशमुं रुचिप्रजविमान, अगीयारमुं चंद्रविमान, बारमुं अरुण, तेरमुं वरुण. ए तेर सौधर्म तथा ईशानदेवलोके छे.

वेरुलिय रुयग रुइरे ॥ अंके फलिहे तहेव तवणिज्जे ॥ मे-
हे अग्घ हलिद्दे ॥ नलिणे तह लोहियक्खे य ॥ १२७ ॥

अर्थ– १४ मुं वैडुर्य, १५ मुं रुचक, १६ मुं रुचिर, १७ मुं अंक, १८ मुं स्फाटिक, तेमज १९ मुं तपनीय, २० मुं मेघ, २१ मुं अर्घ, २२ मुं हालिद्र, २३ मुं नलिन, तह के० तेमज २४ मुं लोहिताक्ष॥१२७॥

वइरे अंजण वरमाल ॥ रिठ देवेय सोम मंगलए ॥
बलजद्दे चक्क गया ॥ सोवत्थिय णंदियावत्ते ॥ १२८ ॥

अर्थ- २५ मुं वज्र, ए चार त्रीजे तथा चोथे देवलोके ठे. अने २६ मुं अंजन, २७ मुं वरमाल, २८ मुं रिष्ट, २९ मुं देवे, ३० मुं सौम्य, ३१ मुं मंगल.ए ठ विमान ब्रह्म नामा पांचमे देवलोके ठे. ३२ मुं बलज्रद्द, ३३ मुं चक्र, ३४ मुं गदा, ३५ मुं स्वस्तिक, ३६ मुं नंदावर्त्तक, ए पांच प्रतरनां विमान ठठे लांतकदेवलोके ठे.॥१२८॥

आजंकरेय गिद्धी ॥ केऊ गरु लेय होइ बोधव्वे ॥ बंज्ने
बंज्न हिए पुण ॥ बंज्नुत्तर लंतए चेव ॥ १२९ ॥

अर्थ- ३७ मुं आजंकर, ३८ मुं गृधी, ३९ मुं केतु, ४० मुं गरुड. ए चार प्रतर महाशुक्रदेवलोके होइ के० होय, ते बोधव्वे के० जाणवा. ४१ मुं ब्रह्म, ४२ मुं ब्रह्महित, वली ४३ मुं ब्रह्मोत्तर, ४४ मुं लांतक. ए चार ते चेव के० निश्चे सहस्रार देवलोके जाणवां. ॥ १२९ ॥

महसुक्क सहस्सारे ॥ आणय तह पाणएय बोधव्वे ॥
पुप्फेलंकार आरण ॥ तहाविय अच्चुए चेव ॥ १३० ॥

अर्थ- ४५ मुं महाशुक्र, ४६ मुं सहस्रार ४७ आणत, तेम ४८ मुं प्राणत,ए चार प्रतर नवमे अने दशमे कल्पे ठे. ते बोधव्वे के० जाणवां. ४९ मुं पुष्प, ५० मुं अलंकार, ५१ मुं आरण, तेमज ५२ मुं अच्युत-ए चार चेव के० निश्चे आरण तथा अच्युत ए बे देवलोके ठे. ॥ १३० ॥

सुदंसण सुपडिबद्धे ॥ मणोरमे चेव होइ पढम तिगे ॥
तत्तोय सव्वज्ञद्दे ॥ विसालए सुमणे चेव ॥ १३१ ॥

अर्थ- ५३ मुं सुदर्शन, ५४ मुं सुप्रतिबद्ध, ५५ मुं मनोरम-ए त्रण प्रतरे जे इंद्रकविमान ते होइ के० होय. ग्रैवेयकना पढमतिगे के० पहेला त्रिकनेविषे तत्तोय के० तेवार पछी ५६ मुं सर्वतोज्रद्र, ५७ मुं विशाल, ५८ मुं सुमनस, चेव के० निश्चे ए त्रण विमान ग्रैवेयकने बीजे त्रिके होय. ॥ १३१ ॥

सोमणसे पीइकरे ॥ आइच्चे चेव होइ तइय तिगे ॥
सव्वठसिद्धि नामे ॥ इंदया एव बासठी ॥ १३२ ॥

अर्थ- ५९ मुं सोमनस, ६० मुं प्रीतिकर, ६१ मुं आदित्य-ए त्रण प्रतर निश्चेयकी तेमज ग्रैवेयकना त्रीजा त्रिकनेविषे होय. अने ६२ मुं पांच अनुत्तर विमाने सर्वार्थसिद्धी नामा एक इंद्रकविमान ठे. इंदया एव के० ए इंद्रक विमाननां नाम बासठी के० बासठ कह्यां. ॥ १३२ ॥

पणयालीसं लरका ॥ सीमंतय माणुसं उडु सिवं च ॥
अपयठाणो सव्वठ ॥ जंबुद्दीवोइमं लरकं ॥ १३३ ॥

अर्थ- पिस्तालीश लाख योजननो सीमंतय के० सीमंत नामे नरकावास ठे. बीजुं माणुसं के० मनुष्यक्षेत्र ठे. त्रीजुं उडु के० उडुविमान ठे. चोथुं सिवंच के० सिद्धशिला. ए चार पदार्थ प्रत्येके पिस्तालीश लाख योज-

नना आयाम विष्कंजे ढे. अने अपयछाणो के० सातमा नरकनो अपइछाणनामे नरकावास, बीजुं सव्वछ के० सर्वार्थसिद्ध विमान, त्रीजो जंबुद्दीवो के० जंबूद्वीप, इमं के० ए त्रण पदार्थ प्रत्येके लरकं के० लाख योजनना ढे. ॥ १३३ ॥ हवे ऊर्ध्वलोक अने अधोलोकनो विवरो कहे ढे.

अह जागासग पुढवीसु ॥ रज्जु इक्किक्क तहय सोहम्मे ॥
माहिंद लंत सहस्सार ॥ अच्चुय गेविज्ज लोगंते ॥१३४॥

अर्थ– हवे मेरुपर्वततनी मध्यवृत्तिमां गोस्तनाकारे रुचक प्रदेश ढे, त्यांथकी सात राज उंचो ऊर्ध्वलोक ढे, तथा सातराज नीचो अधोलोक ढे, ए रीते सर्व मली लोकाकाश चउदराज उंचपणे ढे, तेनो विवरो कहे ढे, अह के० अधोलोक ते रुचक प्रदेश थकी हेठे जे पृथ्वी ढे; तेहना सात जाग करीएं, ते एकेको जाग एकेक राजप्रमाण ढे. एटले रत्नप्रजा पृथ्वीनो उपरनो तलो आदे देईने यावत् शर्कराप्रजानो उपरनो तलो आवे; तेटलो एक राज वचमां घनोदधि, घनवात, तनुवात, अने अवकाश ते सर्व एक राजमांहे ढे. एम साते नरके करी अधोलोके सात राजलोक थाय ढे.

तेमज रत्नप्रजाना उपरना तलानी उपरनी पीठिकाथी मांडीने सौधर्मदेवलोकना उपरना तेरमा प्रतर-सुधी एक राज लोक जाणवुं. तेवारपढी माहेंद्रदेवलोकने ढेडे, बीजो राज, तेवारपढी लंत के० लांतक देवलोकने ढेडे त्रीजो राज. तेवार पढी सहस्रारे चोथो राज, अच्चुतने अंते पांचमो राज, ग्रैवेयकने अंते ढगो राज, अने ढेल्ला लोगंते के० लोकांते सातमो राज, ए रीते एकेका जागे करी सात राज लोक उपर जाणवा. ॥ १३४ ॥ अहींयां कोइक– सोहम्मंमिदिवढा ॥ अछाइजायरज्जुमाहिंदे ॥ पंचेवसहस्सारे ॥ ढ अच्चुए सत्त-लोगंते ॥ १ ॥ ए गाथा कहे ढे, ते मतांतर अप्रमाण जाणवी. केमके चउद पूर्वधर श्रीजद्रबाहुस्वामी श्री-आवश्यक सूत्रने विषे एहवी गाथा कहे ढे. ते आगल पांठमांज लखी ढे.

सम्मत्त चरण सहिया ॥ सव्वं लोगं फुसे निरवसेसं ॥ स-
त्तय चउदसजाए ॥ पंचय सुय देस विरईए ॥ १३५ ॥

अर्थ– सम्यक्चारित्र सहित जे केवली ते केवलीसमुद्घात अवस्थाए सर्व चउद राजलोक पोताना आत्मप्रदेशे करी फरशे. केमके धर्मास्तिकायना प्रदेश, अधर्मास्तिकायना प्रदेश, अने लोकाकाशना प्रदेश, तथा एक जीवसंबंधी प्रदेश–ए चारे मांहोमांहे बराबर ढे. तेमाटे जेवारे केवली केवलीसमुद्घात करे, तेवारे एकेका लोकाकाश प्रदेशे एकेको पोताना जीवनो प्रदेश आपे, तेवारे सर्वलोकने फरशे.

वली सम्यक्चारित्र सहित उत्कृष्ट तपस्वी श्रुतज्ञान सहित ते जेवारे अनुत्तर विमाने ईलिकागतिए उपजे, तेवारे लोकना चौदीया सात राज फरशे. वली सम्यक्दृष्टिश्रुत ज्ञानीए पूर्वे नरकायु बांध्युं होय, अने पढी सम्यक् चारित्र पाम्यो होय, ते जीव ढठी नरकपृथ्वीए ईलिकागतिए उपजे, तेवारे चौदीया पांच जाग फरशे. वली देशविरती ईलिकागतिए अच्चुत देवलोके उपजे तेवारे चौदीया पांच जाग फरशे. नरकतुं जेणे पूर्वे आयु बांध्युं होय, ते देशविरतीपणुं न पामे. तेमाटे अधोलोकना चौदीया पांच जाग फरश आश्री विकल्प चिंतव्यो ते कारणे चूर्णिकार कहे ढे. जे देशविरउ हेगा, नउववजाइतेण पंचउवरिं अच्चुयं जाव-तिजणियमिति एटले लोकना चौदजाग करीए. त्यां रुचकथकी नवसें योजन उंचा, अने नवसें योजन नीचा. ए रीते अढारसें योजन प्रमाण तिरछो लोक, तेथकी उपरनो ऊर्ध्वलोक कांइक ऊणां सात राज ढे. तिर्यक्लोकथी नीचे अधोलोक. ए सात राजथी कांइक अधिक ढे. केमके रत्नप्रजापृथ्वीमांहे ज्यारे असं-

ख्याता योजननी कोडी जइएं, तेवारे चउद राजनो मध्यभाग होय. तेमाटे छठी नरकपृथ्वीमांहे पण असंख्याता योजन कोडी जइएं तेवारे पांच राज होय. एटले जे, देशविरती ईलिकागतीए बारमे देवलोके उपजे ते चौदीया पांच भाग फरशे. एम छतां जे एहवुं कहे के, देशविरति अच्युते ईलिकागतीए जाय तो चौदीया छ भाग फरशे. एवी रीते जे कहे छे, ते मतांतरी जाणवा. केमके श्रुतज्ञानीए अंगीकार कर्युं नही. तेमाटे अप्रमाण जाणवुं, अहीयां तत्व केवली जाणे. ए रीते समस्त लोकनी उंची नीची व्यवस्था कही.

हवे अहींयां प्रसंगागत तिरछा लोकनी व्यवस्था कहे छे. तिर्यग्लोक मध्यभागे चार प्रदेश उपरना, अने चार प्रदेश नीचेना; ए रीते गोस्तनाकार आठ प्रदेशनो रुचक छे. हवे हेठला चार प्रदेशथकी लोकांत सीम मांडाने आकारे मांडो, एक राजप्रमाण, बीजो उपरना चार प्रदेशनो एक राज प्रमाण मांडो, अने चार प्रदेशथकी चार विदिशि एक प्रदेशथकी नीकली ते प्रदेशनी वच्चे क्रमे प्रदेश प्रदेश वर्द्धमान ते वधती वधती असंख्यात प्रदेशी चार दिशि नीकली.

ए बेउ प्रदेशना मांभा एक राज प्रमाण, तेमांहे उपरना मांभाथकी ऊर्ध्व लोके प्रदेशे वधतां वधतां ब्रह्म नामा देवलोकमध्ये पांच राजनुं पोहोलपणुं थयुं. वली त्यांथी प्रदेशे हाणी करतां सिद्धशिलाना मस्तकउपरना छेल्ला प्रदेशनो मांडो ते पण एक राज प्रमाण छे, एमज हेठला चार प्रदेशथकी प्रदेश वृद्धीए वधता प्रथम नरकथकी लेइने सातमा नरक तले सातराज तिरछुं प्रमाण कांइक ऊणुं जाणवुं. एटले मोहोटा कुंडाने उंधुं करी ते उपर सरावसंपुट धरी राखीएं, ते आकारे लोक छे. अथवा वलोणुं वलोवतो उभो पुरुष कटिए हाथ दीधा होय, एहवे संस्थाने लोक जाणवो. ते पुरुषना पगतले सात राज पहोलाइ अने नाभी प्रदेशे एक राज पहोलाइ कोंणीए पांच राज पहोलाइ, अने शिरतले एक राज, प्रमाण जाणवुं. अहींयां पगतले जे सात राज कह्या; ते देशे ऊणा छे; परंतु थोडा ऊणा छे; माटे विवक्षा करी नथी. पूरा सात राज कह्या तेहनी स्थापनानो यंत्र नाख्यो छे, तेमांथी जोइ लेवुं. एटले देवतानां भुवनद्वारनो उपसंहार करतो अवगाहना द्वारनुं अभिसंधान करे छे. ॥ १३५ ॥ सुरभुवणदारसम्मत्तं.

हवे त्रीजुं देवना शरीरनी अवगाहनानुं द्वार कहे छे.

इत्थि उगाहणादारंभणइ

भवण वण जोइ सोहम्मी साणे सत्त हछ तणुमाणं ॥
डु डु डु चउक्के गेविज्ज णुत्तरे हाणि इक्किकं ॥ १३६ ॥

अर्थ– भवनपति तथा व्यंतर तथा ज्योतषी, सौधर्म देवलोक तथा ईशान देवलोक सुधी उत्सेधांगुल प्रमाण सत्तहत्थतणुमाणं के० सात हाथ शरीरनुं मान उत्कृष्टुं जाणवुं. तेवारपछी डु के० त्रीजो अने चोथो ए बे देवलोक, तथा बीजीवार डुशब्दे पांचमो तथा छठो देवलोक, तथा त्रीजीवार डुशब्दे सातमो तथा आठमो, अने चउक्के एटले चतुष्के के० नवमो, दशमो, अगीयारमो, अने बारमो, तथा गेविज्ज के० नव ग्रैवेयक, अणुत्तरे के० अनुत्तरविमाने ए छ ठेकाणे क्रमे करी हाणि इक्किकं के० एक एक हाथनी हाणी करता जइएं, तेवारे अनुत्तरविमाने एक हाथनुं शरीर थाय छे. एटले त्रीजा तथा चोथा देवलोके छ हाथ, ब्रह्म अने लांतके पांच हाथ, शुक्र अने सहस्रारे चार हाथ, आरणादिक चार देवलोके त्रण हाथ, ग्रैवेयके बे हाथ अने अनुत्तरविमाने एक हाथना शरीरनुं मान जाणवुं. ए रीते सामान्यपणे देवताना शरीरनुं मान कह्युं. ॥ १३६ ॥

हवे विशेषे सागरोपम आयुष्यनी वृद्धिए करी सनत्कुमारादिकनेविषे देहमान कहे छे.

कप्प डुग डु डु डु चउगे ॥ नवगे पणगेय जिठठिइ अय-
रा ॥ दो सत्त चउद ठारस ॥ बावीसिगतीसतित्तीसा ॥ १३७ ॥
विवरे ताणि कुणे ॥ इक्कारस गाउ पाडिए सेसा ॥ हत्थि क्का-
रस नागा ॥ अयरे अयरे समहियंमि ॥ १३८ ॥ चय पुव्व
सरीराउ ॥ कमेण ईगुत्तराइ वुड्ढीए ॥ एवं ठिई विसेसा ॥
सणंकुमाराइ तणुमाणं ॥ १३९ ॥

अर्थ— ए पूर्वोक्त रीते प्रथम कप्पडुग के० पहेला अने बीजा देवलोके तथा डु के० त्रीजा अने चोथा देवलोके तथा डु के० पांचमा अने छठा देवलोके, तथा डु के० सातमा अने आठमा देवलोके, अने चउगे के० चार ते नवमे, दशमे, अगीयारमे अने बारमे देवलोके, तथा नवगे के० नव ग्रैवेयके तथा पणगे के० पांच अनुत्तर विमाने एटले स्थानके आयुष्यनी जिठ के० उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति ते अनुक्रमे कहे छे. पहेला बे कल्पे अयरादो के० बे सागरोपम, बीजा बे देवलोके सत्त के० सात सागरोपम, त्रीजा बे देवलोके चउद के० चउद सागरोपम, चोथा बे देवलोके एटले सातमा अने आठमा देवलोके अठारस के० अढार सागरोपम तथा, नवमाथी बारमासुधीना चार देवलोके बावीस के० बावीश सागरोपम. तथा नव ग्रैवेयके इगतीस के० एकत्रीश सागरोपम, तथा पांच अनुत्तरविमानने विषे तित्तीसा के० तेत्रीश सागरोपमनी उत्कृष्टी स्थिति छे. ॥ १३७ ॥

हवे अधिक स्थितिमांहेथी उंछी स्थिति काढीएं तेहने विवर एटले विश्लेष कहीएं. पछी बाकी रहे तेमांथी ताणिकूणे के० एकरूप उंछो करीए. ते वली इक्कारस गाउ पाडीए के० अगीयार हस्तगतनागमांहेथी पाडेलाने स्थानके जे सेसा के० बाकीरहेला हत्थिक्कारसनागा के० एक हाथना अगीयारीया नाग तेने देवताना आयुष्यमांही अयरे अयरे समहियंमि. के० एकएक सागरोपम सम अधिक थयुं थकुं. ॥ १३८ ॥

चयपुव्व शरीराउ के० पूर्वपूर्व शरीरप्रमाणमांहेथी कमेण के० अनुक्रमे करी एगुत्तराइवुड्ढीए के० एकोत्तर वृद्धीए अगीयारीया नाग उंछा करता जइएं, एवंठिई विसेसा के० ए रीते आयुष्यनी स्थिति विशेषे करी एटले सागरोपम वृद्धिरूपे करीने सणंकुमाराइ के० सनत्कुमार आदि देवताना तणुमाणं के० शरीरनुं प्रमाण थाय. ते आवी रीते जे पूर्वाचार्योने देवताना शरीरनुं प्रमाण करवानुं कारण बीजुं कोइ जपनुं नहीं, तेवारे आयुष्यनुं मान विवरीने सागरोपम उपर देहमान कह्युं. ॥ १३९ ॥ यद्यपि ईशान तथा माहेन्द्र देवलोके सागरोपम फाजेरां जे आयु छे ते फाजेरां अहीयां गणवां नहीं. सौधर्म तथा ईशाननुं सात हाथ देहमान कह्युं. हवे सनत्कुमारेन्द्रनुं शरीरमान कहे छे. विवरे एटले विवरण ते विश्लेष करीएं. अर्थात् अधिकी आयुस्थितिमांहेथकी उंछी स्थिति काढीएं. जेम सौधर्मादिक सात स्थानक जे कह्यां, तेनी उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमादि छे. तेनो विवरण करीएं, एटले विश्लेष करीएं; ते एम के महोटी स्थितिमांथी न्हानी स्थिति काढ्ये थके बाकी जे रहे तेमांथी एक उंछो करीएं; पछी एक हाथना अगीआर नाग करीएं, ते नागमांथी विश्लेष करतां एक उंछो करतां जे आंक जगस्यो छे; ते प्रमाणे हाथना शेष नाग ते आवे देह एकेक सागरोपमे वधते एकेक नाग घटतो आंक मांडीएं. पूर्व शरीरमानथकी एकेक सागरोपमे वधतां

एकेक जाग अनुक्रमे चय के० घटाडीएं. एम स्थिति विशेष सागरोपम वधता सनत्कुमारादिकनेविषे देवना शरीरनुं मान थाय.

तेज उदाहरणे करी देखाडीएं ठिएं. जेम सौधर्म तथा ईशान देवलोके उत्कृष्टी स्थिति वे सागरोपमनी ठे. अने सनत्कुमार तथा माहेंद्रे सात सागरोपम ठे. हवे सात सागरोपममांहेंथी वे काढीएं, केमके वे सागरोपमवाला आयुष्यना देवताना शरीरनुं मान सात हाथ कह्युं ठे. ते वे सागरोपम काढतां बाकी पांच सागरोपम रहे, तेमांहेथी एक उंठो करीएं तेवारे चार रहे. हवे सौधर्म अने ईशान ए वे देवलोकना देवतानुं सात हाथनुं शरीर ठे. तेमांहेथी ठ हाथ पूरा राखीएं, अने सातमा हाथना अगीयार जाग करीएं, ते मांहेला चार जाग काढी लइएं; बाकी सात जाग रहे ते पडता मूकीएं एटले सनत्कुमार, तथा माहेंद्र देवलोकना त्रण सागरोपमना आयुष्यवाला देवतानुं शरीरमान ठ हाथ पूरा अने एक हाथना अगीयार जाग करीएं, तेवा चार जाग उपर शरीरनुं मान जाणवुं. एम एकेको सागरोपम वधारतां अने एकेको जाग घटाडतां चार सागरोपमना आयुष्यवाला देवताने ठ हाथने अगीयारीया त्रण जाग देहमान, तथा पांच सागरोपमना आयुष्यवाला देवताने ठ हाथ ने अगीयारीआ वे जाग शरीरमान. तथा ठ सागरोपमवाला देवताने ठ हाथ ने अगीयारीउं एक जाग उपर. तथा सात सागरोपमवाला देवताने पूरा ठ हाथ शरीरनुं मान जाणवुं. एम आगलना सर्व देवलोकना शरीरनां देहमान ए रीतना हिसावथी जाणवां. ते सर्वना जूदा जूदा यंत्र करेला ठे ते उपरथी जोवुं सुलज पडशे.

वीजुं उदाहरण कहे ठे. जेम ब्रह्मदेवलोके तथा लांतके चउद सागरोपमनी आयुष्यनी उत्कृष्टी स्थिति ठे, तेमांहेथी सनत्कुमार तथा माहेंद्रना सात सागरोपमना सात आंक बाद करीएं. बाकी सात रहे, तेमांथी एक उंठो करीएं तेवारे बाकी ठ रहे. पठी एक हाथना अगीयारीया जाग मांहेला पांच परूता मूकी बाकी ठ जाग रहे ते, अने पांच हाथ उपर. एटलुं आठ सागरोपमवाला देवतानुं शरीरमान थयुं. ए रीते एकेको सागरोपमायु वधतां एकेको अगीआरीउं जाग शरीरना मानमांहेथी घटाडवो.

जवधारणिज्जा एसा ॥ उत्तर वीउवि जोयणा लरकं ॥
गेविज्जणुत्तरेसु ॥ उत्तर वेउव्विया नत्थि ॥ १४० ॥

अर्थ– ए रीते जे देवना शरीरनुं मान पूर्वे कह्युं ते जवधारणीय शरीर कहीएं जे देवताना जवमां ज्यां सुधी देवता जीवे त्यां सुधी जे शरीर धारण करे तेहने जवधारणीय शरीर कहीएं. अने कोइक कार्य उपने थके जे विकूर्वणा करी शरीर नीपजावे ते वैक्रियशरीर उत्कृष्टुं लाख योजन प्रमाण करे. अने नव ग्रैवेयक तथा पांच अनुत्तरविमाननेविषे जवधारणीयज शरीर ठे, पण उत्तरवैक्रिय शरीर करवानी शक्ति ठतां परंतु कोइ काम पडतुं नथी, के जे थकी तेमना रहेवासी देवताने उत्तरवैक्रियशरीर करवुं पडे.॥१४०॥

हवे जवधारणीयशरीर, तथा उत्तरवैक्रियशरीरनी जघन्य अवगाहना कहे ठे.

साहाविय वेउविय ॥ तणू जहन्ना कमेण पारंजे ॥ अं-
गुल असंख जागो ॥ अंगुल संखिज्ज जागोय ॥ १४१ ॥

अर्थ– साहाविय के० स्वाजाविक ते जवधारणीय अने वेउव्विय के० उत्तरवैक्रिय ए वंने जे तणू के० शरीर ते जहन्ना के० जघन्यथकी कमेण के० अनुक्रमे पारंजे के० प्रारंजनी वेलाए जवधारणीय शरीर करवा मांमतां अंगुल असंख जागो के० जघन्यथी अंगुलने असंख्यातमे जागे होय. अने उत्तरवैक्रिय करवा मांमतां जघन्यथी अंगुलसंखिज्ज जागोय के० अंगुलने संख्यातमे जागे होय. एटलो मांहोमांहे फेर

छे; ए जघन्य शरीर ते प्रारंजकालेज होय. अन्यथा न होय. ॥१४१॥ "सुरेसु उंगाहणादारं सम्मत्तं"– देवतानेविषे अवगाहना संबंधी त्रीजुं द्वार संपूर्ण थयुं.

(इण्हिंविरह कालोववाय उवट्टणाणं दारंजणइ) हवे देवने उत्पात विरहकालनुं अने चवनविरहकालनुं ए बे द्वार साथे कहे छे.

सामन्नेणं चउविह ॥ सुरेसु बारस मुहुत्तउक्कोसा ॥ उववाय विरह कालो ॥ अह जवणाईसु पत्तेयं ॥ १४२ ॥

अर्थ– सामन्नेणं के० सामान्यपणे चउविहसुरेसु के० चारे निकायना देवतानेविषे समुच्चय बार मुहूर्त्तनो उत्कृष्टो उपजवानो विरहकाल जाणवो.

अहींयां जावार्थ ए छे के चारे निकायना देवता निरंतर उपजे छे. ते उपजवामां केवारेक उत्कृष्टुं अंतर पडे, तो सामान्यपणे बार मुहूर्त्तनुं पडे. तेवारपछी अवश्य चारे निकायमांहेला कोइक निकायमां कोइक देवता नीपजे. एहनी शाख पंचसंग्रह ग्रंथ कहे छे के, गर्जजतिर्यंच, मनुष्य, देवता अने नारकी ए चारेने उपपात विरहकाल उत्कृष्टो बार मुहूर्त्तनो होय. तथा समूर्छिम मनुष्यने उत्कृष्टो उपपात विरहकाल चोवीश मुहूर्त्तनो होय. विकलेंडीनुं अंतर मुहूर्त्त अने मन रहित जीवनुं अंतर मुहूर्त्त. ग्रंथप्रसंगे ए अर्थ लख्यो. अह के० अथ एटले हवे जवनपति प्रमुख चारे निकायना देवतानेविषे पत्तेयं के० प्रत्येके विरहकाल कहीएं छियें ॥ १४२ ॥

जवण वण जोइ सोहम्मी ॥ साणेसु मुहुत्त चउवीसं ॥ तो
नवदिण वीसमुहू ॥ बारस दिण दस मुहुत्ताय ॥ १४३ ॥
बावीस सद्धदियहा ॥ पणयाल असीइ दिण सयं तत्तो ॥
संखिज्जा डुसु मासा ॥ डुसुवासा तिसु तिगेसु कमा ॥१४४॥
वासाण सया सहस्सा ॥ लक्क तह चउसु विजय माईसु ॥
पलिया असंख जागो ॥ सव्वठे संखजागोय ॥ १४५ ॥

अर्थ– जुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी तथा सोहम्मीसाणेसु के० सौधर्म अने ईशानवासी देवताने प्रत्येके चोवीश मुहूर्त्त उत्कृष्टो उपजवानो विरह काल छे. तो के० तेवार पछी निश्चें बीजो देवता उपजे, अने सनत्कुमारे नव दिवस अने वीस मुहू के० वीश मुहूर्त्त तथा माहेंद्र देवलोके बार दिवस अने दसमुहुत्ताय के० दश मुहूर्त्त. ॥ १४३ ॥ ब्रह्मदेवलोके बावीस सद्धदियहा के० साढीबावीश दिवस, लांतके पणयाल के० पिस्तालीश दिवस, शुक्रे असीइ के० एंसी दिवस, तत्तो के० तेवार पछी सहस्रारे सयं के० सो दिवस, अने आणत तथा प्राणत ए डुसु के० बे देवलोके प्रत्येके संखिज्जामासा के० संख्याता मासनो उपजवानो विरह, एटले आणते मास दश अने प्राणते मास अगीयार, अने आरण तथा अच्युत ए डुसु के० बे देवलोके वासा के० संख्याता वर्षनो उपजवानो विरह जाणवो. पछी जरूर बीजो देवता उपजे ते ज्यांसुधी सो वर्ष पूरां न थाय, त्यांसुधी संख्यातां वर्ष गणवां. तथा नवे ग्रैवयकना त्रण त्रिक करवा. ते त्रण त्रिकनेविषे कमा के० अनुक्रमे उपजवानो विरहकाल कहे छे. ॥१४४॥ पहेला त्रिके वासाणसया के० संख्याता शतवर्ष एटले संख्यातां सैंकडो वर्ष, बीजा मध्यम त्रिके संख्यातां हजार वर्षनो उपजवानो विरहकाल. त्रीजा उपर-

ना त्रिके संख्यातां लाख वर्षनो उपजवानो विरहकाल, ज्यांसुधी संख्यातांवर्ष सहस्र पूरां न थाय त्यांसुधी संख्यातां वर्ष शत गणवां, ज्यां सुधी लाख वर्ष पूरां न थाय त्यांसुधी संख्यातां वर्ष सहस्र गणवां, ज्यां सुधी क्रोड पूरां न थाय त्यां सुधी संख्यातां वर्ष लाख गणवां. तह के० तेम चउसु विजयमाईसु के० चार विजयादिक ते विजय, विजयंत, जयंत, ने अपराजित, ए चार विमाननेविषे पल्योपमनो असंख्यातमो भाग विरहकाल होय. अने सव्वठे के० सर्वार्थसिद्धी विमाननेविषे पल्योपमनो संखभागीय के० संख्यातमो भाग उपपात विरहकाल होय. पछी अवश्य बीजो देवता उपजे. एटले देवताने उपपात विरहकाल उत्कृष्टपणे कह्यो. ॥ १४५ ॥

हवे ए देवताउंनो जघन्य विरहकाल देखाडी पछी चवन विरहकाल संक्षेपे देखाडे छे.

सवेसिंपि जहन्नो ॥ समउ ए मेव चवण विरहोवि ॥ इग
छु ति संख मसंखा ॥ इगसमए हुंतिय चवंति ॥ १४६ ॥

अर्थ– समस्त भुवनपति आदे देइ सर्वार्थसिद्ध पर्यंत देवतानां सर्व स्थानके अपि के० निश्चयथकी जहन्नो के० जघन्यपणे समउ के० एक समये उपजवानो विरहकाल होय. एमेव के० एमज उपपातविरहनीपरे चवणविरहो के० चवनविरह पण उत्कृष्ट तथा जघन्यपणे जाणवो. हवे उपपात अने चवन ते आश्री देवोनी सख्या कहे छे. इग के० एक छु के० बे अने ति के० त्रण. यावत् संख के० संख्याता तथा असंखा के० असंख्याता देवता ते इगसमए के० एक समयनेविषे हुंति के० होय. एटले उपजे. अने चवंति के० चवे. भुवनपतिथी मांडीने सहस्रार देवलोकसुधी जघन्यतो एक समयमांहे जो उपजे तो एक, बे, त्रण उपजे तथा चवे. अने उत्कृष्टा संख्याता अथवा असंख्याता उपजे तथा चवे. केमके सहस्रार देवलोक सुधी तिर्यंच पण जाय छे. माटे असंख्याता उपजे अने चवे. अने ए आठमा देवलोकथी उपरना देवता एक समये संख्याता उपजे, अने संख्याता चवे; पण असंख्याता नही. केमके त्यां मनुष्यज जाय छे. अने त्यांनो देवता चवे ते पण मनुष्यज थाय छे. तेमाटे ते मनुष्य संख्याताज छे. माटे त्यां संख्याता उपजे अने चवे. ॥ १४६ ॥ एटले उपपात तथा चवन संख्याद्वार संपूर्ण थयुं.

हवे देवतानी गतिमांहे कोण कोण आवी उपजे ? ते आगति द्वार कहे छे.

नर पंचिंदिय तिरिया ॥ ऊप्पत्ती सुरभवे पज्जत्ताणं ॥
अज्झवसाय विसेसा ॥ तेसिं गइ तारतम्मंतु ॥ १४७ ॥

अर्थ– पज्जत्ताणं के० पर्याप्ता नर के० मनुष्य तथा पर्याप्ता पंचेंद्रिय तिर्यंच, ए बेउ सुरभवे के० देवतानी गतिमांहे उप्पत्ति के० उपजे. अने शेष देवता, नारकी, एकेंद्रिय, विगलेंद्रिय, वली अपर्याप्तापंचेंद्री, तिर्यंच, तथा मनुष्य, एटला मांहेलो कोइ जीव मरीने देवता थाय नहीं. हवे देवगतिए उपजवानुं विशेषपणुं कहे छे; के एक भुवनपति, एक व्यंतर, एक ज्योतषी, एक वैमानिक तेमांहे पण वली एक ऋद्धिवंत, एक महर्द्धिक, एक अल्प ऋद्धिवंत, एक महोटा आयुष्यवालो, एक थोडा आयुष्यवालो–इत्यादिक विशेषनुं कारण पोताना अज्झवसायविसेसा के० अध्यवसायना विशेषपणाथकी गतिनुं तारतम्यपणुं एटले भिन्नभिन्नपणुं छे. अध्यवसाय शब्दे मनोव्यापार कहीए. ते तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम–तेणे करी जूदी जूदी देवतानी गति पामे. तीव्र अध्यवसायथकी उंची देवगती पामे. एम अध्यवसायना विशेषपणाथकी देवतानी गतिनुं तारतम्यपणुं जाणवुं. ॥ १४७ ॥

वली कोण कोण जीव देवतानीगति पामे ? ते कहे छे.

नर तिरि असंखजीवी ॥ सव्वे नियमेण जंति देवेसु ॥
निय आउय सम हीणा ॥ उएसु ईसाण अंतेसु ॥ १४७ ॥

अर्थ– असंख्याता आयुष्यवाला युगलीया, मनुष्य, तथा तिर्यंच होय. ते सव्वे के० सर्वे नियमेण के० निश्चेयकी जंतिदेवेसु के० देवतानी गतिमांहेज अवतरे. पण बीजी गतिमांहे जाय नहीं. ते निय के० पोतानुं जेटलुं अहींयां युगलीकपणे आउय के० आयुष्य होय, तेटले सम के० सरखे आयुष्ये, अथवा तेहथी हीण के० ऊंगा आयुष्ये देवतामां उपजे, पण पधता आयुष्ये उपजे नहीं. ते उत्कृष्टपणे ईसाण अंतेसु के० ईशानदेवलोकना अंत पर्यंतना देवतामांहे उपजे. केमके युगलियाने उत्कृष्ट आयुष्य त्रण पल्योपमनुं होय, ते आयुष्य ईशानदेवलोकलगी छे तेमाटे.

हवे विवरीने लखुं छुं जे, पल्योपमने असंख्यातमे जागे असंख्याता आयुष्यवाला युगलीआ पंचेंद्री, तिर्यंच, पंखी, वली छपन्न अंतरद्वीपवाला तिर्यंच, मनुष्य युगलिया मरीने जुवनपति तथा व्यंतरनेविषे उपजे, पण ज्योतषी प्रमुखनेविषे उपजे नहीं. केमके ज्योतषीमांहे जघन्यथकी पल्योपमनो आठमो जाग आयुष्य छे, माटे. अने बीजा युगलिया यथायोग्यपणे पोतपोताना आयुष्य प्रमाणे अथवा ऊंछे आयुष्ये ईशान देवलोकसुधी उपजे, पण उएसु के० तेथी ऊंचो उपजवानु सर्वथा निषेध छे. ॥ १४७ ॥

जंति समुछिम तिरिया ॥ जवण वणेसु न जोइमाईसु ॥
जंतेसिं उववाउ ॥ पलिया संखंस आउसु ॥ १४९ ॥

अर्थ– समूर्छिम तिर्यंच मरीने उत्कृष्टपणे जुवनपति तथा वणेसु के० व्यंतरनेविषे जंतिय के० जाय. पण जोइमाईसु के०ज्योतषी आदिकनेविषे न के० न जाय. केमके जं के० जे तेसिं के० ते समूर्छिम तिर्यंच उत्कृष्टपणे पल्योपमना असंख्यातमा जागना आयुष्यवंत देवतापणेज उववाउ के० उपजे. पण वधारे आयुष्यपणे उपजे नहीं. अने तेटलुं आयुष्य तो जुवनपति तथा व्यंतरमांहेज छे; पण ज्योतषी प्रमुखमांहे नथी. ॥ १४९ ॥ अहींयां कोइ प्रश्न करे के पूर्वे एहवुं कह्युं जे, अध्यवसायविशेषे एटले मनपरिणामव्यापारविशेषे देवता थाय; तो समूर्छिम तिर्यंच मनरहित छे. माटे केवी रीते देवता थाय ? तेहने उत्तर आपवामाटे जगवतीसूत्रना वृत्तिकार श्रीअजयदेवसूरि एवुं समाधान करे छे के, संज्ञाविशेषरूप अध्यवसाए करी मनरहित समूर्छिम पण देवगति पामे.

हवे वली अध्यवसाय विशेषे गतिनुं तरतमपणुं कहे छे.

बालतवे पडिबद्धा ॥ उक्कड रोसा तवेण गारविया ॥
वेरेणय पडिबद्धा ॥ मरिउं असुरेसु जायंति ॥ १५० ॥

अर्थ– जेअरिहंतनी आज्ञारहित तत्वज्ञाने शून्य ते बाल एटले मिथ्यात्वी होय, तेहनुं जे पंचाग्नि प्रमुख तप.ते तप घणा जीवोनुं घातकारी छे, तेवा तपनेविषे प्रतिबंध एटले आसक्त होय. वली तपस्वी थकां उक्कडरोसा के० उत्कृष्टरोषना धरनार होय, तथा वली तपस्या करीने अहंकार करे. वली तपस्वी थकां कुल द्वैपायननीपरे कोइक जीवनी साथे वैरजाव करवानो प्रतिबद्ध करे. एहवा जीव मरी असुरेसु जायंति के० असुरकुमारजुवनपतिमांहे उपजे. ॥ १५० ॥

रज्जुगाह विस जस्कण ॥ जल जलण पवेस तह्ह बुह बुहर्ड
गिरिसिर पडणाउ मुया ॥ सुहजावा हुंति वंतरिया ॥ १५१ ॥

अर्थ– वली रज्जुगाह के० जे गले दोरडानो फांसो खाइ मरे, तथा विषजद्दण करी मरे, वली जल के० पाणीमांहे बूडीने मरे, तथा जलण के० अग्निमांहे प्रवेश करी मरे, तह्ह के० तृषाये करी मरे, तथा बुह के० क्षुधाये पीड्यो थको मरे, विरहादिक दुखे करी मरे, गिरिसिर के० पर्वतना शिखर थकी पडीने मरे. एटलां स्थानके, अन्यंतर रौद्र परिणामने अजावे, अने मंद शुज परिणामे, शूलपाणी प्रमुखनीपरे जो शुज परिणाम आवे तो मरीने व्यंतर देवतानी गति पामे. ॥ १५१ ॥

तावस जा जोइसिया ॥ चरग परिवाय बंजलोगो जा ॥ जा
सहस्सारो पंचिंदि ॥ तिरिय जा अच्चुर्ड सङ्घा ॥ १५२ ॥

अर्थ– वली कंद मूल फल आहारी वनवासी तावस के० तापस जाति मरीने जुवनपति आदे देइ जा के० यावत् उत्कृष्टुं जोइसिया के० ज्योतषीसुधी जाय. तथा चार पांच जेला थइ टोलुं मली जिक्षा मागे, तेहने चरक कहीएं. अने कपिलमति परिव्राजक ते त्रिदंमिया कहीएं. ते मरीने जुवनपति आदे देइ उत्कृष्टा ब्रह्म देवलोकसुधी जाय. गर्जज पर्याप्ता पंचेडी हाथी, वलद, प्रमुख तिर्यंच संवल कंवल सरखा सम्यक्त्व देशविरति सहित मरीने सहस्रार देवलोकसुधी जाय. देशविरति सङ्घा के० श्रावक मनुष्य मरीने बारमा अच्युतदेवलोकसुधी जाय. ॥ १५२ ॥

जइ लिंग मिछ दिठी ॥ गेविज्जा जाव जंति उक्कोसं ॥
पयमवि असद्दहंतो ॥ सुत्तडं मिछदिठीर्ड ॥ १५३ ॥

अर्थ–जे रजोहरणादिक साधुनो वेषधारी जतीना लिंगे मिथ्यादृष्टी होय, ते क्रियाना वले करी दशविध चक्रवालसामाचारीना प्रजावे मरीने अंगारमर्दकाचार्यनीपरे उत्कृष्टा नवमा ग्रैवेयक सुधी उपजे. ते मिथ्यात्वी कोने कहीयें? जे द्वादशांगी सूत्र सुधां सद्दहे, परंतु सूत्रोक्त एक पदने पण असद्दहतो रहे तो तेहने देशथकी मिथ्यात्वी कहीएं तथा वीतरागोक्त सूत्रथकी अने सूत्रना अर्थथकी पदमात्र पण सद्दहे नहीं तेने सर्वथकी मिथ्यात्वी कहीएं. ॥ १५३ ॥ तेमाटे सूत्रलक्षण कहे ले.

सुत्तं गणहर रइयं ॥ तहेव पत्तेय बुद्ध रइयंच ॥ सुय
केवलिणा रइयं ॥ अजिन्नदस पुविणा रइयं ॥ १५४ ॥

अर्थ– हवे सौधर्मस्वामि प्रमुख गणधरनां रचेलां जे आचारांगादिक सूत्र, तेमज नेमिराजा प्रमुख प्रत्येकबुद्धनां रच्यां नेमिप्रव्रज्यादिक, वली चउदपूर्वधर श्रुत केवली संय्यंजवसूरि प्रमुखनां रच्यां दशवैकालिकादिक सूत्र, वली अजिन्नदसपुव्विणारइयं के० संपूर्ण दशपूर्वधरनां जे रच्यां ए सर्वने सूत्र कहीएं.॥१५४॥

ठउमछ संजयाणं ॥ उववा उक्कोसर्ड अ सवठे ॥ तेसिं
सढाणं पिय ॥ जहन्नर्ड होइ सोहम्मे ॥ १५५ ॥

अर्थ– ठउमछ के० ठद्मस्थ संजयाण के० संयत जे साधु तेनुं उपजवुं उत्कृष्टपणे सर्वार्थसिद्धविमानसुधी होय. तथा तेसिं के० तेज ठद्मस्थ साधुने तथा सढाणं के० श्रावकने पण अपि के० निश्चे जहन्नर्ड

के॰ जघन्य थकी सौधर्म कल्पे उपजवुं थाय. पण तेमांहे एटलुं विशेष जे छद्मस्थ साधुने सौधर्म देवलोके पल्योपम पृथक्त्वायु होय. अने श्रावकने एक पल्योपमनुं आयुष्य होय. ॥ १५५ ॥

लंतंमि चउद पुविस्स तावसाईण वंतरेसु तहा ॥ एसिं
उववाय विहि ॥ निय किरिय ठियाण सवोवि ॥ १५६ ॥

अर्थ– चउदपूर्वी साधु जघन्यथकी लांतक देवलोके उपजे. तापस, संन्यासी शाक्यादिकने जघन्यथकी व्यंतरनेविषे उपजवुं होय. ए सव्वोवि के॰ सर्वने उपजवानो विधि ते जे निय के॰ पोतपोतानी क्रियाने-विषे ठियाण के॰ स्थित एटले सावधान रह्या होय तेवा सर्वने जाणवा. ॥ १५६ ॥

अहींयां श्री पन्नवणासूत्रमध्ये तापसने जघन्यथकी भुवनपतिमांहे उपजवुं कह्युं छे. ए उपपातविधी एटले उपजवानो मार्ग ते आप आपणा मार्गना आचारवंतने जाणवो. जेवारे पोतपोताना शास्त्रोक्त मार्गे चाले तेवारे एए स्थानके उपजे.

हवे संघयणविशेषे देवतानी गतिविशेष होय तेमाटे संघयणनुं स्वरूप कहे छे.

वज्जरिसहनारायं ॥ पढमं बीयं च रिसहनारायं ॥ ना-
रायमद्धनाराय ॥ कीलिया तहय छेवठं ॥ १५७ ॥
ए ए छ स्संघयणा ॥ रिसहो पट्टोय कीलिया वज्जं ॥ उ-
नर्ड मक्कड बंधो ॥ नाराउ होइ विन्नेउं ॥ १५८ ॥

अर्थ– जे शरीरना हाडनो दृढ दृढतर बंध तेहने संघयण कहीएं. तेहना छ भेद छे. पहेलो वज्रऋषभनाराच, बीजो ऋषभनाराच, त्रीजो नाराच, चोथो अर्द्धनाराच, पांचमो किलिका, छठो छेवठो. एटले सेवार्त्त ॥ १५७ ॥ हवे एहनो अर्थ कहे छे. बे हाडनी संधी उपरें विंटणो जे पाटो ते ऋषभ कहीएं. तेउपरे खीलो ते कीलिका वज्जं के॰ वज्र समान कहीएं. अने जे हाडकानी बन्ने सांधने मर्कटाकारे जे बंध मांहोमांहे मिलित ते नाराच जाणवो. ए त्रणे मिल्यां थकां वज्रऋषभनाराच संघयण कहीएं.

अने कीलिकारहित ते बीजो ऋषभनाराच, केवल मर्कटबंध ते त्रीजो नाराच, एक पासे मर्कटबंध अने बीजे पासे कीलिका ते चोथो अर्द्धनाराच, ज्यां हाडनो बंध एकली कीलिकाएज होय ते पांचमो कीलिका, अने ज्यां बेउ हाडकांना छेडा लगारेक लाग्या होय, पण पूर्वना वज्रऋषभनाराचमांहेनो बंध कोइ होय नहीं, अने सेवा के॰ तेल चोपडवुं तथा विमाणानी वांछा करे. तेथी केटलोक काल रहे. पछी वणसे ते सेवार्त्त छठो संघयण कहीएं. टीकामां आम कह्युं छे जे आसपास स्पर्शरूप सेवामात्रे करीने व्याप्त एवां हाड निरंतर स्नेहाभ्यंगादिकोनुं वारंवार संघटननी अपेक्षा करे छे ते सेवाए हृत के॰ व्याप्त अथवा सेवाने पामेलुं ते सेवार्त. एवा पण कोइ ठेकाणे अर्थ छे. अने छेवठं एवो पण क्यांक क्यांक पाठ छे, त्यां छेदपृष्ट के॰ छेदेकरी स्पष्ट एवो अर्थ जाणवो. ॥ १५८ ॥

हवे ए छए संघयण किया किया जीवमां लाभे? ते विगतथी कहे छे.

छ गप्भ तिरि नराणं ॥ समुछिम पणिंदि विगल छेवठं ॥
सुरनेरइया एगिंदियाय ॥ सवेअसंघयणा ॥ १५९ ॥

अर्थ– गर्भज, तिर्यंच तथा मनुष्यने छए संघयण होय, वली समूर्छिम पंचेंद्रि तिर्यंच तथा समूर्छिम म-

नुष्यने एक छेवठो संघयण होय. तथा विगल के० बेंडी, तेंडी, चौरेंडी-ए त्रणने विगलेंडी कहीएं, एहने पण छेवठो संघयण होय. वली कम्मपयडीमांहे समूर्छिमपंचेंडीतिर्यंचने छए संघयण कह्या छे. अने सुर के० देवता तथा नेरइया के० नारकी तथा समस्त एकेंडी ए सर्वने असंघयणी कहीएं. एमां कोइ संघयणी नथी. केमके जे अस्थिनी रचना तेहने संघयण कहीएं, ते एमां नथी.

तोपण देवतामांहे अस्थिरूप संघयणविना जे शक्तिविशेष तेने पण उपचारे संघयण कहीएं. केमके देवतामांहे चक्रवर्ति करतां पण शक्ति घणी छे. ते शक्तिना गुणे देवतामांहे पण वज्रऋषजनाराच संघयण कहीएं. हवे थोडीसी शक्ति एकेंडीमांहे पण छे, ते गुणेकरी एकेंडीने पण कोइक छेवठो संघयण कहे छे. परंतु मूलगो अस्थिरूप संघयण देवतामांहे नथी. ॥ १५९ ॥

हवे संघयणथकी गति कहे छे.

छेवठेणं उगम्मइ ॥ चउरो जाकप्प कीलियाईसु ॥ चउसु ङु ङु कप्प वुड्ढी ॥ पढमेणं जाव सिद्धीवि ॥ १६० ॥

अर्थ- छेवठे संघयणे करी अध्यवसाय विशेषथकी जुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, अने वैमानिकमांना यावत् चोथा देवलोकसुधी जाय. अने किलिकादिक विपरीतपणे अपूठा गणतां चारे संघयणे करी ङुङु के० बेबे देवलोक चढतां चढतां उपजे. ते आवी रीते जे किलिकासंघयणे करी पांचमा अने छठा देवलोकसुधी जाय. अर्द्धनाराच संघयणे करी शुक्र अने सहस्रार देवलोकसुधी जाय. अने नाराच संघयणे करी आणत अने प्राणत देवलोकसुधी जाय. अने ऋषजनाराचे करी आरण अने अच्चुत देवलोकसुधी जाय. अने वज्रऋषजनाराच प्रथम संघयणे करी सर्वत्र जुवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, बार देवलोक, नव ग्रैवेयक, अने पांच अनुत्तरविमाने जाय. अने यावत् सिद्धीवि के० मोक्षनेविषे पण जाय, एटले पहेला संघयणनो धणी अति उत्कृष्ट अध्यवसाये चढती पदवीना देवतामांहे उपजे, अने कोइक कर्म खपावी केवल पामी मोक्षे पण जाय.

हवे ज्यां संघयण त्यां संस्थान होय, संस्थान एटले शरीरनो आकार विशेष. ते संस्थान छ प्रकारना छे, तेनां नाम कहे छे.

समचउरंसे नग्गोह ॥ साइ वामणय खुज्ज हुंमेय ॥ जीवाण छ संठाणा ॥ सव्वत्थसु लक्कणं पढमं ॥ १६१ ॥ नाहीए उवरि बीयं ॥ तइय महो पिठि उयर उरवज्जं ॥ सिर गीव पाणि पाए ॥ सुलक्कणं तं चउत्थंतु ॥ १६२ ॥ विवरीयं पंचमगं ॥ सव्वत्थ अलक्कणं जवे छठं ॥ गप्नय नर तिरिय छहा ॥ सुरासमा हुंमया सेसा ॥ १६३ ॥

अर्थ- पहेलुं समचउरंस, बीजुं न्यग्रोध परिमंमल, त्रीजुं सादि, चोथुं वामन, पांचमुं कुब्ज, छठुं हुंमक, ए रीते जीवनां ए छ संस्थान होय. अने अजीवनां पांच संस्थान होय. एक परिमंमल, बीजुं वट्ट, त्रीजुं त्रिंस, चोथुं चउरंस अने पांचमुं आयत. ए पांच संस्थान ते अजीवपुजलस्कंधनां होय.

पहेलां सर्व स्थानके सर्व अवयवनेविषे लक्षणोपेत पहेलुं संस्थान होय. समा के० लक्षणोपेत चारेदिशिना चार अस्र के० शरीरना खूणा छे. ज्यां पद्मासन बेठा चारे दोरी सरखी होय ते समचउरंस संस्थान तीर्थंकरनी प्रतिमाने होय.

अने जे वडवृक्षनीपरे एटले जेम वडवृक्ष नीचे थोडुं हीन होय, अने उपर संपूर्ण पूरुं होय; तेम जे संस्थान नाहीए के० नाभिनेहेठे हीन होय; अने उपर लक्षणोपेत होय. ते बीयं के० बीजुं न्यग्रोध संस्थान जाणवुं.

त्रीजुं सादि के० आदि ते नाभिने अहो के० अधो एटले नाभिने नीचे लक्षणोपेत अने नाभिउपर हीन ते सादिसंस्थान जाणवुं.

चोथुं वामन के० पूठ, उदर अने उर के० हृदय ए हीनलक्षणे होय; एटलांने वज्जं के० वर्जकरीने एटले त्याग करीने बाकी मस्तक, ग्रीवा, पाणी के० हाथ, पाए के० पग एटलां सुलक्षणां होय ते वामन संस्थान जाणवुं. ॥ १६२ ॥

विवरीयं पंचमगं के० पांचमुं एथकी विपरीत एटले पूठ, उदर, अने हृदय ए सर्वे लक्षणोपेत होय. अने मस्तक, ग्रीवा, हाथ, पग, लक्षणेहीन होय. ए रीते वामन संस्थानथकी जे विपरीत अंग होय ते कुब्ज संस्थान कहीएं. छठुं समस्त शरीरना अवयवरूप अलक्षण एटले विपरीत लक्षण होय. ते हुंडक संस्थान कहीएं ॥ १६३ ॥

हवे ए छ संस्थान ते किया किया जीवनेविषे होय ? ते जुदा जुदा विवरिने कहे छे.

गर्भजमनुष्य तथा गर्भजतिर्यंचमांहे छहा के० छए संस्थान होय, अने सुरा के० देवताने एक समा के० समचउरंस्र संस्थान होय, अने शेष थाकता नारकी, एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री तथा समूर्छिमपंचेंद्रीतिर्यंच. तथा समूर्छिममनुष्य ए सर्वे हुंडया के० हुंडक संस्थानवाला होय. ॥ १६३ ॥

कम्मपयडीनेविषे समूर्छिमपंचेंद्रीतिर्यंचमांहे छए संस्थान वखाण्यां छे. एकेंद्रीमांहे हुंडकसंस्थान, तेमांहे पण पृथ्वी मसूरचंदा, अने अपकायनुं स्तिवुक बिंदुजेवुं संस्थान; तथा तेउकायनुं सूचीकलाप संस्थान, वायुकायनुं पताकाने आकारे संस्थान, अने वनस्पतीकाय विचित्र प्रकारनां संस्थानवंत होय. ए रीते कम्मपयडीमां वखाण्यां छे.

वायुकाय वैक्रियशरीर करे, तोपण पताका जेवां संस्थाने करे, अने पंचेंद्री तिर्यंच अने पंचेंद्री मनुष्य, तथा बारमा देवलोकना देवतासुधी जे उत्तर वैक्रियरूप करे; ते नानाप्रकारनुं संस्थान जाणवुं. अने मूलगुरुरूप समचउरंस्र जाणवुं. तथा नारकी जे उत्तरवैक्रियरूप करे ते पण हुंडकसंस्थाने जाणवुं. ए देवतानुं गतिद्वार संपूर्ण थयुं.

हवे देवता देवगति थकी चवीने क्यां क्यां उपजे ? ते आगति द्वार कहे छे.

जंति सुरा संखाउय ॥ गब्भय पज्जत्त मणुय तिरिएसु ॥
पज्जत्ते सुय बायर ॥ भूदग पत्तेय गवणेसु ॥ १६४ ॥

अर्थ– सामान्यपणे चारे निकायना सुरा के० देवता ते देवगतिथकी चवीने एक युगलियाविना बीजा गर्भज पर्याप्ता संखाउ के० संख्याता आयुष्यना धणी जे मनुष्य तथा तिर्यंच तेनेविषे जंति के० जाय. वली पज्जत्ते के० पर्याप्ता बायर के० बादर, पृथ्वीकाय, अप्पकाय, अने प्रत्येक वनपस्तीकाय ए त्रणमांहे देवता मरीने उपजे. अने शेष सूक्ष्मपृथ्वी, अप्प, साधारण वनस्पती, तथा अपर्याप्ता बादर, पृथ्वी, अप्प तथा प्रत्येक वनस्पति, तेउकाय, वायुकाय, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री, तथा युगलिया अने समूर्छिम अपर्याप्ता तिर्यंच, तथा समूर्छिम अपर्याप्ता मनुष्य, वली देवता, तथा नारकी–एटले स्थानके देवता चवीने उपजे नहीं.

वली आगतिनुं विशेषपणुं कहे छे.

तत्थवि सणंकुमारं ॥ पभिइ एगिंदिएसु नोजंति ॥ आ-
णय पमुहा चविउं ॥ मणुएसु चेव गछंति ॥ १६५ ॥

अर्थ– तन्नवि के० त्यां ते आगतिनेविषे पण सणंकुमारंप्पभिई के० सनत्कुमार आदे देइने सहस्रार देवलोक सुधीना देवता चवीने एकेंद्रीमांहे उपजे नही. पण शेष एटले बाकीना स्थानके गर्जजपर्याप्ता संख्याता आयुष्यना धणी एहवा सामान्य मनुष्य तथा तिर्यंच तेमांहे उपजे. वली आणत प्रमुख देवलोकथी मांडी अनुत्तरविमान सुधीना देवता चवीने गर्जज पर्याप्ता संख्याता आयुष्यवाला सामान्य मनुष्यमांहे उपजे. पण पृथ्व्यादिक एकेंद्रीमांहे न उपजे. तथा तिर्यंचमांहे पण उपजे नही. ॥ १६५ ॥

हवे जे देवताने जे रीते देवांगना साथे संजोग छे, अने जे देवताने सर्वथा संजोग नथी ते प्रकार कहे छे.

दो कप्प काय सेवी ॥ दो दो दो फरिस रूवसद्देहिं ॥ च-
उरोमणेणु वरिमा ॥ अप्प वियारा अणंत सुहा ॥ १६६ ॥

अर्थ– जुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, अने दोकप्प के० सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकना देवता ते कायसेवी के० अति उत्कृष्ट पुरुष वेदने उदये मनुष्यनीपरे विषय सेवा करे. कायसेवाविना देवांगना पण तृप्ति पामे नहीं. मनुष्यनीपरे देवताने पण वीर्य होय. तेथी देवांगनाने बल तथा कांति अधिक होय. ए वात श्रीपन्नवणा उपांगमांहे कही छे. अने सनत्कुमार तथा माहेंद्र ए बे देवलोकना देवता ते देवांगनाना स्तन, जुजतेहनां आलिंगने करी कायस्पर्शेज संजोगसुख माने. वली ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकना देवता ते देवांगनानुं रूप देखीनेज सुख पामे. तथा शुक्र अने सहस्रार देवलोकना देवता ते पोताने जोग योग्य जे देवांगना, तेहनां गीत, हास्य, विलास, जाषित, जूषण, नेपुर प्रमुखना शब्द सांजलीने कामसुख अनुजवे. तथा आणतादिक चारे देवलोकना देवता ते जे रमवा योग्य देवी मनमांहे चिंतवे तेवारे ते देवी पोताना स्थानके बेठी शृंगार करी जली बुरी कामचेष्टाने मनमांहे धरती जोगने माटे सावधान थाय, तेवारे ते देवता त्यांज रह्या थका मन संकल्पे पूर्ण सुख पामे. फरसादिक समस्त स्थानके कायसेवीनीपरे देवतानी शक्तिएं करी देवांगनाना शरीरमांहे शुक्रना पुजल संचरे, तेथी देवांगनाने संजोगसुख उपजे. केमके देवताने शुक्रपुजल छे; तेणे करी देवांगनाने सर्व सुख उपजे. परंतु वैक्रिय पुजले गर्ज उपजे नहीं. अने जे चक्रवर्त्तिना वैक्रियशरीरना शुक्रपुजलथकी गर्ज उपजे छे, तेहनुं मूल शरीर औदारिक छे, तेथी वैक्रियपुजल उदारिकपणे परणमावे; तेथी गर्ज उपजे. वैक्रियपुजल उदारिकपणे जे परणमावे छे; ते जावार्थ श्रीरायपसेणीसूत्रनी टीकामांहे मलयगिरिआचार्ये वखाण्यो छे. तथा उपरना नवग्रैवेयक, अने पंचअनुत्तरविमानना देवता ते अप्रवीचारा एटले विषयसेवारहित पुरुषवेदथकी अत्यंत मंद मने करी पण स्त्रीने प्रार्थे नहीं.

कायसेवीथकी अनंतगणुं सुख स्पर्शसेवीने जाणवुं तेथकी रूपसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी शब्दसेवीने अनंतगणुंसुख, तेथकी वली मनसेवीने अनंतगणुंसुख, तेथकी अप्रवीचारीने अनंतगणुंसुख जाणवुं. हवे अहीयां कोइ पूछे के नवग्रैवेयक तथा पंचानुत्तरविमानना देवता जो विषयसेवा रहित छे तो एहने ब्रह्मचारी केम न कहीये? तेहने उत्तर कहे छे जे, अविरति नाम कर्मोदयथकी देवताना जवस्वजावे करी चारित्र परिणामनो अजाव छे, अने अप्रवीचार सुखथकी उपशम सुख अनंतगणुं छे. क्यांक अप्रविचारने स्थाने अल्पविकार एवुं लख्युं छे. ॥ १६६ ॥

तेज सूत्रकार आगली गाथाए कहे छे.

जं च कामसुहं लोए ॥ जं च दिव्वं महासुहं ॥ वी-
यराग सुह स्सेय ॥ णंत जागंपि नग्घइ ॥ १६७ ॥

अर्थ– लोए के० लोकनेविषे जं के० जे कामसुहं के० कामसुख कायसेवारूप, तथा देवतासंबंधी जे महा के० परमसुरतसुख ते सर्व श्रीवीतराग एटले विशेषेकरी गया छे राग द्वेष जेहना, एवा श्रीवीतरागनुं जे प्रशमसुख तेहने अनंतमे भागे पण ए पूर्वोक्त सुख समर्थे नहीं. एटले वीतरागना सुखना अनंतमा भाग सरखुं पण न होय.

हवे देवीनुं उत्पत्तिस्थान कहे छे.

उववाउ देवीणं ॥ कप्प दुगं जा परो सहस्सारा ॥
गमणा गमणं नही ॥ अच्चुय परउ सुराणंपि ॥ १६७ ॥

अर्थ– भुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, सौधर्म, अने ईशान देवलोक सुधी यावत् देवीणं के० देवीउने उववाउ के० उपजवुं होय. उपरांत देवीउने उपजवुं होय नहीं. अने देवताना भोगने माटे उपरना देवलोकमांहे सौधर्म तथा ईशानदेवलोकनी अपरिगृहिता देवी उपरो के० उपर सहस्रार देवलोकसुधी जाय. अने सहस्रार देवलोकथी उपरना देवलोके देवीउनो गमणागमणं नही के० जावुं आववुं नथी. कदाचित् आणतादिदेवलोक योग्य देवीने कायसेवानी वांछा उपजे, तो मनुष्यसाथे अथवा सौधर्म अने ईशान देवलोकना देवतासाथे कायसेवा पण करे, परंतु विषयसेवामाटे आणतादि देवलोकनेविषे जाय नहीं. तथा ते देवो पण आवे नहीं. कदाचित् बारमा देवलोकनो देवता मनसेवी मनुष्यलोकमां आवी मनुषणि स्त्रीसाथे कायसेवा करे, तो मरीने तेज स्त्रीने पेटे उपजे. तेमज देवीने पण कायसेवा होय. वली अच्युत परउ सुराणंपि के० अच्युत देवलोकथकी उपरांत देवतानुं पण गमनागमन नहीं. हेठला देवोने बारमा देवलोकथकी उपरांत जावानी शक्ति नथी. तथा उपरना देवताने अहींयां आववानुं प्रयोजन नथी. केमके ग्रैवेयक तथा पंचानुत्तरना देवता ते, तीर्थंकरना कल्याणिकमहीमांहे पण शय्या थकी नीचे उतरे नहीं. किंतु शय्याएं बेठाज नमस्कारादिक भक्ति साचवे. अने संदेह उपजे तो मनवर्गणाए प्रश्न करे, ते केवली केवलज्ञाने जाणीने तेहनो मनोवर्गणाएं उत्तर आपे. तीर्थंकरनी मनोवर्गणा उत्तरसहित ते प्रश्न अवधिज्ञाने जाणीने देवता पोतानो संदेह टाले. परंतु अहीयां आवे नही. ॥ १६७ ॥

हवे किलविषिया देवतानां स्थानक कहे छे.

ति पलिय तिसार तेरस ॥ सारा कप्प दुग तइय लंत
अहो ॥ किब्बिसिय नहुंति उवरिं ॥ अच्चुय परउभिउगाई ॥ १६९ ॥

अर्थ– अशुभ कर्मना उदये करी देवतामांहे चंडाल सरखा, ते किलविषिया देवता कहीएं. ते सौधर्म तथा ईशानदेवलोकतले तिपलिय के० त्रण पल्योपमने आयुष्ये वसे छे. तेमज सनत्कुमारदेवलोकने तले तिसार के० त्रण सागरोपमने आयुष्ये वसे छे. एमज तेरस के० तेर सागरोपमने आयुष्ये छट्ठे लंत के० लांतक देवलोकने अहो के० अधोभागे वसे छे. किब्बिसिय न हुंति उवरिं के० ए किल्विषिया देवता ते लांतकनामा छठा देवलोकथी उपरांत उपजे नहीं.

वली अच्चुय के० अच्चुत देवलोकथी परउ के० उपरांत अभिउगाइ के० अभियोगिकादिक देवता तथा आदिशब्दथी सामानिकादिक देवता पण न उपजे. किंतु ए नवग्रैवेयक, तथा पंचानुत्तरविमानवासी समस्त देवता ते स्वयमेवपणे इंद्र सरखा जाणवा. ॥ १६९ ॥

हवे सौधर्म तथा ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां केटलां विमान तथा केटलुं आयुष्य छे? तथा किया किया विमानवासी देवताने उपजोग योग्य होय? ए अर्थ विस्तारथी कहे छे.

अपरिग्गह देवीणं ॥ विमाणलक्का छ हुंति सोहम्मे ॥ पलि-
याई समयाहिय ॥ ठिइ जासि जाव दसपलिया ॥ १३० ॥
ताउ सणंकुमारा ॥ णेवं वहुंति पलिय दसगेहिं ॥ जा बं-
न सुक्क आणय ॥ आरण देवाण पन्नासा ॥ १३१ ॥ ईसाणे
चउ लक्का ॥ साहिय पलियाइ समय अहिअ ठिइ ॥ जा
पनर पलिय जासिं ॥ ताउ माहिंद देवाणं ॥ १३२ ॥ एए-
ण कमेण जवे ॥ समयाहिय पलिय दसग वुढीए ॥ लंत
सहसार पाणय ॥ अच्चुय देवाण पण पन्ना ॥ १३३ ॥

अर्थ- केवल अपरिग्रहितादेवीनां छलाख विमान सौधर्मदेवलोके छे. तेमांहे जे वैमानमांहेली देवीउनुं एक पल्योपमनुं पूर्ण आयुष्य छे, ते देवी सौधर्मवासी देवताने जोग योग्य जाणवी. अने जे देवीने पलियाइ के० एक पल्योपमादिक एटले एक पल्योपम उपरे समयाहिय के० एक समय अधिक, अथवा बे समय, त्रण समय, संख्यातासमय, असंख्यातासमय, अधिक- एम जाव के० यावत् दश पल्योपमना आयुष्यवाली अपरिग्रहितादेवी ॥ १३० ॥ ते सर्व सणंकुमारा के० सनत्कुमारवासी देवताने उपजोग योग्य जाणवी. पण ते देवी तेथी उपरना देवलोकना देवताने वांछे नही. एमज फरी दश पल्योपमथी उपरांत एक समय, बे समय, त्रण समय, आदे दइने दसगेहिं के० दश पल्योपमसुधीनी बीजी वृद्धि करीएं, एटले वीश पल्योपमनुं आयुष्य ब्रह्मदेवलोकना देवताने जोगयोग्य देवीनुं जाणवुं.

वली तेवारपछी ए एमज समय आदे देइने दश पल्योपमनी वृद्धि सुधी एटले त्रीशपल्योपमना आयुष्यवाली देवीउं ते शुक्रदेवलोकना देवताने जोगयोग्य जाणवी. तेवारपछी वली समयादि वृद्धिए चालीश पल्योपमना आयुष्यवाली देवीउं ते आणतदेवलोकवासी देवताने जोगयोग्य होय. वली तेवारपछी समयादि वृद्धिए यावत् पचाश पल्योपमना आयुष्यवाली देवी ते आरण देवलोकना देवताने उपजोग योग्य होय.

हवे ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां चार लाख विमान छे; तेमांहे जे देवीउंनुं एक पल्योपम साधिक आयुष्य छे; ते देवीउं ईशानदेवलोकना देवताने जोगयोग्य छे. तेवार पछी समयादि वृद्धिए यावत् पन्नर पल्योपमना आयुष्यनी देवीउं ते माहेंद्र देवलोकना देवताने जोगयोग्य होय. ॥ १३२ ॥ एहज क्रमे करी पूर्व रीते दश पल्योपम वधारतां योग्यपणे पचीश पल्योपमना आयुष्यनी देवीउं लांतक देवलोकना देवताने जोगयोग्य होय. तथा पांत्रीश पल्योपमना आयुष्यवाली देवी सहस्रार देवलोकना देवताने जोगयोग्य होय. अने पिस्तालीश पल्योपमना आयुष्यनी देवी ते प्राणत देवलोकना देवताने जोग योग्य होय. अने पंचावन पल्योपमना आयुष्यवाली देवी ते अच्युतदेवलोकना देवताने जोगयोग्य होय.॥१३३॥

हवे देवने लेश्या दोढगाथाए करी कहे छे.

किन्हा नीला काऊ ॥ तेऊ पम्हाय सुक्क लेस्साउ ॥ नव
णवण पढम चउलेस ॥ जोइस कप्प उगे तेऊ ॥ १३४ ॥
कप्पतिय पम्ह लेसा ॥ लंताइसु सुक्कलेस हुंति सुरा ॥

अर्थ– जेणे करी जीव कर्म साथे आश्लेष पामे तेने लेश्या कहीएं. ते लेश्यांना बे नेद छे. एक झव्य-लेश्या तथा बीजी नावलेश्या. त्यां आत्माने कालां तथा पीलां झव्यरूप कर्म पुजल संयोग ते झव्यलेश्या, अने आत्माना शुनाशुन परिणाम ते नावलेश्या. ए वात नारकीने अधिकारे प्रगटपणे वखाणशे. ते लेश्याना ठ नेद छे. एक कृष्ण, बीजी नीला, त्रीजी कापोत, चोथी तेजो, पांचमी पद्म, अने ठठी शुक्ल– तेमां नवणवण के० नवनपति अने व्यंतरने कृष्ण, नील, कापोत अने तेजो ए पढम के० पहेली चनलेस के० चार लेश्या होय. त्यां परमाधामीने एक कृष्णलेश्याज होय, अने जोइस के० ज्योतषी तथा कप्प डुगे के० सौधर्म तथा ईशान ए बे देवलोकनेविषे एक तेऊ के० तेजोलेश्या होय. ॥ १७४ ॥

ते उपरांत कप्पतिय के० सनत्कुमार, माहेंड अने ब्रह्म–ए त्रण देवलोके एक पद्मलेसा के० पद्मलेश्या होय. तेवार पछी लंताइसु के० लांतक आदे देइने पंचानुत्तर सुधीना सुरा के० देवोने एकली शुक्ललेश्या होए. ए सर्व लेश्याउं अनुक्रमे निर्मल शुद्ध शुद्धतर जाणवी. नवनपति आदे देइ नव ग्रैवेयकसुधी नाव परावर्त्ते करी नावलेश्या छए संनवे. अने पंचानुत्तरना देवो प्राये विशुद्ध झव्यलेश्यावंत होय; अने परित्तसंसारी होय. तेमाटे ते देवो नावतः विशुद्ध लेश्यावंत होय.

नवनपति, व्यंतर, अने ज्योतषिना शरीरनो वर्ण पूर्वे ए देवोना अधिकारे कह्यो छे. हवे वैमानिक देवोनो वर्ण कहे छे.

कणगान पउम केसर ॥ वन्ना डुसु तिसु उवरि धवला ॥ १७५ ॥

अर्थ– सौधर्म अने ईशान ए डुसु के० बे देवलोकना देवनां शरीर कणगान के० राता सुवर्ण जेवां कांतीवालां जाणवां. अने तिसु के० त्रीजो चोथो ने पांचमो ए त्रण देवलोके देवोनां शरीर ते पउम के० पद्म एटले कमलनो केसर जे पराग तेवा वर्णे छे. अने उवरिधवला के० लांतक आदे देइने उपरना देवलोकना देव ते, धवला एटले शुक्ल शुक्लतम वर्णे उत्तरोत्तर जाणवा. यद्यपि श्रीजीवानिगमसूत्रमां बंनलोग लांतक देवा अल्लमहूय पुप्फवन्ना एवुं कह्युं छे, तथापि महुडानुं पाकुं फूल कांइक गौर होय, ते गौरमांहे गणीएं. अने महुडानुं काचुं फूल कांइक पांकुरु होय, तेमाटे धवलमांहे गणीएं. तेथी अहींयां सिद्धांत विरोध नथी. ॥ १७५ ॥

हवे देवताने आहार तथा श्वासोश्वासनुं स्वरूप कहे छे.

दसवास सहस्साइं ॥ जहन्नमाउं धरंति जे देवा ॥ तेसिं
चउथा हारो ॥ सत्तहिं थोवेहिं ऊसासो ॥ १७६ ॥

अर्थ– जे नवनपति अने व्यंतर देवोमां दश हजार वर्षना जघन्यायुवाला देव होय; तेसिं के० ते देवने चउथाहारो के० चोथ पछी एटले एक अहोरात्रने आंतरे आहारनी इछा उपजे. ते इछा उपना थका सर्व इंडिउने आल्हादकारी मनोज्ञ पुजले करी इछाए तृप्ति पामे, अने सत्तहिंथोवेहिं के० सात स्तोके श्वासोश्वास होय. शरीरमांहे वायु उंचो नीचो वधे–आवे ते साते स्तोके उंचो श्वास आवे, साते स्तोके नीचो श्वास आवे, एटला कालना वचमां निश्चल रहे; साते साते स्तोके श्वासोश्वास करे.

हवे पूर्वोक्त स्तोकनुं प्रमाण कहे छे.

आहि वाहि विमुक्कस्स ॥ नीसासूस्सास एगगो ॥ पाणु
सत्त इमो थोवो ॥ सोवि सत्तगुणो लवो ॥ १७७ ॥

लव सत्तहत्तरीए ॥ होइ मुहुत्तो इमंमि ऊसासा ॥ सग-
तीससयतिहुत्तर ॥ तीसगुणा ते अहोरत्ते ॥ १७८ ॥ लस्कंतें-
रस सहसा ॥ नउयसयं अयर संखयादेवे ॥ पस्केहिं
ऊसासे ॥ वाससहस्सेहिं आहारो ॥ १७९ ॥

अर्थ– आहिवाहिविमुक्कस्स के० आधि ते मननी पीडा, अने व्याधि ते शरीरनी पीडा, तेथी विमुक्कस्स के० विशेषे करीने रहित, चिंता तथा श्रमथी रहित एवा मनुष्यनो एक निश्वास–उश्वास तेने प्राण कहीएं. पाणुसत्तइमो के० एवा साते प्राणे थोवो के० एक स्तोक कहीएं. सोविसत्तगुणोलवो के० एवा साते स्तोके एक लव होय. ॥ १७७ ॥ अहींयां सात प्राणने एक स्तोक कहीएं. तेने सातगुणा करीएं तेवारे ओगणपचाश प्राणे एक लव थाय छे.

लव सत्तहत्तरीए के० सित्तोतर लवे होइमुहुत्तो के० एक मुहूर्त होय. इमंमि के० ए एक मुहूर्तमांहे ऊसासा के० केटला श्वासोश्वास होय? ते कहेछे. पूर्वोक्त ओगणपचाशने सीत्तोतेर गुणा करीएं, तेवारे सगतीससयतहुत्तर के० साडत्रीशसेंने तहोतेर श्वासोश्वास होय. ते अहोरत्तेके० एक अहोरात्रमांहे त्रीश मुहूर्त्त थायछे, माटे तेने त्रीशगुणा करीएं; ॥ १७८ ॥ तेवारे एक लाख तेर हजार एकशोने नेवु श्वासोश्वास थाय. एने त्रीश गुणा करीएं, तेवारे तेत्रीश लाख पंचाणु हजारने सातसें श्वासोश्वास एक मानसा थायछे. तेने बारगुणा करतां चार क्रोड सात लाख अडतालीश हजारने चारसें श्वासोश्वास एक वर्षना थायछे. एमज सो वर्षनेविषे पण भावना करवी.

हवे अयरसंखयादेवेपस्केहिं के० जे देवतानुं जेटला सागरोपमनुं आयुष्य होय, ते देवताने तेटले पक्षे श्वासोश्वास होय, अने तेटले हजार वर्षे आहार होय. ते आवी रीते के, जे देवतानुं एक सागरोपमायु होय तेने एकपक्षे उश्वास होय, अने एक हजारवर्षे आहारनी इछा उपजे. जेम सर्वार्थसिद्धे तेत्रीश सागरोपमायु छे, तो तेत्रीश पक्षे श्वासोश्वास अने तेत्रीश हजारवर्षे आहारनी इछा उपजे. ॥ १७९ ॥

हवे जे देवोनुं दश हजार वर्ष उपरांत पण एक सागरोपमनुं पूर्णायु न होय तेना वचमां आहार अने उश्वासनुं कालमान कहेछे.

दस वास सहस्सुवरिं ॥ समयाई जाव सागरं ऊणं ॥ दि-
वस मुहुत्त पहुत्ता ॥ आहारूसास सेसाणं ॥ १८० ॥

अर्थ–जे देवतानुं दश हजार वर्ष उपरांत, समयाइ के० समयादिक एटले समय, आवली, मुहूर्त, दिवस, पक्ष, मास, संवत्सर, युग, एक बे आदि पल्योपम, एम जाव के० यावत् सागरंऊणं के० कांइक ऊणुं सागरोपमायु होय, ते देवताने दिवस पृथक्त्वे आहाराभिलाषा थाय, अने ते मुहूर्त पृथक्त्वे ऊसास करे. सिद्धांतभाषाए पृथक्त्व शब्दनो अर्थ बे आदे देइने नव सीम संख्यानुं मान कहीएं. अहींयां ए भावार्थ जे दश हजार वर्षथी उपरांत एक समयादि वृद्धिए अनुक्रमे दिवस पृथक्त्वे आहार, अने मुहूर्त पृथक्त्वे उसासने वधारता जइएं, ते त्यांसुधी वधारीएं के ज्यांसुधी पूर्ण सागरोपमायुप्रत्ये पक्षथकी उसास अने एक हजार वर्षथकी आहार थाय. ॥ १८० ॥

हवे सिद्धांतमांहे आहारना त्रण भेद छे ते कहेछे.

सरिरेण उयाहारो ॥ तयाइ फासेण लोम आहारो ॥ प-
स्केवा हारो पुण ॥ कावलिउ होइ नायवो ॥ १८१ ॥

अर्थ-केवल शरीरे करी जे आहार ते उंजाहारी. यद्यपि शरीर पांच छे. तथापि तेजस अने कार्मण शरीरे करी जीव उत्पत्ति देशे आवी पूर्व शरीर त्यागे. विग्रहगति अथवा अविग्रह गतिवालो जीव प्रथम समये औदारिक शरीर योग्य पुद्गलाहार करे. बीजा समय आदे देई कार्मणसाथे औदारिक मिश्रे आहार करे, ते ज्यांसुधी शरीर पूर्ण नीपजे, त्यांसुधी. ए पूर्वोक्त सर्व उंजः कहेतां तेजस शरीर, तेणे करी जे आहार ते प्रथम उंजाहार जाणवो.

अने तया के० तथा फासेण के० स्पर्शेंद्रिये करी जे आहार-जेम के तेल चोपडवाथकी मुखे चीकाश थाय. उनाले पाणीनी छांट लागवाथी शीतल पुद्गले तृषा मटे. ए बीजो लोम आहारो के० लोमाहार जाणवो.

अने पक्खेवाहारो के० प्रक्षेपाहार, ते पुण के० वली कावलिउंहोइ के० कोलीआए करी मुख प्रक्षेपे जे आहार ते त्रीजो प्रक्षेपाहार जाणवो. ॥ १०१ ॥

हवे ए त्रणे आहार केइ केइ अवस्थानेविषे होय? ते कहे छे.

उंयाहारा सवे ॥ अपजत्त पजत्त लोम आहारो ॥ सुर नि-
रय इगिंदि विणा ॥ सेसा जवछा स पक्खेवा ॥ १०२ ॥

अर्थ- केवल तेजस शरीरे करी उत्पत्ति देशविषे आपणा शरीरयोग्य जे पुद्गल ते उंज, तेना आहारी सव्वे के० सर्व जीव एकेंद्रि आदे देइने पंचेंद्रि पर्यंत अपर्याप्ताजीव ते उंजा आहारी जाणवा. कोइ एम कहे छे के समस्त स्वयोग्य जेने जेटली पर्याप्ति कही छे, तेटली पर्याप्तिए अपर्याप्ता होय ते उंजाहारी जाणवा. ते जूठुं कहे छे. कारण के, शरीर पर्याप्तिथकी प्रारंभी जीव लोमाहारी लोमे करे, अंग प्रत्यंगे करी पुद्गलआकर्षी आहार करे; तेमाटे अहींयां शरीर पर्याप्ते अपर्याप्त होय ते जाणवुं. परंतु आहार पर्याप्ते अपर्याप्तो न जाणवो. केमके ते तो अणाहारी होय, अने शरीर पर्याप्ते पजत्त के० पर्याप्ता ते सर्वने लोमाहारो के० लोमाहार होय.

अने सुरनिरयइगिंदिविणा के० देवता, नारकी अने एकेंद्री ए त्रणविना सेसाजवछा के० शेष जे बाकी समस्त जवस्थ एटले संसारी जीव बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री, पंचेंद्री, तिर्यंच, मनुष्य, ते सपक्खेवा के० सप्रक्षेपा प्रक्षेप ते कवलाहारी होय. अने देवता, नारकी, तथा एकेंद्रीने कवलहार नथी; किंतु पर्याप्ति पूर्ण कर्या पछी लोमाहारी होय. तेमां देवता ते मनकल्पित शुज पुद्गल सर्व कायाए आहार करे. नारकीने अशुजपणे परिणमे; ते देवता नारकीना आहार पुद्गलने विशुद्ध, अवधिज्ञानी एवा पंचानुत्तरविमानवासी देवता देखे तथा जाणे, परंतु नारकी आदे देइ ग्रैवेयक सुधीना देवता अवधिज्ञाने आहार पुद्गल न देखे.

वली आहार विशेष कहे छे.

सच्चित्ता चित्तो जय ॥ रूवो आहार सव तिरियाणं ॥
सव नराणं च तहा ॥ सुरनेरइयाण अच्चित्तो ॥ १०३ ॥

अर्थ- सवतिरियाणं के० सर्व तिर्यंचने, अने सव्वनराणं के० सर्व मनुष्योने त्रिविधाहार होय. केवारेक सचित्त, केवारेक अचित्त, अने केवारेक उजयरूवो के० उजयरूप; एटले सचित्ताचित्त ते मिश्र आहार होय. च के० वली तहा के० तेमज सुरनेरइयाण के० देवता अने नारकीने अचितो के० सदा अचित्ताहार होय.

आजोगा णाजोगा ॥ सवेसिं होइ लोम आहारो ॥ निर-
याणं अमणुन्नो ॥ परिणमइ सुराण समणुन्नो ॥ १०४ ॥

अर्थ- अपर्याप्तावस्थाएं सर्व जीवोने अजाणपणे आहार परिणमे. जेम वर्षाकाले शीतल पुजलने फरसवाथी घणुं मूत्र अवे, अने पर्याप्तावस्थाएं सर्व लोमाहारी जीवोने आजोग के० जाणतां अने अणाजोग के० अजाणतां एटले केवारेक जाणतां अने केवारेक अजाणतां आहार परिणमे, अने एकेंडीने तथा समूर्छिम मनुष्यने - मनरहितपणे सर्वथा अजाणतांज आहार परिणमे, ते लोमाहार निरयाणं के० नारकीने अशुज कर्मोदये करी अमणुन्नो के० अमनोज्ञ एटले मनने असुहामणो परिणमइ के० परिणमे. तथा तेहज लोमाहार सुराण के० देवताने शुज कर्मोदये करी समणुन्नो के० मनोज्ञपणे सहित परिणमे. तेवार पढी तृप्तिपूर्वक परम संतोष थाय. ए कारणे देवताने आयुष्य उपर आहार कालमान ठे; परंतु नारकीने आहारे कालमान न जाणवुं.॥१७४॥

एज आहार प्रस्तावे नारकी तिर्यंच तथा मनुष्योने पण आहार कालमान कहे ठे.

तह विगल नारयाणं ॥ अंतमुहुत्ता सहोइ उक्कोसो ॥ पंचिंदि तिरि नराणं ॥ साहाविउ उठ अठमउ ॥ १७५ ॥

अर्थ- तह के० तेमज विगल के० विकलेंडी ते बेंडी, तेंडी अने चउरेंडी, वली नारयाणं के० नारकीने एकवार आहार लीधा पढी वली आहारनी इला उक्कोसो के० उत्कृष्टो अंतमुहुत्तासहोइ के० अंतर मुहूर्त्त उपरांत उपजे. अने एकेंडी पृथ्वीकायादिकने आहाराजिलाष सदा एटले निरंतर उपजे. अने पंचिंदितिरि के० पंचेंडी तिर्यंचने साहाविउ के० स्वजावे ताप रोगादिकना अजावे उत्कृष्टो उठ के० बे अहोरात्रने अंतरे आहाराजिलाष उपजे. अने नराणं के० मनुष्यने अठमउ के० त्रण अहोरात्रने अंतरे आहाराजिलाष उपजे. ए बेउ उत्कृष्टो आहारांतर ते उत्तरकुरु, देवकुरु, तथा जरत अने ऐरवते सूषम-सूषमाकाले त्रण पल्योपमायुवाला तिर्यंच मनुष्य आश्री जाणवो. ॥ १७५ ॥

हवे कीयो जीव आहारक अने कीयो जीव अनाहारक ? ते कहे ठे.

विग्गह गइ मावन्ना ॥ केवलिणो समुहया अजोगीय ॥ सिद्धाय अणाहारा ॥ सेसा आहारगा जीवा ॥ १७६ ॥

अर्थ- विग्रहगतिवाला जीव जे समश्रेणी मूकीने विदिशाए देखाय; अथवा विदिशाए उपन्या, एटले विग्गहगइ मावन्ना के० विग्रहगतिने प्राप्त थएला जीव, तथा केवली समुद्घात करतां, अने अजोगीय के० सैलेशीकारण करतां अयोगी नामा चौदमे गुणठाणे थका वली आठ कर्म क्षय करी जे सिद्ध थया; ए सर्व जीव अणाहारा के० अणाहारक जाणवा. अने सेसा आहारगाजीवा के० शेष एटले बाकी बीजा संसारी जीव ते सर्व आहारक जाणवा. ॥ १७६ ॥

जावार्थ ए ठे जे विग्रहगतिवाला उत्कृष्टपणे चार समय अणाहारी होय; अने आठ समय प्रमाण केवली समुद्घात ठे; तेमां त्रीजे चोथे अने पांचमे समये केवल कार्मण काययोगी होय. ते त्यां त्रण समय अणाहारक जाणवा. अने चौदमे गुणठाणे सैलेशीकरणे अंतर मुहूर्त्तप्रमाण अणाहारक जाणवा. अने सादि अनंत मोक्षमांहे सिद्धना जीव अनंतकाल अणाहारक जाणवा.

हवे देवतानुं स्वरूप कहे ठे.

केसट्ठि मंस नह रोम ॥ रुहिर वस चम्म मुत्त पुरिसेहिं ॥ रहिया निम्मल देहा ॥ सुगंध नीसास गय लेवा ॥ १७७ ॥

अर्थ– सर्व देवता पूर्वजवनां उपजावेलां शुजकर्मना उदयथकी केश, अहि के० हाड, मंस के० मांस नख, रोम, रुधिर, वसा के० मांसनी चरबी, चामडी, मूत्र, पुरिष, (विष्ठा), एर्उए करी रहिया के० रहित एवुं निम्मल के० मलरहित शरीर होय. कपूर तथा कस्तुरीना सुगंध सरखो मुखनो निश्वास होय. तथा गतलेपा के० जाति लावण्यनी पेरे रज प्रश्वेदादिकना उपलेप रहित होय. ॥ १७७ ॥

अंतमुहुत्तेणंचिय ॥ पज्जत्ता तरुण पुरिस संकासा ॥ सव्वंग
जूसणधरा ॥ अजरा निरुया समा देवा ॥ १७७ ॥

अर्थ– वली उत्पत्तिकाले अंतरमुहूर्त्तमांहे पर्याप्ति पूर्ण करया पढी अत्यंत तरुण पुरुष सरखा सव्वंग के० सर्वांगनेविषे जूषणना धरनार, अहींयां श्रीजीवाजिगमसूत्रना अजिप्राये कोइक कहे छे के, देवता आजरण तथा वस्त्रेकरी रहित छे, ते उत्पत्तिकालेज जाणवा. परंतु उपपात सजाए उपजे, अजिषेक सजाए स्नान करे, अलंकार सजाए अलंकार पेहेरे,, व्यवसाय सजाए पुस्तक वांची धार्मिक पींछी प्रमुख पूजोपकरण व्यवसाय लीए, पढी सुधर्मा सजाए सिद्धायतननेविषे जिनप्रतिमाने पूजे. ए सर्व जूदां जूदां कृत्य करे तो तेने सदाकाल आजरण अने वस्त्ररहित केम कहियें ? ते माटे जे एम कहे छे ते असंप्रदाय अर्थ जाणवो. मात्र उत्पत्ति वेलाएज आजरण तथा वस्त्ररहित होय. वली सदा यौवनवय प्राप्त, जरारहित, निरुया के० निरुज ते काश श्वासादिक रोगरहित, समा के० समचतुरंस्र संस्थानी देवा के० देव होय.

अणिमिस नयणा मण ॥ कज्ज साहणा पुप्फ दाम अमिला-
णा ॥ चउरंगुलेण जूमिं ॥ न छिवंति सुराजिणाविंति ॥ १७ए ॥

अर्थ– वली देवता स्वजावे अणिमिसनयणा के० अनिमिषनेत्र एटले देवशक्ति विशेषे आंख मीटकारे नहीं. मणकज्जसाहणा के० मनेकरी सर्व कार्य साधक होय, अने जेमना उरनेविषे पुप्फदाम के० फूलनी माला ते निरंतर अमिलाण के० अम्लान एटले कुमलाय नहीं एवी होय. वली जेउ मनुष्यलोकमांहे आव्या थका चउरंगुलेण जूमिं के० चार अंगुल जूमिकाथकी उंचा पग राखे; पण जूमिकाने नछिवंति के० फरसे नही. एवा सुरा के० देव जिणाविंति के० श्रीतीर्थंकर अने केवलीए कह्या छे.

हवे जे कारणे देवता मनुष्यलोकमां आवे ते कारण कहे छे.

पंचसु जिणकल्लाणेसु ॥ चेव महरिसि तवाणुजावाउ ॥
जम्मंतर नेहेणय ॥ आगछंति सुरा इहयं ॥ १ए० ॥

अर्थ– पंचसुजिणकल्लाणेसु के० श्रीतीर्थंकरना जन्मादिक पांच कल्याणकोने विषे तथा महरिसितवाणुजावाउ के० महोटा रुषीश्वरना तपानुजावे एटले तपने प्रजावे, वली जम्मंत्तरनेहेणय के० जन्मांतरना स्नेहे करी जेम शालिजडना पिता आव्या तेम, अथवा रीश थकी संगमो देव जेम आव्यो तेम, ए कारणे आगछंतिसुरा इहयं के० देवता अहींया आवे, पण कारणविना आवे नही. ॥ १ए० ॥

ते देव कारणविना शामाटे न आवे ? ते कहे छे.

संकंति दिव्वपेमा ॥ विसय पसत्ता समत्त कत्तव्वा ॥ अण-
हीण मणुयकज्जा ॥ नरजवमसुहं नइंति सुरा ॥ १ए१ ॥

अर्थ– जेवारे देवता देवलोकनेविषे उपजे, तेवारे तत्काल रमणिक देवांगनाना अंगविषे दिव्य प्रेम पर-

स्पर संक्रंति के० संक्रमे एटले मले. वली विषय जे देवांगनाना स्पर्श, शब्द, रूप तेनेविषे अत्यंत पसत्ता के० प्रसक्त एटले विशेषे करीने आसक्त ते एक घडीपर्यंत पण मूकी शके नहीं. वली स्नान, वनविहार, नाटकविलोकन, प्रमुख देवकार्य पूर्ण थयाविना, वली देवताने मनुष्यसारुं कार्य कांइ नहीं के जेना आधिनपणे करी देवता मनुष्यलोकमां आवे. ते कारणे अशुन्न अने दुर्गंधमय एवा मनुष्यलोकनेविषे देवता न आवे. तेहज दुर्गंधपणुं कहे छे. ॥ १९१ ॥

चत्तारि पंच जोयण ॥ सयाइ गंधोय मणुय लोगस्स ॥
उढ्ढं वच्चइ जेणं ॥ नहुदेवा तेण आवंति ॥ १९२ ॥

अर्थ– जेणं के० जे कारणे चारसें पांचसें योजन सुधी मणुयलोगस्स के० मनुष्यलोकसंबंधी मृतकलेवर, मूत्र, पुरीषसंबंधी जे दुर्गंध ते उढ्ढंवच्चइ के० उंचे जाय. तेण के० ते कारणे मनुष्य लोकनेविषे नहुदेवा आवंति के० देवता न आवे. अहीयां नव योजनसुधी मूलगा गंध पुजल तेवार पछी ते पुजले आगला पुजल वासीजे, वली ते पुजले आगलो पुजल वासीजे, एम अन्योन्य अनेरा अनेरा पुजल वासतां चारसें अथवा पांचसें योजनसुधी ऊंचो गंध जाय. जे काले श्रीअजीतनाथने वारे घणा मनुष्य होय, तेवारे कलेवर प्रमुख पण घणां होय. त्यां पांचसें योजन सुधी, तथा बीजी परे चारसें योजनसुधी गंध उंचो जाय. अथवा देवता अत्यंत शुन्नप्रकृतिवंत छे; तेने थोडुं दुःख ते पण घणुं थइ परिणमे; तेथी चारसें पांचसें योजन कह्या. नहीं तो मनुष्यने घ्राणेंद्रियनो विषय नव योजन सुधी छे, अने देवताने एकांते निश्चय नथी. ॥ १९२ ॥

हवे देवताने न्नव प्रत्ययिक अवधिज्ञाननुं विषयक्षेत्र कहेछे.

दो कप्प पढम पुढविं ॥ दो दो दो बीय तइयगं चउथिं ॥
चउ उवरिम उहीए ॥ पासंति पंचमं पुढविं ॥ १९३ ॥

अर्थ–दोकप्प के० पहेला बे देवलोकना देव ते पढमपुढविं के० पेहेली नरकपृथ्वीसुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अहीयां ए न्नावार्थ छे जे सौधर्म अने ईशानेंद्रना सामानिकादिक उत्कृष्टायुवाला जे देवो, ते रत्नप्रन्ना पृथ्वीना सर्व हेठला न्नागसुधी अवधिए करी देखे. पछी ते उपरना दो के० बे सनत्कुमार ने माहेंद्रना देवता बीजी शर्करप्रन्नाप्रते देखे. एमज ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकना देवो ते त्रीजी वालुकाप्रन्नाप्रते देखे. अने शुक्र तथा सहस्रारना देव चोथी पंकप्रन्ना प्रते देखे. तथा चउउवरिम के० ए थकी उपरना आणत, प्राणत, आरण, अने अच्युत, ए चार देवलोकना देवता ते पासंतिपंचमंपुढविं के० पांचमी धूमप्रन्ना नामे नरकपृथ्वी सुधी देखे. पण एटलुं विशेष जे आणत ने प्राणत देवथकी आरण अने अच्युतवाला देव पांचमी पृथ्वीना प्रतरे विशुद्धतर घणा पर्यायवंत देखे. एम ज्यां ज्यां बे बे जोडला छे, त्यां पहेला थकी बीजो सुविशेष देखे. ॥ १९३ ॥

छठि छ ग्गेविज्जा ॥ सत्तमीयरे अणुत्तर सुराऊ ॥ किंचूण
लोगनालिं ॥ असंखदीवुदहि तिरियंतु ॥ १९४ ॥

अर्थ–त्रण हेठलना, अने त्रण मध्यना एवं छ ग्रैवेयकना देव ते छठी तमप्रन्ना नरकपृथ्वीसुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अने उपरना त्रण ग्रैवेयकना देवता ते सत्तमीयरे के० सातमी तमःतमप्रन्ना नामा नरकपृथ्वी सुधी देखे. अने पंचानुत्तरवासी देव ते किंचूणलोगनालिं के० कांइक ऊणी लोकनाली पंचा-

स्तिकायरूप चौद राज प्रमाण अवधिज्ञाने करी देखे. एतावता पंचानुत्तर उपर बार योजन सिद्धशिला छे. अने पंचानुत्तरना देव उंचुं पोताना विमाननी ध्वजा सुधी देखे. ते माटे कांइक उणी लोकनालीने देखे. तथा तिरियंतु के० तीर्छु सौधर्म अने ईशानादिकना देव असंख्याता दीवुदहि के० द्वीप अने समुद्रने देखे. ॥ १९४ ॥

बहुअरगं उवरि मगा ॥ उढंस विमाण चूलिय धयाइ ॥
ऊणद्ध सागरे संख ॥ जोयणा तप्पर मसंखा ॥ १९५ ॥

अर्थ–उवरिमगा के० उपर उपर देवलोकवासी देवता ते बहुअरगं के० बहुत्तरक असंख्याता असंख्याते भेदे करी बहुत्तर बहुतम तिर्छु अवधिज्ञाने करी देखे. तेने अवधिज्ञान पण विशुद्ध विशुद्धतर जाणवुं. अने समस्त देवता ते उढ्ढंस विमाण चूलिय धयाइ के० उचुं पोतपोताना विमाननी चूलिकानी ध्वजा सुधी देखे. उपरांत देखे नहीं. केमके देवताना भव स्वभावथकी उंचुं ध्वजासुधीज देखे. एटले वैमानिकने उत्कृष्टुं अवधिज्ञान कह्युं. अने जघन्य तो वैमानिकने अंगुलने असंख्यातमे भागे देखे, एटलुं अवधिज्ञान होय. अहींयां सिद्धांतमां सर्व जघन्य अवधिज्ञान मनुष्य अने तिर्यंचमांहे कह्युं छे. पण देवताने कह्युं नथी. तो अहींयां केम कह्युं ? ते भावार्थ श्रीआवश्यकनी पीठिकामध्ये देवताने उपपात काले परभवनुं अवधिज्ञान अंतरमुहूर्त्तसुधी होय. तेवार पछी देवभवसंबंधी अवधिज्ञान उपजे. एटले शंका निवृत्तिए पूर्वोक्त उपपातकाले अवधिज्ञान जेने उपजे एवो तो कोइक होय, ते अल्पपणा माटे सूत्रकारे लख्युं नहीं. एटले वैमानिकने उंचु नीचुं तिर्छु अवधिक्षेत्र कह्युं.

हवे गाथाना उत्तरार्धवडे शेष देवताने सामान्यपणे अवधिक्षेत्र कहे छे, भुवनपति, व्यंतर अने ज्योतषी देवो ऊणद्धसागरे के० ऊणेअर्द्धसागरोपमायुष्ये अवधिज्ञाने करी संखजोयण के० संख्याता योजनसुधी देखे. अने तेवार पछी ज्यारे तप्पर के० तेना उपर आयुष्य वधे; त्यारे असंख्याता योजनसुधी देखे. एम जेम जेम आयुवृद्धि थाय, तेम तेम असंख्यातामां पण वृद्धि थती जाय. ॥ १९५ ॥

पणवीस जोयण लहु ॥ नारय भवण वण जोइकप्पाणं ॥
गेविज्जणुत्तराणय ॥ जइ संखं उहि आगारा ॥ १९६ ॥

अर्थ– अने भुवनपति तथा व्यंतर जे दश हजार वर्षना आयुष्यवाला, ते लहु के० जघन्यथकी अवधिक्षेत्र पणवीस जोयण के० पचीश योजन देखे. अहींयां फलितार्थ कहे छे. दशे भुवनपतिने जघन्य तो पचीश योजन अने उत्कृष्टुं असुर कुमारनिकायने असंख्याता द्वीप अने समुद्र देखे, एटलुं अवधिक्षेत्र होय. शेष नवनिकायने संख्याता योजन अवधिक्षेत्र, ज्योतषीने जघन्योत्कृष्ट संख्याता योजन अवधिक्षेत्र होय. एटले तेउ संख्याता द्वीपसमुद्र देखे. व्यंतरने जघन्य तो पचीश योजन, अने उत्कृष्टुंसंख्याता योजन अवधिक्षेत्र होय. एटले संख्याता द्वीप अने समुद्र अवधिज्ञाने करी देखे.

हवे गाथानां पाछलां त्रण पदे करी नारकी, देवता, तिर्यंच, अने मनुष्यने अवधिज्ञानक्षेत्रनुं संस्थान कहे छे. एक नारय के० नारकी, बीजा भवण के० भुवनपति, त्रीजा वण के० व्यंतर, चोथा जोइ के० ज्योतषी, पांचमा कप्पाण के० बार देवलोकना देव, छठा गेविज्ज के० ग्रैवेयकना देव, सातमा अणुत्तराणय के० अनुत्तरविमानना देव, ए सातने जइसंखं के० यथासंख्याए एटले अनुक्रमे उहि के० अवधिज्ञाननो जे आगारा के० आकार एटले संस्थान होय ते कहे छे. ॥ १९६ ॥

तप्पागारे पल्लग ॥ पडहग जल्लरि मुइंग पुप्फ जवे ॥ ति-
रिय मणुएसु उही ॥ नाणाविह संठिउ जणिउ ॥ १९७ ॥

अर्थ- नारकीनुं अवधिज्ञान तपागारे के० पाणी उपर तरवाना त्रापाने आकारे, भुवनपतिनुं अवधिज्ञान पल्लग के० पालाने आकारे, व्यंतरनुं अवधिज्ञान पडहग के० ढोलने आकारे, ज्योतषीनुं अवधिज्ञान जल्लरि के० जल्लरीने आकारे, बार देवलोकना देवोनुं अवधिज्ञान मुइंग के० मृदंगने आकारे, ग्रैवेयकना देवनुं अवधिज्ञान पुप्फ के० फूलेजरी चंगेरीने आकारे, अनुत्तरदेवोनुं अवधिज्ञान जवे के० कुमारी कन्यानो गलकंचुउ जेवो पेशवाद तूरकणी पहिरणो पहेरे एने ऊर्ध्वसर कंचुक कहे छे. ए नामे मारवाड देशमां प्रसिद्ध छे. तेने आकारे जाणवुं, अने तिरियमणुएसुउही के० तिर्यंच तथा मनुष्यने अवधिज्ञान नाणाविह के० नाना प्रकारना संस्थाने संठिउ के० संस्थित, जणिउ के० कह्युं छे. जेम स्वयंभूरमण समुद्रमांहे मत्स सर्व आकारे छे; परंतु वलयाकार नथी. अने नर तथा तिर्यंचने अवधिज्ञान वलयाकार पण छे. ॥१९७॥

हवे नारकी, देवता, मनुष्य, अने तिर्यंच ए चारमांहे कोने केइ दिशाए अधिक अवधिज्ञान होय? ते कहेछे.

उढ्ढंभवण वणाणं ॥ बहुगो वेमाणियाण हो उही ॥ नार-
य जोइस तिरियं ॥ नर तिरियाणं अणेगविहो ॥ १९८ ॥

अर्थ- भवण के० भुवनपति तथा वणाणं के० व्यंतर, ए बेउने अवधिज्ञान उढ्ढं के० उंचुं बहुगो के० घणुं होय, अने तीर्छु तथा नीचुं थोडुं होय. तेमज विमाणियाण के० वैमानिकने अहो के० नीचुं उही छे० अवधिज्ञान घणुं होय. अने तीर्छु तथा उंचुं थोडुं होय. वली नारकी तथा ज्योतिषीने तिरियं के० तिर्छु अवधिज्ञान घणुं होय. अने उंचुं तथा नीचुं थोडुं होय, अने नर के० मनुष्य तथा तिरियाणं के० तिर्यंचने अणेगविहो के० अनेक प्रकारनुं अवधिज्ञान होय. एटले कोइने उंचुं घणुं होय, कोइने नीचुं घणुं होय, कोइने तिर्छु घणुं होय, एम नानाप्रकारे विचित्र जाणवुं. ॥ १९८ ॥

हवे ए देवोनुं द्वार पूर्ण करी नारकीनुं द्वार जोडतो कहे छे.

इयदेवाणं जणियं ॥ ठिइ पमुहं नारयाण वुछामि ॥ इग
तिन्नि सत्त दस सतर ॥ अयर बावीस तित्तीसा ॥ १९९ ॥
सत्तय पुढवी सुठिई ॥ जिठो वरिमाइ हिठ पुढवीए ॥
होइ कमेण कणिठा ॥ दसवास सहस्स पढमाए ॥ २०० ॥

अर्थ- इति पूर्वोक्त प्रकारे देवाणं के० देवतानां ठिइपमुहं के० स्थिति प्रमुख एटले स्थिति, भुवन, अवगाहना, ते शरीर प्रमाण उपपात विरहकाल, चवन विरहकाल एक समये उपपात संख्या, एक समये चवन संख्यां, गति अने आगतिरूप नव द्वार जणियं के० कह्यां. हवे एहज नव द्वार नारयाण के० नारकी साथे जोडीने वुछामि के० हुं कहीश. हवे यथोद्देश, निर्देश, एटले जे द्वारनो पहेलो उद्देश कीधो हतो, तेज द्वार अहींयां पण प्रथम कहे छे. त्यां साते नरकनी उत्कृष्टी अने जघन्यायुस्थिति अनुक्रमे कहे छे.

रत्नप्रभा पृथ्वीनेविषे उत्कृष्टी स्थिति एक सागरोपम, एम बीजी शर्करप्रभानेविषे त्रण सागरोपम. त्रीजी वालुकाप्रभानेविषे सात सागरोपम, चोथी पंकप्रभानेविषे दश सागरोपम, पांचमी धूमप्रभानेविषे सतर सागरोपम, छठी तमप्रभानेविषे बावीश सागरोपम, सातमी तमतमप्रभानेविषे तेत्रीश सागरोपम, ॥ १९९ ॥ ए

सत्तयपुढवीसुठिई के० सात नरकपृथ्वीनेविषे आयुष्यनी स्थिति ते जिठो के० ज्येष्ठ एटले उत्कृष्टी कही. हवे उवरिमा के० उपरनी उत्कृष्टी स्थिति ते हिठ के० हेठला नरके जघन्य जाणवी. जेम रत्नप्रनानी उत्कृष्टी एक सागरोपमनी स्थिति ते शर्करप्रनाए जघन्यस्थिति जाणवी. एम उपरनी उपरनी उत्कृष्टीस्थिति ते हेठल हेठल अनुक्रमे कणिठा के० कनिष्ट एटले जघन्य जाणवी. जेम ठठी तमप्रनानी बावीश सागरोपम उत्कृष्टी स्थिति ते सातमी तमतमप्रनानेविषे जघन्य जाणवी. अने पढमाए के० पहेली रत्नप्रना पृथ्वीएं दश दजार वर्ष जघन्यस्थिति जाणवी. तथा जघन्य अने उत्कृष्टीनी वचमां जे आयुष्यनी स्थिति होय, ते मध्यम स्थिति जाणवी. सघला नरकनेविषे एहज व्यवहार जाणवो. ॥ २०० ॥

हवे रत्नप्रना पृथ्वीना तेर प्रतर ठे. बीजीना अगीयार, त्रीजीना नव, चोथीना सात, पांचमीना पांच, ठठीना त्रण, सातमीनो एक, ए प्रतरसंख्या आगल कहेशे. हाल ते प्रतरो प्रते जघन्य तथा उत्कृष्टी आयुष्यस्थिति कहे ठे.

नवइ सम सहस लरका ॥ पुवाणं कोडी अयर दस नाग॥
इक्किक्क नाग वुड्ढी ॥ जाअयरं तेरसेपयरे ॥ २०१ ॥ इय
जिठ जहन्ना पुण ॥ दस वास सहस्स लरक पयर डुगे ॥
सेसेसु उवरि जिठा॥ अहो कणिठाउ पइं पुढवी ॥ २०२ ॥

अर्थ– रत्नप्रना पृथ्वीना पहेला प्रतरनेविषे नवइ सहस्स के० नेवु हजार समा के० वर्ष बीजा प्रतरनेविषे नेवु लाख वर्ष, त्रीजा प्रतरनेविषे एक पूर्व कोडी वर्ष, चोथा प्रतरनेविषे एक सागरोपमना दश नाग करीएं, तेवो एक नाग. तेवार पठी इक्किक्कनागवुड्ढी के० प्रतरे एकेको नाग वधारीएं तेवारे जाव के० यावत् तेरमा प्रतरनेविषे अयरं के० एक सागरोपमनी उत्कृष्टी आयुस्थिति थाय. एटले पांचमे प्रतरे बे नाग, ठठे त्रण नाग, सातमे चार नाग, आठमे पांच नाग, नवमे ठ नाग, दशमे सात नाग, अगीयारमे आठ नाग, बारमे नव नाग, अने तेरमे प्रतरे दश नाग एटले तेरमा प्रतरे सागरोपम पूर्ण. ॥ २०१ ॥ इयजिठ के० ए उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति कही.

हवे पुण के० वली जहन्न के० जघन्य स्थिति कहे ठे. दसवास सहस्सलरकपय बे डुगे के० प्रथम प्रतरनेविषे अनुक्रने दश हजार वर्ष, बीजे प्रतरे दश लाख वर्ष, यद्यपि दश लाख सूत्र पाठमां न कह्यां, परंतु उत्कृष्टी स्थितिने अधिकारे नेवु सहस्र नेवु लाख उपर जोडी लाख कह्यां; तेने अनुसारे पाठमां दश शब्द कह्या विना पण दश लाख कहेतां दोष नथी. अने सेसेसुउवरिजिठा के० –हवे आगला त्रीजा प्रतर आदे देइने जे प्रतरो ठे, तेउनेविषे उवरि के० उपरना प्रतरनी जे जिठा के० उत्कृष्टी स्थिति ठे, तेज आगले अहोकणिठाउ के० अधो एटले नीचे नीचे प्रतरे कनिष्ठ एटले जघन्यस्थिति पइंपुढवी एटले प्रत्येक पृथ्वी प्रते जाणवी, एटले जघन्य स्थिति होय. ते स्पष्टार्थ यंत्र देखी समजजो. एटले रत्नप्रना पृथ्वी विषे उत्कृष्टी स्थिति कही. अने सर्व पृथ्वीविषे प्रत्येक प्रतरे जघन्यस्थिति कही. ॥ २०२ ॥

हवे बीजी नरक पृथ्वी आदे देइ शेष पृथ्वीनेविषे उत्कृष्टी स्थिति कहेवाने अर्थे करण कहे ठे.

उवरि खिइ ठिइ विसेसो ॥ सग पयर विहत्तु इन्न संगुणिउ ॥
उवरिम खिइ ठिइ सहिउ ॥ इछिय पयरंमि उक्कोसा ॥ २०३ ॥

अर्थ– उवरि के० उपरनी खिइ के० क्षिति एटले पृथ्वी, तेनी जे उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति, तेने इन्न

के० वांछित नरक पृथ्वीनी उत्कृष्टी स्थिति साथे विसेसो के० विश्लेष करीएं, एटले अधिक स्थितिमांथी ओछी स्थिति काढीएं, शेष रहे तेने पण उपचारथी विश्लेप कहीएं. ते विश्लेषनो आंक सगपयरविहत्तुश्च के० अहींयां वांछी नरक पृथ्वीने सग एटले स्वस्व ते पोतपोताना प्रतरे वेहेंचियें. ते वेहेंचतां जे आंक आवे ते प्रतर संख्याए संगुणिउं के० गुणीएं, ते गुणे थके जे आंक आवे ते उवरिमखिइ के० उपरनी पृथ्वीनी उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति तेणे सहित करीएं, तेवारे इच्छियपयरंमिउक्कोसा के० वांछीत प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति थाय.

ते उदाहरणे देखाडे छे. जेम शर्करप्रजानेविषे उत्कृष्टी स्थिति त्रण सागरोपम छे; अने रत्नप्रजानी उत्कृष्टी स्थिति एक सागरोपम छे; तेनो विश्लेप करीएं त्यारे शेष बे सागरोपम रहे. ते बे सागरोपमने शर्करप्रजाना अगीआरे प्रतरे जाग आपीएं; तेवारे एक जागमां एक सागरोपमना अगीआरीआ बे जाग आवे ते बेने वांछित प्रतर साथे गुणिएं, तेवारे प्रथम प्रतरे एकंस गुण्या बे जागज होय. तेने उपर वली रत्नप्रजा पृथ्वीनी उत्कृष्टीस्थिति एक सागरोपमनी छे, ते जेली करीएं, तेवारे प्रथम प्रतरे एक सागरोपम, अने उपर एक सागरोपमना अगीआरीआ बे जाग आवे. एटली शर्करप्रजा पृथ्वीना प्रथम प्रतरे उत्कृष्टि स्थिति जाणवी. ए रीते प्रत्येक प्रतरे बे बे जाग वधारीएं, त्यारे अगीयार जागे सागरोपम वंधाय. एम यावत् अगीयारमे प्रतरे त्रण सागरोपम पूर्णायु थाय; अने पेहला प्रतरनी उत्कृष्टि स्थिति ते बीजे प्रतरे जघन्य जाणवी. ए पण यंत्र देखी समजजो.

एमज त्रीजी नरकपृथ्वीए पण एहज करण जाणवुं. तो ए त्रीजी वालुप्रजा, चोथी पंकप्रजा; पांचमी धूमप्रजा,छठी तमःप्रजा, ए चारेनी यंत्र स्थापना जोजो, अने सातमी तमतमा प्रजाए एकज प्रतर छे. त्यां पांच नरकवासा छे. त्यां काल, महाकाल, रौरव, महारौरव ए चार स्थानके जघन्य बावीश सागरोपमायु, अने उत्कृष्टुं तेत्रीश सागरोपमायु छे. अने पांचमो अपइठाणो नरकावासो छे, त्यां अजघन्योत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमायु छे. एम साते नरकनेविषे ज्यांसुधी जीवे त्यांसुधी सदा वेदना वेदे. आंख मीची उघाडीएं एटलो वखत पण नारकीने सुख नथी. किंतु एकांत दुःखज बांध्युं छे; ते वेदे. हवे नारकीने एक क्षेत्र वेदना, बीजी अन्योन्य वेदना, अने त्रीजी परमाधामिकृत वेदना, ए त्रणे वेदना, किंचित् विचरीने कहेछे.

तेमां प्रथम क्षेत्रवेदना कहेछे. एक रत्नप्रजा, बीजी शर्करा, त्रीजी वालुका, एना नारकी शीतयोनियाछे, अने योनि स्थानविना बीजी जे नरकभूमिका छे ते उष्ण छे, तेमाटे नारकी शीतयोनिया ते उष्ण वेदना वेदे छे. त्यां जेवा अग्निवर्ण खेरना अंगारा ते करतां पण अत्यंत नरकभूमिका उष्ण जाणवी.

एम बीजा पण नरकोनेविषे जावना जाणवी. पंकप्रजा नरके उपरना घणा नरकावासा तो उष्ण छे, अने नीचला थोडा नरकावासा थोडा शीत छे. धूमाने विषे नरकावासामां शीतल घणाछे, अने उष्ण थोडा छे. तथा छठी अने सातमीए एकांत शीतलभूमिका छे, अने नारकी एकांत उष्णयोनिया छे, परंतु नीचे नीचे नरके अनंतगुण तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम छे. ते नरकोमध्ये उष्णवेदना अने शीतवेदना जे छे तेनुं स्वरूप आगमवेदी एवुं कहेछे के, ग्रीष्मऋतुना अंते मध्यान्हसमये सूर्य प्राप्त थयो छतां, अने आकाश मेघरहित छतां अत्यंत दुष्ट पित्तप्रकोपे करी व्याकुल अने छत्ररहित चारे दिशिए प्रदीप्त थएली अग्निज्वाला, तेणे करी व्याप्त एवा कोइ पुरुषने जेवी उष्णवेदना होय, तेकरतां पण उष्णवेदना नरकावासानेविषे रहेला नारकीने अनंतगुणी वेदना जाणवी.

अने शीतयोनिया नारकीने उष्णवेदना नरकावासाथी लेइ खेरना अंगारा मांहे नाखी धमे, तेवारे ते नारकी चंदन जेवी शीतलता पामी अत्यंत सुखी थयाछता ते अग्निमांहे निद्रा पामे. वली पोष तथा माघ महीनामां रात्रीने समये शीतलवायु वाय तेणे करी जेम हृदयादिक कांपे, तथा हिमाचलमांहे वस्त्ररहित बेठे थके उपरथी हिम पडतां जेवी शीतवेदना होय, तेथी अनंतगुणी शीतवेदना नरकावासामां होय. ते

शीतवेदना युक्त, नरकमांथी ते नारकीने बाहेर काढी पूर्वोक्त हिमाचलादिक शीतल स्थले जो स्थापन करीएं तो तेवारे ते निरुपम सुखी थया छता निद्रा प्रते पामे.

वली प्रक्षेप गाथा कहे छे.

बंधण गइ संठाणा ॥ नेया वन्नाय गंध रस फासा ॥ अगुरु लहु सद्द दसहा ॥ असुहा ॥ विय पुग्गला निरए ॥ २०४ ॥

अर्थ—नरकनेविषे क्षेत्र स्वभावथकी एवा दश प्रकारना पुजलनो परिणाम दुखदायी होय ते जूदा जूदा वखाणे छे. प्रतिक्षणे जेजे आहारादिक नानाप्रकारना पुजलनुं जे बंधन ते प्रदीप्त थएला अग्नि करतां पण अत्यंत दारुण होय. बीजो गइ के० गति ते उंट सरखी होय, ते गति तप्तलोह सरखी धरती उपर पग धारण करवा करतां पण अत्यंत तीव्र छे. त्रीजुं संठाण ते अत्यंत तीव्र तीव्र हुंडक संस्थान ते पांख छेदन थयेलो पद्दी जेवो दुखी होय तेवो दुखदायक छे, जे दीठेथके पण माहा उद्वेगकारी होय. चोथुं भेया ते भींत प्रमुखना पुजल जे उडीने शरीरे लागे, ते शस्त्र—खड्गधारा सरखा लागे. पांचमुं ते नरकावासानो वर्ण सर्वत्र अंधकारमय, विष्टा, मूत्र, श्लेष्म, मल, लोही, वसा, परु अने मेदे भख्युं तलीआनुं भाग छे, स्मशाननी, पेरे ठाम ठाम मांस, केश, हाड, नख, दांत, चर्म, पड्यांछे; एवो वर्ण होय. छठो गंधः ते कुतरां, शीयाल, सर्प, मंजार, नोलीआ प्रमुखनां मृतकलेवर पड्यां होय, तेना गंध करतां पण अत्यंत दुर्गंध होय. सातमो रस ते कडवी तुंबडी करतां पण अत्यंत कडवो स्वाद होय, आठमो फरस ते वींछीना कांटा सरखो अने कवचना रोम करतां पण तेनो भुंडो स्पर्श जाणवो. नवमो अगुरुलघु परिणाम ते पण अत्यंत दुःखनुं घर एवो जाणवो. दशमो शब्द ते अत्यंत विलापाक्रंद, दुःखकारी शब्दना पुजल होय. ए प्रकारे नारकीने पुजल परिणमे. भलो करतां भुंडो परिणमे. जेम वैमानिक देवताना हस्तस्पर्शे पण नारकी दुःख पामे. ॥ २०४ ॥

वली नारकीने दश प्रकारनी वेदना प्रक्षेप गाथाए करी कहे छे.

नरया दसविह वेयण ॥ सी उसिण खुह पिवास कंडूहिं ॥ परवस्सं जर दाहं ॥ भय सोगं चेव वेयंति ॥ २०५ ॥

अर्थ— शीतवेदना अने उष्णवेदना ए बे पूर्वे वखाणी छे, तेथीज जाणवी. त्रीजी खुह के० क्षुधा ते समस्त अढीद्वीपनां अन्न तथा घृत आपीएं तोपण नारकीना एक जीवने भूख मटे नहीं. चोथी तृषा ते समस्त समुद्र अने नदीनां पाणी पाइएं तोपण नारकीनुं गलुं अने तालु, तथा होठ सूकातां रहे नहीं; एवी तेने तृषा छे. पांचमी कंडुहिं ते छुरी करवते करी खणतां पण तेनी खसनी खंजवाल मटे नहीं. छठो नारकीना जीव सदा परवश रहे; सातमो अहींयां रहेनारा पुरुषो करतां पण अनंतगुणो ज्वर सदा सर्वदा होय. आठमो दाह ते शरीर, तापमय अने दाघज्वरमय होय. नवमो भय अने दशमो शोक ए बे—मनुष्य करतां त्यां अनंतगुणा होय. अने विभंगज्ञान पण सर्वत्र दुःखदायी छे. परमाधामि लोक ते पण बीजां शस्त्र जे भालां, तलवार, तीर, प्रमुख हथीयार ते देखाडीने महादुःख देनारा छे, तेणे करी सदा दुःखी होय; अने शोक करता रहे. ए क्षेत्र वेदना कही. ॥ २०५ ॥

हवे अन्योन्यकृतवेदना कहे छे. नारकीना बे भेद छे; एक मिथ्यादृष्टि, अने बीजा सम्यक्दृष्टि. त्यां जेम भील तथा वणझारा प्रमुखनो कुतरो बीजा कुतराने देखी क्रोधांध थको लडवा आवे; ते दांत अने नखे करी युद्ध करे; तेम मिथ्यात्वी नारकी जे होय, ते पण विभंगज्ञाने करी बीजा नारकीने दूरथकी आवतो देखी क्रोधे

करी अत्यंत रौद्र एवो नवुं वैक्रियरूप करे. अने पोतपोताना नरकावासनेविषे पृथ्वीनां स्वभावोत्पन्न हथीयार अथवा नवां विकूर्व्यां एवां त्रिशूल अने भाला प्रमुख अथवा हाथ, पग, दांत, अने नखे करी मांहोमांहे प्रहार करे; ते प्रहारे करी पीडा पामेला एवा तेउं लोहीना कादवमां आलोटता आक्रंद शब्द करे. अने जे सम्यक्दृष्टि नारकी होय; ते पोताना पूर्वभवकृत पापने स्मरण करी बीजा थकी उत्पन्न थएलुं दुःख सम्यक् प्रकारे सहन करे, पण बीजाने पीडा उपजावे नहीं. ए रीते अन्योन्यकृत वेदना कही.

हवे परमाधामिकृत वेदना कहे छे. नरकावासानी पहेली भींतनेविषे निःकुट आला छे, ते नारकीने उपजवानी योनि जाणवी. त्यां नारकी उपन्या पछी अंतर्मुहूर्ते आलो न्हानो अने शरीर मोहोटुं तेथी तेमां समाय नहीं; तेवारे नीचे पडे. ते जेवो नीचे पडे के तुरत ते जाणीने परमाधामि त्यां आवे. ते आवीने पूर्वकृत पापकर्मने अनुसारे कर्मोपचारीने दुःख आपे. ते दुःख केवुं ? ते कहे छे. मद्यपानीने तप्तत्रपुउं पीवरावे, परस्त्रीसंगी जे होय, तेने अग्निमय लोहनी पुतलीनुंआलिंगन करावे; कूटशीमलाना वृक्ष उपर वेसाडे, लोढाना घणे करीने घात करे. वांसलाए करी छेदे, क्षत उपरे खार आपे; उष्णतेलमांहे तले, कुंत, भालामां शरीरने प्रोवे तथा भट्ठीमांहे शेके. घाणीमांहे पीले, करवते करी वेहेरी नाखे, काक, घुअड, कुतरा अने सिंह प्रमुखने विकूर्विने कदर्थना करावे. वैतरणी नदीमांहे झबोले. असिपत्रवनमांहे प्रवेश करावे. तप्तवेलुमांहे दोडावे, एवी विविध प्रकारनी वेदना उत्पन्न करी नारकीने दुःख आपे. पछी वज्रमय कुंभीमांहे तीव्र तापे करी पचतां नारकी उत्कृष्टा पांचसें योजन उंचा उछले. त्यांथी तेउंने पाछा पडतां वज्रमय चंचुए करी पक्षीउं तोडे, पछी कांइ अवशेष धरतीनी उपर पड्या थका वाघ चूंटे-खाय. एवा ते परमाधामि अधम, महापापीष्ट, क्रूरकर्मि, जेमने पंचाग्नि प्रमुख कष्ट क्रिया थकी उपन्युं एवुं जे क्रूरसुख एवा जे असुर, परमाधामि ते कदर्थ्यमान एवा नारकीने मांहोमांहे पाडा, कूकडा, अने मेंढानी पेरे जूझता देखी युद्धप्रेक्षक मनुष्यनी पेरे ते परमाधामि हर्ष पामे, अट्टहास करे, चेलोत्क्षेप करे; पडहग दादरी वजावे. जेम अहींयांना लोक नाटक देखी खुशी थाय तेवा परमाधामि; त्रणे जातनी कदर्थना नारकीने देखी खुशी थाय. घणुं शुं कहीए परंतु ए नारकीउंने दुःख देवामां तथा दुःखी देखीने खुशी थवामां परमाधामीउंने जेवी प्रीति छे, तेवी प्रीति अत्यंत रम्य वस्तुना अवलोकने करी पण नथी.

हवे ए त्रण वेदनामांहे कोण वेदना कीया नरके होय ? ते कहे छे.

सत्तसु खित्तज वियणा ॥ अन्नन्न कयावि पहरणे हिविणा ॥
पहरण कयावि पंचसु ॥ तिसु परमाहम्मिय कयावि ॥ २०६ ॥

अर्थ– साते नरकनेविषे क्षेत्रवदेना, ते स्वभावे क्षेत्रथकी वेदना होय. बीजी अन्योन्यकृत वेदना बे प्रकारे छे. एक शरीरथकी, अने बीजी प्रहरणथकी. तेमां पहरणे विणा के० प्रहरण विना मात्र शरीरे करी अन्योन्यकृत वेदना ते साते नरके छे. अने प्रहरणकृतवेदना पहेला पांच नरके छे. तेमज पहेला त्रण नरकने विषे परमाधामिकृत वेदना छे. छठ्ठा तथा सातमा नरकना नारकी राता कुंथुआ जेउंनां वज्रमय मोढां अने जेउं गोवरना कीडा सरखा– तेउंने विकूर्वीने अन्योन्य शरीरमांहे प्रवेश करावे, तेउं वेदना उदीरे अने शरीरमांहे प्रवेश करी खाय, क्यांएक अन्योन्यकृत वेदना छठी नरकपृथ्वी सुधी छे, एवुं कह्युं छे; ते परमार्थ नथी जाणता; शुं जाणीए तेमणे किया हेतुए कह्युं छे ? एटले सविस्तर नारकीनुं स्थितिद्वार कह्युं. ॥ २०६ ॥

हवे नारकीनुं जवनद्वार कहे छे.

रयणप्पह सक्करपह ॥ वालुयपह पंकपहय धूमपहा ॥
तमपहा तमतमपहा ॥ कमेण पुढवीण गोत्ताइं ॥ २०७ ॥

अर्थ– पहेली रत्नप्रजा पृथ्वीनो गोत्र, अर्थसहित नाम ते गोत्र कहियें त्यां पहेले कांमे घणां रत्न छे, तेथी रत्नप्रजा गोत्र कहीयें. पहेलो खरकांम ते सोल हजार योजन प्रमाण, बीजो पंकबहुलकांम चोराशी हजार योजन प्रमाण, त्रीजो जलबहुलकांम एंसी हजार योजन प्रमाण छे, अने आगली छए पृथ्वी पृथ्वीकायमय जाणवी. बीजीयें शर्करा कांकरा घणा छे, त्रीजी वालुकप्रजाएं वेलु घणी छे, चोथी पंकप्रजाएं कादव घणो छे, पांचमी धूमप्रजाएं धूम्र घणो छे, छठी तमप्रजाएं अंधकार घणो छे, सातमी तमतमप्रजाएं अंधकारनुं बहुलपणुं घणुं छे, एटले सात नरकपृथ्वीनां गुणनिष्पन्न गोत्र कह्यां. ॥ २०७ ॥

हवे नरकनां नाम तथा संस्थान ते आकार कहे छे.

घम्मा वंसा सेला ॥ अंजण रिठा मघाय माघवई ॥
नामेहिं पुढवीउ ॥ छत्ताइछत्त संठाणा ॥ २०८ ॥

अर्थ– एक घमा, बीजी वंशा, त्रीजी शेला, चोथी अंजणा, पांचमी रिष्टा, छठी मघा, अने सातमी माघवती, ए साते नरकनां नाम कह्यां. नाम एटले जे अर्थविना पोतानी इच्छाए संज्ञा करीयें ते नाम जाणवुं. ए साते नरकपृथ्वी ते छत्ताइछत्त संठाणा एटले छत्रातिछत्र संस्थान, ते आवी रीते जे उपरनुं छत्र न्हानुं, तेने नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे अति मोहोटुं, एम नीचे नीचे अति मोहोटुं महाविस्तारवंत संस्थान जाणवुं. ॥ २०८ ॥

हवे पृथ्वीनो पिंम तथा पृथ्वीनो आश्रय कहे छे.

असीय बत्तिस अमवीस ॥ वीसा अढार सोल अडसहसा ॥
लरकुवरि पुढवि पिंमो ॥ घणुदहि घणवाय तणुवाया ॥ २०९ ॥
गयणंच पइठाणं ॥ वीस सहस्साइं घणुदही पिंमो ॥ घण-
तणु वायागासा ॥ असंख जोयण जुया पिंमो ॥ २१० ॥

अर्थ– प्रमाणांगुले एक लाख योजन, ते उपर अनुक्रमे एंसी बत्रीश, अठावीश, वीश, अढार, सोल ने आठ योजन– सहस के० ए पूर्वोक्त सर्वने सहस्र जोडीयें. ए रीते ए साते पृथ्वीने प्रत्येके पिंमनुं जाडपणुं जाणवुं. एटले रत्नप्रजानुं एक लाखने एंसी हजार, शर्करप्रजानुं एक लाखने बत्रीश हजार, वालुप्रजानुं एक लाख अठावीश हजार, पंकप्रजानुं एक लाख वीश हजार, धूमप्रजानुं एक लाख अढार हजार, तमप्रजानुं एक लाख सोल हजार, तमतमप्रजानुं एक लाख आठ हजार योजननुं पृथ्वीपिंड जाणवुं. ए साते पृथ्वीनुं जाडपणुं कह्युं. वली घनोदधी, घनवात, तनुवात. ॥ २०९ ॥ अने गयणंच के० आकाश– ए चारे एकेक पृथ्वीतले पइठाणं के० प्रतिष्ठान एटले आश्रय जाणवां. अहींयां घनोदधि अने घनवातनुं स्वरूप विमानोने अधिकारे वखाण्युं छे. अने तनुवात कोइ पण ठेकाणे वखाण्युं नथी; तनुवात अने आकाश ए बे प्रसिद्ध छे. त्यां घमा घनोदधि उपर, प्रतिष्ठित छे, अने घनोदधि घनवात उपर, प्रतिष्ठित छे, अने घनवात तनुवात उपर प्रतिष्ठित छे, तनुवात आकाश उपर प्रतिष्ठित जाणवो. आकाश कोइ उपर प्रतिष्ठित नथी.

एम शेष पृथ्वीने तले पण एवी रीते चारे जाणवा. परंतु एटलुं विशेष जे सातमी नरकपृथ्वीनी तले घनोदधी, घनवात, तनुवात, ते तले लोकाकाश बाहुल्य छे. हवे घनोदधी प्रमुख चारेने मध्यजागे पिंडस्थूलपणु कहे छे. घनोदधि मध्यजागे वीश हजार योजन जाडपणे छे, अने घनवात, तनुवात, ने आकाश ए त्रणे मध्यजागे जाडपणे असंख्याता योजन प्रमाण जुया के० युक्त जाणवा. तेमां घनवातथी असंख्यातगणो तनुवात, अने तनुवातथी असंख्यातगणुं आकाश जाणवुं. ॥ २१० ॥

न फुसंति अलोगं ॥ चउ दिसंपि पुढवीयवलय संघट्टिया

अर्थ–सात पृथ्वीनुं घनोदधी, घनवात, अने तनुवातसंबंधी वलय–तेणे पृथ्वी वीटाइथकी चारे दिशाए अलोकने न फुसंति के० फरसे नहीं. ते कहे छे; साते पृथ्वीउने तले मध्यजागे घनोदधि वीश हजार योजन छे, अने घनवातादिक असंख्याता योजन छे. तेवार पछी प्रदेशे घटती घटती आप आपणी पृथ्वीने छेडे छेक थोडी थइ थकी वलयाकारे पृथ्वीने वींटी रहे छे. त्यां वलयनुं उंचपणुं आप आपणी पृथ्वीने अनुसारे जाणवुं, अने छेडे जाडपणुं कहे छे.

रयणाए वलयाणं ॥ छऊपंचम जोयणं सड्ढं ॥ २११ ॥
विस्कंनो घणउदही ॥ घण तणुवायाण होइ जह संखं ॥
सत्तिज्ञाग गाउयं ॥ गाउयंच तह गाउय तिज्ञागो ॥ २१२ ॥
पढम महीवलएसुं ॥ खिविज्ज एयं कमेण वीयाए ॥ दुति
चउपंच छगुणं ॥ तइयाइ सुतंपि खिवकमसो ॥ २१३ ॥

अर्थ– रत्नप्रजा पृथ्वीनो उपरलो समश्रेणि जाग, त्रण वलयनो छेडो, तेनो विष्कंज एटले जाडपणुं ते यथासंख्याए कहे छे. घनोदधि छ योजन जाडो, घनवात साडाचार योजन जाडो, तनुवात दोढ योजन जाडो, ए त्रण मल्या थका पहेली नरकपृथ्वीथकी चारे दिशाए वार योजन अलोक छे. तेमांहे त्रण प्रक्षेप घालीए, ते यथासंख्याए कहे छे. रत्नप्रजानां त्रण वलयमां एक गाउ अने एक गाउनो त्रीजो जाग घनोदधि वलयमांहे नाखीएं, बीजो एक गाउ घनवातवलयमांहे नाखीएं, त्रीजो गाउनो त्रीजो जाग तनुवात वलयमांहे नाखीएं तेवारे बीजी शर्करप्रजानो वलय, विष्कंज होय. ए सर्व मली वार योजन बे गाउ अने उपर एक गाउना त्रण जाग करीएं तेमांना बे जाग एटलो बीजी नरकपृथ्वीथकी चारे दिशाए अलोक छे. हवे वालुकानरकपृथ्वी आदे देइ पांचे नरकनां वलयमांहे– जे बीजी नरक पृथ्वीना वलयमां नाखेलुं तेने बे गुणो, त्रणगुणो, चारगुणो, पंचगुणो, ने छगुणो करी अनुक्रमे यथा संख्याए घालीएं, तेवारे वालुकादिकना वलयनो विष्कंज होय; ते कहे छे.

एक छ योजनने बे गाउ, अने एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवा बे जाग उपर घनोदधिवलय, बीजुं पांच योजन घनवात वलय, त्रीजो एक योजन बे गाउ अने एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवा बे जाग तनुवात वलय, ए सर्व मली तेर योजन एक गाउ अने एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवो एक जाग उपर एटलुं वालुकाथकी चारे दिशाए अलोक छे.

पंकप्रजाए सात योजननो घनोदधि वलय, पांच योजनने एक गाउनुं घनवात वलय, एक योजनने त्रण गाउनुं तनुवात वलय, ए सर्व मली पंकप्रजाथकी चौद योजन चारे दिशिए अलोक छे.

धूमप्रजाए सात योजनने एक गाउ, अने उपर एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवो एक जाग घनो-

दधि वलय छे. तथा पांच योजनने बे गाउ घनवात वलय छे, अने एक योजनने त्रण गाउ तथा एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवो एक जाग उपर एटलुं तनुवात वलय. ए सर्व मली चौद योजनने बे गाउ तथा उपर एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवा बे जाग एटलो धूमप्रजाथकी चारे दिशिए अलोक छे.

तमप्रजाए सात योजनने बे गाउ, तथा एक गाउना त्रण जाग करीएं, तेवा बे जाग उपर एटलुं घनोदधि वलय छे. तथा पांच योजन अने त्रण गाउनुं घनवात वलय छे. वली एक योजन अने त्रण गाउ, तथा एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवा बे जाग उपर एटलुं तनुवात वलय छे. ए सर्व मली पंदर योजन एक गाउ अने एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवो एक जाग उपर एटलुं तमप्रजा थकी चारे दिशाए अलोक छे.

तमतमप्रजाए आठ योजननुं घनोदधि वलय, छ योजननुं घनवात वलय, बे योजननुं तनुवात वलय, ए सर्व मली सोल योजन तमतमप्रजाथी चारे दिशाए अलोक छे.

अहींयां शिष्य प्रश्न करे छे के प्रथम कह्युं जे "वीस सहस्साइं घणुदहि पिंको" ने हमणां "छऽधपंचम जोयणं सड्ढं" तो ए ग्रंथमांहे आवी रीते विसंवाद केम ? तेनुं ग्रंथकार समाधान करे छे.

मझेच्चिय पुढविअहे ॥ घणुदहि पमुहाण पिंकपरिमाणं ॥
जणियंतर्ठ कमेणं ॥ हायइ जा वलयपरिमाणं ॥ २१४ ॥

अर्थ– "वीससहस्साइं घणुदहि पिंको" ए पाठनो अर्थ. पुढवि अहे के० नरकपृथ्वीने हेठे मझेच्चिय के० मध्यजागे घणुदहिपमुहाण के० घनोदधि प्रमुखनो पिंकपरिमाणं के० पिंकपरिमाण ते जणियं के० कह्युं; तर्ठ के० तेवार पछी कमेणं अनुक्रमे हायइ के० घटतां घटतां ते वलय "छऽध पंचम जोयणंसड्ढं" इत्यादिक जावलयपरिमाणं के० वलय परिमाण ते यावत् छेडे होय, ते कारणे वलय विरोध न होय.

हवे पृथ्वी पृथ्वी प्रत्ये नरकावासानी संख्या कहे छे.

तीस पणवीस पनरस ॥ दसतिन्नि पणूण एग लस्काइं ॥
पंचय नरया कमसो ॥ चुलसी लस्काइं सत्तसुवि ॥ २१५ ॥

अर्थ– नरकावासा ते नारकीनां स्थानक जाणवां. ते पेहेली नरकपृथ्वीएं त्रीश लाख नरकावासा छे. बीजीएं पच्चीश लाख, त्रीजीएं पन्नर लाख, चोथीएं दश लाख, पांचमीएं त्रण, लाख अने छठीएं पांचे ऊणा एकलाख, सातमीएं पांच अनुत्तर नरकमांहे सर्व अधोजागे नरकावासा ते पांच क्रमे जेला करया थका साते नरकना नरकावासा चोराशी लाख होय. ॥ २१५ ॥

हवे साते नरकना प्रतर एटले जेम घरनी एक जूमि, बे जूमि, त्रण जूमि प्रमुख होय तेनीपरे जे होय ते प्रतर कहेवाय छे. तेनी संख्या कहे छे.

तेरिक्कारस नव सग ॥ पण तिन्निग पयर सव्विगुणवन्ना ॥
सीमंताई अप्पइ ॥ ठाणंता इंदयामझे ॥ २१६ ॥

अर्थ– प्रथम नरकपृथ्वीएं तेर, बीजीएं अगीयार, त्रीजीएं नव के० नव. चोथीएं सात, पांचमीएं पण के० पांच, छठीएं तिन्नि के० त्रण, सातमीएं इग के० एक, ए सव्विगुणवन्ना के० सर्व मली ओगणपचाश पयर के० प्रतर जाणवा. त्यां सीमंताई के० सीमंत प्रतर ते आद्यमां जाणवो. अने अप्पइठाणंता के० अप्पइठाणो प्रतर ते अंतमां जाणवो. ए प्रकारे ओगणपचाशने मझे के० मध्यजागे इंद्रक एटले महोटा नरकावासा जाणवा. तेमनां नाम कहे छे. ॥ २१६ ॥

एक सीमंतो, बीजो रोरुउ, त्रीजो रंत्र, चोथो उद्भांत, पांचमो संभ्रांत, उठो असंभ्रांत, सातमो विभ्रांत, आठमो त्तक्त, नवमो शीत, दशमो वक्रांत, अगीआरमो अवक्रांत, बारमो विकल अने तेरमो रोरुक ए तेर प्रतर प्रथम नरकना जाणवा. स्तनिक, स्तनक, मणक, चणक, घट्ट, संघट्ट, जिह्व, अवजिह्व, लोल, लोलावत्त, अने घणलोलुक ए अगीआर इंद्रक बीजा नरकना जाणवा. तप्त, तपिक, तपन, तापन, विदाय, प्रज्वलित, उज्वलित, संज्वलित, अने संप्रज्वलित ए नव इंद्रक त्रीजा नरकना जाणवा. आर, तार, मार, वर्च, तम, खाडखड, अने खंडखड, ए सात इंद्रक चोथा नरकना जाणवा. खात, तमस, क्रस, अंध, अने तिमिस, ए पांच इंद्रक नरकना जाणवा. वाही, वादल, अने लल्लक, ए त्रण इंद्रक उठा नरकना जाणवा. अने अपइठाणो ए इंद्रक सातमा नरकनो जाणवो.

हवे ए इंद्रकथकी जेटली श्रेणि नीकली, अने ते एकेकी श्रेणीनेविषे जेटला नरकावासा ठे; ते सर्व कहे ठे.

तेहिंतो दिसि विदिसिं ॥ विणिग्गया अठनिरय आवलिया ॥
पढमे पयरे दिसिगुण ॥ वन्नविदिसासुअडयाला ॥ २१७ ॥
बीयाइसु पयरेसु ॥ इग इग हीणाउ हुंति पंतीउ ॥ जा सत्त-
मि मइपयरे ॥ दिसि इक्किक्को विदिसि नत्थि ॥ २१८ ॥

अर्थ— तेहिंतो के० ते नरकमां इंद्रकथी चार दिशिने चार विदिशि ए रीते आवलि विनिर्गता के० विशेषे करी नीकली. त्यां प्रथम सीमंत प्रतरनेविषे प्रत्येक दिशिए उंगणपचाश, अने प्रत्येक विदिशिए अडतालीश नरकावासा होय. ॥ २१७ ॥ एम बीयाइसुपयरेसु के० बीजो प्रतर आदे देइने जे प्रतरो ठे, तेनेविषे इगइगहीणाउ हुंतिपंतीउ के० एकेक हीन एटले उंठो करीएं तेवारे पंक्ति घटती घटती जासत्तमिमइपयरे के० यावत् सातमी नरकपृथ्वीए उंगणपचाशमे प्रतरे दिशिए एकेक अने विदिसिनत्थि के० विदिशिए एक पण नही. ॥ २१८ ॥

हवे प्रतर प्रतरप्रत्ये दिशि विदिशिनी आवलीना मल्या सर्व नरकावासानी संख्या जाणवा माटे करण कहेठे.

इठप्पयरेग दिसि ॥ संख अडगुणा चउविण सइगसंखा ॥
जह सीमंतय पयरे ॥ एगुणनउया सया तिन्नि ॥ २१९ ॥
अपयठाणे पंचउ ॥ पढमो मुहमंतिमो हवइ भूमी ॥ मुह-
भूमि समासद्धं ॥ पयर गुणं होइ सवधणं ॥ २२० ॥

अर्थ—इठप्पयर के० वांठयो जे प्रतर तेनी एगदिसि संख के० एक दिशाए जे नरकवासानी संख्या, ते आवलीनी अपेक्षाए ठे एटले आवली आठ ठे, माटे अडगुणा के० आठगुणा करीएं, पठी विदिशिनी आवलीए एकेक उंठो ठे, माटे चार विदिशिना चउविणा के० चारविना एटले चार उंठा एतावता चार काढीएं. पठी एक इंद्रक विमान तेणे स के० सहित करीएं, तेवारे इगसंखा के० एक प्रतरे नरकावासानी संख्या आवे. जह के० जेम पहेली रत्नप्रभापृथ्वीनेविषे पहेले सीमंत प्रतरे एक दिशिना नरकावासानी संख्या उंगणपचाश ठे; तेने आठगुणी करीएं तेवारे त्रणसेंने बाणु थाय, तेमांथी चार उंणा करतां त्रणसें अठ्याशी थाय. तेमां एक इंद्रक जेलीएं, तेवारे एगुणनउयासयातिन्नि के० त्रणसें ने नेव्याशी थाय. ए रत्नप्रभाना प्रथम प्रतरे एटला आवलिकागत नरकावासा होय. एम बीजे प्रतरे पण ए प्रकार-

करतां त्रणसें एक्याशी आवलिकागत नरकावासा होय. ॥ २१९ ॥ एम करतां छेल्ले ओगणपचाशमां अपइ-ठाणे प्रतरे एक दिशिए एक नरकावासो ते आठगुणो करीए, तेवारे आठ थाय. तेमां चार विदिशिना काढीएं, बाकी चार रहे तेनी साथे एक इंद्रक मेलवतां सातमा नरके आवलिकागत नरकावासा पांच थाय.

हवे एकेक पृथ्वीनेविषे आवलिकागत नरकावासा जाणवा माटे पाछली गाथानां पाछला त्रण पदे करी करणांतर कहे छे. पढमो के० पहेलो सीमंत नामे इंद्रक अवास-प्रतर तेना नरकावासाना समूह त्रणसें ने-व्याशी छे. तेने मुख कहीएं. अने अंतिम के० छेल्लो ओगणपचाशमो अपइठाणो प्रतर तेना पांच नरका-वासा हवइ के० होय; तेने भूमि कहीएं. एनो समास ते मुख तथा भूमिने एकठा करीएं तेवारे त्रणसेंने चो-राणुं थाय. तेनुं अर्द्ध करतां एकसोने सत्ताणुं थाय. तेने ओगणपचाश प्रतरे गुणतां नव हजार छसेंने त्रेपन थाय. एटला साते पृथ्वीना आवलिका प्रविष्ट नरकावासा जाणवा. शेष त्र्याशी लाख नेवु हजार त्रण-सेंने सडतालीश एटला पुष्पावकीर्ण जाणवा. ॥ २२० ॥ एहज वात सूत्रकार कहे छे.

छसवइसय तिवन्ना ॥ सत्तसुपुढवीसु आवली निरया ॥ सें-
स तियासीलरका ॥ तिसय सियाला नवइ सहसा ॥ २२१ ॥

अर्थ—छसुसेंने त्रेपन एटला साते पृथ्वीना आवलिकागत नरकावासा होय. अने शेष त्र्याशी लाख नेवु-हजार त्रणसेंने सडतालीश पुष्पावकीर्ण नरकावासा छे. ए बन्ने मल्याथका सर्व पृथ्वीना चोराशीलाख नरकावासा जाणवा.

प्रत्येक पृथ्वीए आवलिका प्रविष्ट नरकावासा, तथा पुष्पावकीर्ण, तथा समस्तनी संख्या जाणवाने अर्थे यंत्रस्थापना जोवी. छ नरकपृथ्वी सुधी मुख तथा भूमि छे, अने सातमी मुख तथा भूमी नथी. कारणके त्यां दिशिएज एकेक करी पांच छे, ते आवलिकाएज छे, पण पुष्पावकीर्ण कोइ नथी. ए समस्त नरकावासा ते मांहेलोकोरे वाटला, बाहेर चउरंस, हेठे खुरपलाने आकारे तीक्ष्ण जाकरा जेना उपरथी पगे चालतां खुरपला जे शस्त्रविशेष तेना सरखो फरस होय. तेणे करी पगे चलाय तथा परम दुर्गंधमय सर्व पीठनी अपेक्षाए देवलोकनां आवलिकागत विमाननी परे वाटलां, त्रिखूणां, चोखुणां संस्थान जाणवां. अने पुष्पा-वकीर्णक अनेक संस्थाने जाणवां. तेमांहे समस्त इंद्रक नरकावासा जेछे ते वाटला छे. तेना आगल आव-लिकागत सर्व त्रिखूणा छे, ते आगले चोखूणा, ते आगले वाटलां ए प्रकारे आवलिना छेडा सुधी समस्त पृथ्वीमांहे वाटलादिकनी संख्या थाय, ते पूर्वोक्त देवलोकनी श्रेणिना वृत्तादिक संख्यानी परे जाणवा. ग्रंथ-गौरवना भयथी अहींयां लख्या नहीं.

हवे ए नरकावासानुं लांबपणुं पहोलपणुं अने उंचपणुं कहे छे.

तिसहस्सुच्चा सव्वे ॥ संखमसंखिज्ज वित्थडायामा ॥ पण-
याल लरक सीमं ॥ तछंय लरकं अपइठाणो ॥ २२२ ॥

अर्थ—समस्त पृथ्वीए एटले साते नरकसंबंधी जे नरकावासा छे, ते सव्वे के० सर्व तिसहस्सुच्चा के० त्रण हजार योजन उंचा छे. तेमां एक हजार योजननी पीठ, हजार योजन वचमां पहोलो, अने हजारनुं शिखर, ए त्रणे मली त्रण हजार योजन थाय. अने वित्थडायामा के० विस्तारे अने आयाम एटले लांबपणे तो सं-खमसंखिज्ज के० कोइक संख्याता योजन, कोइक असंख्याता योजन छे. पण तेमां सीमंतो नामे प्रथम इं-द्रक नारकावासो पणयाललरक के० पीस्तालीश लाख योजन प्रमाण लांबपणे अने पहोलपणे छे. अने छेल्लो

अपइठाणो नामे इंद्रक नरकावासो ते एक लाख योजन प्रमाण लांबपणे अने पहोलपणे छे. एने फरता कालादिक चार नरकावासा जे छे ते लांबपणे तथा पहोलपणे अने फरता परिधिए-ए त्रणे स्थानके असंख्याता योजननी कोडाकोडी जाणवी. ॥ २२२ ॥

हवे ए नरकावासा आखी प्रथ्वीमांहे छे, किंवा क्यांएक खाली जग्या पण छे ते कहे छे.

छसु हिठोवरि जोयण ॥ सहस्स वावन्न सढ्ढचरिमाए ॥ पुढवीए नरय रहियं ॥ नरया सेसंमि सवासु ॥ २२३ ॥

अर्थ- पहेली छ नरकपृथ्वीए हेठे अने उपर प्रत्येके एक हजार योजन क्षेत्र नरकावासाथकी रहित जाणवुं. अने चरिमाए के० छेल्ली सातमी प्रथ्वीए नीचे अने उपर प्रत्येके साढीवावन हजार योजन-एटले साढी बावन हजार योजन नीचे, अने साढीवावन हजार योजन उपर, एटलुं क्षेत्र प्रथ्वीमां नरकवासाथी रहित जाणवुं नरया सेसंमिसव्वासु के० वीजी समस्त प्रथ्वीनेविषे यथायोग्यपणे नरकावासा छे. एटले प्रतरमांहे नरकावासानी वात कही. ॥ २२३ ॥

हवे प्रतरमांहे अंतर एटले एक प्रतरथकी बीजो प्रतर केटले अंतरे छे? ते कहे छे.

बिसहस्सूणा पुढवी ॥ तिसहस गुणिएहिं नियय पयरेहिं ॥ ऊणा रुवुण निय पयर ॥ भाईया पत्थडंतरयं ॥ २२४ ॥

अर्थ- पहेली नरकप्रथ्वीना पिंडमांहेथी वे हजार योजन ऊणा करीए, एटले एक हजार उपरथी अने एक हजार नीचेथी काढीए, पछी जे पृथ्वीए जेटला प्रतर होय, तेटले प्रतरे त्रण हजार गणो पृथ्वीपिंड ऊणा के० ऊणो करीए, तेवार पछी नियय के० पोतपोताना प्रतरमांथी रुवुण के० एक रूप ऊणो करी वाकी जे आंक आवे ते आंतरारूप जाणवुं; तेणे करी भाग आपीए, तेवारे पत्थडंतरयं के० एक प्रतरथी वीजा प्रतरनुं मांहोमांहे अंतरलुं प्रमाण होय. ए अक्षरार्थ कह्यो. ॥ २२४ ॥

हवे ते उदाहरणे करी स्पष्ट देखाडे छे. जेम रत्नप्रभा पृथ्वीनो पिंड एक लाख एंशी हजार योजन छे; तेमांहेथी वे हजार योजन काढीए. वाकी एक लाख अठोतेर हजार रहे. पछी ए प्रथ्वीना तेर प्रतर छे, ते त्रण त्रण हजार योजन ऊंचा छे, माटे तेरेने त्रण हजारगुणा करीए, तेवारे ऊंगणचालीश हजार योजन थाय. एटला एक लाख अठोतेर हजारमांथी काढीए. वाकी एक लाखने ऊंगणचालीश हजार योजन रहे, तेने तेर प्रतरनी वचमांना वार अंतरा छे, माटे वारे भाग आपीए, तेवारे एकेक आंतरे अगीआर हजार पांचसेने त्र्याशी योजन, अने उपर एक योजनना त्रण भाग करीए तेवो एक भाग, एटलुं प्रमाण रत्नप्रभानेविषे प्रतरे प्रतरे मांहोमांहे अंतर थाय. एज करण वीजी नरक पृथ्वीओनेविषे पण जाणवुं. पोतपोताना प्रतरे भाग दीधा थकी जे आवे ते प्रत्येके कहे छे.

बीजी नरक पृथ्वीए अगीयार प्रतरना दश आंतरे भाग आपीए तेवारे नव हजारने सातसें योजन एकेके आंतरे आवे, त्रीजी नरक पृथ्वीनेविषे आठ आंतरे भाग आपवाथी प्रत्येके वार हजार त्रणसें पंचोत्तेर योजन आवे, चोथी पृथ्वीए छ आंतरे प्रत्येके सोल हजार एकसो छासठ योजन अने त्राहीयां वे भाग उपर एकेक अंतरे आवे, पांचमा नरके चार आंतरे प्रत्येक पचीश हजार वसेने पचाश योजन एकेक अंतरे आवे, छठी नरके वे आंतरे प्रत्येके साढी वावन हजार योजन एकेक अंतरे होय, अने सातमे नरके एक प्रतर छे, माटे अंतरो नथी. एटले सविस्तरपणे नारकीनुं भवनद्वार कह्युं.

हवे नारकीनुं शरीरमान कहे छे.

पउणठ धणु छ अंगुल ॥ रयणा ए देहमाणमुक्कोसं ॥ से-
सासुडुगुण डुगुणं ॥ पण धणुसय जावचरमाए ॥ २२५ ॥

अर्थ– रत्नप्रजाएं नारकीनुं उत्कृष्टुं देहमान पोणाआठ धनुष्यने छ आंगुल होय, अने सेसासु डुगुण डुगुणं के० शेष एटले बाकीनी छए नरक पृथ्वीएं शरीरमान बमणु बमणुं यथाक्रमे करता जइएं, ते जाव चरमाए के० यावत् छेली सातमी नरक पृथ्वीएं पांचसें योजन शरीरमान उत्कृष्टुं होय. ॥ २२५ ॥

ते विस्तारपणे उदाहरणे करी देखाडे छे. जेम रत्नप्रजाए सात धनुष्य त्रण हाथने छ आंगुल, तेने बमणुं करतां शर्करप्रजा नरके पन्नर धनुष्य बे हाथने बार आंगुल उपर देहमान थाय. तेनेज बमणुं करीएं तेवारे वालूकाए एकत्रीश धनुष्यने एक हाथ देहमान थाय, तेने बमणुं करतां पंकप्रजाएं बासठ धनुष्यने बे हाथ देहमान थाय. तेने बमणु करीएं तेवारे धूमप्रजाएं एकसोने पचीश धनुष्य देहमान थाय. तेने बमणु करीएं तेवारे तमप्रजाएं अढीसें धनुष्य देहमान थाय. तेने बमणु करीएं तेवारे तमतमप्रजाएं पांचसें धनुष्यनुं देहमान थाय. एटले साते नरकनेविषे सामान्यपणे उत्कृष्ट देहमान कह्युं.

हवे प्रतर प्रतरनेविषे जूदुं जूदुं देहमान कहे छे.

रयणाय पढम पयरे हछतियं देहमाण मणुपयरं ॥ छप्प-
संगुलसढ्ढा ॥ वुढ्ढीजा तेरसे पुन्नं ॥ २२६ ॥

अर्थ– चोवीश आंगुले एक हाथ, तेवा चार हाथे एक धनुष्य कहीएं. त्यां रत्नप्रजाने प्रथम प्रतरे उत्कृष्टुं देहमान हछतियं के० त्रण हाथनुं जाणवुं. तेवार पछी अणुपयरं के० प्रतर प्रतरप्रते पूर्व पूर्व प्रतरथकी देहमानमांहे जे वृद्धि करीएं; ते कहे छे. छपणंगुलसढ्ढा के० साढी छपन्न अंगुल एटले बे हाथने साढाआठ आंगुलनी वुढ्ढी के० वृद्धि करतां करतां जातेरसे के० यावत् तेरमे प्रतरे पूर्वोक्त देहमान पुन्नं के० पूर्ण थाय, ते कहे छे. रत्नप्रजाने पहेले प्रतरे त्रणहाथ, बीजे प्रतरे बे हाथने साढाआठ अंगुल वधारीएं, तेवारे एक धनुष्य कए हाथ ने साढा आठ अंगुल उपर थाय, त्रीजे प्रतरे एक धनुष्य त्रण हाथ ने सत्तर अंगुल, चोथे प्रतरे बे धनुष्य बे हाथ ने दोढ अंगुल, पांचमे प्रतरे त्रण धनुष्य ने दश अंगुल, छठे प्रतरे त्रण धनुष्य बे हाथने साढा अढार अंगुल, सातमे प्रतरे चार धनुष्य एक हाथने त्रण अंगुल, आठमे प्रतरे चार धनुष्य त्रण हाथ ने साडा अगीआर अंगुल, नवमे प्रतरे पांच धनुष्य एक हाथने वीश अंगुल, दशमे प्रतरे छ धनुष्यने साडाचार अंगुल, अगीआरमे प्रतरे छ धनुष्य बे हाथने तेर अंगुल. बारमे प्रतरे सात धनुष्यने साढी एकवीश अंगुल, तेरमे प्रतरे सात धनुष्य त्रण हाथ ने छ अंगुल उत्कृष्टुं देहमान थाय छे. एटले रत्नप्रजा नरके प्रतरे प्रतरे जूदुं जूदुं देहमान कह्युं. ॥ २२६ ॥

हवे शर्करादिकने विषे उत्कृष्टुं देहमान प्रतर प्रतरने विषे कहे छे.

जंदेह पमाण उवरिं ॥ माए पुढवीइ अंतिमे पयरे ॥ तंचिय हि-
ठिम पुढवी ॥ पढमं पयरंमि बोधव्वं ॥ २२७ ॥ तंचेगूणग सग
पयर ॥ नइयं बीयाइ पयर वुढ्ढिजवे ॥ तिकर तिअंगुल करसत ॥
अंगूला सढ्ढि गुणवीसं ॥ २२८ ॥ पण धणु अंगुल वीसं ॥

पनरस धणु दुणि हत्थ सहाय ॥ बासहि धणुहसद्वा ॥
पण पुढवी पयर वुहि इमा ॥ २१९ ॥

अर्थ–जंदेहपमाण उवरिमाए पुढवीए अंतिमे पयरे– एटले जे जे उपर उपरली रत्नप्रजादिक पृथ्वीने अंतिमेपयरे के० छेल्ले प्रतरे उत्कृष्टुं शरीर प्रमाण छे. तंचियहिछिम पुढवी के० तेते हेठली हेठली शर्करादिक पृथ्वीनेविषे पढम पयरंमि बोधव्वं के० पेहेले प्रतरे देहमान जाणवुं. ॥ २१७ ॥ फरी तंच के० ते शर्करादिक पृथ्वीने पहेले प्रतरे जे जे देहमान आवे, तेने एगूणग के० एके ऊणे सगपयर के० आपआपापणे प्रतरे जइयं के० विजाग आपीएं, पछी जे आंक आवे ते शर्करादिक पृथ्वीना बीयाए पयर के० बीजा प्रतर आदे देइ प्रतरे प्रतरे वुह्वीजवे के० वृद्धि होय. ते वृद्धि बीजी पृथ्वी आदे देइ छठी पृथ्वीसुधी पांच पृथ्वीना बीजे प्रतरे आदे देइ अनुक्रमे जाणवी. त्यां शर्कराना प्रथम प्रतरे सात धनुष्य त्रण हाथ ने छ अंगुल देहमान छे. तेमां तिकर तिअंगुल के० त्रण हाथ अने त्रण अंगुलनो प्रक्षेप करीएं त्रीजा नरके प्रथम प्रतरे पन्नर धनुष्य बे हाथने बार अंगुल देहमान छे; तेमां कर सत्त अंगुला सड्ढीगुणवीसं के० सात हाथने साढीउंगणीश अंगुलनो प्रक्षेप करीएं ॥ २१८ ॥ चोथा नरकने पहेले प्रतरे एकत्रीश धनुष्यने एक हाथ देहमान छे; तेमांहे पांच धनुष्यने वीश अंगुल प्रक्षेप करीएं. पांचमा नरके पहेले प्रतरे साढी बासठ धनुष्य देहमान छे; तेमांहे पन्नर धनुष्यने अढी हाथ प्रक्षेप करीएं. छठा नरके पहेले प्रतरे एकसोने पचीश धनुष्य देहमान छे; तेमांहे बासठ धनुष्यने बे हाथ प्रक्षेप करीएं. पण पुढवी पयरवुह्वी-इमा के० पांच पृथ्वीना प्रतरोनेविषे ए रीते वृद्धि करीएं. ॥ २१९ ॥

हवे सविस्तरपणे देखाडे छे. शर्कराने प्रथम प्रतरे सात धनुष्यने त्रण हाथ उपर छ अंगुल देहमान छे; ते सात धनुष्यना अठावीश हाथ थाय, तेनी साथे उपरला त्रण हाथ जेलतां एकत्रीश हाथ थाय. तेना अंगुल करवामाटे चोवीशे गुणिएं तेवारे सातसें चुमालीश अंगुल थाय. तेमां उपरना छ अंगुल जेलीएं तेवारे सर्व मली सातसेंने पचाश अंगुल थाय. तेने शर्कराना अगीआर प्रतरने एके ऊणा करी दशे जाग आपीएं तेवारे एकेके जागे पंचोतर अंगुल आवे, तेना हाथ करवा माटे चोवीशे जाग आपीएं, तेवारे त्रण हाथने त्रण अंगुल एटलुं शर्करापृथ्वीना पहेला प्रतरनेविषे देहमाननी वृद्धि थाय; एम प्रत्येके बीजो प्रतर आदे देइ शेष दश प्रतरनेविषे एज रीते वृद्धि जाणवी. एम अनेरी नरकपृथ्वीनेविषे पण जावना जाणवी. ते सुखावबोधने माटे शर्करा, वालुका, पंका, धूमा अने तमप्रजा ए पांच पृथ्वीनी यंत्रस्थापना देखी प्रीछजो. अने सातमा नरके एकज प्रतर छे. ते कारणे त्यां प्रतरगत वृद्धि न होय. एके प्रतरे पांचसेंज धनुष्य उत्कृष्ट देहमान थाय एटले सात नरकना प्रतर प्रतरनेविषे नारकीनुं उत्कृष्टुं देहमान कह्युं.

हवे नारकीनुं उत्तरवैक्रिय देहमान कहे छे.

इय साहाविय देहो ॥ उत्तर वेउव्विउय तदुगुणो ॥ डुविहो वि जहन्नकमा ॥ अंगूल असंख संखंसो ॥ २२० ॥

अर्थ– इय के० इति पूर्वोक्त प्रकारे साते नरकनेविषे नारकीनो साहावियदेहो के० स्वाजाविक देह, एटले जवधारणीय शरीर कह्युं. त के० ते स्वाजाविक शरीरथी डुगुणो के० बमणुं उत्तरवेउव्विउ के० उत्तरवैक्रिय शरीर जाणवुं. जेम रत्नप्रजानेविषे पन्नर धनुष्य बे हाथने बार अंगुल उत्तरवैक्रिय शरीर होय; अने सातमा नरके एक हजार धनुष्य उत्तरवैक्रिय शरीर होय. एटले बे प्रकारे उत्कृष्टुं देहमान कह्युं. हवे डुविहोविजहन्नकम्मा के० अनुक्रमे बे प्रकारे जघन्य देहमान पण कहे छे. एक जवधारणीय, अने बीजो उत्तरवैक्रिय ए बंने

शरीर जघन्यथकी साते नरकनेविषे अनुक्रमे अंगुलनो असंख्यातमो जाग, तथा संख्यातमो जाग होय. अहीयांजवधारणीय शरीर पहेलुं उत्पत्ति वेलाए शरीर पर्याप्ति करतां अंगुलने असंख्यातमे जागे होय. अने उत्तरवैक्रिय शरीर प्रारंजवेलाए प्रथम अंगुलने संख्यातमे जागे होय. ॥ २३० ॥ एटले नारकीनुं अवगाहनाद्वार कह्युं.

हवे उत्पातविरह तथा चवनविरहनुं द्वार कहे छे.

सत्तसु चउवीसमुहू ॥ सग पनर दिणेग डु चउ छम्मासा ॥
उववाय चवण विरहो ॥ उंहे बारस मुहुत्त गुरू ॥ २३१ ॥
लहुउं डुहावि समउं ॥ संखापुण सुरसमा मुणेयवा ॥ संखा-
उ पजत्त पणिंदि ॥ तिरिनरा जंति निरएसु ॥ २३२ ॥

अर्थ– सत्तसु के० साते नरके नारकी प्राये निरंतर उपजे छे अने चवे छे. परंतु क्यारेक जो विरह पडे तो जघन्यथकी तो लहु के० साते नरके एक समय विरह पडे. अने प्रत्येके जूदो जूदो पण एक समयज विरह पडे. वली गुरु के० उत्कृष्टो साते नरकनेविषे जेलो विरहकाल पडे तो उंगे के० सामान्यपणे साते नरकमांहे कोइ उपजे नहीं अने कोइ चवे पण नहीं, तो उत्कृष्टो बार मुहूर्त्त विरह होय. तेवार पढी सात नरकमांहेथी कोइक नरके अवश्य कोइक उपजे. अथवा चवे.

हवे जूदो जूदो नरक नरकनेविषे उत्कृष्टो उपपात अने चवनविरहकाल गाथाना अर्थथी कहे छे. रत्नप्रजाएं चोवीश मुहूर्त्त, शर्कराएं सग के० सात दिवस, वालुकाए पन्नर दिवस, पंकप्रजाएं एक मास, धूमप्रजाएं बे मास, तमप्रजाएं चार मास अने तमतमप्रजाएं छ मास, ए उववाय चवणविरहो के० उपपात चवननो विरहकाल कह्यो.इहां जेनो जेटलो उपपात अने चवनविरहकाल कह्यो, तेटला कालथी उपरांत अवश्य ए नरकोनेविषे प्रत्येके कोइक जीव उपजेज. अने उंहे बारसमुहूत्त तथा लहुउं डुहाविसमउं ए पदोनो अर्थ प्रथम लखाइ गयो छे.

हवे एक समये केटला चवे? अने केटला नारकी उपजे? ते पाछली गाथाना बीजा पदे करी कहे छे. संखापुणसुरसमामुणेयव्वा के० वली नारकीनी उपजवानी अने चवननी संख्या ते सुरसमा एटले देवता सरखी, जेम देवता एक समये एक, बे त्रण, संख्याता असंख्याता उपजे अने चवे, तेम नारकी पण मुणेयव्वा एटले जाणवा. एटले नारकीनुं उपपात चवन विरहद्वार कह्युं.

• हवे कोण जीव नरके जाय? ते कहे तो थको गति द्वार पाछली गाथाना पाछला बे पदे करी कहे छे. संखाउ पजत्तपणिंदि के० संख्याता आयुष्यवाला पर्याप्ता पंचेंद्रि तिर्यंच, तथा पंचेंद्रि मनुष्य जो नरकायु बांधे तो नरके जाय. बीजा जीव नरकायु बांधे पण नही; अने नरके पण जाय नहीं. ॥ २३१ ॥ २३२ ॥

मिछादिठि महारंज ॥ परिग्गहो तिव्वकोह निस्सीलो ॥
नरयाउयनिबंधइ ॥ पावमई रुद्दपरिणामो ॥ २३३ ॥

अर्थ– जे माटे मिथ्यात्वी, माहरंजी, परिग्रही, तीव्रलोजी, निःशील, पापरूची, अने रौद्र परिणामि एवो जे जीव होय ते नरकायु बांधी नरके जाय. एटले सामान्यपणे नरकगति कही. ॥ २३३ ॥

हवे विशेषे जूदी जूदी नरकगति कहे छे.

असन्नि सरिसिव पक्खी ॥ ससीह उरगिं छि जंति जाछठिं ॥
कमसो उक्कोसेणं ॥ सत्तम पुढवी मणुय मछा ॥ २३४ ॥

अर्थ– असंज्ञी मनुष्य अपर्याप्तो जे मरण पामे, अने अपर्याप्त नरकायु नइ बांधे तेमाटे असंज्ञी संमूर्छिम पंचेंद्रि पर्याप्तो तिर्यंच जो नरकायु बांधे तो, पहेली नरके जाय. त्यां जघन्य दश हजार वर्ष, अने उत्कृष्ट पल्योपमनो असंख्यातमो भाग एटले आयुष्ये उपजे. उपरांत आयुष्ये उपजे नहीं. अने सरिसिव के० भुजपरिसर्प, गोह, नोलियादिक, गर्भज प्रमुख पहेला नरक आदे देइ बीजा नरक सुधी उपजे. वली पक्की के० पक्षी जे मांसाहारी गृध्र, सींचाणा, समली अने नीलचास प्रमुख रौद्र अध्यवसायवाला पक्षी, ते त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय. अने सीह के० सिंह प्रमुख एवा हिंसक जीव जे चीतरा, कुतरा, बीलाडी, प्रमुख ते चोथी नरकपृथ्वीसुधी जाय. वली उरगिं के० उरपरिसर्प्प एटले काला, धोला, काबरा, प्रमुख सर्प्प ते पांचमा नरकसुधी जाय. अने त्थि के० स्त्रीवेदे नरकायु बांधे एवा जे स्त्रीरत्न प्रमुख ते यावत् छठा नरकसुधी जाय. अने मनुष्य तथा मब्र जे जलचर जीव ए बेउ गर्भजपर्याप्ता ते उत्कृष्टथी सातमा नरक सुधी जाय. कमसो उक्कोसेणं के० ए अनुक्रमे पूर्वोक्त सर्व जीवोनी उत्कृष्टी गति कही. अने जघन्यथी रत्नप्रभाने पहेले प्रतरे जाय, एथकी उपरांत अने उत्कृष्टथकी आगल जेवि चाले जाय, ते सर्व मध्यमगति जाणवी.

हवे केटलाएक तिर्यंचने प्राये गति कहे छे.

वाला दाढी पक्की ॥ जलथर नरगा गयाउ अइक्रूरा ॥ जं-
ति पुणो नरएसु ॥ बाहुल्लेणं नउण नियमो ॥ २३५ ॥

अर्थ– वाला के० व्याल ते सर्प्पादिक, अने दाढी के० दाढवाला सिंह प्रमुख, पक्की ते गृध्र प्रमुख, जलचर ते मत्स्यादिक, एटली जातिना जीव ते नरगागयाउ के० नरक थकी आव्या होय. अने फरी नरकेज जाय. अइक्रूरा के० अत्यंत क्रूर अध्यवसायवाला पंचेंद्रियना वधकारी जंतिपुणोनरएसु के० वली फरी नरके जाय. ए बाहुल्लेणं के० प्राये कहीएं, परंतु नउणनियमो के० पुनः निश्चे नहीं. केमके कोइक जीव नरक थकी आवी सम्यक्त्व पामी रुडे संघयणे मोक्ष पण पामे. ॥ २३५ ॥

हवे नारकीने संघयण अने लेश्या कहे छे.

दो पढम पुढवि गमणं ॥ छेवठे कीलियाइ संघयणे ॥
इक्किक पुढवि वुड्ढी ॥ आइतिलेस्साउ नरएसुं ॥ २३६ ॥

अर्थ– छेवठ्ठ संघयणी दो के० बे नरक पृथ्वी सुधी गमणं के० जाय; उपरांत न जाय. पछी अपूठी गणनाए गणतां कीलिका संघयण आदे देइ एकेकी नरक पृथ्वीनी वृद्धि करीएं, जेम कीलिका संघयणी त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय, अर्द्धनाराचे चोथी सुधी जाय; नाराचे पांचमी सुधी जाय, ऋषभनाराचे छठी सुधी जाय, अने वज्रऋषभनाराच संघयणे सातमी सुधी जाय. ए उत्कृष्टी गती कही. अने जघन्य गति समस्त संघयणे रत्नप्रभासुधी. त्यां पण प्रथम प्रतरे जाय. ए जघन्य गति कही. अने पूर्वे उत्कृष्टी कही, तेनी वचमां जे जाय, तेने मध्यम गती कहीएं. हवे लेश्या कहे छे. आइतिलेस्साउनरएसु के० कृस, नील, अने कापोत, ए आद्यनी त्रण लेश्या नरकनेविषे होय. ॥ २३६ ॥ हवे ए लेश्याउ विवरीने कहे छे.

दुसुकाऊ तइयाए ॥ काऊनीलाय नील पंकाए ॥ धू-
माय नील किण्हा ॥ दुसु किण्हा हुंति लेस्साउ ॥ २३७ ॥

अर्थ–दुसु के० पहेला बे नरके काउ के० कापोत लेश्या होय. पण एटलुं विशेष जे रत्नप्रभाथकी शर्करप्रभानेविषे अत्यंत मलीन लेश्या होय. तइयाए के० त्रीजा नरके केटलाक नारकीने कापोत लेश्या छे. एटले

पल्योपमने असंख्यातमे जागे अधिक त्रण पल्योपमना आयुष्यवालासुधीना नारकीने काऊ के० कापोत लेश्या छे. अने तेथी उपरांतना आयुष्यवालाने नीलाय के० नीललेश्या होय. अने नीलपंकाए के० पंकप्रजानेविषे केवल नील लेश्याज होय. धूमानेविषे केटलाक नारकीने नील लेश्या छे. एटले उत्कृष्टी पल्योपमने असंख्यातमे जागे अधिक दश सागरोपम सुधीना आयुष्यवाला नारकीने नील लेश्या होय. अने तेथी उपरांत आयुष्यवालाने केवल कृस्न लेश्या होय. अने छठा तथा सातमा ए दुसु के० बे नरकनेविषे किण्हा के० एक कृस्न लेश्या होय. पण एटलुं विशेष जे ए छठी सातमी नरकपृथ्वीए परम कृस्न लेश्या जाणवी. हुंतिलेस्साउ के० ए साते नरकनेविषे लेश्याउ होय ते कही. ॥ २२७ ॥

हवे शिष्य पूछे छे के, नारकीने शरीरवर्णरूप लेश्या छे ? किंवा कृस्नादिक द्रव्य संयोग थकी परिणामरूप लेश्या छे ? ते उपर सूत्रकार कहे छे.

सुर नारयाण ताउ ॥ दव्वल्लेसा अवठिया जणिया ॥ जाव-
परा वत्तीए ॥ पुण एसिं हुंति छ ल्लेस्सा ॥ २२८ ॥

अर्थ– सुर के० सौधर्मादिक देवताने तेजो, पद्म, ने शुक्ल नामे ए त्रण लेश्याउ कही; अने नारयाण के० नारकीनेविषे कृस्न, नील ने, कापोत नामे त्रण लेश्याउ कही. ते अवठिया के० अवस्थित कहीए. ते क्षेत्रसंबंधी दव्वल्लेसा के० द्रव्यलेश्या आगमनेविषे जणिता के० कही छे. ते लेश्या द्रव्य अवस्थित जाणवां; पण बाह्य वर्णरूप न जाणवां; जेमाटे तेवी तेवी, द्रव्य, क्षेत्र, अने कालादि सामग्री पामीने जावपरावत्तीए के० परिणामनी परावर्त्ति एटले विपर्यासे करीने एसिं के० ए नारकीउने पुण के० वली प्रत्येके छ छ लेश्या हुंति के० संजवे. ए अक्षरार्थ कह्यो. ॥ २२८ ॥

हवे परमार्थ कहे छे. तिर्यंच तथा मनुष्यने जवांतरे देवता नारकीने जवे उपजतां, अथवा शेष काले मूलगी लेश्याने त्यागे, नवी लेश्याने संयोगे ते लेश्या जाय अने नवी लेश्या थाय. जेम उज्वल वस्त्रे जेवो मजीठ प्रमुखनो रंग लागे, ते धोलो वर्ण गमावे अने राता प्रमुख रंगपणे परिणमे. ते माटे सिद्धांतमांहे लेश्यानो उत्कृष्टो काल अंतरमुहूर्त्त कह्यो छे. नहींकां मनुष्यने त्रण पल्योपमायु छे, त्यां एकज लेश्या होय. अंतरमुहूर्त्ते अंतरमुहूर्त्ते नवी नवी लेश्या न होय.

वली देवता नारकीनी मूलगी लेश्याने नवी लेश्याने संयोगे तेनो आकार मात्र जंजे, पण तद्रूप एटले तेहज रूपपणे न थाय; जेम वैडुर्य नीलमणी, कालोमणी प्रमुख काले नीले सूत्रे प्रोयो थको ते सूत्र संयोगे अप्रगट योगे अप्रगटपणे कांइक तेनो आकार मात्र पामे. अने स्फटिक ते जासूसना फूल संयोगे प्रगट तेनुं प्रतिबिंब पामे; परंतु बन्ने तद्रूपपणुं न पामे; तेम कृस्नादिक लेश्या द्रव्यपणे नीलादिक लेश्याए समूह संयोग पामी केवारेक अप्रगट तदाकार मात्र होय. केवारेक प्रगट तेनुं प्रतिबिंब मात्र पामे; पण एम नहीं जे कृस्नलेश्याना वर्ण, गंध रस स्पर्शपणे परिणमीने नीलादि लेश्या द्रव्यरूप होय. एम न थाय.

तेम सातमा नरके मूलगी कृस्न लेश्याने तेजो लेश्याना द्रव्यसंयोग मल्या थका तदाकार मात्र, तथा प्रतिबिंब मात्र होय. तेवारे नारकीने कृस्न लेश्या थकाज तेजो लेश्यादि द्रव्यसंयोगे शुज परिणाम उपजे. जेम जासूस उपर रक्त स्फटिकनेविषे रक्तपणुं होय, तेम एवा परिणामे वर्त्ततां सम्यक्त्व प्राप्ति होय. एम करतां कांइ विरोध नथी.

अने एम पण नहीं जे तेजो लेश्यादिक परिणाम छतां कृस्नलेश्या न होय ? अने सातमा नरके सदा कृस्नलेश्या छे, अने तेजोलेश्यादिक आकार मात्र प्रतिबिंब मात्रे करी केवारेक होय, अने ते उपनी थकी पण घणो काल रहे नहीं. अने जे नरके जे लेश्या छे ते अनेरी लेश्याने संयोगे पोतानुं स्वरूप छांडे, एम पण न थाय.

तेमाटे सातमा नरके एकली कस लेश्याज जाणवी. ए कारणे संगमा देवने आकारमात्र कृष्ण लेश्या केवी, पण अवस्थित तो तेजोलेश्या जाणवी; अने जगवतिमांहे देवताने वर्ण जूदो कह्यो छे,अने लेश्यानो अधिकार पण जूदो कह्यो छे. वली "असुराकाला" इत्यादि वाह्य वर्ण कह्यो, अने जवणवणपढम चउलेस इत्यादिक लेश्यास्वरूप कह्युं, तो जाणीये छैयं जे वर्ण जूदो, अने लेश्या जूदी छे. घणुं शुं? तथा जे अहींयां इव्यलेश्या अवस्थित कही. जे देवता नारकीने जे लेश्या संजवे ते पोतपोतानी जवस्थिति प्रमाण अवस्थित कालप्रमाण जाणवी. त्यां पाछला जवनो एक अंतरमुहूर्त्त, अने एक आगला जवनो अंतरमुहूर्त्त, ए बेउ अंतरमुहूर्त्त अधिक जवस्थिति सुधी लेश्या होय.

हवे ए लेश्यानुं स्वरूप कहे छे. मार्ग थकी परिज्रष्ट थया एवा छ पुरुष वनमां जमता जूख तृषाये पीड्या थका जंबुवृक्षने हेठे आव्या. ते मांहोमांहे फल खावानी वांछा करतां चित्तनेविषे चिंतन करवा लाग्या जे, ए वृक्षनां फल जक्षण करीने क्षुधा तृषाने उपशमाविये; एम विचारी एक पुरुष फलने अर्थे ते वृक्षने मूल थकी छेदवा लाग्यो; एटले बीजो पुरुष बोल्यो जे थडथी छेदो, त्रीजो बोल्यो जे शाखां छेदो, चोथो पुरुष न्हानी शालीउने छेदो एम बोल्यो, पांचमो पुरुष पाकां फलने तोडो एवुं बोल्यो, अने छठो पुरुष बोल्यो जे पृथ्वी उपर खरी पडेलां फल मध्येथी वीणी खाउं. जेम ए छ पुरुषना परिणाम जूदा जूदा तेम कृष्णादिकथी मांमी यावत् शुक्ल लेश्याना परिणाम पण जूदा जूदा जाणवा.

हवे लेश्याउनो वर्ण कहे छे. स्निग्ध मेघनी घटा सरखो, जैंसना सिंगडा, अरिष्टरत्न, नेत्रनी कीकी अने काला सुरमा सरखो कृष्णलेश्यानो वर्ण महाजयंकर जाणवो. अशोक वृक्षना अंकुर सरखो,, नीलचास पक्षी सरखो, अने वैकुर्य रत्ननी कांति सरखो नील लेश्यानो वर्ण जाणवो. अलशीना फूल सरखो, जारसी अथवा कोकीलानी पांख सरखो, अने पारेवाना कंठ सरखो कापोतलेश्यानो वर्ण जाणवो. हींगलोकनो रंग, उगता सूर्यनी कांति, अने दीपक तथा पोपटनी चांच सरखो तेजोलेश्यानो वर्ण जाणवो. हरियालना मध्यरंग सरखो, हलदरना रंग सरखो,अने सेणाना फूल सरखो पद्मलेश्यानो वर्ण जाणवो. शंख, मुचकुंदनां फूल, दूध, पूर्ण चंद्रमा, मोतीना हार अने रूपा सरखो शुक्ल लेश्यानो वर्ण जाणवो.

हवे लेश्याना रस कहे छे. कडवा तुंबडानो रस, अने नींब इंड्रवारुणीनो रस, ए थकी अनंतगुणो कडवो रस कृष्ण लेश्यानो जाणवो. सुंठ, मरी, पीपर, अने गजपीपर, एनो जेवो तीखोरस थाय छे, ते करतां अनंतगुणो तीखो रस नील लेश्यानो जाणवो. काचुं आंबुं अने काचुं कोठफल ते थकी अनंतगुणो तुरो रस कापोत लेश्यानो जाणवो. पाका आंबाना फलनो रस, पाका कोठफलनो अथवा पाका बीजोरानो जेवो रस, ते करतां अनंतगुणो मीठो रस तेजो लेश्यानो जाणवो. प्रधान वारुणीनो रस, अने विविध प्रकारना आसव, मधु एना रसथकी अनंतगुणो रस पद्म लेश्यानो जाणवो. खजुर, द्राख, दूध, खांड, साकर एना रसथकी पण अनंतगुणो गल्यो रस शुक्ल लेश्यानो जाणवो.

हवे लेश्याउनो फरस कहे छे. कृष्ण, नील, ने कापोत ए त्रण लेश्यानो फरस अप्रशस्त एटले मध्यम जाणवो. गायनी जीजनो फरस तथा करवतनो फरस, ते करतां पण अनंतगणो कर्कस फरस ते प्रथमनी त्रण लेश्यानो जाणवो. अने तेनो, पद्म तथा शुक्ल ए त्रण लेश्यानो प्रशस्त एटले रुडो फरस जाणवो. परवन अने माखणनो जेवो कोमल फरस होय, ते करतां पण अनंतगुणो फरस सुकुमाल जाणवो.

एटले नारकीनुं आ गतिद्वार कह्युं. हवे नारकी नरक थकी नीकलीने क्यां आवे ते कहे छे श्री पन्नवणा सूत्रमां कह्युं छे के, सातमा नरक थकी आव्यो जीव मत्स थाय. ए प्रायिक वचन छे, तेमाटे गर्जज पर्याप्तो तिर्यंच होय. एम जणाय छे, केमके श्रीपार्श्वनाथ चरित्रे कमठनो जीव सातमा नरक थकी आव्यो सिंह थयो देखाय छे. एटले जे उत्कृष्टायु जोगवी सातमा नरक थकी नीकले ते मत्स थाय; अने मध्यम

तथा जघन्यायु भोगवी सातमा नरक थकी नीकले, ते गर्नज पर्याप्तो तिर्यंच थाय. ए संनवी अर्थ अनुक्त कह्युं छे विचारी जोजो.

निरउ वट्टा गप्नय ॥ पजत्त संखाउ लद्धि एएसिं ॥ चक्कि हरि जुअल अरिहा ॥ जिण जइ दिसि सम्म पुहवि कम्मा ॥ २३ए ॥

अर्थ–निरउव्वट्टा के० नरकथकी नीकल्या जीव अनंतर आगले नवे गप्नय के० गर्नज होय; पण समूर्छिम न होय. एतावता समूर्छिम तिर्यंच, तथा समूर्छिम मनुष्य तथा देवता अने नारकीमांहे पण न जाय; मात्र गर्नजपणे पजत्त के० पर्याप्ता होय; पण अपर्याप्ता न होय. वली संखाउ के० संख्याता वर्षने आयुष्ये उपजे, पण युगलियामां न उपजे. वली लद्धिएएसिं के० ए नारकीने जे जे नरक थकी नीकल्या थकां जे जे लब्धि एटले लान्न प्राप्ति होय, ते हवे अनुक्रमे कहे छे. पहेली रत्नप्रना पृथ्वीथकी जो आव्या होय तो, चक्रवर्त्ति होय. पण शेष पृथ्वीना आव्या चक्रवर्त्ति न थाय. ए संनव मात्रे छे, परंतु चक्रवर्त्तिज थाय, एवो कांइ नियम् नथी. एम बीजी नरक पृथ्वीनी मर्यादाथी उधस्या एटले बीजी नरकपृथ्वी सुधीना आव्या जीव ते हरिजुयल के० वासुदेव, बलदेव होय. एम सर्वत्र मार्यादा जाणवी. त्रीजी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या अरिहंत एटले तीर्थंकर होय. एटले जे पूर्वे नरकायु बांध्या पछी तीर्थंकर गोत्र उपार्जी श्रेणिकादिकनी पेरे नरके गया होय ते जीव तीर्थंकर थाय. अने चोथी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या जिन के० सामान्य केवली होय. पांचमी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या सर्वविरति यति होय. छठी नरक पृथ्वीसुधीना आव्या देशविरति एटले श्रावक होय. अने सातमी नरकपृथ्वी सुधीना आव्वा सम के० सम्यक्त्व मात्र पामे; देशविरति प्रमुख कांइ पामे नहीं. ॥ २३ए ॥

हवे नारकी अवधिज्ञाने केटलुं क्षेत्र देखे? ते कहे छे.

रयणाए उहि गाउअ ॥ चत्तारिअद्धुठ गुरु लहुकमेण ॥ पइ पुढवि गाउ यद्धं ॥ हायइ जा सत्तमि इगद्धं ॥ २४० ॥

अर्थ–रत्नप्रना पृथ्वीएं नारकीउने उत्कृष्टुं उहि के० अवधिक्षेत्र गाउअचत्तारि के० चारगाउ जाणवुं, अने जघन्यतो उठ के० साडात्रण गाउ अवधिज्ञाने देखे. गुरुलहुकमेणं के० ए उत्कृष्ट अने जघन्य अनुक्रमे कह्युं. हवे बीजी नरकपृथ्वी आदे देइ पइपुढविगाउयद्धंहायइ के० एकेकी पुढवी प्रत्ये अर्द्ध अर्द्ध गाउ घटाडीएं, ते जासत्तमि के० यावत् सातमा नरके इगद्ध के० उत्कृष्टुं एक गाउ, अने जघन्य अर्द्धो गाउ अवधिक्षेत्र होय, ए विवरीने लखे छे.

पहेला नरके अवधिक्षेत्र चार गाउ, बीजाए साडा त्रण गाउ, त्रीजाए त्रण गाउ, चोथाए अढी गाउ, पांचमाए बे गाउ, छठाए दोढ गाउ, अने सातमाए एक गाउ. ए उत्कृष्टुं अवधिक्षेत्र कह्युं, ए उत्कृष्टथी प्रत्येक नरकपृथ्वीएं, अर्द्ध गाउ उर्बु करीएं, ते जघन्य अवधिक्षेत्र जाणवुं. ॥ २४० ॥

अहींयां कोइ पूछे जे सातमा नरके ब्रह्मदत्त चक्रवर्त्ति " हाकुर्मती हाकुर्मती " पोकारे छे, ते केम मले? केमके अवधिक्षेत्र तो एक गाउनुं छे, ते सातराज केम देखे? तेनुं समाधान करे छे जे, सम्यक्दृष्टिने मतिज्ञानने बले जातिस्मरण ज्ञान छे; तेणे करी पूर्वनवनी वात जाणे. परंतु कुर्मतीने देखे नहीं. अने कुर्मती "ब्रह्मदत्त ब्रह्मदत्त" एवुं पोकारे छे; ते पण जाणे छे जे, पूर्वले नवे ब्रह्मदत्त महारो नर्त्तार हतो, ते अवस्था तो जाणे; परंतु नरकमांहे थकी अवधिज्ञाने करी देखे नहीं. एम जाणजो एटले नारकीनुं आगतिद्वार कर्युं. एटले सविस्तरपणे नवे द्वारे करी नारकीनी वक्तव्यता कही. इति नरयदारंसम्मत्तं ॥ ए नारकीनुं द्वार समाप्त थयुं.

मणुयदारं जणइ केतां हवे मनुष्यद्वार ते भुवनविना आठे प्रतिद्वारे करी कहीए छैये. तेमां प्रथम स्थिति-द्वार अने अवगाहनाद्वार ए बे द्वार कहे छे.

गप्रनर ति पलियाऊ॥ तिगाउ उक्कोस ते जहन्नेणं ॥ मुच्छि-
म डुहावि अंत मुहु ॥ अंगुल असंख जागतणू ॥ २४१ ॥

अर्थ–अहींयां मनुष्य बे प्रकारे छे. एक गर्जज अने बीजा गर्जविना जे उपन्या ते समुर्छिम. तेमां गर्जज मनुष्यनुं उत्कृष्टुं तिपलियाउ के० त्रण पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. अने तेनुं तिगाउ के० त्रण गाउनुं देहमान उत्कृष्टुं जाणवुं. अने जहन्नेणमुच्छिमडुहाविअंतमूहु के० गर्जज मनुष्यनुं जघन्यायु अंतरमुहूर्त जाणवुं. तथा समूर्छिम मनुष्यनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं अंतरमूहुर्तायु जाणवुं. तथा अंगुलासंखजागतणू के० गर्जज मनुष्यनुं देहमान जघन्यथी अंगुलने असंख्यातमे जागे जाणवुं. अने समूर्छिम मनुष्यनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं देहमान अंगुलनो असंख्यातमो जाग जाणवुं.

ए समूर्छिम मनुष्य ते अढीद्वीप समुद्रनेविषे गर्जज मनुष्यना उच्चार, ते वडिनीत, पासवण, ते लघु-नीत, खेल, ते श्लेष्मा, संघान, नासीकामल, वमन करेलुं पित्त, शुक्र, वीर्य, शोणित, लोही, मृत, कलेवर, स्त्री पुरुषने संयोगे नगरने खाले, बीजां सर्व अशुची स्थानक एटलां स्थानके समुर्छिम मनुष्य उपजे. ए समूर्छिम असंज्ञी मलरहित मिथ्यात्वी समस्त पर्याप्तिए अपर्याप्तो. केमके समूर्छिमने पांच पर्याप्ति छे, अने ए समूर्छिम मनुष्य आहार शरीर पर्याप्तिएं इंद्रियपर्याप्ति पूरण करी मरण पामे, ते कारणे समूर्छिम सर्व पर्याप्तिए अपर्याप्तो थको काल करे.

वली संख्याता आयुष्यवाला मनुष्यने वैक्रिय शरीर जघन्य आंगुलनो संख्यातमा जाग प्रमाण अने उत्कृष्टुं लाख योजन जाफेरुं होय. प्रमत्त यतिने आहारक लब्धिवंतने, आहारक शरीर होय. ते आहारक शरीर जघन्यथी देशे उणुं एक हाथ, अने उत्कृष्टुं एक हाथ पूर्ण होय. तेजस अने कार्मण ए बे शरीर सर्व संसारी जीवने औदारिक; वैक्रिय अने आहारक शरीरने संयोगे तद्रूपपणे परिणमे, एटले मनुष्यने आयुष्य अने अवगाहना कही. ॥ २४१ ॥

हवे उपपात उद्वर्त्तना विरहकाल कहे छे.

बारस मुहुत्त गप्ने ॥ इयरे चउवीस विरहउ कोसो ॥ जम्म
मरणे सुसमर्ज ॥ जहस संखा सुरसमाणा ॥ २४२ ॥

अर्थ–गप्ने के० गर्जज मनुष्यने जन्मआश्री विरह, एटले अंतरकाल तथा मरणआश्री अंतरकाल उत्कृष्टो बार मुहूर्त्त होय, एटले गर्जज मनुष्य एक उपन्या पछी बीजो उत्कृष्टो बार मुहूर्त्तने आंतरे उपजे. अने मरण पण एक मुवा पछी उत्कृष्टो आंतरो पडे तो बार मुहूर्त्त पछी अवश्य बीजो कोइ मरण पामे. तेम जन्म पण थाय, अने इयरेत्ति एटले इतर जे समूर्छिम मनुष्य छे, तेने उत्कृष्टो जन्म मरण संबंधी विरह पडे तो चो-वीस मुहूर्त्त सुधी पडे. अने जघन्य थकी गर्जज मनुष्यने तथा समूर्छिम मनुष्यने जन्ममरणनो विरहकाल एक समय जाणवो.

हवे एक समय गर्जज तथा समूर्छिम मनुष्य उपजे तो केटला उपजे? ते कहे छे. सूरसमाणा के० देव-तानीपेरे ते इगडुति संखमसंखा इगसमए हुंतिय चवंति के० एकसमये एक, बे, त्रण, संख्याता, असंख्याता उपजे तेम मरण पण पामे. त्यां गर्जज मनुष्य उत्कृष्टे काले ओगणत्रीश आंके संख्याता सुधी गणिएं. अने गर्जज समूर्छिम बेउ जेला गणिएं. तेवारे असंख्यातासुधी गणिएं. ॥ २४२ ॥

हवे कियो जीव मरीने मनुष्यगतिमांहे आवे ? ते गतिद्वार कहे छे.

सत्तमि महि नेरइए ॥ तेऊ वाऊ असंख नरतिरिए ॥
मुत्तूण सेस जीवा ॥ उप्पज्जंती नरजवंमि ॥ २४३ ॥

अर्थ- सातमी नरकपृथ्वीना नारकी, तेऊकाय, वाऊकाय असंख्याता आयुष्यवाला युगलिया, एटले मनुष्य तथा तिर्यंच युगलिया. एटला मूत्तूणं के० मूकीने सेस जीवा के० शेष बीजा सर्व जीवो ते उप्पजंतिनरजवंमि के० मनुष्यमांहे उपजे. ॥ २४३ ॥

वली अहींयां विशेष कहे छे.

सुर नेरइएहिं चिय ॥ हवंति हरि अरिह चक्कि बल देवा ॥
चउविहसुर चक्किबला ॥ वेमाणिय हुंति हरि अरिहा ॥ २४४ ॥

अर्थ- वासुदेव, अरिहंत, चक्रवर्ति, ने बलदेव-ए चारे सुरनेरइएहिंचिय के० देवता अने नारकीनी गतिमांथी आव्या होय; पण मनुष्य तथा तिर्यंचनी गतिथी आवेला न होय. वली चार निकायना देवगतिना आव्या पण चक्कि के० चक्रवर्त्ति अने बला के० बलदेव होय. अने वेमाणियहुंतिहरिअरिहा के०अरिहंत तथा वासुदेव ए बंने केवल वैमानिक देवगतिनाज आव्या होय. बीजी त्रण निकायना आव्या न होय.

हरिणो मणुस्स रयणाइ ॥ हुंति नाणुत्तरेहिं देवेहिं ॥ जह
संजव मुववार्ज ॥ हयगय एगिंदि रयणाणं ॥ २४५ ॥

अर्थ- वैमानिकमांहें विशेष देखाडे छे. हरिणो के० वासुदेव, तथा चक्रवर्त्तिना मणुस्सरयणाइं के० मनुष्य रत्न पांच, ते हुंतिनाणुत्तरेहिं देवेहिं के० पंचानुत्तरना देव चवीने न होय. अहींयां ए जावार्थ छे के वासुदेव, तो नारकी तथा वैमानिकथकी अव्या होय, तेमां जो वैमानिकथकी आव्या होय तो पंचानुत्तर देव टाली बीजा सर्व स्थानकथी आव्या वासुदेव थया होय. अने चक्रवर्त्तिनां चौद रत्न छे, तेमां चक्रादिक सात रत्न एकेंडी छे; अने पुरोहित आदे देइ सात रत्न पंचेंडी छे. तेमां हस्तिरत्न अने अश्वरत्न ए बे तिर्यंच छे. बाकीनां पांच मनुष्यरत्न छे. ते सातमी नरक, तेउकाय, वायुकाय, तिर्यंच अने मनुष्य एमांथी आव्या मनुष्यरत्न न होय; शेष स्थानकथी आव्या मनुष्यरत्न होय. पुरोहित, सेनापति, गाथापति, वार्द्धिक ते सुतार अने पांचमुं स्त्रीरत्न- ए पांच मनुष्यरत्न जो वैमानिकथी आव्यां होय तो अनुत्तरदेव वर्जीने बीजा देवता थकी आव्यां होय. एम जाणवुं.

वली हाथी तथा अश्व ए बे रत्न तथा एकेंडीय रत्ननी उत्पत्ति तो यथा संजवे जाणवी. एटले ज्यांना आव्या तिर्यंच संजवे ते समस्त स्थानकथकी आवेलां इहां रत्नपणे होय. अने नारकी तथा संख्याता आयुष्यवाला तिर्यंच अने मनुष्य तथा सहस्रांत देवलोक सुधीना देवता एटलां स्थानकना आव्या अश्वरत्न तथा गजरत्न होय. वली संख्याता आयुवाला तिर्यंच अने मनुष्य तथा ईशानांत सुधीना देवता एटला स्थानकना आव्या एकेंडी रत्न होय. ए यथा संजव उपपात कहियें.

हवे ए रत्नोनां नाम तथा प्रमाण कहे छे.

वामपमाणं चक्कं ॥ छत्तं दंमं दुहत्थयं चम्मं ॥ बत्ती-
संगुल खग्गो ॥ सुवन्न कागिणि चउरंगुलिया ॥ २४६ ॥

चउरंगुलो दुअंगुलपिहुलोय मणी पुरोहि गय तुरया ॥
सेणावइ माहावइ ॥ वद्ध इथी चक्कि रयणाइं ॥ २४७ ॥

अर्थ– चक्र, छत्र, ने दंम ए त्रण रत्न ते वामपमाणं के० एक वाम प्रमाण जाणवां. वाम शब्दे बेउ बाहु लांबा पसास्या थका जे धनुष्य प्रमाण होय, तेने वाम कहे छे. अने दुहछयंचम्मं के० चर्मरत्न बे हाथ प्रमाण होय, तथा बत्तीसंगुलखग्गो के० खड्गरत्न बत्रीश आंगुल प्रमाण लांबुं होय. अने सुवणकागिणि चउरंगुलिया के० जात्यवंत सुवर्णमय कांगिणिरत्न ते चार आंगुल लांबुं होय. ॥ २४६ ॥ अने चउरंगुलो दुअंगुलपिहुलोयमणी के० चार अंगुल लांबुं, अने बे अंगुल पहोळुं मणीरत्न होय. ए साते एकेंद्री रत्न चक्रवर्त्तिने आत्मांगुल प्रमाण जाणवां. अने पूरोहित प्रमुख सात पंचेंद्री रत्न जे छे ते, जे काले जेवुं पुरुषना शरीरनुं प्रमाण होय ते काले ते पण तेवा प्रमाणनां होय.

हवे ए चौद रत्नना गुण कहे छे. चक्ररत्न वयरीनुं मस्तकछेदक. बीजुं छत्ररत्न ते चक्रवर्त्तिने हस्तस्पर्शे बार योजन सुधी विस्तार पामे. एवुं होतुं थकुं वैताढ्य पर्वतनी उत्तर दिशिए रेहेनारा जे म्लेछ तेना देवता मेघ वर्षावे, तेनो निरोध करवाने समर्थ थाय. त्रीजुं दंमरत्न ते विषम एटले जे वांकी भूमि होय, तेने समी करे. कामपडे थके हजार योजन अधोभागे धरती विदारे. चोथुं चर्मरत्न ते कार्य उपन्ये थके चक्रवर्त्तिना हस्तस्पर्शे करी बार योजन विस्तार पामे. एवुं होतुं थकुं प्रभातकाले बीज वाविएं अने संध्याकाले सर्व उपभोग करवाने योग्य एवा शालि प्रमुखने उत्पन्न करे छे. पांचमुं खड्गरत्न ते संग्रामनेविषे अत्यंत शक्तिवंत होय. छठुं कांगिणिरत्न ते वैताढ्य पर्वतनी गुफामांहे एकेकी भींते उगणपचास उगणपचाश मांमला करवा योग्य होय. सातमुं मणीरत्न ते अधोभागे रेहेनारुं जे चर्मरत्न अने ऊर्ध्वभागे रहेनारुं जे छत्ररत्न तेना छत्र तुंबा उपर राख्युं छतां तेवारे बार योजन सुधीमां ए मणिरत्न उद्योतकारी थाय. अने हस्तनेविषे अथवा मस्तके बांध्युं छतां समस्त रोग हरे.

आठमुं पुरोहितरत्न ते शांतिकर्म करनार होय. नवमुं अश्वरत्न तथा दशमुं गजरत्न ए बे महापराक्रमवंत होय. अगीआरसुं सेनापतिरत्न ते गंगासिंधुने पहेले पासे चार खंमनो जीतनार होय. बारमुं गृहपतिरत्न ते घरनां योग्य काम करे, एने गृहचिंतक कहेवुं. तेरमुं वार्द्धकीरत्न ते घर चणे. वैताढ्य पर्वतनी गुफामांहे उमग्गा अने निमग्गा नदीनां पुल बांधे. चौदमुं स्त्रीरत्न ते अत्यंत अद्भुत रूपवंत चक्रवर्त्तिना भोग योग्य होय, ए चौद रत्न ते प्रत्येके एकेक हजार यक्षोए अधिष्ठित होय. अने बे हजार यक्ष चक्रवर्त्तिने बेउ बाहे होय. एवंकारे सोल हजार यक्ष चक्रवर्त्तिनी सेवा करे. ते जघन्यथी जंबुद्वीपनेविषे चार चक्रवर्त्ति होय. तेवारे छप्पन्न रत्न होय. अने उत्कृष्टपदे अठावीश विजयना अने बे भरत तथा ऐरवतनां मळी त्रीश चक्रवर्त्ति होय, तेवारे जंबुद्वीपे चारसें ने वीस रत्न होय. ॥ २४७ ॥

हवे वासुदेवनां सात रत्न कहे छे.

चक्कं धणुहं खग्गो ॥ मणी गया तहय होइ वणमाला ॥
संखो सत्त इमाइं ॥ रयणाइं वासुदेवस्स ॥ २४८ ॥

अर्थ–एक चक्र, बीजुं धनुष्य, त्रीजुं खड्ग, चोथुं मणी, पांचमुं गदा, तेमज छठुं वनमाला, सातमुं शंख, ए सात रत्न वासुदेवनां जाणवां ॥ २४८ ॥

हवे मनुष्य मरीने स्वभावे क्यां जाय? ते कहे छे.

संख नरा चउसु गईसु ॥ जंति पंचसुवि पढम संघयणे ॥
इग डुतिजा अठसयं ॥ इगसमए जंति ते सिद्धिं ॥ २४९ ॥

अर्थ– संख्याता आयुष्यवाला मनुष्य, जे पुरुष, स्त्री तथा, नपुंसकरूप ते नरक तिर्यंच मनुष्य ने देवतारूप चारे गतिनेविषे वली जंति के० जाय. ए मनुष्य जे पढम संगयणे के० प्रथम संघयणे वर्त्तता होय ते पंचसुवि के० पांचमी गति जे मोक्ष ते प्रते पण जाय; तेमाटे मोक्षगतिनी संख्या कहे छे, ते मनुष्य कर्मक्षये वर्त्ततां एक समये सामान्यपणे जघन्यथी तो एक, बे, त्रण, अने उत्कृष्टा जा के० यावत् अठसयं के० एकसोने आठ एटला एक समयनेविषे जंतितेसिद्धिं के० मोक्ष प्रते जाय. ॥ २४९ ॥

हवे त्रण वेद आश्री सिद्धगति विशेष कहे छे.

वीसित्थि दस नपुंसग ॥ पुरिस ठसयं तु एगसमएणं ॥
सिझइ गिहिअन्न सलिंग ॥ चउदस अठाहिय सयं च ॥ २५० ॥

अर्थ– एक समयनेविषे उत्कृष्टा स्त्रीवेदे वीश मोक्षे जाय, एक समये नपुंसकवेदी दस मोक्ष जाय, अने पुरुषवेदी एकसोने आठ एक समयनेविषे मोक्षे जाय, गृहिलिंगे एक समये चार मोक्षे जाय, अन्यलिंग एटले तापसादिकने लिंगे एक समये दस मोक्षे जाय, अने सलिंग ते स्वलिंगें एटले साधुलिंगें अठाहियसयं च के० एकसोने आठ एक समये मोक्षे जाय. ॥ २५० ॥

गुरुलहु मझिम दोचउ ॥ अठसयं उढ्ढो तिरिय लोए ॥
चउ बावीसऽठसयं ॥ डुसमुद्दे तिन्नि सेसजले ॥ २५१ ॥

अर्थ– गुरु के० उत्कृष्टी अवगाहनाए एटले पांचसें धनुष्य प्रमाण शरीरवाला उत्कृष्टा एक समयनेविषे दो के० बे मोक्षे जाय. जघन्य अवगाहनाए एटले बे हाथप्रमाण शरीरवाला उत्कृष्टा एक समयनेविषे चउ के० चार मोक्षे जाय, अने मझिम के० मध्यम अवगाहनाए उत्कृष्टा एक समयनेविषे अठसयं के० एकसोने आठ मोक्षनेविषे जाय.

अहीयां शिष्य पूछे छे के उत्कृष्ट पांचसें धनुष्य शरीर अने जघन्य बे हाथ शरीरवाला मोक्षयोग्य होय; तो नाभिकुलगरनी भार्या श्रीमरुदेवीस्वामिनी सवापांचसें धनुष्यना शरीरे मोक्षे केम गइ? वली जघन्यथी सात हाथ शरीर मोक्ष योग्य छे, तो कूर्मापुत्र बे हाथना शरीरवाला केम मोक्षे गया? अहीयां गुरु उत्तर कहे छे.

उत्कृष्टथी पांचसे धनुष्य, अने जघन्यथी सात हाथना शरीरवाला जे मोक्षे जाय. ए शरीरमान तीर्थंकर आश्री कह्युं छे, परंतु सामान्य केवली आश्री कह्युं नथी. जे माटे श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमण कहे छे के, भर्त्तारथकी स्त्री कांइक न्यून शरीरवाली होए छे; वली वृद्ध माणस खुंधो होय अने हाथी उपर चढ्यां थकां शरीर पण संकोच थयेलुं होय तेमाटे पांचसें धनुष्य शरीर श्रीमरुदेविजीनुं जाणवुं. अने सात हाथना शरीरवाला तीर्थंकर मोक्षे जाय, पण सामान्य केवली कूर्मापुत्र प्रमुख जघन्यथी बे हाथना शरीरवाला पण मोक्षे जाय. अने सिद्धांतमांहे पांचसें धनुष्य उत्कृष्ट अने सात हाथना शरीरवाला मोक्षे जाय, एवुं जे कह्युं छे, ते प्रायिक कह्युं छे. नहीतर अधिको ओछो पण होय.

जे माटे पांचसें धनुष्य पृथक्त्व अधिक त्यां पृथक्त्व शब्दे पचीस धनुष्य जाणवा, अने सिद्धप्राभृतिमांहे पांचसें आदे सोमांहे श्रीमरुदेवा गण्या छे, अने सात हाथ ते पण अंगुल पृथक्त्व हीन जाणवा; ते हीन छे, माटे बे हाथ गणिएं, एम करतां कांइ शंका नथी. वली ऊर्ध्व लोके एक समये उत्कृष्टा चार मोक्षे जाय, अधोलोके बावीस मोक्षे जाय, तिर्यक लोके एकसो ने आठ मोक्षे जाय, वली एक समये समुद्रमांथी बे मोक्षे जाय, शेष पाणी नदि तथा द्रहमांहेथी त्रण मोक्षे जाय.

अहीयां उर्द्ध लोक ते मेरुचूलिका तो नंदनवन जाणवुं, अने अधोलोक ते अधोग्रामविषे जाणवुं, तथा तिर्यक लोक तो लोक प्रसिद्ध छे; त्यां लब्धी माफक समुद्रमांहे अथवा द्वीपे जइ काउसग्ग करी मोक्ष जाय, नदिमांहे गंगानदि उतरतां अन्निका सुत आचार्यनी पेरे मोक्षे जाय.॥ २५१ ॥

हवे चारे गतिमांहेथी आवेला केटला केटला मोक्षे जाय ते कहे छे.

नरय तिरिया गयादस ॥ नरदेव गईउ वीसअठसयं ॥
दस रयणा सक्करवालुयाउ चउ पंक न्रू दगउं ॥ २५२ ॥
छच्च वणस्सइ दसतिरि ॥ तिरिछि दस मणुय वीस नारीउं ॥
असुराइ वंतरा दस ॥ पण तद्देवीउ पत्तेयं ॥ २५३ ॥ जोइ
दस देवि वीसं ॥ विमाणियठसय वीसदेवीउं ॥

अर्थ— नरय के० नरकगतिथकी निकलीने मनुष्यगतिमां आव्या जो एक समये सीजे तो दश सीजे. एम तिर्यंच गतिथकी आव्या पण दश सीजे. अने मनुष्यगतिथकी आव्या वीश सीजे. देवगतिथकी आव्या अठसयं के० एकसोने आठ सीजे. वली ए गतिमांहे विशेष कहे छे.

रत्नप्रभा शर्करा अने वालुकाथकी आव्या प्रत्येके दस दस सीजे. पंकप्रभाथकी आव्या चार सीजे. अने धूमादिकथकी आव्या सीजे नहीं. वली न्रू के० पृथ्वीकायथकी आव्या चार सीजे. दग के० अपकायथकी आव्या चार सीजे ॥ २५२ ॥

वनस्पतिकायथकी आव्या छ सीजे, पंचेंद्री तिर्यंचथकी आव्या दश सीजे, तेमां तिर्यंचनी स्त्रीमांहेथकी आव्या पण दश सीजे. अने मनुष्य नरथकी आव्या दश सीजे, मनुष्य नारीथकी आव्या वीस सीजे.

असुरादिक दश निकायथकी आव्या दश सीजे, तेम समस्त व्यंतरगतिथकी आव्या दश सीजे असुर कुमार आदे देइने दशनिकायनी देवीथकी आव्या पांच सीजे, तेमज समस्त व्यंतरजातिनी देवीथकी आव्या पांच सीजे, तद्देवि के० ते असुरादिक तथा व्यंतरनी देवी ते प्रत्येके जूदी जूदी पांच जाणवी. ॥ २५३ ॥ अने ज्योतषी पुरुषथकी आव्या दश सीजे, ज्योतषी स्त्रीथकी आव्या वीश सीजे, वैमानिक देव थकी आव्या एकसो ने आठ सीजे, वैमानिक स्त्रीथकी आव्या वीश सीजे, इहां सर्वत्र एक समय जाणवो. सिद्धप्राभृतविषे देवगति मनुष्यगति तिर्यंचगति नरकगति प्रत्येके दश दश सीजे एम कह्युं छे, ए तत्व केवली जाणे, अथवा बहुश्रुत जाणे, एटले गतिआश्री सिद्धि कही.

हवे वेद आश्री सिद्धि कहे छे, तथा सिद्धगतिए उपपात विरहकाल कहे छे.

तह पुव्वे एहिंतो ॥ पुरिसो होऊण अठ सयं ॥ २५४ ॥
सेसठ भंगएसु ॥ दस दस सिझंति एग समएणं ॥ विर-
हो छमास गुरुउं लहु समउं चवण सिद्द नछि ॥ २५५ ॥

अर्थ– पुरुषवेदी देव मनुष्य तथा तिर्यंचथकी निकली कोइ पुरुष थाय कोइ स्त्री थाय कोइ नपुंसक थाय एमज स्त्रीवेदी पण देवी प्रमुखथकी निकली कोइ स्त्री थाय कोइ पुरुष थाय कोइ नपुंसक थाय. एमज नपुंसक वेदी नारकी प्रमुखथकी नीकली कोइ नपुंसक थाय कोइ स्त्री थाय कोइ पुरुष थाय. ए सर्व मली नव भांगा थाय, तेमां जे पुरुषवेदथकी आवी फरी पुरुष वेदी थइ सीजे तो उत्कृष्टा एक समयमांहे एकसो ने आठ सीजे ॥ २५४ ॥ अने शेष थाकता आठ भांगामां प्रत्येके एक समयमां जो सीजे तो दश दश सीजे, ते केवी रीते सीजे .ते कहे छे. तेमां (१) केवल पुरुषवेदी वैमानिक देवोथी आवी पुरुष थइ सीजे तो एक समये एकसोने आठ सीजे (२) एम पुरुषवेदथकी स्त्री थइ सीजे तो दश सीजे (३) पुरुषथकी नपुंसक थइ सीजे तो दश सीजे (४) एम केवल स्त्रीवेदथकी आवी स्त्री थइ सीजे तो पण दश सीजे, (५) स्त्रीथकी पुरुष थइ सीजे तो पण दश सीजे. (६) स्त्रीथकी नपुंसक थइ सीजे तो पण दश सीजे (७) केवल नपुंसक वेदथकी आवी नपुंसक थइ सीजे तो पण दस सीजे (८) नपुंसकथकी पुरुष थइ सीजे तो पण दश सीजे (९) नपुंसकथकी स्त्री थइ सीजे तोपण दश सीजे.

अने वैमानिक देवी ज्योतषि देवी अने मनुष्यनी स्त्री ए त्रण ठेकाणेथी स्त्री वेदी आवीने प्रत्येके वीश वीश सीजे त्यां ए विशेष छे. जे स्त्रीवेदथकी आवी मनुष्यपणे पुरुष थइ अथवा स्त्री थइ अथवा नपुंसक थइ सीजे तेवारे सर्व मल्या वीस सीजे. वली आठे भांगे पूर्वभवे पुरुष ते आ भवे पुरुष थइ सीजे तो एकसोने आठ सीजे, बीजी रीते आठे भांगे दशसीजे.

अने वली पूर्वे कह्युं जे वीश स्त्री एक समये सीजे, त्यां ए विशेष छे जे कोइ पुरुषवेदथकी आवी कोइ स्त्रीवेदथकी आवी कोइ नपुंसकवेदथकी आवी स्त्री थइ सीजे तो मिश्रित मली वीश सीजे, पण केवल पुरुषथी आवी केवल स्त्रीथी आवी केवल नपुंसकथी आवी वीश सीजे नहीं. इति भावार्थ.

इहां सिद्धपाहुडानुं विशेष लखिए छैएं. नंदनवने एक समये चार सीजे, पांडुकवने एकसमये बे सीजे, एकेकी विजये वीश वीश सीजे, एकेकी अकर्मभूमिए संहरण थकी दश दश सीजे, पन्नर कर्मभूमिए प्रत्येके एकसोने आठ आठ सीजे, वली उत्सर्पिणी अवसर्पिणीने प्रत्येके त्रीजे चोथे आरे एक समये उत्कृष्टा एकसोने आठ मोक्षे जाय. अवसर्पिणीने पांचमे आरे पांच भरत पांच ऐरवतना वीश सीजे, वली उत्सर्पिणी अवसर्पिणीने शेष थाकते आरे संहरण थकी दश दश सीजे, उत्सर्पिणीने पांचमे आरे युगलिया होय तेमाटे इहां सिद्धि नहोय, बीजुं विशेष सिद्धपाहुडा थकी जाणजो. केमके अति विस्तारे लखतां संक्षेप रुचीवालाने व्यामोह उपजे तेमाटे एटलुं लखी पूर्ण कर्युं.

हवे गाथाना पाछला बे पदे करी सिद्धगतिनो उपपात विरह काल कहे छे. विरहो छमास गुरुअं के० उत्कृष्टो मोक्ष जावानो छ महीनानो उपपात विरह जाणवो. अने लहुसमओ के० जघन्यथी तो एक समय जाणवो. तथा चवणमिहनत्थी के० ए मोक्ष थकी पाछो चवन नथी, जेमाटे मोक्षना जीव सादिअनंत छे, एटले आदि छे पण अंत नथी. जे कर्मे संसारमांहे पाछा आवी उपजे ते कर्म सिद्धमांहे नथी. जेम बल्या बीजे अंकुरो न थाय तेम कर्मरूप बीज बल्या थकी संसाररूप अंकूरो फरी प्रगटे नहीं.

अड सग छ पंच चउ तिन्नि दुन्नि इक्कोय सिज्झमाणेसु ॥
बत्तीसाइसुसमया ॥ निरंतरं अंतरं उवरिं ॥ २५६ ॥
बत्तीसा अडयाला ॥ सठी बावत्तरी य बोधवा ॥ चुलसीई
छन्नवइ ॥ दुरहिय मठुत्तर सयंच ॥ २५७ ॥

अर्थ—आठ, सात, छ, पांच, चार, त्रण, बे ने एक समये सीजता बत्रीस आदे देइ निरंतर सीजे, अने ऊपरिं के० उपरांत अंतर पडे ए अक्षरार्थ कह्यो. हवे भावार्थ कहे छे. एक आदे देइ बत्रीस सीम निरंतर सीजे तो उत्कृष्टा आठ समय सुधी सीजे ते कहे छे. एक समये एक बे त्रण यावत् बत्रीस सीजे, बीजे समये पण एक बे त्रण यावत् बत्रीस सीजे, एम त्रीजे समये पण एक बे त्रण यावत् बत्रीस सीजे, ए रीते आठ समय सुधी निरंतर बत्रीस सुधी सीजे, अने आठ समय पछी एकादि समयनो अंतर पडे, अने जेवारे तेत्रीस आदे देइ अडतालीस सुधी एके समये सीजे तेवारे उत्कृष्टा सात समय सुधी निरंतर सीजे. पछी अंतर पडे अने जेवारे उंगणपचास आदे देइ यावत् साठसुधी निरंतर सीजे, तेवारे छ समयसुधी निरंतर सीजे. ते वार पछी अंतर पडे एम सर्वत्र जोडवो. अने जेवारे एकसठ आदे देइ बहुत्तरे सुधी सीजे, तेवारे पांच समय सुधी सीजे, उपरांत अंतर पडे. तथा जेवारे तहुत्तेर आदे देइ यावत् चोरासी सुधी सीजे त्यां निरंतर चार समय सुधी सीजे, उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे पचासी आदे देइ यावत् छन्नु सुधी सीजे त्यारे निरंतर त्रण समय सुधी सीजे. उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे सत्ताणु आदे देइ एकसोने बे सुधी सीजे तेवारे निरंतर बे समय सुधी सीजे. उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे एकसो त्रण आदे देइ यावत् एकसो आठ सुधी निरंतर सीजे तो एक समय सीजे, पण बीजे समये अवश्य अंतर पडे. ॥ २५६ ॥ २५७ ॥

हवे कोईक सांख्यादिक मतांतरी कहे छे के ज्यां आकाश त्यां सर्वत्र सिद्ध छे. परंतु सिद्धनुं क्षेत्र नहीं ते मत दूर करवाने अर्थे विशिष्ट सिद्धांतिनुं सिद्धनुं क्षेत्र कहे छे.

पणयाल लक्कजोयण ॥ विक्कंभा सिद्धिसिल फलिह वि-
मला ॥ तदुवरि गजोयणंते ॥ लोगंतो तत्र सिद्धठिई ॥ २५८ ॥

अर्थ— सरवार्थसिद्धि विमाननी ध्वजाथी ऊपर बार योजन सिद्धसिला छे, ते वाटला अने लांबपणे तथा पहोलपणे पीस्तालीस लाख योजन प्रमाण छे, ते सर्व धवला अर्जुन सुवर्णमय स्फटिकनी पेरे निर्मल सिद्धसिला एटले सिद्धनी भूमिका छे. एने कोइक ईषत् प्राग्भारा एवुं नाम पण कहे छे. ए सर्वार्थसिद्धविमान थकी बार योजन अलोक पण छे. ए परमार्थ केवली तथा बहुश्रुत जाणे. वली ए सिद्धसिला सर्वथा मध्यभागे आठ योजन जाडी छे. त्यां थकी चार दिशाएं अने चार विदिशाएं घटती घटती मक्षीना पांख जेवी पातली उत्तान छत्रने आकारे सिद्धसिलानी स्थापना छे, ते सिद्धसिलाने ऊपर एक योजनने आंतरे लोकांत छे. त्यां सिद्धोनी स्थिति एटले रेहेवानुं स्थान जाणवुं.

इहां भावार्थ आम छे जे योजननो ऊपरलो चोथो गाऊ तेना ऊपरनो छठ्ठो भाग जे त्रणसे तेत्रीस धनुष्य अने ऊपर एक धनुष्यनो त्रीजो भाग एटला क्षेत्रमां सिद्ध रहे छे, त्यां पांचसे धनुष्यनी उत्कृष्टी अवगाहनायें जे सिद्ध होय तेनो त्रीजो भाग शरीरनी पहोलाण पूर्वे घटाकीएं एटली उत्कृष्टी सिद्धनी अवगाहना होय. अने जघन्य अवगाहना सात हाथनो त्रीजो भाग घटाडीएं तेवारे चार हाथने सोल अंगुल जघन्यथी सिद्धनी आवगाहना होय. इति मणुयदारं सम्मत्तं ॥ २५८ ॥

तिरियदारं भणई एटले आठे प्रतिद्वारे करी मनुष्यनुं द्वार समाप्त थयुं. हवे तिर्यंच द्वार कहे छे. इहां तिर्यंचने पण एक भुवनद्वार वर्जीने बाकी आठ प्रतिद्वार कहेशे. इहां एकेंद्री बेंद्री तेंद्री चौरेंद्री ने पंचेंद्री ए पांच प्रकारे तिर्यंच जाणवा. तेमां पृथ्वी, अप, तेऊ, वायु, ने वनस्पति रूप पांच प्रकार एकेंद्रीना जाणवा. अने तेनी साथे बेंद्री तेंद्री चौरेंद्री ने पांचेंद्री मली चार भेलतां नव भेद थाय. तेमां वली पंचेंद्रीना बे भेद छे. एक गर्भज बीजा संमूर्छिम. तेमां गर्भजनी अपेक्षाविना सामान्य पणे नव भेदे तिर्यंचनुं स्थितिद्वार कहे छे.

बावीस सगति दस वास ॥ सहस गिणिति दिण बेंदियाई सु ॥
बारस वासुण पण दिण ॥ छम्मास तिपलिय ठिइ जिठा ॥२५९॥

अर्थ– पृथ्वीकायनी स्थिति एटले आयुष्य ते उत्कृष्टथी बावीस हजार वर्ष. एम अपकायनी उत्कृष्टि स्थिति सात हजार वर्ष. वायुकायनी उत्कृष्टि स्थिति त्रण हजार वर्ष. वनस्पतिकायनी उत्कृष्टी स्थिति दश हजार वर्ष. अग्नीकायनी उत्कृष्टी स्थिति त्रण दिवसनी. बेंद्रीनी उत्कृष्टी स्थिति बार वर्षनी. तेंद्रीनी उत्कृष्टी स्थिति उंगणं पचाश दिवशनी. चउरेंद्रीनी उत्कृष्टी स्थिति छ महीनानी. पंचेंद्रीनी उत्कृष्टी स्थिति त्रण पल्योपमनी. ए उत्कृष्टी स्थिति निरुपद्रव स्थानके रहेतां जाणवी. अने जघन्यतो सर्वने अंतर मुहूर्त स्थिति छे. ते वात आगल कहेशे. ए सामान्यपणे तिर्यंचनी स्थिति कही.॥ २५९ ॥

हवे प्रथम इहां पृथ्वीकायना भेद कहे छे.

सण्हाय सुद्ध वालुय ॥ मणोसिला सक्करायखर पुढवी ॥
इग बार चउद सोलस ॥ ठारस बावीस सम सहसा ॥ २६० ॥

अर्थ–सुहाली मारवाड देशनी पृथ्वीनी सुकुमाल माटी तेनुं उत्कृष्टायु एक हजार वर्ष, अने शुद्ध ते गोपीचंदन अथवा कुमार मृतिकानुं बार हजार वर्षनुं आयुष्य, वालुय के० नदिप्रमुखनी वेलुनुं चौद हजार वर्षायु, मणसिलनुं सोल हजार वर्षायु, अने सकराय के० शर्करा हरताल सुरमादिकनुं अढार हजार वर्षायु, अने खर पृथ्वी ते सिला पाषाण रत्नादिक प्रमुखनुं आयुष्य बावीस के० बावीस सम के० वर्ष सहसा के० हजार एटले बावीस हजार वर्षायु जाणवुं. ॥ २६० ॥

हवे पंचेंद्रि तिर्यंचना भेदनी स्थिति विशेष कहे छे.

गप्न भुय जलयरो भय ॥ गप्नोरग पुव्व कोडि उक्कोसा ॥
गप्नचउप्पय पक्खिसु ॥ तिपलिय पलिया असंखंसो ॥ २६१ ॥

अर्थ– गर्भज भुजपुरिसर्प्प गोह नोलियादिक तथा जलयर के० जलचर ते मत्स्यादिक ते उभय के० बे प्रकारे छे. एक गर्भज जलचर अने बीजा संमूर्छिम जलचर. तथा गप्नोरग के० गर्भज उरपरिसर्प एनुं उत्कृष्टायु एक पूर्व कोडी वर्षनुं जाणवुं. वली गप्नचउप्पय के० गर्भज चतुष्पद जे गाय, भेंस, उंट, घोडा, हाथी प्रमुख तेनुं उत्कृष्टायु त्रण पल्योपमनुं जाणवुं. वली गर्भज पंखी जे चली, चास, सारस, मोर प्रमुख तेनुं उत्कृष्टायु पल्योपमनुं असंख्यातमो भाग जाणवुं. हवे पूर्वनुं मान कहे छे.

पुव्वस्स उपरिमाणं ॥ सय्यरि खलु वास कोडिलक्खाउ ॥
छप्पन्नं च सहस्सा ॥ बोधव्वा वास कोडीणं ॥ २६२ ॥

अर्थ–चोरासी लाख वर्षे एक पूर्वांग होय, ते पूर्वांगने पूर्वांग साथे गुणाकार करिएं तेवारे सय्यरि खलु-वास कोडिलक्खाउ के० सीतेर लाख कोडी वर्ष अने छप्पन्नं च सहस्सा के० छपन्न सहस्स कोडी वर्ष एटले (७०५६००००००००००) एटली संख्या वर्षे पूर्वनुं प्रमाण थाय. ॥ २६२ ॥

हवे संमूर्छिम पंचेंद्री थलचर प्रमुखनी उत्कृष्टायु स्थिति कहे छे.

संम्मुछि पणिंदि थलख यर ॥ उरग भूयग जिठ ठिइ कमसो ॥
वास सहस्सा चुलसी ॥ बिसत्तरि तिपन्न बायाला ॥ २६३ ॥

अर्थ— संमूर्छिम पंचेंद्री थलचर गवादिक ते गाय भेंस प्रमुख. अने खयर के० खेचर ते पक्षी बगला प्रमुख उरग के० उरपरिसर्प्प ते अजगर प्रमुख. अने भुयग के० भूजपूरिसर्प्प ते गोह नोलिया प्रमुख. जे संमूर्छिम जीवो छे तेनी जिड डिड कमसो के० उत्कष्टी आयुस्थिति अनुक्रमे चोरासी हजार वर्ष, बहुत्तेर हजार वर्ष, त्रेपन हजार वर्ष अने बेतालीस हजार वर्षनी जाणवी, ए अक्षरार्थ कह्यो. हवे भावार्थ कहे छे. संमूर्छिम पंचेंद्री गाय प्रमुखनुं उत्कृष्टायु चोरासी हजार वर्ष, संमूर्छिम पक्षीनुं बहुत्तेर हजार वर्ष, संमूर्छिम सर्प्प प्रमुखनुं त्रेपन हजार वर्ष, संमूर्छिम गोह नकुलनुं बेतालीस हजार वर्ष, एटले सर्व तिर्यंचनी उत्कृष्टी भवस्थिति कही.

हवे एनी कायस्थिति कहे छे.

एसा पुढवाईणं ॥ भवठिईसंपयंतु कायठिई ॥ चउ
एगिंदि सु णेया ॥ उसप्पिणीउ असंखिज्जा ॥ २६४ ॥

अर्थ— एसापुढवाईणं के० ए पूर्वे पृथ्व्यादिकना आयुष्यरूप भवस्थिति कही. हवे वली एज पृथ्व्यादिकनी कायस्थिति एटले जे पुनः पुनः मरण पामीने तेज कायमां उपजे तेने कायस्थिति कहीएं, ते कायस्थिति कहे छे. चउएगिंदिसु के० वनस्पति टालीने पृथ्वीकाय, अपकाय, तेउकाय अने वायुकाय ए चार एकेंद्रीमां प्रत्येके उत्कृष्टी कायस्थिति असंख्याति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी प्रमाण नेया के० जाणवी. अंहीयां ए भाव, जे पृथ्वीकायनो जीव मरण पामि पामिने फरी तेज कायमां उपजे, पण पोतानी कायने मूके नही, तो असंख्याति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी सुधी रहे. एमज अप्पकाय, तेउकाय अने वाउकाय पण जाणवा. दश कोडाकोडी सागरोपमे उत्सर्प्पिणी थाय. अने दश कोडाकोडी सागरोपमे अवसर्प्पिणी थाय. एवं वीश कोडाकोडी सागरोपमे कालचक्र थाय. ए कालमान भरत ऐरवतनी अपेक्षाएं जाणवुं. ए काले करी कायस्थिति कही. हवे क्षेत्रथकी कहे छे. असंख्याता लोक प्रमाण एटले जेटला चउदराजलोकना आकाश प्रदेश छे, तेटलीज संख्याये असंख्याता लोक कल्पवा. ते असंख्याता लोकनो एकेक प्रदेश समय समय काढतां असंख्याति उत्सर्प्पिणी अने अवसर्प्पिणी थाय. ॥ २६४ ॥

ताउ वणंमि अणंता ॥ संखिज्जा वास सहस विगलेसु ॥
पंचिंदि तिरि नरेसु ॥ सत्तठ भवाउ उक्कोसा ॥ २६५ ॥

अर्थ— ताउ के० तेहिज पूर्वोक्त जे उत्सर्प्पिणी अने अवसर्प्पिणी कही तेवी अनंति उत्सर्प्पिणी अने अनंति अवसर्प्पिणी वणंमि के० वनस्पतिनी कायस्थिति काले करी जाणवी. अने क्षेत्रथकी अनंता लोकाकाश प्रदेश प्रमाण असंख्याता पुद्गल परावर्त्त होय, एटले एक आवलिकाने असंख्यातमे भागे जेटला समय होय, तेटली संख्या प्रमाणे पुद्गलपरावर्त्तनी संख्या जाणवी.

ए कायस्थिति व्यवहारराशि जीवने संभवे, केमके व्यवहारराशिउ जीव मरण पामि निगोदमां जाय तो अनंति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी रहीने पछी वली व्यवहारराशिमां आवे; एटले अहींयां मरुदेवा साथे व्यभिचार नहीं, केमके मरुदेवा अनादि निगोदि छे, तेमने कायस्थितिनुं ए प्रमाण नहीं.

वली बेइंद्रियादिक विकलेंद्रीनें संख्याता वर्ष एटले बेंद्री, तेंद्री अने चउरेंद्रीने प्रत्येके संख्याता वर्ष सहस्र कायस्थिति जाणवी. वली पंचेंद्रीय तिर्यंचने तथा मनुष्यने, कायस्थिति सात आठ भव जाणवी. ए-

टले संख्याते आयुष्ये सात जव करे, अने आठमे जवे युगलिउं होय. ए आठे जवें करी कालमान त्रण पल्योपम अने सात पूर्वकोटी उत्कृष्टी जाणवी. ए उत्कृष्टी कायस्थिति कही. ॥ २६५ ॥

हवे जघन्य जवस्थिति तथा कायस्थिति कहे ले.

सव्वेसिंपि जहन्ना ॥ अंतमुहुत्तं जवेय कायए ॥

अर्थ— समस्त पूर्वोक्त पृथिव्यादिकने जघन्य जवस्थिति अने कायस्थिति अंतरमुहूर्त्त प्रमाण जाणवी. अहींयां कायस्थितिने प्रस्तावे मनुष्यनी पण कायस्थिति कही, अने देवता नारकी मरण पामी फरी देवता नारकीमां न उपजे, तेमाटे देव तथा नारकीने कायस्थिति नहोय, एटले सविस्तर तिर्यंचनुं स्थिति द्वार कह्युं.

हवे ए तिर्यंचनुं अवगाहना द्वार कहे ले.

जोयण सहस्स महियं ॥ एगिंदियदेह मुक्कोसं ॥ २६६ ॥
बि ति चउरिंदि सरीरं ॥ बारस जोयण तिकोस चउकोसं ॥
जोयण सहस पणिंदिय ॥ उंहे वुछं विसेसंतु ॥ २६७ ॥

अर्थ— सामान्यपणे एकेंडीयनुं शरीर जोयण सहस्समहियं के० एक हजार योजन जाफेरुं उत्कृष्टुं जाणवुं. ॥ २६६ ॥ वली बेंडीय जे शंखादिक तेनुं शरीर बार योजननुं जाणवुं. एम तेंडी कीडी मकोडादिकनुं शरीर त्रण गाउनुं जाणवुं. अने चउरिंडी भ्रमरादिकनुं शरीर चार गाउनुं जाणवुं. पंचेंडीनुं शरीर एक हजार योजननुं जाणवुं. ए शरीरमान उंहे के० उंगे एटले सामान्ये वुछं के० कह्युं; हवे विसेसंतु के० विशेषे कहे ले. ॥ २६७ ॥

अंगुल असंख जागो ॥ सुहमनिगोउं असंख गुणवाऊ ॥
तो अगणितउं आऊ ॥ तत्तो सुहुमा जवे पुढवी ॥ २६८ ॥
तो बायर वाउगणी ॥ आऊ पुढवी निगोय अणुकमसो ॥
पत्तेयवण सरीरं ॥ अहियं जोयणसहस्संतु ॥ २६९ ॥

अर्थ— वनस्पतिना बे जेद ले, एक प्रत्येक वनस्पति ने बीजी साधारण वनस्पति. साधारण शब्दे निगोद अनंतकाय कहियें, ते सूक्ष्मनिगोदिआनुं शरीर अंगुलनुं असंख्यातमुं जाग एटले प्रमाणे जाणवुं, ते थकी असंख्यातगणुं सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर जाणवुं. एटले असंख्याते सूक्ष्मनिगोदियाने शरीरे एक सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर होय, आगल पण गुणाकारे एज विधि जाणवो. ते थकी असंख्यात गुणो एक सूक्ष्म तेउकायनुं शरीर जाणवुं. ते थकी असंख्यातगणुं एक सूक्ष्म अप्पकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी असंख्यातगुणो एक सूक्ष्म पृथ्वीकायनुं शरीर जाणवुं ॥ २६८ ॥ तेथकी असंख्यातगुणो एक बादर वायुकायनुं शरीर जाणवुं, तेथकी असंख्यातगुणो एक बादर अग्नीकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी असंख्यातगुणो एक बादर अप्पकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी पण असंख्यातगुणो एक बादर पृथ्वीकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी पण असंख्यातगुणो एक बादर निगोदनुं शरीर जाणवुं. ए दशे मांहोमांहे असंख्यात गुणाधिक ले, परंतु एकेकुं शरीर अंगुलनुं असंख्यातमुं जाग जाणवुं. एम अनुक्रमे असंख्यातगुणो जाणवुं. अने प्रत्येक वनस्पतिनुं शरीर एक हजार योजन जाफेरुं ले. ॥ २६९ ॥

अहींयां शिष्य प्रश्न करे ले के एटलां सर्व शरीर उत्सेधांगुलें कह्यां, अने समुद्र तथा झह प्रमाणांगुले ले.

तो हजार योजन ऊंडा समुद्रमांहे पद्मनाल प्रमुख वनस्पतिना शरीर केम घटे ? माटे अत्यंत दीर्घ होय. हवे ए प्रश्ननो उत्तर गुरु कहे छे.

उस्सेहंगुलजोयण ॥ सहस्समाणे जलासए नेयं ॥ तं व-
ल्लि पउम पमुहं ॥ अउपरं पुढविरूवं तु ॥ २३० ॥

अर्थ– उत्सेधांगुले करी हजार योजन प्रमाण ऊंडुं जलासए के० जलाशय ते नेयं के० जाणवुं. त्यां रहे-नारा जे वल्लि पउम पमुहं के० कमल प्रमुख छे ते वनस्पतिकाय जाणवां. तेनुं शरीर हजार योजन किंचित् अधिक जाणवुं, उपरांत जे पद्मद्रहना कमल ते पुढविरूवंतु के० पृथ्वी कायरूप जाणवा. जे कारण माटे पद्म-द्रह हजार योजन ऊंडो छे, ए भावार्थ विशेषणवति ग्रंथमांहे श्रीजिनभद्रगणीक्षमाश्रमणे विशेषपणे वखाण्यो छे. ॥ २३० ॥

हवे बेइंद्रीयादिकनुं विशेष नाम ग्रहणपूर्वक उत्कृष्टुं देहमान कहे छे.

बारस जोयण संखो ॥ तिकोस गुम्मीय जोयणं भमरो ॥
मुछिम चउपय भुय ॥ उरग गाऊधणु जोयण पहुत्तं ॥२३१॥

अर्थ– शंख प्रमुख बेंद्री जीवनुं बार योजननुं शरीर, गुम्मीय कनसिलाईया प्रमुख तेंद्रीनुं त्रण कोशनुं शरीर. भमरा प्रमुख चउरिंद्रीनुं एक योजननुं शरीर. संमूर्छिम चतुष्पद गाय प्रमुखनुं उत्कृष्टुं नव गाउनुं शरीर जाणवुं. संमूर्छिम भुजपरिसर्प्प गोह नोळियादिकनुं नव धनुष्यनुं शरीर जाणवुं. संमूर्छिम उरपरि-सर्प्प अजगरादिकनुं नव योजननुं शरीर जाणवुं. ॥ २३१ ॥

गप्न चउप्पय छग्गा ॥ उयाइ भुयगाउ गाउय पहुत्तं ॥ जो-
यण सहस्स उरगा ॥ मछा उभय विय सहस्सं ॥ २३२ ॥

अर्थ– गर्भज चतुष्पद हस्ति प्रमुखनुं छ कोशनुं शरीर जाणवुं. गर्भज भुजपरिसर्प्प गोह प्रमुखनुं नव गाऊनुं शरीर जाणवुं. गर्भज उरगा के० उरपरीसर्प्पनुं एक हजार योजननुं शरीर जाणवुं. अने मछाउ-भयवि के० गर्भज अने संमूर्छिम ए उभय एटले बंने जातना मत्स्योनुं शरीर एक हजार योजन प्रमाण जाणवुं.

पक्खि दुग धणुप्पहुतं ॥ सवाणंगुल असंखभाग लहू ॥

अर्थ– पक्षी जे गृद्धादिक ते संमूर्छिम तथा गर्भज ए दुग के० बे प्रकारना. तेनुं शरीर धणुप्पहुतं के० नव धनुष्यनुं जाणवुं. ए समस्त शरीरनुं उत्कृष्टुं प्रमाण सामान्य विशेषे कह्युं; हवे लहु के० जघन्यथी स-व्वाणं के० सर्वनुं एटले एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री अने पंचेंद्री तिर्यंचनुं शरीर ते अंगुल असंख भाग के० एक अंगुलनो असंख्यातमो भाग ते उपपात समये शरीरपर्याप्ति वेलायें होय.

हवे प्रसंगागत वैक्रिय अवगाहनानुं प्रमाण कहे छे. वैक्रिय शरीर बादर पर्याप्तो वायु कायनो जीव करे; अने कोइक पर्याप्तो संख्याताआयुवालो गर्भज पंचेंद्रीय होय ते पण करे, तेमां वायु कायनो जीव तो ज-घन्य अने उत्कृष्टो अंगुलनुं असंख्यातमुं भाग करे, अने पंचेंद्री तिर्यंच तो जघन्यथी अंगुलनुं असंख्या-तमुं भाग करे, तथा उत्कृष्टो नवसें योजन सुधी करे. एटले तिर्यंचनुं अवगाहना द्वार कह्युं.

हवे उपपात विरह अने चवन विरह ए बे द्वार कहे छे, तेमां एकेंद्री प्रति समये उपजे अने चवे छे; माटे एने ए द्वार संभवे नही; माटे बेंद्री आदे देइ जीवोना उपपात चवननो विरहकाल कहे छे.

विरहो विगला सन्नीण जम्ममरणेसु अंतमुहु ॥ २७३ ॥
गप्रे मुहुत्त बारस ॥ गुरुउ लहु समय संखसुर तुल्ला ॥

अर्थ– वेंडी तेंडीने चौरेंडी ए त्रण विकलेंडी अने असन्नी के० संमूर्छिम पंचेंडी तिर्यंच, एनो जम्ममरणेसु के० जन्म मरण आश्री विरहकाल प्रत्येके अंतमूहु के० अंतरमूहुर्त्त गुरुउ के० उत्कृष्ट जाणवो, अने गप्रेसु के० गर्न्नज पंचेंडी तिर्यंचनो उपपात चवन विरह काल उत्कृष्ट मुहुत्तवारसके० वार मुहूर्त्तनो जाणवो. अने सर्वत्र लहु के० जघन्य विरहकाल समउ के० एक समयनो जाणवो. अने ए वेंडियादिक एक समये उपजे तो संखसुर तुल्ला के० संख्याये देवताने तुल जाणवा, एटले एक वे त्रण संख्याता असंख्याता सुधी उपजे तथा मरण पामे.

हवे एकेंडीने उपजवा मरवानी संख्या कहे छे.

अणुसमय मसंखिज्जा ॥ एगिंदिय हुंतिय चवंति ॥ २७४ ॥
वणकाइउ अणंता ॥ इक्किका उविजं निगोयाउ ॥ निच्चम
संखो न्नागो ॥ अणंत जीवो चयइ एइ ॥ २७५ ॥

अर्थ– अणुसमय के० प्रतिसमय एटले समय समय प्रत्ये एगिंदिय के० एकेंडी जीवो ते असंखिज्जा के० असंख्याता हुंतिय के० उपजे, अने चवंति के० चवे. ॥ २७४ ॥ अहींया एकेंडी ते पृथ्वी, अप्प, तेउ अने वाउ ए चार सामान्यपणे प्रति समय असंख्याता उपजे, अने असंख्याता चवे; पण एक समय संख्याता उपजे नहीं, तेम संख्याता चवे पण नही; अवश्य असंख्याताज उपजे तथा चवे. अने वनस्पतिकायना वनस्पतिमांहेथीज आवीने अनंता उपजे, अने अनंता चवे. तथा पृथिव्यादिक परस्थानकथकी वनस्पतिमां आवी उपजे तेवारे असंख्याता उपजे.

हवे अनंता उपजवानो हेतु कहे छे, जे कारण माटे एकेका निगोदथी असंख्यातमो न्नाग अनंता जीव प्रमाण नित्य सदा सर्वदा आंतराविना चवे अने उपजे. अहींयां ए न्नावार्थ जे अनंत जीवात्मक एक सूक्ष्म अथवा बादरनिगोद् तेना असंख्याता न्नाग करिएं, तेवो एक न्नाग अनंत जीव प्रमाण सदा त्यांथी निकले, अने तेवोज एक असंख्यातमो न्नाग सदा ते स्थानके उपजे, ते न्नाग पण अनंत जीवात्मक जाणवो. ए प्रकारे एकेक निगोदे प्रति समये अनंता जीव उपजे अने अनंता चवे. तो सर्व निगोदनेविषे अनंता उपजता अने चवता केम न पामिएं? ॥ २७५ ॥

हवे निगोद शब्दनो अर्थ करे छे, जे अनंता जीवनुं एक साधारण औदारिक शरीर स्तिवुकाकार पाणीना परपोटा सरखो तेने निगोद कहिएं ते अनंताजीव एकवारे एकठा श्वासोश्वास करे, एकठा आहार करे, ते निगोद कहिएं. तेवा असंख्याता निगोदना समुदायने गोलो कहिएं तेवा गोला चउदराजमांहे असंख्याता छे.

गोलाय असंखिज्जा ॥ असंख निग्गोय उ हवइ गोलो ॥
इक्किकंमि निगोए ॥ अणंत जीवा मुणेयव्वा ॥ २७६ ॥

अर्थ–संसारमांहे असंख्याता गोला छे, ते असंख्याते निगोदे एक गोलो होय. ते एकेक निगोदे अनंता जीव जाणवा. ए निगोदिया जीवना वे न्नेद छे. एक संव्यवहारिया वीजा असंव्यवहारिया तेमां जे अनादि निगोद थकी निकली पृथ्वीकाय प्रमुखमांहे उपजे, तेने संव्यवहारियो जीव कहीएं. कदाचित् ते

जीव वली फरी पाछो निगोदमांहे जाय तोपण तेने संव्यवहारियोज कहियें, अने जे जीव अनादि निगोद थकी निकल्याज नथी, अनादिकालथी सूक्ष्म निगोद तथा बादर निगोदमांहेज रहेछे, तेने असंव्यवहारिया कहियें, तथा जेटला जीव मोक्षे जाय तेटला जीव निगोदमांथी निकली पृथ्वीकायादिकनेविषे आवी उपजे ए विशेषार्थ छे.

अछि अणंता जीवा ॥ जेहिं न पत्तो तसाइ परिणामो ॥
उप्पज्जंति चयंतिय ॥ पुणोवि तछेव तछेव ॥ २७७ ॥

अर्थ-अनंता जीव एवा छे के, जे जीवे त्रसादिक पर्याय पाम्युं नथी; जे पुणोवि के० फरी फरी त्यां निगोदना निगोदमांहेज उपजे छे ने चवे छे. एटले निगोदमांहेज उपजे अने निगोदमांहेज मरण पामे छे. त्यांना त्यांज रहे छे. ॥ २७७ ॥

सवोवि किसलउं खलु ॥ उगाममाणो अणंतउं जणिउं ॥
सोचेव विवढुंतो ॥ होइ परित्तो अणंतोवा ॥ २७८ ॥

अर्थ-सव्वोवि के० समस्त प्रत्येक वनस्पतिकाय अथवा साधारण वनस्पतिकाय प्रथम ऊगतो किसलयरूप तेने खलु इति निश्चे अनंतकाय कहीयें सो के० तेहज किसलय चेव के० निश्चे थकी वधतो वधतो अंतरमुहूर्त्त पछी कोइक परित्तो के० प्रत्येक शरीर होय. वा के० अने कोइक साधारण शरीर होय, जेवो कर्म बांध्यो होय जेवो बीज होय. तेवो शरीर नीपजे. ॥ २७८ ॥

हवे कया कर्मथी जीवने एकेंद्रीपणानी प्राप्ति थाय ते कहेछे.

जया मोहोदउं तिवो ॥ अन्नाणंखुमहप्भयं ॥
पेलवं वेयणीयंतु ॥ तया एगिंदिय त्तणं ॥ २७९ ॥

अर्थ-जया के० जवारे तिव्वो के० तीव्र एटले अत्यंत मोहोदय विषयाभिलाष मैथुन परिणाम होय, अथवा अत्यंत रौरव अज्ञानरूप महाभय जेणे करी सचेतन ते अचेतन थइ जाय. तया पेलवं के० असार वेयणीयं के० असातावेदनी उदय आवी होय. तेवारे एवा परिणामे अथवा संज्ञाएं करी एकेंद्रीपणानुं कर्म बंधाय, तेथी जीव एकेंद्री थाय, एटले तिर्यंचने उपपात विरहकाल चवन विरहकाल एक समय उपपात संख्या एक समय चवन संख्या ए चार द्वार कह्यां. ॥ २७९ ॥

हवे ए तिर्यंचमां कियो जीव जाय ते गति द्वार कहे छे.

तिरिएसुजंति संखा ॥ उतिरिनराज्जाउ कप्पदेवाउं ॥
पज्जत्तसंख गप्भय ॥ बायर भूदगपरित्तेसु ॥ २८० ॥
तो सहसारंत सुरा ॥ निरया पज्जत्त संख गप्भेसु ॥

अर्थ-एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री तथा संख्यातावर्षायुवाला पचेंद्री तिर्यंच अने संख्यातावर्षायुवाला मनुष्य एटला स्थानकना जीव मरण पामीने एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री ने पंचेंद्री तिर्यंचमांहे उपजे. वली भुवनपती व्यंतर अने ज्योतषी तथा जाउकप्पदेवाउं के० यावत् सौधर्म अने ईशान ए बे कल्पविमानवासि देवता. ए मरण पामीने पज्जत्तसंखगप्भय के० पर्याप्ता संख्यातायुवाला गर्भज तिर्यंचमांहे उपजे.

वली बायरजूदग के० पर्याप्ता बादर, पृथ्वीकाय अने दग एटले अप्पकायमाहे पण उपजे. वली पर्याप्ता परित्तेसु के० प्रत्येक वनस्पतिमांहे पण उपजे ॥ २०० ॥ अने सनत्कुमारादिकथी मांकीने सहस्रारांत सुधीना देवता तथा नारकी, ए चवीने पर्याप्ता संख्यातायुष्क गर्नज तिर्यंचमां जाय, पण बीजी जातना तिर्यंचमांहे न जाय. एटले तिर्यंचनुं गतिद्वार कह्युं.

हवे तिर्यंचना जवथकी मरण पामीने क्यां जाय ? ते कहे ढे.

संखपणिंदिय तिरिया ॥ मरिउं चउसु विगइ सुजांति ॥ २०१ ॥
थावर विगला नियमा ॥ संखाउय तिरि नरेसु गछंति ॥
विगला लनिज्ज विरइं ॥ सम्मंपि न तेउ वाउ चुया ॥ २०२ ॥

अर्थ– संखपणिंदिय तिरिया के० संख्याता आयुष्यवाला पंचेंद्रीय तिर्यंच मरिउं के० मरण पामीने एक मोक्षविना बाकीनी चारे गतिनेविषे जंति के० जाय. ॥ २०१ ॥ वली थावर ते एकेंद्री अने विकलेंद्री, ते मरण पामीने संख्यातायुष्यवाला तिर्यंच अने मनुष्यमांहे जाय; पण देवता, नारकी, अने असंख्यातायुष्यवाला तिर्यंच तथा असंख्यातायुष्यवाला जे युगलिया; मनुष्य तेमां न जाय. वली विकलेंद्री मरीने मनुष्यगति पामी सर्व सावद्य विरतिरूप चारित्र पामे, पण सीजे नही. अने तेउकाय, तथा वाउकाय मरण पामीने मनुष्य तो न थाय, पण कदाचित् पंचेंद्री तिर्यंच थाय तो सम्यक्त्व पण पामे नही; तो विरतिपणुं क्यांथी पांमे ? ए तेउकाय तथा वाउकायना जवनो ए स्वजाव ढे, जे मनुष्य न थाय, अने सम्यक्त्व पण न पामे. शेषथाकता संमूर्छिम गर्नजतिर्यंच, तथा संमूर्छिमगर्नजमनुष्य, तथा पृथ्वी, अप्प अने वनस्पति एटलां मरण पामीने मनुष्य थाय; अने मनुष्य अने मरुदेवानी पेरे तेज जवे चारित्र पाली मोक्ष पण पामे. ॥ २०२ ॥

हवे तिर्यंचने अवसर जाणी मनुष्यने पण लेश्या कहे ढे.

पुढवी दग परितवणा ॥ बायर पज्जत्तहुंति चउलेसा ॥ गप्रय हिरिय नराणं ॥ ढल्लेस्सा तिन्नि सेसाणं ॥ २०३ ॥

अर्थ– पुढवि के० पृथ्वीकाय, दग के० अपकाय, परितवणा के० प्रत्येक वनस्पतिकाय ए सर्व बायर पज्जत्त के० बादर पर्याप्ता जाणवां, तेमां हुंतिचउलेसा के० चार लेश्या होय. केमके जवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, सौधर्म अने ईशानांत सुधीना देवता तेजोलेश्यावंत होय. ते पृथ्वी, अप्प, अने वनस्पतिमांहे उपजे. ते पर्याप्ता थया पढी अंतर्मुहूर्त्तसुधी केटलोएक काल तेजोलेश्यावंत होय; ते कारणे कृष्ण, नील, कापोत अने तेजो ए चार लेश्या एमां होय. अने गप्रय तिरियनराणं के० गर्नजतिर्यंच, तथा गर्नजमनुष्यने ढए लेश्या होय. केमके मनुष्य तथा तिर्यंचने अस्थिरलेश्या होय. अने तिन्नि सेसाणं के० शेष तेउकाय, वाउकाय, सूक्ष्म पृथ्वीकाय, सूक्ष्म अप्पकाय, साधारण अपर्याप्त बादर पृथ्वीकाय, अपर्याप्त बादर अप्पकाय, अपर्याप्त प्रत्येक वनस्पतिकाय, बेइंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री अने संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यंच तथा, संमूर्छिम पंचेंद्री मनुष्य एटलाने कृष्ण, नील अने कापोत ए त्रण लेश्या होय. अने पृथ्वी, अप, तथा पर्याप्त बादर वनस्पतिमांहे देवताना उपजवा थकी केटलोएक काल तेजोलेश्या संजवे, पर्याप्तावस्थायें तेजोलेश्या केम संजवे ? ते उपर हेतु कहे ढे. जल्लेसाए मरई, " तल्लेसाए उववज्जइति " एटले जे लेश्यायकां मरण पामे तेज लेश्या थकां उपजे. ॥ २०३ ॥ अहींयां क्षमाश्रमणकृत गाथा कहे ढे.

अंत मुहुत्तंमि गए ॥ अंत मुहुत्तंमि सेस ए चेव ॥ लेसा-
हिं परिणयाहिं ॥ जीवा वच्चंति परलोयं ॥ २७४ ॥

अर्थ– मनुष्य तथा तिर्यंच ते परजवनी लेश्या आव्या पछी अंतर्मुहूर्त्ते मरण पामे. एटले लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त गया पछी मरण पामे. अने देवता तथा नारकी पोतानी मूलगी लेश्यानुं मुहूर्त्त थाकतुं रहे तेवारे मरण पामीने परजवे जाय. त्यां उपन्या पछी ते मूलगी लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त जोगवे. तेमां पर्याप्तिलुं अंतर्मुहूर्त्त न्हानुं जाणवुं, अने लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त महोटुं जाणवुं. तेमाटे पर्याप्तावस्थाए पण परजवनी तेजोलेश्या संजवे. अहींयां अंतर्मुहूर्त्तना असंख्याता जेद छे. ॥ २७४ ॥

तिरि नर आगामि जवे ॥ लेस्साए अइगए सुरानिरया ॥
पुव्वजव लेस्ससेसे ॥ अंत मुहुत्ते मरणमिंति ॥ २७५ ॥

अर्थ– तिर्यंच तथा नर के० मनुष्य ते आगामिजवे के० आगला जवनी लेस्सा ए के० लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त गया पछी मरण पामे. वली सुरा निरया के० देव तथा नारकी ए पूर्वना जवनी लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त शेष थाकतुं रहे तेवारे मरण पामी परजवे उपजे, एतावता ए परमार्थ. जे तेजोलेश्यावंत देवता पृथ्वीकाय, अने अपकाय, तथा प्रत्येक वनस्पतिमांहे उपजता तेमने केटलोएक काल तेजोलेश्यानो सद्भाव होय. ॥२७५॥

हवे मनुष्य तिर्यंचसंबंधी लेश्यानी स्थिति कहे छे.

अंतमुहुत्तठिइओ ॥ तिरिय नराणं हवंति लेस्साओ ॥
चरिमानराण पुण नव ॥ वासूणा पुव्व कोडीवि ॥ २७६ ॥

अर्थ– पृथ्वीकायादिक तिर्यंच अने नराणं के० संमूर्छिम तथा गर्जज मनुष्य एने जे जे लेश्या संजवे, ते ते लेश्याओनी ठिइओ के० स्थिति अंतमुहुत्त के० अंतर्मुहूर्त्त प्रमाण जाणवी. एतावता पृथ्वीकायमांहे जे लेश्या छे, ते जघन्यथी तथा उत्कृष्टथी अंतर्मुहूर्त्त सुधी रही; ने वली संक्राए फरी फरी जाय, अने बीजी लेश्या थाय. अंतर्मुहूर्त्त उपरांत लेश्या रहे नही. एमज अप्पकाय प्रमुख तिर्यंचने तथा संमूर्छिम गर्जज मनुष्यने पण जाणवी. अने चरिमा के० छेल्ली शुक्ललेश्या ते मनुष्यने उत्कृष्टी नवे वरसे ऊणी एक पूर्वकोडी वर्षसुधी रहे. ते केवी रीते रहे ? ते कहे छे. गर्जकालना नव महीना रहित आठ वर्षमांहे चारित्र न होय. तेमाटे कोइक जीव नवमे वरसे चारित्र लेइ केवलज्ञान पामे, तेवारपछी नवे वरसे ऊणी एक पूर्वकोडी वर्षपर्यंत जीवतो रहे; त्यांसुधी केवलीने एकज शुक्ललेश्या होय. अने बीजा मनुष्यने शुक्ललेश्या अंतर्मुहूर्त्त प्रमाण होय. एटले तिर्यंचने सविस्तरपणे गति अने आगति कही. ॥ २७६ ॥

तिरियाणवि ठिइपमुहं ॥ जणिय मसेसंपि संपइ वुच्छं ॥
अजिहिय दारब्भहियं ॥ चउगइ जीवाण सामन्नं ॥ २७७ ॥

अर्थ– तिरियाणविठिइपमुहं के० धुरथकी मांमीने तिर्यंचनी स्थिति प्रमुख समस्त आठ प्रतिद्वारसहित तिर्यंचनुं द्वार जणियं के० कह्युं. अने संपइवुच्छं के० सांप्रत एटले हवे चारे गतिना द्वारमांहे केटलाएक बोल प्रथम कह्या, अने केटलाएक अधिक बोल छे ते पूर्वे कह्या नथी. माटे ते चारे गतिना जीवोने सामन्नं के० सामान्यपणे सरखा कहे छे. ॥ २७७ ॥

देवा असंख नर तिरि ॥ इत्थी पुंवेय गप्न नर तिरिया ॥
संखाउया तिवेया ॥ नपुंसगा नारया ईया ॥ २८८ ॥

अर्थ– देवता अने असंख के० असंख्याता वर्षायुवाळा युगलिया जे मनुष्य तथा तिर्यंच, तेमांहे पुरुष वेद अने स्त्री वेद ए बन्ने वेद होय. अने गप्ननरतिरिया संखाउया के० संख्याता आयुष्यना धणी गर्भज मनुष्य, तथा गर्भज तिर्यंच– एमांहे पुरुष, स्त्री ने नपुंसक ए तिवेया के० त्रण वेद होय. तथा नारयाईया के० नारकी आदे देइने एकेंडी, बेंडी, तेंडी अने चउरेंडी तथा संमुर्छिम मनुष्य अने संमूर्छिम तिर्यंच एटला बधा एकज नपुंसगा के० नपुंसकवेदी जाणवा. ॥ २८८ ॥

हवे पूर्वोक्त वैमानादिक जे कह्यां छे ते जे अंगुले मापीएं ते कहे छे.

आयंगुलेण वत्थुं ॥ सरीर मुस्सेह अंगुलेण तहा ॥
नगपुढवि विमाणाई ॥ मिणसु पमाणं गुलेणंतु ॥ २८९ ॥

अर्थ–आंगुलना त्रण नेद छे. एक आत्मांगुल, बीजुं उत्सेधांगुल, अने त्रीजुं प्रमाणांगुल. तेमां आत्मांगुले करी वत्थुं के० वस्तु जे धवलगृह, नूमिगृह, तहखाना, कूप, तलाव प्रमुखने मापीएं, जे काले जेटलुं शरीरप्रमाण होय, तेहने अनुसारे घर, हाट, कूप अने तलाव प्रमुख पोत पोताने अंगुले मापीएं. नरतचक्रवर्त्तिने वारे नरतने अंगुले मापीने लोको घर, हाट, कूप प्रमुख करता हता, अने श्रीमाहावीरस्वामिने वारे श्रीमाहावीरने आंगुले मापीने घर प्रमुख लोको करता हता, ए आत्मांगुल कह्युं. अने देवता प्रमुखनुं शरीर उत्सेधांगुले करी मापीएं. तथा प्रमाणांगुले करी नग के० पर्वत तथा पुढवी के० सात नरकनी पृथ्वी अने विमाणाई के० सौधर्मादिक देवलोकनां विमानावतंसक; आदि शब्दथकी नवनपतिनां नुवन, नरकावासा अने द्वीप, समुद्र ए सर्व प्रमाणांगुले करी मापीएं. ॥ २८९ ॥

हवे उत्सेधांगुलनुंस्वरूप कहे छे.

सत्थेणसुतिक्खेणवि ॥ छित्तु भित्तुं च जंकिर न सक्का ॥
तंपरमाणुं सिद्धा ॥ वयंति आइं पमाणाणं ॥ २९० ॥

अर्थ–तिक्खेणवि के० अत्यंत तीक्ष्ण खड्गादिक जे सत्थेण के० शस्त्र, तेणे करीने पण छित्तुं के० छेदीने जंकिरनसक्का के० जेना बे खंड करी शकीएं नहीं. वली भित्तुं के० जेने विदारीने मांहे सछिद्र पण करी शकीएं नहीं, तंपरमाणुं के० तेने परमाणु कहीएं. ते अत्यंत लघु एम सिद्धा के० सिद्ध जे केवली नगवंत ते कहे छे. वली ते परमाणुने अंगुल हस्तादिना प्रमाण के० माननुं आदि एटले प्रथम कहीएं. ए परमाणु थकी सर्व परिमाण करीएं. ते परमाणुना बे नेद छे. एक सूक्ष्म परमाणु, बीजो व्यवहारिक बादर परमाणु. ते अनंता सूक्ष्म परमाणु विस्रसा परिणामे मली एकठा थाय. तो तेने व्यवहारिक परमाणु कहीएं. ॥२९०॥

परमाणू तसरेणू ॥ रहरेणू वालअग्ग लिक्खाय ॥ जूय जयो अट्ठगुणो ॥ कमेण उस्सेह अंगुलयं ॥ २९१ ॥ अंगुल छक्कं पाउ ॥ सोडुगुण विहत्थि सा डुगुण हत्थो ॥ चउहत्थं धणुडु सहस ॥ कोसो ते जोयणं चउरो ॥ २९२ ॥

अर्थ– एवा आठ व्यवहार परमाणुए एक तसरेणु थाय, आठ तसरेणुए एक रथरेणु थाय, अने आठ रथरेणुए एक वालाग्र थाय, अने आठ वालाग्रे एक लिक्षा के० लीख थाय, तथा आठ लीखे एक युका थाय, आठ युकाए एक यव थाय, आठ यवे एक उत्सेधांगुल थाय. ॥ २०१ ॥ अंगुलछक्कं के० एवा छ उत्सेधांगुले पाउं के० एक पग थाय, ते पगनो मध्यजाग तेने डुगुण के० बमणु करीएं. एटले बे पगे विहत्थि के० एक वेंत थाय. सा के० तेने डुगुण के० बमणु करीएं. तेवारे बे वेंत थाय, एटले एक हाथ थाय. एवा चउहत्थंधणुं के० चार हाथे एक धनुष्य थाय. एवा डुसहस्सकोसो के० बे हजार धनुष्ये एक कोश थाय. ते जोयणं चउरो के० तेवा चार कोशे एक योजन थाय. ॥ २०२ ॥

हवे प्रमाणांगुलनुं स्वरूप कहे छे.

चउसयगुणं पमाणं ॥ गुल मुस्सेहं गुलाउ बोधवं ॥ उस्से-
हं गुल डुगुणं ॥ वीरस्सायं गुलं जणियं ॥ २०३ ॥

अर्थ– चारसें उत्सेधांगुले एक प्रमाणांगुल थाय. अने एक प्रमाणांगुले चारसें उत्सेधांगुल थाय. ते बोधवं के० जाणवुं. ए प्रमाणांगुले श्री ऋषभदेव जरतचक्रवर्त्तिनुं शरीर एकसो ने वीश आंगुल लांबुं. ते एकसो ने वीश अंगुलने चारसें गणुं करीएं, तेवारे अडतालीश हजार अंगुल होय. अहींयां छन्नु अंगुले एक धनुष्य थाय छे, माटे अडतालीश हजारने छन्नु जागे आपीएं, तेवारे पांचसें धनुष्य देहमान थाय.

हवे उस्सेहंगुलडुगुणं के० उत्सेधांगुलने बमणा करीएं, तेवारे वीरस्स के० श्रीमहावीर परमेश्वरनो एक आत्मांगुल थाय. एवा चोराशी अंगुल श्रीमहावीरनुं शरीर हतुं. तेने बमणु करीएं तेवारे एकसोने अडसठ अंगुल थाय. त्यां एक हाथमां चोवीश अंगुल होय; माटे एकसोने अडसठने चोवीशे जाग देतां सात हाथ श्रीमहावीरना शरीरनुं प्रमाण होय. ए कारणे बे उत्सेधांगुले श्रीमहावीरनो एक आत्मांगुल होय. एनो विस्तारार्थ अंगुलसित्तिरिग्रंथ थकी जाणजो. अहींयां ग्रंथविस्तारना जय थकी लख्युं नथी.

हवे चोराशीलक्ष जीवायोनिना जेद कहे छे.

पुढवाइसु पत्तेयं ॥ सग वणपत्तेय णंत दस चउद ॥ विग-
ले डु डु सुर नारय ॥ तिरि चउ चउ चउदस नरेसु ॥ २०४ ॥

अर्थ– पुढवाइसु के० पृथिव्यादिकनेविषे एटले पृथ्वी, अप, तेउ, अने वायु ए चारनेविषे प्रत्येके सग के० सात सात लाख योनि होय. अने वणपत्तेय के० प्रत्येक वनस्पतिने दस के० दशलाख योनि होय. तथा अणंत के० अनंतकायने चउद के० चौदलाख योनि होय. अने विगले के० विकलेंडी एटले बेंडी, तेंडी ने चौरेंडी मांहे डुडु के० प्रत्येके बे बे लाख योनि होय, तथा सुर के० देवता अने नारय के० नारकी, वली तिरि के० पंचेंडी तिर्यंच– एउमां प्रत्येके चउचउ के० चार चार लाख योनि होय, तथा चउदसनरेसु के० मनुष्यमांहे चौदलाख योनि होय, ए सर्व मली चोराशी लक्ष जीवायोनि होय. ॥ २०४ ॥ हवे योनि शब्दनो अर्थ कहे छे. अहींयां चोराशी लाख संख्यानेविषे सामान्यपणे योनि जातिए करी एकेक जीवना निकाय, वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श सरखो होय; ते एक जातियोनिमांहे ग्रहण करीएं, तेवा सर्व मली चोराशी लाख होय. जेम गोवरनुं छाणुं एक योनि कहीएं. ते छाणामांहे जूदा जूदा विंछी, कृमि, कीडा, प्रमुख जे घणा जीव होय ते सर्व जूदा जूदा कुल कहीएं. ॥

एक योनिमांहे घणां कुल होय ते कहे छे.

एगिंदिएसु पंचसु ॥ बार सगति सत्त अठवीसाय ॥
विगलेसु सत्त अड नव ॥ जल खह चउपय उरग भुयगे ॥
॥१९५॥ अद्धत्तेरस बारस ॥ दस दस नवगं नरामरे निर-
ए ॥ बारस छवीस पणविस ॥ हुंति कुल कोडि लरकाइं
॥ १९६ ॥ इगकोडि सत्त नवई ॥ लरका सढा कुलाण कोडीणं ॥

अर्थ– पृथ्वी, अप, तेउ, वाउ, ने वनस्पति ए पांचे एकेंद्रीने यथा संख्याए कमेण के० अनुक्रमे बारस के० बार लाख कुल कोडी सग के० सात लाख कुलकोडी, ति के० त्रण लाख कुलकोडी, सत्त के० सात लाख कुलकोडी अठवीसा के० अठावीश लाख कुलकोडी, एवे अनुक्रमे जाणवी; अने विगलेसु के० वि- कलेंद्री जे बेंद्री, तेंद्री, ने चउरिंद्री तेने अनुक्रमे सात लाख, आठ लाख, अने नव लाख कुलकोडी जाण- वी. अने जल के० एक जलचर, बीजा खह के० खेचर, त्रीजा चउपय के० चतुष्पद, चोथा उरग के० उरपरिसर्प्प, पांचमां भूयगे के० भुजपुरिसर्प्प, ए पांचेने अनुक्रमे साढाबार लाख ॥ १९५ ॥ बार लाख, दश लाख, दश लाख अने नव लाख कुलकोडी जाणवी. एमज नरामरेनिरए के० मनुष्य, देवता, अने नार- की ए त्रणेने अनुक्रमे बार लाख, छवीश लाख, अने पचीश लाख कुलकोडी जाणवी. ॥ १९६ ॥ ए सर्व एकठा करीएं त्यारे एक कोडाकोडी सत्ताणुलाख कोडी पचाश हजार कोडी एटली संख्या थाय. अं- कस्थापन (१९७५००००००००००) एटली जीवोने उपजवानी योनिमांहे कुलनी कोडी छे.

हवे बीजी प्रकारे योनी कहे छे.

संवुडजोणि सुरेगिंदि ॥ नारया वियड विगल गप्नु भया ॥ १९७ ॥

अर्थ– सुर के० चार निकायना देवता, अने एकेंद्री ते पृथिव्यादिक पांच, तथा नारया के० साते नर- कना नारकी ए सर्वेनी जोणि के० योनि जे उत्पत्ति स्थानक, ते संवुड के० संवृत्त एटले ढांकेली होय, स्पष्ट देखाय नही. त्यां देवतानी देवदुष्ये ढांकेली देवशयनीय होय, तेने विचाले देवो उपजे. अने एकें- द्रीयनी योनि जे पृथ्वी, पाणी तेपण स्पष्टपणे न जांणीए. नारकीने ढांकेला गोखने आकारे आला छे, त्यां नारकी उपजे, त्यांथी नीचे पडे. अने विकलेंद्री ते बेंद्री, तेंद्री, ने चउरेंद्री, तथा संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यंच, अने संमूर्छिम पंचेंद्री मनुष्य ए पांचनी वियड के० विवृतयोनि एटले विशेषपणे उत्पत्तिस्थानक जे जला- शय सरोवर प्रमुख ते प्रगटयोनि देखाय छे, अने गर्भज पंचेंद्रीय तिर्यंच तथा मनुष्यने संवृत्त तथा विवृत्त ए बन्ने योनि होय. संवृत्त ते ढांकेली अने विवृत ते प्रगट. ए बे प्रकारे योनि होय. मनुष्य अने तिर्यंचनो गर्भ ते बाहेर पेट मोहोटुं देखाय, अने मांहे देखाय नही. तेमाटे एने संवृत्तविवृत्त योनि कहीएं. ॥ १९७॥

वली पण योनिभेद कहे छे.

अचित्त जोणि सुरनिरय ॥ मीस गप्ने तिभेय सेसाणं ॥
सी उसिण निरय सुर गप्न ॥ मीसत्ते उसिण सेस तिहा ॥ १९८ ॥

अर्थ– सुर के० देवता अने निरय के० नारकीनी जोणि के० योनि जे उत्पतिस्थानक ते, अचित्त के० अचेत एटले निर्जीव जाणवुं. यद्यपि सूक्ष्म जीव सकललोकव्यापी छे, तो पण सूक्ष्म एकेंद्री जीवने प्र-

देशे ते क्षेत्र संबंध नथी; तेमाटे सर्वथा जीवप्रदेशरहित उत्पत्तिस्थानक जाणवुं. तथा गर्जज तिर्यंच, अने गर्जज मनुष्यने जे योनि ले ते मिश्र होय. एटले कांइ सचेत कांइ अचेत होय, तेमां जे शुक्रमिश्रित ऋतु, रुधिर, पुज्ञल योनि संग्राह्य ते सचित्त जाणवी अने वीजी अचेत जाणवी. अने शेष जीव जे एकेंडी, वेंडी, तेंडी, चउरेंडी, संमूर्छिम पंचेंडी तिर्यंच, अने संमूर्छिम पंचेंडी मनुष्य, एटलानी योनि त्रण जेदे कही ले. त्यां जीवती गाय, जेंस प्रमुखने शरीरे कृमि प्रमुख उपजे ते सचित्त योनि जाणवी. सूका लाकडामांहे घुण प्रमुखनी योनि ते अचित्त जाणवी. कांइक सजीव कांइक अजीव ते अर्धुसूकुं काष्ट तथा गायना शरीरमां क्षतादिकनेविषे घुणकृम्यादिक उपजे ते मिश्रयोनि जाणवी. वली नारकीनी योनि केटलाएकनी शीत तथा केटलाएकनी उस जाणवी. पहेली त्रण नरकपृथ्वीए उस वेदना ले, त्यां शीत योनि जाणवी, चोथी नरकपृथ्वीए उपरना नरकावासाए शीत योनि ले, अने नीचला नरकावासाए उस योनि ले. पांचमी नरकपृथ्वीए घणा नरकवासामांहे उस योनि अने थोडामां शीतयोनि ले. ठठी तथा सातमी नरकपृथ्वीए शीत वेदनाले, त्यां उसयोनि जाणवी, एटले शीत योनिवालाने उस वेदना अत्यंत उुःसह थाय; तेमज उस योनिवालाने शीत वेदना अत्यंत उुःसह थाय. अने देवता, तथा गर्जज तिर्यंच, अने गर्जज, मनुष्यने मिश्रयोनि होय. एटले कांइक शीत अने कांइक उस एम उजय स्वजाव योनि होय. तथा तेउकायना जीवोने केवल उस योनि होय. शेष जे पृथ्वीकाय, अपकाय, वाउकाय, वनस्पति अने संमूर्छिम तिर्यंच, तथा संमूर्छिम मनुष्य ए ठएने त्रणे जातनी योनि होय. कोइने शीत अने कोइने उस तथा कोइने मिश्र जाणवी. ॥ २ए० ॥

हवे एकला मनुष्यने योनि कहेले.

हय गप्न संखवत्ता ॥ जोणी कुम्मुन्नयाइ जायंति ॥ अरिह
हरि चक्कि रामा ॥ वंसी पत्ताइ सेस नरा ॥ २एए ॥

अर्थ– मनुष्यनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानक ते वाह्य अन्यंतर त्रिविध ले. एकसंखवत्ता के० शंखावर्त्त बीजी कुम्मुन्नयाइ के० कूर्मोन्नत त्रीजी वंसीपत्ताए के० वंसीपत्रा तेमां प्रथम संखवत्ता एटले शंख सरखो आवर्त्त होय ते हतगर्जा कहिएं, एमां उपनो जे गर्ज ते निश्चेथी नीपजे नही अत्यंत अग्नीने तापे गर्ज मरण पामे तेमाटे हयगप्न के० हतगर्जा कहीएं, ते चक्रवर्त्तिनी स्त्रीरत्नने होय. बीजी कूर्म्म ते काचवाना पूठानी पेरे उन्नत्त एटले उंची होय ते कूर्म्मोन्नत कहिएं. ए योनि मांहे अरिहंत चक्रवर्त्ति हरि के० वासुदेव रामा के० वलदेव उपजे. त्रीजी वंसना पानडाना जोडा जेवी होय ते वंसीपत्रा कहिएं ए योनिमांहे सेसनरा के० शेष सामान्य मनुष्य उपजे. ॥ २एए ॥

हवे आयुष्य संबंधी विशेष कहे ले.

आउस्सबंध कालो ॥ अबाह कालोय अंत समउय ॥ अपवत्तण णपवत्तण ॥ उवक्कम णुवकम्मा जणिया ॥ ३०० ॥

अर्थ– जेटले थाकते आयुष्ये परजवनुं आयुष्य वांधे ते आयुष्यनुं बंधकाल. कहिएं. बीजो आयुष्य वांध्या पठी जेटलो काल गये थके आयुष्य उदय आवे तेना वचमांनो जे काल तेने अवाहकालो के० अवाधाकाल कहिएं. त्रीजो जोगवतो आयुष्य जे समये पूर्ण थाय तेने अंतसमउय के० अंत समय कहिएं. चोथुं जे आयुष्य घणा काले वेदवा योग्य ले ते आयुष्यने थोडा कालमां वेदिएं एटले सो वर्षनुं आयुष्य

अंतर मुहूर्तमांहे वेदिएं ते अपवर्त्तनकहिएं. पांचमुं जे आयुष्य जेटले काले वेदवानुं छे ते आयुष्य तेटलेज काले वेदिएं पण उंछे काले न वेदिएं ते अनपवर्त्तन कहिएं. छठुं जेणेकरी आयुष्य उंबुं करिएं उपक्रमीजे ते उपक्रम कारण समूह ते सोपक्रम कहिएं. सातमुं जेने कारण मह्यां थकां पण आयुष्य घटे नही ते निरुपक्रम जाणवो. ॥ ३०० ॥

हवे ए साते घार अनुक्रमे विस्तारपणे वखाणे छे.

बंधंति देव नारय ॥ असंख नरतिरि छमास सेसाऊ ॥ पर-
ज्ञवि याऊ सेसा ॥ निरुवक्कम तिन्नाग सेसाऊ ॥ ३०१ ॥
सोवक्कमाउया पुण ॥ सेस तिन्नागेअहव नवम न्नागे ॥
सत्तावीस इमेवा ॥ अंतमुहुत्तं तिमेवावि ॥ ३०२ ॥

अर्थ– देवता, नारकी, असंख्याता आयुष्यवाला तिर्यंच युगलिया तथा नर के० मनुष्य युगलिया ए सर्व छ मास सेसाऊ के० छ मास शेष आयुष्य थाकते परज्ञवनुं आयुष्य बांधे अने सेसा के० शेष बीजा संख्यातायुष्यवाला तिर्यंच तथा मनुष्य, एकेंडी, बेंडी, तेंडी चौरेंडी अने पंचेंडी निरुपक्रमायुष्यवाला पोताना ज्ञोगवता आयुष्यने त्रीजे ज्ञागे थाकता निश्चेथकी परज्ञवनुं आयुष्य बांधे. ॥ ३०१ ॥ अने सोपक्रमायुष्यवाला मनुष्य, तिर्यंच, एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चौरेंडी अने पंचेंडी ते पोताना आयुष्यने त्रीजे ज्ञागे थाकता परज्ञवायु बांधे, अथवा नवमे ज्ञागे एटले त्रीजा ज्ञागना त्रीजे ज्ञागे, अथवा सत्तावीसमे ज्ञागे एटले नवमां ज्ञागना त्रीजे ज्ञागे, अथवा अंत मुहुत्तं के० छहेले अंतर मुहूर्त्ते अवश्य परज्ञवनुं आयुष्य बांधे. एटले बंधकालनुं प्रथम घार कह्युं. ॥ ३०२ ॥

हवे अबाधाकालादिकनुं बीजुं आदे देइने घार कहे छे.

जइमे ज्ञागे बंधो ॥ आउस्स ज्ञवे अबाह कालोसो ॥ अं-
ते उज्जुगइ इग ॥ समय वक्क चउ पंच समयंता ॥३०३॥

अर्थ– जइमे के० जे समे ज्ञागे एटले छमास अथवा त्रीजे ज्ञागे अथवा अंतरमुहूर्त्त थाकतां परज्ञवनुं आयुष्य बांध्यो छे ते जीवने ते अबाधाकाल, एटले बंध थकी उदयनी विचाले जे काल ते बीजुं अबाधाकाल कहिएं. तथा अंते के० अंतसमय एटले आयुष्यनो जे छेलो समय जेना पछी परज्ञवनुं आयुष्य उदय आवे ते अंत समये परज्ञवे जाता जीवने बे गति होय. तेमां एक ऋजुगति बीजी वक्रगति, तेमां जे उज्जुगइ के० ऋजुगति छे ते इगसमय के० एक समय प्रमाण छे, केमके समश्रेणीए रह्यो काल करी तेहिज समये उपजवाने स्थानके जइ उपजे तेने ऋजुगति कहिएं. अने वक्क चउ पंच समयंता के० बीजी वक्रगति ते बाहुल्यपणे चार समय तथा केवारेक क्यांएक पांच समयनी पण वक्रगति थाय छे. ॥ ३०३ ॥

एहिज अर्थविस्तारे कहे छे.

उज्जुगइ पढम समए ॥ परज्ञवियं आउयं तहा हारो ॥
वक्काइ बीय समए ॥ परज्ञवियाउं उदयमेई ॥ ३०४ ॥

अर्थ– ऋजुगतिए प्रथम समए परज्ञविक आयुष्य उदय आवे तहा के० तेमज पहेले समये परज्ञवनो आहार पण उदय आवे. वक्रगतिएं बीजे समये, परज्ञवायु आहारोदय आवे. ते एक समयनी वक्रगति

कहिए. बीजी वक्रांए त्रण समय लागे, त्रीजी वक्रायें चार समय लागे; चोथी वक्रांयें पांच समय लागे, अहींयां सघले भांगे प्रथम समये अने अंत समये अहारक होय. अने विचाले एक समय, बे समय, अने त्रण समय अणाहारक होय. एक समये वक्रा केवीरीते होय ते कहे छे.

त्रसनाडीमांहे सातमी नरक तले मरण पामी, ऊर्ध्व लोकनी भावे तिणे दिशिएं उपजतां बे समय लागे, त्यां एक समयनी वक्रगति जाणवी.

हवे अधोलोकनी पूर्वदिशिथी एक समये त्रसनाडीमांहे आवे, बीजे समये ऊर्ध्व लोकनी पश्चिम दिशिने मुखे आवे, अने त्रीजे समये उत्पत्ति स्थानके जइ उपजे, इहां त्रण समय लागे. एमां बे समयनी वक्रगति जाणवी.

जेवारे अधोलोकनी विदिशिथी एक समए अधोलोकनी दिशिए आवे, बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे, त्रीजे समये उंचो ऊर्ध्वलोकनी दिशिने मुखे आवे, अने चोथे समये उत्पत्तिस्थानके आवी उपजे, इहां चार समय लागे, तेमां त्रण समयनी वक्रगति जाणवी.

अने जेवारे पहेले समये अधोलोकनी विदिशीथकी अधोलोकनी दिशिएं आवे, अने बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे, त्रीजे समये ऊर्ध्वलोके आवे चोथे समये ऊर्ध्वलोकनी भावें तिणिदिशि आवे अने पांचमे समये विदिशिएं जइ उपजे, अहींयां पांच समय लागे, एमां चार समयनी वक्रगति जाणवी. अहींयां जेटला समय वक्र तेटला समय अणाहारक जाणवा. ॥ ३०४ ॥

एहिज अर्थ सूत्रकार कहे छे.

इग दु ति चउ वक्रासु ॥ दुगाइ समएसु परभवाहारो ॥
दुग वक्राइ सु समया ॥ इग दोतिन्निय अणाहारा ॥ ३०५ ॥

अर्थ— एक समय, बे समय, त्रण समय, अने चार समयनी वक्रगतिएं बे आदि समये परभवनुं आहार करे. एटले एक समयनी वक्रगतिएं बीजे समये परभवाहार करे. बे समयनी वक्रगतिएं त्रीजे समये परभवाहार करे. त्रण समयनी वक्रगतिएं चोथे समये परभवाहार करे. चार समयनी वक्रगतिएं पांचमे समये परभवाहार करे, बे आदि वक्रादि गतिनेविषे एक, बे अने त्रण समय अणाहारक होय. इहां वात घणी विस्तारे छे. ते श्रीभगवतिसूत्रनी वृत्तिथी जोइ लेवुं. त्यां चार समय अणाहारक, अने पांचमे समये आहारक इति ए त्रीजो कह्यो. ॥ ३०५ ॥

बहुकालवेयणिज्जं ॥ कम्मं अप्पेण जमिह कालेणं ॥ वेइ-
जइ जुगवं चिय ॥ उइन्न सवप्पए सग्गं ॥ ३०६ ॥ अपव-
त्तणिज्जमेयं ॥ आउं अहवा असेस कम्मंपि ॥ बंध समए-
वि बद्धं ॥ सिढिलं चिय तं जहा जोगं ॥ ३०७ ॥

अर्थ— बहुकालवेयणिज्जं के० जे आयुष्य घणाकाले वेदवा योग्य, ते आयुष्य थोडा कालमांहे आत्माना सर्व प्रदेशना अग्रभागे उइन्न के० उदय आणी वेइज्जइ जुगवंचिय के० युगपत् एटले समकाले वेदे अनुभवीने निर्जरे ते चोथुं आयुष्य कर्म अपवर्त्तन कहिएं. अथवा पक्षांतरे आयुष्यनी पेरे असेसकम्मंपि के० अशेष एटले समस्त बीजा कर्म पण आयुष्यनी पेरे घणे काले वेदवा योग्य कर्म तेने थोडे कालें वेदे ते अपवर्त्तन कहिएं. अहींयां शिष्य पूछे छे के जेवीरीते कर्म बांध्युं तेवीरीते वेदे नही. अने अन्यथापणे वेदे तो बांध्या अणबांध्यानुं शो विशेष? ए प्रश्न उपर कारण कहे छे. बंधसमएवि के० बांधवाने समये पण ते-

वाज अध्यवसायादिक कारण मल्या के जे कारणे करी तेवोज सिढिलंचिय के० शिथिल एटले ढीलो बद्धं के० बंध बांध्यो छे. जे देशकालादिक कारण मलेथके अवश्य थोडाकालेज वेदे ते सोपक्रम कहिएं. ॥

हवे अनप्रवर्त्तन कहे छे.

जं पुण गाढ निकायण ॥ बंधेणं पुव्वमेव किल बद्धं ॥ तं होइ अणपवत्तण ॥ जुग्गंकम वेयणिज्जं फलं ॥ ३०८ ॥

अर्थ- जंपुण के० जे वली आयुष्य अथवा शेष बीजा कर्मोनुं गाढनिकायण के० गाढ एटले निबिड अत्यंत अवश्य वेद्यपणे जे बंध तेवा गाढे निकाचित् बंधे करी पुव्वमेव किलबद्धं के० प्रथमज निश्चेंकरी बद्धं के० बांध्यो छे तंहोइअणपवत्तण के० ते पांचमु अनप्रवर्त्तन कहिएं. ए कारणे अनुक्रमे परिपाटीयें जेहनो वेदवा योग्य फल छे. ते निरुपक्रम कहिएं. ॥ ३०८ ॥

हवे कोण जीव सोपक्रमी अने कोण जीव निरुपक्रमी ते कहे छे.

उत्तम चरम सरीरा ॥ सुर नेरइया असंख नरतिरिया ॥ हुंतिनिरुवक्कमाउ ॥ डुहावि सेसा मुणेयव्वा ॥ ३०९ ॥

अर्थ- उत्तम एटले चोवीश तिर्थंकर, बार चक्रवर्त्ति, नव वासुदेव, नव प्रतिवासुदेव अने नव बलदेव ए त्रिषष्टि शिलाका पुरुषने उत्तम कहिएं. ते नोपक्रमी जाणवा. वली चरम सरीरा के० जे तेहिज भवे मोक्षगामी होय. तेपण नोपक्रमी जाणवा. तथा सुर के० चारनिकायना देवता अने नेरइया के० साते नरकना नारकी वली असंख के० असंख्यातायुष्यवाला युगलिया नरतिरिया के० मनुष्य अने तिर्यंच एटला सर्व हुंतिनिरुवक्कमाउ के० निरुपक्रमायुष्यवाला नोपक्रमी जाणवा. अने शेष थाकता जीव ते डुहावि के० बेहुभेदे होय एटले कोइ सोपक्रमी अने कोइ निरुपक्रमी होय. ॥ ३०९ ॥

हवे सोपक्रम अने निरुपक्रमना कारण कहे छे.

जेणाउ मुवक्कमिज्जइ ॥ अप्पसमुछेण इयर गेणावि ॥ सोअज्झवसाणाई ॥ उव क्कमऽणुवक्कमो इयरो ॥ ३१० ॥

अर्थ- जेण अप्पसमुछेण के० आतमाथी उपने अध्यवशाए अथवा इयगेणावि के० इतर केणापि बाहेरले कारणे एटले विष, अग्नी, शस्त्र, पाणी प्रमुख कारणे आयुष्य उपक्रमीए एटले घणाकाल वेद्य होय तेने अल्पकाल वेद्यपणे पमाडीएं ते अपवर्त्तन हेतुक अध्यवसाएं करी उपक्रम एटले उपवर्त्तन सोपक्रमायु कहीएं, अने अणुवक्कमोइयरो के० ए थकी इतर एटले विपरीतपणे अनुपवर्त्तन ते अनुपक्रमायु जाणवो.

इहां उपक्रमना सात प्रकार कहे छे.

अज्झवसाण निमित्ते ॥ आहारे वेयणा पराघाए ॥ फासे आणा पाणू ॥ सत्तविहं झिज्झए आउं ॥ ३११ ॥

अर्थ- सत्तविहं के० ए सात प्रकारे आयुष्य झिज्झए के० क्षय पामे, ते सात प्रकार कहे छे. एक अज्झवसाण के० अध्यवसाय ते राग, स्नेह अने भयरूप मननो विकल्प जाणवो. अने जेने मन न होय तेने संज्ञाथी कहेवो. त्यां रागे करी क्षय ते एम जे कोइक परवनेविषे पाणीनी पावनारी स्त्री, तरुण पुरुष देखी

अनुरागे करी जोती थकी तेनी प्राप्ति न थइ-उतां मरण पामी. स्नेहेकरी क्षय ते जेम कोइक सार्थवाहीने पर-देश थकी तेनो पति सार्थवाह आव्यो, तेवारे कोइ मित्रे स्नेह परीक्षा निमित्ते, सार्थवाहनो मरण कह्यो उतां, स्त्री मरण पामि. स्त्रीने मरणे सार्थवाह पण मरण पाम्यो, तथा जय थकी श्रीकृष्णने देखी सोमिल मरण पाम्यो. बीजुं निमित्त ते दंरू घावक हथीयार दोरडादिके मरण पामे. त्रीजो अत्यंत सरस आहार ते घणो खावा थकी मरण पामे. चोथुं वेदना सद्यघाती सूलादिकनी वेदना थकी मरण पामे. पांचमुं पराघात ते खाडामां पड्या थकां मरण पामे. उहुं फासे ते सर्प्प अग्नी अने विष प्रमुखना फरसथी मरण पामे. सातमुं आणापाणु के० स्वास उसास न्यूनाधिक वहेता अथवा स्वासोश्वास रुंधन कस्या थकां मरण पामे. ए साते कारणे सोपक्र-मायुष्य घटे छे. एटले ज्जलुं थाय छे. अने निरुपक्रम जे निकाचित् ते घटे नही तेमज ए उपक्रम स्कंधकाचार्यना शिष्यसरखा केटलाएक चरम शरीरीने संजवे छे. तथा श्रीकृष्णनुं बाह्य उपक्रमे आयुष्य पूर्ण थयुं परंतु अंतरंग विचारतां निरुपक्रम एटलुंज आयुष्य हतुं तेमाटे सोपक्रम नहतुं. ॥ ३११ ॥

हवे सर्व जीवने पर्याप्ति कहे छे.

आहार सरीरिंदिय ॥ पज्जत्ती आणपाण जासमणे ॥ चउ
पंच पंच उप्पिय ॥ इग विगला सन्नि सन्नीणं ॥ ३१२ ॥

अर्थ– आहार प्रमुखना पुजल ग्रहण परिणमनहेतु जे आत्मानी शक्ति विशेष तेने पर्याप्ति कहिये. त्यां प्रथम आहार पर्याप्ति, बीजी शरीर पर्याप्ति, त्रीजी इंडिय पर्याप्ति, इहां ए त्रणनी वचाले जे पर्याप्ति शब्द कह्यो तेनो हेतु एम छे के जे कोइ जीव अपर्याप्तो मरण पामे, तोपण ए त्रण पर्याप्ति पूरण करी मरण पामे, पण ए त्रण पर्याप्ति पुरी कस्या विना कोइ मरण पामेज नही. तेमाटे अहींयां इंडियपदनी साथे पर्याप्ति शब्द जोड्यो छे. चोथी श्वासोश्वास पर्याप्ति, पांचमी जाषा पर्याप्ति, उठी मनःपर्याप्ति, ए समस्त पर्याप्ति उपजवाने पहेले समये जे जीवने जेटली पर्याप्ति करवानी छे, ते जीव तेटली पर्याप्ति समकाले क-रवा मांमे, पठी अनुक्रमे पहेली आहार पर्याप्ति, तेपठी शरीर पर्याप्ति, एम सर्व पर्याप्ति यथायोग्यपणे करे. त्यां आहार पर्याप्ति प्रथम समयेज करे, अने बीजी समस्त पर्याप्ति ते प्रत्येक असंख्यात समय प्रमाण अंतर मुहूर्त्ते करे. वैक्रिय शरीर अने आहारक शरीरवाला जीवने, एक शरीर पर्याप्ति अंतरमुहूर्त्ते होय, अने बीजी समस्त पर्याप्ति एकेके समये होय. एवं सर्व मली अंतरमुहूर्त्त प्रमाण पर्याप्तिकाल जाणवो.

अहींयां एकेंडीने चार पर्याप्ति होय, अने विकलेंडीने जाषा सहित पांच पर्याप्ति होय, तथा असंज्ञी संमूर्छिम पंचेंडी तिर्यंच तथा मनुष्यने एक मन विना पांच पर्याप्ति होय, त्यां संमूर्छिम मत्स जे समुद्रमांहे आहार निमित्ते मुख उघाडे छे, ते आहार संज्ञा जाणवी, पण मन समजवुं नही केमके असंज्ञीने पांच पर्याप्ति कही छे परंतु संमूर्छिम मनुष्यने त्रण पर्याप्ति संजवे. श्रीपन्नवणामां एम कह्युं छे. यतः सवाहिं प-ज्जत्तगा ए वचन थकी कदाचित् चार पर्याप्ति संजवे, परंतु जाषा पर्याप्ति तो सर्वथा सजवेज नही. वली संज्ञी पंचेंडी गर्जज तिर्यंच तथा मनुष्य तथा देव अने नारकीने मन सहित ठ पर्याप्ति जाणवी. जे पोताने योग्य पर्याप्ति पूरण कस्याविना अपर्याप्तो मरण पामे, ते आयनी त्रण पर्याप्ति पुरी करी परजवायुनुं बंध-करी अंतर मुहूर्त्त अबाधाकाल जीवीने मरण पामे. ॥ ३१२ ॥

हवे पर्याप्तिनुं लक्षण कहे छे.

आहारसरीरिंदिय ॥ ऊसास वऊ मणोजिनिवत्ती ॥ हो-
इजर्ज दलियाऊ ॥ करणं पइसाउ पज्जत्ती ॥ ३१३ ॥

अर्थ– आहार, शरीर, इंद्रिय, उश्वास, वचन अने मन एनी निष्पत्ति के० निष्पति होइजउंदलि- याऊ के० जे पुफ़ल थकी होय ठे, ते पुफ़लने आहारादिकनी निष्पतिप्रत्ये जे करण एटले जीव संबंधित शक्तिविशेष ते पर्याप्ति कहीएं. ॥ ३१३ ॥

हवे जीवने दश प्राण स्वरूप वखाणे ठे.

पण इंदिय तिबलू सा ॥ साऊ दस पाण चउ ठ सग अठ ॥
इग डु ति चउरिंदीणं ॥ असन्नि सन्नीण नव दसय ॥ ३१४ ॥

अर्थ– स्पर्शन, रसन, घ्राण, चक्षु, अने श्रोतरूप पांच इंडीउं, अने मनोबल, वचनबल अने कायबल- रूप त्रण बल, नवमो श्वासोश्वास, अने दशमुं आयुष्य ए सर्वमली दश प्राण होय, जेने धारण कर्यां थकी प्राणी कहिएं. अने जेनाथी विठोड्यां थका जीव मरण पाम्यो एम कहिएं.

ते एकेंडीने चार प्राण, बेंडीने ठ प्राण, तेंडीने सात प्राण, चौरेंडीने आठ प्राण, असंज्ञी संमूर्छि- मने नव प्राण, त्यां संमूर्छिम पंचेंडी तिर्यंचने नव प्राण, यद्यपि संमूर्छिम मनुष्य पण असंज्ञी मांहे ठे. प- रंतु प्राण आश्री संमूर्छिम मनुष्यने सात अथवा आठ प्राण होय, अने संज्ञी गर्भज पंचेंडी तिर्यंच तथा मनुष्य वली देवता अने नारकीने दश प्राण पूरा होय.

हवे ए ग्रंथ ज्यांथी उध्धरी जेणणी कीधो ते स्वरूप कहे ठे.

संखित्ता संघयणी ॥ गुरुतर संघयणि मचऊ एसा ॥ सि-
रि सिरि चंद मुणिंदेण ॥ निम्मिया अप्प पढणठा ॥ ३१५ ॥

अर्थ– प्रथम श्रीजिनजद्रगणि क्षमाश्रमणे बुद्धिरूप मंथे समस्त सिद्धांत मथन करी संक्षिप्त संग्रह- णी कीधी, ते संघयणी मूलगाथा तथा अनेरी प्रक्षेप गाथाए करी वधति वधति चारसे गाथा पांचसे गाथा प्रमाण गुरुतर एटले महोटी थइ. ते मोटी संघयणीने प्रमादी जीव जणतो थको आलस करे, तेमाटे ते गुरुतर संघयणीना मध्य के० मध्ये थकी अर्थ उध्धरीने हरसोरागह्नना शृंगार श्री श्रीचंद्रसूरिएं एसा के० ए पूर्वे चखाणी एवी जे संग्रहणी ते शास्त्रांतरना अर्थ एकठा करीने संखित्ता के० संक्षेपे थोडा सूत्रमांहे संग्र- हीने तेनो घणो अर्थ समजाय एवी नवी करी ठे.

अने जे मूल संघयणी ठे. ते सूत्रे महोटी ठे. तेनो विस्तार पामेलो सर्व अर्थ ग्रहण करनारना मनमां तुरत संग्रह कर्यो जाय नही तेमाटे अप्पढणठा के० पोताने जणवाने अर्थे एटले पोतानुं अहंकार मूकी शिष्य जणवाने हेते न कह्युं पण पोताने हेते ए संग्रहणीनी निम्मया के० निर्मित एटले रचना कीधी. महोटी संघय- णी जणतां घणो काल लागे, अने ए संक्षेप संग्रहणी जणतां गुणतां वखत थोडो लागे, अने कार्य घणो सरे, ए प्रयोजने शिष्य जणता थका पण पोताने पुण्य थाय अने अप्पपढणठा एवुं पण पाठ कह्युं.

संखित्तयरीउइमा ॥ सरीर मोगाहणाय संघयणा ॥ संन्ना
संठाण कसाय लेसिंदिय डु समुग्घाया ॥ ३१६ ॥ दिठी
दंसण नाणे ॥ जोगु वउंगो ववाय चवण ठिई ॥ पज्जति
किमाहारे ॥ सन्निगई रागई वेए ॥ ३१७ ॥

अर्थ– संखित्तयरीउइमा के० संक्षिप्ततर एटले अति संक्षेप संग्रहणी ए चोवीस शरीरादिक द्वारे करी

कहे छे. तेमां एक औदारिकादिक शरीर पांच, बीजुं अवगाहना ते शरीरनुं प्रमाण एटले देवता नारकी मनुष्य अने तिर्यंचनुं पूर्वोक्त देहमान, त्रीजुं वज्रऋषभनाराचादिक छ संघयण, चोथुं आहार संज्ञादिक चार संज्ञा, पांचमुं समचौरंसादिक छ भेदे जीवनुं संस्थान, तथा परिमंडल वृत्त त्रिंस चउरंस ने आयत ते दीर्घरूप पांच भेदे अजीवनुं संस्थान, छहुं क्रोधादिक चार कषाय, सातमुं कृष्णादि द्रव्य संबंधि आत्मानो शुभाशुभ परिणाम जे लेश्या ते जंबुफल खादक छ पुरुषना दृष्टांते करी छ भेदे जाणवुं, आठमुं कर्णादिक पांचे प्रकारे इंद्री. नवमुं समुद्घात बे भेदे, तेमां वेदना, कषाय, मरण, वैक्रिय, तेजस आहारक ने केवली ए सात जीवसमुद्घात कहियें, अने अजीवसमुद्घात ते अचित्तमहास्कंध केवलीसमुद्घातनी पेरे आठे समए लोके व्यापे, ए बे प्रकारना समुद्घातना बे द्वार जाणवा, अगीआरमुं मिथ्यादृष्टी, सम्यक्दृष्टी ने मिश्रदृष्टी ए त्रण दृष्टी, बारमुं चक्षु, अचक्षु, अवधि ने केवल ए चार प्रकारे दर्शन, तेरमुं मत्यादिक पांच प्रकारे ज्ञान, चउदमुं योग वीर्य उत्साह पन्नर भेदे होय, पनरमुं बार प्रकारनो उपयोग, सोलमुं उपपात ते उपजवुं, सत्तरमुं चवन ते चववुं, अढारमुं आयुष्यनी स्थिति, उंगणीशमुं छ प्रकारनी पर्याप्ति, वीशमुं किंमाहारे के० जीव केवी रीते आहार करे, एकवीशमुं दीर्घकालादिक त्रण संज्ञाओ, बावीशमुं गति, त्रेवीशमुं आगति, चोवीशमुं पुरुष, स्त्री ने नपुंसकरूप त्रण वेद, एम चोवीश द्वाररूप संक्षिप्ततर संग्रहणी वखाणी.

मलहारि हेम सूरीण ॥ सीस लेसेण विरइयं सम्मं ॥ " पा-
ठांतरे " ॥ सीसलेसेण सूरिणारहियं ॥ संघयणि रयण मे-
यं ॥ नंदउजा वीरजिण तित्थं ॥ ३१० ॥

अर्थ— मलधारीगछीय श्रीहेमचंद्रसूरि तेना शिष्यमांहे लव लेशसमान एवा श्रीचंद्रसूरि तेणे संघयणी रयणमेयं के० आ ग्रंथ जे संघयणरूप रत्न ते रहियं के० रच्युं. अथवा हेमचंद्रसूरिना शिष्ये लव लेश एटले संक्षेप मात्रे सम्मं के० सम्यक्प्रकारे रच्युं. एम पण बीजो अर्थ थाय छे. ए ग्रंथ ज्यांसुधी श्रीमहावीर भगवंतनुं तीर्थ छे त्यांसुधी नंदो एटले साधु साधवी श्रावक श्राविका भणता समृद्धि पामो ए प्रांत मंगल छे. इहां केटलोक गाथार्थ थकी समजजो, केटलोएक यंत्र थकी समजजो, केटलोएक केटलोएक गुणाकार भागाकारे करी समजजो, गुरुमुखे जेणे जेवो संघयणीनो अर्थ लीधो होय तेणे तेवो ए उपरथी संभारवो. ए सर्व धर्मध्याननुं आलंबन भेद छे, चित्त स्थिर करण कर्मक्षय हेतु छे तेमाटे भव्यजीव शुभप्रकृति बांधे. ॥३१०॥

इति श्रीचंद्रसूरि रचित श्रीलघुसंग्रहणी सूत्र बालावबोधसहित समाप्तः

श्रीपार्श्वनाथाय नमः

अथ श्री रत्नशेखरसूरिकृत लघुक्षेत्रसमासप्रकरण बालावबोधसहित प्रारंभ.

वीरं जयसेहरपय ॥ पइठियं पणमिऊण सुगुरुं च ॥
मंडुत्ति ससरणठा ॥ खित्तवियाराणु मुच्छामि ॥ १ ॥

अर्थ— ग्रंथकर्त्ता श्रीरत्नशेखराचार्य एम कहे छे के हुं वीरं के० श्रीवर्द्धमानस्वामिने, ते केवाछे तोके जयसेहरपयपइठियं के० जगतनुं शेखर एटले लोकनुं अग्र एवुं जे पद एटले स्थानक त्यां प्रतिष्ठित छे, अथवा बीजो अर्थ जगत्शेखरसूरि तेनां पटनेविषे प्रतिष्ठित एवा श्रीवज्रसेनसूरिने एटले श्रीवीरपरमात्मा तथा गु-

रु जे श्रीवज्रसेनसूरि ते प्रत्ये पणमिऊण के० प्रणाम करीने एटले नमस्कार करीने खित्तवियाराणु के० क्षेत्रविचारना अणु एटले लेश प्रत्ये मंद्धुत्ति के० हुं मंदमति एटले मूर्ख छुं एमाटे ससरणठा के० पोताने संजारवाने अर्थे उच्छामि के० कहीश. पण पंमित पुरुषोने माटे नही. ॥ १ ॥

तेमां प्रथमत्रिछाक्षेत्रनेविषे द्वीपसमुद्रनुं सामान्यपणे मान कहे छे.

तिरिएगरज्जुखित्ते ॥ असंखदीवो दहीउ ते सवे ॥ उद्धार पलिय पणविस ॥ कोडाकोडी समयतुल्ला ॥ २ ॥

अर्थ– तिरि के० त्रिछो जे एगरज्जुखित्ते के० एकराज क्षेत्र छे, तेनेविषे सवे के० सर्व असंखदीवोदहीउ के० असंख्याता द्वीपसमुद्र छे. ते के० ते असंख्यातानुं प्रमाण कहे छे.–उद्धारपलियपणविसकोडाकोडी के० पचीस कोडाकोडी उद्धार पल्योपमना समयतुल्ला के० जेटला समय थाय, तेनेतुल्य एटले तेटला द्वीपसमुद्र छे.

हवे स्थूल उद्धार पल्योपम विचार विशेष संप्रदायोक्त प्रथम स्थूलाणुनी कल्पना कहे छे.

कुरु सग दिणावि अंगुल ॥ रोमे सगवार विहिय अडखंडे ॥ बावन्नसयं सहसा ॥ सगनवई वीस लखाणू ॥ ३ ॥

अर्थ– कुरु के देवकुरु अने उत्तरकुरु–तेनो उपन्यो जे सगदिणावि के० सात दिवसनो घेटो तेहनोअंगुल के० उत्सेधांगुल प्रमाण जे रोम, तेहना सगवार के० सातवार अडखंमे के० आठ आठ खंम करीएं, तेवारे वीसलरकाणू के० वीश लाख अणु, सगनवईसहस्स के० सत्ताणुहजार, सयं के० एकसो अने उपर बावन्न के० बावन–एटला रोमना खंम थाय. ते आवीरीते. प्रथम आठ बीजीवार आठने आठे गुणतां चोसठ थाय, त्रीजीवार चोसठने आठे गुणतां पांचशेनेबार थाय, चोथीवार पांचसे बारनेआठे गुणतां चार हजार ने छनुं थाय, पांचमीवारे चार हजार छनुंने आठे गुणतां बत्रीश हजार सातसेने अडशठ थाय, छठीवारे तेने आठे गुणतां बे लाख बासठ हजार एकसोने चुमालीश थाय, सातमीवार ए आंकने आठे गुणतां वीश लाख सत्ताणुहजार एकसोने बावन एटली संख्या थाय. ए प्रमाणे पूर्वे जे रोमना खंम कह्या, तेमनुं जे पल्य–तेने विषे संख्यातपणुं देखाड्युं. ॥ ३ ॥

हवे असंख्यातपणुं देखाडवाने माटे सूक्ष्म खंमनी कल्पना कहे छे.

ते थूला पल्ले विहु ॥ संखिज्जाचेवहुंति सवेवि ॥ ते इक्किक्क असंखे ॥ सुहुमे खंमे पकप्पेह ॥ ४ ॥

अर्थ– ते थूल के ते पूर्वे कह्या जे थूल एटले महोटा रोमना खंम–तेणे करी जेनुं चार कोश प्रमाण छे, एवो समवृत्त जे पल्लेविहु के० कुउ ते जखोअको–तेनेविषे सवेवि के० सर्व पण चेव के० निश्चये करीने संखिज्जा के० संख्याताज हुंति के० होय. ते युक्ति कहे छे. जेवारे शुचिगुणीएं तेवारे उत्सेधांगुल प्रमाण रोमना खंम सर्व मलीने वीश लाख सत्ताणु हजार एकसोने बावन थाय. अने चोवीश उत्सेधांगुले एक हाथ थाय. तेमाटे एने चोवीश गुणाकरिएं तेवारे ५०३३१६४८ पांच कोटी त्रण लाख एकत्रीश हजार छसें ने अडतालीश थाय. अने चार हाथे एक धनुष्य थाय, तेमाटे ए राशीने वली चार गुणी करतां २०१३२६५९२ वीश कोटि तेर लाख छवीश हजार पांचसें ने बाणुं थाय. तेवा बे हजार धनुष्य एक कोशमां थाय छे, माटे एने बे सहस्र साथे गुणतां ४,०२,६५,३१,८४००० एटला रोम खंम थाय. ते वली चारकोशे एक योजन थाय, तेमाटे ए आंकने चारनीसाथे गुणतां १,६१०,६१,२७३,६००० एटले एक लाख एकसठ हजार अने

एकसठ एटली कोटि अने सत्तावीश लाख छत्रीश हजार उपर एटला रोमखंम सुचिगुणतां थाय. वळी एक योजन प्रतरनी वांछाए समचउरंस करतां ए राशीने एहज आंकसाथे गुणीएं तेवारे २५९४,०७३३८५३, ६५४०५६९,६००००००० पच्चीशें ने चोराणुं कोडाकोडी कोडी, तथा सातलाख तेत्रीशहजार आठसें त्रेपन एटली कोडाकोडी अने पांसठ लाख चालीश हजार पांचशें अगणोत्तर कोडी तेना उपर साठ लाख, एटला रोमखंम चउरंस प्रतर योजनमां थाय. पछी जेवारे ए योजननुं घन करीएं तेवारे ए आंक एहज आंकसाथे गुणीएं तेवारे ४१७८०४७६३,२५८८१५८,४२७७८४५,४४२५६००,००००००० एटले एकतालीश कोटि इकोत्तेर लाख चार हजार सातसें त्रेसठ कोडाकोडी, कोडाकोडी, तथा पचीश लाख अठाशी हजार एकसोने अठावन कोडाकोडी, कोडी, तथा बेतालीश लाख सित्तोत्तर हजार आठसें पिस्तालीश एटली कोडाकोडी, अने चुमालीश लाख पचीश हजार छसें एटली कोडी ए चउरंसघन योजन करीएं, तो तेमां एटला रोमखंम थाय. हवे चउरंसघन पल्यनुं जेवारे वाटलुं पल्य करीएं तो ए चउरंस घनयोजननो आंक उंगणीश आंके गुणीएं त्यारे ७९३८२९०५०१९१७५०१०१२७९०६३४०८६४०००००००००० एटला आंक थाय. वळी ए आंकने चोवीश जागे वेहेंचतां ३३०७६२१०४,२४६५६२५,४२१९९६०,९७५३६००, ००००००० तेत्रीश कोडी सात लाख बासठ हजार एकसोने चार कोडाकोडी कोडाकोडी, चोवीशलाख पांसठहजार छसें ने पचीश एटली कोडाकोडी, कोडी, तथा बेतालीश लाख उंगणीश हजार नवसेंने साठ एटसी कोडाकोडी, तथा सत्ताणु लाख त्रेपन हजार ने छसें कोडी एटली वाटला घनयोजन पल्योपमने-विषे सर्व स्थूल रोमखंमनी संख्या होय. तेमाटे ए संख्याता कह्या. हवे असंख्याता करवामाटे कहे छे. ते के० ते पूर्वोक्त रोमखंम तेना इक्किक के० एकेका खंमना असंखे के० असंख्याता खंम मनसाथे कल्पिएं; तेवारे असंख्याता सूक्ष्मरोमाणु थाय. ॥ ४ ॥

हवे असंख्याता सूक्ष्मरोमखंमने पल्योपमपणुं कहे छे.

सुहुमाणु निचियउस्से ॥ हंगुल चउकोस पल्लि घणवट्टे ॥
पइसमय मणुग्गह, निठियंमि उद्धार पल्लि उत्ति ॥ ५ ॥

अर्थ– सुहुम के० सूक्ष्म, अणु के० परमाणु–तेणे करी निचिय के० जरेलो एवो उस्सेहंगुल के० उत्से-धांगुलने प्रमाणे करी चउकोस के० चार कोशनो पल्लि के० पल्योपम ते घण के० निबिड वट्टे के० वर्तुल एटले गोलाकार एवो जे पल्योपम तेने पइसमय के० प्रतिसमये एकेक रोमाणुने अनुग्रह के० ग्रहण करीने निठियंमि के० निष्टांगत ते निर्लेप करे छते एटले खाली करे छते उद्धारपलिउत्ति के० एक उद्धार पल्योपम थाय. इति उच्यते. एने पल्लनी उपमाए कह्यो माटे पल्योपम कहीएं. अहींयां पल्योपम छ प्रकारना छे. एक उद्धारसूक्ष्म, बीजुं उद्धारबादर, त्रीजुं अद्धासूक्ष्म, चोथुं अद्धाबादर, पांचमुं क्षेत्रसूक्ष्म, अने छठुं क्षेत्रबादर ए, छ जेद पल्योपमना छे. परंतु अहींयां द्वीपसमुद्रना मानने अर्थे उद्धार पल्योपम लेवुं. इति. ॥ ५ ॥

हवे केटलाक द्वीपसमुद्रनां नाम चार गाथाए करी कहे छे.

पढमो जंबू बीउ ॥ धायइ संकोय पुक्करो तइउ ॥
वारुणिवरो चउछो ॥ खीरवरो पंचमो दीवो ॥ ६ ॥

अर्थ–पढमो के० प्रथम जंबू के० जंबुद्वीप छे, बीउ के० बीजो धाइयसंडो के० धातकीखंड छे, य के० वळी तइउ के० त्रीजो पुक्करो के० पुष्करवर द्वीप छे, चउछो के० चोथो वारुणिवरो के० वारुणीवर द्वीप छे, पंचमो के० पांचमो खीरवरो के० क्षीरवर दीवो के० द्वीप छे. ॥ ६ ॥

घयवरदीवो छठो ॥ इक्खुरसो ॥ सत्तमोय अठमओ ॥
नंदीसरोय अरुणो ॥ नवमो इच्चाइअ संखिज्जा ॥ ७ ॥

अर्थ–छठो घयवर के० घृतवर द्वीप छे, सत्तमो के० सातमो अने य के० वली अठमओ के० आठमो इखुरसो के० इक्षुरस अने नंदीसरो के० नंदीश्वर द्वीप छे. एटले सातमो इक्षुरस अने आठमो नंदीश्वर द्वीप छे. य के० वली, नवमो के० नवमो अरुणो के० अरुण द्वीप छे. इच्चाइ के० इत्यादिक असंखिज्जा के० असंख्याता द्वीपो छे. ॥ ७ ॥

सुपसत्थवत्थुनामा ॥ तिपडोयारा तहा रुणाईया ॥
इगनामेविअसंखा ॥ जावय सूरावज्ञा सुत्ति ॥ ८ ॥

अर्थ–सुपसत्थवत्थुनामा के० सुप्रशस्त वस्तुना नामे द्वीपसमुद्रो छे. यदाह जे कारण माटे श्री संग्रहणी मध्ये आजरण वत्थगंधे इत्यादि गाथाओ कहेलीओ छे. ते गाथाओ लखे छे. आजरणवत्थगंधे ॥ उप्पलतिलयपउमनिहिरयणे ॥ वासहर दहनईओ ॥ विजया वरकारकप्पिंदा ॥ १ ॥ कुरुमंदरआवासा ॥ कूडानरकत्तचंदसूराय ॥ अन्नेविएवमाई ॥ पसत्थ वत्थुण जेनामा ॥ २ ॥ तन्नामादीवुदही इत्यादि तहा के० तथा तिपडोयारा के० त्रिप्रत्यावतारा एवा अरुणईया के० अरुणादि द्वीप छे. यथा अरुणः अरुणवर, अने अरुणवरावज्ञास ए प्रकारे एकेका नामे करी पण त्रण त्रण नामो छे; तेवा इगनामेवि के० एकेकानामे करी पण असंखा के० असंख्याता द्वीपो छे. जेम एक जंबुद्वीप छे, ते प्रकारे बीजा असंख्याता जंबुद्वीपो छे. तथा समुद्रो छे. एटले सुरवरावज्ञास द्वीप तथा सुरवरावज्ञास समुद्रथकी फरी जंबुद्वीप अने लवणसमुद्र आदे देइ असंख्याता द्वीप अने समुद्रो छे. ते सुरावज्ञाससुधी जाणवा. पछी वली जंबुद्वीप धुरथी मांमीने सुरावज्ञाससुधी असंख्याता द्वीप समुद्र छे. एम असंख्यातिवार करता असंख्याता छे. तथा एकेका नामनुं जे बाहुल्यपणुं एटले त्रिप्रत्यावतारपणुं छे, ते जाव के० यावत् एटले ज्यांसुधी य के० वली छेला सुरावज्ञासुत्ति के० सुरावज्ञास द्वीप तथा सुरावज्ञास समुद्र छे, ते त्रिप्रत्यावतारे सुरवरावज्ञास द्वीप अने सुरवरावज्ञास समुद्र छे. त्यांसुधीज छे; परंतु आगल नथी. ॥ ८ ॥

तत्तो देवे नागे ॥ जक्खे जूए सयंजुरमणे य ॥
एए पंच वि दीवा ॥ इगेगनामा मुणेयव्वा ॥ ९ ॥

अर्थ–तत्तो के० ततः त्रिप्रत्यावतार गणतां छेल्लो जे सुरवरावज्ञास द्वीप छे, ते पछी देवे के० देव द्वीप छे, ते पछी नागे के० नाग द्वीप तथा जक्खे के० यक्ष द्वीप, जूए के० जूत द्वीप. य के० वली सयंजुरमणे के०स्वयंजूरमण द्वीप एए के० ए पंचवि के० पांचे पण दीवा के० द्वीपो छे. तथा पाच समुद्रो छे, ते इगेगनामा के० जेमनुं एकेक नाम छे. एवा मुणेयव्वा के० जाणवा योग्य छे. ॥ ९ ॥

हवे केटलाएक समुद्रनां नामो कहे छे.

पढमे लवणो बीये ॥ कालोदहि सेसएसु सव्वेसु ॥
दीवसम नामया जा ॥ सयंजुरमणोदही चरमो ॥ १० ॥

अर्थ–पढमे के० प्रथम जंबुद्वीपने विषे लवणो के० लवणोदधि छे. बीए के० बीजो जे धातकी खंम

द्वीप तेने विषे कालोदहि के० कालोदधि नामे समुद्र छे. सेसएसु के० बाकी रह्या जे सव्वेसु के० सर्व समुद्र ते दीवसम नामया के० द्वीप सरखां जेमनां नाम छे एवा छे. यथा पुष्करवर द्वीप, त्यां पुष्करवर समुद्र इत्यादि. जा के० यावत् चरमो के० छेल्लो सयंभुरमणोदहि के० स्वयंभुरमण समुद्र छे त्यांसुधी जाणवा. ॥ १० ॥

हवे एक गाथाए करी समुद्रोना पाणीनो रस कहे छे.

बीउ तइउ चरमो ॥ उदगरसा पढम चउथ पंचमगा ॥
छठ्ठोवि सनामरसा ॥ इक्कुरसा सेस जलनिहिणो ॥ ११ ॥

अर्थ—बीउ के० बीजो कालोदधि, तइउ के० त्रीजो पुष्करवर समुद्र, चरमो के० छेल्लो स्वयंभुरमण समुद्र, ए त्रण समुद्र उदगरसा के० पाणी सदृश छे रस जेमनो एवा छे. पढम के० पहेलो लवणसमुद्र, चउथ के० चोथो वारुणीवर समुद्र, पंचमगा के० पांचमो खीरवर समुद्र, छठ्ठोवि के० छठ्ठो घृतवरसमुद्र पण—ए चार समुद्र सनामरसा के० पोताना नाम सदृश जेमनो रस छे एवा छे. अने इक्कुरसा के० इक्षु जे शेलडी ते सदृश छे रस जेमनो एवा सेसजलनिहिणो के० शेष एटले बाकीना जलनिधि एटले समुद्रो छे. ॥ ११ ॥

हवे द्वीप समुद्रसंबंधी विस्तारनुं प्रमाण एक गाथाए करी कहे छे.

जंबूद्दीव पमाणं ॥ गुलजोयण लक्क वट्ट विक्खंभो ॥
लवणाईया सेसा ॥ वलयाभा दुगुण दुगुणाय ॥ १२ ॥

अर्थ— जंबूद्दीव के० प्रथम जंबुद्वीप छे, ते पमाणंगुल के० प्रमाणांगुले करी लक्क जोयण के० लाख योजननो वट्ट के० वर्तुल एटले गोलाकारे विक्खंभो के० पहोलो छे. य के० वली सेसा के० शेष एटले बाकी रह्या जे लवणाईया के० लवणादि समुद्र तथा द्वीप ते दुगुणदुगुणा के० एक बीजा करतां बमणो बमणो जेमनो विस्तार छे, एवा छे. ॥ १२ ॥

अथ जगतीनुं स्वरूप छ गाथाए करी कहे छे.

वयरामइहि निय निय ॥ दीवोदहि मज्झिगणिय मूलाहिं ॥
अठ्ठुच्चाहिं बारस ॥ चउमूले उवरि रुंदाहिं ॥ १३ ॥ वित्थार दुग
विसेसो ॥ उस्सेहि विभत्तु खउचउ होइ ॥ इय चूलागिरि कूडा,
इ तुल्ल विक्खंभ करणाहिं ॥ १४ ॥ गाउदुगुच्चाइ तयठ भाग
रुंदाइ पउमवेईए ॥ देसूणदु जोयणवर ॥ वणाहि परिमंडिय
सिराहिं ॥ १५ ॥ वेइसमेण महया ॥ गवक्क कडएण संपरि-
त्ताहिं ॥ अठ्ठारसूण चउभ, त्त परिहिदारं तराहिंच ॥ १६ ॥
अठ्ठुच्च चउसविछर ॥ दुपास सक्कोस कुड्डदाराहिं ॥ पुव्वाइ मह-
ढ्ढियदे, वदार विजयाइ नामाहिं ॥ १७ ॥ नाणामणि मय दे-

इति ॥ कवाड परिघाइ दारसोहाहिं ॥ जगइहिं ते सवे ॥ दी-वोदहिणो परिक्खित्ता ॥ १७ ॥

अर्थ—ए पूर्वोक्त सर्व द्वीपसमुद्र ते आगल कहीशुं एवी जगतीउए करी विंटेला छे. ए अर्थनो संबंध अढारमी गाथाए जाणवो. ते जगती केवी छे? ते कहे छे. वयरामहिं के० वज्रमय छे. अने नियनिय के० पोतपोताना दीवोदहि के० द्वीप समुद्रनां प्रमाण— तेमना मझि के० मध्यने विषे गणिय के० गण्युं छे मूलाहिं के० मूल जेमनुं. एटले बार योजन प्रमाण जगतिनुं मूल विस्तारे छे. ते लाख योजनना जंबूद्वीप-मांहेनुं छे. ए प्रमाणे सर्व ठेकाणे जाणवुं. वली जगति केवीयो छे? अठ के० आठ योजननी उच्च के० उंची छे. वली केवीयो छे? बारस के० बार योजन छे, मूले के० मूलने विषे रुंदाहिं एटले विस्तार जेमनो अने चउ के० चार योजन उवरि के० उपर छे रुंदाहिं के० विस्तार जेमनो. एटले उपर सांकडी छे.॥१३॥ वली जगतीयो केवी छे? ते कहे छे. विछारजुग के० मूल तथा उपरनो ए बे जे विस्तार, तेनो विसेसो के० विश्लेष करीएं एटले अधिकामांहेथी उंछो काढीएं बाकी जे रहे ते जगतिना उंचपणाना आंकनी साथे विजत्तु के० वेचीएं जे जागे आवे तेटलुं चढतां खउ के० क्षय एटले घटे, अने उतरतां चउ के० चय एटले वधे, ते एमके जगती मूल विस्तारे बार योजननी छे; तेमध्येथी चार योजन उपरनुं काढीएं तो बाकी आठ रहे. ते आठ योजनने उंचपणाना आठ संगाते वहेंचीएं तेवारे जाग एक आवे. ते एक योजन मूलथी उपर चढतां एक योजन जइएं तेवारे एक योजन विस्तारमांहे घटे; एटले बार योजनना मूल विस्तारमांथी एक योजन घटे, एम क्रमे घटतो घटतो उपर जातां छेडे चार योजन विस्तार थाय. अने एक योजन जगतीना शिखर उपरथी उतरीएं, तेवारे एक योजन वधे. एटले उपरनो चार योजन विस्तार छे, तेमां एक वधे तेवारे पांच योजन विस्तार थाय, एम अनुक्रमे वधतां वधतां नीचे आवतां तलीए बार योजन विस्तार थाय छे. अने ज्यां जाग न पामीएं त्यां मूलगी वहेंचवानी राशीना तेम अंश करीएं के जेम पूरा जाग आवे. वली जगतीउ केवी छे? इय के० इति चूला के० मेरुनी चूलिका अने गिरि के० मेरुपर्वतना कूट के० शिखर, तेमनी पेठे छे, विस्कंजकरणाहिं के० विष्कंज करणं जेमनो, एटले जेम चूलिकानुं मूलविष्कंज बार योजन छे, अने उपर विष्कंज चार योजन छे, ते चार योजन बारमांहेथी काढीएं, तेवारे आठ उगरे. अने चूलिका चालीश योजन उंची छे; ते आठने चालीश जागे वेंहेंचतां जाग न आवे तो आठना तेवी रीते अंश करीएं, के जेम चालीश जागे वहेंचतां जाग पहोंचे. तेमाटे आठने पांचवार गुणीएं तेवारे चालीश थाय. तेने चालीशे जाग देतां योजननो पांचमो जाग एक आवे ते चूलिकाना मूलथी चढतां एक योजन जइएं तेवारे एक योजननो पांचमो जाग नीचे विस्तारमांथी घटे. अने उपरथी एक योजन उतरीएं तेवारे एक योजननो पांचमो जाग उपरना विस्तारथी विष्कंजमांहे वधे. वली गिरि के० मेरुपर्वत प्रमुख पर्वतोनो मूलविष्कंज दश सहस्र नेवु योजन अने एक योजनना अगीयार जाग करीएं ते मांहेला दशजाग एटलो मूले विस्तार छे. अने उपरनो विष्कंज एक हजार योजन छे; ते मूलविष्कंजमांथी काढीएं तेवारे नवसहस्रने नेवु अने उपर अगीयारीया दश जाग वधे, ते उंचपणाना एक लाख योजनसाथे वेहेंचतां जाग न आवे, तेमाटे जाग पामवा सारुं नव हजार नेवुने अगीयारगणा करीएं, तेवारे नवाणु हजार नवसेंने नेवु थाय, तेमां मूलगा अगीयारीया दश जाग जेलतां एकलाख जाग थाय. ते उंचपणाना लाख योजननी साथे वेंचीएं तेवारे योजननो अगीयारीयो एक जाग आवे, तो जेवारे एक योजन चढतां थाय. तेवारे योजननो अगीयारीउ एक जाग नीचेना मूल विस्तारमांहेथी घटे. अने उपरथी उतरतां उपरना विस्तारमांहे वधे.

वळी यमकपर्वत, कांचनगिरि तथा कूटने पण एमज जाणवुं. जेम वळ एवे नामे कूटनो मूळ विस्तार एक सहस्र योजन छे, अने उपर विस्तार पांचसें योजन छे—ते काढतां पांचसें योजन उगरे अने उंचपणुं तो सहस्र योजन छे. माटे भाग न आवे ते माटे पांचसें ने बमणा करीएं तो एक हजार थाय. ते सहस्र योजन साथे वेहेंचतां योजननो अर्द्धभाग आवे. ते चढतां घटे अने उतरतां वधे. एम समस्त ठेकाणे जाणवुं. ॥१४॥

वळी जगतीयो केवी छे ? ते कहेछे—गाउजुगुच्चाइ के० बे गाउनी उंची, अने तयच्छ भाग के० ते उंचपणानो आठमो भाग छे. रुंदाइ के० विस्तार जेनो. देसूण के० देशे उणा दुजोयण के० बे योजन वर के० प्रधान एवा बंने बाजुए छे वणाहिं के० वन जेने विषे एवी, पउमवेइए के० पद्मवरवेदिका, तेणे करी परि के० समस्त प्रकारे विंटाणी थकी मंभिय के० शोभित छे, सिराहिं के० मस्तक जेमनां एवी, ॥ १५ ॥

वळी जगतीयो केवीछे ?—वेईसमेण के० वेदिका सदृश अने महया के० मोटा एवा गवरक के० गोखला तेमना कडएण के० वलय—तेणे करी संपरित्ताहिं के० आसमंतात् वेष्टिताभिः एटले चारे तरफ वींटेलीओ छे. वळी जगतीओ केवी छे ? अभारसूण के० अढार योजन उणो जे परिहिं के० परिधि छे, ते चउभत्त के० चार भागे वहेंचतां जेटला योजन आवे तेटला योजननुं दारंतराहिं के० एकेका विजयादि द्वारनुं अंतर छे. जे जगतिनेविषे एवीओ छे. जेम जंबुद्वीपनो परिधि विखंभवग्गदहगुण एणी गाथाए करतां त्रण लाख सोळ हजार बसें सत्तावीश योजन अने त्रण कोश, अने उपर धनुष्य एकसो अठावीश अने तेर अंगुळ थाय छे. तेमांथी अढार काढीएं. पछी चारे भागे वहेंचीएं त्यारे उगणाएंशी हजार बावन योजन एक कोश, पंदरसें बत्रीश धनुष, त्रण अंगुल अने त्रण जव एटलुं एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. एम लवणसमुद्र संबंधी परिधि, (१५८११३९) योजन छे, एमांथी अढार उणा करी चार भागे वेचतां ३९५२८० योजन अने उपर एक कोश, एटलुं अंतर आवे. ते लवणसमुद्रनी जगतीना एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. धातकीखंडनो परिधि, एकतालीश लाख दश हजार नवसें एकसठ योजन छे. तेमांथी अढार काढीने बाकीना चारे भागे वहेंचतां १०२७७३५ योजन अने त्रण कोश एटलुं एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. कालोदधि संबंधी परिधि—९१७०६०५ योजन छे, तेमांथी अढार काढीएं बाकीनाने चार भागे वहेंचतां २२९२६४६ योजन अने त्रण कोस उपर एटलुं एकेका बारणानुं अंतर छे. एम सर्वत्र जाणवुं. ॥ १६ ॥

वळी जगतीओ केवीओ छे? अडुंच के० आठ योजन उंचा, चउसु के० चार योजन विच्छर के० विस्तारवंत अने दुपास के० बेपासे सकोस के० एकेका कोस सहित एवी कुड्ड के० बारसांखनी भींत छे; जेमनेविषे एवा दाराइं के० दरवाजा जे जगतिओने विषे छे एवीओ छे. वळी जगतीओ केवी छे? पुवाइ के० पूर्वादि चार दिशिओने विषे जे महिड्ढि के० महर्द्धिक देव के० देवता तेना दार के० दरवाजा, तेमनां नामे नाम छे; ते नाम विजायाइं के० विजयादि चार अनुत्तर विमाननां नामे छे, जे जगतीओने विषे एवी छे. ॥ १७ ॥

वळी जगतीओ केवी छे ? नाणा के० अनेक प्रकारनां जे मणिमय के० मणिरत्नो तेहनी देहली के० उंबरो तथा कवाड के० कमाड अने परिघा के० भोगल—तेणे करीने दरवाजानी सोहाहिं के० शोभा छे, जगइहिं के० जे जगतिओनेविषे. एवी जगतीओए तेसवे के० जे पूर्वे कह्या ते सर्व दीवोदहिणो के० द्वीप समुद्र परिखित्ता के० वींट्या छे. ॥ १८ ॥

हवे एक गाथाए करी वेदिकाना बे बाजुना वननुं रमणिकपणुं देखाडे छे.

वरतिण तोरण भय छ, चक्कावियासाय सेल सिलवट्टे ॥
वेइवणे वरमंडव ॥ गिहासणेसू रमंति सुरा ॥ १९ ॥

अर्थ– वर के० पंचेंद्रियोने पुष्ठ करवानेविषे तत्पर एवां, तिण के० तृण नडादिक एवे नामे वनस्पति तोरण के० बाहेर दरवाजाने शोभाकारक तोरण, झय के० ध्वजा, छत्त के० छत्र, वावि के० वापि, पासाय के० प्रासाद एटले देवोने रमवानां घर, सेल के० रमवाना पर्वत, अने सिलवट्टे के० विस्तीर्ण एवा पाषाणो छे जेनेविषे एवुं जे वेइवणे के० वेदिकाना बेहु बाजुनुं वन–तेने विषे वर के० मनने गमे एवा मंरूव के० द्राक्षादिना जे मांरूवा तेनेविषे, तथा गिह के० केलीप्रमुखना जे घर तेनेविषे, वली आसणेसू के० जला बेसवायोग्य सिंहासनादि तेनेविषे, सुरा के० देवता ते रमंति के० रमे छे, क्रीडा करे छे.

हवे अधिकारी देव अने देवीउनी उत्पत्ति कहे छे.

इह अहिगारो जेसिं ॥ सुराण देवीण ताण मुप्पत्ति ॥
नियदीवोदहि नामे ॥ अस्संखइमे सनयरीसु ॥ २० ॥

अर्थ– इह के० ए जंवूद्दिप, लवणसमुद्र, धातकीखंम, तथा पुष्करार्द्ध–ए सर्व मली पिस्तालीश लाख योजननो वृत्त विस्तारवालो मनुष्य क्षेत्र छे, तेनेविषे जे सिंसुराण देवीण के० जे दवता देवीउनो अहिगारो के० अधिकार छे, ताण सुराण देवीण के० ते देवता तथा देवीउनी उप्पत्ति के० उत्पत्ति एटले जे उपजवुं छे, ते असंखइमे के० अहींयांथी असंख्यातमो नियदीवोदहिनामे के० पोतपोताने नामे जे द्वीप अने समुद्र छे; तेमांहे वार हजार योजन गया पछी असंख्यातमीउ सनयरीसु के० स्वनगरीउने विषे एटले जे पोताने नामे नगरी छे तेनेविषे उत्पत्ति छे ॥ २० ॥

हवे जंबुद्वीपना कुलगिरि तथा क्षेत्रनो विचार कहे छे.

जंबुद्दीवो छहिंकुल ॥ गिरीहिं सत्तहिं तहेव वासेहिं ॥
पुव्वावरदीहेहिं ॥ परिछिन्नो तेइमे कमसो ॥ २१ ॥

अर्थ– जंबुद्दीवो के० जंवूद्वीप छे ते पुव्वावरदीहेहिं के० पूर्व अने पश्चिमे दीर्घ एटले लांबा एवा छहिं कुलगिरीहिं के० छ कुलगिरि पर्वत, तेमज सत्तहिंवासेहिं के० सात वर्ष एटले क्षेत्र तेणे करी परिछिन्नो के० वेचाएलो छे, एटले विभाग करेला छे, तेइमे के० ते आ क्षेत्रो तथा कुलगिरीउ कमसो के० अनुक्रमे करी तेमनां नाम कहीये छिये. ॥ २१ ॥

प्रथम छ कुलगिरिनां नाम एकगाथाए करी कहे छे.

हिमवं सिहरी महहिम ॥ रुप्पी निसढो य नीलवंतो य ॥
बाहिरउ दुदु गिरिणो ॥ उभउ वि सवेइया सवे ॥ २२ ॥

अर्थ– प्रथम दक्षिणथी धुर मांमीने हिमवं के० हिमवंत पर्वत छे, अने उत्तर दिशिमां सिहरी के० शिखरी पर्वत छे. वली दक्षिणदिशाए महहिमवं के० महाहिमवंत छे. अने उत्तर दिशिमां रुप्पी के० रुपिपर्वत छे. वली दक्षिण दिशाए निसढो के० निषध छे. अने उत्तर दिशाए नीलवंतो के० नीलवंत छे. ए छ कुलगिरि पर्वतो छे. दक्षिण तथा उत्तर दिशाए वाहिरउ के० वाहेरथी दुदुगिरिणो के० बेपासे बेबे पर्वत सरखा छे. तेमाटे बेबे एकठा कह्या. वली सवे के० ए सर्व पर्वतो केवा छे तोके उभउवि के० बे पासे पण सवेइया के० वेदिका सहित छे. ते वेदिका तो जगतीना शिखर उपर जे प्रमाणे कहेली छे तेम सर्वत्र ठेकाणे जाणवी. ॥ २२ ॥

हवे एक गाथाए करी सातवर्ष एटले क्षेत्रनां नामों कहे छे.

भरहेरवयत्तिदुगं ॥ दुगंच हेमवयरस वयरूवं ॥ हरिवा-
स रम्मय दुगं ॥ मज्झि विदेहुत्ति सगवासा ॥ २३ ॥

अर्थ– भरहे के० प्रथम भरतक्षेत्र दक्षिणदिशिमां बाहेर तरफ छे, तथा उत्तर दिशिमां एरवइ के० ऐरवतक्षेत्र छे. इति दुगं के० ए द्विक छे ते सरखो छे. वली हेमवय रणवयरूवंदुगं के० हेमवंत ने ए रणवंतरूपं द्विक छे एटले ए बेनुं जोडलुं छे ते सरखुं छे. एटले हिमवंत पर्वत छे ते दक्षिण तरफ छे. अने ऐरवत उत्तरदिशिमां छे. तथा हरिवासरम्मयदुगं के० हरीवर्ष अने रम्यकवर्ष द्विकं एटले ए बेनुं जोडलुं सरखुं छे. अनुक्रमे ए बे दक्षिण अने उत्तरनेविषे पूर्वनीपेठे जाणवा. अने मज्झि के० मध्यभागे विदेहुत्ति के० सातमो माहाविदेह क्षेत्र छे. सगवासा के० ए सात क्षेत्र कह्यां. ॥ २३ ॥

हवे एक गाथाए करी, सात क्षेत्रमध्ये छ कुलगिरि तथा सातमा महाविदेह क्षेत्रने मध्यभागे मेरुपर्वत छे, ए सात गिरिनुं सामान्य प्रकारे स्वरूप कहे छे.

दो दीहाचउवट्टा ॥ वेयड्ढा खित्त छक्क मज्झंमि ॥ मेरू
विदेह मज्झे ॥ पमाण मित्तो कुलगिरीणं ॥ २४ ॥

अर्थ– दोवेयड्ढादीहा के० बे दीर्घ एटले लांबा वैताढ्य, ते भरत, तथा ऐरवत ए बाहेरना बे क्षेत्रमां छे. अने चउ के० चार, वट्टा के० वृत्त एटले गोलाकार वेयड्ढा के० वैताढ्य–ते हिमवंत, एरणवंत, हरिवर्ष अने रम्यक् ए चार क्षेत्रमां चार वृत्त वैताढ्य छे. ए छ वैताढ्य छे ते खित्तछक्कमज्झंमि के० छ क्षेत्रमां छे. अने विदेहमज्झे के० माहाविदेहनामध्ये वचमां मेरू के० मेरु पर्वत छे. इत्तो के० अहीयांथी आगल कुलगिरीणं-पमाणं के० कुलगिरिनुं प्रमाण कहे छे. ॥ २४ ॥

हवे एकगाथाए करी कुलगिरिनुं उच्चत्वादि प्रमाण कहे छे.

इग दो चउ सय उच्चा ॥ कणगमया कणगरायया कमसो ॥
तवणिज्ज सुवेरु लिया ॥ बहि मज्झिंतरा दोदो ॥ २५ ॥

अर्थ– बहिय के० बाहेरना हिमवंत अने शिखरी ए बे पर्वत इगसयउच्चा के० एकसो योजन उंचा छे. अने मज्झ के० वचमांना महाहिमवंत अने रुक्मी ए बे पर्वत दोसयउच्चा के० बसें योजन उंचा छे. मांहेना निषध अने नीलवंत ए बे पर्वत चउसयउच्चा के० चारसे योजन उंचा छे. वली पर्वत केवा छे? बहि के० बाहेरना बे पर्वत कणगमया के० सुवर्णवर्णमयी छे. मज्झ के० मध्यना बे पर्वत, तेमांहे महाहिमवंत कणग के० सुवर्णनो छे, अने बीजो रुक्मी छे ते रायया के० रुपानो छे. अभिंतरा के० मांहेनो जे निषध पर्वत छे. ते तवणिज्ज के० तपावेला सुवर्णना वर्ण जेवा रक्तवर्ण सुवर्णनो छे, अने नीलवंत पर्वत ते सुवेरुलिया के० सद्वैडुर्यवर्ण एटले वैडुर्य रत्ननो अने नीले वर्णे छे. ॥ २५ ॥

हवे ए कुलगिरिनुं संबंधी पहोलपणुं जाणवाने अर्थे करण कहे छे.

दुग अड दुतीस अंका ॥ लक्खगुणा कमिण नउय सय भइ-
या ॥ मूलो वरिसमरूवं ॥ विछारं बिंति जुयलतिगे ॥ २६ ॥

अर्थ– डुगअंका के० बे आंक, अडअंका के० आठ आंक, डुतीसअंका के० बत्रीश आंक– ए आंक जूदी जूदी राशीएं कमिण के० अनुक्रमे करी लक्खगुणा के० लाखगुणा करीएं त्यारे प्रथमराशी बे लाख बीजी राशी आठ लाख, त्रीजी राशी बत्रीश लाख एटला थाय. तेवार पढी एकेकी राशी नउयसय के० एकसो नेवु ऋश्या के० जागे वहेंचीएं, ते वेचतां जेटला जाग आवे, तेटला योगेन मूले के० मूलनेविषे अने उवरि के० उपर जुयलतिगे के० त्रणे युगलनेविषे समरूवंविठारं के० सरखा रूपे विस्तार प्रतें पामे; ए रीते बिंति के० पंक्तिपुरुषो कहे ठे. ते केम? तो के–प्रथम राशीना बे आंक ठे, ते लाखगुणा करीएं तेवारे बे लाख थाय, ते एकसोने नेवु जागे वेंहेचतां एक हजार बावन योजन अने उपर बार कला लाजे; एटलो हिमवंत तथा शिखरिनो विस्तार ठे. एम जाणवुं. एम सर्वत्र जाणवुं. हवे एकसो नेवु जागे दीए ठे तेहनुं कारण कहे ठे. जरत अने ऐरवत थकी माहाविदेह सुधी क्षेत्र तथा कुलगिरि जे ठे ते बमणा बमणा ठे. तेमाटे बमणा आंक मांकीएं, तेनो सरवालो गणतां एकसोने नेवु थाय. ते मूलगी राशी अने जागनी राशिथी एक शून्य टाली वेहेंचीएं तो यथोक्त परिमाण लाजे, एटले मूलगी राशी बे लाख ठे, तेमां एक शून्य टालवाथी वीश हजार थाय, अने जागनी राशी एकसोने नेवुं ठे, तेमांथी एक शून्य टालवाथी उंगणीशनो आंक रहे, ते पूर्वोक्त वीस हजारने ए उंगणीशनो जाग आपीएं तेवारे यथोक्त प्रमाण थाय. एम सघले ठेकाणे जाणवुं. ॥ २६ ॥

तेहज पामेलो पर्वतोना विस्तारनो आंक बे गाथाएं करी कहे ठे.

बावणहिअं सहसो ॥ बारकला बाहिराण विठारो ॥ मझि
मगाण दसुत्तर ॥ बायालसया दस कला य ॥ २७ ॥

अर्थ–बावणहिअं के० बावन योजने करी अधिक सहसो के० एक हजार बारकला के० बार कला एटले एक हजार बावन योजन अने उपर बार कला एटलो बाहिराण के० बाहेरना हिमवंत अने शिखरि पर्वतनो प्रत्येके विठारो के० विस्तार ठे. तथा मझमगाणं के० मध्य एटले वच्चेना जे महा हिमवंत अने रुक्मी पर्वत ठे. तेमनो प्रत्येके विठारो के० विस्तार बायालसया के० बेतालीसें दसुत्तर के० दश योजन अने उपर दसकला के० दश कला अर्थात् ४२१० योजन उपर १० कला ठे. ॥ २७ ॥

अप्रिंतराण डुकला ॥ सोल सहस्सड सया सबायाला ॥
चउ चत्त सहस दोसय ॥ दसुत्तरा दस कला सवे ॥ २८ ॥

अर्थ– अप्रिंतराण के० माहेला बे पर्वत जे निषध तथा नीलवंत, तेमनो प्रत्येके विठारो के० विस्तार सोलसहस्स के० सोल सहस्र अने सबायाला के० बेंतालीश योजनसहित, अडसया के० आठसें योजन अने उपर डुकला के० बे कला एटले सोल हजार आठसें बेतालीश योजन अने उपर बे कला ठे. हवे ठ कुलगिरिनो सामान्यपणे एकठो विस्तार कहे ठे. चउचत्तसहस के० चुमालीश हजार दोसय के० बसें दसुत्तरा के० दश योजन उपर दसकला के० दस कला ठे. एटले चुमालीश हजार बसें दश योजन उपर दश कला. एटलो सवे के० सर्वयुगल त्रिकनो विस्तार ठे. ॥ २८ ॥

हवे एक गाथाएं करी सात क्षेत्रनो विस्तार जाणवाने अर्थे करण कहे ठे.

इग चउ सोलस अंका ॥ पुवुत्त विहीइ खित्त जुयलतिगे ॥
विठारं बिंति तहा ॥ चउसठिंको विदेहस्स ॥ २९ ॥

अर्थ– इग के० एक, चउ के० चार सोलस के० सोल अंका के० आंकने पुवृत्तविहीइ के० पूर्वोक्त विधिएं करी लाखगुणा करीएं. पढ़ी एकसो नेवु जागे वहेंचीएं तो खीत्त जुयल तिगे के० क्षेत्रजुगलत्रिकने विषे विह्रारं के० विस्तारप्रते विंति के० ज्ञानीपुरुषो कहे ढे. तहा के० तेमज चउसठ्ठिको के० चोसठ आंकने लाखगुणा करीएं. तेने एकसोने नेवु जागे वेचतां जेटलो आंक आवे तेटलो विदेहस्स के० माहाविदेहने विषे विह्रारं के० विस्तार थाय, तेप्रते कहे ढे. ॥ २९ ॥

हवे जाग वहेंचतां जे सात क्षेत्रनुं प्रमाण थाय ते वे गाथाएं कहे ढे.

पंचसया ढवीसा ॥ ढच्चकला पढम खित्त जुयलंमि ॥
वीए इग वीस सया ॥ पणुत्तरा पंच य कला य ॥ ३० ॥

अर्थ– पंचसया के० पांचसें अने ढवीसा के० ढवीश एटले पांचसेंने ढवीश योजन अने उपर ढच्चकला के० ढ कला एटलुं प्रमाण पढमखित्तजुयलंमि के० पेहेलुं जे क्षेत्रनुं युगल जरत तथा ऐरवत–तेने विषे प्रत्येके जाणवुं. वली वीएं के० बीजुं क्षेत्रनुं युगल जे हेमवंत तथा एरणवंत– तेहनो प्रत्येके विस्तार इगवीससया के० एकवीशसें पणुत्तरा के० पांच योजन उपर एटले वे हजार एकसो ने पांच योजन अने उपर पंचकलाय के० पांच कला एटलुं विस्तारनुं प्रमाण ढे. ॥ ३० ॥

चुलसीसय इगवीसा ॥ इक्ककला तइयगे विदेहि पुणो ॥
तित्तीस सहस ढस्सय ॥ चुलसीआ तह कला चउरो ॥ ३१ ॥

अर्थ– चुलसीसय के० आठ सहस्र अने चारसें इगवीसा के० एकवीश योजन उपर इक्ककला के० एक कला एटलो तइयगे के० त्रीजो युगल एटले हरिवर्ष तथा रम्यक् क्षेत्रनो प्रत्येके विस्तार ढे. पुणो के० वली विदेहि के० माहाविदेहनेविषे तित्तीससहस के० तेत्रीश हजार ढस्सय के० ढसें चुलसीआ के० चोराशी योजन तह के० तथा कला चउरो के० चार कला एटलो सातमुं जे महाविदेह क्षेत्र ढे, तेनो विस्तार ढे. ३१

हवे एक गाथाएं करी ए साते क्षेत्रनो एकठो विस्तार कहे ढे.

पण पन्न सहस सग सय ॥ गुण नउया नवकला सयलवा-
सा ॥ गिरिखित्तंक समासे ॥ जोयण लक्खं हवइ पुन्नं ॥ ३२ ॥

अर्थ– पणपन्नसहस के० पंचावन सहस्र सगसय के० सातसें गुणनउया के० नेव्यासी योजन एटले ५५७८९ योजन उपर नव कला के० नवकला. एटलुं सयलवासा के० ए सघला साते क्षेत्रनुं एकवुं प्रमाण कह्युं. गिरिखित्तंक समासे के० पूर्वोक्त पर्वत ढ तथा क्षेत्र सातना जे आंक ते समासे एटले एकठा कर्या ढतां पुन्नं के० संपूर्ण जोयणलक्खं के० लाख योजन हवइ के० थाय. ॥ ३२ ॥

हवे एक गाथाएं करी मध्यजागनेविषे जरत तथा ऐरवतनुं अर्द्ध प्रमाण कहे ढे.

पन्नास सुद्ध वाहिर ॥ खित्ते दलयंमि दु सय अडतीसा ॥
तिन्नि य कला य एसो ॥ खंम चउक्कस्स विक्खंनो ॥ ३३ ॥

अर्थ– वाहिर के० वाहेरना जे जरत तथा एरवत ए वे खित्ते के० क्षेत्र, तेमनुं प्रमाण पांचसें ढवीस योजन अने ढ कला ढे–ते मध्येथी पन्नास के० पचाश योजन वैताढ्यना सुद्ध के० शोधीएं, एटले काढीएं तेवारे चारसें ढहोतेर योजन अने उपर ढ कला वाकी रहे. तेनुं दलयंमि के० अर्द्ध कर्ये ढते दुसय के०

बसें अडतीसा, के० आडत्रीश योजन उपर तिन्निय के० त्रण कलाय के० कला एटलुं. एसो के० ए खंम च-उक्कस्स के० खंम चतुष्क एटले बे खंम मध्य जरतना अने बे खंम मध्य ऐरवतना ए चार खंडनुं विक्खंजो के० विष्कंज एटले पहोळपणुं छे. ॥ ३३ ॥

हवे एक गाथाएं करी छकुलगिरि उपर जे द्रह छे, तेनुं प्रमाण कहे छे.

गिरि उवरि सवेइदहा ॥ गिरिउच्चत्ताउ दसगुणा दीहा ॥
दीहत्ति अद्धरुंदा ॥ सवे दस जोयणुवेहा ॥ ३४ ॥

अर्थ– गिरिउवरि के० पर्वत उपर सवेइदहा के० वेदिका सहित द्रह छे. पण ते द्रह केवा छे ? गिरिउ-च्चत्ताउ के० पर्वतना उंचपणाथी दसगुणादीहा के० दशगणा दीर्घ एटले लांबा छे अने दीहत्ति के० दीर्घ-पणा थकी अद्धरुंदा के० अर्द्ध विस्तारे एटले पहोळा छे. सवे के० सर्व द्रह दसजोयण के० दश योजन उ-वेहा के० उंमा छे. ते केम–बाहेरना बे कुलगिरि एकसो योजन उंचा छे; ते पर्वतने दश गुणा करतां सहस्र योजन थाय; तेमाटे ते द्रह सहस्र योजन लांबा छे. अने लांबपणानुं अर्द्ध पांचसें योजननुं पहोळपणुं छे. अने दश योजन उंमा एम समस्त द्रहनुं मान पर्वतने अनुमाने छे, एम जाणवुं. ॥ ३४ ॥

हवे ते द्रहनां नामो कहे छे.

बहि पउम पुंमरीआ ॥ मज्झे तें चेव हुंति महपुवा ॥
ते गिछिकेसरीआ ॥ अभिंतरिया कमेणेसु ॥ ३५ ॥

अर्थ– बहि के० बाहेरना हिमवंत अने शिखरी–ए बे पर्वत उपर पउम के० पद्मद्रह, अने पुंमरीआ के० पुंमरीक नामे द्रहो छे. मज्झे के० मध्यना महाहिमवंत, अने रुक्मि–ए बे पर्वत उपर चेव के० निश्च-यपणे ते के० ते पहेला बे द्रहनां जे नाम कह्यां ते नामने पाछल ? महापुवा के० महा शब्द पूर्वे छे जेमने एवा एटले महापद्म तथा महापुंडरीक एवा नामे बे द्रहो छे. अने अभिंतरिआ के० मांहेला निषध तथा नी-लवंत ए बे पर्वत उपर कमेणेसु के० अनुक्रमे तेगिछिकेसरीआ के० तिगिछि अने केशरी ए नामे ए बे द्रहो छे. ॥ ३५ ॥

हवे ते द्रहमां जे देवीओ वास करे छे तेनां नामो कहे छे.

सिरि लछी हिरि बुद्धी ॥ धी कित्तीनामियाउ देवीउ ॥
जवणवईउ पलिउ ॥ वमाउ वरकमल निलयाउ ॥ ३६ ॥

अर्थ– सिरि के० श्री, लछी के० लक्ष्मी, हिरि के० ह्री, बुद्धी के० बुद्धी, धी के० धी, कित्ति के० की-र्त्ति ए छे नामियाउ के० नाम जेमनां एवीओ जे देवीउ के० देवीओ, ते वसे छे. पण ते देवीओ केवीओ छे ?– जवणवईउ के० जवनपति निकायनी उपनी छे. वली केवीयो छे ?–पलिउवमाउ के० पल्योपमनुं छे आयु-ष्य जेमनुं, तथा वरकमलनिलयाउ के० प्रधान जे कमल–तेनेविषे छे निलय के० वसवानुं स्थान जेमनुं. वली ए देवीओ अपरिग्रहिता छे. तेमां हिमवंत पर्वत उपर जे पद्मद्रह छे, तेमां श्री देवी वसे छे, तथा शि-खरी पर्वत उपर जे पुंमरीक द्रह छे तेमां लक्ष्मी देवी वसे छे, महा हिमवंत उपर जे महापद्म द्रह छे. तेमांहे ह्री नामे देवी वसे छे, रुक्मी पर्वत उपर जे महा पुंमरीक द्रह छे तेमांहे बुद्धी नामे देवी वसे छे, निषध उ-

पर जे तिगिंछि द्रह छे, तेमांहे धी एवे नामे देवी वसे छे. नीलवंतपर्वत उपर जे केसरी द्रह छे, तेमांहे कीर्त्ति नामे देवी वसे छे. ए छ देवीउंना नाम कह्यां. ॥ ३६ ॥

हवे देवीउंने वसवाना कमलनुं प्रमाण कहे छे.

जलुवरि कोसडुगुच्चं ॥ दह विछर पणसयं सविछारं ॥
बाहिल्लि विछरद्धं ॥ कमलं देवीण मूलिल्लं ॥ ३७ ॥

अर्थ– ते श्री, लक्ष्मी प्रमुख सर्व देवीनां कमल जलुवरि के० पाणी उपर कोस दुगं के० बे कोस उच्चं के० उंचां छे, अने दहविछर के० द्रहनो जे विस्तार तेनो पणसयंस के० पांचसेंमो भाग विछारं के० एटलो विस्तार छे. यथा पद्म अने पुंडरीकद्रहमांहे कमलनो विस्तार एक योजन छे, महापद्म अने महापुंडरीक द्रहमांहे बे योजन कमलनो विस्तार छे, तिगिंछि अने केसरी द्रहमांहे चार योजन कमलनो विस्तार जाणवो. बाहिल्लि के० कमलनुं जे जाडपणुं छे, ते विछरद्धं के० विस्तारथी अर्ध प्रमाण छे, एटले अर्द्ध योजन, एक योजन, अने बे योजन, ए अनुक्रमे कमलनुं जाडपणुं जाणवुं. एवी रीते मूलगा देवीना कमलनो विस्तार तथा जाडपणुं कह्युं.॥ ३७ ॥

हवे कमलनो वर्ण कहे छे.

मूले कंदे नाले ॥ तं वयरारिठ वेरुलियरूवं ॥ जंबू-
णय मज्झ तवणि, ज्ज बहिदलं रत्त केसरयं ॥ ३८ ॥

अर्थ– मूले के० मूलनेविषे, कंदे के० कंदनेविषे, नाले के० नालनेविषे तं के० ते कमल, वयर के० वज्ररत्नमय, अरिठ के० अरिष्टरत्नमय, अने वेरुलियरूवं के० वैडुर्यरत्नरूपनुं अनुक्रमे छे. वज्ररत्न उज्वल वर्णे, अरिष्टरत्न श्यामवर्णे अने वैडुर्यरत्न नीलवर्णे छे. वली ते कमल केवां छे? जंबूणय के० रक्तवर्ण सोनुं तेहनां मज्झ के० मांहेलां दल के० पत्र छे, अने वहि के० बाहेरनां दल के० पत्र ते तवणिज्ज के० तपावेला स्वर्णनां जेवा पीतवर्णे छे; वली रत्त के० रातां छे; केसरयं के० कमलमांहेला तंतु जेहनेविषे एवां ते कमल छे. ३८

हवे कमल मध्येनी कर्णिका, अने श्रीदेवीने वसवानुं भवन तेहनुं प्रमाण कहे छे.

कमलद्ध पाय पिहु लु, च्च कणगमय कणिगोवरिं भवणं ॥
अद्धेग कोस पिहु दी, ह चउदसय चाल धणुहुच्चं ॥ ३९ ॥

अर्थ– कमलद्ध के० कमलनो जे विस्तार एक योजन, बे योजन, तथा चार योजन तेहनुं अर्द्ध पिहुल के० पोहलपणुं, कमलोनी कर्णिकाउंने विषे छे. अने पाय के० कमलना विस्तारनो जे चोथो भाग ते एम के पा योजन, अर्द्ध योजन, अने एक योजन–एटलुं प्रमाण अनुक्रमे कमलोनी कणगमय के० कनकमयकर्णिकाउं–तेमनुं उच्चं के० उंचपणुं छे, ते कणिग के० कर्णिकाने उवरिं के० उपर श्री देवीनुं भवणं के० भवन छे. पण ते भवन केवुं छे? अद्ध के० अडधो कोस के० गाउ पिहु के० पहोलुं छे; अने एगकोस के० एक कोस दीह के० दीर्घ एटले लांबुं छे. वली ते भवन केवुं छे? तो के चउदस के० चौदसेंने उपर चाल के० चालीश धणु के० धनुष्य छे, उच्चं के० उंचपणुं जे भवननुं एवुं छे. ॥ ३९ ॥

पच्छिम दिसि विणुधणु पण ॥ सउच्च ढाइज सयप्पिहु पवेसं ॥
दारतिगं इह भवणे ॥ मज्झे दहदेवि सयणिज्जं ॥ ४० ॥

अर्थ— पछिम के० पश्चिम दिशिने वर्जीने इहभवणे के० आ श्रीदेवीना भवननेविषे उत्तर, तथा पूर्व, तथा दक्षिण, ए त्रण दिशिमां धणु पणसय के० पांचसें धनुष्यना उच्च के० उंचा अने अढाइ सय धणु के० अढीसें धनुष्यना पिहु के० पहोलपणानुं पवेस के० प्रवेश एटले मांहे पेसतां अढीसें धनुष्यनुं पहोलपणुं छे. जेमनुं एवा दारतिगं के० त्रण दरवाजा त्रण दिशिनेविषे जाणवा. एं मूल कमल त्रण द्रहनां कह्यां. तथा ते भवनना मझे के० मध्य भागे दह देविसयणिज्जं के० द्रहदेवीउं जे श्री अने लक्ष्मी प्रमुख तेना सुवा योग्य स्थान छे. ॥ ४० ॥

हवे परिवारनां कमल कहे छे.

तंमूल कमल मद्ध, प्पमाण कमलाण अडहियसएणं ॥
परिखित्तं तप्भवणे, सु भूसणाईणि देवीणं ॥ ४१ ॥

अर्थ— तंमूलकमलमद्ध के० ते प्रथम कह्युं जे मूलकमल तेथी अर्द्धे प्रमाणे जे अडहिय के० आठे अधिक एवा सएणं के० सो-एटले एकसो ने आठ कमलो तेणे करीने ते मूलकमल जे ते परिक्खित्तं के० विंटेलुं छे. ते जेम गढे करीने नगरी विंटायली होय छे तेम जाणवुं, तप्भवणेसु के० ते कमलनां भवनोनेविषे देवीणं के० देवीउंनां सु के० भला भूसणाईणि के० आभरणादि वस्तु रहे छे. ॥ ४१ ॥

मूलपउमाउ पुविं ॥ महयरियाणं चउण्ह चउ पउमा ॥
अवराइसत्त पउमा ॥ अणियाहिवईण सत्तण्हं ॥ ४२ ॥

अर्थ—मूलपउमाउ के० मूलकमलथी पुविं के० पूर्वदिशिएं महयरियाणं के० महर्द्धिक जे मोटी चउण्हं के० चार देवीउं तेमने सर्वने वसवाना चउ के० चार पउमा के० कमल छे. अने अवराइ के० पश्चिम दिशिमां अणियाहिवईण के० अनिकाधिपति तेना एटले अनिक जे कटक इण एटले तेना अधिप एटले स्वामि सत्ताण्हं के० सात छे, तेमने वसवा योग्य सत्त के० सात पउमा के० कमलो छे. ॥ ४२ ॥

वायवाइसु तिसु सुरि ॥ सामन्न सुराण चउ सहस पउमा ॥
अठ दस बार सहसा ॥ अग्गेयाइसु ति परिसाणं ॥ ४३ ॥

अर्थ— मूलगा कमलथी वायवाइसु के० वायव्यादि जे तिसु के० त्रण ते केइ? ते कहे छे. वायव्य कोंण, तथा उत्तरदिशि अने ईशान कोंण-ए त्रणे दिशाउंनेविषे सुरि के० देवीसंबंधी जे सामन्नसुराण के० सामानिक देवता, तेमनां चउसहस के० चार सहस्र पउमा के० कमल छे. तथा अग्गेयाइसु के० अग्निकोंणे अठ के० आठ सहस्र, दक्षिण दिशिएं दस के० दश सहस्र, तथा नैर्ऋत्यकोंणे बारसहस के० बार सहस्र कमल छे. ए सर्व कमल छे ते अनुक्रमे तिपरिसाणं के० आदि, मध्य, अने अंत ए त्रण परखदा तेनेविषे बेसवायोग्य जे देवताउं तेना छे. ॥ ४३ ॥

इय बीय परिक्खेवो ॥ तइए चउसुवि दिसासु देवीणं ॥
चउ चउ पउमसहस्सा ॥ सोल सहस्सा य रक्खाणं ॥ ४४ ॥

अर्थ— इयबीय परिक्खेवो के० इतिद्वितीय परिक्षेपःकथितः एटले ए दिशि विदिशिना जे कमल कह्यां ते मूलगाकमलनो बीजो परिक्षेप एटले वलय जाणवुं- हवे तइए के० त्रीजा वलयनेविषे चउसुवि

के० चार एवीयों पण दिसासु के० जे दिशाउं ळे, ते दिशाउंनेविषे देवीएं के० श्री, लक्ष्मी प्रमुख देवीउंनां सोळ सहस्सायरक्काएं के० सोळ सहस्र आत्मरक्षक देवता ळे, तेमने वसवाना चउचउपउमसहस्सा के० चार चार सहस्र कमल एकेकी दिशिएं ळे. ॥ ४४ ॥

अभिउंगाइ तिवलए ॥ दुतीस चत्ताऽडयाल लरकाइं ॥
इग कोडि वीस लरका ॥ पन्नाससहस्स वीससयं ॥ ४५ ॥

अर्थ- अभिउंगाइ के० कह्या कार्यना करणहार एवा देवताउंनां जे कमल ळे. ते कमल तिवलय के० त्रण वलय-एटले चोथो, पांचमो, तथा ळठो ए त्रण वलयनेविषे ळे ते कहे ळे, चोथा वलयनेविषे दुतीसलरका के० बत्रीश लाख कमल ळे, तथा पांचमा वलयनेविषे चत्तालरका के० चालीश लाख कमल ळे, तथा ळठा वलयनेविषे अडयाललरका के० अडतालीश लाख कमल ळे एम अनुक्रमे ळे. हवे ए सर्व कमलनी संख्या एकठी कहे ळे. इगकोडि के० एक कोडी, वीसलरका के० वीश लाख पन्नाससहस्स के० पचाश हजार ने वीससयं के० एकसोने वीस. ए सर्व कमल जंबूवृक्षनीपेठे पृथ्वीकायना पुजलनां जाणवां. ए सर्व कमलना आकारे ळे, माटे एने कमल कहीने वखाण्यां ळे. ए जेम पद्मद्रहादिकनेविषे कमलनो परिवार वखाण्यो ळे, तेम बीजा द्रहनेविषे पण एमज परिवार जाणवो. ॥ ४५ ॥

हवे द्रहना बारणां वखाणे ळे.

पुव्वावर मेरुमुहं ॥ दुसु दार तिगंपि सदिसि दहमाणा ॥
असीइ जाग पमाणं ॥ सतोरणं निग्ग नईयं ॥ ४६ ॥

अर्थ-दुसु के० हिमवंत तथा शिखरी ए बे पर्वतो उपर पद्म तथा पुंमरीक ए बे द्रहनेविषे पुव्वावरमेरुमुहं के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि, तथा एक मेरुपर्वतने सन्मुख दारतिगंपि के० ए त्रण द्वार ळे, ते बारणा पण सदिसिदहमाणा के० स्वस्वदिशिद्रहना मानथी, असीइजागपमाणं के० एंशीमे जाग प्रमाणे ळे. ते केम? तो के-द्रहनो जे विस्तार पांचसें योजन पूर्व अने पश्चिमदिशिएं ळे ते एंसीमे जागे वहेंचीएं तेवारे सवा ळ योजन आवे; तेमाटे पूर्व अने पश्चिमनां बारणां द्रहनेविषे सवा ळ योजन पहोलां ळे. अने मेरुसन्मुख हजार योजन द्रह ळे ते एंसी जागे वहेंचीएं तेवारे साढाबार योजन जागे आवे, तेमाटे मेरुसंमुख द्रहना बारणां साढाबार योजन पहोलां ळे एम जाणवुं. वली ते द्वार केवां ळे?-सतोरणं के० तोरणसहित ळे. वली केवां ळे?-निग्गायनईयं के० नीकली ळे नदी जे बारणांथी एवां ळे. ॥ ४६ ॥

जामुत्तर दारडुगं सेसेसु दहेसु ताण मेरुमुहा ॥ सदिसि दहा सिय जागा ॥ तयद्ध माणा य बाहिरिया ॥ ४७ ॥

अर्थ- सेसेसु के० शेष बीजा चार द्रहनेविषे जामुत्तर के० दक्षिण अने उत्तर दिशाए दारडुगं के० बेबे बारणां ळे. ताण के० तेमना मध्ये जे मेरुमुहा के० मेरु सामां बारणां ळे ते बारणां सदिसिदहासियजागा के० स्वदिशिद्रहना एंसीमे जागे ळे. जेम महापद्म तथा माहा पुंमरीक ए बे द्रह मेरुदिशि संमुख बे सहस्र योजन ळे, तेमना लांबपणाने एंसीजागे वेहेंचतां पचीश योजन आवे, तो जे मेरु सन्मुख बारणुं ळे, ते पचीश योजननुं ळे. अने बाहिरिया के० बाहेरनां दक्षिण तथा उत्तर सन्मुख जे बारणां ळे ते तयद्धमाणाय के- मांहेला मेरुसन्मुख बारणाथी अर्द्धमाने एटले साढाबार योजन प्रमाणे ळे. वली ए रीते तिगिंछि

तथा केशरी द्रह मेरुदिशि लांबा चार हजार योजन छे, ते एसी भागे वहेंचतां पचाश योजन प्रमाणे मेरु सन्मुखनुं बारणुं छे, अने दक्षिण तथा उत्तरनां जे बारणां छे, ते मांहेला बारणाथी अर्द्ध एटले पचीश योजन प्रमाणना छे. पण एटलुं विशेष छे के ते सर्व द्रहनां बारणां जे छे, ते तोरण तथा नदीए सहित छे एम जाणवुं. ॥ ४३ ॥

हवे ते बारणांथी जे नदी नीकली छे तेहनां नाम कहे छे.

गंगा सिंधूरत्ता ॥ रत्तवई बाहिरं नइचउक्कं ॥ बहि
दह पुवा वरदा, र विछरं वहइ गिरि सिहरे ॥४८॥

अर्थ– गंगासिंधू के० भरत क्षेत्रनेविषे गंगानदी तथा सिंधूनदी छे; अने ऐरवत क्षेत्रनेविषे रत्तारत्तवई के० रक्तानदी तथा रक्तवती नदी छे. ए बाहिरं के० बाहेर रहेलीओ जे नइचक्कं के० चार नदीओ छे ते बहिदह के० बाहेरना जे पद्मद्रह तथा पुंडरीकनामे जे द्रह छे, तेमांहेथी पुवावरदारविछरं के० पूर्वपश्चिमनां जे द्वार छे, तेनो जे विस्तार छे, ते प्रमाणे सवा छ योजन पहोलपणे गिरिसिहरे के० हिमवंत तथा शिखरी पर्वतना शिखरथी वहइ के० वहे छे. एटले उतरे छे. इतिगाथार्थ. ॥ ४८ ॥

हवे नदीनी गति बे गाथाए करी कहे छे.

पंचसय गंतु नियगा ॥ वत्तणकूडाउ बहिमुहंवलइ ॥ पण
सय तेवीसेहिं ॥ साहियतिकलाहिंसिहराउ ॥ ४९ ॥

अर्थ– पूर्वोक्त जे चार नदी छे, ते द्रहना बारणाथी पंचसय के० पांचसें योजन सुधी पर्वतना शिखर उपर बारणां सनमुख पूर्व पश्चिमदिशिए गंतु के० जइने पछी नियगावत्तणकूडाउ के० निजकावर्त्तन कूटथी एटले पोतपोतना वर्त्तन कूटथी बहिमुहं के० बाहेरना भरत अने ऐरवत क्षेत्रने सन्मुख वलइ के० वले. ते आवी रीते जे गंगानदी ते द्रहना बारणाथी पांचसें योजन सुधी पर्वत उपरे बारणासामी जाय, त्यां गंगावर्त्त ए नामे पर्वततनुं जे कूट ते थकी बाहेरनुं जे भरतक्षेत्र छे तेने सन्मुख वले. ए रीते सिंधूनदी पण सिंधू आवर्त्तन कूटथी भरतदिशि वले, तथा रक्तानदी पांचसें योजन बारणा सन्मुख जइने पछी रक्तावर्त्तन कूटथी ऐरवतदिशि वले, एम रक्तवती नदी रक्तवत्यावर्त्तन कूटथी ऐरवत दिशि वले, तो ए नदी भरत तथा ऐरवत सामी वले, तेवारे पर्वतना मध्यभागथी बाहेर आवतां पर्वत उपर केटला योजन चाले? ते कहे छे. पणसयतेवीसेहिं के० पांचसें त्रेवीश योजन अने साहियतिकलाहिं के० साधिक एटले फाफेरी त्रण कला त्यहांलगे पर्वत उपर चाले. ते केम ? सवा छ योजन नदीनुं मुख छे ते, पर्वतनो जे विस्तार एक सहस्र अने बावन योजन, अने कला बार–तेमांहेथी काढीए, तेवारे एक सहस्र अने छेतालीश योजन रहे. अने उपरला एक कोसनी पोणी पांचकला ते उपरनी बार कला मांहेथी काढीए, तेवारे सवासात कला रहे. तेनुं अर्द्ध पांचसें त्रेवीश योजन अने शाढी त्रणकला फाफेरी भाभे त्यहांलगी पर्वतना शिखर उपर नदी वहे. ॥४९॥

निवडइ मगरमुहोवम ॥ वयरामय जिब्भियाहि वयरतले ॥
नियगे निवाय कुंडे ॥ मुत्तावलि समप्पवाहेण ॥ ५० ॥

अर्थ– शिखरना छेडाथी मगरमुहोवम के० मगरमछना मुखने उपमाये तेने आकारे, तथा वयरामय के० वज्र रत्नमय एवी जे जिब्भियाहि के० जीभी एनो जीभ सरखो आकार छे, माटे जीभी कहीए.–परनाल

ते मध्ये अइने वयरतले के० वज्रमय ठे तल जेह्ने विषे, एह्वो जे नियगे निवायकुंमे के० नदीना पोतपोताने नामे जे निपात कुंरू, एटले आप आपणे नामे जे निपातकुंरु, तेने विषे मुत्तावलि समप्पवाहेण के० मोतीनी तूटेली सेर तेने सदृश प्रवाहे करी अविछिन्न धाराए करी निवडइ के० पडे. एटले गंगानदी ते गंगानिपात कुंमने विषे पडे ठे, अने सिंधू नदी सिंधूनिपात कुंमने विषे पडे ठे. एम नदिने नामे निपातकुंरू जाणवा. ॥ ५० ॥

हवे जीज्ञी वखाणे ठे.

दह्दार विठराउं ॥ विठर पणास जाग जड्डाउं ॥
जड्डत्ताउं चउगुण ॥ दीहाउं सव्व जिप्नीउं ॥ ५१ ॥

अर्थ– ऋह्नां बारणनो विस्तार सवा ठ योजन ठे; तेम नदीप्रवाह्मांहे जीज्ञीनो विस्तार पण सवा ठ योजन ठे. तेमाटे सरखो विस्तार ठे. अने दह्दारविठराउं के० ऋह्नां बारणानो जे पहोलपणे विस्तार ते विठर के० विस्तारना पणासज्ञागजड्डाउं के० पचाशमे ज्ञागे जीज्ञी जाडी ठे. अने ते जड्डत्ताउं के० जाडपणाथी चउगुण के० चोगुणी सव्वजिप्नीउं के० सर्व जीज्ञीउं दीहाउं के० दीर्घ एटले लांबी ठे. एम सर्व ऋहोनी जीज्ञीनुं प्रमाण जाणवुं. जेम बाहेरना बे पर्वतनेविषे सवा ठ योजन जीज्ञी पहोली ठे, अने मध्यना बे पर्वतनी जीज्ञी पचीश योजन मांहेली दिशिनी जीज्ञी पहोली ठे. अने बाहेरनी दिशिनी जीज्ञी साढाबार योजन प्रमाणे ठे, अने अभ्यंतर गिरिनी जीज्ञी माहाविदेह क्षेत्रमांहेली पचाश योजन प्रमाणे ठे. अने बाहेरनी जे जीज्ञी ठे ते पचीश योजन प्रमाण पहोली ठे. ए सर्व जीज्ञीउंनुं जाडपणुं ठे; ते पोतपोताना विस्तारने पचाशमे ज्ञागे जाडी ठे. अने जाडपणाथी चोगणुं लांबपणुं ठे. ॥ ५१ ॥

हवे ते कुंरू वच्चे जे द्वीप ठे तेनुं प्रमाण कहे ठे.

कुंमंतो अडजोयण ॥ पिहुलो जलउवरि कोस ङुग मुच्चो ॥
वेइ जुउं नइ देवी ॥ दीवो दह्देवि सम ज्ञवणो ॥ ५२ ॥

अर्थ–कुंडंतो के० कुंडवच्चे अडजोयण के० आठ योजन पिहुलो के० पोहलो पाणी ठे. अने जलोवरि के० ते पाणी ऊपर कोसङुगमुच्चो के० बे कोस ऊंचो, अने वेइजुउं के० वेदिकायुक्त एटले वेदिकाए सहित एवो जे नइदेवीदीवो के० नदीनी देवीने वसवानो द्वीप ठे; पण ते द्वीप केवो ठे? दह्देविसमज्ञवणो के० ऋह्नी जे श्री, लक्ष्मी प्रमुख देवी तेह्ना सरखां ठे ज्ञवन जे द्वीपनेविषे एवो ठे. ॥ ५२ ॥

हवे कुंरुोसुं प्रमाण कहे ठे.

जोयण सठि पिहुत्ता ॥ सवाय ठप्पिहुल वेइति ङुवारा ॥
एए दसुंरू कुंमा ॥ एवं अन्नेवि नवरंते ॥ ५३ ॥

अर्थ– जोयणसठिपिहुत्ता के० ते कुंरू साठ योजन पहोला ठे. वली केवा ठे? सवाय ठप्पिहुलवेइतिङुवारा के० सवा ठ योजन पहोलां वेदिकानां त्रण बारणां ठे जे कुंमनेविषे. एएकुंमा के० ए पहेला कह्या जे कुंरू ते दसुंरू के० दश योजन ऊंमा ठे. एवं के० ए प्रकारे अन्नेवि के० बीजा पण कुंरू ठे. पण ते के० तेह्नुं नवरं के० एटलुं विशेष ठे ते कहे ठे. ॥ ५३ ॥

एसिं विछार तिगं ॥ पडुच्च समडुगुण चउगुणठ गुणा ॥
चउसहि सोल चउदो ॥ कुंमा सव्वे वि इह नवई ॥ ५४ ॥

अर्थ– एसिंविछारतिगं के० ए कुंमना त्रण विस्तार पकुच्च के० आश्रीने–ते त्रण विस्तार किया? कुंडनुं पहोळपणुं अने द्वीपनुं पहोळपणुं तथा वेदिकानुं पहोळपणुं ए त्रण विस्तार ते माहाविदेह क्षेत्रमांहे बत्रीश विजयनी नदीना जे चोसठ कुंड, तेमांहे जे द्वीप-तेहनी वेदीका, तेहनो विस्तार ते सम के० जरत अने ऐरवतना कुंड सरखो छे. ते केम? विदेहना विजयमांहे चउसहि के० जे चोसठ कुंड छे, ते-साठ योजन पहोळा छे. ते मध्ये द्वीप आठ योजन छे, त्यहां वेदिकानां बारणांनो विस्तार सवा छ योजन जाणवो. अने हेमवंत क्षेत्रनी बे नदी, ऐरण्यवत क्षेत्रनी बे नदी, वली बत्रीश विजयनी बार अंतर नदी–एम सोल नदीना जे सोल के० सोल कुंड, तेहना द्वीप तेहनां वेदिका द्वार, तेहनो विस्तार पहेलानाथी छुगुण के० बमणो जाणवो. ते केम? तोके–पहेला कुंडनो विस्तार साठ योजन छे, तेने बमणा करीएं तो एकसो वीश योजन थाय; तो ए सोल नदीना कुंड एकसोवीस योजन पहोळा छे, पहेलाना द्वीप आठ योजन पहोळा छे, ते बमणा करतां सोल थाय तोते कुंडना द्वीप सोल योजन पहोळा छे. अने वेदिका द्वारनो विस्तार पहेलां सवा छ योजन कह्यो छे, तेथी बमणो करिएं तेवारे साढाबार योजन थाय, तो सोल कुंडना द्वीपनी वेदीकाना बारणानो विस्तार पण साढावार योजन छे. वली हरिवर्षक्षेत्रनी बे नदी, अने रम्यक् बे नदी–ए चार नदीना चउ के० चार कुंम, तेहना त्रण विस्तार पकुच्च के० आश्रीने चउगुण के० चोगुणो जाणवो. ते केम? तोके पहेला कुंड साठ योजन पहोळा छे, तो साठने चोगुणा करतां बसें चाळीश योजन ए कुंडनो विस्तार छे. आठने चोगणा करतां बत्रीश योजन द्वीपनो विस्तार छे. सवाछने चोगुणा करतां पचीश योजन एटलो वेदिका द्वारनो विस्तार छे. तथा माहाविदेहनी बे नदीना दो के० बे कुंड, तेहना त्रण विस्तार ने पकुच्च के० आश्रीने आठगुणो जाणवो. ते कहे छे. पहेला कुंमनो विस्तार साठ योजन छे, ते साठने जेवारे आठगणा करीएं तेवारे चारसें एंसी योजन कुंमनो विस्तार थाय. पहेलाना द्वीपनो विस्तार आठ योजन, तेने आठगुणा करतां चोसठ थाय. तो माहाविदेहना कुंममांहे द्वीप चोसठ योजनना छे. वेदिकानां द्वार सवाछ योजन छे, तेने आठवार गुणतां पचाश थाय; तो विदेहना कुंमनी वेदिकानां बारणां पचाश योजन पहोळां छे, सव्वेवि के० एम सर्व एकठा गणीएं तो इह के० आ जंबुद्वीपमांहे नवइ के० नेवु कुंमा के० कुंम थाय..॥ ५४ ॥

हवे बे गाथाएं करी, बाहेरनी जे चार नदी छे, तेमनी गति कहे छे.

एयंच नइ चउक्कं ॥ कुंमाउं बहिडुवार परिवूढं ॥
सगसहस्सनइ समेयं ॥ वेयड्ढ गिरिंप्प भिंदेई ॥ ५५ ॥

अर्थ– एयंच नइ चउक्कं के० ए चार नदी जे गंगा, सिंधू, रक्ता, अने रक्तवती ते कुंमाउं के० पोतपोताना निपातकुंमथी बहिडुवार परिवूढं के० बाहेरना जरत अने ऐरवतने सन्मुख बारणे नीकले. ते केम? तोके–गंगा अने सिंधु ए बे दक्षिणने बारणे जरत सामी नीकले छे, अने रक्ता तथा रक्तवती ए बे उत्तरने बारणे उत्तरना ऐरवत दिशि नीकले छे, पण ते चार नदीउं केवी छे? सगसहस्सनइसमेयं के० सात सहस्र सामान्य नदीउंए सहित छे. एटले गंगाप्रमुख नदी कुंमथी जेवारे वैताढ्य लगी आवे, तेवारे तेमने सात सहस्र नदीउं मले छे. तेमाटे एवी नदीउंना परिवारवाळी थइ थकी वेयड्ढगिरिंप्पभिंदेई के० वैताढ्य पर्वतने पण जेदे छे. अर्थात् वैताढ्यनी वच्चे थईने नीकले छे. ॥ ५५ ॥

तत्तो बाहिर खित्त, रू मज्जाउ वलइ पुव अवर मुहं ॥ नइ
सत्त सहस सहियं ॥ जगइ तलेणंउदहि मेइ ॥ ५६ ॥

अर्थ- तत्तो के० ते वैताढ्य पर्वत जेदीने नीकळ्या पछी बाहिरखित्तऊ के० बाहेरना जे क्षेत्र जरत तथा ऐरवत तेमना अर्द्धजागना मज्जाउ के० वचमांथी पुवअवरमुहं के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि समुद्र संन्मुख वलइ के० वळे. जरतक्षेत्र माहे गंगानदी पूर्व दिशाए जाय, अने सिंधुनदी पश्चिमदिशिएं जाय. तथा ऐरवत मांहे रक्तानदी पूर्वदिशिएं जाय. अने रक्तवती नदी पश्चिम दिशिएं जाय. पण ते चार नदीउ केवी छे ? वैताढ्य पर्वतने जेदीने नीकळ्या पछी वळी नइसत्तसहससहियं के० बीजीउ जे सात सहस्रनदीउ, तेउएं करी सहित छे. एटले चौदसहस्र नदीने परिवारे परवरी थकी जेम वैताढ्यने जेदी नीकळी छे तेनीपरे जगइतलेणं के० जगतीने पण जेदीने उदहिमेइ के० समुद्रमांहे जाय छे. ॥ ५६ ॥

हवे एक गाथाए करी नदीनो विस्तार तथा उंडपणुं कहे छे.

धुरि कुंड दुवार समा ॥ पज्जंते दस गुणाय पिहुलत्ते ॥
सवच्च महनईउ ॥ विच्चर पणासजागुंडा ॥ ५७ ॥

अर्थ- सर्व नदीउ जे छे, ते धुरि के० पहेला नीकळतां कुंडदुवारसमा के० कुंडनाद्वार सरखो जेमनो विस्तार छे एवीउ छे. अने पज्जंते के० छेडे एटले अंतने विषे प्रथमना विस्तारथी दसगुणायपिहुलत्ते के० दशगुणी विस्तारपणे छे. ते केम ? तो के-जरत तथा ऐरवतनी चार नदीउ छे, ते प्रथम सवाछ योजन विस्तार छे, तेने दशगुणु करतां साढीबासठ योजन थाय. तो छेडे एटले समुद्रमांहे जळे तेवारे साढीबासठ योजन थाय. तथा बत्रीश विजयनी नदीउ चोसठ छे. तेहनो पण एज आदिअंतनो विस्तार छे. तेहना जे चोसठ कुंड छे, ते बाहेरना कुंमसरखा छे; तेमाटे सरखो विस्तार कह्यो. वळी हेमवंत तथा एरण्यवंतनी चार नदी, अने विजयनी बार अंतरनदी; एवं सोळ नदीउनो आदिविस्तार साढाबार योजन छे. तेने दशगणो करतां एकसोपचीश योजन थाय; तो छेडे एकसो पचीश योजननो विस्तार जाणवो. वळी हरिवर्ष तथा रम्यकक्षेत्रमांहे जे चार नदीउ छे तेहनो विस्तार पचीश योजन धुरे छे. तेने दशगणुं करीए तो बसें पचाश थाय; तो ते चार नदी छे ते अंतनेविषे बसें पचाश योजन विस्तारपणे छे. अने विदेहक्षेत्रे जे बे नदी छे, तेहनो प्रथम विस्तार, पचाश योजननो छे, ते दशगुणु करतां पांचसे योजन थाय; तो छेडे पांचसे योजन ते नदी पहोळी जाणवी. सवच्च के० सघळे जे महनईउ के० महानदीउ एटले मोटी नदी छे, ते विच्चर पणासजागुंडा के० विस्तारथी पचासमे जागे उंडी छे. जेम गंगानदीनो आदि विस्तार सवा छ योजन छे, तेने पचाशे जाग देतां योजननो आठमो जाग आवे, तो प्रथम नीकळतां योजनने आठमे जागे उंडी छे, अने छेडे साढी बासठ योजन विस्तार छे, तेने पचाशे जाग देतां सवायोजन आवे, तेमाटे छेडे सवा योजन उंडी नदी जाणवी. एम समस्त नदी छे. ए जरत तथा ऐरवत क्षेत्रनी नदीनी गती कही. ॥ ५७ ॥

हवे पांच क्षेत्रनी नदीनी गति कहे छे.

पण खित्त महनईउ ॥ सदार दिसि दह विसुद्ध गिरि अद्धं ॥
गंतूण सजिप्रीहिं ॥ नियनिय कुंडेसु निवमंति ॥ ॥ ५८ ॥

अर्थ- पणखित्तमहनईउ के० पांच क्षेत्रनी जे महानदीउ छे ते सदारदिसिदहविसुद्धगिरिअद्धं के० पोतपोताना बारणानी दिशि द्रहनो जे विस्तार छे, ते काढतां जे पर्वतना विस्तारनुं अर्द्ध थाय तेटला योजन नदी

पर्वतना शिखर उपर चढे. ते केम? तो के-हेमवंत अने शिखरीनो विस्तार एक सहस्र बावन योजन अने बार कला छे. तेमांहेथी ऋहनो विस्तार पांचसें योजन काढीएं तेवारे पांचसें बावन योजन अने बार कला रहे; तेनुं अर्द्ध बसें छहोतेर योजन अने छ कला थाय. तो पोताना ऋहद्वारना मुखथी शिखर उपर बसें छोतेर योजन अने छकला वहे छे. अने महाहिमवंत तथा रुक्मीने विषे चार नदी एक हजार छसेंने पांच योजन अने पांच कला पर्वतना शिखर उपर चाले. वली निषध तथा नीलवंत संबंधी चार नदीउं सात हजार चारसें एकवीश योजनने एक कला पर्वतना शिखर उपर चाले. ऋहनो विस्तार पर्वतना विस्तारमांहेथी काढी अर्द्ध करीएं तेवारे एवुं पूर्वोक्त मान लाजे; तेवार पछी पर्वतना विस्तार छेडे गंतूण के० जइने सजिप्रीहिं के० स्व एटले पोतानी जीभ्री उपर थइने नियनियकुंमेसुनिवडंति के० पोतपोताना निपातकुंमने विषे ते नदीउं पडे छे. ॥ ५८ ॥

नियं जिप्रिय पिहुलत्ता ॥ पण वीसंसेण मुत्तमझगिरिं ॥
जाममुहा पुव्वुदहिं ॥ इयरा अवरोय हिमु विंति ॥ ५९ ॥

अर्थ– निजिप्रियपिहुलत्ता के० पोतपोतानी जीभ्रीना पहोलपणाने पणवीसंसेण के० पचीशमे भागे मझगिरिमुत्त के० मध्यगिरि जे वृत वैताढ्य तथा मेरुने मूकीने जाममुहा के० जे नदीनुं मुख दक्षिणसामुं छे, पुव्वुदहिं के० ते नदी पूर्व समुद्रदिशि वले. इयरा के० इतर एटले जे नदी उत्तरमुख छे, ते अवरोयहिमुविंति के० पश्चिमसमुद्रदिशि वले. एटले हेमवंत तथा एरण्यवंतनी नदी वृत वैताढ्यने बे कोस वेगली मूकी पूर्व तथा पश्चिमदिशिएं वले. वली हरिवर्ष तथा रम्यकूनी नदी चार कोश वृत वैताढ्यने वेगली मूकीने पूर्वपश्चिम दिशिएं वले. तथा माहाविदेहनी नदी मेरुपर्वतने आठ कोस वेगली मूकी पूर्व पश्चिमदिशिएं वले.

हेमवइ रोहियंसा ॥ रोहीया गंगडुगुण परीवारा ॥
एरणवय सुवन्न ॥ रुप्पकूलाउ ताणसमा ॥ ६० ॥

अर्थ– हेमवइ के० हेमवंत क्षेत्रमांहे रोहियंसा के० रोहितांशा तथा रोहीया के० रोहिता एवे नामे बे नदी छे, ते गंगडुगुणपरिवारा के० गंगानदी करतां जेमनो बमणो परिवार छे. एटले अठावीश हजार नदीउंना परिवारे परिवरी एवी जाणवी. अने एरणवय के० एरण्यवत क्षेत्रमांहे सुवन्नरुप्पकुलाउ के० सुवर्णकुला अने रुप्पकुला एवे नामे बे नदी छे. ते ताणसमा के० ते रोहितांशा सरखो जेमनो परिवार छे, एटले रोहितांशा नदीनी परे अठावीश हजार नदीउंए परिवरी छे. ॥ ६० ॥

हरिवासे हरिकंता ॥ हरिसलिला गंगचउगुण नईआ ॥
एसिसमा रम्मवए ॥ नरकंता नारिकंता य ॥ ६१ ॥

अर्थ– हरिवासे के० हरिवर्ष क्षेत्रनेविषे हरिकंता अने हरिसलिला नामे बे नदी छे. ते नदी केवीउं छे? गंगचउगुणनईआ के० गंगानदीथी चोगणो छे परिवार जेमनो एवीउं छे. एटले छप्पन हजार नदीउंए परिवरी छे. तथा एसीसमा के० ए पूर्वोक्त नदी सदृश रम्मए के० रम्यक्क्षेत्रनेविषे नरकंता अने नारीकंता ए नामे बे नदीउं छे, तेपण एटलीज नदिए परिवरी छे, एटले छप्पन हजार नदीएं परिवरी छे.

सीउंया सीयाउ ॥ महा विदेहम्मि ताखु पत्तेयं ॥ निवडइ
पणलक्ख दुत्ती, स सहस अडतीस नइ सहिलं ॥ ६२ ॥

अर्थ– सीर्ठया के० सीतोदा तथा सीयार्ठ के० सीता ए वे नदी ठे ते, महाविदेहम्मि के० महाविदेह क्षत्रनेविषे ठे. तासु के० ते सीतोदा अने सीता नदीर्ठनी मध्ये पत्तेयं के० प्रत्येके एटले एकेकी नदीमांहे पणलरक छुतीस सहस अडतीस नइसलिलं के० पांच लाख बत्रीश हजार ने आडत्रीश नदीर्ठ संबंधी जे पाणी ठे, ते निवडइ के० पडे ठे. ॥ ६२ ॥

हवे सीतोदामांहे जे नदी जले ठे ते कहे ठे.

कुरु नइ चुलसी सहसा ॥ ठच्चेवंतर नईर्ठ पइविजयं ॥
दो दो महा नईर्ठ ॥ चठ दस सहसार्ठ पत्तेयं ॥ ६३ ॥

अर्थ– कुरु के० कुरुक्षेत्रनेविषे चुलसी सहसा के० चोराशी हजार नदीर्ठ ठे. वली ठच्चेवंतर नईर्ठ के० ठ अंतर नदी ठे. वली पइविजयं के० प्रतिविजये एटले एकेकी विजये दो दो महा नईर्ठ के० गंगा, सिंधु प्रमुख वे वे महानदीर्ठ ठे, तो सोल विजयमांहे बत्रीश महोटी नदीर्ठ ठे. ते पत्तेयं के० प्रत्येक नदीनो परिवार चठदस सहसार्ठ के० चौद हजार नदीर्ठनो जाणवो. ते चौद हजार ने बत्रीश विजये बत्रीशवार गुणतां चार लाख अडतालीश हजार थाय. तेनीसाथे पाठली कुरुक्षेत्रादिकनी चोराशी हजार ने आडत्रीश नदीर्ठ एकठी करीएं तेवारे पांच लाख बत्रीश हजार ने आडत्रीश नदीर्ठनुं पाणी सीतोदा नदीमांहे जले ठे. सीतामांहे पण एटली नदीर्ठनुं पाणी जले ठे. तेमाटे बमणी करीएं तेवारे दश लाख चोसठ हजार ने ठोतेर एटली नदीर्ठ माहविदेह क्षेत्रमांहे जाणवी. ॥ ६३ ॥

हवे जंबूद्वीपनी सर्व नदीर्ठनी संख्या कहे ठे.

अडसयरि महानइर्ठ ॥ बारस अंतरनईर्ठ सेसार्ठ ॥ परि-
यर नईर्ठ चठ दस ॥ लरका ठप्पण सहसा य ॥ ६४ ॥

अर्थ– बत्रीश विजयनी चोसठ नदी, तथा सीतोदा अने सीता ए वे नदी तथा गंगा प्रमुख बार नदी, ए सर्व एकठी करतां अडसयरी महानइर्ठ के० अठोतेर महानदीर्ठ एटले महोटी नदीर्ठ जाणवी. अने बत्रीश विजयनी बारस अंतर नईर्ठ के० बार अंत्तर नदीर्ठ ए मुलगी नदी ठे. सेसार्ठ के० बाकी बीजी परियर नइर्ठ के० परिवारनी नदीर्ठ चठदस लरका ठप्पन्न सहस्साय के० चौद लाख ने ठप्पन हजार जाणवी. इति गाथार्थ. ॥ ६४ ॥

हवे ठ कुलगिरिना कूट एटले शिखर तेमना संबंधी विचार कहे ठे.

एगारड नवकूमा ॥ कुलगिरि जुयलत्तिगे वि पत्तेयं ॥ इय
ठप्पणा चठ चठ ॥ वरकारेसुत्ति चठसही ॥ ६५ ॥

अर्थ– कुलगिरिजुयलत्तिगे के० कुलगिरिना त्रण युगलनेविषे एगारऊनवकूडा के० अगीयार, आठ, नव एम अनुक्रमे कूट जाणवा. ते केम? हिमवंत अने शिखरी पर्वतनेविषे एकेक पर्वते अगीयार कूट ठे. तथा महाहिमवंत अने रुक्मी पर्वतनेविषे एकेक पर्वते आठ आठ कूट ठे. निषध तथा नीलवंतनेविषे एकेक पर्वते नव नव कूट ठे. हवे ते कूटनां अनुक्रमे नाम लखे ठे. प्रथम हिमवंतना अगीयार कूट ठे ते, पूर्वदिशिथी धुरे मांमी जाणवा. पूर्वदिशिए पहेलो सिद्धकूट, हिमवंतकूट, जरतकूट, इलादेवीकूट, गंगावर्त्तनकूट, श्रीकूट, रोहितांशाकूट, सिद्धावर्त्तनकूट, सुरादेवीकूट, हैमवंतकूट, अने वैश्रमणकूट,–हवे शिखरीना अगीयार

कूट छे तेपण पूर्वदिशिएं-प्रथम सिद्धकूट, शिखरीकूट, ऐरण्यवंतकूट, सुवर्णकूलाकूट, श्रीदेवीकूट, रक्तावर्त्तनकूट, लक्ष्मीकूट, रक्तवत्यावर्त्तनकूट, गंधावतीकूट ऐरवतकूट, अने तिगिञ्छिकूट-ए अगीआर कूट, शिखरी पर्वतने विषे छे:-हवे महा हिमवंतना आठ कूट कहे छे. पूर्वदिशिएं पहेलो सिद्धकूट, महा हिमवंतकूट, हेमवंतकूट, रोहितांशकूट, ह्रीकूट, हरिकांताकूट, हरीवर्षकूट अने वैरूर्यकूट, ए आठ कूट, महा हिमवंतना जाणवा. हवे रुक्मीना आठ कूट कहे छे. प्रथम पूर्व दिशिएं सिद्धकूट, रुक्मीकूट, रम्यक्कूट, नरकांताकूट, बुद्धिकूट, रुप्यकुलाकूट, ऐरण्यवतकूट, मणिकांचनकूट,-ए आठ कूट रुक्मी पर्वत उपर छे. हवे निषधना नव कूट कहे छे. प्रथम पूर्वदिशि सिद्धकूट, निषधकूट, हरिवर्षकूट, पूर्वविदेहकूट, ह्रीकूट, धृतिकूट, सीतोदाकूट अपरविदेहकूट, अने रुचककूट, ए निषध पर्वतना नव कूट जाणवा. हवे नीलवंतना नव कूट कहे छे. प्रथम पूर्वदिशिएं सिद्धकूट, नीलवंतकूट, पूर्वविदेहकूट सीताकूट, कीर्तिकूट नारीकांतकूट, अपरविदेहकूट, रम्यक्कूट, अने उपदर्शनकूट ए नीलवंत पर्वतना नव कूट जाणवा. ए छकुलगिरिना सर्व मली छप्पन कूट-तेहनां नाम कह्यां ते जाणवां. चउचउवक्खारेसुत्ति के० सोल वक्षस्कार पर्वतने विषे एकेके वक्षस्कारे चार चार कूट छे. तो सोलने चारे गुणतां चोसठ कूट थाय; तेमाटे सोल वृक्षस्कारना चोसठ कूट जाणवा. तेहनां नाम वे पासे वेवे विजयने नामे वेकूट, त्रीजो वक्षस्कारकूट चोथो महानदीनीदिशिए सिद्धकूट, ए चार नामे सोल वृक्षस्कारना चोसठ कूट जाणवा. ॥ ६५ ॥

सोमणसि गंधमायणि ॥ सग सग विज्जुपन्निमालवंति
पुणो ॥ अठ्ठ सयलतीसं ॥ अड नंदणि अठ करिकूडा ॥ ६६ ॥

अर्थ-सोमणसिगंधमायणि के० सोमनस अने गंधमादन ए नामे जे गजदंतगिरि तेमने विषे सगसग के० सात सात कूट छे. तेहनां नाम कहे छे. पहेला मेरुनी दिशीथी सिद्धकूट, तेवारपछी निषधपर्वतनी सन्मुख सोमणसकूट, मंगलावतीकूट, देवकुरुकूट, विमलकूट, कांचनकूट, अने विशिष्टकूट. ए सात कूट सोमनस उपर छे. तथा गंधमादन नामे गजदंत गिरिनेविषे जे सात कूट छे ते कहे छे:-मेरुदिशिए सिद्धकूट, तेवार पछी अनुक्रमे नीलवंत सन्मुख गंधमादनकूट, गंधकूट, उत्तराकूट, स्फाटिककूट, लोहिताक्षकूट, अने आनंदकूट. ए सात कूट गंधमादन उपरे छे. पुणो के० वली विज्जुपन्निमालवंति के० विद्युत्प्रभ तथा मालवंत ए वे गजदंतगिरिनेविषे अठ्ठ के० आठ आठ कूट छे. तेउं मध्ये जे प्रथम विद्युत्प्रभ छे तेहना आठ कूटनां नाम कहे छे. मेरुदिशिएं सिद्धकूट, त्यारपछी अनुक्रमे निषध सन्मुख विद्युत्प्रभकूट, देवकुरुकूट, ब्रह्मकूट, कनककूट, स्वस्तिककूट, सीतोदाकूट, अने स्वयंजलकूट, अहींयां नवमो हरिकूट छे ते सहस्रांककूटमांहे गणशे. अहींयां तो आठ गण्या छे. बीजो मालवंत गजदंतगिरिनेविषे आठ कूट छे, तेहनां नाम कहे छे. मेरुदिशिएं सिद्धकूट, त्यारपछी अनुक्रमे नीलवंत पर्वत सन्मुख मालवंतकूट छे, उत्तरकुरुकूट, कच्छकूट, सागरकूट, रजतकूट, सीताकूट, अने पूर्णभद्रकूट. अहींयां पण नवमो हरिसहकूट छे; ते सहस्रांकमां गणशे. ए प्रमाणे गजदंतगिरि चार, तेमना सयल के० सर्व मलीने तीसं के० त्रीश कूट छे. अने वे अधिक छे ते सहस्रांकमां गणशे. तथा नंदणि के० नंदनवननेविषे अड के० आठ कूट छे. ते ईशाण कोणना प्रासाद अने पूर्वदिशिना जिनभवन वच्चे छे. तेहनां नाम कहे छे. नंदनकूट, त्यांथी दक्षिणावर्त्त फरतां मंदरकूट, निषधकूट, हैमवंतकूट, रजतकूट, रुचककूट, सागरचित्रकूट, अने वज्रकूट. अहींयां पण नवमुं ईशानकोणे बलकूट छे, ते सहस्रांकमांहे गणशे. अने अठकरिकूडा के० मेरुपर्वतनी पासे समभूतल उपर जे भद्रशाल वन छे, त्यां सीता नदीनी उत्तरदिशिने कांठे प्रथम पद्मोत्तर कूट, त्यांथी दक्षिणावर्त्त फरतां नील-

वंतकूट, सुहस्तिकूट, अंजनगिरिकूट, कुमुदकूट, पलासकूट, अवतंसकूट, अने रोचनगिरिकूट, ए आठ कूट हाथीने आकारे छे; तेमाटे ए आठ करिकूट एवे नामे जाणवा. ॥ ६६ ॥

हवे ए कूट एटले शिखर-तेहनुं उंचपणुं अने स्वरूप कहे छे.

इय पणसउच्च ठास, ठि सउ कुमा तेसु दीहर गिरीणं ॥
पुव्व नइमेरु दिसिअं, त सिद्ध कूडेसु जिणभवणा ॥ ६७ ॥

अर्थ– इय के० ए प्रकारे पणसउच्च के० पांचसें योजनना उंचा एहवा जे ठासठ्ठिसउकूमा के० एकसो ठासठ कूट छे. तेसुदीहरगिरीणं के० तेमांहे जे दीर्घ एटले लांबा पर्वत जे छ कुलगिरि तथा वक्षस्कार अने गजदंतगिरि– एहनेविषे सिद्ध कूट क्यां छे ? ते कहे छे. पुवनइमेरुदिसि अंतसिद्धकूमेसु के० छ कुलगिरिना पूर्वदिशिना छेडाए जे सिद्धकूट छे. तथा वक्षस्कार पर्वतनेविषे नदी दिशिना छेडाए जे सिद्धकूट छे, अने गजदंतगिरिना जे मेरुदिशिना छेडाए सिद्धकूट छे तेहने उपरे जिणभवणा के० जिनभवनो छे. एम जाणवुं.

हवे ते जिनभवनोनां मान कहे छे.

ते सिरिगिहाउ दोसय ॥ गुणप्पमाणा तहेव तिडुवारा ॥
नवरं अडवीसाहिय ॥ सयगुण दारप्पमाणमिह ॥ ६८ ॥

अर्थ– ते के० ते जिनभवनो छे ते, सिरिगिहाउ के० श्री देवीना घरथी दोसय गुणप्पमाणा के० बसें गुणां अधिकां लांबपणे, पहोलपणे, तथा उंचपणे जाणवां. ते केम ? तो के-श्रीदेवीनुं घर एक कोश लांबुं छे, ते बसेंवार गणतां पचाश योजन थाय; तो जिनभवनो पण पचाश योजन लांबां छे. श्रीदेवीनुं घर अर्द्ध कोश पहोलुं छे. तेने बसें वार गुणतां पचीश योजन थाय तो जिनभवनो पण पचीश योजननां विस्तारवंत छे. एटले पहोलां छे. श्रीदेवीनुं घर चौदसें चालीश धनुष्य उंचुं छे तेने बसेंवार गुणीएं तेवारे छत्रीश योजन थाय, तो जिनभवनो छे ते पण छत्रीश योजन उंचां छे. तहेव के० तेमज श्रीदेवीनां भवननी पेठे तिडुवारा के० त्रण बारणे सहित छे. पण नवरं के० एटलुं विशेष छे जे अडवीसाहिय के० श्रीदेवीना भवनना बारणाथी उंचपणुं, पहोलपणुं अने बारणानो प्रवेश तेथी एकसोने अठावीस गणुं अधिक श्रीतीर्थंकरना भवनना बारणानुं प्रमाण छे, ते यंत्रथी जाणवुं.

बीजा जे पांचसें योजनना उंचा कूट छे त्यां प्रासादना मान कहे छे.

पणवीसं कोससयं ॥ समचउरसविछडा डुगुणमुच्चा ॥
पासाया कूडेसु ॥ पणसयउच्चेसु सेसेसु ॥ ६९ ॥

अर्थ– सेसेसुकूडेसु के० सिद्धकूटविना शेष एटले बाकी जे कूट छे, तेहनेविषे पासाया के० अधिष्ठायक देवताउने वसवानां प्रासाद एटले घर छे. पण ते कूट केवा छे ? पणसयउच्चेसु के० पांचसें योजन उंचां छे. ते कूटनेविषे प्रासाद केवां छे ? तो के– पणवीसंकोससयं के० एकसो पचीश कोश समचउरस के० समचउरंस संस्थाने छे. एटले चारे तरफ सरखा मूलनेविषे छे, विछडा के० विस्तार जेनो. अने विस्तारथी डुगुणमुच्चा के० बमणां उंचां छे. एटले अढीसें कोस उंचां अने एकसो पचीश कोश पहोलां छे. एवां देवतानां प्रासाद छे. ॥ ६९ ॥

हवे सहस्रांक कूट कहे छे.

बल हरिसह हरिकुम्हा ॥ नंदणवणि मालवंति विज्जुपन्ने ॥
ईसाणुत्तरदाहिण, दिसासु सहसुच्च कणगमया ॥ ३० ॥

अर्थ– बल के० बलकूट, तथा हरिसह के० हरिसहकूट, हरिसहकूडा के० हरिकूट. ए नामे त्रण कूट छे ते, अनुक्रमे नंदणवणि के० नंदनवननेविषे इसाण के० ईशानकोंण छे, त्यां बलकूट छे. अने हरिसहकूट छे ते मालवंति के० मालवंतनामे जे गजदंतगिरि, तेहनेविषे उत्तर के० उत्तरदिशिएं जाणवो. तथा हरिकूट छे ते विज्जुपन्ने के० विद्युत्प्रज नामे जे गजदंतगिरि तेनेविषे दाहिणदिसासु के० दक्षिणदिशाने विषे जाणवो. पण ए त्रण कूट छे ते केवा छे ? तो के सहसुच्च के० हजार योजन उंचा छे. माटे एने सहस्रांक कहीएं. अने कणगमया के० सुवर्णमय छे. ॥ ३० ॥

हवे वैताढ्यना कूट कहे छे.

वेयद्धेसुवि नवनव ॥ कुडा पणवीस कोस उच्चाते ॥ सवे
तिसय छरुत्तर ॥ एसुवि पुवंति जिणकुम्हा ॥ ३१ ॥

अर्थ–वेयद्धेसुवि के० जरत अने ऐरवतना जे बे वैताढ्य छे. अने बत्रीश विजयना बत्रीश वैताढ्य छे. एवं चोत्रीश दीर्घ वैताढ्यनेविषे नवनव कूडा के० नवनव कूट जाणवा. ते सवे के० ते सर्व कूटो जे छे ते, पणवीस कोसउच्चा के० पचीश कोश उंचा छे. वली ते सर्व कूट एकठा गणतां तिसयछरुत्तर के० त्रणसें ने छ थाय. एसुवि के० ए कूटोनेविषे पण जिणकूडा के० जे जिनकूट छे, एटले सिद्धकूट छे. ते पुवंति के० पूर्वदिशिने छेडे छे. इति गाथार्थ. ॥ ३१ ॥

हवे ते वैताढ्यना सिद्धकूट उपर जिनजवननुं मान कहे छे.

ताणुवरि चेइहारा ॥ दहदेवीजवणतुल्ल परिमाणा ॥
सेसेसु य पासाया ॥ अद्धेगकोसं पिहुच्चते ॥ ३२ ॥

अर्थ– ताणुवरी के० ते वैताढ्यना सिद्धकूट उपर जे चेइहरा के० चैत्यग्रह एटले जिनजवन छे; ते केवा छे? तोके–दहदेवीजवणतुल्लपरिमाणा के० ड्रहदेवी जे श्री तथा लक्ष्मी प्रमुख– तेमनां जे जवन छे, ते सरखुं छे परिमाण जेमनुं एवां जिनजवन छे. सेसेसु के० वैताढ्यना बीजा सर्व कूट उपरे जे पासाया के० देवतानां प्रासाद छे, ते केवां छे? अद्धेगकोसंपिहुच्चत्ते के० अर्द्धकोश पहोलां छे, अने एक कोश उंचां एहवां देवताउनां जवन छे. इतिगाथार्थ. ॥ ३२ ॥

हवे ए सर्व कूटनो विस्तार कहे छे.

गिरिकरिकुम्हा उच्च, त्तणाउ सम अद्धमूलुवरि रुंदा ॥
रयणमया नवरि विय, ड्ढ मज्जिमा ति त्ति कणगरुवा ॥ ३३ ॥

अर्थ– गिरि के० सर्व पर्वतोना कूट अने करिकूडा के० जद्रशालना वननेविषे जे करी एटले हाथीनें आकारे आठ कूट छे. ते कूट उच्चत्तणाउ के० उंचपणाएं सम के० सरखा, मूल के० मूलनेविषे रुंदा के० विस्तार एटलें पहोलां छे. अर्थात् जेटला योजन उंचपणे छे तेटलाज योजन मूलनेविषे पहोलां छे. अने उ-

च्चत्तणाउ के० ते उंचपणाथी अद्ध के० अर्द्ध उवरि के० उपर शिखरनेविषे रुंदा के० विस्तारे ठे. एटले प-होलपणे ठे. ते केम? जे कूट सहस्र योजन उंचां ठे, ते मूलनेविषे सहस्र योजन पहोलां ठे. अने सहस्रनुं अर्द्ध पांचसें योजन उपर शिखरने विषे पहोलां ठे. वली जे कूट पांचसें योजन उंचां ठे. ते मूलनेविषे पांचसें योजन पहोलां ठे. अने पांचसें योजननुं अर्द्ध अढीसें योजन शिखर उपर पहोलां ठे. वली जे कूट पचीश कोश उंचां ठे, ते मूलनेविषे पचीश पहोलां ठे, अने पचीशनुं अर्द्ध साढाबार कोश शिखर उपरे पहोलां ठे. अने ए सर्व कूटनी चढतां उतरतांनी जे हानी वृद्धि ते जगतीनी पेठे कही ठे, तेम जाणवी. वली ते कूट केवां ठे? रयणमया के० ते सर्व कूट रत्नमय ठे. पण नवरि के० एटलुं विशेष ठे के, जे वैताढ्यपर्वतोना नवनव कूट जे ठे तेमांहे मज्झिमातित्ति के० वचला त्रण त्रण कूट जे ठे ते कणगरुवा के० तपाव्या सुवर्णमय ठे. अने सहस्रांक नामे जे त्रण कूट ठे ते तो कनकमयी ठे; एम प्रथमज कहेलां ठे. इति गाथार्थः॥३३॥

हवे जंबूवृक्षनी पीठिकानेविषे आठ कूट ठे ते तरुकूट केवाय ठे ते कहे ठे.

जंबूणयरययमया ॥ जगइसमा जंबुसामलीकूडा ॥
अठठ तेसु दहदे, वि गिहसमा चारुचेइहरा ॥ ३४ ॥

अर्थ- जंबू के० जंबूवृक्ष अने सामली के० शीमलांनुं वृक्ष, तेहनेविषे जंबूणय के० जंबूनद ते रक्तकनक अने रयय के० रुपुं तेहना कूट अनुक्रमे जाणवा. पण ते कूट केवा ठे? तोके जगइसमा के० जगतीनी पेठे बार योजन मूले विस्तार अने चार योजन शिखर उपर विस्तार, तथा आठ योजन उंचा जगती सरखा ठे. तेसु के० ते जंबु तथा शीमलाना कूटनेविषे दहदेविगिहसमा के० द्रहनी देवीना जवन सरखां एटले एक कोश लांबा, अने अर्द्ध कोश पहोलां, तथा चौदसें चालीश धनुष्य उचां, एवा प्रत्येके अठठ के० आठ आठ चारुचेइहरा के० मनोहर चैत्य घर ठे, एटले ते एकेकाकूट उपर आठ आठ जिनजवन ठे. इति गाथार्थ॥ ३४ ॥

हवे चोत्रीश ऋषज कूट कहे ठे.

तेसिसमो सहकूडा ॥ चउतीसं चुल्लकुंड जुयलंतो ॥
जंबूण एसु तेसु य ॥ वेयढे सुव पासाया ॥ ३५ ॥

अर्थ- तेसिसमा के० ते जंबू अने शीमलाना कूट सरखा चउतीसंरिसहकूडा के० चोत्रीश ऋषजकूट जंबू द्वीपमांहे ठे. ते ऋषजकूट कोण स्थानके ठे? तो के चुल्लकुंडजुयलंतो–चुल्ल के० नाना एटले साठ योजनना जे पहोला कुंड ठे, ते बे कुंड वच्चे ठे, एटले गंगा सिंधु तथा रक्ता अने रक्तवती एहना बेउ कुंड वचे जरत तथा ऐरवत, तथा बत्रीश विजयमांहे मली चोत्रीश ऋषज कूट ठे. जंबूणएसु के० जंबुनद जे रक्त सुवर्ण मयी एवां जे तेसु के० ते ऋषजकूट, तेमने विषे वेयढेसुव के० वैताढ्यनाकूटनी पेठे पासाया के० प्रासाद एटले देवजवन जाणवां; अहींआं वैताढ्य सरखां कह्यां माटे एक कोश उंचां अने अर्द्ध कोश पहोलां ठे एम जाणवुं. ॥ ३६ ॥

हवे सर्व कूटनी एकठी संख्या कहे ठे.

पंचसए पणवीसे ॥ कूडा सवेवि जंबुदीवंमि ॥ ते
पत्तेयं वरवण, जुयाहि वेइहि परिक्खित्ता ॥ ३६ ॥

अर्थ- पंचसएपणवीसे के० पांचसें पचीश कूट सर्व मलीने जंबुदीवंमि के० जंबुद्वीपने विषे ठे. ते कूट

केवा छे? तो के- पत्तेयं के० प्रत्येके प्रत्येके वरवण जुयाहिं एटले प्रधान जे वण के० वन तेणे करी जुयाहिं के० सहित जे वेइहिं के० वेदिका तेणे ए परिखित्ता के० विंटेला छे. ॥ इति गाथार्थ ॥ ७६ ॥

हवे जंबूद्वीपमांहे जे कूट उपरे जिनभवन छे ते कूट कहे छे.

छसयरि कुंडेसु तहा ॥ चूलाचउवणतरूसु जिणभव-
णा ॥ भणिया जंबूदीवे ॥ सदेवया सेसठाणेसु ॥७७॥

अर्थ- जंबूदीवे के० जंबूद्वीपने विषे छ कुलगिरिना छ कूट चार गजदंताना चार कूट, सोल वृक्षस्कारना सोल कूट, चोत्रीश वैताढ्य पर्वतना चोत्रीश कूट, तथा जंबूवृक्ष अने शीमला वृक्षना सोल एजे छसयरिकूरु सु के० जे छोतेर कूट छे, तेमने विषे जिणभवणा के० जिनभवन भणिया के० कह्या छे. तहा के० तेमज चूला के० मेरु पवर्तनी चूलिकाने विषे तथा मेरुपर्वतना चउवण के० चार वनने विषे तथा तरूसु के० जंबू तथा शीमलाना वृक्ष उपर एटले स्थानके जिनभवन कह्यां छे. ए जिनभवननेविषे पांचसें धनुष्य प्रमाणे रत्नमय ऋषभ, चंद्रानन, वर्द्धमान अने वारिषेण ए चार नामे जिनप्रतिमा छे. सेसठाणेसु के० शेष बीजा कूटनेविषे जे छे स के० ते देवया के० देवतानां भवन जाणवां. त्यां आप आपणे कूटने नामे देवतानां स्थानक छे.

हवे बीजा कूटोनेविषे जिनभवननुं विसंवाद एटले छे किंवा नथी तेनो विचार कहे छे.

करि कुरु कुंम नइदह ॥ कुरु कंचण जमल सम वियद्वेसु ॥
जिणभवण विसंवाउ ॥ जो तं जाणंति गीयहा ॥ ७८ ॥

अर्थ- करिकूरु के० करिकूट तथा कुंम के० कुंम छे तेमां तथा नइ के० नदी अने दह के० द्रह तथा कुरु के कुरुक्षेत्रने विषे जे कंचण के० बसें कंचनगिरि छे, तेहने विषे तथा सीतोदा अते सीताना द्रहनी पासे जे जमग नामे चार पर्वत छे त्यां, तथा समवियद्वेसु के० वृत वैताढ्य एटलां स्थानकनेविषे जिणभव-णविसंवाउ के० जिनभवननो विसंवाद छे. एटले संदेह छे. जोतं जाणंति गीयहा के०तेहना निश्चयनी वार्ता गीतार्थ ज्ञानवंत जाणे. ॥ इति गाथार्थ ॥ ७८ ॥

हवे चार गाथाए करी वैताढ्यनुं स्वरूप कहे छे.

पुव्वावरजलहिंता ॥ दसुच्च दसपिहुल मेहलचउक्का ॥
पणवीसुच्चा पन्ना, स तीस दस जोयण पिहुत्ता ॥ ७९ ॥

अर्थ- पुव्वावरजलहिंता के० जंबुद्वीपने विषे भरत ऐरवतना जे बे दीर्घ वैताढ्य छे, ते पूर्व समुद्र अने पश्चिम समुद्रलगी दीर्घ एटले लांबा जाणवा. पण ते वैताढ्य केवा छे? दसुच्च के० समभूतल थकी दश योजननी उंची अने दस पिहुल के० दश योजन पहोली एवी बे पासानी अइने मेहलचउक्का के० चार मे-खला छे जे वैताढ्यनेविषे एटले एकेकी वैताढ्ये चार मेखला, ते दक्षण अने उत्तर एकेकी दिशाए बे बे मेखला छे. तथा ए वैताढ्य छे ते पणवीसुच्चा के० पचीश योजन उंचा छे. वली ते वैताढ्य केवा छे? पचास त्रीस अने दश एटला योजन पहोला छे; एटले समभूतलथी मांमी दश योजन उंचे जइए त्यहांलगे पन्नास के० पचाश योजन पहोलाइ ए प्रथम मेखला त्यहांथी उपरे दश योजन उंचपणालगी ते वैता-ढ्य छे ते तीसजोयणपिहुत्ता के० त्रीश योजन पहोलाइए बीजी मेखला छे. त्यहां बीजी मेखला उपरथी पांच योजन लगी दसजोयण पिहुत्ता के० दश योजन पहोला छे. एटले उंचपणाना पचीश योजन पूर्ण थया. ॥ ७९ ॥

वेईहिं परिखित्ता ॥ सखयरपुर पन्नसठिसेणिडुगा ॥
सदिसिंदलोगपालो ॥ वज़ोगउवरिल्लमेहलया ॥ ८० ॥

अर्थ– वली वैताढ्य केवा छे ? पचाश, तथा त्रीश, तथा दश योजननो छे विस्तार जेमनो एवा वैताढ्यना बे पासानेविषे वेईहिंपरिखित्ता के० छ वेदिका तेणीएं सहित छे. एटले प्रथम पासानी बे मेखलानेविषे बे बे वेदिका छे. अने उपरनी जे बे मेखला छे. तेहनेविषे एकेकी वेदिका छे. एम छ वेदिका जाणवी. ते वली वैताढ्य केवा छे ? सखयरपुरपन्नसठिसेणिडुगा के० खेचर जे विद्याधर– तेना जे नगर पचाश अने साठनी एवी जे बे श्रेणि, तेणीएं सहित छे. एटले दक्षिणदिशिए देशनी राजधानीए सहित पचास विद्याधरोना पुर एटले नगरनी श्रेणि छे, अने उत्तर दिशिएं पण देशनी राजधानीए सहित साठ विद्याधरना नगरनी श्रेणि छे. वली केवा छे ? सदिसिंदलोगपालोव ज़ोग उवरिल्ल मेहलया के० सदिसि एंटले स्वदिशि ते पोतानी दिशिना इंद्रना जे लोकपाल एटले सौधर्मेंद्रना जे लोकपाल तेमने रमवा योग्य छे उपरनी बे मेखला जे वैताढ्यनेविषे एवा छे, एटले पहेली मेखलाए विद्याधर अने उपरनी बे मेखलाए लोकपाल छे.

डु डु खंडविहिय जरहे, रवया डु डु गुरु गुहा य रुप्पम
या ॥ दोदीहा वेयढ्ढा ॥ तहा डुतीसं च विजयेसु ॥ ८१ ॥

अर्थ– वली वैताढ्य केवा छे ? डुडुखंडविहिय जरहे रवया के० बेबे खंड कर्या छे. जरत अने ऐरवतना जेणे. जरत अने ऐरवत वच्चे पड्या माटे खंड कीधा छे. च के० वली केवा छे ? डुडुगुरुगुहा के० बे बे मोहोटी गुफा जेमनेविषे छे. वली केवा छे ? रुप्पमया के० केवल रुपाना छे. एवा दोदीहा के० बे दीर्घ वेयढ्ढा के० वैताढ्य छे. ते क्यां छे ? तोके जरत तथा ऐरवत क्षेत्रमांहे छे. च के० वली तहा के० तेमज विजयेसु के० बत्रीश विजयनेविषे डुतीसं के० बत्रीश वैताढ्य जाणवा. ॥ ८१ ॥

नवरंते विजयंता ॥ सखयर पणपन्नपुरडुसेणीया ॥
एवं खयर पुराइं ॥ सग तीस सयाइं चालाइं ॥ ८२ ॥

अर्थ– नवरंते विजयंता के० ते बत्रीश विजयना बत्रीश वैताढ्यनेविषे एटलुं विशेष छे जे, विजय विजय लगी छेडा छे, पण समुद्र लगी छेडा नथी. वली केवा छे ? सखयरपणपन्नपुरडुसेणीया के० खेचर जे विद्याधर, तेना पंचावन नगरनी बे पासे जे बे श्रेणि, तेणीएं सहित छे. एटले दक्षिण दिशाएं पंचावन नगर अने उत्तर दिशाएं पण पंचावन नगर ते देशनी राजधानी सहित छे. एवं के० एणे प्रकारे खयरपुराइं के० विद्याधरनां नगर सर्व एकठां गणीएं तेवारे सगतीस सयाइंचालाइं के० त्रण सहस्र अने सातसे चालीश थाय. इतिगाथार्थ ॥ ८२ ॥

ते चोत्रीश वैताढ्यनेविषे बे बे गुफा छे तेहनुं स्वरूप कहे छे.

गिरिविछर दीहाउ ॥ अडुच्च चउ पिहुपवेसदाराउ ॥
बारस पिहुलाउ अड, च याउ वेयढ्ढदुगुहाउ ॥ ८३ ॥

अर्थ– वेयढ्ढडुगुहाउ के० वैताढ्य पर्वतनेविषे बे बे गुफा छे. ते गुफा केवी छे ? गिरिविछरदीहाउ के० गिरि जे वैताढ्यपर्वत तेनुं जे विस्तार छे ते सरखी पचाश योजन दीर्घ एटले लांबी छे; वली ते गुफा

केवी छे अरुच्च के० आठ योजन उंचा छे अने चउपिहु के० चार योजन पहोला अने चार योजन पवेस के० प्रवेश एवा दक्षण अने उत्तरने सन्मुख दाराउं के० बे बारणा तेणे करी सहीत छे. वली गुफाउं केवी छे. बारसपिहुलाउ के० बार बार योजन मांहेली कोरे पहोली छे तथा अरुच्चयाउ के० आठ योजन उंची एवी बे बे गुफा ते गंगा, सिंधु, रक्ता, अने रक्तवतीने विचाले जे चोत्रीश वैताढ्य छे तेने विषे छे. ॥७३॥

ते गुफाने विचाले बे नदिउं छे ते वखाणे छे.

तम्मज्जि डुजोयण अं, तराउ ति ति विछराउ दुनईउं ॥
उम्मग्ग निमग्गाउं ॥ कडगाउ महानइ गयाउं ॥ ७४ ॥

अर्थ– तम्मज्ञ डुजोयण अंतराउं के० ते गुफा लांबपणे पचास योजननी छे, ते गुफानामज्ञ एटले विचेंना डुजोयण एटले पचीसमुं तथा छवीसमुं ए बे योजननुं आंतरुं छे जे बे नदी विचे एहवी बे नदी छे जे गुफानेविषे, वली ते बे नदी केहवी छे? तिति के० त्रण त्रण योजनने विस्तारे छे. वली केहवी छे उम्मग्गा निमग्गा एहवां छे नाम जेमनां, वली नदी केहवी छे कडगाउं के० पर्वतमाहेला जे मोटा पाषाण तेमांहेथी निकलीने महानइघाउं के० महामोटीनदी जे गंगा सिंधू प्रमुख छे तेमांहे गमन करनारी छे. ॥ ७४ ॥

इह पइत्तित्तिगुणव, न्नमंडले लिहइ चक्कि डुडु समुहे ॥
पण सय धणुहपमाणे बारेगडजोयणुज्जोए ॥ ७५ ॥

अर्थ– इह के० ए गुफामांहे पइत्तित्ति के० प्रतिभितीएं एटले बन्ने बाजुनी भितीने विषे चक्कि के० चक्रवर्त्ति जे छे ते गुणवन्न मंरूले के० उंगणपचास मांडलाप्रते लिहइ के० लिखे छे, पण ते मांडला केहेवा छे डुडु समुहे के० बेबे साहमा सूर्यमंडल सरखा काकीणि रत्नें करी अजुआलुं करवा माटे चक्रवर्त्तिएं कीधा छे. वली मंडल केहेवा छे? तोके पणसयधणुहपमाणे के० उत्सेध्धांगुले करी पांचसे धनुष्यनुं छे प्रमाण जेमनुं; वली मंडल केहेवा छे के बारेगडजोयणुज्जोए के० बार योजन, एक योजन अने अरु एटले आठ योजन ए रीते अनुक्रमे प्रकाशना करनार छे; ते केमके प्रमाणांगुले करी गुफा बार योजन पोहोली छे, तथा एकेका मंडलना वचमां एकेक योजननुं आंतरुं छे, तथा मांडलाथी हेठे तथा उपरे सर्व थइने गुफा आठ योजन उंची छे, तेमाटे पोहोलपणे बार योजन प्रकाश करे छे. अने मंडलने आंतरे एकेक योजन प्रकाश करे छे, तथा वली उंचपणे आठ योजन प्रकाश करे छे एम जाणवुं. तथा बन्ने पासें योजनने आंतरे गोमुत्रिकाने आकारे मांडला करतां एक भींते चउवीश मंडल थाए, अने बीजी भींतें पचीश मंरूल थाए, एम चक्रवर्त्ती बन्नेपासे मली उंगणपचास मंडल करे छे एम जंबु द्दीपपन्नत्तीमांहे वखाण्यो छे. केटलाक आचार्य एम कहे छे जे एकेकि भींतें उंगणपचाश मांडला करेछे तेवारे बन्ने बाजु एकठां गणतां अठाणु मंडल थाए ते विरुध्धार्थ देखाय छे.७५

हवे ते गुफानां नाम कहे छे.

सा तिमिसगुहा जीए ॥ चक्की पविसेइ मज्जखंड तो ॥
उसहं अंकिय सो जी, ए वलइ सा खंडगपवाया ॥ ७६ ॥

अर्थ– सा के० ते सिंधूनदीने पासें तमिसगुहा के० तमिस्रा नामे गुंफा छे, ते जीए के० जे तमिस्रा गुफामांहे थइने चक्की के० चक्रवर्त्ति जे छे ते दक्षणमध्यखंरूथी मज्जखंडतो के० उत्तरभरतना मध्यखंड मांहे पविसेइ के० प्रवेश करे छे, त्यां मध्यखंरूने साधी पाछो वलतां उसहं के० रुषभकूटप्रते अंकिय के० पोतानुं

नाम लखिने जीए के० जे बीजी गंगानदीपासे गुफा छे तेनेविषे वलइ के० मध्यदक्षिण जरतमांहे पाछो वले एटले आवे, साखंडगपवाया के० ते खंरूक प्रपाता नामे गुफा कहियें ॥ ७६ ॥

हवे गुफा उघाडी रेहेवानी स्थिति कहे छे.

कयमालनट्टमालय ॥ सुराउ वड्ढइ निबद्धसलिलाउं ॥
जा चक्की ता चिठ्ठइ ॥ ताउं उग्घडियदाराउं ॥ ७७ ॥

अर्थ– ते गुफा केहेवी छे कयमालनट्टमालयसुराउ के० कृतमाल अने नाट्यमाल नामे बे अधिष्ठायक देवता रखवाला छे जेहनेविषे, एटले तमिस्रागुफानो रखवालो कृतमाल नामे देवता छे. अने खंडकप्रपाता गुफानो रखवालो नाट्यमाल नामे देवता छे, वली ते गुफा केहवी छे? चक्रवर्त्तिनो जे वड्ढइ के० सूत्रधार तेने निबद्ध के० बांध्यो छे, पांखनी रचनाएं करी सलिलाउं के० पाणी जेमनो. वली ते गुफा कहेवी छे. जाचक्की के० ज्यांसुधी चक्रवर्ति जीवे ता के० त्यांसुधी ताउं के० ते गुफाउं छे. तेउग्घडियदाराउं के० उघाडेला छे, कमाड जेमना एहवी थकी चिठंति के० रहे छे. इति गाथार्थ. ॥ ७७ ॥

हवे दक्षिणजरतमांहे अयोध्यानगरीनो परिमाण कहे छे.

बहिखंडंतो बारस ॥ दीहानव विछंका अउज्झपुरी ॥
सालवणावेयड्ढा ॥ चउदहि यसयं चिगारकला ॥ ७८ ॥

अर्थ– बहिखंडंतो के० दक्षिणार्द्ध जरतना मध्यखंडनी वचमां बारसदीहाहा के० बार योजन दीर्घ एटले लांबी अने नवविछडा के० नव योजन पोहोली एहवी अउज्झपुरी के० अयोध्या नामे पुरी एटले नगरी सा के० ते अयोध्यानगरी जे छे ते लवणावेयड्ढा के० लवणसमुद्र अने वैताढ्यथी चउदहियसयं चिगारकला के० एकसो चउद योजन अने उपर अगीआर कलाने आंतरे जाणवी. ते केमके दक्षिणार्द्ध जरतना मध्यखंडनो विस्तार बसें आडत्रीस योजन अने त्रण कला छे. ते मध्येथी अयोध्यानगरीनो विस्तार नव योजन काढीएं तेवारे बसेंने उगणत्रीस योजन अने उपर कला त्रण रहे छे. तेहनुं अर्द्ध एकसो चउद योजन तथा एक योजन उगर्यो तेहनी उगणीश कला करिएं तेनी साथे मूलगी त्रण कला जेलतां बावीश कला थाए, तेहनुं अर्द्ध अगीआर कला थाय, एटले एकसो चौद योजन अने उपर अगीआर कला छे, तेटली लवण-समुद्र अने वैताढ्यने अंतरे अयोध्यानगरी वेगली जाणवी. इति गाथार्थ. ॥ ७८ ॥

हवे मगधादि तीर्थ कहे छे.

चक्किवसनइपवेसे ॥ तित्थडुगं मागहो पजासो य ॥
ताणंतो वरदामो ॥ इह सवे बिडुत्तर सयंति ॥ ७९ ॥

अर्थ– चक्किवसनइपवेसे के० चक्रवर्त्ति ने वसवर्त्ति एवी क्षेत्रनी जे नदी एटले जरत, ऐरवत अने बत्रीश विजय एवं चक्रवर्त्तिनां चोत्रीस क्षेत्र छे. तेहनी जे गंगासिंधू, रक्ता अने रक्तवती जे नदीउं छे, एहने समुद्र-मांहे प्रवेश करतां तथा बत्रीश विजयनेविषे सीतोदा नदी तथा सीता नदीमांहे प्रवेश करतां तित्थडुगं के० बे तीर्थ जाणवा. तीर्थ एटले जे स्थानकनेविषे नदी समुद्रमांहे तथा सीतोदा सीतामां प्रवेश करे ते स्थानक विशेष नदी सागर संगम उत्तम स्थानक कहीएं. ते तीर्थना नाम एक पूर्वदिशिएं मागहो के० मागध, बीजुं पश्चिम दिशिएं पजासो के० प्रजास ए बे नाम तीर्थनां छे; ताणंतर के० ते मागध तथा प्रजास ए बे तीर्थना

वचमा एक वरदामो के० वरदाम एवे नामे तीर्थ छे. ए रीते इह के० आ जंबुद्दीपनेविषे जे चोत्रीश क्षेत्र छे तेमांहे एकेक क्षेत्रे त्रण त्रण तीर्थ गणतां सवे के० सर्वे विडुत्तरसयंति के० एकसो ने बे तीर्थ थाए, माटे आ जंबूद्दीपनेविषे सर्व मलीने एकसोने बे तीर्थ जाणवां.

हवे भरत तथा एरवतमांहे कालचक्रनुं स्वरूप कहे छे.

भरहेरवए छ छ अर ॥ मयवसप्पिणि उसप्पिणीरूवं ॥
परिजमइ कालचक्कं ॥ डुवालसारं सयावि कमा ॥ ८० ॥

अर्थ– भरहेरवए के० भरत तथा ऐरवत क्षेत्रमांहे छछअरमयावसप्पिणीउसप्पिणीरूवं के० छआरें करी अवसर्प्पिणी अने छआरें करी उत्सर्प्पिणी ते रूप डुवालसारंकालचक्कं के० बार आरानुं कालचक्र छे. ते सयावि के० सदाकाल अनादिअनंतपणे पण परिजमइकमा के० अनुक्रमे भ्रमण पामे छे. ॥ ८० ॥

हवे ए बार आरानां नाम कहे छे.

सुसमसुसमा य सुसमा ॥ सुसमडुसमा य डुसमसुसमा य ॥
डुसमाय डुसमडुसमा ॥ कमुक्कमा डुसुवि अरछक्कं ॥ ८१ ॥

अर्थ– प्रथम आरो सुसमसुसमा के० सुखम सुखमा, य के० वली बीजो आरो सुसमा के० सुखमा, त्रीजो आरो सुसमडुसमा के० सुखमडुखमा य के० वली चोथो आरो डुसमसुसमा के० डुखमसुखमा य के० वली पांचमो आरो डुसमा के० डुखमा छठो आरो डुसमडुसमा के० डुखम ए अरछक्कं के० ए छ आरा छे ते अवसर्प्पिणिकालनेविषे कमं के० अनुक्रमे एटले प्रथम सुखमसुखमाथी गणीएं, अने उत्सर्प्पिणी कालें उक्कमा के० अवला एटले डुखमडुखमाथी धुरमांडी गणीएं, एम बारआरा चडता पडता जाणवा, चक्रनी पेठे फिरतां आवे माटे कालचक्र कहीएं. अवसर्प्पिणी ते घटतो काल होए अने उत्सर्प्पिणी ते चडतो काल होए. ॥ ८१ ॥

हवे सागरोपमनुं मान कहेछे.

पुवुत्त पल्लिसमसय ॥ अणुगहणा निठिए हवइ पलिउं ॥
दसकोडिकोडि पलिए ॥ हिं सागरो होइ कालस्स ॥८२॥

अर्थ–पुवुत्तपल्लि के० पूर्वोक्त पल्य एटले प्रथम कह्युं जे असंख्यात रोम अणुए भर्यो जे योजन प्रमाणें पल्य तेमांहेथी समसय के० सोसोवरसें अणुगहणानि ठिए के० एकेक सूक्ष्म खंक काढतां जेटले कालें ते पल्य खाली थाए तेटले काले पलिउं के० पल्योपमनुं कालस्स के० कालमान हवइ के० थाए. दस कोडिकोडि पलिएहिं के० एहवा दस कोडाकोडि पल्योपमेकरी सागरोहोइ के० एक सागरोपम कालनुं मान थाए. सागर एटले समुद्र तेहनी पेठे जेनुं पारपामवुं डुर्लन होय तेणे करी सरखापणुं छे माटे सागरोपम कहीएं. इति गाथार्थ ॥ ८२ ॥

हवे छ आरानुं प्रमाण कहेछे.

सागरचउतिडु कोडा, कोडिमिए अरतिगे नराण कमा ॥
आऊ तिडुइग पलिया ॥ तिडुइगकोसा तणुच्चत्तं ॥ ८३ ॥

अर्थ— सागरचउतिदुकोडाकोडिमिए के० पहिलो आरो चार कोडाकोडी सागरनो अने बीजो आरो त्रण कोडाकोडी सागर प्रमाणें छे, त्रीजो आरो बे कोडाकोडि सागर प्रमाणे जाणवो; अरतिगे के० ए त्रण आराने विषे कमा के० अनुक्रमे करी नराण के० मनुष्योना आउ के० आयुष्य कहेछे. तिदुइगपलिया के० प्रथम आरे त्रण पल्योपमनुं तथा बीजे आरे बे पल्योपमनुं त्रीजे आरे एक पल्योपमनुं ए मनुष्यनुं आयुष्य जाणवुं. हवे शरीरनुं मान कहेछे. तिदुइगकोसातणुच्चत्तं के० प्रथम आराने विषे त्रण कोस उंचां मनुष्यनां शरीर होय. अने बीजे आरे बे कोस त्रीजे आरे एक कोश ए शरीरनुं उंचपणुं जाणवुं.॥ ९३ ॥

हवे त्रण आराने विषे आहारनुं प्रमाण कहेछे.

तिदुइग दिणेहिं तूअरि ॥ वयरामल मित्त मेसिमाहारो ॥
पिठकरंमा दोसय ॥ छप्पन्ना तद्दलं च दलं ॥ ९४ ॥

अर्थ— तिदुइगदिणेहितूअरिवयरामलमित्तमेसिमाहारोएसि के० ए मनुष्योने आहारो के० जे आहारनी इछा थाएछे ते कहेछे. प्रथम आरानेविषे चोथे दिवसे तुअरि प्रमाणे आहारनी वांछा थाय. अने बीजे आरे त्रीजे दिवसे बोर प्रमाणे आहारनी वांछा होय. तथा त्रीजे आरे एकांतरे आमला प्रमाणे आहारनी वांछा होय. हवे शरीरने विषे पांसलीनी संख्या कहेछे. प्रथम आरामाहें पिठकरंमा दोसय छपन्ना के० बसेंने छपन्न पिठकरंम एटले पांसली होय. अने बीजे आरे तद्दलं के० ते पूर्वोक्त पांसलीनुं अर्द्ध एटले एकसोने अठावीस पांसली होय. च के० तथा त्रीजे आरे दलं के० ते पूर्वोक्तनुं अर्द्ध एटले चोसठ पांसलीनी संख्या जाणवी. ॥ ९४ ॥

हवे त्रण आराने विषे अपत्य पालना कहेछे.

गुणवणदिणे तह पनर ॥ पन्नरअहिया अवच्चपालणया ॥
अवि सयलजिया जुयला ॥ सुमणसरूवा सुरगईया ॥ ९५ ॥

अर्थ— गुणवणदिणे के० प्रथम आरानेविषे युगलने प्रसव्या पछी उंगणपचास दिवससुधी ते अपच्चपालणया के० अपत्य एटले छोरु युगल तेहनी प्रतिपालना करे. तह के० तथा प्रकारे बीजे आरे पनरपन्नरअहिया के० पंदर पंदरदिवस अधिक प्रतिपालना जाणवी. ते आवीरीते के, बीजे आरे चोसठ दिवस अपत्यपालना होय. अने त्रीजे आरे उंगणाएंसी दिवससुधी अपत्यपालना जाणवी. तेवारपछी ते युगलनां मातपिता मरण पामे. ए त्रण आरानेविषे अवि के० अपि इति निश्चये सयलजियाजुयला के० समस्त पंचेंद्री जीव ते युगलिया जाणवा. पण ते युगलिक केहवा छे, तो के सुमणसरूवा के० जलुं छे मन जेमने एटले अल्प कषाय छे, तथा सरूवा एटले रूपवंत छे, तथा समचउरंस संस्थान छे तेमाटे सुंदराकार छे. वली ते युगलिक केहवा छे तो के, सुरगईया के० देवताने विषे छे, उपजवुं जेमनुं एटले युगलिया मनुष्य तथा तिर्यंच ते सर्व पोताना आयुष्यथी उंछे आयुष्य प्रमाणे अथवा पोताना आयुष्य प्रमाणेज देवतामांहे जइ उपजे.

हवे ए त्रण आरानेविषे युगलियाने कल्पवृक्ष जे वांछित आपे छे ते बे गाथाएं कहे छे.

तेसि मत्तंग भिंगा ॥ तुडियंगा जोइ दीव चित्तंगा ॥ चित्तरसा मणियंगा ॥
गेहागारा अणियरका ॥९६॥ पाणं जायण पिछण ॥ रविपह दीवपह कुसुम
माहारो ॥ भूसण गिह वच्छासण ॥ कप्पडुमा दसविहा दिंति ॥ ९७ ॥

अर्थ– तेसि के० ते युगलियानेविषे मत्तंग प्रमुख दश जातिना कल्पवृक्ष छे; ते पानक प्रमुख दश प्रकारना वांछित पदार्थ आपे छे ते आवीरीते. अहींयां बे गाथानो अर्थ एकठो सांकळीने कहे छे– मत्तंग के० मत्तंग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते पाणं के० द्राक्ष खारेक प्रमुखना रस सरखा मीठारस आपे, यथा ॥ सरस सुगंध मनोहर विसिठबलविरिय कंतिचयहेऊ ॥ मत्तरसंगडुमेसुउपज्जइ विविहमज्जरसो इति, बीजो भिंगा के० भृंगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते भायणं के० भाजन ते थाली तथा वाटली तथा चरु अने कलश प्रमुख आपे– यथा ॥ भिंगालथालवट्टय कच्चोलय वद्धमाणमाईणि ॥ कंचणरयणमयाइं, जायंतियभायणंगेसु ॥ इति, त्रीजो तुडियंगा के० तुर्यांगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते पिछण के० महावाजित्रसहित बत्रीस बद्धनाटक देखाडे छे यथा ॥ सजलघणगुहिरकलरव, चउभेय विभत्तपवरआउज्जं ॥ जुयलंमियनराणंतुडियंगनरापमाणंति ॥ चोथो जोइ के० ज्योतिरंगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते रात्रिनेविषे पण रविपह के० सूर्यनीपेरे प्रकाश करे छे. यथा ॥ जोईडुम्मणमुवरि ॥ ससिसूराजह वच्चमाणावि ॥ ताणपहावोपहया ॥ निययंछायं विमुंचंति. तथा पांचमो दीव के० दीपांग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते घरनेविषे दीवपह के० दीवानीपरे अजुआलुं करे छे यथा.॥ ससिसूरसरिसतेया ॥ निच्चंचियजगजगंतिबहुविडवा ॥ विविहायदीवियंगा ॥ नासंति तमंधयारंति ॥१॥ तथा छठो चित्तंगा के० चित्रांगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते कुसुम के० पंचवर्ण अने सुगंधिक फूल सहस्रदल कमल माल प्रमुख आपे यथा ॥ वर वउलतिलयचंपय ॥ आसोगपुन्नागनागमाईणं ॥ कुसुमाइंबहुविहाइं ॥ कुसुमंगडुमप्पमाणंति ॥ तथा सातमो चित्तरसा के० चित्ररसा नामे जे कल्पवृक्ष छे ते आहार कहिएं मनोवांछित मिष्टान्न षड्रस भोजन आपे यथा ॥ अठसयखज्जगजुत्तं ॥ चउसठीतहयवंजणवियप्पो उप्पज्जइआहारो ॥ भोयणरुक्केसुरसकलिउं ॥ तथा आठमो मणियंगा के० मणितांग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते भूसणं के० भूषण, तथा आभरण, मुकुट, मुद्रिका, हार, तथा कुंडल अने नेउर प्रमुख आपे यथा ॥ वरहारकडयकुंडल ॥ मउडालंकारनेउराईणं ॥ नियर्यपिभूसणाइ ॥ आभरणडुमेसुजायंति ॥ तथा नवमो गेहागारा के० गेहाकार नामे जे कल्पवृक्ष छे ते गिह के घर सप्तभूमिना पंचभूमिना तथा त्रिभूमिना मनोहर आवास आपे यथा ॥ बहुरयणविनिम्माया ॥ भवणडुमाअठभूमियादिवा ॥ सयणासणसन्निहिया तेएगनिदाहरा विसरिसा ॥ तथा दसमो अणियरका के० अनितांग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते वत्था के० भला वस्त्र तथा देवडुष्यचीर वरपटकूलादि आसन बेसवा योग्य तथा भद्रासन तथा शय्या प्रमुख आपे यथा ॥ खोमडुगह्लयवालय चीणीसुयपट्टमाइआयंच ॥ वत्थाइबहुविहाइं वत्थंगडुमापणाणंति ॥ १० ॥ एयारिसेसुभोग ॥ डुमेसुभुंजंतिजत्थमहुणाइं ॥ सबंगसुंदराइं ॥ बुद्धीनेहाणुरागाइं ॥ ११ ॥ नयपछिवानभिच्चा ॥ नयखुज्जानेयवामणापंगूतयमू यावहिरंधा नडुक्कियानेवदारिद्दा ॥ १२ ॥ समचउरंसंठाणा वलियपलिय विवज्जियायनीरोगा चउसठिलक्खणधरा मणुयादेवाइवसुरूवा ॥ १३ ॥ ताणंचियमहिलाउं वियसियवरकमलपत्तनयणाउं सर्वगसुंदरीउं कोमलससि वयणसोहाउं ॥ १४ ॥ भुजंतिविसयसुक्खं जे पुरिसातह्नभोगभूमिसू कालंचिअइयदीहं तंदाणफलं मुणेयवं ॥१५॥ दसविहाकप्पडुमा के० ए दश जातिना जे कल्पवृक्ष छे ते ए पूर्वोक्त वांछित दश पदार्थ युगलियाने पूरे छे. इति गाथार्थ. ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

हवे सर्व आरानेविषे सामान्यपणे तिर्यंचनां पण आयुष्य कहे छे.

मणुआउसमगयाई ॥ चयाइ हउरंस जाइ अठंसा ॥
गोम इसुट्टखराई ॥ पणंस साणाइ दसमंसा ॥ ९८ ॥

अर्थ– मणुआउसमगयाई के० मनुष्यना आयुष्य सरखा गज, हाथी सिंह अने अष्टापदप्रमुखना आ-

युष्य होए. अने मनुष्यना आयुष्यनो चउरंस के० चोथो भाग हयाइ के० घोडा अने वेसर प्रमुखनां आयुष्य जाणवा. तथा अजाइ के० ढागी अने गाडर तथा सीयाल प्रमुखनुं केटलुं आयुष्य होए? तो के मनुष्यना आयुष्यना अठंसा के० आठमे भागे तेमना आयुष्य जाणवा. गोमइसुट्टखराइ के० गाय, नेंस उंट अने गर्दभ प्रमुख तेमनुं आयुष्य ते मनुष्यना आउष्यनुं पणंस के० पांचमे भागे जाणवुं. तथा साणाइ के० स्वान जे कूतरा प्रमुख तेना आयुष्य ते मनुष्यना आयुष्यने दस मंसा के० दसमे भागे छे. इति गाथार्थ. ए७

इच्चाइ तिरछाण वि ॥ पायं सव्वार एसु सारिछं ॥
तइयारसेसि कुलगर ॥ नयजिणधम्माइउप्पत्ती ॥ एए ॥

अर्थ– इच्चाइतिरछाणविपायं सव्वारएसु सारिछं के० ए तिर्यंचना आयुष्य प्रमुख प्रायें सर्व आरानेविषे ए प्रकारे सरखा होए. तथा तइयारसेसकुलगरनयजिणधम्माइउप्पत्ती–हवे त्रीजा आराने अंते नवकुलकरनी नय एटले नीती ते राजनीति अने सर्व संसार व्यहार तथा जिण धम्माइ के० जिनधर्म आदि शब्दथी वादर अग्निकाय तथा ज्ञान विज्ञान प्रमुख सर्वनी उत्पत्ती थाए इति गाथार्थ. ॥ एए ॥

कालडुगे तिचउछा ॥ रगेसु एगूणनवइपखेसु ॥ सेसग
एसुय सिझं ॥ ति हुंति पढमंतिमजिणिंदा ॥ १०० ॥

अर्थ–कालडुगे के० वे काल ते अवसर्प्पिणी तथा उत्सर्प्पिणीना तिचउछारगेसु के० त्रीजा अने चोथा आरानेविषे एगूणनवइपखेसु के० नेव्यासी पखावाडा पाछला अवसर्प्पिणी कालना जेवारे सेस के० रहे तेवारेपढमंतिमजिणिंदा के० पेहेला तथा अंतिम एटले चोवीसमा तीर्थंकर जे छे ते सिझंति के० सिद्धिपद पामे. अने उत्सर्प्पिणी कालना त्रीजा तथा चोथा आराना नेव्यासी पखवाडा जेवारे गएसु के० जाए तेवारे पेहेला तथा छेला जे चोवीशमां तीर्थंकर ते हुंति के० उपजे.

हवे चोथा आरानुं स्वरूप कहे छे.

बायाल सहस वरसू ॥ णिगकोडाकोडि अयरमाणाए ॥
तुरिए नराउपुव्वा ॥ णकोडितणुकोसचउरंसं ॥ १०१ ॥

अर्थ–बायाल सहस वरिसूणिगकोडाकोडि अयरमाणाए के० बेतालीस सहस्रवरसें उणुं एक कोडाकोडि सागरोपमनुं प्रमाण छे जे आराने विषे एवो जे तुरिए के० चोथो आरो तेहने विषे नराउ के० मनुष्यनुं आयुष्य छे ते पुव्वाणकोडि के० पूर्वकोडि वर्षनुं जाणवुं अने तणु के० शरीरनुं मान छे ते कोसचउरंसं के० कोसनो चोथो भाग एटले पांचसें धनुष्य प्रमाणे जाणवुं. इति गाथार्थ॥१०१॥

हवे पांचमां आरानुं स्वरूप कहे छे.

वरिसेगवीससहस, प्पमाण पंचमरए सगकरुच्चा ॥
तीसहियसया उ नरा ॥ तयंतधम्माइयाणंतो ॥ १०२ ॥

अर्थ– वरिसेगवीससहसप्पमाणपंचमरए के० एकवीस सहस्र वरसनुं प्रमाण पांचमा आरानुं छे ते पांचमा आरानेविषे सगकरुच्चा के० सात हाथ उंचा नरा के० मनुष्य होय उ के० तुपुनःतीसहियसया के०

त्रीसें अधिक सो एटले एकसोने त्रीस वरसना आयुष्य मनुष्यना होए तथा तयंतधम्माइयाणंतो के० ते पांचमा आराने अंते जिनधर्मादि पदार्थनुं पण अंत एटले नाश थशे व्यवहार आचार नीति जाति सर्वनुं अंत आवशे ए वात सिद्धांतमां कही छे. एटला बोल विच्छेद जशे ते कहे छे. यथा ॥ सुयसूरि संघधम्मो ॥ पुवन्हेछिजिही अगणि सायं ॥ निवविमलवाहणो सुह, ममंति तद्धम्म मझन्हे ॥ १ ॥ दुप्पसहो समणाणं फग्गुसिरिहोइ साहुणीणंच सढो नाइल नामा सच्चसिरि सावियाणंच ॥ २ ॥ पुवाए संझाए वोछेछेहोइचरणधम्मस्स मझन्नेरायाणं अवसरणे जायतेयस्स इति गाथार्थ. ॥ १०२ ॥

तेवारपछी शुं थशे ते कहे छे.

खारग्गिविसाईहिं ॥ हाहाभूया कयाइ पुहवीए ॥ खग-
बीयवियङ्काइसु ॥ नाराइबीयं बिलाईसु ॥ १०३ ॥

अर्थ– खारग्गिविसाईहिं के० लवणादिखार तथा अग्नी अने विष ते कालकूटादि तेनी वृष्टि तेणेकरी हाहाभूयाकयाइपुहवीए के० पृथ्वि जे छे ते हाहाकार करशे, तथा खगबीय के० पक्षी जाति प्रमुखनां जे बीज छे ते वियङ्काइसु के० वैताढ्य प्रमुख पर्वतने विषे रहेशे, तथा नराइबीयं के० मनुष्य तथा तिर्यचनां बीज छे ते सर्व बिलाईसु के० बिलादि स्थाननेविषे रहेशे. इति गाथार्थ ॥ १०३ ॥

हवे ते बिल वखाणे छे.

बहुमछचक्कवहनइ ॥ चउक्कपासेसु नव नव बिलाइं ॥
वेयङ्कोभयपासे ॥ चउयालसयं बिलाणेवं ॥ १०४ ॥

अर्थ– वेयङ्कोभयपासे के० वैताढ्यना बे पासानेविषे बहुमछचक्कवहनइचउक्कपासेसु के० घणा छे माछलां ज्यां वली चक्क के० शकट जे गाडुं तेनुं चक्र तेहनी धारा सरखो छे, वह के० प्रवाह जेहनो एहवी जे गंगा अने सिंधू तथा रक्ता अने रक्तवती नामे जे नइ के० नदी तेहना बे तटनेविषे नवनवबिलाइं के० नव नव बिल ते गुफासरखा जाणवा. एटले दक्षिणभरतमांहे बे नदीना तट चार छे. अने उत्तरभरतमांहे बे नदीना तट चार छे, ते सर्व मलीने आठ तट छे, ते एकेकतटे नव नव बिल गणिएं, तेवारे बहुत्तर बिल थाय. एम ऐरवतनेविषे पण बहुत्तर बिल छे, ते सर्व एकठा करीएं तो जंबूद्वीपनेविषे चउयालसयंबिलाणेवं के० एकसोने चुमालीस बिल जाणवा ॥ १०४ ॥

हवे छठा आराने विषे मनुष्यादिकनुं जे स्वरूप छे ते बे गाथाए करी कहे छे.

पंचमसमछारे ॥ दुकरुच्चा वीसवरिस आउनरा ॥
मछासिणो कुरूवा ॥ कूरा बिलवासि कुगइगमा ॥ १०५ ॥

अर्थ–पंचमसमछारे के० एकवीस सहस्र वरस प्रमाणे पांचमा आरासरखो जे छठो आरो छे. तेहने विषे दुकरुच्चा के० बे हाथ उंचा शरीर अने वीसवरिस आउनरा के० वीश वरस छे आयुष्य जेमनुं एहवा मनुष्य होए. पण ते मनुष्य कहेवा होय ते कहे छे. मछासिणो के० मछनो छे आहार जेमने तथा कुरूवा के० कुत्सित एटले माठुं छे, रूप जेमनुं एवा छे. वली केहेवा छे, कुरा के० निर्दय छे परिणाम जेमनां वली केहेवा छे. बिलवासि के० बिलनेविषे रहेनारा छे. छे. कुगइगमा के० नरक तिर्यचरूप दुर्गतिनेविषे गमन एटले जावुं छे, जेमनुं एवा छे. ॥ १०५ ॥

वली पण छठ्ठा आराना मनुष्यनुं स्वरूप कहे छे.

निल्लज्जा निवसणा ॥ खरवयणा पियसुयाइ ठिइरहिया ॥
थीउ छवरिसगब्भा ॥ अइदुहप्पसवा बहुसुया य ॥ १०६ ॥

अर्थ- निल्लज्जा के० निर्लज्जा एटले लज्जारहित छे, तथा निवसणा के० वस्त्ररहित छे, एटले पशुनीपेठे नग्न फिरे छे. तथा खरवयणा के० कठोरवचनना बोलनार छे. तथा पियसुयाइठिइरहिया के० पितापुत्रनी जे स्थिति तेणे करी रहीत छे, एटले आ पिता, ए पुत्र, ए स्त्री, ए बहिन, इत्यादि व्यवहार नथी. एटले तिर्यंचनी पेरे विवेक रहित छे. तथा छठ्ठा आरानेविषे थीउछवरिसगब्भा के० स्त्री छे ते छ वरसनी गर्भ धारण करे छे. अइदुहप्पसवा के० पण अतिदुःखे प्रसव करे छे. य के० वली ते स्त्री छे ते बहुसुया के० घणा छे सुत के० छोरु जेने एहवी स्त्रीयो छे. ॥ १०६ ॥

इय अरछक्केण वस ॥ प्पिणित्ति उस्सप्पिणी वि विवरीया ॥
वीसंसागरकोडा, कोडीउ कालचक्कंमि ॥ १०७ ॥

अर्थ- इयअरछक्केण के० ए पूर्वोक्त छ आरा तेणे करी अवसप्पिणित्ति के० अवसर्प्पिणी काल होए अने तेने विवरीया के० विपरित ते अवला गणीएं तेवारे उस्सप्पिणीवि के० उत्सर्प्पिणीकाल पण थाए. त्यां अवसर्प्पिणी ते प्रथम आराथी घटतो काल होए अने उत्सर्प्पिणी ते प्रथम आराथी चढतो काल होए, माटे अवसर्प्पिणी तथा उत्सर्प्पिणीना बार आराना कालचक्कंमि के० कालचक्रनेविषे वीसंसागरकोडाकोडीउ के० वीस कोडाकोडि सागरोपम थाए. इतिगाथार्थ. ॥ १०७ ॥

हवे चार क्षेत्रनेविषे चार आरानुं सरखापणुं कहे छे.

कुरुदुगि हरिरम्मयदुगि ॥ हेमवएरणवइदुगि विदेहे ॥
कमसो सया वसप्पिणि ॥ अरयचउक्काइसमकालो ॥ १०८ ॥

अर्थ-कुरुदुगि के० देवकुरु तथा उत्तरकुरु ए बे क्षेत्रनेविषे तथा हरिरम्मयदुगि के० हरिवर्ष तथा रम्यक ए बे क्षेत्रनेविषे तथा हेमवएरणवइदुगि के० हेमवत तथा एरण्यवत ए बे क्षेत्रनेविषे तथा विदेहे के० पूर्वविदेह अने पश्चिमविदेह क्षेत्रनेविषे ए चार क्षेत्रना युगलनेविषे कमसो के० अनुक्रमे करी सया के० सदाकाले अवसप्पिणिअरयचउक्काइसमकालो के० अवसर्प्पिणिकालना चार आरानो प्रथम काल जाणवो. ते केम? अवसर्प्पिणी कालनो पेहेलो आरो सुखमसुखमा तेहना धुरनुं जेहवो काल होए तेहवो काल सदैव देवकुरु अने उत्तरकुरु ए बे कुरुक्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ दोसुविकुरुसुमणुआ इपल्लपरमाउणोतिकोसुच्चा ॥ पिठकरंडसयाइं दोछप्पन्नाइमणुआणं ॥ १ ॥ सुसमसुसमाणुजावं अणुभवमाणाणवज्जगोवणया अउणापन्नदिणाइ अठ्ठमभत्तस्सआहारो ॥ २ ॥ एम बीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हरिवर्ष तथा रम्यक ए बे क्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ हरिवासरम्मएसु ॥ आउपमाणंसरीरमुस्सेहो पलिउवमाणिदुन्निउ दुन्नीकोसुस्सियाजणिया ॥ ३ ॥ छठ्ठस्सयआहारो चउसठ्ठिदिणाणुपालणातेसिं पिठ्ठिकरंडाणसयं अठावीसयमुणेयव्वं ॥ ४ ॥ वली त्रीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हेमवंत तथा एरण्यवतमांहे होए. यथा ॥ गाउयमुच्चापलिउवमाउणो वज्जरिसहसंघयणो हेमवएरणवए अहंमिदनरा मिहुणवासी ॥ ५ ॥ चउसठ्ठिपिंडयाणि मणुआणीतेसिमाहारो भत्तस्सयचउछस्सय अउणासिदिणाणवच्चपालणया ॥ ६ ॥

तथा चोथा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो महाविदेहक्षेत्रनेविषे सदा जाणवो. यथा ॥ पंचसुजर-हेरवएसु तहयविदेहेसु पंचदशसंखा ॥ जणियाउकम्मजूमीसुतीसपुणजोगजूमीसु ॥ ३ ॥ हेमवयंहरिवासं उत्तरकुरुतहयदेवकुरुलामा रम्मयएरणवयं एयाउंजोगजूमीउं. ॥ १०८ ॥

हवे चार वैताढ्यनुं स्वरूप बे गाथाए करी कहेछे.

हेमवएरणवए ॥ हरिवासे रम्मए य रयणमया ॥ सद्दा
वइ वियडावइ ॥ गंधावइ मालवंतरका ॥ १०९ ॥ चउ
वट्टवियड्ढा सा, इ अरुण पउम प्पजास सुरवासा ॥ मू-
लुवरि पिहुत्ते तह ॥ उच्चत्ते जोयणं सहसं ॥ ११० ॥

अर्थ-हेमवएरणवए के० हेमवंत अने ऐरण्यवत तथा हरिवासे के० हरिवर्ष क्षेत्र य के० वली रम्मए के० रम्यकक्षेत्र ए चार क्षेत्रनेविषे रयणमया के० सर्वरत्नमय एहवा सद्दावइ के० शब्दापाती तथा वियडावइ के० विकटापाती अने गंधावइ के० गंधापाती तथा मालवंतरका के० माल्यवंत ए नामे चउवट्टवियड्ढा के० चार वृतवैताढ्य अनुक्रमे जाणवा. ए वृतवैताढ्य केहेवा छे. तोके साइ के० स्वाति तथा अरुण के० अरुण तथा पउम के० पद्म तथा प्रजास एहवानामे देवताना आवास छे, जेमनेविषे एवा छे. तेमां शब्दापाति वैताढ्यनेविषे स्वातिदेव वसेछे. तथा विकटापाती वैताढ्यनेविषे अरुणदेव अने गंधापाति वैताढ्यनेविषे पद्मदेव तथा मालवंत वैताढ्यतनेविषे प्रजासदेव वसेछे. एम अनुक्रमे जाणवा. हवे ए वृतवैताढ्यनो परिमाण कहेछे. मूलुवरि के० मूलनेविषे तथा उपर जे शिखर छे तेहनेविषे जोयणंसहसंपिहुत्ते के० सहस्र योजन पहोला छे, तह के० तथा प्रकारे उच्चत्ते के० उंचपणे पण सहस्र योजन जाणवा. इति गाथार्थ. ॥ १०९ ॥ ११० ॥

हवे जंबूद्वीपना मध्यनेविषे जे मेरुपर्वत छे, ते मेरुनुं स्वरूप कहे छे.

मेरू वट्टो सहस्स॥ कंदो लक्कूसिउं सहसउवरिं ॥ दसगु-
णजुवि तं सनवइ ॥ दसिगारंसं पिहुल मूले ॥ १११ ॥

अर्थ-मेरुवट्टो के० मेरुपर्वत छे ते कनकमय वाटलो जाणवो. तथा सहस्सकंदो के० सहस्र योजननो कंद एटले मूल सहस्र योजनपृथ्वीमांहे छे, तथा लक्कुसिउं के० लाख योजन उंचो छे. अहींआ ए जावार्थ छे जे सहस्र योजननो कंदछे अने उपर नवाणु सहस्र योजननुं उंचपणुं छे. एरीते कंदसहित लाख योजन उंचो छे. तथा सहसउवरिं के० उपर एटले शिखरनेविषे सहस्र योजन पिहुल के० विस्तीर्ण छे, तं के० ते सहस्र योजनने दसगुण के० दशवार गुणतां दस सहस्र थाए, तो दस सहस्र योजन जुवि के० पृथ्वीने विषे पिहुल के० पोहोलोछे. वली मेरु केहेवोछे तंसनवइ के० ते दससहस्र योजनने नेवुयं सहित करी उपरे दसिगारंसं के० योजनना अगीआर जाग करिए तेवा दस जाग एटले दस सहस्र नेवु योजन अने उपर एक योजनना अगीआर जागमांहेला दसजाग एटलो मूलथी हेठो कंदनेविषे पोहोलोछे ॥ १११ ॥

हवे मेरुना त्रण कंरु एटले जाग तेहनुं स्वरूप कहेछे.

पुढवुवल वयर सक्कर ॥ मयकंदो उवरि जाव सोमणसं ॥
फलिहंक रयय कंचण ॥ मउय जंबूणउं सेसो ॥ ११२ ॥

अर्थ– पुढवुंवलवयरसक्करमयकंदो के० पृथ्वी एटले माटी अने उपल एटले पाषाण तथा वयर के० वज्ररत्न तथा सक्कर के० कांकरा ए चार पदार्थनो मेरुनो कंद जाणवो. एटले एक सहस्र योजननो पहेलो भाग थयो. तथा उवरि के० पृथ्वी थकी उपर जावसोमणसं के० यावत् सोमनसनामा वन सुधी फलिहंकरयय कंचणमउय के० स्फाटिक रत्न तथा अंकरत्न तथा रूपुं तथा कांचन एहनो मेरु छे. ते त्रिसठ सहस्र योजन प्रमाणछे, ए बीजो भाग जाणवो. सेसो के० शेष त्यांथी उपर छत्रीश सहस्र योजन जे छे ते जंबूणउ के० जंबूनद एटले रक्तवर्णकनकनो त्रीजो भाग जाणवो. ए मेरुना त्रण भाग कह्या. इति गाथार्थ. ११२

तदुवरि चालीसुच्चा ॥ वट्टा मूलुवरि बार चउ पिहुला ॥
वेरुलिया वरचूला ॥ सिरिभवणपमाण चेइहरा ॥ ११३ ॥

अर्थ– तदुवरि के० ते लाख योजन प्रमाणना उंचा मेरुपर्वत उपरे चालीसुच्चा के० चालीस योजननी उंची अने वट्टा के० वर्तुल तथा मूलुवरिबारचउपिहुला के० मूलनेविषे बार योजन पोहोली अने उपर चार योजन पोहोली तथा वेरुलिया के० वैडुर्य नामे जे नीलारत्न तेनी वर के० प्रधान चूला के० चूलिकाछे. ते वली चूलीका केहवीछे, सिरिभवणपमाणचेइहरा के० श्रीदेवीना भवन सरखा चैत्यग्रह एटले जिनभवन तेणेकरि महाशोभितछे. इति गाथार्थ. ॥ ११३ ॥

हवे मेरु उपरे चूलिकाना मूलने विषे पंडकवन वखाणे छे.

चूलातलाउ चउसय ॥ चउणउए वलयरूव विक्खंभं ॥
बहुजल कुंड पंडग, वणं च सिहरे सवेइयं ॥ ११४ ॥

अर्थ– चूलातलाउ के० चूलीकाना तलाथकी सिहरे के० मेरु शिखरनेविषे चउसयचउणउएवलयरूवविक्खंभं के० चारसें चोराणुं योजन परिमाण वलयनुं विष्कंभ छे जेहनुं, तथा बहुजलकुंड के० घणु छे पाणि जेहनेविषे एहवे कुंडे करी सहित एहवुं पंडगवणं के० पंडक नामे वन छे. वली ते वन केहवुं छे, तो के सवेइयं के० वेदिकाए करी सहित छे. इति गाथार्थ. ॥ ११४ ॥

ते पंडक वनने विषे जिनभवननी अने प्रासादनी स्थिति कहे छे.

पन्नास जोयणेहिं ॥ चूलाउ चउदिसासु जिणभवणा ॥
विदिसि सक्कीसाणं ॥ चउवाविजुया य पासाया ॥ ११५ ॥

अर्थ–चूलाउ के० चूला थकी चउदिसासु के० चार दिशिने विषे पन्नास जोयणे हिं के० पचास योजन, वेगला जिणभवणा के० चार जिनभवन छे. तथा सविदिसिसक्कीसाणं के० पोतपोतानी विदिसिनेविषे सौधर्मेंद्र तथा ईशानेंद्र छे. तेमना पासाया के० प्रासाद छे. पण ते प्रासाद केहेवा छे तो के प्रत्येक प्रासाद चउवाविजुया के० चार वावडिए युक्त एटले सहित छे. ॥ १०५ ॥

हवे ते जिनभवन तथा प्रासादनां प्रमाण कहे छे.

कुलगिरिचेइहराणं ॥ पासायाणं चिमे समट गुणा ॥
पणवीस रुंद दुगुणा ॥ यामाउ इमाउ वावीउ ॥ ११६ ॥

अर्थ– कुलगिरिचेइहराणंसम के० कुलगिरिना जिनभवन सरखा पंडगवनमांहें चैत्य जाणवा, जेम कुल-

गिरिना चैत्य छे, ते पचास योजन लांबा अने पचीस योजन पोहोळा छे अने छत्रीस योजन उंचा छे तेम मेरुना पंकगवनने विषे पण एहवा चैत्य जाणवा. च के० वळी इमे पासाया के० आ मेरुना प्रासाद जे छे ते अठ्गुणा के० कुळगिरिना प्रासादथी आठगुणा मोटा जाणवा. ते केमके कुळगिरिना प्रासाद एकसो पचीस कोश समचउरंस लांबा पोहोळा छे, अने बसेंने पचाश कोस उंचा छे. तो एकसो पचीस कोशने आठगुणा करिए तेवारे एक सहस्र कोश थाए, तेहना बसेंने पचाश योजन थाय एटला ए लांबा पोहाला छे. हवे उंचपणाना बसेंने पचास कोश छे तेहने आठगुणा करिए तो बे सहस्र कोस थाए, तेहना योजन करिए तो पांचसें योजन थाय एटला उंचा ए प्रासाद जाणवा. एहवा चार प्रासाद विदिशिने विषे छे. हवे वावडी वखाणे छे. पणवीस रुंदड्गुण के० पचीस योजन पोहोळी अने तेथी बमणी पचास योजन लांबी एहवी चार वावडी जाणवी. इशान कूणथी दक्षिणावर्त्त चार चार वावडीनां जे नाम छे ते कहे छे. पुंका, पुंकप्रजा, रक्ता अने रक्तवती ए चार वावडी छे ते ईशान कूणे छे. अने क्षीररसा, इक्षुरसा, अमृतरसा, अने वारुणीरसा ए चार वावडी छे ते अग्निकूणे जाणवी. तथा शंखोत्तरा, शंखा, शंखावर्त्ता अने वला-हका ए चार वावडी. नैर्कत्य कूणे छे. तथा पुष्पोत्तरा, पुष्पवती, सुपुष्पा अने पुष्पमालिनी ए चार वावडी छे ते वायु कूणे जाणवी. ए सोळ वावडीना नाम जाणवा. ए विदिशिना चार प्रासादनी चारे दिशे एकेकी वावडी छे, ए रीते सोळ वावडीयो छे. इति गाथार्थ ॥ ११६ ॥

हवे जिनजवन बाहेर जे चार शिला छे ते वखाणे छे.

जिणहर बहिदिससि जोयण ॥ पणसय दीहद्धपिहुल चउ उच्चा ॥
अद्धससिसमा चउरो ॥ सियकणग सिला सवेइया ॥ ११७ ॥

अर्थ—जिणहरबहिदिसिजोयणपणसयदीहद्धपिहुल चउउच्चा के० जिनजवननी बाहेरनी दिशिने विषे पांचसें योजननी दीर्घ एटले लांबी अने अढीसें योजन पोहोळी तथा चार योजन उंची अने अद्धससि-समा के० अर्द्ध चंद्रमाने आकारे एवी चउरो के० चार शिला छे. वळी केहवी छे ? सियकणगसिला के० स्वेत कनकनी शिला छे, तथा सवेइया के० मनोहर वेदिकासहित छे. ॥ ११७ ॥

हवे पूर्वोक्त जे शिला तेहने उपर जे सिंहासन छे तेहनुं प्रमाण कहे छे.

सिलमाणठ सहस्सं ॥ समाण सीहासणेहिं दोहि जुया ॥
सिलपंकु कंबलार ॥ त्त कंबलापुव्व पछिमउ ॥ ११८ ॥

अर्थ—सिलमाण के० सिलानुं मान जे उंचपणुं तथा लांबपणुं तथा पहोळपणुं तेने अठसहस्संसमाण के० आठ सहस्रजागे वेचतां जे जाग आवे ते प्रमाणे एकेकी सिला उपर सीहासणेहिंदोहिं के० बेबे सिंहासन छे तेणे करी जुया के० युक्त एहवी पंकुकंबलारत्तकंबला के० पंकुकंबला तथा रक्तकंबला एहवे नामे बे सिल के० सिला छे. तेमां पुव के० पूर्वदिशिनेविषे पंकुकंबला नामे सिला छे, तथा पछिमउ के० पश्चिम दिशिनेविषे रक्तकंबला नामे सिला छे. इति अक्षरार्थ. हवे विस्तारार्थ कहे छे. ते सिलानुं लांबपणुं पांचसें योजन छे, तेने आठ स-हस्र जागें वेचतां पांचसें धनुष्य आवे तो सिंहासन पांचसें धनुष्य लांबा छे, तथा सिलानुं पोहोळपणुं अ-ढीसें योजन छे ते आठ सहस्र जागे वेचतां अढीसें धनुष्य लाजे तो सिंहासन अढीसें धनुष्य पोहोळा छे, तथा सिला चार योजन उंची छे, तो चार योजनने आठसहस्र जागे वेचतां चार धनुष्य लाजे तो सिंहा-सन चार धनुष्य उंचा छे. एहवा बे सिंहासन एकेकी सिलाउपरे छे. इति गाथार्थ. ॥ ११८ ॥

जामुत्तराउ ताउं ॥ इगेगसिंहासणाउ अइपुव्वं ॥ चउसु-
वि तास नियासण, दिसिजवजिणमज्जणं होइ ॥ ११९ ॥

अर्थ– ते सिलानेविषे जामुत्तराउताउं के० दक्षिण अने उत्तर दिशे इगेगसिंहासणाउ के० एकेक सिंहासन जाणवुं. तेना नाम ते शिलाना नामनेविषे अइपुव्वं के० अतिशब्द छे ते पूर्वे जोडवुं ते केम? दक्षिण दिशे अतिपांडुकंबला नामे शिला छे, अने उत्तरदिशे अतिरक्तकंबला नामे शिला छे. ए बे शिलाउंउपरे एकेकुं सिंहासन छे. तासुचउसुवि के० ते चार शिलानेविषे नियासणदिसि जवजिणमज्जणं एटले नियासण के० निजासन ते आपआपणा सन्मुख जे दिसि छे. तेनेविषे जव के० उत्पन्न थया एवा जे जिण के० तीर्थंकर माहाराज तेमनुं मज्जणं के० स्नात्रमहोत्सव होइ के० थाए. पूर्व अने पश्चिम दिशिनी जे शिला छे ते दक्षिण तथा उत्तरदिशि लांबी छे, अने पूर्व तथा पश्चिमदिशि पोहोली छे. तथा दक्षिण अने उत्तरदिशिनी जे शिला छे ते पूर्व तथा पश्चिमदिशि लांबी छे. अने दक्षिण तथा उत्तरदिशि पोहोली छे. तथा चंद्रमानी आकृतिनुं जे वक्रपणुं छे ते माहेली दिशिनेविषे लेखविएं. अहींयां पूर्वपश्चिम महाविदेहक्षेत्रनेविषे समकाले चार तीर्थंकर उपजे तेहना समकाले महोत्सव थवा माटे पूर्व अने पश्चिमना चार सिंहासन छे. ते कह्यां. तथा जरत अने ऐरवतनेविषे समकाले बे तीर्थंकर जन्म पामे. तेमाटे दक्षिण तथा उत्तरदिशिनेविषे बे सिंहासन छे ते कह्यां. इति गाथार्थ. ॥ ११९ ॥

हवे शिखरथी हेठल सोमनस वन वखाणे छे.

सिहरा छत्तीसेहिं ॥ सहसेहिं मेहलाइ पंचसए ॥ पिहुलं
सोमणसवणं ॥ सिलविणु पंडगवण सरिछा ॥ १२० ॥

अर्थ– सिहरा के० मेरुना शिखरथी छत्तीसेहिंसहसेहिं के० छत्रीस सहस्र योजन हेठल आविएं तेवारे पंचसए के० पांचसें योजन पिहुल के० पोहोली एहवी मेहलाइ के० मेखला छे ते मेखला वलयने आकारे छे, ते मेखलानेविषे सोमणसवणं के० सोमनस नामे वन छे, पण ते वन कहेवुं छे, तोके–सिलविणुपंडगवणसरिछ्छ के० चारशिलाविना पंडकवन सदृश छे एटले पंडकवननीपेठे चारदिशिनेविषे चार जिनजवन छे, अने विदिनेविषे चार प्रासाद छे, ते चार प्रासाद जे छे ते एकेका प्रासादनेकेके चार चार वावडी छे. पण जिनजवन आगल चार शिला नथी. हवे ते पूर्वोक्त वावडीनां नाम कहे छे. सुमना, सौमनसा, सौमनस्या, अने मनोरमा, ए चार वावडि ईशान कूणे छे, तथा उत्तरकुरा, देवकूरा, वारिषेणा अने सरस्वती ए चार वावडी अग्निकूणे छे. तथा विशाला, मणिजद्रा, अजयसेना अने रोहिणी ए चार वावडी नैर्ऋत्य कुणे छे. तथा जद्रोत्तरा, जद्रा, सुजद्रा अने जद्रवती ए चार वावडी वायुकूणे छे. ए सोल वावडीयोना नामनुं आंतरुं सोमनसवनने विषे जाणवुं. अपर सर्व पंडकवननी पेठे छे. ॥ १२० ॥

हवे जिहां सोमनसवन छे. तिहां मेरुनुं पोहोलपणुं कहे छे.

तब्बाहिरि विक्खंजो ॥ बायालसयाहि इुसयरि जुयाइं ॥
अठे गारसजागा ॥ मज्जे तं चेव सहसूणं ॥ १२१ ॥

अर्थ– तव्वाहिरिविक्खंजो के० ते सोमनसवनसंबंधी जे बाहेरना बे छेडा एटले पूर्व पश्चिम अथवा दक्षिणउत्तर दिशिनुं मध्यअंतरलेविषे मेरुनुं विष्कंज छे ते कहे छे. बायालसयाहिइुसयरिजुयाइं अठे गारसजागा

के० चार सहस्र बसेंने बहुत्तर उपर अगीआरिआ आठ भाग एटलो विष्कंभ जाणवो. तेहनुं परिधि तेर सहस्र पांचसेंने अगीआर योजन उपर अगिआरीआ छ भाग एटलो बाहिरनो परिधि होय. मज्झेतं चेवस हसूणं के० सोमनसवननेविषे मांहेली परिधि अंतर एक सहस्र योजन उणुं जाणवुं. केमके ते सोमनसवननुं पोहोलपणुं जे छे तेमांथी पांचपांचसें योजन बे पासना जेवारे काढिएं तेवारे मांहेनुं विष्कंभ त्रणसहस्र बसे-ने बहुत्तेर योजन उपर अगीआरीआ आठ भाग होय. तेहनुं परिधि दशसहस्र त्रणसेने ओगणपचाश योजन उपर अगीआरिआ बे भाग जाणवुं. हवे विष्कंभ जाणवानी परे कहे छे. मेरुनो मध्यविस्तार जिहांवांछिएं ते स्थानके मूलगी जेटला योजन उंचुं होए तेटला योजन अगीआर भागें वेचतां जे भाग आवे ते मूलगा-विस्तार मांहेथी काढतां जे उगरे तेटलो विष्कंभ जाणवो. ते आवी रीते जे समभूतलथी त्रेसठ सहस्र यो-जन उंचुं सोमनसवन छे, तेने अगीआर भागे वेचतां पांच सहस्र सातसेंने सत्तावीस योजन अने उपर त्रण कला आवे ते मूलनुं विस्तार दश सहस्र योजन छे, तेमांथी काढीएं ते आवी रीते के प्रथम सहस्र मांहेथी एक योजन लेइ तेहना अगीआर भाग करी तेमांथी त्रण कला काढीएं तेवारे दशसहस्रमांहे नव-सहस्र नवसे नवाणु योजन अने उपर अगीआरिआ आठ भाग रहे तेमांहेथी पूर्वला सत्तावन्नसे सत्तावीश योजन काढीएं तेवारे चार सहस्र बसे बहुत्तेर योजन अने उपर अगीआरीआ आठ भाग रहे तेटलुं मे-रुनुं विष्कंभ सोमनसवननी बाहेरनी परिधिनेविषे जाणवुं. एम नंदनवननेविषे पण करण जाणवो. ॥१२१॥

हवे नंदनवन वखाणे छे.

तत्तो सढ्ढसठी ॥ सहसेहिं नंदणंपि तह चेव ॥ नवरं भवण पासायं ॥ तरठदिसि कुमरिकुडावि ॥ १२२ ॥

अर्थ– तत्तो के० ते सोमनस वनथी हेठल सढ्ढसठीसहसेहिं के० साडाबासठ सहस्र योजन नीचे नं-दनवन जाणवुं. नंदणं पितहचेव के० ते नंदनवन पण तेमज एटले सोमनसवननी पेठे तेना सहश चेव के० निश्चे जाणवुं. नवरं के० एटलुं विशेष छे. जे भवण पासायंतरठ के० जिनभवन अने प्रासाद तेहना आठ आंतरानेविषे दिसिकुमरिकूडावि के० दिक्कुमारिकाना आठ कूट छे ते कूट पांचसें योजन उंचा जाणवा. अने नवमुं बल कूट छे ते सहस्र योजन उंचुं छे माटे सहस्रांक मध्ये गण्युं छे. ते कूटनुं स्थान विशेष सि-द्धांतथी जाणवुं. ए दिक्कुमारिका समभूतलथी एक सहस्र योजन उंची छे अने कूट उपरे भवनमांहे वसे छे. तेमाटे उर्ध्व लोकवासिनी कहिएं तेहनां नाम कहे छे. मेघंकरी, मेघवती, सुमेघा, मेघमालिनी, सुवत्सा, वत्समित्रा, बलाका अने वारिषेणा, ए आठ कुमारीका जाणवी. तिहां जे वावडी छे तेनां नाम कहे छे नं-दोत्तरा, नंदा, सुनंदा अने नंदवर्द्धनी ए चार वावडी इशान कूणे छे. तथा नंदिषेणा, अमोघा, गोस्तूपा अने सुदर्शना ए चार वावडी अग्नि कूणे छे. तथा भद्रा, विशाखा, कुमुदा अने पुंकरकीणी ए चार वावडी नैर्ऋत्य-कूणे छे. तथा विजया, वैजयंती, जयंती अने अपराजिता ए चार वावडी वायु कूणे छे. ॥ १२२ ॥

सौमनसवननीपेठे नंदनवन प्रदेशनेविषे गिरिविस्तार कहे छे.

नवसहस नवसयाइं ॥ चउपन्ना छच्चिगारभागाय ॥ नं-दणबहिविरकंभो ॥ सहसूणो होइमझंमि ॥१२३॥

अर्थ– नवसहस के० नव सहस्र अने नवसयाइं के० नवसें चउपन्ना के० चोपन्न योजन उपरे छच्चिगार भागा के० अगीआरिआ छ भाग एटलो नंदणबहिविरकंभो के० नंदनवननेविषे बाहिरनी दिशिनुं विष्कंभ

जाणवो. अने तेहनुं परिधि एकत्रीस सहस्र चारसें अने ठगणाएंसि योजन ए वाहिरनुं परिधि छे. तथा नंदनवनने मज्झमि के० मांहेनुं परिधिनुं विष्कंज ते पूर्वोक्त विष्कंजथी सहसूणो के० एक सहस्र योजने ठंणो जाणवो, एटले आठ सहस्र नवसेंने चोपन्न योजन उपरे अगीआरीआ छ जाग जाणवो. तथा तेहनुं परिधि अठावीस सहस्र त्रणसेंने सोल योजन उपर अगीआरिआ आठ जाग ए मांहेनो परिधि जाणवो. ॥१२३॥

हवे जद्रशाल वन वखाणे छे.

तदहो पंच सएहिं ॥ महियलि तह चेव जद्दसालवणं ॥
नवरंमिह दिग्गयच्चिय ॥ कूमा वण विछरंतुझ्मं ॥ १२४ ॥

अर्थ– तदहो के० ते नंदनवनथी हेवुं पंचसएहिं के० पांचसें योजन महियलि के० समजूतल पृथ्वीने-विषे तहचेव के० तेमज एटले नंदनवननी पेठेंज जद्दसालवणं के० जद्रसालनामे वन जाणवुं. नवरं के० ए-टलुं विशेष छे जे इह के० आ जद्रशाल वननेविषे जे जिनजवन अने प्रासादना जे आठ आंतराछे तेने विषे हाथीने आकारे आठ करिकूट छे, ते दिग्गज के० दिग्गजकूट कहेवाय छे. ए जद्रशाल वनने विषे मेरुनी चारदिशि ते सीतोदा तथा सीताने प्रवाहे रुंधी छे. तेमाटे नदीना तट उपरे जिनजवन छे, अने गजदं-तगिरिनीपासे प्रासाद छे. अने जिनजवन तथा प्रासादने वच्चे दिग्गजकूट एटले आठ करिकूट छे. हवे ति-हां जे वावडी छे तेमनां नाम कहे छे, पद्मा, पद्माजा, कुमुदा अने कुमुदाजा ए चार वावडी इशान कूणे छे. तथा उत्पलगौमा, नलिना, उत्पलोज्वला अने उत्पला ए चार वावडी अग्नि कूणे छे. तथा भृंगा, भृंगिनी, जलमजा अने वज्रा ए चार वावडी नैर्कत्य कूणे छे. तथा श्रीकांता, श्रीमाता, श्रीमंदा अने श्रीनिलया ए चार वावडी वायुकूणे जाणवी. तथा वणविछरंतुझ्मं के० ए जद्रशाल वननुं जे चारदिशि विस्तार छे, ते आगली गाथाए कहे छे. ॥ १२४ ॥

बावीससहस्साइं ॥ मेरुउ पुवउ य पच्छिमउ ॥ तं
चाडसीविहत्तं ॥ वणमाणं दाहिणुत्तरउ ॥ १२५ ॥

अर्थ– मेरुउ के० मेरुपर्वत थकी पुवउयपच्छिमउ के० पूर्व अने पश्चिमदिशे जद्रशाल वननी वाहिरनी दिशिनुं विष्कंज वावीस सहस्साइं के० वावीस सहस्र योजन होय. तंचाडसीविहत्तं के० ते वावीस सहस्र योजनने अठ्यासी जागे वेचतां वसेंने पचास योजन लाजे तो एटलो दाहिणुत्तरउ के० दक्षिण अने उत्तर दिशिनेविषे वणमाणं के० जद्रशाल नामे जे वन छे, तेना विस्तारनुं प्रमाण जाणवुं.॥ १२५ ॥

हवे गजदंत गिरि वखाणे छे.

छवीससहस चउसय ॥ पणहत्तरि गंतु कुरुनइपवाया ॥
उजउ वि निग्गया गय ॥ दंता मेरुम्मुहा चउरो ॥ १२६ ॥

अर्थ–कुरुनइपवाया के० कुरुक्षेत्रनी जे नदी सीतोदा तथा सीता तेहनुं प्रपात के० पडवा नीकलवानुं स्थानक जे जीजी तिहांथी गंतु के० जइने छवीस सहस चउसयपणहत्तरि के० छवीस सहस्र चारसेंने पंचोत्तेर योजन उजउवि के० वे पासे मेरुम्मुहा के० मेरुपर्वत साहामां चउरो के० चार गयदंता के० गजदंत गिरि छे. ते निषध तथा नीलवंत पर्वतमांहेथी निग्गया के० नीकल्या छे, ते गजदंता हाथीना दांतने आकारे देखाए छे माटे एने गजदंत गिरि कहियें. ॥ १२६ ॥

हवे गजदंत गिरिनी स्थिति तथा वर्ण अने नाम कहे छे.

अग्गेयाइसु पयाहि, णेण दिसासु सियरत्तपियनीला ॥
जासोमणस विज्जुपह ॥ गंधमायण मालवंतरका ॥ १२७ ॥

अर्थ-अग्गेयाइसु के० अग्नि कूणथी आदि एटले धुरमांडीने पयाहिणेण के० प्रदक्षिणावर्त्त गणतां दिसासु के० चार दिशीने विषे अनुक्रमे चार गजदंत गिरी छे. तेमां सिय के० उज्वलवर्णो गजदंतगिरि अग्निकूणे छे, अने नैर्कृत कूणे रत्त के० रक्तवर्णो गजदंत गिरि छे, तथा वायुकूणे पिय के० पीत एटले पीले वर्णो गजदंतगिरि छे, तथा इशान कूणे नीला के० नीलवर्णो गजदंतगिरि छे, हवे अनुक्रमे अग्निकूणथी उज्वला गजदंतगिरि प्रमुख चार गजदंताना नाम कहे छे. पेहेलो अग्निकूणे सोमनस, बीजो नैर्कृत्य कूणे विद्युत्प्रज, त्रीजो वायुकूणे गंधमायण के० गंधमादन तथा चोथो इशानकूणे मालवंतरका के० माल्यवंत नामे गजदंतगिरि जाणवो. ॥ १२७ ॥

हवे अधो लोके दिक्कुमारिका ज्यां रहे छे ते स्थानक कहे छे.

अहलोगवासिणीउ ॥ दिसाकुमारीउ अठ एएसिं ॥
गयदंतगिरिवराणं ॥ हिठा चिठंति जवणेसु ॥ १२८ ॥

अर्थ-अहलोगवासिणीउ के० अधोलोकने विषे वसनारी जे अठदिसाकुमारीउ के० आठ दिक्कुमारिका छे ते एएसिंगयदंत गिरिवराणं के० एगजदंतगिरिना नीचे जे जवणेसु के० जवन छे ते जवनने विषे चिठंति के० ते दिक्कुमारिका रहे छे. ए रहेवाना स्थानकनुं सामान्यपणुं कह्युं. हवे विशेषपणे तेमणे रहेवाना जे स्थानक छे, ते ज्ञानवंत गुरुना वचनथी जाणवां. तथा जोगंकरा, जोगवती, सुजोगा, जोगमालिनी, सुवत्सा, वत्समित्रा, पुष्पमाला अने अनंदिता ए तेमनां नाम जाणवां. ॥ १२८ ॥

हवे गजदंतगिरिनुं उंचपणुं तथा पहोलपणुं कहे छे.

धुरि अंते चउ पणसय ॥ उच्चत्ति पिहुत्ति पणसयाऽसिसमा ॥
दीहत्ति इमे ठकला ॥ दुसयनवुत्तरसहसतीसं ॥ १२९ ॥

अर्थ-इमे के० ए चार जगदंत गिरि ते धुरि के० ज्यां कुलगिरि थकी नीकल्या छे. त्यां नीलवंत निषधनीपरें चउसय के० चारसें योजन उच्चत्ति के० उंचा छे, तथा अंते के० अंतने विषे मेरुने ज्यां मल्या छे, त्यां पणसय के० पांचसें योजन उच्च के० उंचा छे, अने मूलने विषे पणसयपिहुत्ति के० पांचसें योजन पोहोला छे, अने अंते के० छेडे तोअसिसमा के० तरवारनी धारनी पेठे अंगुलने असंख्यातमे जागें पोहोला छे; तेमाटे असि एटले जे तरवार ते सदृश छे. तथा ते गजदंतगिरिनुं लांबपणुं सहसतीसं के० त्रीस हजार अने दुसय के० बसेंने नवुत्तर के० नव योजन अने उपर ठ कला के० ठ कला एटलुं छे, ए चार गजदंतगिरिनुं दीर्घपणुं कह्युं तथा ते बे गजदंतगिरि लांबपणें जेवारे एकठा करीएं तेवारे कुरुक्षेत्र धनुष्यने आकारे छे, ते धनुष्यनुं पृष्ट कहिए बाहेरनुं पुंठनुं जाग अर्द्धचंद्राकारनुं थाए, तेहना योजन साठ सहस्र चारसेंने अढार तथा उपर कला बार एटले कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट थाए, सीतोदा तथा सीतानदीनी पचास योजन प्रमाण पोहोली जे जीज्ञी छे, ते थकी छवीससहस्र चारसेंने पंचोतेर योजन बे पासे वेगला गजदंतगिरि छे, ते बे पासे एटला वेगला छे, माटे छवीस सहस्र चारसेंने पचोतेर योजन छे. तेने बमणा

करी जीजीनो विस्तार पचास योजनमांहे जेलता त्रेपन्न सहस्र योजन कुरुक्षेत्रनी जीवा थाए. जीवा एटले धनुष्यनी पणछ तेसरिखी माटे जीवा कहिएं. इति गाथार्थ ॥ १२ए ॥

हवे कुरुक्षेत्रना मध्यजागनुं पहोलपणुं कहे छे, मध्यजागना पोहोलपणाने इखु कहिएं. ते केम के इखु एटले तीर तेनुं जे ठाम तेने इखु कहिएं ते कहे छे.

तागं तो देवुत्तर ॥ कुराउ चंदद्धसंठियाउ डुवे ॥
दससहस विसुद्धमहा ॥ विदेहदलमाणपिहुलाउं ॥ १३० ॥

अर्थ– तागंतोदेव के० ते गजदंत गिरिमध्ये मेरुपर्वत थकी दक्षिणदिशिनेविषे देवकुरुक्षेत्र छे, अने मेरुथी उत्तरदिशिनेविषे उत्तरकुराउं के० उत्तरकुरुक्षेत्र छे, डुवे के० ए बे युगलियाना क्षेत्र छे, ते चंदद्धसंठियाउं के० अर्द्धचंद्रमाने आकारे रह्यां छे, अने दशसहसविसुद्ध के० दश सहस्र योजनें रहित जे महाविदेह क्षेत्रनुं पिहुलाउं के० विस्तार तेनो दलमाण एटले अर्द्ध करतां जेटला योजन थाए तेटला योजन कुरुक्षेत्रना मध्यजागनुं पोहोलपणुं जाणवुं. ते केम ? तोके महाविदेह क्षेत्रनो विस्तार तेत्रीस सहस्र छसेंने चोरासी योजन अने उपर चार कला छे; तेमांहेथी मेरुनुं विष्कंज दश सहस्र योजन काढिएं तेवारे तेवीस सहस्र छसेंने चोरासी योजन अने उपर चार कला उगरे; तेहनुं अर्द्ध अगीआर सहस्र आठसेंने बेताळीस योजन उपर कला बे एटलो विष्कंज कुरुक्षेत्रना मध्यजागनेविषे जाणवो. ॥ १३० ॥

हवे कुरुक्षेत्रना गिरि कहे छे.

नइपुवावरकुले ॥ कणगमया बल समा गिरी दो दो ॥
उत्तरकुराउ जमगा ॥ विचित्तचित्ता य इयरीए ॥ १३१ ॥

अर्थ– नइपुवावरकूले के० नदी जे सीतोदा तथा शीता तेमना पूर्व अने पश्चिमदिशें जे बे तट तेहनेविषे कणगमया के० कनकमयी एहवा तथा बलसमा के० बलकूट छे ते समा एटले सरखा सहस्र योजन उंचपणुं छे अने सहस्र योजन मूलें विस्तार तथा पांचसें योजन उपर शिखरनेविषे विस्तार छे जेमनो एहवा गिरिदोदो के० बे बे पर्वत छे. ते उत्तर कुराउ के० उत्तर कुरुक्षेत्रने विषे जमगा के० जमक एवेनामें बे पर्वत छे, अने विचित्तचित्तायइयरीए के० देवकुरुक्षेत्रने विषे शीतोदा नदीना पूर्वदिशिना तटने विषे विचित्रनामे कनकगिरि छे, अने पश्चिम दिशिना तटने विषे चित्रनामे कनक पर्वत छे. ॥ १३१ ॥

हवे कुरुक्षेत्रनी नदीना द्रह वखाणे छे.

नइवह दीहा पण पण ॥ हरया डुडुदारया इमे कमसो ॥
निसहो तह देवकुरू ॥ सूरो सुलसो य विज्जुपहो ॥ १३२ ॥

अर्थ–नइवहदीहा के० नदीना प्रवाहने विषे दीर्घ एटले लांबपणुं छे जेमनुं एहवा पण पण के० पांच पांच हरया के० द्रह एकेका कुरुक्षेत्रने विषे छे, वली ते द्रह केहेवा छे डुडुदारया के० दक्षिण अने उत्तर दिशे बे बे छे बारणा जेमने विषे एहवा पांच द्रह छे, तेना नाम छे ते इमे के० आ कमसो के० अनुक्रमे कहे छे. एक निसहो के० निषध तह के० तथा बीजो देवकुरू, त्रीजो सूरा के० सूरः, य के० वली चोथो सुलसो के० सुलस अने पांचमो विज्जुपहो के० विद्युत्प्रज एपांच द्रह देवकुरुक्षेत्रमांहे शीतोदानदीना जाणवा. इति गाथार्थ ॥ १३२ ॥

हवे शीता नदीना पांच ड्रहनां नाम कहे छे.

तह नीलवंत उत्तर, कुरुचंदे रवय मालवंतो त्ति ॥
पउमदहसमा नवरं ॥ एएसु सुरा दहसनामा ॥१३३॥

अर्थ– तह के० तेमज नीलवंत, उत्तर कुरु, चंदे के० चंद्र एरवय के० एरवत अने मालवंतोत्ति के० मालवंत इति ए पांच उत्तर कुरुक्षेत्रमांहे शीतानदीना ड्रह जाणवा. ए ड्रहनां नाम विद्धड्रह कहियें. ए सर्व ड्रह छे ते पउम दहसमा के० पद्मड्रह सरखा सहस्र योजन लांबा अने पांचशे योजन पोहोला अने दस योजन ऊंडा जाणवा. नवरं के० एटलुं विशेष छे जे एएसु के० ए ड्रहने विषे जे सुरा के० अधिष्ठायक देव छे ते दहस नामा के० पोतपोताना ड्रहने नामे तेमनां नाम छे. ॥ १३३ ॥

हवे कुलगिरि, जमलपर्वत, पांचड्रह अने मेरु एहना सात आंतरा कहे छे.

अडसय चउतिस जोय ॥ णाइं तह सेगसत्तज्ञागाउ ॥
इक्का रसयकलाउ ॥ गिरिजमलदहाण मंतरयं ॥ १३४ ॥

अर्थ– अडसय के० आठसें अने चउतिस जोयणाइं के० चोत्रीस योजन तह के० तथा प्रकारे सेगसत्त ज्ञागाउ छे० एक कलाना सात ज्ञाग करीएं, एहवे एक ज्ञाग सहित इक्कारसयकलाउ के० अगीआर कला एटलुं कुलगिरि, जमलपर्वत, पांच ड्रह तथा मेरुनो प्रत्येके अंतर जाणवो. ते केम देवकुरुनुं विस्तार अगीआर सहस्र आठसें बेतालीश योजन अने बे कला छे; ते मांहेथी यमलपर्वत अने पांच ड्रह तेणे रुंधेला जे छ सहस्र योजन छे ते काढिएं तेवारे अठ्ठावनसें बेतालीस योजन अने कला बे वधे; ते सात ज्ञागे वेचतां आठसे चोत्रीस योजन आवे, शेष चार उगरे ते उंगणीसवार गणीएं तेवारे छहुत्तेर कला आए. तेनीसाथे मूलगी बे कला एकठी करतां अठ्ठोत्तर कला आए. ते वली सात ज्ञागे वेचता उंगणीसी अगीआर कला आवे वली एक कला उगरे तेहना सात ज्ञाग करिए तेहनुं सातश्यो एक ज्ञाग अने अगीआर कला एटलुं कुलगिरि तथा जमलपर्वत तथा ड्रह पांच तथा मेरुनुं अंतर जाणवुं. ॥ १३४ ॥

हवे कांचनगिरिनी स्थिति वखाणे छे.

दहपुवावर दस जो ॥ यणेहिं दस दस वियड्ढकुडाणं ॥
सोलसगुणप्पमाणा ॥ कंचणगिरिणो ड्डुसय सवे ॥ १३५ ॥

अर्थ– दहपुवावरदसजोयणेहिं के० ड्रहथकी पूर्व अने पश्चिमदिशे दस योजननी वेगलाइएं एकेकड्रहना बंने पासानेविषे दसदसकंचणगिरिणो के० दस दस कंचनगिरि जाणवा. ते कंचनगिरि केहेवा छे? तोके वियड्ढकूडाणं के० वैताढ्यनाकूटथी सोलसगुणप्पमाणं के० सोलगुणा मोटा छे, एहवा कंचनगिरि जंबूद्वीपने विषे सवे के० सर्वे ड्डुसय के० बसें जाणवा. ते केम? देवकुरू तथा उत्तरकुरुना दश ड्रह छे ते एकेक ड्रहने बे पासे दश दश गुणतां वीश थाय. ते वीशने दशवार गुणतां बसें पूरा थाय. वैताढ्यना कूटथी कंचनगिरि जे छे ते सोलगुणा मोटा छे ते यंत्रथी जाणवा.

हवे जंबूवृक्ष वखाणे छे.

उत्तरकुरुपुवद्धे ॥ जंबूणय जंबूपीढमंतेसु ॥ कोसड्ड
गुच्चं कमि व ॥ ड्डमाण चउवीसयगुण मज्झो ॥ १३६ ॥

अर्थ– उत्तरकुरुपुव्वद्धे के० उत्तरकुरुक्षेत्रना पूर्वदिशिना अर्द्धनेविषे जंबुणय के० रक्तवर्ण कनकनुं जंबूपीढ के० जंबूवृक्षनुं पीठ जाणवुं. ते पीठ केहवुं छे? तोके– अंतेसु के० छेडानेविषे कोसदुगुच्चं के० बे कोस समभूतलथी उंचुं छे. तिहांथी कमि के० अनुक्रमें वड्ढमाण के० वधतु वधतुं मझे के० मध्यभागे चउवीसगुणं के० चउवीसगुणुं छे; एटले मध्यभागे बार योजन उंचुं ए उंधा एटले उलटा सरावने आकारे पीठ जाणवुं. इति गाथार्थ. ॥ १३६ ॥

वली तेहज पीठ वखाणे छे.

पणसयवट्टपिहुत्तं ॥ तं परिखित्तं च पउमवेईए ॥
गाउ दुगे गुच्चपिहु ॥ त्त चारुचउदारकलियाए ॥ १३७ ॥

अर्थ– ते पीठ केहवुं छे? तोके–पणसयवट्टपिहुत्तं के० पांचसें योजन वर्तुल तथा पोहोलुं छे. तं के० ते पीठ छे ते सर्व पउमवेईए के० पद्मवरनामे जे वेदिका छे, तेणिएं परिखित्तं के० विट्युं छे. ते वेदिका केहवी छे गाउदुगेगुच्च के० बे कोश उंचा अने एक कोश पोहोला एहवा चारु के० मनोहर जे चउदार के० चार बारणा तेणे करी कलियाए के० सहित छे. ॥ १३७ ॥ इति गाथार्थ.

तंमझे अडविछर ॥ चउच्च मणिपीढियाइ जंबूतरू ॥
मूले कंदे खंधे ॥ वरवयरारिठ्ठवेरुलिउं ॥ १३८ ॥

अर्थ– तंमझे के० ते पीठिकाना मध्यभागे अडविछर के० आठ योजन छे विस्तार जेनो एटले पहोली छे, तथा चउच्च के० चार योजन उंची एहवी जे मणि पीढियाइ के० मणिमयपीठिका तेहनेविषे जंबूतरु के० जंबूवृक्ष छे. ते जंबूवृक्षनी मूले के० मूलनेविषे जे जटा छे ते वरवयर के० प्रधान जे वज्ररत्न ते मयी छे. तथा कंदे के० मूलथी उपर जे कंद ते अरिठ के० श्यामवर्णरत्न तेहनुं छे. तथा खंधे के० जंबूवृक्षनी जे डाल ते वेरुलिउं के० वैडुर्यरत्न एटले नीलवर्ण रत्न तेहनी छे. ॥ १३८ ॥

तस्स य साह पसाहा ॥ दलाय विंटाय पल्लवा कमसो ॥
सोवन्नजायरूवा ॥ वेरुलितवणिज्जजंबूणया ॥ १३९ ॥

अर्थ– तस्स के० ते जंबूवृक्षनी साह के० शाखा एटले मोटी डाल अने पसाहा के० प्रशाखा एटले लघुशाखा ते न्हानी डाल तथा दला के० पत्र य के० वली विंटा के० वीट ते पत्रना मूल य के० वली पल्लव के० नवांकूरा ते नवा उगतां पत्र ए कमसो के० अनुक्रमें सोवन्न के० सुवर्ण तथा जायरूवा के० जातरूप ते कांइक धवलवर्ण कनक, तथा वेरुलिय के० वैडुर्यरत्न तथा तवणिज्ज के० तपनीय एटले तपावेलुं सुवर्ण तथा जंबूणया के० रक्तसुवर्णना जाणवा. एटले जंबूवृक्षनी मोटी शाखा छे ते पीलावर्णनुं कनक ते संबंधी छे, तथा जे लघु शाखा छे ते पूर्वे जातरूप कह्युं जे कांइक धोलुं कनक तेहनी छे, तथा जंबूवृक्षना जे पत्र छे वैडुर्यरत्नना एटले नीलारत्नना छे, तथा पत्रना विंट छे ते पूर्वोक्त तपनीयसुवर्ण सरखा महातेजवंत छे, तथा जे पल्लव छे ते जंबूनद एटले रक्तसुवर्ण तेहना छे. ॥ १३९ ॥

सो रययमयपवालो ॥ रायथविडिमो य रयणपुप्फफलो ॥
कोसडुगं उव्वेहो ॥ थुडसाहा विडिमविक्खंभो ॥ १४० ॥

अर्थ— सो के० ते जंबूवृक्ष केहवुं छे रययमयपत्तालो के० रूपामयी छे नवां प्रवाल एटले पत्र जेहनेविषे. वली केहवुं छे. रायंयवक्मिो के० रूपानी वक्मि एटले मध्यजागनी वचेनी मोटी छे काल जेहनी. वली केहवुं छे. रयणपुप्फफलो के० सर्व फलफूल रत्नमय छे जेहना. वली जंबूवृक्ष केहवुं छे कोसडुगंउवेहो के० वे कोश जूमिमध्ये उंरूपणे जाएो छे तथा थुरु के० थरूनेविषे तथा साहा के० मोटी शाखानेविषे तथा विडिम के० मध्यजागे जे मूल शाखा छे, तेहनेविषे बे कोशनुं विरकंजो के० पोहोलपणुं जाणवुं. ॥ १४० ॥ इति गाथार्थ.

थुडसाहवडिमदीह, त्ति गाउए अठ पनर चउवीसं ॥ सा-
हा सिरिसमजवणा ॥ तम्माण सचेइयं विडिमं ॥ १४१ ॥

अर्थ— थुडसाहवडिम के० ते जंबूवृक्षनुं थड तथा शाखा तथा वडिम एटले मूलगी उंची काढी जे मध्यजागनी मोटी डाल ते लांबपणे अनुक्रमे गाउएअठ दिहत्ति के० आठ कोश थडनी डाल लांवी छे तथा शाखा एटले चार दिशे चार मोटी जे डाल जे थडनी शाखा थकी नीकली छे त्यां थकी पन्नर के० पन्नर कोश लांबी छे तथा वडिम के० मध्यजागनी मूलगी लांवी डाल उंची छे ते चउवीस के० चोवीश कोश लांबी छे. ए चार दिशिनी चार शाखानेविषे सिरिसमजवणा के० श्रीदेवीना जवनसरखा चार जवन जाणवा. तथा तम्माणसचेइयंवडिमं के० ते श्रीदेवीना जवन सदृश जे पाचमी वडिमं के० मोटी चोवीश कोशनी डाल छे ते उपर जिनजवन जाणवुं. ॥ १४१ ॥

पुव्विल्लि सिज्ज तिसु आ ॥ सणाणि जवणेसु णाढियसुरस्स ॥
सा जंबू बारसवे ॥ इयाहि कमसो परिक्खित्ता ॥ १४२ ॥

अर्थ— पुव्विल्लिसिज्जं के० पूर्वदिशीनी शाखाना जवननेविषे जंबूद्वीपनो अनाह्वित नामे जे अधिष्टायक देव तेने सुवानीसिज्जा छे, तथा तिसुजवणेसु के० शेष जे त्रण जवन छे तेनेविषे आसणाणि के० बेसवायोग्य सिंहासन छे, ते कोना छे तो के अणाढियसुरस्स के० अनादृत छे नाम जेनुं एहवो जे जंबूद्वीपनो अधिष्टायक देव छे, तेना छे, तथा सा के० ते जंबूवृक्षनी जे पीठीका छे, ते बारसवेइयाहिं के० बार वेदिकाए करी कमसो के० अनुक्रमे परिक्खित्ता के० वींटेली छे. ॥ १४२ ॥

दहपउमाणं जंवि, ढरं तु तमिहावि जंबूरुरकाणं ॥
नवरं महयरियाणं ॥ ठाणे इह अग्गमहिसीउ ॥ १४३ ॥

अर्थ— दहपउमाणं के० पद्मद्रहना कमलनुं जे परिवार तथा जंविठरं के० जे पद्मद्रहनो विस्तार पूर्वे कह्यो छे. तमिहावि के० तेम अहींआं पण जंबूरुरकाणं के० जंबूवृक्षनो जे परिवार तेपण तेमज जाणवो. एटले अहीआं पण बीजा लघु जंबूवृक्षनो परिवार जाणवो. नवरं के० एटलुं विशेष छे जे तिहां जे चार महत्तरिका देवी कही छे ते महयरियाणंठाणे के० तेमहत्तरिकाने स्थानके इह के० अहीआं अग्गमहिसिउ के० अग्रमहिषी जाणवी. ॥ १४३ ॥ इति गाथार्थ.

कोस डुसएहि जंबू ॥ चउदिसिं पुव्वसालसमजवणा ॥
विदिसासु सेस तिसमा ॥ चउवाविजुया य पासाया ॥१४४॥

अर्थ— जंबू के० जंबूवृक्षने चउदिसिं के० चारदिशे कोसडुसएहिं के० बसें कोशे पुव्वसालसमजवणा के०

पूर्वदिशिनी शाखा सरखा जवन जाणवा. एटले ए जावार्थ जे जवन जे चैत्यगृह ठे ते चार दिशिनेविषे जंबूवृक्षथकी वसें कोशें दूर ठे तथा विदिसासु के० विदिशिनेविषे सेसतिसमा के० वीजी त्रण डालनेविषे जेवा जवन ठे तेवा विदिशिनेविषे चउवाविजुया के० चार वावडिएं सहित पासाया के० चार प्रासाद जाणवा. ॥१४४॥

ताणंतरेसु अड जिण, कुमा तह सुरकुराइ अवरके ॥
राय यपीढे सामलि ॥ रुक्को एमेव गरुलस्स ॥ १४५ ॥

अर्थ– ताणंतरेसु के० ते जिनजवन तथा प्रासादना आठ अंतरनेविषे अडजिणकूडा के० जिनजवने सहित आठ कूट जाणवा. पण ते कूट केहवा ठे? तो के वार योजन मूलें विस्तार ठे अने चार योजन शिखरे विस्तार ठे तथा आठ योजन उंचा एवा आठ कूट ठे. ते तरुकूट कह्या ठे. तह के० तथा प्रकारे सुरकुराइ के० देवकुरुक्षेत्रना अवरके के० पश्चिमदिशिना अर्द्धनेविषे रायययपीढे के० रूपनीपीठिकानी उपर सामलिरुक्को के० शाल्मलीवृक्ष ठे ते गरुलस्स के० गरुलदेवताने वसवायोग्य जाणवो. एवमेव के० एहनो पण विस्तार एज जंबूवृक्षनी पेठे जाणवो.॥ १४५ ॥

हवे महाविदेहमांहे वत्रीस विजय वखाणे ठे.

वत्तीस सोल बारस ॥ विजया वरकार अंतरनईओ ॥
मेरुवणाओ पुवा ॥ वरासुकुलगिरिमह नयंता ॥ १४६ ॥

अर्थ– वत्तीस के० वत्रीस तथा सोल के० सोल अने वारस के० वार ए सर्व अनुक्रमे विजया के विजय तथा वरकार के० वक्षस्कार पर्वत अने अंतरनईओ के० अंतरनदी जाणवी. एटले वत्रीस विजय तथा सोल वक्षस्कार पर्वत अने वार अंतरनदी जाणवी. ते मेरुवणाओ के० मेरुना जद्रशालवन थकी पुवावरासु के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनेविषे कुलगिरिमहनयंता के० प्रथम वे विजय पठी वे वक्षस्कारपर्वत वली वे विजय तेवार पठी वे अंतरनदी वली वे विजय एम अनुक्रमे एकेकीदिशे सोलविजय तथा आठ वक्षस्कार पर्वत तथा ठ अंतरनदी थाय. ते वेपासाना एकठा करिएं त्यारे वत्रीस विजय तथा सोल वक्षस्कार पर्वत अने वार अंतर नदी थाय. ॥ १४६ ॥ इति गाथार्थ.

हवे वत्रीस विजयना पोहोलपणानुं प्रमाण कहे ठे.

विजयाण पिहुत्ति सग, ठ जाग वारुत्तरा डुवीससया ॥
सेलाणं पंचसए ॥ सवेइ नइ पन्नवीससयं ॥ १४७ ॥

अर्थ–डुवीससया के० वावीससें अने वारुत्तरा के० वार योजन उपर एक योजनना अठ के० आठ जाग करिएं तेहवा सग के० सात जाग एटलुं विजयाणपिहुत्ति के० एकेका विजयनुं पोहोलपणुं जाणवुं. तथा सेलाणं के० वक्षस्कार पर्वत जे ठे ते पंचसए के० पांचसें योजन पोहोला ठे. तथा सवेइनइपन्नवीससयं के० सर्व जे अंतरनदी ठे ते एकसोने पचीस योजन पोहोली ठे. हवे ए विजयादिनुं पोहोलपणुं जाणवानो उपाय लखे ठे. चउपन्न सहस्रयोजन जूमि, मेरु अने जद्रशालवने रुंधी ठे, तथा चार सहस्र योजन जूमी, वक्षस्कारपर्वतोए रुंधी ठे, तथा सातसेंने पचास योजन जूमिना अंतरनदीए रुंध्या ठे, तथा पांच सहस्र आठसें चुमालीस योजन जूमी, वे वन मुखे रुंधीठे. ए सर्व योजन एकठा करिएं तेवारे चोसठ सहस्र अने पांचसें चोराणु योजन थाय. ए एक लक्ष योजन प्रमाण जे जंबू द्वीप ठे, तेमांहेथी काढीएं.

तेवारे पांत्रीश सहस्र चारसें ने छ योजन उगरे. हवे अहींआ विजयनुं परिमाण कांढीएं छैएं तेमाटे उगरया जे पांत्रीस सहस्र अने चारसें छ योजन ते सोल विजय छे माटे सोल जागे वेहेंचीएं तेवारे बावीससें अने बार योजन लाजे अने उपर चउद योजन उगरे, तेना प्रत्येक योजनना आठ जाग करिएं तेवारे एकसोने बार जाग थाएं. ते सोल जागे वेचतां आठीआ सात जाग लाजे एटले एकेक विजयनुं परिमाण बावीससें ने बार योजन उपर आठीआ सात जाग एटलुं जाणवुं. ॥ १४७ ॥

हवे विजयादिकनुं लांबपणुं कहे छे.

सोलससहस्स पण सय ॥ बाणउया तह य दो कलाउ
य ॥ एएसिं सव्वेसिं ॥ आयामो वणमुहाणं च ॥ १४० ॥

अर्थ– सोलससहस्स के० सोल सहस्र अने पणसय के० पाचसेंने बाणउया के० बाणु योजन तहय के० तेमज दोकलाउय के० बेकला उपर एटलुं एएसिंसव्वेसिं के० ए सर्व विजय तथा वक्षस्कार तथा अंतर नदी जे छे ते सर्वनुं आयामो के० लांबपणुं जाणवुं. च के० वली शीतोदा तथा शीताने अंते पूर्व तथा पश्चिम दिशे जे वणमुहाणं के० चार वनमुख छे, तेहनुं पण एटलुं लांबपणुं जाणवुं. ॥ १४० ॥

हवे वक्षस्कारनुं उंचपणुं कहे छे.

गयदंत गिरिवुच्चा ॥ वक्कारा ताणमंतरनईणं ॥ वि-
जयाणंच जिहाणा, इमालवंता पयाहिणाउ ॥ १४ए ॥

अर्थ– ते वक्षस्कार पर्वत गयदंतगिरिवुच्चा के० गजदंत गिरिनीपेरे उंचा छे, जेम गजदंतगिरि कुलगिरिने समीपे चारसें योजन उंचा छे छेहेडे मेरुपर्वतनी पाशे पांचसें योजन उंचा छे, तेम ए वक्षस्कार पण कुलगिरिने समीपे चारसें योजन उंचा छे,अने छेहेडे शीतोदा तथा शीताने समीपे पांचसें योजन उंचा छे. हवे वक्कारातामणं तरनईणंविजयाणंच के० सोल वक्षस्कार पर्वतना तथा बार अंतरनदिना अने बत्रीस विजयना अजिहाणाइ के० नाम कहे छे. ते सर्व मालवंता के० माल्यवंत नामे जे गजदंतगिरि छे, ते थकी पयाहिणाउ के० दक्षिणावर्त्ते जाणवा. ॥ १४ए ॥

हवे अहींआं प्रथम सोल वक्षस्कारनां नाम कहे छे.

चित्ते य बंजकूडे ॥ नलिणी कूडे य एगसेले य ॥
तिउडे वेसमणे वि य ॥ अंजण मायंजणे चेव ॥ १५० ॥
अंकावइ पम्हावइ ॥ आसीविस तह सुहावहे चंदे ॥
सूरे नागे देवे ॥ सोलस वक्कारगिरिनामा ॥ १५१ ॥

अर्थ– एक चित्र,बीजुं ब्रह्मकूट, त्रीजुं नलिनीकूट, चोथुं एकशेल कूट, य के० वली पांचमुं त्रिकूट, छठुं वैश्रमण, अहींआ विय ए शब्द पादपूरणार्थे छे. सातमुं अंजन, आठमुं मातंजन, चेव पदपूरणार्थे छे. १५० नवमुं अंकापाति, दशमुं पद्मापाति अगीआरमुं आशीविष, तह के० तथा बारमुं सुखावह, तेरमुं चंद्र, चउदमुं सूर, पंदरमुं नाग, अने सोलमुं देव, ए सोल वक्षस्कार गिरिनां नाम जाणवां. ॥ १५१ ॥

हवे बार अंतर नदीनां नाम कहे छे.

गाहावइ दाहावइ ॥ वेगवई तत्त मत्त उम्मत्ता ॥ खीरोय ॥
सीय सोया ॥ तह अंतो वाहिणी चेव ॥ १५२ ॥
उम्मी मालिणि गंभी, रमालिणी फेणमालिणी चेव ॥
सवत्थवि दस जोयण ॥ उंडा कुंडप्पवाएया ॥ १५३ ॥

अर्थ-ग्राहवति, द्रहवति, वेगवति, तप्ता, मत्ता, उन्मत्ता, खीरोदा, शीतस्रोता, तथा अंतर्वाहिणी, चेव पदपूरणार्थे छे ॥ १५२ ॥ उन्मीमालिनी, गंभीरमालिनी, फेनमालिनी चेव पदपूर्णार्थे जाणवुं. एवा नामे बार अंतर नदी जाणवी. ते धुरे तथा छेहेडे सवत्थवि के० सर्व नदिउं पण दस जोयण उंडा के० दश योजन प्रमाण उंडा जे कुंडप्रवा के० नीलवंतने नीचे छ कुंड छे. तथा निषेधने नीचे पण छ कुंड छे, ते थकी उद्भव एटले निकली एवी एया के० ए बार अंतर नदी ते कुंडने नामेज जाणवी. जेम ग्राहवंत कुंड थकी ग्राहवती नदी निकली. ए रीते नदीने नामे कुंडनां नाम जाणवां, अहींआं नदीनी देवीनो द्वीप प्रमुख जे विशेष प्रकार छे ते सर्व रोहितांशाने परिमाणे जाणवो. ॥ १५३ ॥

हवे बत्रीश विजयनां नाम चार अनुष्टुप् छंदे करी कहे छे.

कच्छो सुकच्छ य महा, कच्छो कच्छावई तहा ॥ आवत्तो मं-
गलावत्तो ॥ पुक्कलो पुक्कलावई ॥ १५४ ॥ वच्छो सुवच्छो य
महा, वच्छो वच्छावई विया ॥ रम्मो य रम्मऊं चेव ॥ रम-
णी मंगलावई ॥ १५५ ॥ पम्हो सुपम्हो य महा, पम्हो प-
म्हावई तहा ॥ संखो नलिण नामा य ॥ कुमुदो नलिणाव-
ई ॥ १५६ ॥ वप्पोसुवप्पो य महा, वप्पो वप्पावई विय ॥
वग्गू तहा सुवग्गू य ॥ गंधिलो गंधिलावइ ॥ १५७ ॥

अर्थ- एक कच्छ, बीजो सुकच्छ, त्रीजो महाकच्छ, चोथो कच्छावर्त तथा प्रकारे पांचमो आवर्त्त, छठो मंगलावर्त्त, सातमो पुष्कल, आठमो पुष्कलावति, ॥ १५४ ॥ नवमो वच्छ, दशमो सुवच्छ, अगीआरमो महा-वत्स, बारमो वच्छावर्त्त, विय शब्द पदपूर्णार्थे छे. तेरमो रम्य, चौदमो रम्यक, चेव के निश्चे पंदरमो रम-णि, सोलमो मंगलावती, ॥ १५५ ॥ सत्तरमो पद्म अढारमो सुपद्म, उंगणीशमो महापद्म वीशमो पद्मावती तो के० तेवार पछी एकवीशमो शंख, बावीशमो नलिन एवे नामे विजय छे. त्रेवीशमो कुमुद, चोवीशमो नलिनावती, ॥ १५६ ॥ पचीशमो वप्र, छवीशमो सुवप्र, सत्तावीशमो महावप्र अठावीशमो वप्रावती, विय शब्द पद पूरणार्थे छे. उंगणत्रीशमो वल्गु, तहा के० तथा प्रकारे त्रीशमो सुवल्गु, एकत्रीशमो गंधिल अने बत्रीशमो गंधिलावति ॥ १५७ ॥

हवे वली गाथा छंद कहे छे.

एए पुव्वावर गय, वियड्ढ दलियत्तिनई दिसिदलेसु ॥
जरकुपुरीसमाउं ॥ इमेहिं नामेहिं नयरीउं ॥ १५८ ॥

अर्थ—एएपुवावरगय के० ए कच्छादिक बत्रीश विजय जे छे ते पूर्व अने पश्चिम दिशि गत जे वियड्ढ के० लांबा वैताढ्य पर्वत तेणे जरत तथा ऐरवतनी पेरे विजयना दलियत्ति के० अर्द्ध कीधां छे एटले एकेकी विजयना बे बे खंरू कीधा छे, वली एकेका विजयने विषे बे बे नदी छे तेणे करी छ खंरू कीधां छे. नईदिसि के० नदीदिशि दक्षणार्द्ध विजयने विषे जरह पुरीसमाउं जे० दक्षण जरतनी अयोध्या नगरी सरखी इमेहि नामे हिनयरीउं के० ए आगली गाथामां केशे एवानामे बत्रीस नगरीउं छे. ॥ १५८ ॥

हवे ए बत्रीस नगरीउंनां नाम अनुक्रमे कहे छे.

खेमा खेमपुरा वीय ॥ रिठा रिठावइ य नायवा ॥ खग्गी मंजूसा विय ॥ उसहपुरी पुंडरीगिणी य ॥ १५९ ॥ सुसीमा कुंडला चेव ॥ ऽवराइय पहंकरा ॥ अंकावइ पम्हा वइ ॥ सुन्ना रयणसंचया ॥ १६० ॥ आसपुरा सींहपुरा महापुरा तह य चेव विजयपुरा ॥ अवराइया य अवरा ॥ असोग तह य वीयसोगा य ॥ १६१ ॥ विजयाय वेजयंति ॥ जयंति अपराजिया य बोधवा ॥ चक्कपुरा खग्गपुरा ॥ होइ अवज्झा अउज्झाय ॥ १६२ ॥

अर्थ—क्षेमा, क्षेमपुरा, विय के० वली अरिष्टा, अरिष्टवती, नायवा के० जाणवी. खड्गी, मंजूषा, विय के० निश्चे ऋषभपुरी, पुंडरिगिणी, चेव शब्द पदपूर्णार्थे छे. ए आठ नगरीना नाम कह्यां. ॥ १५९ ॥ सुसीमा, कुंरूला, चेव पदपूर्णार्थे छे अपरावती, प्रजंकरा, अंकावती, पद्मावती, शुजा, रत्नसंचया, ॥१६०॥ अश्वपुरा, सिंहपुरा, महापुरा, चेव शब्द पदपूर्णार्थे छे तहय के० तथा प्रकारे विजयपुरा, अपिराजिता, अपरा, अशोका, तथा प्रकारे वीतशोका ॥ १६१ ॥ चेव पदपूर्णार्थे छे. विजया, चेव पद पूर्णार्थे छे, वैजयंति, जयंती, अपराजिता, ते बोधवा के० जाणवी. चक्रपुरी, खड्गपुरी, होइ के० होए अवध्या अने बत्रीसमी अयोध्या नगरी जाणवी. ए बत्रीस नगरी ते नदीनी दिशिए जे विजयनुं अर्द्ध छे, ते मांहे जाणवी. ॥ १६२ ॥

हवे विजयनी नदी कहे छे.

कुंरुप्पवा उगंगा ॥ सिंधूउं कछपम्हपमुहेसु ॥ अठठएसु विजए, सु सेसेसु रत्त रत्तवई ॥ १६३ ॥

अर्थ— निषध तथा नीलवंतने समीपें जे कुंरू के० कुंरू ते थकी उप्पव के० नीकली जे गंगासिंधूउं के० गंगा, सिंधु, नामे जे नदी ते कछपम्हपमुहेसु अठठएसु विजएसु के० कछादिक आठ विजयने विषे अने पद्मादिक आठ विजयनेविषे गंगा अने सिंधू ए बे बे नदी जाणवी. अने सेसेसु के० शेष बीजा जे वछादिक आठ विजय अने वप्रादिक आठ विजय तेनेविषे रत्तरत्तवई के० रक्ता अने रक्तवती नामा बे बे नदी छे ते सर्व नदीउं वैताढ्य प्रते जेदीने शीतोदा तथा शीता मांहे प्रवेश करे छे. ए कछादिक विजयथी दक्षिणावर्त्त गणीएं. ॥ १६३ ॥

हवे माहाविदेह क्षेत्रने विषे पूर्व तथा पश्चिमदिशिएं शीतोदा तथा शीतानदी जगतीने नेदीने ज्यां समुद्रमांहे मले छे. त्यां जगती मांहेनी दिशिशीतोदा शीताने बन्ने बाजु चार वनमुख छे तेहनुं परिमाण कहे छे.

अविव क्खिऊण जगइं ॥ सवेइवणमुहचउक्कपिहुलत्तं ॥ गुणतीससय डुवीसा ॥ नइंति गिरिअंति एगकला ॥ १६४ ॥

अर्थ– अविवक्खिऊणजगइं के० जगतीनी विवक्षाविना एटले जगतीरहीत अने सवेइ के० वेदिका सहित जे वणमुहचउक्क के० चार वनमुख छे. पिहुलत्तं के० तेनुं पहोलपणुं गुणतीससयडुवीसा के० उंगणत्रीशसेंने बावीस योजननुं नइंति के० शीतोदा तथा शीतानदीने समीपे जाणवुं. अने पछी संकोचता संकोचता गिरि अंतिएगकला के० निषध तथा नीलवंतने पाशे विनमुखनुं विस्तार एक कला जाणवो. हवे कुलगिरि थकी नदी दिशि जातां वांछीत स्थानकनेविषे वनमुखनो विस्तार जाणवानो विधि कहे छे. निषध तथा नीलवंतने समीपे वनमुखनो विस्तार एक कला छे, तो नदीने समीपे निषध तथा नीलवंत थकी सोल हजार पांचसेंने बांणु योजन उपर बे कला जइए तेवारे वनमुखनो विस्तार जाणवो. माटे ए पूर्वोक्त सोल हजार पांचसें ने बाणु योजननी कला करीएं ते कला त्रण लाख पंदर हजार बसें ने पचाश थाय, अने ते नदीने समीपे वनमुखनो विस्तार उंगणत्रीससेंने बावीश योजन छे तेनी साथे गुणीएं तेवारे बाणु कोमी अगीआर लाख साठ हजारने पांचसें उपर थाय, तेने ते क्षेत्रनो विस्तार त्रण लाख पंदर हजार बसें ने पचाशसाथे नाग आपीएं तेवारे उंगणत्रीशसें ने बावीश योजन वनमुखनो विस्तार थाय ते जाणवो. ए प्रकारे ज्यां वांछिएं त्यां वनमुखनो विस्तार लावे. ॥ १६४ ॥

हवे विजयादिकनो विस्तार एकठो करतां लाख योजन पूर्ण थाय ते कहे छे.

पणतीससहस्स चउसय ॥ छकुत्तरा सयलविजयविक्खंज्ञो ॥ वणमुह डुग विक्खंजो ॥ अडवन्नसया य चउआला ॥ १६५ ॥

अर्थ– पणतीससहस्स चउसयछकुत्तरा के० पांत्रीस हजार चारसेंने छ योजन एटला सयलविजयविक्खंज्ञो के० सर्वविजयनो विष्कंज्ञ जाणवो. अने वणमुहडुगविक्खंजो के० बे वनमुखनुं विष्कंज्ञ ते अडवन्नसयाय चउआला के० अठावनसें ने चुमालीश योजन छे. ॥ १६५ ॥

सगसय पन्नासा नइ ॥ पिहुत्ति चउवन्न सहस्स मेरुवणे ॥ गिरिविछर चउसहसा ॥ सवसमासो हवइ लक्खं ॥ १६६ ॥

अर्थ– सगसयपन्नासा के० सातसेंने पचास योजन नइपिहुत्ति के० अंतरनदीनुं पहोलपणुं छे, अने चउवन्नसहस्समेरुवणे के० चोपन हजार योजन मेरु अने नद्रशाल वन छे, ते केमके नद्रशाल वन जे छे, ते मेरुथकी पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि बावीश बावीश हजार योजन छे, तेमाटे बे बाजुना चुमालीश हजार योजन थया, अने मेरुनो मध्य विस्तार दश हजार योजन छे. ए एकठा करतां चोपन्न हजार योजन पूरण थाय; तथा गिरिविछरचउसहसा के० गिरि जे वक्षस्कार पर्वत तेनो विस्तार चार हजार योजन छे. सव के० ए सर्वनो विस्तार तेने समास के० एकठो करिएं तेवारे हवइलक्खं के० लाख योजन पूर्ण थाय छे. ॥ १६६ ॥

हवे अधोलोकमांहे गाम वखाणे छे.

जोयण सयदसगंते ॥ समधरणीउ अहो अहो गामा ॥
बायालीससहस्सेहिं ॥ गंतुं मेरुस्स पछिमउ ॥ १६७ ॥

अर्थ- समधरणीउ के० मेरुना समभूतलनी अपेक्षाए मात्राएं मात्राएं भूमी अहो अहो के० नीची नीची थती जाय छे. ते मेरुस्सपछिमउ के० मेरुपर्वत थकी पश्चिम दिशिनेविषे बायालीससहस्सेहिंगंतुं के० बेतालीश हजार योजन भूमिनेविषे गया पछी त्यां जोयणसयदसगंते एक हजार योजन भूमी समभूतलथी उंडी छे. त्यां अहोगाम के० अधोगामी माणस वसे छे. समभूतलथी नवसें योजन हेठा अने नवसें योजन उंचा त्यां सुधी तिर्छो लोक कहिएं, तथा नवसेंथी उंचुं ते ऊर्ध्वलोक कहिएं, अने नवसेंथी नीचुं ते अधोलोक कहिएं.॥१६७॥

हवे तीर्थंकर तथा चक्रवर्त्ति प्रमुख क्यां उपजे ते कहे छे.

चउ हुउतीसं च जिणा ॥ जहन्नमुक्कोसउ य हुंति कमा ॥
हरिचक्किबला चउरो ॥ तीसं पत्तेय निहदीवे ॥ १६८ ॥

अर्थ- इहदीवे के० आ जंबूद्वीपने विषे जहन्नं के० जघन्य तो चउ के० चार तीर्थंकर समकाले होए. च के० वली उक्कोसउ के० उत्कृष्टतो चउत्तीसं के० चोत्रीस तीर्थंकर समकाले हुंति के० होए. एम कमा के० ए अनुक्रमे जाणवा. बत्रीश विजयना बत्रीश अने भरत तथा ऐरवतना बे मलीने चोत्रीश समकाले होए. अने हरिचक्किबला के० वासुदेव, चक्रवर्त्ति अने बलदेव ए त्रण पुरुष जघन्यतो समकाले पत्तेय के० प्रत्येके चउरो के० चार चार होए. अने उत्कृष्टा तीसं के० त्रीश होए. जेवारे चक्रवर्त्ति होए, तेवारे वासुदेव न होए, अने जेवारे वासुदेव होए तेवारे चक्रवर्त्ति न होए. तेमाटे त्रीश समकाले होए. पण चोत्रीश न होए, बत्रीश विजय तथा भरत अने ऐरवत ए चोत्रीश क्षेत्र उपजवाना जाणवा. ॥ १६८ ॥

हवे चंद्रमा अने सूर्यनुं चारक्षेत्र कहे छे.

ससिदुग रविदुग चारो ॥ इह दीवे तेसिं चारखित्तंतु ॥ पण-
सय दसुत्तराइं ॥ इग सठिभागा य अडयाला ॥ १६९ ॥

अर्थ- इहदीवे के० आ जंबूद्वीपने विषे ससिदुगरविदुग के० बे चंद्रमा अने बे सूर्य तेनुं चार के० चालवुं तेसिं के० ते चंद्रमा सूर्यनुं चार के० चार क्षेत्र एटले दक्षण अने उत्तरदिशितुं जे गमनागमन तेहनुं खित्तंतु के० क्षेत्र ते पणसय दसुत्तराइं इगसठिभागयअडयाला के० पांचसें दश योजन उपर एक योजनना एकसठीआ अडतालीश भाग जाणवुं. ॥ १६९ ॥

हवे चंद्रमा अने सूर्यनामंडलनी संख्या अने प्रमाण कहे छे.

पन्नरस चुलसीइसयं ॥ छपन्न डयालभागमाणाइं ॥
ससि सूर मंडलाइं ॥ तयं तराणि गिगहीणाइं ॥ १७० ॥

अर्थ- पनरस के० चंद्रमाना पंदर मांडलां छे, अने चुलसीइसयं के० सूर्यना एकसोने चोरासी मांडलां छे; ते मंडल केवां छे? तोके एक योजनना एकसठ भाग करिएं तेवा छपन्न के० छपन्न भाग प्रमाण चंद्रना मांडलां छे, अने अडयाल के० अडतालीश भाग प्रमाण सूर्यना मांडलां छे. ए चंद्र सूर्यना विमाने रोधन

करेली जे क्षेत्रजूमी तेने मंडल कहीएं, अने तयंतराणिगिग हीणाइं के० ते मंफलना आंतरा एके के ढंगा जाणवा, एटले चंद्रमाना मांडलां पंदर छे, तेना चउद अंतरा थाय. अने सूर्यना मांडलां एकसोने चोरासी छे, तेना अंतरा एकसोने त्र्यासी थाय.

हवे चंद्रमाना एक मंडलने बीजामंडलनी वचमां अंतर कहे छे.

पण तीस जोयणेजा, ग तीस चउरो जाग सगजाया ॥

अंतरमाणं संसिणो ॥ रविणो पुण जोयणे डुन्नि ॥ १३१ ॥

अर्थ– पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग. वली एकशठीआ एक जागना सात जाग करिएं तेवा चार जाग अधिक, एटलुं अंतरमाणं ससिणो के० चंद्रमाना एक मंफलथी बीजा मंडलनी वचमां अंतरनुं प्रमाण जाणवुं. ते जाणवानी परे लखीएं छे के, मंफलमिइ परिमाणगुणिजाइ ॥ तसुइगसठिहिंजागु हरिजाइ ॥ लब्ध मूल रासिहिं सोहिजाइ ॥ सेसएगऊणंतरलिजाइ ॥ १ ॥ जेपुण उप्परि अकइकेइ ॥ तेपुण इगसठी हिगुणेइ ॥ अंतर हरिपुण विजेइअकइ ॥ सत्तगुणविपक्तिजाग रहिंतहि ॥ २ ॥ ए रीते मंडलनुं अंतर जाणीएं. ते केम? चंद्रमंफल पंदर छे, ते एकेकानुं परिमाण जे एकसठीआ उपन्न जाग तेनी साथे गुणतां आठसें चालीश जाग थाय, तेने एकसठजागे हरतां तेर योजन उपर एकसठीआ सडतालीश जाग थाय, ते मूलगी जे चारना क्षेत्रनी राशि पांचसें दश योजन उपर एकसठीआ अडतालीस जागनी छे, तेमांहेथी बाद करतां बाकी चारसें सताणुं योजन उपर एक जाग रहे, तेने चउद आंतरे वेचीएं तेवारे पांत्रीस योजन आवे, उपर सात योजन रहे तेना एकसठीआ चारसेंने सत्तावीश जाग थाय, तेनी साथे प्रथमनो उगरयो एक जाग जेलीएं तेवारे चारसेंने अठावीश जाग थाय, तेने चउद जागे वेहेंचतां त्रीश जाग आवे उपर आठ वधे, ते एकेकाना सात जाग कल्पीएं तेवारे सात ने आठे गुणतां छपन्न थाय, तेने चउदे जाग देतां चार जाग लाजे, ए रीते चंद्रमाना मंफलनो आंतरो पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग, तथा एकसठीआ एक जागना सात जाग करीएं तेवा चार जाग, अधिक थाय.

हवे सूर्यमंफलनुं अंतर कहे छे. सूर्यमंफल एकसोने चोरासी छे ते एकेकनुं परिमाण एकसठीआ अफतालीश जागनुं छे; अने चार क्षेत्रनुं परिमाण पांचसें दश योजन उपर एकसठीआ अडतालीश जाग छे, तेमांथी एकसोने चोरासी मंडलना परिमाणना एकसठीआ आठ हजार आठसेंने बत्रीश जाग थाय, तेना योजन एकसो चुमालीस उपर एकसठीआ अडतालीश जाग आवे, ते बाद करतां त्रणसें ने छासठ योजन रहे छे, तेने एकसोने त्र्यासी अंतरे वेचतां बे योजन आवे, तो एक सूर्यमंफल अने बीजा सूर्यमंफलनी वचमां अंतर बे योजन छे. ॥ १३१ ॥

चंद्रमा तथा सूर्य जंबूद्वीपमांहे तथा लवणसमुद्रमांहे केटला योजन आवे ते कहे छे.

दीवंतो असिय सए ॥ पण पणसठी य मंफला तेसिं ॥ ती-

सहिय तिसय लवणे ॥ दसगुणवीसं सयं कमसो ॥ १३२ ॥

अर्थ– दीवंतो असियसए के० जंबू द्वीपमांहे एकसोने एंसी योजन प्रमाण क्षेत्रने विषे पणपणसठीयमंडलातेसिं के० पांच मंडल चंद्रमाना छे, अने पांसठ मंडल सूर्यना छे, अने तीसहियतिसयलवणे के० लवण समुद्रमांहे त्रणसेंने त्रीश योजन प्रमाण क्षेत्रनेविषे दसएगुणवीसंसयं कमसो के० दश चंद्रमाना छे, अने एकसोने ओगणीस मंडल सूर्यना छे, एटले एकसोने एंसी योजन चंद्रमा अने सूर्य जंबूद्वीपमांहे आवे, अने लवणसमुद्रमांहे त्रणसेंने त्रीश योजन चंद्रमा अने सूर्य जाए. ॥ १३२ ॥

हवे चंद्रमानुं मंडल अने सूर्यनुं जे मंडल छे तेनो परस्पर अंतर कहे छे.

ससि ससि रवि रवि अंतरि ॥ मज्झेइगलक्खु तिसयसाठूणो ॥
साहिय दुसयरि पणचय ॥ बहिलक्खो छसय साठहिउं ॥ १७३ ॥

अर्थ– मज्झे के० सर्व मांडलांमाना मध्यना मंडलनेविषे रहेला जे ससिससि रवि रवि के० वे चंद्रमंडल अने वे सूर्यमंडल तेनुं अंतरि के० परस्पर जे अंतर छे, ते तिसयसाठूणो के० त्रणसेंने साठेऊणा एवा इगलक्खु के० एक लाख योजन जाणवा. एटले नवाणु हजार छसोने चालीस योजननुं सूर्यमंडल अने चंद्रमंडलनुं मांहोमांहे अंतर जाणवुं. तदनंतर चंद्रमंडलोना प्रतिमंडलने विषे साहिय दुसयरि पणचय के० बहुत्तेर योजन साधिक एटले बहुत्तेर योजन अने एक योजनना एकसठ भाग करिएं तेवा बावन्न भाग उपर एवी अंतर वृद्धि छे, अने सूर्यमंडलोमां प्रतिमंडलनेविषे पण के० पांच योजन अने एक योजनना एकसठ भाग करिएं तेवा पांत्रीस भाग उपर, एटली अंतरचय एटले वृद्धि छे, तेमज बहि के० बाह्य मंडलोने विषे रहेला जे वे चंद्रमंडल अने वे सूर्यमंडल तेनुं परस्पर अंतर लक्खोछसय साठहिउं के० एक लक्ष छसेंने साठ योजननुं वचमां अंतर जाणवुं. ॥ १७३ ॥

हवे चंद्रमाना प्रत्येक मंडलने विषे मूहुर्त्त गति कहे छे.

साहियपणसहस तिहु, त्तराइ ससिणो मुहुत्तगइ मज्झे ॥
बावन्नहिया सा बहि ॥ पइमंडल पउणचउवुढी ॥ १७४ ॥

अर्थ– ससिणो के० चंद्रमा जेवारे निषध पर्वतने माथे मज्झे के० सर्वाभ्यंतर मंडले उगे तेवारे एक मूहुर्त्तमांहे साहिय पंण साहिसतिहुत्तराइ के० साधिक पांच हजारने तहुत्तेर योजन चाले, एटले पांच हजार तहुत्तेर योजन, अने उपर एक योजनना तेरहजार सातसोने पचीश भाग करीएं तेवा सीतोतेरसोने चुमालीश भाग उपर एटली मूहुर्त्तगति करे. त्यार पछी जेवारे बीजे त्रीजे मांडले जाय तेवारे पइ मंडल पउणचउवुढी के० प्रतिमंडले पोणाचार योजननी वृद्धि करीएं. एम मंडल प्रते मूहुर्त्त दीठ पोणाचार योजन वधारतां जेवारे पंदर मंडल सुधी सा के० ते मूहूर्त्तगतिए जेवारे चंद्रमा बहि के० लवण समुद्रमांहे सर्व बाह्य मांडले उगे तेवारे बावनहिया के० बावन योजन अधिक करिएं तेवारे एकेक मूहुर्त्ते पांच हजार एकसोने पचीस योजन उपर एक योजनना तेर हजार सातसेंने पचीश भाग करिएं तेवा छ हजार नवसेंने नेवु भाग अधिक जाणवी, एटली बाहेरने मंडले चंद्रमा एक मूहूर्त्तमांहे गति करे. ॥ १७४ ॥

जा ससिणो सा रविणो ॥ अडसयरिसएण सीसएण हि-
या ॥ किंचूणाणं अद्धा, रसठिभागाणमिह वुढी ॥ १७५ ॥

अर्थ– जाससिणो के० जे चंद्रमानी मांहेना मांडलानी मुहूर्त्तगति, पाच हजारने तहुत्तेर योजन झाझेरी कही सा के० तेज सर्वाभ्यंतर मांडले रविणो के० सूर्यनी गति छे, परंतु तेमांहे अडसयरिसएण के० एकसोने अढोतेर योजन सहीत करिएं, एटली अधिक सूर्यनी माहेले मंडले मुहूर्त्त गती जाणवी. एटले जेवारे पांच हजार तहोतेरमांहे एकसोने अढोतेर भेलीएं तेवारे पांच हजार बसेंने एकावन्न योजन, अने एक योजनना साठ भाग करिएं तेवा उंगणत्रीस भाग झाझेरी सूर्यनी गति जाणवी. अने चंद्रमानी बाहेरने मंडले जे मुहूर्त्तगति एकावनसेंने पचीस योजन कही छे, तेमांहे असीसएणहिया के० एकसोने एंसी योजननी वृद्धि करिएं तेवारे त्रेपन-

सेंने पांच योजन अने साठीआ पंदर नाग एटली बाहेरने मांडले सूर्यनी मुहूर्त्तगती जाणवी. किंचूणाणं- अठारसठिन्नागाणमिहवुड्ढी के० कांइक ऊणा साठीआ अढार नाग एटला मांहेना मंडलथी बाहेरने मंडले आवतां प्रत्येक मंडले सूर्यनी इह एटले ए मुहूर्त्तगतीमांहे वृद्धि जाणवी. ॥ १७५ ॥

हवे सूर्य उदय पामे त्यांथी केटले योजने अस्त थाय ते कहे छे.

मझ्झे उदय अंतरि ॥ चउणवइसहस्स पणसय छवीसा ॥
बायालसठिन्नागा ॥ दिणं च अठारसमुहुत्तं ॥ १७६ ॥

अर्थ– मझ्झेउदय के० सूर्य जेवारे मांहेने मंडले उदय पामे तेवारे चोराणु हजार पांचसें ने छवीस योजन उपर साठीआ बेतालीश नाग एटला योजनने अंतरि के० आंतरे वेगलो सूर्य आथमे तेवारे दिणंचअठार- समुहूर्त्तं के० दिवस अढार मुहूर्तनो होय. ॥ १७६ ॥

हवे मांहेथी बाहेर मंडले अवतां केटलो दिवस घटे ते कहे छे.

पइमंडल दिणहाणी ॥ दुण्ह मुहुत्तेगसठिन्नागाणं ॥ अं-
ते बारमुहुत्तं ॥ दिणंनिसा तस्स विवरीया ॥ १७७ ॥

अर्थ–सूर्यने मांहेना मंडल थकी बाहेर आवतां पइमंडल के० एकेका मंडलप्रते मुहूत्तेगसठिन्नागाणं के० एक मुहूर्त्तना एकसठ नाग करिए एवा दुण्ह के० बे नाग दिणहाणी के० अढारमुहूर्त्तना दिवसमांहेथी दिन प्रते घटे, एम घटाडतां अंते के० छेहेले एकसोने चोरासीमे मंडले जेवारे सूर्य आवे तेवारे बारमुहुत्तं- दिणं के० दिवस बार मुहूर्त्तनो होए, अने निसा के० रात्री ते तस्सविवरीया ते दिवस थकी विपरीत जा- णवी. ते केम? जेवारे दिवस बार मूहूर्तनो होए तेवारे रात्री अढार मुहूर्त्तनी कर्कसंक्रांतीथी मकरसंक्रांती सुधी जाणवी, अने जेवारे मांहेना मंडलथी सूर्य बाहेर आवे तेवारे दिवसमांहे मुहूर्तना एकसठीआ बे नाग घटे, अने जेवारे मकरसंक्रांतीथकी धुरमांडीने बाहेरला मंडलथी मांहे आवे तेवारे मुहूर्त्तना एकसठीआ बे नाग दिवसमांहे वधे; एम रात्रीनेविषे घटे ते विपरीत जाणवुं. ॥ १७७ ॥

हवे सूर्य बाहेर मांडले आवे तेवारे उदय अस्ततुं अंतर कहे छे.

उदयअंतरि बाहिं ॥ सहसा तेसठि छ सय तेसठि ॥ तह
इगससिपरिवारो ॥ रिक्खड वीसाडसीइ गहा ॥ १७८ ॥

अर्थ– उदयअंतरिबाहिं सहसा तेसठि छसय तेसठि के० सूर्य जेवारे बाहेरने एकसोने चोरासीमें मांडले आवे तेवारे त्रेसठ हजार छसेंने त्रेसठ योजन वेगलो अस्त थाय, कर्कसंक्रांतिथी धुर मांडीने मकरसं- क्रांति सुधी एकसोने अडसठ योजन प्रतिमंडले ऊंची गति करे. तह के० तथा प्रकारे एक चंद्रमाने परिवारे रिक्खडवीस के० अनिजित प्रमुख अठावीस नक्षत्र तथा अंगारक प्रमुख अडसीइगहा के० अठा- सी ग्रहो जाणवा. ॥ १७८ ॥

हवे एक चंद्रमानी पठवाडे तारानी संख्या कहे छे.

छासठिसहस्स नवसय ॥ पणहत्तरि तारकोडिकोडीणं ॥
सण्णंतरेणमुस्से, हंगुलमाणेण वा हुंति ॥ १७९ ॥

अर्थ- छासठ हजार नवसेंने पंचोत्तेर कोडाकोडी एटला तारा, एक चंद्रमानी पडवाडे जाणवा. ए ताराना बाहुल्यपणा थकी क्षेत्र थोडुं छे, माटे केटलाक आचार्य कोडाकोडीने सत्यंतरेण के० संज्ञांतर एटले कोडीनुं बीजुं नाम कहे छे, वा के० अथवा उस्सेहंगुलमाणेणहुंति के० उत्सेधांगुले जेवारे ताराना विमान लेखवीयें तेवारे कोडाकोडीनो संजव होय. पछी निश्चेनी वात ज्ञानवंत जाणे. ॥ १३९ ॥

हवे ग्रहादिकनी संख्या जाणवानुं करण कहे छे.

गहरिक्कतारगाणं ॥ संखं ससिसंखसंगुणं काउं ॥ इछिय
दीवुदहिंमि य ॥ गहाइमाणं वियाणिज्जा ॥ १७० ॥

अर्थ- गहरिक्कतारगाणं संखं के० ग्रह नक्षत्र अने तारा ए त्रणनी संख्या, एक चंद्रमा आश्री जे कही ते, जे द्वीप समुद्रनेविषे जेटला ससिसंख के० चंद्रमानी संख्या होए संगुणं काउ के० तेटला चंद्रमानी साथे गुणाकार करियें, एम करतां जे ग्रहादिकनी संख्या आवे तेटलो परिवार जाणवो. ए रीते इछियदीवुदहिंमिय के० वांछित द्वीप समुद्रनेविषे ए गहाइमाणं वियाणिज्जा के० ग्रहादिकनुं प्रमाण जाणीयें. ते यंत्र थकी जाणवुं.

हवे लवण समुद्र प्रमुखने विषे चंद्र सूर्यनी संख्या कहे छे.

चउ चउ बारस बारस ॥ लवणे तह धाइयंमि ससिसूरा ॥
परउदहिदीवेसु य ॥ तिगुणा पुव्विल्लसंजुत्ता ॥ १७१ ॥

अर्थ- लवणसमुद्रने विषे चार चंद्रमा अने चार सूर्य जाणवा. तथा प्रकारे धातकीखंडने विषे बार चंद्रमा अने बार सूर्य जाणवा. परउदहिदीवेसु के० तेवार पछी कालोद समुद्र तथा पुष्करवर द्वीप प्रमुखने विषे पूर्वे जे कह्या छे तेणे सहीत त्रिगुणा जाणवा, ते केमके धातकीखंडने विषे बार चंद्र तथा बार सूर्य कह्या छे, तेने त्रिगुणा करियें तेवारे छत्रीश थाय; तेमांहे पहेला जंबूद्वीपना बे अने लवण समुद्रना चार एवं छ जेलीयें तेवारे बेतालीश सूर्य अने बेतालीश चंद्र कालोद समुद्रने विषे थाय, हवे ए बेतालीशने त्रिगुणा करियें तेवारे एकसोने छवीश थाय, तेनी साथे पूर्वोक्त बे, चार अने बार एवं अढार जेलीयें तेवारे एकसोने चुमालीस चंद्र अने एकसोने चुमालीस सूर्य, पुष्करवर द्वीपने विषे छे, तेनुं अर्द्ध एटले बहुत्तेर सूर्य अने बहुत्तेर चंद्र पुष्करार्द्धनेविषे जाणवा. ॥ १७१ ॥

नरखित्तं जा समसे, णिचारिणो सिग्घसिग्घतरगइणो ॥
दिठिपहमिंति खित्ता, णुमाणउ ते नराणजहा ॥ १७२ ॥

अर्थ- ते चंद्र सूर्य नरखित्तं के० नरक्षेत्र जे अढी द्वीप छे त्यांसुधी जासमसेणिचारिणो के० यावत् समश्रेणीयें चाले छे. संघयणीमांहे पण एमज कह्युं छे. दोससि दोरविपंती ॥ एगंतरिया छसठि संखाय ॥ मेरुपया हिणंता ॥ माणुसखित्तंपरिअडंति ॥ १ ॥ वली ते चंद्र सूर्य केहेवा छे ? सिग्घसिग्घतरगइणो के० शीघ्र शीघ्रतर गति छे जेमनी एवा छे, एटले चंद्रमा थकी सूर्यनी गति उतावली छे. सूर्य थकी ग्रहनी गति उतावली छे, ग्रहथकी नक्षत्रनी गति उतावली छे, ते के० ते चंद्र सूर्यादिकना खित्ताणुमाणउ के० क्षेत्रना अनुमान एटले प्रमाण थकी केटलां वेगलां नराणदिठि पहमिंति के० मनुष्यनी दृष्टी गोचरनेविषे आवे ते कहे छे.

पणसय सत्तत्तीसा ॥ चउत्तीस सहस्स लक्ख इगवीसा ॥
पुक्खरदीवद्धनरा ॥ पुव्वेण वरेण पिछंति ॥ १७३ ॥

अर्थ– एकवीश लाख चोत्रीश हजार पांचसेंने साडत्रीश योजन प्रमाण क्षेत्रथी पुरकरदीवद्धनरा के० पुष्करार्द्ध द्वीपना मनुष्य ते पुवेणवरेणपिछंति के० पूर्वदिशि उदय पामता अने अवरेण एटले पश्चिमदिशि अस्त पामता एवा सूर्य चंद्रमा प्रत्ये देखे छे, एटले त्यां तेटला क्षेत्रना वेगला विस्तारथकी देखे छे. ॥१७३॥

हवे मनुष्य क्षेत्र थकी बाहेर चंद्र सूर्यनो विचार कहे छे.

नरखित्तबहिं ससिरवि ॥ संखाकरणंतरेहि वा होई ॥ तह
तह य जोइसिया ॥ अचलद्धपमाणसुविमाणा ॥ १७४ ॥

अर्थ– नरखित्तबहिंससिरविसंखा के० मनुष्यक्षेत्र थकी बाहेर चंद्र सूर्यनी संख्या प्रथम कही छे, तेमज होए. वा के० अथवा करणंतरेहिहोइ के० वीजो करण एटले उपाय तेणे करी पण होए. ते उपाय शास्त्रांतरथकी जाणवो. पण संघयणी प्रमुख ग्रंथने विषे एज करण विधि आदर्युं छे. तह के० तथा प्रकारे तह के० ते मनुष्य क्षेत्रथी बाहेर जे जोइसिया के० ज्योतषी चंद्र सूर्यादिक छे, ते अचल एटले स्थिर जाणवा. अने मनुष्य क्षेत्रना चंद्र सूर्यना विमानथी अद्ध पमाणसुविमाणा के० तेमना विमान अर्द्ध प्रमाणे एवा रुडा मनोहर विमान जाणवा. ॥ १७४ ॥

हवे लक्ष योजन प्रमाण जंबूद्वीपनो परिधि कहे छे.

जंबूपरिहि तिलक्खा ॥ सोलसहस्स डुसय पउणअडवीसा ॥
धणुअडवीस सयंगुल ॥ तेरससड्ढासमहिया य ॥ १७५ ॥

अर्थ– इह के० आ जंबूद्वीपनेविषे वलयाकारे परिधि, ते फरता त्रण लाख सोल हजार बसेंने सत्तावीश योजन त्रण कोश अने एकसोने अठावीस धनुष्य उपर साडातेर अंगुल समहियाय के० समअधिक एटले किंचित् अधिक जाणवो. ॥ १७५ ॥

हवे जंबूद्वीपनुं गणित पद कहे छे.

सगसय नउया कोडी ॥ लक्खा छप्पन्न चउणवइ सहस्सा ॥
सड्ढसयं पउणडुको, ससढबासट्ठिकरगणियं ॥ १७६ ॥

अर्थ–सातसें नेवु कोडी छपन्न लाख चोराणु हजार अने सड्ढसयं के० एकसोने पचाश एटला योजन उपर पोणाबे कोश अने सड्ढबासट्ठिकर के० साडाबासठ हाथ एटलुं द्वीपनुं गणियं के० गणितपद थाय. गणित एटले लाख योजननुं जे वृत्तविष्कंभ प्रमाण जंबू द्वीप छे, तेना जेवारे एक योजन प्रमाण समचउरंस खंड करिएं, तेवारे तेने गणितपद कहिएं. ते खंडनी संख्या ७९०५६९४१५० योजन अने पोणा बे कोश उपर साढाबासठ हाथ जाणवी. ॥ १७६ ॥

हवे परिधि प्रमुख आठ बोल कहे छे.

वट्टपरिहिं च गणियं ॥ अंतिमखंडाइ उसुजियं च धणुं ॥
बाहं पयरं च घणं ॥ गणियव्वममेहि करणेहिं ॥ १७७ ॥

अर्थ– एक वट्ट के० वाटला क्षेत्रनुं परिहिंच के० परिधि, बीजुं वृत्तक्षेत्रना जे समचउरंस योजन प्रमाण खंड करिएं ते गणितपद, त्रीजुं, अंतिम के० छेहेला खंडादिकनुं उसु के० इखु एटले वाण, करिएं. चोथुं

जियं के० जीवा ते धनुष्यने आकारे भरत वैताढ्य प्रमुखनी पणछ, पांचमुं धणु के० ते अर्द्ध चंद्रमाने आकारे भरत प्रमुख जे क्षेत्र छे तेनुं पुठनुं भाग, तेने धनुपृष्ठ कहे छे. छठुं बाहं के० वैताढ्य प्रमुख पर्वत तथा क्षेत्रना छेहेडानुं जे परिमाण ते, करवुं ते बाह जाणवी. सातमुं पयरं के० प्रतर एटले लांबपण, तथा पहोळपणुं ज्यां सरखुं होय ते, आठमुं घन के० लांबपणे पहोळपणे अने जाडपणे जे सरखुं होय ते, घन कहेवाय छे. ए आठ बोल ते एएहिं के० आगल कहे छे जे करणेहिं के० उपाय ते विधिएं करी गणियव के० गुणो वर्त्तारो करो जेम सर्व परिधि प्रमुख जे आठ बोल छे ते जाणवामां आवे. ॥ १७७ ॥

हवे प्रथम परिधि जाणवानो विधि, अर्द्ध गाथाएं करी कहे छे.

विक्खंभवग्गदहगुण ॥ मूलं वट्टस्स परिरउ होई ॥ वि-
क्खंभपाय गुणिउ ॥ परिरउ तस्स गणीयपयं ॥ १७८ ॥

अर्थ– विक्खंभ के० वाटला क्षेत्रनो जे मध्य विस्तार तेने विष्कंभ कहिएं, ते प्रथम जेटला योजननो विस्तार होए तेटला योजन मांडीएं तेनो वग्ग के० वर्ग करिएं, ते आवी रीते के, जेटला आंक मांड्या होए तेने तेटलागुणा करिएं तेने वर्ग कहिएं. जेम नवने नवगुणा करिएं तेवारे एक्यासी थाय, ते वर्ग कहेवाय छे एम जाणवुं. ते वर्ग कर्या पछी तेने दशगुण के० दशगुणा करिएं. एटले ते वर्गना आंकने आगले एक शुन्य आपीएं तेवारे ते दशगुणा थाय. ते दशगुणा कर्या पछी ते आंकनुं मूल शोधीएं. ते आवी रीते के, छेहेला आंक थकी विषम सम करतां धुरना आंकसुधी आवीएं, जो धुरने आंके विषम आवे तो एकलो धुरनुं आंक तेने वर्गने आंके शोधीएं, अने जो सम आवे तो धुरना बे आंक वर्गने आंके शोधीएं; एम करतां जे आंक लाभे ते बमणो करी उपली पंक्तिना एकेका आंकने रासी मांडीएं, वली उपला आंकनी राशी साथे जेम सर्व नीचेना आंकनो भाग पहोचे तेम वेहेंचीएं, पछी जे आंक लाभे तेना वर्गमां एक उपरनी श्रेणीनो अधिक आंक लेइने काढीएं, ए रीते उपरनी श्रेणीना छेहेडाना आंकसुधी वेहेंचीएं. एम वर्गमूल करतां जे नीचेनी श्रेणीनेविषे आंक आवे तेनो अर्द्ध करिएं, तेटलो वाटला क्षेत्रनो परिधि जाणवो. वली वर्ग मूल करतां जे उगरे तेना जो कोश करवा होय तो चारवार गुणीएं, अने जो धनुष्य करवा होए तो बे हजारवार गुणीएं, तथा अंगुल करिएं तो एक धनुष्यना छनुं अंगुल करी गुणीएं. एम जेरीते भाग पहोचतो होय तेवा प्रकारे गुणाकार करी पहेलाना छेद भाग पामीएं, पछी अनुक्रमे कोश, धनुष्य, अंगुलप्रमुख जे योजन उपर आवे, ते यंत्रथी जाणवुं. ए रीते कमल, द्वीप, चूलिका, कूट, कांचनगिरि, कुंभ अने मेरुप्रमुखनो परिधि जाणवो.

हवे पाछली गाथाना अर्द्धवडे गणित पद एटले योजन प्रमाण समचउरंस करवानो विधि कहे छे. विक्खंभपायगुणिउ के० विष्कंभनो जे चोथो भाग तेनीसाथे जेवारे परिधिनी संख्याए गुणीए तेवारे तस्सगणियपयं के० तेनुं गणित पद थाय, ते एक जंबू द्वीप आश्री देखाडे छे.

जेम जंबू द्वीपनुं परिधि त्रणलाख सोलहजार बसेंने सत्तावीश योजन छे, ते, विष्कंभना एकलाख योजननो चोथो भाग जे पचीश हजार योजन, तेनी साथे गुणिएं तेवारे सातसें नेवु कोडी छपन्न लाखने पचोत्तेर हजार थाय. वली परिधिने विषे त्रण कोश छे ते, पचीश हजार साथे गुणतां पंचोत्तेर हजार कोश थाय. वली परिधिना धनुष्य एकसोने अठ्ठावीश छे ते, पचीश हजार साथे गुणतां बत्रीश लाख धनुष्य थाय. वली परिधिना साडातेर अंगुलने, पचीस हजार साथे गुणीएं तेवारे त्रण लाख साडीसाडत्रीस हजार अंगुल थाय. ए सर्व आंकनी राशी जुदी जुदी मांडीएं, पछी पूर्वोक्त पंचोतेर हजार कोशने चारभागे वेहेंचतां पोणी उंगणीश हजार योजन थाय. पछी धनुष्यना बत्रीस लाख आंकने आठ हजार भागे वेहेंचता चारसें योजन

थाय. ए बधा एकठा करीएं तेवारे सातसें नेवु कोडी ठपन्न लाख चोराणु हजार एकसोने पचाश योजन थाय. तेवार पछी त्रण लाखने साडीसाडत्रीस हजार अंगुलना आंक छे, तेने ठन्नुभागे वेहेंचतां पांत्रीससोने पन्नर धनुष्य थाय. तेना कोश करीएं तो पोणा बे कोश थाय. उपर पंदर धनुष्यने साठ अंगुल वधे तो पंदर धनुष्यना साठ हाथ थाय, अने साठ अंगुलना अढी हाथ थाय. ए बधा मली साडी बासठ हाथ थाय. ए सर्व मली सातसें नेवुकोडी ठपन्न लाख चोराणु हजार एकसोने पचाश योजन उपर पोणाबे कोश अने साडी-बासठ हाथ एटलुं जंबूद्वीपनुं गणित पद थाय छे, ते सूत्रनी गाथामां प्रथम कह्युं छे तेथी जाणवुं. ॥१०७॥

हवे इखु अने जीवानुं करण एक गाथामांहे कहे छे.

ठगाहु उसूसु च्चिय ॥ उगणीसगुणो उसूकला होई ॥ विठ-
सुपिहुत्ते चउगुण ॥ इसुगुणिए मूलमिह जीवा ॥ १०९ ॥

अर्थ- ठगाहुउसूसुच्चिय के० आ जंबूद्वीपनेविषे एक देश जे भरत क्षेत्र ते चढावेला धनुष्यने आकारे छे, त्यां बाणना ठामनी वचेनुं जे विष्कंभ तेने इषु कहीएं, ते इखुना योजनने उगणीसगुणोउसूकलाहोइ के० ठगणीशवार गुणीएं तेवारे कलानुं इखु थाय. तो दक्षिण भरतनुं इखु बसें आडत्रीस योजन उपर त्रण कला छे तेने ठगणीसे गुणतां चार हजार पाचसेंने पचीश कला थाय, एटलुं कलानुं इखु जाणवुं. हवे जीवानुं करण कहे छे. जेवारे जीवा करिएं तेवारे विउसुपिहुत्ते के० विगत एटले गयुं छे इखु एटले बाणनुं पहोलपणुं ज्यांथी एटले कलारूप वृत्त क्षेत्र १९०००००० तेमांथी इखुकला (४५२५) काढीएं बाकी रहे (१८९९५४७५) तेने चउगुण के० चारगुणा करिएं पछी इसुगुणिए मूलमिहजीवा के० इखुकला साथे गुणीने तेनुं मूल शोधतां जे आंक आवे ते जीवा जाणवी. दक्षिण भरतादिकनेविषे जीवा करवानो ए विधि जाणवो. ए जीवानुं मान यंत्र थकी जाणवुं. ॥ १०९ ॥

हवे भरत वैताढ्य प्रमुखनुं धनुःपृष्ट कहे छे.

उसुवग्गि ठगुणजीवा ॥ वग्ग जुए मूल होइ धणुपिठं ॥
धणुडुगविसेस सेसं ॥ दलियं बाहाडुगं होई ॥ १९० ॥

अर्थ-उसुवग्गि के० इखुनो वर्ग करी तथा ठगुण जीवा के० ठगुणो जीवानो वर्ग करी वग्गजुए के० ए बे वर्गयुक्त एटले भेलीने पछी तेनुं मूल के० मूल शोधतां जे आंक आवे ते होइ धणु पिठं के० धनुपृष्ट थाय. एम दक्षिण भरतादिकनुं धनुपृष्ट जाणवुं. एरीते सर्व क्षेत्रनुं पर्वतादिकनुं धनुपृष्ट लाभे ते धनुपृष्ट यंत्रथी जाणवुं. हवे बाहा करण कहे छे, धणुडुगविसेससेसं के० बे धनुष्यनुं विश्लेष करिएं, दक्षिण भरत अने वैताढ्य ए बे धनुष्य कहिएं, तेमां जे न्हानुं धनुष्य होय ते मोहोटा धनुष्यमांहेथी काढीएं, जे बाकी रहे तेनुं दलियंबाहाडुगंहोई के० तेनुं अर्द्ध करिएं एटले वैताढ्य प्रमुख पर्वत तथा हेमवंत प्रमुख क्षेत्रनी बे बाहा होए. बाहा एटले पर्वत क्षेत्रना छेडानो विस्तार. तेनुं प्रमाण यंत्रथकी जाणवुं. ॥ १९० ॥

हवे छेहेलो खंड जे भरत तेहना प्रतर करवानो विधि कहे छे.

अंतिमखंडस्सुसुणा ॥ जीवं संगुणिय चउहि भइऊ णं ॥
लद्धंमि वग्गिए दस, गुणंमि मूलं हवइ पयरो ॥ १९१ ॥

अर्थ– अंतिम खंडेसुसुणा के० छहेलो खंड जे जरत खंड तेना इखु साथे जीवंसंगुणिय के० जीवा गुणिएं पछी तेने चउहिजइकणं के० चार जागे वेचतां जे लद्धंमि के० लाजे एटले जे जाग आवे, तेनो वग्गिए के० वर्ग करिएं, ते वर्गने दसगुणंमिमूलं के० दशगुणो करी मूल शोधीएं तेनो जे आंक आवे, ते हवइपयरो के० प्रतर जाणवो. ते प्रतरने वली उंगणीश जागे वेहेंचतां जे आंक आवे ते कला जाणवी. वीजी शेष रहे ते प्रतिकला जाणवी. वली उंगणीश जागें वेहेंचतां योजन थाय, अने जे शेष रहे ते कला जाणवी. ते यंत्रथी जाणजो. एम समचउरंस जरतक्षेत्र प्रमुख करवानो विधि जाणवो. ॥ १७१ ॥

हवे वैताढ्य प्रमुखना प्रतर कहे छे.

जीवा वग्गेण डुगे ॥ मिलिए दलिए य होइ जं मूलं ॥
वेयड्ढाईण तयं ॥ सपिहुत्तगुणं हवइ पयरो ॥ १७२ ॥

अर्थ– जीवावग्गेण के० न्हानी जीवानुवर्ग अने महोटी जीवानुवर्ग ए डुगे के० वे मिलिए के० एकठा करी पछी तेनुं दलिएय के० अर्द्ध करिएं, पछी तेनुं मूल शोधीएं, होइजंमूलं के० ते मूलनो जे आंक आवे ते मूल सपिहुत्तगुणं के० पोताना विस्तार साथे गुणीएं. तयं के० तेवारे वेयड्ढाईण के० वैताढ्यादिक पर्वतनुं हवइपयरो के० प्रतर होए. ते सर्व पर्वतादिकना प्रतर यंत्रथी जाणवा. ॥ १७२ ॥

एयं च पयरगुणियं ॥ संववहारेण देसियं तेण ॥ किंचूणं होइ फलं ॥ अइहंपि हवइ सुहुमगणणा ॥ १७३ ॥

अर्थ– एयंचपयरगुणियं के० ए प्रतरनुं गणित दक्षिण जरतादिक क्षेत्र तथा गिरिनुं गणितपद ते संववहारेण के० संव्यवहारे देसियं के० देखाड्युं छे, तेण के० ते कारण माटे किंचूणंहोइफलं के० कांइक उणुं फल होए, अ के० तथा इहंपि के० ए सर्व प्रतर एकठाकरी वमणा करिएं तेवारे सातसेंने उंगणाएंसी कोडी, अढार लाख, सीतोतेर हजार, चारसेंने छप्पन्न होए. ते सगसय नऊयाकोडी ए गाथाएं जोतां अंतर पडे छे, अने जो शेष जाग उगरे तेना वली जाग करीने गणिएं तो हवइसुहुमगणणा के० सुक्ष्म गणना थाय, तो ते सुक्ष्मगणनानीपेरे पूर्ण पण थाय ते करणनुं विशेष जाणवुं. ॥ १७३ ॥

हवे घनगणित कहे छे.

पयरो सोस्सेहगुणो ॥ होइ घणोपरिरयाइ सवं वा ॥
करण गणणालसेहिं ॥ जंतगलहियाउ दछवं ॥ १७४ ॥
॥ इति जंबूद्दिवाहिगारोपढमो समत्तो ॥

अर्थ– जे वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं पयरो के० प्रतर गणित छे, सो के० तेने जेवारे वैताढ्य प्रमुख पर्वतना उस्सेहगुणो के० उंचपणानी साथे गुणीएं तेवारे वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं होइ घणो के० घनगणित थाय, ते वैताढ्य प्रमुखना प्रतर जेवारे उंचपणा साथे गणीएं तेवारे जाणीएं. ए परिरयाइ के० परिध्यादिक आठनो वर्त्तारो कह्यो. वा के० अथवा ए सबं के० सर्व परिधि प्रमुखनुं जे करण गणण के० करणनोविधि साथे गणवाने जे मनुष्य आलसेहिं के० आलशवंत होय ते मनुष्ये पूर्वाचार्ये जे जंतग के० यंत्र लहियाउ के० लख्या छे, त्यांथकी दिछव के० देखवुं, एटले यंत्र उपरथीज जोवुं, चिंतववुं. ॥ १७४ ॥

हवे ए जीवाप्रमुख गणितनी संग्रह गाथा कहे छे.

जोयणसहस्सनवगं ॥ सत्ते वसया हवंतिअडयाला ॥ बारसयकला सकला ॥ दाहिणभरहद्ध जीवाओ ॥ १ ॥ दसचेवसहस्साइं ॥ जीवासत्तयसया इवीसाइं ॥ बारकलायकणा ॥ वेयड्ढ गिरिस्सविन्नेया ॥ २ ॥ चउदस यसहस्साइं ॥ सयाइचत्तारिएग सयराइं ॥ भरहवुत्तरजीवा ॥ बच्चकलाऊणियाकिंचि ॥ ३ ॥ चोवीस सहस्साइं ॥ नवसय याजोयणाए बत्तीसे ॥ चुल्लहिमवंतजीवा ॥ आयामेणं कलद्धंच ॥ ४ ॥ सततीससहस्साइं ॥ छच्चसया जोयणाए चउसयरा ॥ हेमव यवासजीवा ॥ किंचूणा सोलसकलाय ॥ ५ ॥ तेपन्न सहस्साइं ॥ नवसय्या जोयणाणइगतीसा ॥ जीवामहाहिमवए ॥ अछकला छकलाओय ॥ ६ ॥ एगुत्तरानवसया॥ तेवत्तरिमेव जोयणसहस्सा ॥ जीवासत्तरकला ॥ अद्धकला चेवहरिवासे ॥ ७ ॥ चउणवइ सहसाइं ॥ छप्पन्नहि यंसयंकला दोय ॥ जीवानि सहेसापुण ॥ लरकंजीवाविदे हद्धे ॥ ८ ॥ जीवासंग्रहगाथा ॥ नवचेवसहस्साइं ॥ छावछाइय सयाइ सत्तेव ॥ सविसे सकलाचेगा दाहिणभरहद्ध धणुपीठं ॥ ९ ॥ दसचेवसहस्साइ ॥ सत्ते वसयाहवंतितेयाला ॥ धणुपीठं वेयड्ढे ॥ कलायपन्नर सहवंति ॥ १० ॥ सोलसचेव कलाओ ॥ अहियाओहुंतिअद्धभागेणं ॥ बाहावेयड्ढसय ॥ अठावीसा सयाचउरो ॥ ११ ॥ चउदसय सहस्साइं ॥ पंचेवसयाइ अठवीसाइं ॥ इक्कारसयकलाओ ॥ धणुपीठं उत्तर द्धस्सं ॥ १२ ॥ भरहद्धुत्तर बाहा ॥ अठारसहुंति जोयण सयाइं ॥ बाणवइजोयणाणिय ॥ अद्धकला सत्तरकलाय ॥ १३ ॥ धणुहिमवेकलचउरो ॥ पणवीस सहस्स दुसयती सहिया ॥ बाहा सोलद्धकला ॥ तेवन्न सयाय पन्नहिया ॥ १४॥ अडतीस सहस्स सगसय ॥ चत्तधणुदसकलाय हेमवए ॥ बाहासत्तछिसए ॥ पणपन्नेत्तिन्नियकलाओ ॥ १५ ॥ धणुमहहिमवेदसकल ॥ दोसय तेणउसहस्ससगवन्ना ॥ बाहाबाणउयसए ॥ छहत्तरेनवकलद्धंच ॥ १६ ॥ चुलसी सहसासोलस धणुहरिवासे कलाचउक्कंच ॥ बाहातेरस सहसा ॥ तिसयइगसठि छकलासड्ढा ॥ १७ ॥ तिसहधणुनकलेगलरक॥ सहसचोवीसतिसय छायाला ॥ बाहापन्नछिसयं ॥ सहसावीसासदुकलद्ध ॥ १८ ॥ सोलस सहस्सअदुसय ॥ तेसीया सद्धतेरसकलाय ॥ बाहाविदेहमझ्झे ॥ धनुपीठं परिरयस्सद्धं ॥ १९ ॥ इतिधनुपृष्ट बाहासंग्रहगाथा ॥ लरकछारसयणती, ससहस्स चउस्सया यपणसीया ॥ बारकलाछक्किकला ॥ दाहिण भरहद्धपयरमिमं ॥ २० ॥ सत्तहियातिन्निसया ॥ बारसहस्सायपंचलरकाय ॥ बारसकलायपयरं ॥ वेयड्ढगिरिस्सधरणितले ॥ २१ ॥ योयण तीसं वासे ॥ पढमाए मेहलाय पयरमिमं ॥ लरकतिगतिसयरिसया ॥ चुलसीइक्कार सकलाओ ॥ २२ ॥ दस जोयण विरकंभे ॥ बीयाएमेहलयपयरमिमं ॥ लरकोचउवीससया इगसछद सकलाओय ॥ २३ ॥ असीया अठसया ॥ बत्तीस सहस्सतीसलरकाय ॥ कलबारविकलिगारस ॥ उत्तरभरहद्धपयरमिमं ॥ २४ ॥ दोकोडिचउदलरका ॥ सहसाछपन्ननवसगसयरा ॥ अठकला दसविकला ॥ पयरमिमं चुल्लहिमवंते ॥ २५ ॥ हेमवएछकोडी ॥ बावत्तरिलरव सहसतेवन्ना ॥ पणयालसयंपयरे ॥ पंचकलाअठविकलाय ॥॥ २६ ॥ गुणवीसकोडि अडव, न्न लरक अडसठि सहस सयमेगं ॥ छासीयंद सयकला ॥ पणायकला पयरमिहहिमवे ॥ २७ ॥ चउपन्नंकोडीओ ॥ लरकासीयालतिसयरि सहस्सा ॥ अठसयसतरिसत्तय कलाउपयरंतुहरिवासे ॥ २८ ॥ बायालं कोडिसयं ॥ लरकाचउपन्न सहसवासठी ॥ पणसयगुणइुत्तरकल ॥ अठारसनिसहपयरमिमं ॥ २९ ॥ तेसट्ठिं कोडिसयं ॥ लरकासगवन्नसहस गुणयाला ॥ तिसयदुरुत्तर दसकल पन्नरसकलाविदेहद्ध ॥ ३० ॥ ॥ इतिप्रतरसंग्रहगाथा ॥ ॥ दसजोयणुंसएपुण तेवीस सहस्स लरकइगवन्ना ॥ जोयणछावत्तरि छ, कलाय वेयड्ढघणगणियं ॥ ३१ ॥ अठसयापणयाला ॥ तीसंलरकाति हुत्तरीसहसा ॥ पंनरस कलायघणो ॥ दस्सुसए होइ बीयम्मि ॥ ३२ ॥ सत्तहिया तिन्निसया बारस सहसाय पंचलरकाय ॥ अवराय बार सकला ॥ पणुस्सए होइघणगिरियं ॥ ३३ ॥ सत्तासीइगलरका ॥ उणतीसहियाय विणवइसयाइं ॥ अउणत्तीसइभागा ॥ चउदसवेयड्ढ घणगणियं ॥ ३४ ॥ हिमवंति दुसय चउदस, कोडीछप्पन्नलरकसगनउई ॥

सहसा चउयालसयं ॥ सोलसकलबार विकलघणं ॥ ३५ ॥ गुणयाल सयासत्तर ॥ कोडी छत्तीस लरकसगतीसा ॥ सहसातिसय अरुत्तर ॥ बारविकलघणमहाहिमवे ॥ ३६ ॥ छगवन्नसहसअछा, एकोडि छासछिलरकसगवीसं, सहसानव सयएगु, एसीहिनिसहस्सघण गणियं ॥ ३७ ॥ इतिघनसंग्रहगाथा ॥ ॥ इति श्रीलघुक्षेत्र समास वार्त्तिके जंबूद्वीपाधिकारः प्रथमः समाप्तः ॥ ॐनमो विश्वनाथाय तत्वदर्शिने ॥

हवे बीजो लवण समुद्रनो अधिकार वखाणे छे.

बीउं लवण समुद्दा हिगारो जणइ ॥ मूलगाथा ॥ गोतिछं लवणोजय ॥ जोयण पणनवइ सहसजा तछ ॥ समजूतलाउ सगसय ॥ जलवुद्धी सहसमो गाढो ॥ १ए५ ॥

अर्थ– लवणोजय के० जगती थकी बाहेर लवण समुद्रना उजय एटले बन्ने पासाथी जेवारे वचमां शिखानी सन्मुख जोयण पण नवइसहसजा के० ज्यांसुधी पंचाणु हजार योजन लवण समुद्रमांहे आविए त्यांसुधी तछ के० ते लवण समुद्रमांहे गोतिछं के० गोतीर्थ सरखो छे, एटले जेम गाय पाणी पीवाने तलावमां प्रवेश करे तेवारे पाछली बाजु उंची होय, अने आगली बाजु नीची होए तेने गोतीर्थ कहीए. तेम लवलसमुद्रमांहे पण बे पासाथी नीकलीने वचमां आवतां पंचाणु हजार योजन सुधी पाछली जूमी उंची अने आगली जूमी नीची छे, समजूतलथकी एटले धातकीखंडनी दिशिथी, अने जंबूद्वीपनी जगतीथकी लवणसमुद्रमांहे दिग्मालजणी जतां थोडी थोडी जलवृद्धि थतां पंचाणु हजार योजन ज्यां थाय छे, त्यां सजूतलथकी सातसें योजन पाणीनी उंची वृद्धि छे, अने हजार योजन पाणी उंडुं छे. ॥ १ए५ ॥

हवे ए लवण समुद्रनेविषे जलवृद्धि जाणवानुं करण कहे छे.

तेरासिएण मज्जि,छ रासिणा संगुणिज्ज अंतिमगं ॥ तं पढमरासिजश्यं ॥ उवेहं मुणसु लवणजले ॥ १ए६ ॥

अर्थ–तेरासिएण के० पहेली त्रण राशी थापीए. एक धातकीखंडनी राशि पंचाणु हजार योजननी, अने जंबूद्वीपनी दिशिथी जे पंचाणुं हजार योजन लवण समुद्रमां जइए ए बीजी राशि, तथा वचमां एक हजार योजननी मध्यराशि जे कहिए. ए त्रीजी राशी, एम त्रण आंकनी श्रेणी मांडीए,पछी मज्जिछरासिणा संगुणिज्ज अंतिमगं के० वचमानीआंकनी जे श्रेणी ते छेहेली श्रेणीसाथे गुणीए, पछी तंपढमरासिजश्यं के० तेने पेहेली श्रेणीना आंक साथे वेहेंचीए. एरीते उवेहंमुणसुलवणजले के० लवणसमुद्रनेविषे जलवृद्धिप्रते मुणसु एटले जाणजो. ए गाथानो स्पष्ट अर्थ नवगुणहत्तरि जोयण, ए आगल वसें ने दशमी गाथा आवशे तेने विषे विशेषेथी कहेशे. अहींआं मात्र सूत्रार्थ जाणवो. ॥ १ए६ ॥

हवे लवण समुद्रनी शिखा वखाणे छे.

हिछुवरि सहसदसगं ॥ पिहुलामूलाउ सतरसहसुच्चा ॥ लवणसिहा सा तछुवरि ॥ गाउडुगं वहुइ डुवेलं ॥ १ए७ ॥

अर्थ– हिछुवरि के० हेठे तथा उपर सहसदसगंपिहुला के० हजार योजन पहोली, अने मूलाउ के० मूलथकी सत्तरसहसुच्चा के० सत्तर हजार योजन उंची छे, एवी लवणसिहा के० लवणसमुद्रनी शिखा

जाणवी. सा के० ते शिखा जे छे, तछुवरि के० ते सत्तरसहस्र योजन उपरे गाउछुगंवढ्ढइछुवेलं के० बेगाउ उंची एवी वेल ते बेवार एक अहोरात्रमांहे वधे. ॥ १ए७ ॥

हवे पातालकलशा वखाणे छे.

बहुमज्झे चउदिसि चउ ॥ पायाला वयरकलस. संठाणा ॥
जोयणसहस्स जड्डा ॥ तद्दसगुणहिछुवरि रुंदा ॥ १ए७ ॥

अर्थ– लवणसमुद्रनेविषे बहुमज्झे के० घणुंवचमां पाणीनी मेखलाए चउदिशि चउपायाला के० चार-दिशिनेविषे चार पाताला छे. ते पाताला केहेवा छे ? वयरकलस के० वज्रमय जे कलश तेने संठाणा के० आकारे छे. वली केहेवा छे ? जोयणसहस्सजड्डा के० एक हजार योजननी ते कलशानी ठीकरी जाडी छे, तथा तद्दसगुणहिछुवरिरुंदा के० ते जाडपणा थकी दशगणा एटले दशहजार योजन हेठल तथा उपर रुंदीएं छे एटले पहोला छे. ॥ १ए७ ॥

वली पातालकलश केहेवा छे. ते कहे छे.

लक्खं च मज्झि पिहुला ॥ जोयणलक्खं च नूमिमो गाढा ॥
पुवाइसु वडवामुह ॥ केजुव जूवे सर जिहाणा ॥ १एए ॥

अर्थ– लक्खंचमज्झि पिहुला के० लाख योजननुं पेट पहोलुं छे, वली जोयणलक्खंच नूमिमोगाढा के० लाख योजन नूमिकामांहे अवगाढ एटले उंडा छे, वली पुवाइसु के० पूर्वदिशि थकी धुरमांडीने दक्षिणावर्त्त गणतां एक वडवामुख बीजो के जुव के० केयूप त्रीजो, जूवे के० यूप चोथो, इसर के० ईश्वर अनिहाणा के० एवे नामे चार पातालकलशो जाणवा. ॥ १एए ॥

हवे न्हानापातालकलश वखाणे छे.

अन्ने लहुपायाला ॥ सगसहसा अडसया सचुलसीया ॥
पुवुत्त सयंसपमा, णा तछ तछप्पएसेसु ॥ २०० ॥

अर्थ– अन्ने के० बीजा लहुपायाला के० न्हाना पाताल कलशा ते सगसहसा अडसयासचुलसीया के० सात हजार आठसो ने चोराशी छे, ते केहेवा छे? तो के पुवत्त के० पूर्वे वखाण्या छे, जे चार महोटा पाताल कलशा ते थकी सयंसपमाणा के० सोमां अंसे जेसनुं प्रमाण छे एहवा छे, एटले सोमे नागे छे, अर्थात तेनी दश योजननी ठीकरी जाडी छे, तथा एकसो योजन प्रत्येक हेठे तथा उपर पहोला छे. अने एक हजार योजन नूमिमांहे उंडा छे, एवा न्हाना कलश ते जे स्थानके महोटा कलशे नूमीका रुंधी नथी; तेवा जलमेखलाना तछ तछप्पएसेसु के० तेते प्रदेशे ए कलश छे, एटले ठामठामने विषे छे. ते केमके समुद्रमांहे दश हजार योजन विस्तार जे पाणी छे, तेहनी मांहेली परिधि आणीएं. ते आवी रीते के-जंबूद्वीप थकी पंचाणु हजार योजन जातां बे लाखने नेवु हजार योजन विष्कंन छे, तेनो वर्ग करीएं तेवारे आठ हजार चारसेंने दश कोमी थाय. तेने दशगुणा करीएं तेवारे चोरासी हजारने एकसो कोडी थाय. तेनुं मूल शोधीएं तेवारे नव लाख सत्तर हजारने उपर साठ लन्यमान थाय. तेमांहेथी चार कलशे चालीस हजार योजन रुंध्या छे, ते बादकरतां बाकी आठ लाख सीतोत्तेर हजारने उपर साठ रहे छे. तेने चारनागे वेहेंचीएं तेवारे बे लाख उंगणीस हजार बसोने पांसठ एकनागे आवे; तो एक महोटो पूर्वदिशिनो पातालकलश अने

बीजो दक्षिणदिशिनो पातालकलश ते वेहुलुं एटलुं अंतर जाणवुं. हवे त्यां एकेका अंतरे एकेक श्रेणीनेविषे बसेंने पन्नर कलश होयं ते कलशोएं बे लाख पन्नर हजार योजन रुंध्या छे. अने वाकीना चार हजार बसोने पांसठ योजन जे रह्या ते कलशनी ठीकरीने जाडपणे रुंध्या छे, एम प्रथम न्हाना कलशनी श्रेणीनेविषे बसें पन्नर कलश, बीजीनेविषे बसेंने सोल एम एकेको कलश वधारतां बधी नवश्रेणी छे, तो नवमी श्रेणीनेविषे बसेंने त्रेवीश कलश छे. एरीते एकआंतरानेविषे न्हाना कलश एक हजार नवसेंने एकोत्तेर थाय. तेवा चारेदिशिना एकठा करतां सात हजार आठसोने चोराशी न्हांना कलश थाय. इति ॥ २०० ॥

हवे चार पाताल कलशना देवता कहे छे.

कालो य महाकालो ॥ वेलंब पभंजणोय चउसु सुरा ॥
पलिउवमाउणो तह ॥ सेसेसु सुरा तयद्धाऊ ॥ २०१ ॥

अर्थ– चार महोटा पाताल कलशने विषे पूर्वदिशिथी अनुक्रमे दक्षिणावर्त्त जोतां एक काल, बीजो महाकाल त्रीजो वेलंब अने चोथो प्रभंजन एवे नामे चउसुसुराके० चार देवता अधिष्ठायक जाणवा. पण ते देवता केहेवा छे, तो के पलिउवमाउणो के० एक पल्योपमनुं आयुष्य धरे छे एवा छे. तह के० तथा सेसेसुसुरा के० शेष बीजा न्हाना जे कलश छे तेनेविषे जे देवता अधिष्ठायक छे. तेमनुं आयुष्य तयद्धाऊ के० ते पूर्वोक्त देवताना आयुष्य थकी अर्द्ध छे एटले अर्द्ध पल्योपमनुंछे. ॥ २०१ ॥

सवे सिमहो भागे ॥ वाऊ मज्झिल्लयंमि जलवाऊ ॥ केवल जलमुवरिल्ले ॥ भाग दुगे तत्त सासुवे ॥ २०२ ॥

अर्थ– सवेसिमहोभागेवाऊ के० सर्व महोटा पाताल कलशाना अधो भागें एटले नीचे वायु छे, अने मज्झिल्लयंमिजलवाऊ के० मध्य एटले वचला भागें वायु अने जल ए बंने मिश्र छे. तथा केवल जल मुवरिल्ले के० उपरले भागे केवल पाणीज छे. तो एकेका त्रीजा भागने विषे तेत्रीश हजार त्रणसेंने तेत्रीश योजन उपर एक योजननो त्रीजो भाग होए. एवा भागदुगेतत्तसासुवे के० नीचेना भागनेविषे अने वचला भागनेविषे श्वासनी परे वायु छे, ते आगली गाथाएं वखाणे छे. ॥ २०२ ॥

वहवे उयारवाया ॥ मुछंति खुहंति दुसिवाराउ ॥ एग अहोरत्तंतो ॥ तया तया वेल परिवुड्ढी ॥ २०३ ॥

अर्थ– एवा बे भागना वायुनेविषे बीजा वहवे के० घणा उयार के० उदार एटले महोटा वाया के० वायरा ते मुछंति के० मले छे, ते मलीने पाणीने खुहंति के० क्षोभ पमाडे छे. जेम माणसना पेटमांहे वायुनी वृद्धि थवाथी क्षोभ पमाडे, शब्द करे तेम पातालकलश ते एग अहोरत्तंतो के० एक अहोरात्र मांहे दुसिवाराउ के० बे वखत क्षोभ पमाडे छे, तयातयावेलपरिवुड्ढी के० ते तेवारे पाणीना वेलनी वृद्धि थाय छे; एटले जेवारे वायुना जोरथकी कलशा उत्तराय छे तेवारे समुद्रनुं पाणी वधे छे, एवो अनादिकालनो सहेजथी चाल छे. जे एक अहोरात्रमांहे बे वार पाणीनी वेल वधे एम जाणवुं. ॥ २०३ ॥

हवे समुद्रमांहे वेलंधर देवता छे ते वखाणे छे.

बायालसहि-दुसयरि ॥ सहसा नागाण मज्झवरि बाहिं ॥
वेलं धरंति कमसो ॥ चउहत्तरुलक्खु ते सवे ॥ २०४ ॥

अर्थ– बायाल के० बेतालीश हजार नागाण के० नागकुमार देवताने मज्ञ के० मांहे पेसती वेलं के० वेल प्रते धरंति के० धरी राखे छे, एटले निवारे छे. वली सहि के० साठ हजार नागकुमार देवता ते लवणसमुद्रनी शिखाने उवरि के० उपरना बे कोश उपरांत जे वेल वधे छे, ते प्रते वारे छे. अने दुसरिसहस्सा के० बहुंतेर हजार नागकुमार देवता ते बाहिं के० बाहेरनी वेलि जे धातकीखंडमां प्रवेश करे छे, ते वेलिने निवारे छे, अर्थात् धरी राखे छे, ए रीते नागकुमारना देवो कमसो के० अनुक्रमे पाणीनीवेलि प्रते धरी राखे छे. माटे ए देवोने वेलंधर कहियें. तेसवे के० ते सर्व देवता एकठा गणियें तेवारे चउहत्तरुलरकु के० एकलाखने चमोत्तेर हजारनी संख्या थाय छे. ॥ २०४ ॥

हवे वेलंधरनां स्थानक तथा तेना अधिपति कहे छे.

बायालसहस्सेहिं ॥ पुवेसाणाइदिसि विदिसि लवणे ॥
वेलंधराणुवेलं ॥ धरराईणं गिरिसु वासा ॥ २०५ ॥

अर्थ– लवणे के० लवण समुद्रमांहे पुवेसाणाइदिसिविदिसि के० पूर्वादि चार दिशि अने इशानादिक चार विदिशिनेविषे बायालसहस्सेहिं के० बेतालीश हजार योजन गयांथी एटले जंबूद्वीपनी जगतिनी वेदिका थकी बेतालीश हजार योजन लवण समुद्रमांहे पूर्वप्रमुख चार दिशिनेविषे वेलंधर के० वेलंधर नामे जे देवता तेने वसवा योग्य पर्वतनेविषे आवास जाणवा. अने इशानप्रमुख चार विदिशिनेविषे लवणसमुद्रमांहे बेतालीस हजार योजने अणुवेलंधर के० अनुवेलंधर नामे जे राईणं के० अधिपति एवा चार देवताने रमवाना गिरिसु के० पर्वतनेविषे वासा के० आवास जाणवा. ॥ २०५ ॥

हवे आवास पर्वतनां नाम कहे छे.

गोथूभे दगभासे ॥ संखे दगसीमनामि दिसि सेले ॥
गोथूभो सिवदेवो ॥ संखो य मणोसिलो राया ॥ २०६ ॥

अर्थ– पूर्वदिशि गोथुभनामे आवास पर्वत छे, अने दक्षिणदिशि दगभासनामे आवास पर्वत छे, पश्चिमदिशि संखनामे आवास पर्वत छे, अने उत्तरदिशि दससीम नामे आवास पर्वत छे. ए रीते दिसिसेले के० ए चार दिशिना पर्वतनेविषे अनुक्रमे एक गोथुभ, बीजो शिवदेव, त्रीजो शंख, अने चोथो मणोसिल एवे नामे वेलंधर देवताना राया के० राजा एवा नागकुमार देवो रहे छे, एटले जे दिशाउनेविषे रहे तेने वेलंधर कहीयें, अने जे विदिशाउनेविषे रहे तेने अनुवेलंधर कहियें. ॥ २०६ ॥

कक्कोडे विज्जुपहे ॥ केलासरुणप्पहे विदिसि सेले ॥
कक्कोडग कद्दमउ ॥ केलास रुणप्पहो सामी ॥ २०७ ॥

अर्थ– हवे इशान प्रमुख चारविदिशिने विषे कर्कोटक, विद्युत्प्रभ, कैलाश अने अरुणप्रभ एवे नामे जे चार आवास पर्वत छे, तेने विषे अनुक्रमे कर्कोटक, कर्दम, कैलाश अने अरुणप्पहो के० विद्युत्प्रभ एवे नामे चार अनुवेलंधरनागकुमार देवताना सामी के० स्वामि जाणवा. जे विदिशिनेविषे रहे तेने अनुवेलंधर कहियें.

हवे ए पर्वतना मान अने वरण कहे छे.

एए गिरिणो सवे ॥ बावीसहिया य दससया मूले ॥ चउसय चउवीसहिया ॥ विछिन्ना हुंति सिहरतले ॥ २०८ ॥

अर्थ–एएगिरिणोसबे के० ए सर्व वेलंधर, अने अनुवेलंधर नामे जे आवास पर्वत छे. ते बावीसहियाय दससयामूले के० एक हजार ने बावीश योजन मूलनेविषे पोहोला जाणवा. अने चउसय चउवीसहिया के० चारसें ने चोवीश योजन सिहरतले के० शिखरस्थले एटले शिखरनेविषे विछिष्पा के० विस्तारेपोहोला हुंति के० छे. २०८

सतरससय इगवीसे ॥ उच्चत्ते ते सवेश्या सवे ॥ कणगं-
करययफालिह, दिसासु विदिसासु रयणमया ॥ २०९ ॥

अर्थ–वली ते पर्वत केहेवा छे? तोके एक हजार सातसेंने एकवीश योजन उच्चत्ते के० उंचा छे, वली ते सबे के० ते आठ पर्वत कहेवा छे, सवेश्या के० वेदिकाना वनखंड तेणे करीने सहित छे, वली कणगंकरयय फालिह के० कनक, अंकरत्न, रूपुं, अने स्फाटिकरत्न एनी पूर्वदिशिथी अनुक्रमे गोथूजादिक चार पर्वत छे. अने विदिसासुरयणमया के० विदिशिनेविषे जे कर्कोटादिक चार पर्वत छे, ते रत्नमय जाणवा. ॥ २०९ ॥

हवे ए आठ पर्वत पाणी उपरे केटला देखाय छे कहे छे.

नवगुणहत्तरि जोयण ॥ बहिजलुवरि चत्त पण नवइ जाया ॥
एए मज्झे नवसय ॥ तेसठा जागसगसयरी ॥ २१० ॥

अर्थ– ए आठ पर्वत वहि के० जंबूद्वीपनी दिशिएं नवगुणहत्तरिजोयण के० नवसेंने उगणोतेर योजन उपर एक योजनना, पणनवइजाया के० पंचाणु जाग करिएं, तेवा चत्त के० चालीश जाग अधिक एटला योजन जंबूद्वीपनी दिशिएं जलुवरि के० पाणी उपर देखाय छे. तथा, एए के० ए पर्वत मज्झे के० मांहेली लवण समुद्रनी शिखानी दिशिथी जोतां नवसयतेसठा के० नवसेंने त्रेसठ योजन उपर एक योजनना पंचाणु जाग करिएं तेवा सीत्तोतेर जाग एटला पाणी उपर पर्वतो देखाय छे ते जाणवा.

लवण समुद्र मध्ये पंचाणुं हजार योजन जतां सातसें योजननी जलवृद्धि छे. तो बेतालीश हजार योजन जइएं त्यां वेलंधर पर्वत छे, ते स्थानके केटली जलवृद्धि होए. ते जाणवानी रीति बतावे छे. अहींआं प्रथम श्रेणी पंचाणुं हजारनी, बीजी सातसेंनी, अने त्रीजी श्रेणी बेतालीस हजारनी, एवी आंकनी त्रण श्रेणी मांडीएं. ए त्रण आंकनी राशि मांड्या पछी ते रासीएणमजिह्वए गाथाना विधिएं गणीएं, ते आवी रीते के वचमांनी जे सातसेंनी श्रेणी तेने छेली बेतालीश हजारनी श्रेणीएं गुणीएं तेवारे बे क्रोडने चोराणुं लाख थाय, पछी पेहेली श्रेणी जे पंचाणुं हजारनी छे, तेनी साथे जाग वेहेंचीएं तेवारे त्रणसेंने नव योजन उपर एक योजनना पंचाणुं जाग करीएं, तेवारे पीस्तालीस जाग आवे, ए रीते संजूतले जंबूद्वीपे जोतां बेतालीश हजार योजने एटली जलवृद्धि होए.

अने पंचाणुं हजार योजने एक हजार योजन लवण समुद्र उंडो छे, तो बेतालीस हजार योजने केटलो उंडो छे? तेनुं गणीत आवीरीते करवुं के बेतालीश हजार योजनने हजारना आंके गुणीएं तेवारे चार कोडीने वीश लाख थाय. तेने पंचाणुं हजार जागे वेहेंचीएं तेवारे चारसेंने बेतालीश योजन उपर एक योजनना पंचाणुं जाग करीएं तेवा दश जाग आवे, एटलो समुद्र उंडो छे, पछी जलवृद्धि तथा उंडपणुं ए बे एकठां करिएं तेवारे सातसेंने एकावन्न योजन उपर एक योजनना पंचाणुं जाग करिएं तेवा पंचावन्न जाग थाय, ते सतरसेंने एकवीश योजन वेलंधर पर्वतनुं उंचपणुं छे, तेमांहेथी बाद करीएं तेवारे नवसें उगणोतेर योजन, अने उपर पंचाणुंआ चालीस जाग रहे. एटलो जंबूद्वीपथी जतां वेलंधर पर्वत पाणीथी उंचा छे.

हवे त्यां पर्वतनो विस्तार केटलो छे, ते आणवानो विधि केहे छे. जलवृद्धि अने उंडपणुं ए बे सातसें ए-

कावन्न योजन उपर पंचाणुआ पंचावन्न जाग छे, ते सर्वना पंचाणुआ जाग करीएं तेवारे एकोत्तेर हजारने चारसें जाग थाय, पछी विछारफ्गविसे सो ए करण गाथाएं करतां पर्वतनो मूल विस्तार एक हजारने बावीश योजन छे, अने शिखर विस्तार चारसेंने चोवीश योजन छे, . ते अधिका मांहेथी छंडुं काढतां बाकी पांचसेंने अगणुं रहे ते पर्वतनुं सत्तरसेंने एकवीश योजन उंचपणुं छे, तेनी साथे जाग वेहेंचतां जाग पोहोचे नही, ते माटे एकोत्तेर हजारने चारसें एटली जलवृद्धि, तथा उंडपणानां पंचाणुआ जाग छे, तेने पांचसेंने अगणुं साथे गणीएं तेवारे चार क्रोड छवीश लाख सत्ताणुं हजारने बसें थाय, तेने पर्वतना उंचपणानां सत्तरसेंने एकवीश योजन साथे जाग वेहेंचीएं तेवारे चोवीश हजार आठसेंने नव आवे, शेष नवसेंने अगीआर वधे, तेमाटे ते चोवीश हजार आठसेंने नव जे छे तेमांहे एक जेलीएं, पछी पंचाणुं जागे वेहेंचीएं तेवारे बसेंने एकसठ योजन उपर पंचाणुआ पंदर जाग आवे. हवे पर्वतनो मूल विस्तार एक हजारने बावीश योजन छे. तेमांहेथी जेवारे ए बसें एकसठ योजन, अने पंचाणुआ पन्नर जाग काढीएं, तेवारे सातसोने साठ योजन उपर पंचाणुआ एंसी जाग रहे, एटलो पर्वतनो विस्तार जाणवो.

हवे माहेली दिशिएं जलनी वृद्धि आणवाने अर्थे ए पर्वतना विस्तारनो आंक जे सातसें साठ योजन उपर पंचाणुआ एंसी जाग छे, तेने पंचाणुए गुणीएं तेवारे बहुंत्तेर हजार बसेंने एंसी एटला पंचाणुआ जाग थाय. पछी एक पंचाणुं हजारनी बीजी सातसेंनी, अने त्रीजी बहुंतेर हजार बसेंने एंसीनी, एवी आंकनी त्रण राशी मांफीएं तेमां वचेनी जे सातसेंनी श्रेणी छे. तेनी साथे जेवारे छेहेली श्रेणी गुणीएं तेवारे पांच क्रोड पांच लाख ने छनु हजार एटलां प्रतिजंग थाय. पछी जे पहेली राशि पंचाणुं हजारनी छे, तेना प्रतिजंग करवामाटे तेने पंचाणुंए गुणीएं तेवारे नेवु लाखने पचीश हजार थाय. एटला प्रतिजंगे उपरना प्रतिजंगनी राशी वेहेंचीएं तेवारे योजन पांच आवे, शेष पांच हजार चारसेंने एकोत्तेर वधे. तेने पंचाणुं जागे वेहेंचतां सत्तावन्न कला आवे, शेष छपन्न उगरे, तेमाटे एक जेलीएं तेवारे कला अगवन्न थाय; एटले पांच योजन उपर अगवन्न कला एटली मांहेली दिशिएं जलवृद्धी छे, ते जलथकी पर्वतनुं उंचपणुं नवसें उंगणोत्तेर योजनने उपर पंचाणुंआ चालीश जाग छे, तेमांहेथी पांच योजनने अगवन्न जाग बाद करीएं तेवारे नवसें त्रेसठ योजन उपर पंचाणुंआ सीतोतेर जाग; एटलो लवण समुद्रनी शिखादिशिथी जोतां वेलंधर पर्वत उंचा छे. तथा ए आठ पर्वतना मूलने विषे त्रण हजार बसेंने बत्रीश योजननो परिधि छे, अने शिखरने विषे तेरसेंने चौद योजननो परिधि छे, हवे मांहोमांहे ते पर्वतनो आंतरो आणवानो विधि कहे छे.

जंबुद्वीपनी जगतीथकी बेतालीश हजार पांचसेंने अगीआर योजन लवण समुद्रमांहे गया पछी पर्वतना विष्कंजनुं मध्य छे, त्यां समुद्रनुं वृत्तविष्कंज एक लाख पंचासी हजारने बावीश योजन छे, तेनो परिधि पांच लाख पंचासी हजार ने एकाणुं योजन थाय, तेमांहेथी आठ वेलंधरनुं विष्कंज आठ हजार एकसोने छहुंत्तेर योजन बाद करिएं तेवारे पांच लाख छहुंतेर हजार नवसेंने पन्नर योजन बाकी रहे; तेने आठ जागे वेहेंचीएं तेवारें बहुंतेर हजार एकसोने चउद योजन उपर एक योजनना तेर जाग करिएं, तेवा आठ जाग एटलुं वेलंधर पर्वतने वचे अंतर जाणवुं. ॥ २१० ॥

हवे छपन्न अंतरद्वीपनी स्थिति केहे छे.

हिमवंतंता विदिसी ॥ साणाइगयासु चउसु दाढासु ॥
सग सग अंतरदीवा पढमचउक्कं च जगईर्ड ॥ २११ ॥

अर्थ– हिमवंतंता के० हेमवंत पर्वतना अंत एटले बन्ने छेडानेविषे समुद्रमांहे बे बे दाढा विदिशिनेविषे

नीकली ठे, हवे ते इसाणाइयासु के० इशानकूण प्रमुख चार विदिशिनेविषे चउसु दाढासु के० चार दाढा प्राप्त थया ठतां ते प्रत्येक दाढानेविषे सगसग अंतरदीवा के० सात सात अंतरद्वीप ठे, ते अंतरद्वीपमांहे पढमचउक्कं के० पेहेला जे चार अंतरद्वीप ठे ते जगईउ के० जगती थकी केटले दूर ठे, ते कहे ठे. ॥ २११ ॥

जोयणतिसएहिं तउ ॥ सयसयवुढ्ढी य ठसु चउक्केसु ॥
अन्नुन्न जगइअंतरि ॥ अंतरसमविठ्ठरा सवे ॥ २१२ ॥

अर्थ– पेहेला चार अंतरद्वीप जगतीथकी त्रणसें योजन दूर ठे, अने तउ के० ते द्वीपनो विस्तार पण त्रणसें योजन ठे. पठी ठसुचउक्केसु के० ठ चतुष्कनेविषे प्रत्येके अन्नुन्न के० एक द्वीप अने बीजा द्वीपनी वच्चे जगतीवच्चे, अने द्वीपना विस्तारनेविषे सयसयवुढ्ढी के० सो सो योजननी वृद्धि जाणवी. एटले जे द्वीपने जगइअंतरि के० जेटलो जगती थकी आंतरो ठे, ते द्वीपनो अंतरसमविठ्ठरासवे के० ते अंतरसमान तेटलो विस्तार पण जाणवो. एटले पेहेला चार अंतरद्वीप जगती थकी त्रणसें योजन ठे, तो तेनो विस्तार पण त्रणसे योजन प्रमाणे जाणवो, बीजुं चतुष्क जगती थकी चारसें योजन दूर ठे, तो तेनो विस्तार पण चारसें योजन ठे, एम सर्वनेविषे एकसो योजननी वृद्धि करतां सातमुं अंतरद्वीपनुं चतुष्क जगती थकी नवसें योजन दूर ठे, तेहनो विस्तार पण नवसें योजन प्रमाण ठे. ते यंत्रथी जाणवो. ॥ २१२ ॥

हवे ए अंतरद्वीप पाणी उपर केटला उंचा ठे ते कहे ठे.

पढमचउक्कुच्चबहिं ॥ अढ्ढाइ य जोयणइ य वीसंसो ॥
सयरिं सवुढ्ढिपुरउ ॥ मज्झदिसिं सवि कोसदुगं ॥ २१३ ॥

अर्थ– अंतर द्वीपनुं पढमचउक्क के० पेहेलुं चतुष्क ते वहिं के० बाहेर जंबू द्वीपनी दिशाए अढ्ढाइय-जोयणइयवीसंसो के० अढी योजन उपर वीश अंस एटले पंचाणुआ वीश ज्ञाग एटलुं पाणीथी उपर उंचुं जाणवुं. उरउ के० बीजा अंतरद्वीपना चतुष्कनेविषे पंचाणुआ सयरिसवुढ्ढि के० सीत्तेर ज्ञागनी वृद्धि जाणवी, एटले बीजुं चतुष्क अढी योजन उपर पंचाणुआ नेवु ज्ञाग पाणीथी उंचुं जाणवुं, अने मज्झदिसिं के० लवण समुद्रनी शिखानी दिशिए कोसदुगं के० बे कोश प्रमाण सव के० सर्व द्वीपनो प्रकाश जाणवो. ते यंत्रमांहे लख्युं ठे. ॥ २१३ ॥

हवे अंतरद्वीपनां नाम कहे ठे.

सवे सवेइयंता ॥ पढमचउक्कंमि तेसि नामाइं ॥
एगोरुय आज्ञासिय ॥ वेसाणिय चेव लांगूले ॥ २१४ ॥

अर्थ– सवेसवेइयंता के० सर्व अंतरद्वीप वेदिकावनखंडे करी मंमित जाणवा. अंतरद्वीपना पढमचउक्कंमि के० पेहेला चतुष्कनेविषे ईशानकूणथी दक्षिणावर्त्त गणतां तेसिनामाइं के० ते द्वीपनां जे नाम ठे, ते कहे ठे. एगोरुय के० एक रुचक बीजुं आज्ञाशिक, त्रीजुं वैषाणीक, चोथुं लांगुलीक ए चार नाम अनुक्रमे जाणवां. ॥ २१४ ॥

बीयचउक्के हयगय ॥ गो सक्कुलि पुवकन्ननामाणो ॥
आयंस मिंढग अउ ॥ गोपुवमुहा य तइयंमि ॥ २१५ ॥

अर्थ— वीयचउक्के के० अंतरद्वीपना वीजा चतुष्कनेविषे हय, गय, गो, अने शक्कुली ए चार शब्दने प्रत्येके कन्न के० कर्ण शब्द जोडीएं, तेवारे जे नाम थाय ते नामे द्वीप जाणवा. एटले हयकर्ण, गजकर्ण, गोकर्ण, अने शत्कुलीकर्ण एवां नाम जाणवां. हवे तइयंमि के० त्रीजा चतुष्कनेविषे आदर्श, मिंढक, अयः, गो ए चार शब्दने प्रत्येके पुवमुहाय के छे० पूर्वे मुख शब्द जोडीएं, तेवारे आदर्शमुख, मेंढमुख, अयोमुख अने गोमुख एवे नामे चार द्वीप छे. ॥ २१५ ॥

हय गय हरि वग्घ मुहा ॥ चउत्थए आसकन्न हरिकन्नो ॥
अकन्न कन्न प्पावर, ण दीव पंचमचउक्कंमि ॥ २१६ ॥

अर्थ— चउत्थए के० चोथा चतुष्कनेविषे हय, गय, हरी अने व्याघ्र ए चार नामने आगल प्रत्येके मुहा के० मुख शब्द जोडीएं तेवारे हयमुख, गजमुख अने व्याघ्रमुख एवा चार नामे चार द्वीप छे, अने अश्वकर्ण, सिंहकर्ण, अकर्ण अने कर्णप्रावरण एवे नामे दीव पंचमचउक्कंमि के० पांचमा चतुष्कने विषे अंतरद्वीप जाणवा ॥ २१६ ॥

उक्कमुहो मेहमुहो ॥ विज्जुमुहो विज्जुदंत छठंमि ॥
सत्तमगे दंतंता ॥ घण लठ निगूढ सुद्धाय ॥ २१७ ॥

अर्थ— उल्कामुख, मेघमुख, विद्युन्मुख अने विद्युद्दंत एवे नामे छठा चतुष्कना अंतरद्वीप छे, हवे सातमा चतुष्कनेविषे दंतंता के० दंत शब्द चारेना अंतने विषे जोडीएं तेवारे घनदंत, लष्टदंत, गूढदंत अने सिद्धदंत एवां चार नाम जाणवां. ए अठावीश अंतरद्वीपनां नाम कह्यां. ॥ २१७ ॥

हवे अंतरद्वीपनो परिधि कहे छे. पेहेला चतुष्कनेविषे नवसेंने ओगणपचास योजननो परिधि छे, पछीना चतुष्कनेविषे त्रणसोने सोल योजननी वृद्धि करीएं. यथा ॥ सोलुत्तरतिसयजुय ॥ सपढमपरिहिंवरावरचउक्कं पढमेनवगुणवन्न ॥ सावीएवारपणसठी ॥ १ ॥ तइएपनरिक्कारसि ॥ चउत्थएपुणअढारसगणउआ ॥ जोयण-वावीससया ॥ तेरहियापंचमचउक्कं ॥ २ ॥ पणवीसइगुणतीसा ॥ छठेचरमेड वीसपणयाला ॥ परिहीअंतर-दीवा सत्तचउक्काणनायवा ॥ ३ ॥ ॥ २१७ ॥

एमेव य सिहरिंमि वि ॥ अठवीसं सवि हुंति उप्पन्ना ॥
एएसु जुअलरूवा ॥ पलिआसंखंसआउ नरा ॥ २१८ ॥

अर्थ— एमेव के० ए पूर्वोक्त प्रकारे जे य के० वली सिहरिमिवि के० शिखरी पर्वतनेविषे पण ईशानकूण प्रमुख चार विदिशिनेविषे चार दाढा छे, तो एकेकी दाढाएं सात सात अंतर द्वीपछे, तेवारे चारे दाढाना अठवीसं के० अठावीश थाय. ए रीते हेमवंत तथा शिखरीना एकठा गणतां सविहुंतिउप्पन्ना के० सर्व मलीने छपन्न अंतरद्वीप जाणवा. एएसु के० ए सर्व छपन्न अंतर द्वीपोनेविषे जुअलरूवा के० युगलरूप एवा नरा के० मनुष्य जाणवा. अने पलिआसंखंसआउ के० पल्योपमना असंख्यातमे भागे तेनुं आयुष्य जाणवुं, एवा युगलीआ त्यां वास करे छे. ॥ २१८ ॥

जोयणदस मंसतणू ॥ पिठिकरंडाणमेसि चउसठी ॥ अ-
सणं च चउछा उ ॥ गुणसीदिण वच्चपालणया ॥ ११ए ॥

अर्थ—तेयुगलीआना तणू के॰ शरीर ते जोयणदसमंस के॰ एक योजनने दशमे जागे ले, एटले आठसें धनुष्यनां उंचां शरीर ले, वली एसि के॰ ए युगलीआना शरीरनेविषे पिठिकरंडाणचउसठी के॰ चोसठ पांसली ले. च के॰ वली ते युगलीआने असणं के॰ आहारनी इछा चउछाउ के॰ एकांतरे उपजे ले. अने ए गुणसीदिणवच्चपालणया के॰ उंगणाएंसी दिवश लगे अपत्य पालना करे ले. ॥ ११ए ॥

पछिमदिसि सुछिय लव, णसामिणो गोयमुत्ति श्गुदीवो ॥
उजउ वि जंबूलवणे ॥ डुडु रविदीवा य तेसिं च ॥ ११० ॥

अर्थ—मेरुपर्वतथकी पछिमदिसि के॰ पश्चिम दिशिने विषे जगतीथकी बार हजार योजन लवणसमुद्रमांहे सुछियलवणसामिणो के॰ सूस्थित एवे नामे जे लवणसमुद्रनो स्वामी देव ले, तेनो गोयमुत्तिश्गुदीवो के॰ गौतम एवे नामे एक द्वीप ले, ते गौतमद्वीपना उजउवि के॰ बन्नेबाजु जंबूलवणेडुडुरवि के॰ जंबूद्वीपना बे सूर्य अने लवणसमुद्रना बे सूर्य तेसिं के॰ तेना दीवाय के॰ बे बे द्वीप जाणवा. एटले वचमां गौतमद्वीप ले, अने बन्ने पासे बे बे सूर्यद्वीप ले. ॥ ११० ॥

जगइ परुप्परि अंतरि ॥ तह विछर बारजोयणसहस्सा ॥
एमेव य पुवदिसि ॥ चंदचउक्कस्स चउ दीवा ॥ १११ ॥

अर्थ— जगइ के॰ जगतीथकी द्वीपनुं वेगलाइपणुं अने परुप्परि अंतरि के॰ द्वीपनुं परस्पर एटले मांहो मांहे अंतर तह के॰ तथा द्वीपनो विछर के॰ विस्तार ते बारजोयणसहस्सा के॰ बार हजार योजन जाणवो. य के॰ वली एमेव के॰ एप्रकारेज पुवदिसि के॰ पूर्वदिशिनेविषे जगती थकी बार हजार योजन लवणसमुद्रमांहे बे चंद्रमा जंबूद्वीपना अने बे चंद्रमा लवणसमुद्रना ए रीते चंदचउकस्स चउदीवा के॰ चार चंद्रमाना चार द्वीप ले. ॥ १११ ॥

एवंचिय बाहिरउ ॥ दीवा अठठ पुवपछिमउ ॥ डु डु
लवणे ल ल धायइ, संड ससीणं रवीणंच ॥ ११२ ॥

अर्थ— एवंचिय के॰ ए प्रकारे बाहिरउ के॰ बाहेर थकी धातकी खंडनेविषे तथा मंदर पर्वत थकी पूर्वपश्चिमदिशे लवणसमुद्रनी जगती थकी बार हजार योजन लवण समुद्रमांहे शिखानीदिशि फरे, ते बे चंद्रमा लवण समुद्रना, अने ल चंद्रमा धातकी खंडना, ए रीते आठ चंद्रमाना द्वीप पूर्वदिशिएं ले, तथा बे सूर्य लवणसमुद्रना, अने ल सूर्य धातकीखंडना एवं आठ सूर्यना द्वीप पश्चिम दिशे ले. ॥ ११२ ॥

ए चंद्रमा अने सूर्यना द्वीप पाणी उपर केटला ले ते कहे ले.

एए दीवा जलुवरि ॥ बहि जोयण सढअठसीइ तहा ॥
नागावि य चालीसा ॥ मझें पुण कोस डुगमेव ॥ ११३ ॥

अर्थ— एएदीवा के॰ ए पूर्वे कह्या जे चंद्रमा अने सूर्यना द्वीप ते जलुवरि के॰ पाणी उपर बहि के॰

जंबूद्वीप धातकीखंडनी दिशिथी जोतां जोयणसट्ठअट्ठसीइ के० साडा अठ्यासी योजन तह्य के० तथा प्रकारे नागाविय़चालीसा के० उपरे पंचाणुआ चालीश नाग एटला पाणीथी उपर छे, ते जाणवाने अर्थे प्रथमनी पेरे आंकनी त्रण राशि मांडीयें. एक पंचाणु हजार, बीजी सातसें अने त्रीजी चोवीश हजार सुलनपणामाटे बिंदु टालीने वचेनी राशि छेहेली राशिसाथे गणतां सोल हजारने आठसो थाय, तेने पेहेलीराशिना पंचाणु हजार छे, तेना बिंदु टालतां पंचाणुनागे वेहेंचीयें तेवारे एकसो छव्वत्तेर योजन उपर पंचाणुआ एंसी नाग आवे. एटली लवणसमुद्रनी शिखादिशि जलवृद्धि छे, तेनुं अर्ध अठ्यासी योजन थाय छे. तेनी साथे पाणी थकी बाहेरनी उंचाइना बे कोश नेलीयें तेवारे साडीअठ्यासी योजन उपर पंचाणुआ चालीश नाग, एटला जंबूद्वीप तथा धातकी खंडनी दिशिथी जोतां पाणी उपर द्वीप छे. पुण के० वली मज्झे के० मांहेनी लवण-शिखानी दिशिथकी जोतां कोस दुगमेव के० वन्ने बाजुए बे कोश पाणी थकी सर्व द्वीप उंचा छे. हवे द्वीपनो परिधि कहे छे. उक्तंच– सगतीससहस्सनवसया, इयालपरिहिंजलाउकोसवहिं ॥ उच्चा अंतोजोयण, अडसी पणनउअचत्तंसा ॥ १ ॥ २२३ ॥

हवे ते चंद्रसूर्यद्वीपमांहे प्रासादनां प्रमाण कहे छे.

कुलगिरिपासायसमा ॥ पासाया एसु नियनिय पहूणं ॥
तह लवणे जोइसिया ॥ दगफालिह उद्धलेसागा ॥ २२४ ॥

इति श्रीलवणसमुद्राधिकारो द्वितीयः समासः ॥

अर्थ– एसु के० ए चंद्रसूर्यद्वीपने विषे कुलगिरिपासायसमा के० कुलगिरिना प्रासाद सरखा साडाबा-सठ योजन उंचा, अने तेनुं अर्द्ध सवाएकत्रीश योजन पहोला, एवा रमवा योग्य नियनियपहूणं के० पो-तपोताना प्रभु एटले स्वामी जे सुस्थितदेव तथा चंद्र सूर्य तेमना एवा पासाया के० प्रासाद छे, तथा ए सर्व चंद्र सूर्य प्रमुख जे ज्योतषीउनां विमान छे ते स्फाटिक रत्ननां छे. तह के० तथा लवणे के० लवण समुद्रने विषे जे जोइसिया के० ज्योतषी छे तेनां विमान दगफालिह के० दगपाटन जे स्फाटिकरत्न तेनां छे, ते वि-माननने संयोगे लवण समुद्रनां पाणी फाटे छे, ए रत्ननो जातिगुण छे. वली ते रत्ननी कान्ति उद्धलेसागा के० उंची लवण शिखानेविषे पण प्रकाश करे छे. लवण समुद्रने विषे चार चंद्रमा, चार सूर्य, त्रणसेंने बावन ग्रह, एकसोने बार नक्षत्र, अने बे लाख सडसठ हजार ने नवसें एटली तारानी कोडाकोडी जाणवी. लवण-समुद्रनो परिधि पन्नर लाख एक्यासी हजार एकसोने उंगणचालीश योजन जाणवो. समुद्रनी जगतिना चार द्वारनुं अंतर, त्रण लाख पंचाणु हजार बसेंने सवाएंसी योजन छे. हवे लवण समुद्रनुं प्रतर घन करवानी गाथा लखे छे ॥ दससहसरहियमिच्चर ॥ अद्धंदससहससंजुअंतेण ॥ गणियायमज्झपरिही ॥ पयरोलवणस्सि-मोहोइ ॥ १ ॥ नवनवइकोडिसया ॥ एकसठीकोडीसत्तरसलक्खा ॥ पन्नरससहसायइमो ॥ घणोसबेसत्तरसह-स्सगुणो ॥ २ ॥ सोसोलकोडिकोडी ॥ तिणवइलक्खीगुणचत्तसहसाया ॥ नवसयकोडीपन्नर ॥ कोडीप-न्नासलक्खाय ॥ ३ ॥ ॥ २२४ ॥

इतिवाचनाचार्यश्रीसहजरत्नविरचिते क्षेत्रसमासवार्त्तिके लवणोदाधिकारः समाप्तः

हवे धातकीखंड नामा बीजा द्वीपनो अधिकार वखाणे छे.

जामुत्तरदीहेणं ॥ दससयसमपिहुल पणसयउच्चेण ॥
उसुयार गिरिदुगेणं ॥ धायइसंडो दुह विहत्तो ॥ २२५ ॥

अर्थ– लवण समुद्रनी जगती थकी बाहेर वलयने आकारे चार लाख योजन पहोलो एवो बीजो धातकीखंड नामे द्वीप छे, ते धायइसंडो के० धातकीखंड केहेवो छे ? तो के उसुयारगिरिदुगेणं के० इखुकार नामे जे बे पर्वत तेणे दुहविहत्तो के० बे भागे वेहेंच्या छे, एटले एक पूर्व धातकीखंड, अने बीजो पश्चिमधातकीखंड ए बे भाग जाणवा. हवे ते इखुकार पर्वत केहेवा छे ? तो के जाम के० दक्षिणदिशे, अने उत्तर के० उत्तरदिशियं, दीहेणं के० दीर्घ एटले लांबा छे. वली दशसय के० दशसो एटले एक हजार योजन समपिहुल के० मूलनेविषे, अने शिखरनेविषे, सरखा पोहोला छे. तथा पणसयउच्चेण के० पांचसें योजन उंचा छे. लवण समुद्रनी जगतीना दक्षिण उत्तरदिशिना वैजयंत, अपराजित एवे नामे जे बारणां छे. तेमांथी इखु एटले बाणने आकारे चार लाख योजन धातकीखंडना विस्तार सुधी लांबा निकल्या छे, एवा ते पर्वतो छे.

हवे बे खंडने विषे कुलगिरि क्षेत्र वखाणे छे.

खंडदुगे छ छ गिरिणो ॥ सग सग वासा य अर विवररूवा ॥
धुरि अंति समा गिरिणो ॥ वासा पुण पिहुलपिहुलयरा ॥ २२६ ॥

अर्थ– खंडदुगे के० धातकीखंडना पूर्व अने पश्चिम दिशाना एकेका खंडनेविषे छछगिरिणो के० छ छ कुलगिरि जाणवा, अने सगसगवासाय के० सात सात क्षेत्र जाणवां. ते कुलगिरिक्षेत्र केवां छे ? तो के अरविवररूवा के० इखुकार कुलगिरि ते आरा सरखां छे, अने क्षेत्र ते आराना विवर एटले जे आंतरा होय तेना सरखां छे. जेम गाडीनां पइडाने विषे, वचेनी नाभि थकी आराना आंतरा होए; तेम जंबू द्वीप अने लवण समुद्र छे, ते नाभि सरखा छे. अने धातकी खंडमांहे जे इखुकार तथा कुलगिरि प्रमुख पर्वत छे ते आरा सरखा छे, अने क्षेत्र ते तेना आंतरा सरखा छे. वली गिरिणो के० ते कुलगिरि इखुकार केहेवा छे? तो के धुरि के० मूलनेविषे अने अंति के० छेहेडाने विषे समा के० सरखा पहोला छे. पुण के० वली वासा के० क्षेत्र जे छे, ते लवण समुद्र थकी मांडीने पिहुलपिहुलयरा के० पिहुल पिहुलतर छे. ॥ २२६ ॥

हवे धातकीखंडमांहे जे पदार्थ जंबूद्वीप मांहेला पदार्थ सरखा छे ते कहे छे.

दहकुंडुंडत्तमंमे, रुमुस्सयं विच्छरं वियड्ढाणं ॥
वट्टगिरीणंच सुमे, रुवज्जमिह जाण पुव्वसमं ॥ २२७ ॥

अर्थ–धातकीखंडनेविषे जे द्रह, कुंडनुं उंडत के० उंडपणुं तथा मेरुपर्वत टालीने कुलगिरि, गयदंतगिरि, वक्षस्कार, यमलगिरि, कांचनगिरि अने वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं मुस्सयं के० उंचपणुं, तथा च के० वली सुमेरुवज्ज के० सुमेरुपर्वत वर्जिने वैताढ्यनो विच्छरं के० विस्तार अने वट्टगिरिणं के० बीजा वैताढ्य प्रमुख वृत्तपर्वतनो विस्तार ते सर्व पुव्वसमंजाण के० पहेलाना सरखो जाणवो. एटले जंबूद्वीपनी पेरे जाणवो. ॥ २२७ ॥

हवे धातकीखंडनेविषे बे मेरु छे ते वखाणे छे.

मेरुदुगंपि तहच्चिय ॥ नवरं सोमणसहिट्ठुवरि देसे ॥
सग अडसहस्सऊण, त्तिसहस पणसीइ उच्चत्ते ॥ २२८ ॥

अर्थ–धातकीखंडना जे मेरुदुगंपि के० बे मेरुपर्वत छे, ते तहच्चिय के० जंबुद्वीपना मेरु सरखा जाणवा. पण नवरं के० एटलुं विशेष छे के, जे सोमणसहिट्ठुवरिदेसेसगअडसहस्सऊणत्ति के० सोमनस वन थकी

हेठे सात हजार योजन, अने सोमनस वन थकी उपरे आठ हजार योजन उणा करिएं. इति एटले ए जाव जे जंबूद्वीपना मेरुनी भूमिथी पांचसें योजन उपर चडिएं, त्यां नंदन वन छे. ते थकी उपर साडा बासठ हजार योजन चडीएं, तेवारे सोमनस वन छे, त्यां छत्रीश हजार योजन उंचुं पांडुकवन छे, अने धातकीखंडना मेरुनुं एटलुं विशेष जे भूमिथकी पांचसें योजन उंचुं नंदनवन छे, ते थकी साडा पंचावन्न हजार योजन उंचे चडीएं, त्यां सोमनस वन छे, त्यांथी अठावीश हजार योजन उंचा चडीएं, त्यां पांडुक वन छे, ए चोरासी हजार योजन थया. अने एक हजार योजन भूमिमांहे उंडा छे, एम सर्व मली सहस पण सोइ उच्चते के० धातकी खंडना मेरु पंचासी हजार योजन उंचा छे. ॥ २२८ ॥

हवे ते मेरुनो विस्तार कहे छे.

तहपणनवइचउणउ ॥ अद्धचउणउ य अडतीसा य ॥
दस य सया य कमेणं ॥ पणठाण पिहुत्ति हिठा य ॥ २२९ ॥

अर्थ- तह के० तथा प्रकारे पण नवइ के० नव हजारने पांचसें, अने चउणउ के० नव हजारने चारसें य के० तथा अद्धचउणउ के० नव हजार त्रणसेंने पचास अने अडतीसा के० त्रण हजारने आठसो तथा दसयसया के० एक हजार एवा पणठाय के० पांच स्थानकने विषे पिहुत्ति के० पहोलपणांनो विस्तार, हिठा के० मेरुना मूल थकी कमेणं के० अनुक्रमे जाणवो. ते आवी रीते जे नव हजारने पांचसें योजन मूलमां विस्तार छे, अने नव हजारने चारसो योजन भूतल विस्तार छे, तथा नव हजारने साडात्रणसें योजन नंदनवननो विस्तार जाणवो, त्रण हजारने आठसें योजन सोमनस वननो विस्तार जाणवो; अने एक हजार योजन शिखानो विस्तार जाणवो.

हवे वांछित स्थानकने विषे विस्तार आणवानो विधि विछारदुगविसेसो ए गाथा थकी जाणवो, ते आवी रीते के-भूतलनुं पहोलपणुं नव हजारने चारसें योजन छे, तेमांथी शिखरनुं पहोलपणुं एक हजार योजन काढीएं, तो बाकी आठ हजारने चारसें योजन रहे. ते भूतल थकी उंचुं चोरासी हजार योजन छे, तेनी साथे भाग आपतां, भाग पोहोचे नहीं. ते माटे आठ हजार चारसेंने दसगुणा करिए, तेवारे चोरासी हजार थाय, ते उंचपणांना चोरासी हजार योजन साथे गुणीएं तेवारे एक योजननो दशमो भाग आवे. तो भूतल थकी जेवारे एक योजन उंचे चडीएं, तेवारे विष्कंभमांहे एक योजनना दश भाग माहेलो एक भाग घटे अने उतरतां वधे, एम प्रथमनी पेरे जाणवुं. ॥ २२९ ॥

नइकुंडदीववणमुह ॥ दहदीहरसेलकमलविछारं ॥
नइउंडत्तंच तहा ॥ दह दीहत्तं च इह डुगुणं ॥ २३० ॥

अर्थ-प्रथम जे जंबूद्वीपने विषे नदी, प्रपात कुंड, कुंडमाहेला द्वीप, वनमुख, द्रह, दीहरसेल के० दीर्घ एटले लांबा पर्वत तथा कमल एटला पदार्थनो विछारं के० विस्तार तहा के० तथा प्रकारे नइ उंडत्तं के० नदीनुं उंडपणुं, च के० वली दहदीहत्तं के० द्रहनुं दीर्घपणुं एटले लांबपणुं जे कह्युं, तेथी ते इह के० आ धातकी खंडनेविषे डुगुण के० बमणुं जाणवुं. ॥ २३० ॥

हवे भद्रशाल वननुं परिमाण कहे छे.

इगलक्ख सत्तसहसा ॥ अडसय गुणसीइ भद्दसालवणं ॥
पुवावरदीहंतं ॥ जामुत्तर अडसी भइयं ॥ २३१ ॥

अर्थ- एक लाख सात हजार आठसेंने उंगणएंसी योजन मेरुपर्वत थकी पुवावर के० पूर्व पश्चिम दिशाए दीहंतं के० लांबपणे जद्रशाल वन छे, एने जेवारे अठसीजइयं के० अठासी जागे वेहेंचीएं तेवारे बारसेंने छवीस योजन कांइक ऊणा आवे; एटलुं मेरुथकी जद्रशालवन जामुत्तर के० उत्तर तथा दक्षिण दिशाए पहोलुं छे. कुरुक्षेत्रनी जीवा बे लाख त्रेवीश हजार एकसोने अठावन योजन एटली जाणवी. २३१

हवे गयदंत गिरि वखाणे छे.

बहिगयदंता दीहा ॥ पणलस्कय सयरिसहस डुगुणठा ॥
इयरे तिलस्क छप्प, ससहस सयडुगि सगवीसा ॥ २३२ ॥

अर्थ- पूर्व अने पश्चिम दिशाना बेहु धातकी खंडने विषे बहि के० बाहेरनी दिशाए धातकी खंडनी जगतीना पासाना गयदंता के० चार गयदंत गिरि ते दीहा के० दीर्घ एटले केटला लांबा छे ? तो के पण लस्कणसयरिसहसडुगुणठा के० पांच लाख उंगणोतेर हजार बसोने उंगणसाठ एटला योजन लांबा जाणवा. अने इयरे के० इतर एटले बीजा जंबूद्वीपनी जगतीनी दिशाना मांहेला चार गयदंत गिरि, जे छे ते त्रण लाख छपन्न हजार बसोने सत्तावीश योजन लांबा जाणवा. तथा एक बाहेरनो गयदंतगिरि, अने एक मांहेनो गजदंतगिरि ते बन्ने एकठा करिएं तेवारे कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट थाय, तेनुं प्रमाण नव लाख पचीश हजार चारसेंने छयासी योजन थाय. एटलुं धातकी खंडने विषे कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट जाणवुं. ॥ २३२ ॥

हवे वक्षस्कार अंतर नदी प्रमुखनां प्रमाण कहे छे.

खित्ताणुमाणउंसे, ससेलनइ विजयवणमुहायामो ॥
चउलस्कुदीहवासा ॥ वासविजयविछरो इमो ॥ २३३ ॥

अर्थ- कुलगिरि तथा गजदंतानां प्रमाण कह्यां अने सेस के० तेथकी अन्य जे वक्षस्कार, अंतरनदी विजय, अने वनमुख एनो आयाम के० विस्तार ते खित्ताणुमाणउं के० क्षेत्रना अनुमाने करी जाणवो. एटले पूर्व धातकी खंड तथा पश्चिम धातकी खंडनुं बन्ने इखुकार दिशिएं जेवुं क्षेत्रनुं लांबपणुं छे, तेवुं वक्षस्कारादिकनुं पण लांबपणुं जाणवुं; तथा वासा के० पूर्व धातकी खंडनां सात क्षेत्र, अने पश्चिम धातकी खंडनां सात क्षेत्र, ते चउलस्क के० चार लाख योजन दीह के० दीर्घ एटले लांबां जाणवां. हवे वास के० क्षेत्रना विजयनो विछरोज के० विस्तार जे छे, ते इमो के० आगली गाथाएं कहे छे, ते प्रमाणे जाणवो. ॥ २३३ ॥

खित्तंकगुणधुवंके ॥ दोसय बारुत्तरेहिं पविजत्ते ॥
सवछवासावासो ॥ हवेइ इह पुण इय धुवंका ॥ २३४ ॥

अर्थ- खित्तंक के० क्षेत्रना आंक जे एक, चार, सोल ने चोसठ. एनी साथे गुणधुवंक के० ध्रुवांक गणीएं. पछी दोसयबारुत्तरेहिं के० बसेंने बारे करी पविजत्ते के० प्रतिजक्त एटले जागे वेहेंचीएं. तेवारे वास के० क्षेत्रनुं सवछ के० सर्वत्र एटले आदि, मध्य अने अंत्य वासो के० व्यास एटले विस्तार, ते हवेइ के० होय. पुण के० वली इह के० ए क्षेत्रनें विषे धुवंका के० ध्रुवांक जे छे, ते इय के० आगली गाथाए कहे छे.॥२३४॥

हवे धातकी खंडना ध्रुवांक कहे छे.

धुरि चउद लस्क डुसहस ॥ दो सगनउया धुवं तहा मंजे ॥
डुसय अडुत्तर सतस, ठिसहस छवीस लस्का य॥ २३५ ॥

अर्थ— धुरि के० प्रथम क्षेत्रना चउदलक्खदुसहस्स दोसगनउया ध्रुवं के० चउद लाख, बे हजार बसेंने सत्ताणुं एटला ध्रुवांक जाणवा. तह्हा के० तथा प्रकारे मज्झे के० मध्यक्षेत्रना ध्रुवांक छवीश लाख सडसठ हजार बसोने आठ जाणवा.

अंहीयां प्रथम क्षेत्रना ध्रुवांक जे चौद लाख बे हजार बसेंने सत्ताणु छे अने क्षेत्रनो आंक एक छे. माटे एके गुणीएं तेवारे तेहिज आंक आवे. तेने बसेंने बार भागे वेहेंचतां छ हजार छसोने चौद योजन झाझेरा, एटलो भरत तथा ऐरवतनो आदिविस्तार जाणवो. अने बार हजार पांचसेंने एक्याशी योजन झाझेरो मध्य विस्तार छे, तथा अढार हजार पांचसेंने सडतालीश योजन झाझेरो अंत्यविस्तार छे.

हेमवंतने ऐरण्यवंतनो आदि विस्तार छवीश हजार चारसेंने अठावन योजन झाझेरो छे, मध्यविस्तार पचाश हजार त्रणसेंने चोवीश योजन झाझेरो छें, अने अंत्य विस्तार चमोत्तेर हजार, एकसोने नेवु योजन झाझेरो छे.

हरीवर्ष अने रम्यक क्षेत्रनो आदिविस्तार एक लाख पांच हजार आठसेंने तेत्रीश योजन झाझेरो छे, अने मध्यविस्तार बे लाख एक हजार बसेंने अठाणुं योजन झाझेरो छे, तथा अंत्यविस्तार बेलाख, छंनु हजार, सातसेंने त्रेसठ योजन झाझेरो छे.

विदेहनो आदि विस्तार चार लाख, त्रेवीश हजार, त्रणसेंने चोत्रीश योजन झाझेरो छे, अने मध्यविस्तार आठ लाख, पांच हजार एकसो ने चोराणुं योजन झाझेरो छे, तथा अंत्यविस्तार अगीआर लाख सत्याशी हजार ने चोपन योजन झाझेरो छे, ए रीते ए चार स्थानकनो आदि, मध्य तथा अंत्यनो विस्तार कह्यो.

अंहीआं आदि ध्रुवांक चौद लाख, बे हजार, बसेंने सत्ताणुं योजन झाझेरा छे. तेने एक, चार, सोल, चोसठने साथे गणीएं, पछी बसेंने बार भागें वेहेंचतां यथोक्त मान लाभे. अने मध्यध्रुवांक छवीश लाख सडसठ हजार बसेंने आठ छे. तेने एक, चार, सोल ने चोसठ साथे गुणीने पछी बसें बार भागें वेहेचतां पूर्वोक्त मध्य विस्तार लाभे, तथा अंत्यनो विस्तार आगली गाथामां ३९३२११९ छे. तेने एक, चार, सोल, अने चोसठसाथे गणीएं, पछी बसेंने बार भागे वेहेंचतां पूर्वोक्त क्षेत्रनो अंत्य विस्तार आवे. अने उपर जे योजन रहे, तेनी कला करी बसेंने बार भागे वेहेंचीएं, तेटलुं उपर आवे. तेमाटे झाझेरा लख्या छे. ॥ २३५॥

गुणवीस सयं बत्ती ॥ स सहस्स गुणयाल लक्ख धुवमंते ॥ नइ-
गिरिवणमाण विसु ॥ द्धखित्त सोलं सपिहुविजया ॥ २३६ ॥

अर्थ— उगणचालीश लाख बत्रीश हजार एकसोने उगणीश एटला धुवमंते के० अंत एटले छेडाना ध्रुवांक जाणवा. हवे विजयनुं परिमाण कहे छे. नइ के० अंतरनदी, गिरि के० वक्षस्कार पर्वत वण के० मेरुवन, वनमुख एनां जे माण के० प्रमाण कह्यां छे, ते प्रमाणखित्त के० क्षेत्रना विस्तारमांहेथी विसुद्ध के० शोधीएं एटले काढीएं. बाकी जे उगरे ते सोलसं के० सोल भागे वेहेंचतां जे आंक आवे, तेटला योजन पिहुविजया के० विजयनुं पहोलपणुं जाणवुं.

तेनी रीत देखाडेछेः—अंतरनदीएं पन्नरसें योजन रुंध्या छे, वक्षस्कारे आठ हजार योजन रुंध्या छे, मेरुथकी पूर्व पश्चिमे भद्रशालवने तथा मेरुपर्वते बे लाख पचीश हजार एकसोने अठावन्न योजन रुंध्या छे, वनमुखे अगीआर हजार छसेंने अठ्यासी योजन रुंध्या छे, ए सर्व एकठा करिएं तो बे लाख, छेंतालीश हजार, त्रणसेंने छेतालीश योजन थाय. ते धातकीखंडनो विस्तार चार लाख योजननो छे. तेमांहेथी काढीएं, तेवारे एक लाख, त्रेपन हजार छसेंने चोपन योजन बाकी रहे. तेने सोल विजय छे, माटे सोल भागे

वेहेंचीएं तेवारे नव हजार बसेंने त्रण योजन उपर सोलहीआ ब नाग आवे. एटलुं एकेका विजयनुं प्रमाण पहोलपणे छे. ॥ २३६ ॥

हवे ए विजयनो विस्तार गाथाए करी कहे छे.

नवसहसा बसय तिन्नु ॥ नरा य ब चेव सोलनायाय ॥ विज-
यपिहुत्त नईगिरि ॥ वणविजयसमास चउलरका ॥ २३७ ॥

अर्थ— नव हजार, बसेंने त्रण योजन उपर सोलहीया ब नाग एटलुं विजयपिहुत्त के॰ एकेका विजयनुं पहोलपणुं जाणवुं. ए नदी, गिरि, वन अने विजय ए सर्वनां प्रमाण जेवारे समास के॰ एकठां करियें, तेवारे चउलरका के॰ चार लाख योजन धातकी खंरुनो विस्तार पूर्ण थाय; अने विजयनां नाम प्रथम नरतक्षेत्रनां सरखां कह्यादिक जाणवां, हवे कंचन प्रमुख गिरिनी स्थिति संग्रहीए छैएं. कंचण विचित्तचित्ता ॥ जमगनगा दीह वट्ट वेयट्ठा ॥ पुव्वसमुस्सयवासा ॥ हियगारस यंतरा पढमा ॥ १ ॥ मेरुणविदेहपिहुत्तद्धं कुरुविछरोसलरकतिगं ॥ सगनवइसहस्सच्च ॥ सयसगनवयाविणयंसा ॥ २ ॥ तंचेव सत्तनईयं ॥ पणवन्नसहस्सछसयइगसयरी ॥ तंजमगदहंतरयं ॥ गहियं गणिणाणुसारेण ॥ ३ ॥ २३८ ॥

हवे नगरी अने वृक्ष वखाणे छे.

पुव्वंव पुरी य तरू ॥ परमुत्तरकुरुसु धाइ महधाई ॥
रुरका तेसु सुदंसण ॥ पियदंसणनामया देवा ॥ २३८ ॥

अर्थ— ए धातकी खंरुने विषे पुरी के॰ नगरी अने तरु के॰ वृक्ष ते पुव्वंव के॰ पहेला जंबूद्वीपने विषे जे रीते कह्या ते रीते जाणवा. पर के॰ परंतु एटलुं विशेष छे के जे पूर्व अने पश्चिमना बेहु खंरुने विषे मुत्तरकुरुसु के॰ बे उत्तर कुरुक्षेत्र मांहे धाइ महधाई के॰ धातकीने महाधातकी एवेनामे बे रुरका के॰ वृक्ष छे, तेसु के॰ ते बे वृक्षने विषे सुदंसणपियदंसण नामया देवा के॰ सुदर्शन अने प्रियदर्शन एवे नामे बे देवता अनुक्रमे वसे छे, अने बे देवकुरुक्षेत्रने विषे तो जंबूद्वीपनी पेरे गरुल देवताने वसवायोग्य बे साल्मली वृक्ष छे.

हवे धातकी खंरुना त्रण परिधि कहे छे.

धुवरासीसु य मिलिया ॥ एगो लरको य अडसयरि सह-
सा ॥ अठसया बायाला ॥ परिहितिगं धायईसंडे ॥ २३९ ॥

अर्थ—प्रथम कही जे ध्रुवांकनी त्रण राशी तेनीसाथे एक लाख अठ्योत्तेर हजार आठसेंने बेतालीस एटला योजन मिलिया के॰ मेलवीएं, तेवारे अनुक्रमे परिहितिगंधायईसंडे के॰ धातकी खंडना त्रणे परिधिनुं परिमाण थाय, ते यंत्रथी समजवुं. हवे ए ध्रुवांक केवी रीते नीपजे, तेनो विधि ग्रंथांतरथी कहे छे. यदुक्तं ॥ इहवासदुराजंबु ॥ सेलडुगुणविछराचउसुआरा ॥ रिकत्तंफुसंतिलरको ॥ अडसयरिसहसबियाला ॥ १ ॥ तण लवणपरिहि ॥ धायइसंडस्सआइधुवरासी ॥ गिरिपिहुणा तम्मज्जा ॥ परिहीसमजधुवरासी ॥ २ ॥ अंतस्सवि जापरिही ॥ गिरिविछररहियअंतधुवरासी ॥ गिरिविछरेणमिलियं ॥ परिहितिगणुकमेणनवे ॥ ३ ॥ २३९ ॥ इति श्रीसहेजरत्नविरचिते क्षेत्रसमास वार्तिके धातकीखंडाधिकारे तृतियः परिछेदः

हवे कालोद समुद्रनो चोथो अधिकार कहे छे.

कालोदहि सव्वडवि ॥ सहस्सुंच्चो वेलविरहिउं तत्र ॥ सु-
छि यसमं कालमहा ॥ कालसुरा पुव्वपछिमउं ॥ २४० ॥

अर्थ– कालोदधि नामे जे समुद्र ते धातकीखंडनी जगती बाहेर वलयने आकारे छे, ते केवो छे? सव्वडवि के० सर्वत्र सहस्सुंच्चो के० हजार योजन उंचो छे, एटले गोतिर्थनी परे नथी. वली केवो छे? वेल के० जे पाणीनी हानी वृद्धि ते थकी विरहिउं के० रहित छे. तत्र के० ते कालोद समुद्रनेविषे सुछियसमकाल महाकालसुरापुव्वपछिमउं के० लवणसमुद्रना सुस्थितदेव सरखा काल, अने महाकाल नामे जे बे देवता तेने रेहेवायोग्य पूर्व अने पश्चिमदिशानेविषे गौतमद्वीप सरखा बे द्वीप छे. ॥ २४० ॥

लवणंमिव जहसंजव ॥ ससिरविदीवा इहंपिनायवा ॥
नवरं समंतउते ॥ कोसडुगुच्चा जलस्सुवरिं ॥ २४ ॥

अर्थ– लवणंमिव के० लवण समुद्रनी पेरे इहंपि के० अहींआं कालोद समुद्रनेविषे पण जहसंजव के० जेटला संजविएं तेटला ससिरविदिवा के० चंद्रमा अने सूर्यना द्वीप ते नायवा के० जाणवा. ते आवीरीते केः– धातकी खंडनी जगतीथकी बार हजार योजन कालोद समुद्रमांहे पूर्वदिशानेविषे धातकीखंडना बार चंद्रमाना बार द्वीप छे, अने पश्चिमदिशाने विषे बार सूर्यना बार द्वीप छे, तथा कालोदनी जगती थकी कालोद समुद्रमांहे बार हजार योजने पूर्वदिशानेविषे कालोदधिना बेतालीश चंद्रमाना बेतालीश द्वीप छे, अने पश्चिमदिशाए बेतालीश सूर्यना बेतालीश द्वीप छे. नवरं के० एटलुं विशेष जे समंतउं ते के० ते सर्व द्वीप बाहेरनी दिशाए सर्वत्र जोतां जलस्सुवरिं के० पाणी थकी उपरे कोसडुगुच्चा के० बे कोश उंचा छे; तथा एकाणुं लाख सित्तोत्तेर हजार छसेंने पांच योजन कालोद समुद्रनो परिधि जाणवो. अने बावीश लाख बाणु हजार छसेंने बेतालीश योजन अने उपर त्रण कोश एटलुं जगतीद्वारांतर जाणवुं. ॥ २४१ ॥ इति श्रीक्षेत्रमास वार्त्तिके कालोदाधिकारश्चतुर्थः समासः ॥

हवे पांचमो पुष्करदल द्वीपनो अधिकार कहे छे.

पुक्करदलबहिजगइ ॥ वसंठिउं माणुसुत्तरो सेलो ॥ वेलंधरगिरिमाणो ॥ सींह निसाई निसढवणो ॥ २४२ ॥

अर्थ– कालोद समुद्रनी जगतीथी बाहेर वलयने आकारे सोल लाख योजन पहोलो पुष्कर द्वीप छे, ते पुक्कर के० पुष्कर द्वीपनुं दल के० अर्द्ध आठ लाख योजन छे, त्यां थकी बाहेरनी दिशाए जगइव्व के० जगतीनी पेरे वलय सरखो माणुसुत्तरोसेलो के० मानुष्योत्तर एवे नामे पर्वत ते संठिउं के० रह्यो छे, पण ते केहेवो छे? तो के वेलंधरगिरिमाणो के० वेलंधरगिरिने माने छे. एटले मूलनेविषे एक हजार बावीश योजन अने शिखरनेविषे चारसेंने चोवीश योजन पहोलो छे, ने सत्तरसें एकवीश योजन उंचो छे. वली सींहनिसाइ के० सिंहनीपेरे निसादी छे, जेम सिंह बेशे तेवारे आगल उंचो होय, अने पाछले भागे नीचो होए तेम मानुष्योत्तर पण मांहेनी दिशाएं उंचो छे, अने बाहेरनी दिशाएं नीचो ढाल मांहे छे. वली केहेवो छे? तो के निसढवणो के० निषध पर्वतने वर्णे राता सुवर्णनो छे, ॥ २४२ ॥

हवे त्यां क्षेत्र अने पर्वतनां स्वरूप वखाणे छे.

जह खित्तनगाईणं ॥ संठाणो धायए तहेव इहं ॥ डुगु-
णोय भद्दसालो ॥ मेरु सुयारा तहा चेव ॥ २४३ ॥

अर्थ- जह के० जेम खित्त के० क्षेत्र ते भरतादिक अने नगाईणं के० पर्वत हेमवंत प्रमुख तेनों संठाणो के० संस्थान जे आकारविशेष ते धायए के० धातकीखंडनेविषे कह्यां छे. एटले त्यां जेम चक्रना आरा अने विवर सरखा छे, तहेव के० तेमज इहं के० ए पुष्करवर द्वीपनेविषे पण जाणवा. डुगुणोयभद्दसालो के० धातकीखंडना भद्रशाल वन थकी पुष्करार्द्धनुं भद्रशाल वन ते लांबपणे अने पहोलपणे बमणुं जाणवुं. तो मेरुनी पूर्व पश्चिमदिशाए भद्रशालवनना धातकीखंडनेविषे विस्तार एक लाख सात हजार आठसेंने ठंगणाएंसी योजन छे. तेने बमणां करीएं तेवारे बे लाख पन्नर हजार सातसेंने अठावन योजन थाय. ने एने जेवारे अठ्यासी भागे वेहेंचीएं, तेवारे बे हजार चारसें एकावन योजन उपर एक योजनला अठ्यासी भाग करीएं, तेवा सीतेर भाग एटलो दक्षिण उत्तर दिशाना भद्रशाल वननो विस्तार पुष्करार्द्धनेविषे जाणवो. मेरुसुयारा के० पुष्करार्द्धना बे मेरु अने इखुकारा पर्वत तेनो विस्तार तहाचेव के० ते धातकी खंड सरखो जाणवो. ॥ २४३ ॥

हवे बाहेरना चार गजदंता वखाणे छे.

इह बाहिरगयदंता ॥ चउरो दीहत्ति वीससय सहसा ॥
तेयालीससहस्सा ॥ गुणवीसहिया सया डुन्नि ॥ २४४ ॥

अर्थ- इह के० ए पुष्करार्द्धने विषे मानुषोत्तर पर्वतनी दिशाए बाहिरगयदंताचउरो के० बाहेरना चार गजदंतगिरि ते वीससयसहस्सा के० वीश लाख तेतालीश हजार बसेंने ठंगणीश योजन दीहत्ति के० दीर्घ इति एटले लांबा छे. ॥ २४४ ॥

अप्रिंतरं गयदंता ॥ सोलसलक्का य सहस छवीसा ॥
सोलहिय सयंचेगं ॥ दीहत्ते हुंति चउरोवि ॥ २४५ ॥

अर्थ-कालोद समुद्रनी जगतीनी दिशाना अभ्रिंतर के० माहेला चारे गजदंतगिरि जे छे, ते सोल लाख छवीश हजार एकसोने सोल योजन एटला दीर्घ एटले लांबा, हुंति के० छे. तथा चार लाख छत्रीश हजार नवसेंने सोल योजन एकली कुरुक्षेत्रनी जीवा होय, वली सत्तर लाख सात हजार सातसेंने चउद उपर एक योजनना बसें बार भाग करिएं, तेवा आठ भाग एटलो कुरुक्षेत्रनो विस्तार जाणवो. त्रणसें तेत्रीस योजन उपर एक योजननो त्रीजो भाग एटलुं कंचनगिरिनुं मांहोमांहे अंतर जाणवुं. बे लाख चालीश हजार नवसेंने ठंगणसाठ योजन उपर सातीउं एक भाग एटलुं अंतर कुलगिरि, जमक अने द्रहनुं अंतर जाणवुं, तथा छत्रीश लाख ठंगणोतेर हजार त्रणसेंने पांत्रीश योजन एटलुं कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ठ जाणवुं.॥२४५॥

हवे शेष, नदी तथा पर्वतनां परिमाण कहे छे.

सेसा पमाणउ जह ॥ जंबूदीवाउ धाइए भणिया ॥
डुगुणासमा य ते तह ॥ धायईसंमाउ इह नेया ॥ २४६ ॥

अर्थ–शेष बीजा क्षेत्र, नदी अने ड्रह प्रमुखनुं पमाणउ के० प्रमाण ते जह के० जेम जंबूदीवाउ के० जंबूद्वीपथकी कोइक डुगुणा के० बमणा, कोइक समा के सरखा, ते धाइए के० धातकीखंडने विषे जेम कह्या ठे. तह के० तेम इहं के० अहींआं पुष्करार्द्धने विषे कोइक धायइसंडाउ के० धातकीखंडथी बमणा, कोइक धातकीखंड सरखा पण नेया के० जाणवा. एटले जे जंबूद्वीप सरखा धातकीखंड मांहे ठे, ते धातकीखंड सरखा पुष्करार्द्ध मांहे ठे, अने जे जंबूद्वीप थकी धातकीखंडमांहे बमणा कह्या ठे ते पुष्करार्द्धने विषे धातकी खंडथकी बमणा जाणवा; तथा धातकी खंडनेविषे दीर्घ वैताढ्य जंबूद्वीप सरखा वखाणे ठे, यथा ॥ कंचण यमसुरकुरुनग ॥ वेयड्डाचेववट्टदीहाय ॥ विक्कंजवाहसमुस्सएणजहजंबूदीवुत्ता॥१॥ पुष्करार्द्धनेविषे तो दीर्घ वैताढ्यनो विस्तार वसें योजन कह्यो ठे. यथा ॥ उव्वेहोवेयड्डाणं ॥ जोयणाइंतुठस-यकोसाइं ॥ पणवीसंउव्विढो ॥ दोचेवसयाइंविच्छिन्ना ॥ २ ॥ अहींआ निश्चयनी वात ज्ञानी जाणे. ॥२४६॥

अडसीलक्खा चउदस ॥ सहसा तह नवसया य इगवीसा ॥
अप्निंतरधुवरासी ॥ पुवत्त विहीइ गणियव्वो ॥ २४७ ॥

अर्थ– खित्तंकगुणधुवं के० ए गाथामां जे रीते विधि कह्यो ठे, ते रीते पुष्करार्द्ध क्षेत्रनो विस्तार आदि, मध्य तथा अंतनो जाणीएं, तेना ध्रुवांक कहे ठे, अठासी लाख चउद हजार नवसेंने एकवीश एटला योजन तह के० तथा प्रकारे ए अन्यंतर के० आदि क्षेत्रना ध्रुवांकनी राशि जाणवी. ते सर्व पुवत्त के० प्रथमनी पेरे क्षेत्रना आंक साथे गणियव्वो के० गणीएं, पठी वसेंने बार ज्ञागे विहीइ के० वेहेंचतां परिमाण लन्यमान थाय. ॥ २४७ ॥

इग कोडि तेरलक्खा ॥ सहसा चउचत्त सगसय तियाला ॥
पुक्खरवरदीवड्ढे ॥ धुवरासी एस मज्जंमि ॥ २४८ ॥

अर्थ– एक कोडी, तेर लाख चुमालीस हजार सातसेंने तेतालीश योजन एटली पुष्करवर द्वीपना मज्जंमि के० मध्य क्षेत्रनी ए धुवरासी के० ध्रुवांक राशी जाणवी. ॥ २४८ ॥

एगा कोडी अडती, सलक्ख चउहत्तरीसहस्सा य ॥
पंचसया पणसठा ॥ धुवरासी पुक्खरद्धंते ॥ २४९ ॥

अर्थ– एक करोड आडत्रीश लाख चमोतेर हजार पांचसेंने पांसठ एटली पुष्करार्द्धना अंत के० अंत्य क्षेत्रनी ध्रुवांक राशी जाणवी. हवे ए ध्रुवांक जाणवानी पेरे लखीए ठैए. यथा ॥ पुक्खरदलंमिउसुयार ॥ धायइसंडाउडुगुणवासहरा ॥ खित्तंफसंतिलक्खति-॥ पणवन्नसहस्सठसयचुलसी ॥ तेणूणाकालोयहि ॥ परि-हिइहपढमहोइधुवरासि ॥ दीवद्धमझपरिही ॥ गिरिपीढूणोयमज्जीधूवो ॥ २ ॥ नरखित्तअंछपरिहि ॥ गिरिपिहुणायअंतधूवरासि ॥ पुव्वंचगणणहरणो ॥ खित्तपमाणंजवेपयडं ॥ ३ ॥ हवे अनुक्रमे क्षेत्रप्रमाण विवरीने लखीएं ठैएं.

पुष्करार्द्धने विषे जरत ऐरवतनां आदिध्रुवांक अठ्यासी लाख चउद हजार नवसेंने एकवीश तेने एक साथे गुणीएं, तेवारे तेहीज आंक आवे, तेने वसेंने बार ज्ञागे वेहेंचीएं, तेवारे एकतालीश हजार पांचसेंने ठगणाएंसी योजन लन्यमान थाय. उपर एकसोने तहोत्तेर योजन वधे, ते एक योजनना वसें बार ज्ञाग करी तेने वसेंने बार ज्ञागे वेहेंचीएं, तेवारे उपर वसेंने बारीआ एकसोने तहोत्तर ज्ञाग आवे, एटलो

प्रथम विस्तार छे. तेमाटे गाथामां सर्वत्र जाझेरा लख्या छे, तेमज त्रेपन हजार पांचसेंने बार योजन उपर बसेंबारीआ, एकसोने नवाणु भाग एटलो मध्य विस्तार जाणवो. पांसठ हजार चारसेंने छेतालीस योजन उपर बसेंने बारीआ तेर भाग एटलो अंत्य विस्तार जाणवो.

हेमवंत ऐरण्यवंतनो आदिविस्तार एक लाख छासठ हजार त्रणसेंने ओगणीश योजन उपर बसेंने बारीआ छपन्न भाग छे, अने मध्यविस्तार बे लाख चउद हजारने एकावन्न योजन उपर बसें बारीआ एकसोने साठ भाग छे, तथा अंत्यनो विस्तार बे लाख एकसठ हजार सातसेंने चोराशी योजन उपर बसेंने बारीआ बावन भाग छे.

हरीवर्ष तथा रम्यकनो आदिविस्तार छ लाख पांसठ हजार बसेंने सीतोतेर योजन उपर बसेंने बारीआ बार भाग छे, अने मध्यविस्तार आठ लाख छपन्न हजार बसेंने सात योजन उपर बसेंने बारीआ चार भाग छे, तथा अंत्य विस्तार दश लाख सडतालीश हजार एकसोने छत्रीस योजन उपर, बसेंने बारीआ बसेंने आठ भाग छे.

विदेह क्षेत्रनो आदिविस्तार छवीश लाख एकसठ हजार एकसोने आठ योजन उपर बसेंने बारीआ अडतालीश भाग छे, अने मध्यविस्तार चोत्रीश लाख चोवीश हजार आठसेंने अठावीश योजन उपर बसेंने बारीआ सोल भाग छे, तथा अंत्यविस्तार एकतालीश लाख अठ्यासी हजार पांचसेंने छेतालीस योजन उपर बसेंने बारीआ एकसोने छनुं भाग छे. ए गुणांक, क्षेत्रांक अने ध्रुवांक ते सर्व यंत्रथी जाणवा. ॥२४९॥

हवे प्रथमनीपेरे नदी, गिरि अने वनमुखनुं परिमाण काढिने शेष रहे तेने
सोलमे भागे एक विजयनुं परिमाण थाय ते कहे छे.

गुण वीससहस सगसय ॥ चउणउय सवाय विजविक्खंभो ॥ तह
इह बहिवहसलिला ॥ पविसंति य नरनगस्साहो ॥ २५० ॥

अर्थ– ओगणीश हजार सातसेंने सवाचोराणु योजन एटलुं विजयनुं विष्कंभ थाय, तह के० तथा प्रकारे इह के० ए पुष्करार्द्ध द्वीपने विषे, बहि के० बाहेरनी दिशाए जेना पाणी वह के० वहे छे, एवी जे सलिला के० नदी तेनी नजीक कोइ समुद्र नथी; ते माटे नरनगस्स के० मानुष्योत्तरने अहो के० हेठे मूलमां पविसंति के० पेसे छे. ॥ २५० ॥

इह पउममहापउमो ॥ रुक्खा उत्तरकुरूसु पुव्विंव ॥ तेसु
य वसंति देवा ॥ पउमो तह पुंमरीउय ॥ २५१ ॥

अर्थ– इह के० ए पुष्करार्द्धने विषे उत्तर कुरूसु के० बन्ने उत्तर कुरुक्षेत्रमांहे पउम महापउमोरुक्खा के० पद्म अने महापद्म एवे नामे वृक्ष छे, ते पुव्विंव के० पूर्वे जंबूद्वीपवत् एटले जंबूद्वीपनी पेरे तेसुय के० ते पद्म अने महापद्मने विषे पउमो तहपुंडरीयदेवावसंति के० पद्म तथा पुंडरीक एवे नामे बे देवता रहे छे, अने देवकुरुक्षेत्रनेविषे तो जंबूद्वीपनी पेरे गरुडदेवने वसवायोग्य बे सामलीनां वृक्ष छे. ॥ २५१ ॥

पुक्खरदल पुव्वाहर ॥ खंड तो सहस दुग पिहुकुमा ॥
भणियातठाणपुणा ॥ गीयह्ना चेवजाणंति ॥ २५२ ॥

अर्थ– पुष्करार्द्ध क्षेत्रनें विषे पूर्व पश्चिम दिशाना बन्ने खंडमांहे बे हजार योजन पोहोला एवा बे कूट

कह्या छे, ते कूटनां स्थानक तो पुण के० वली जे गीतार्थ ज्ञानवंत होय ते जाणे. यदुक्तं ग्रंथांतरे इसितले-कमसोच्चुवी ॥ डुसहसजोयणपिहुदसोगाढा ॥ अद्भुगेविडकुंडा ॥ तिलरकनवनवइसहसगमे ॥ १ ॥ २५२ ॥

हवे मनुष्य क्षेत्रमांहे सर्व पर्वतनी संख्या कहे छे.

दो गुणहत्तरि पढमे ॥ श्रम लवणे बीयदीव तइयद्धे ॥ पिहु पिहुपण सय चाला, इय नरखित्ते सयलगिरिणो ॥ २५३ ॥

अर्थ- प्रथम जंबूद्वीपने विषे बसेंने उंगणोतेर पर्वत छे. ते कहे छे. एक मेरु, छ कुलगिरि, चार गयदंता, सोल वक्षस्कार, चोत्रीश लांबा वैताढ्य, चार वृत्त वैताढ्य, चार यमलगिरि, अने बसें कांचनगिरि. ए सर्व मली बसेंने उंगणोतेर पर्वत जंबूद्वीपमांहे जाणवा. अने अडलवणे के० आठ पर्वत लवणसमुद्र मांहे छे, बीयदीव के० बीजा धातकीखंड मांहे पांचसेंने चालीस पर्वत छे, केमके जंबूद्वीपना बसेंने उंगणोतेरने बमणा करीने वे इषुकार पर्वत भेलीए, तेवारे पांचसेंने चालीश थाय. अने हु के० निश्चे तइयद्धेपि के० त्रीजो अर्द्ध एटले पुष्करार्द्धने विषे पण पांचसेंने चालीश पर्वत जाणवा. इय के० ए नरखितेसयलगिरिणो के० मनुष्य क्षेत्रमांहे सर्व पर्वत जाणवा. ॥ २५३ ॥

हवे सर्व पर्वतनी एकत्र संख्या कहे छे.

तेरह सय सगवन्ना ॥ ते पणमेरूहिं विरहिया सवे ॥ उस्से हपायकंदो ॥ माणुससेलो वि एमेव ॥ २५४ ॥

अर्थ- तेरसोने सत्तावन पर्वत सर्व मलीने मनुष्य क्षेत्रमांहे जाणवा, ते पण मेरूहिविरहिया के० ते पांच मेरुपर्वतविना सवे के० सर्व पर्वतो उस्सेहपायकंदो के० उंचपणाना चोथे भागे कंद एटले भूमीमांहे जाणवा, अने माणुससेलोवि के० मानुष्योत्तर पर्वत, ते पण एमेव के० एज रीते एटले उंचपणांने चोथे भागे भूमीमांहे छे.

पुस्करार्द्ध द्वीपना आदि, मध्य अने अंत्यना त्रण परिधि कहे छे.

धुवरासीसु तिलरका ॥ पण पन्न सहस्स छसय चुलसीया ॥ मिलिया हवंति कमसो ॥ परिहितिगं पुरकरद्धस्स ॥ २५५ ॥

अर्थ- प्रथम जे धुवरासीसु के० ध्रुवांकनी श्रेणी कही छे, तेमांहे त्रण लाख पंचावन्न हजार छसेंने चोराशी एटला योजन जेवारे त्रणे परिधिमांहे मिलिया के० मेलवीए, तेवारे कमसो के० अनुक्रमे पुरकरद्धस्स के० पुष्करार्द्धनी परिहितिगं के० त्रण परिधि, हवंति के० होय, ते संख्या यंत्र थकी जाणवी. उक्तंच ॥ अड्ढाइदीव डुसमुद्दरूव तप्परिहिं जोयणिगकोडी ॥ बायाललरकतीसं ॥ सहसा दोसयइगुणवन्ना ॥ १ ॥ सोलसकोडीलरका ॥ नवकोडिसयातिकोडिइगलरका ॥ पणतीससहस्सासे ॥ गणियपयंमुणसुकरणेहिं ॥ २५५ ॥

हवे मनुष्यक्षेत्र बाहेर जे पदार्थ न होय ते कहे छे.

नइदहघण थणियागणि ॥ जिणाइनरजम्ममरणकालाई ॥ पणयाललरकजोयण ॥ नरखित्तं मुत्तु नो पुरउ ॥ २५६ ॥

अर्थ- नदी, द्रह, घन के० मेघ थणिय के० मेघनो गर्जारव, अगणि के० बादर अग्नि काय, जिणाइ के० तिर्थंकर, आदिशब्दथकी बलदेव, वासुदेव, चक्रवर्त्ति ने बीजा पण नर के० सामान्य मनुष्य तेना जन्ममरण

के० जन्म अने मरण तथा कालाई के० मुहूर्त्त, प्रहर, दिवस प्रमुख आदिशब्द थकी चंद्र सूर्यना परिवेष विजली चय, अपचय, अने उपराग एटला पदार्थ पीस्तालीस लाख योजन प्रमाण मनुष्यक्षेत्र मांहे होय. पण नरखित मुत्तु के० नरक्षेत्र मूकीने नोपरउं के० बाहेर न होय. एवुं नरक्षेत्रना स्वन्नावनुं विशेष जाणवुं ॥ इतिश्री सहेजरत्न विरचित्ते क्षेत्रसमासवार्त्तिके पंचमोधिकारः ॥ २५६ ॥

हवे पुष्करार्द्ध पर्वत प्रमुखने विषे जिनन्नवन छे ते कहे छे.

चउसु वि इसुयोरसु ॥ इक्किकं नरनगंमि चत्तारि ॥ कूडोवरि
जिणन्नवणा ॥ कुलगिरिजिणन्नवणपरिमाणा ॥ २५७ ॥

अर्थ– प्रथम कह्यां जे धातकीखंडने विषे बे इक्षुकार, अने बे इखुकार, पुष्करार्द्धनेविषे ए चउसुवि के० च्यारे पण इसुयारेसु के० इखुकार पर्वतने विषे प्रत्येकें चार कूट छे, तेमांहे छेल्ला सिद्धकूटने विषे चार पर्वते इक्किकं के० एकेक जिनन्नवन छे, बधा मली चार जिनन्नवन छे, अने नरनग के० मानुष्योत्तर पर्वतना चतारिकुडोवरि के० चार कूटना उपर जिणन्नवणा के० चार जिनन्नवन छे, ते जिनन्नवन केहेवां छे ? तोके कुलगिरिजिण न्नवनपरिमाणा के० कुलगिरिना जिनन्नवनने परिमाणे ते जिनन्नवन जाणवा. एटले पचाश योजन लांबा, पचीश योजन पहोला अने छत्रीश योजन उंचा एवां जिनन्नवन जाणवां. ॥२५७॥

हवे नंदीश्वर, कुंडल अने रुचक द्वीपनेविषे जिनन्नवन कहे छे.

तत्तो डुगुण पमाणा ॥ चउदारा थुत्तवन्नियसुरूवा ॥ नंदी-
सर बावन्ना ॥ चउ कुंडलि रुयगिचत्तारि ॥ २५८ ॥

अर्थ– तत्तो के० ते मानुष्योत्तर तथा इखुकार पर्वतना जिनन्नवन थकी डुगुणपमाणा के० बमणुं छे प्रमाण जेमनुं, अर्थात् एकसो योजन लांबा अने पचाश योजन पहोला तथा बहोत्तेर योजन उंचा एवा अने चउदारा के० चारण बारणे सहित थुत्तवन्नियसुरूवा के० पूर्वसूरिकृत स्तोत्रने विषे वखाण्युं छे, स्वरूप जेमनुं एवा आठमां नंदीश्वर द्वीपनेविषे बावन्न जिनन्नवन जाणवां, तथा कुंडल द्वीपनेविषे कुंडलने आकारे जे मध्यगिरि छे तेने कुंडलगिरि कहे छे, तेनी चार दिशानेविषे एवाज प्रकारनां चार जिनन्नवन जाणवां. एम रुयगिचत्तारि के० रूचकद्वीपने विषे पण चार जिनन्नवन छे, एम साठ जिनन्नवन ते चार बारणाना छे.

बहुसंखविगप्पे रुय, गदीव उच्चत्ति सहस चुलसीई ॥ नर-
नगसमरुयगो पुण ॥ विच्छरि सयठाणसहसंको ॥ २५९ ॥

अर्थ– बहुसंख के० घणी संख्याना विगप्पे के० विकल्प एटले विचार छे. जेने विषे एवो रुचक द्वीप छे ते विकल्प देखाडे छे. यथा दोकोडीसहस्साइं ॥ छच्चेवसयाइंइकवीसाइ ॥ चउयालसयसहस्साइ ॥ विखंन्नो कुंडलोदीवो ॥ १ ॥ दसकोमीसहस्साइं ॥ चत्तारिसयाइं पंचसीयाई ॥ छावत्तरिंचलरका ॥ विखंन्नोरुयगदीवस्स ॥ २ ॥

एम द्वीपपन्नतिनी निर्युक्तिमांहे कुंडलद्वीप अने रुचकद्वीपकनुं विष्कंन्न कह्युं छे, ते लाख योजन प्रमाण जंबूद्वीप थकी, बमणा द्वीपसमुद्र गणतां गाथोक्त बे हजार छसेंने एकवीश कोडी चुमालीश लाख योजन एटलुं दशमा कुंडलद्वीपनुं मान आवे. बीजी गाथाए रुचक द्वीपनुं परिमाण दश हजार चारसेंने पंचासी कोमी ने बहोतेर लाख योजन कह्यां छे ते अगीआरमा द्वीपनुं मान आवे छे. एटले ए एक विकल्पः॥

तथा– जंबुधायईपुरकर ॥ वारुणीखीरघयखोयनंदीसरा ॥ अरुणरुणवायकुंरुल ॥ संखरुयगभुयगकुसकुचा ॥ १ ॥ ए संघयणीनी गाथाने अनुसारे अगीआरमो कुंडलद्वीप अने तेरमो रुचकद्वीप. ए बीजो विकल्पः

तथा तिपडोयारातद्दारुणाइया ए रीते जोतां एक नामे त्रण नाम करतां पन्नरमो कुंरूलद्वीप आवे छे, अने एकवीशमो रुचकद्वीप आवे छे, ते एवी रीते के ? आठमो नंदीश्वर द्वीप छे, त्यारपछी नवमो अरुण, दशमो अरुणवर, अगीआरमो अरुणवरावभास, बारमो अरुणोपपात, तेरमो अरुणोपपातवर, चउदमो अरुणोपपातवरावभास, पन्नरमो कुंरूल, सोलमो कुंडलवर, सत्तरमो कुंरूलवरावभास, अढारमो संख, उंगणीशमो संखवर, वीशमो संखवरावभास, एकवीशमो रुचक, ए रीते एकवीशमो रुचकद्वीप आवे छे. ए त्रीजो विकल्प जाणवो.

जीवाभिगमनेविषे पेहेला विकल्पनी संख्या कही छे. यथा ॥ जंबूदीवेलवणे ॥ धायइकालोयपुक्करेवरुणे ॥ खीरवयखोयनंदी ॥ अरुणवरे कुंडले रुयगे ॥ ए चोथो विकल्प ॥ एम चार विकल्प छे. तथा ते रुचकद्वीपना बहुमध्यदेशनेविषे वलयने आकारे रुचकशैल छे. ते चोराशी हजार योजन उंचो छे, वली नरनगसम के० मानुष्योत्तर पर्वत सरखो विस्तारछे. पुण के० वली एटलुं विशेष जे ए विस्तारना शत आंकने स्थानके सहस्रनो आंक जाणवो. जेम मानुष्योत्तर पर्वतनो मूल विस्तार एक हजारने बावीश योजन छे. तो रुचक पर्वतनो मूल विस्तार दशहजारने बावीश योजन जाणवो. वली मानुष्योत्तर पर्वतनो शिखर विस्तार चारसेंने चोवीश योजनछे, तो रुचक पर्वतनो शिखरविस्तार चार हजारने चोवीश योजन छे. ॥ २५९ ॥

तस्स सिहरंमि चउदिसि ॥ बीयसहस्सिगिगु चउछि अठ्ठ ॥
विदिसि चउ इय चत्ता ॥ दिसि कुमरिकूरू सहस्सुचा ॥ २६० ॥

अर्थ–तस्स के० ते रुचकशैलना सिहरंमि के० शिखरनेविषे चउदिसि के० पूर्वादिक चार दिशाने विषे बीयसस्सिगिगु के० बे हजार योजन ज्यां थाय छे, त्यां एकेक कूट छे, अने चउछि के० चोथा सहस्रनेविषे अठ्ठ के० आठ आठ कूट छे. ते आठ कूट दिशाकुमरीनां कह्यां छे, नहींकां त्यां नवमुं सिद्धकूट पण छे. तथा विदिसि के० विदिशिनेविषे जे चउ के० चार कूट छे, ते सहस्रांक जाणवा. ते एक हजार योजन मूलविस्तार तथा एक हजार योजन उंचा अने पांचसें योजन शिखरविस्तार एवां कूट छे. इयचत्ता के० ए सर्व मली चालीश कूटनेविषे रुचकवासीनी दिसिकुमरी के० दिशिनेविषे जे कुमरी वसे छे ते दिशिकुमरीनां नाम लखीएं छैएं.

नंदोत्तरा, नंदा, सुनंदा, नंदवर्द्धनी, विजया, वैजयंती, जयंती, अपराजिता ए आठकुमरी, पूर्व रुचकने विषे वसे छे. समाचारा, सुप्रदत्ता, सुप्रबुद्धा, यशोधरा, लक्ष्मीवती, शेषवती, चित्रगुप्ता, वसुंधरा ए आठ दक्षिणरुचकनेविषे वसे छे. इलादेवी, सुरादेवी, पृथ्वी, पद्मावती, एकनाशा, अनवमिका, भद्रा, अशोका ए आठ पश्चिम रुचके वसे छे. अलंबुसा, मिश्रकेशी, पुंरूरीका, वारुणी, हासा, सर्वप्रभा, श्री, ह्री, ए आठ उत्तररुचके वसे छे. चित्रा, चित्रनाशा, तेजा, सुदामिनी, ए चार विदिशिना रुचके वसे छे. रूपा, रूपांतिका सुरूपा, रूपवती ए चार मध्य रुचके वसे छे. ए संख्या एकत्र गणता चालीश थाय, अने प्रथम सोल वखाणी छे, ए सर्व मलीने छप्पन्न दिक्कुमारिका जाणवी, ए सर्व दिशाकुमारी ते श्रीतीर्थंकर देवना जन्मदिवसनेविषे आवीने सूतिकार्य करी पोतपोताने स्थानके जाय. ॥ २६० ॥

हवे ग्रंथनी समाप्ति कहेछे.

इय कयवयदीवोदहि ॥ वियारलेसो मए विमइणावि ॥ लि-
हिउं जिणगणहरगुरु ॥ सुयसुयदेवीपसाएण ॥ २६१ ॥

अर्थ–इय के० आ जे पूर्वे कह्युं ते कयवयदीवोदहि के० कोइक द्वीप समुद्रना वियार के० विचारतुं लेसो के० लेश एटले परमाणुमात्र ते विमइणावि के० विगत एटले जेनी बुद्धि गइ छे, एवो मूर्ख थको पण मए के० हुं रत्नशेखर नामा आचार्य तेणे जिण के० परम केवलज्ञान तेणे करी विराजमान सर्वज्ञ सर्वदर्शी, संसारपारंगत, जेणे समस्त अष्टकर्मरूप शत्रु जीत्या छे. जेमने देवोनी कोडाकोडी वंदे छे. अष्टमहाप्रातिहार्य, छत्रत्रय, चामर युग्म, समवसरण इत्यादिक शोभा जेने विषे छे, ने जे समस्त जीवनी गति आगति तथा सुख दुःख ते ज्ञानने बले जाणे छे. जे चउद राजना सर्व जीवादि पदार्थने करतलामलकनी पेरे देखे छे. तेने जिनराज देव कहिएं. अने गणहरगुरु के० जे जिनेश्वरनी आज्ञाना प्रतिपालक एवा शिष्य जे गौतम सौधर्मादिक तेने गुरु कहीएं, गुरु एटले जे धर्मनी तथा तत्वज्ञाननी वातो कहे पोते धर्मना मार्गनेविषे प्रवर्त्ते, बीजाने प्रवर्त्तावे, तेने गुरु कहीएं. अने सुय के० सिद्धांत जे तीर्थंकरनां वचन प्रमाणे प्रकाश्यां, ते प्रकाशना करनार गणधर चउद पूर्वधर एटले श्रुतकेवली अने दशपूर्वधर तेमना करेला ते सिद्धांत कहीएं. श्रुतदेवी ते सरस्वती, सिद्धांत प्रमुख सर्व शास्त्रनी जे अधिष्ठायिका तेने सरस्वती कहिएं. तथा बीजा पूर्वाचार्य जे महंत जिनभद्रगणी क्षमाश्रमण, मलयगिरि, वज्रसेन, हेमतिलकसूरि प्रमुखगुरु तेमनो जे प्रसाद तेणे करी ए मनुष्यादिक जीवोना क्षेत्रनो विचार में लेशमात्र लख्यो छे. ॥ २६१ ॥

सेसाण दीवाण तहोदहीणं ॥ वियारवित्थारमणोरपारं ॥ स
या सुयाउ परिभावयंतु ॥ सव्वंपि सव्वन्नुयइक्कचित्ता ॥ २६२ ॥

अर्थ– शेष बीजा असंख्याता दीवाण के० द्वीपनो तह के० तथा उदहीणं के० समुद्रनो वियार के० विचार तेनो जे वित्थार के० विस्तार ते प्रत्ये सया के० सदासर्वदा सुयाउ के० सिद्धांत थकी सवन्नु के० सर्वज्ञ जे तीर्थंकर देव तेना धर्म वचनने विषे इक्कचित्ता के० एक अद्वितीय चित्त जेमनुं छे एहवा थका सव्वंपि के० समस्त विचारने परिभावयंतु के० जाणो, पण ए द्वीपसमुद्रनो विचार केहवो छे! तो के अणोरपारे के० अनंत अपार छे. तो तीर्थंकरना धर्मनेविषे एकचित्तपणा थकी अनुक्रमे केवलज्ञान पामिने ए सर्व द्वीप समुद्रनो विचार जाणवो, ए परमार्थ. ॥ २६२ ॥

सूरीहि जं रयणसेहर नाम एहिं ॥ अप्पत्थमेव रइयं नरखित्तविरकं ॥ तं
सोहियं पयरणं सुयणाहि लोए ॥ पावेउतं कुसलरंगमयप्पसिद्धि ॥ २६३ ॥

॥ इयखित्तसमासपकरणस्सछठोअहिगारोसम्मत्तो ॥

अर्थ– श्रीरत्नशेखर नामे जे सूरि के० आचार्य तेणे अप्पत्थमेव के० आत्माने अर्थे एहिंनरखित्तविरकं के० ए नरक्षेत्रनुं वखाण ते रइयं के० रच्युं. ते केहेवुं छे? तोके सुयणा के० सुजन जे राग द्वेष रहित एवा उत्तम जीव तेणे सम्यक् प्रकारे एक चित्तपणे सोहियं के० सोध्युं, निर्दूषित कीधुं छे, एवुं जे आ पयरणं के० क्षेत्रसमासप्रकरण ते कुशल, आरोग्य, रंग, आनंद प्रमुख घणा भला पदार्थ छे जेने विषे एवुं. ए शास्त्र लोकने विषे प्रसिद्धी के० विस्तार प्रत्ये पावेउतं के० पामो. ए ग्रंथनो आशिर्वाद मंगल स्वरूपे कह्यो छे. २६३

संवद्रससाधयतस्कंदाननकुमुदबांधवप्रमिते ॥ इषसुदिविजयदशम्यामुदयपुरे नियत्तसुविदिन्ने ॥ १ ॥ श्रीमत्खरतरगच्छे स्वच्छे श्रीसाधुधर्मगणिमुख्याः ॥ तच्छिष्यसहजरत्ना जयंतु शरदःशतं जगति ॥ २ ॥ तस्याश्रवेघुमुख्योनाम्नोदयसागरः श्रुताधारात् ॥ क्षेत्रसमासप्रकरणबालविबोधंसुसंक्षिप्तं ॥ ३ ॥ गंगाजलनिर्मलया सद्वृत्ताकारयातपस्विन्या मंत्रिधनराजसुतयासुगंगयाभ्यर्थितो व्यदधत् ॥ ४ ॥ मतिमांद्यतः प्रमादात्समयविरुद्धंलिखितमत्रमया ॥ संशोध्यंश्रुतवद्भिः प्रसादमाधायतत्सर्वं ॥ ५ ॥ इतिक्षेत्रसमासप्रकरणं बालावबोधसहितं समाप्तमिदम् ॥

॥ अथ श्रीसिद्धांतस्तवन प्रारंभः ॥

नत्वा गुरुभ्यः श्रुतदेवतायै सुधर्मणेच श्रुतभक्तिनुन्नः ॥ निरुद्धनानावृजिनागमानां जिनागमानां स्तवनं तनोमि ॥ १ ॥ सामायिकादिकषडध्ययनस्वरूपमावश्यकंशिवरमावदनात्मदर्शी ॥ निर्युक्तिभाष्यवरचूर्णिविचित्रवृत्ति स्पष्टीकृतार्थनिवहं हृदये वहामि ॥ २ ॥ युक्तिमुक्तास्वातिनीरं प्रमेयोर्मिमहोदधिं ॥ विशेषावश्यकंस्तौमि महाभाष्यापराभिधं ॥ ३ ॥ दशवैकालिकं मेरुमिवरोचिष्णुचूलिकं ॥ प्रीतिक्षेत्रं सुमनसां सत्कल्याणमयं स्तुमः ॥४॥ उद्धामुपोद्घातविकल्पकालभेदप्रभेदप्रतिभेदरूपां ॥ मिताभिधानाममिताभिधेयां नौम्याद्यनिर्युक्तिममोघयुक्तिं ॥५॥ पिंडविधिप्रतिपत्तावखंडपांडित्यदानदुर्ललितां ॥ ललितपदश्रुतिमिष्टामभिष्टुमःपिंडनिर्युक्तिं ॥ ६ ॥ प्रवचननाटकनांदी प्रपंचितज्ञानपंचकसतत्त्वा ॥ अस्माकममंदतमं कंदलयतुनंदिरानंदं ॥७॥ अनुयोगद्वाराणी द्वारणीवापुनर्भवपुरस्य ॥ जीयासुः श्रुति सौधाधिरोहसोपानरूपाणि ॥८॥ अनवमनवमरससुधाह्लदिनीं षट्त्रिंशदुत्तराध्ययनीं ॥ अंचामिपंचचत्वा, रिंशतमृषिभाषितानि तथा ॥९॥ उच्चैस्तरोदंचितपंचचूलमाचारमाचारविचारचारुं ॥ महापरिज्ञानसुभोगविघ्नमाद्यंप्रपद्ये गमनंगजैत्रं ॥ १० ॥ त्रिषष्टिसंयुक्तशतत्रयीमितप्रवादिदर्पाक्षिविभेदह्लादिनी ॥ द्वयश्रुतस्कंधमयंशिवश्रियेकृतस्पृहःसूत्रकृतांगमाश्रिये ॥ ११ ॥ स्थानांगाय दशस्थान स्थापिताखिलवस्तुने ॥ नमामिकामितफलप्रदानसुरशाखिने॥ १२ ॥ तत्तत्संख्या विशिष्टार्थ प्ररूपणपरायणं ॥ संस्तुमःसमवायांगं समवायैःस्तुतं सतां ॥ १३ ॥ याषट्त्रिंशत्सहस्रान् प्रतिविधिसुभृशां बिभ्रती प्रश्नवाचां, चत्वारिंशच्छतेषु प्रथयतिपुरितः श्रेणिमुद्देशकानां ॥ रंगद्भंगोत्तरंगानयगमगहना दुर्विगाहाविवाहप्रज्ञप्तिःपंचमांगं जयति भगवती साविचित्रार्थकोशः ॥ १४ ॥ कथानकानां यत्रार्द्ध चतस्रः कोटयःस्थिताः ॥ सोत्क्षिप्तादिज्ञानह्वाज्ञाताधर्मकथाःश्रिये ॥१५॥ आनंदादिश्रमणोपासकदेवेतिवृत्तसुभगार्थाः ॥ विशदामुपासकदशा भावहशंममदिशंतुसदा ॥ १६ ॥ महर्षिमहासतीनां गौतमपद्मावतीपुरोगाणां ॥ अधिकृतशिवांतसुकृताः स्मरतोभैरंतकृद्दशाःकृतिनः ॥ १७ ॥ गुणैर्यदध्ययनकलापकीर्तिता अनुत्तराःप्रशमिषुजालिमुख्यकाः ॥ अनुत्तरश्रियमभजन्ननुत्तरोपपातिकोपपद्दशःश्रयामिताः॥ १८ ॥ अंगुष्ठाद्यवतरदिष्टदेवतानां विद्यानांभवनमुदात्तवैभवानां ॥ निर्णीताश्रवविधिसंवरस्वरूपाः प्रश्नव्याकरणदशादिशंतुशंनः ॥ १९ ॥ ज्ञातैर्मृगापुत्रसुबाहुवादिभिः शासद्विपाकंसुखदुःखकर्मणां ॥ द्विपंक्तिसंख्याध्ययनोपशोभितं श्रीमद्विपाकश्रुतमस्तुनःश्रिये ॥ २० ॥ प्रणिधाययत्प्रवृत्ता शास्त्रांतरवर्णनातिदेशततिः ॥ नमतोपपातिकंतत् प्रकटयदुपपातवैचित्रीं ॥ २१ ॥ सूर्याभवैभवविभावनहृष्टतीर्थं प्रश्नादनंतरमिनाननिर्गतेन ॥ केशप्रदेशिचरितेनविराजिराजप्रश्नीयमिद्धसुपपत्तिशतैर्वहामि ॥२२॥ जीवाजीवनिरूपिद्धेधाप्रतिपत्तिनवककमनीयं ॥ जीवाभिगमाध्ययनं ध्यायेमासुगमगमगहनं ॥ २३ ॥ षट्त्रिंशतापदैर्जीवा जीवभाव विभाविनीं ॥ प्रज्ञापनांयथायामिश्यामार्यस्यामलंयशः ॥ २४ ॥ विवृताद्य द्वीपस्थितिजिनजनमहचक्रिदिग्विजयविधये ॥ भगवतिजंबु द्वीपप्रज्ञप्तेतुभ्यमस्तुनमः ॥ २५ ॥ प्रणमामिचंद्रसूर्यप्रज्ञप्ती यमलजातिकेनभ्ये ॥ ग्रंथवपुर्षैवनवरंनातिभिदार्थात्मनापियोः ॥ २६ ॥ कालादिकुमाराणां महाहवारंभसंभूतैर्दुरितैः ॥ दर्शितनरकातिथ्यानिरयावलिकाविजेषीरन् ॥ २७ ॥ पद्मादयःकल्पवसंतभूयमुपेयिवांसःसुकृतैः

शमीशाः ॥ यत्रोदिताःश्रेणिकराजवंश्या उपास्महेकल्पवसंतिकास्ताः ॥ २८ ॥ चंद्रसूर्यवहुपुत्रिकादिभिर्यत्रसं यमविरोधनाफलं ॥ जुज्यमानमगुणाग्रणाधिपैः पुष्पिताः शमभिपुष्पयंतुताः ॥ २९ ॥ श्रीह्रीप्रभृतिदेवीना च- रित्रं यत्र सूरितं ॥ ताः संतुमेप्रसादानुकूलिकाःपुष्पचूलिकाः ॥ ३० ॥ वृष्णीनांनिषधादीनां द्वादशानांयशः स्रजः ॥ पुंसंतुभक्तिनिखातां दशांवृष्णिदशाःशुभां ॥ ३१ ॥ वंदेमरणसमाधिं प्रत्याख्यानेमहातुरोपपदे ॥ सं- स्तारचंद्रवेध्यकभक्तपरिज्ञाचतुःशरणं ॥ ३२ ॥ वीरस्तवदेवेंद्रस्तवगच्छाचारमपिचगणिविद्यां ॥ दीपाब्धिप्रज्ञप्तिं तंडुलवैचारिकंचनुमः ॥ ३३ ॥ शिवाध्वदीपायोद्दूतानुद्घातारोपणात्मने ॥ चित्रोत्सर्गापवादायनिशीथायनमो नमः ॥ ३४ ॥ संकल्पव्यवहारेणाधुनातेनापिमुख्यता ॥ तंजीतकल्पमाकल्पकल्पंतीश्रेयःश्रिये ॥ ३५ ॥ श्र- चामिपंचकल्पनवप्रमाणाचामाम्लसाध्यंकुमतैरबाध्यं ॥ महानिशीथंमहि मौषधीनांनिशीथिनीशंशिववीतिभूतं ॥ ३६ ॥ निर्युक्तिभाष्यवार्तिकसंग्रहणीचूर्णिटिप्पनकटीकाः ॥ सर्वेषामप्येषां चेतसिनिवसंतुनःसततं ॥ ३७ ॥ परिकर्मसूत्रपूर्वानुयोगपूर्वगतचूलिकाभेदं ॥ ध्यायामिदृष्टिवादंकालिकमुत्कालिकंश्रुतंचान्यत् ॥ ३८ ॥ यस्या- भवंत्यवितथा अद्याप्येकोनषोडशादेशाः ॥ साभगवतीप्रसीदतुममांगविद्यानवद्यविधिसाध्या ॥ ३९ ॥ वंदेविशेषणवतीं संमतिनयचक्रवालतत्त्वार्थान् ॥ ज्योतिः करंडसिद्धप्राभृतवसुदेवहिंडीश्च ॥ ४० ॥ कर्मप्रकृ- तिप्रमुखान्यपराण्यपिपूर्वसूरिरचितानि ॥ समयसुधांबुधिपृषतान् परिचिनुमः प्रकरणानिचिरं ॥ ४१ ॥ उच्चै- र्योजनलक्षमानविदितोबिभ्रत्सुवर्णात्मनां भव्यानंदनभद्रशालमहिमारोचिष्णुचूलांचितः ॥ अस्तुश्रीजिनगेह- भास्वररुचिस्थानंलसन्निर्जरः सोयंवःपरमेष्टिपंचकनमस्कारः सुमेरुः श्रिये ॥ ४२ ॥ सर्वश्रुताभ्यंतरगांकृतैनस्ति- रस्कृतिंपंचनमस्कृतिंच ॥ तीर्थप्रवृत्तेःप्रथमंनिमित्तमाचार्यमंत्रंचनमस्करोमि ॥ ४३ ॥ व्याकरणछंदोलंकृतिना- टककाव्यतर्कगणितादि ॥ सम्यग्दृष्टिपरिग्रहपूतंजयतिश्रुतज्ञानं ॥ ४४ ॥ इतिभगवतःसिद्धांतस्यप्रसिद्धफल- प्रथा, गुणगणकथांकंठेकुर्याजिनप्रभवस्वयः ॥ वितरतितरांतस्मैतोषाद्वरंश्रुतदेवता स्पृहयतिचसायुक्तिश्रीमत्स- मागमनोत्सवं ॥ ४५ ॥

॥ अथ श्रीऋषभादिवर्द्धमानांतजिनस्तवनप्रारंभः ॥

आनम्रनाकिपतिरत्नकिरीटरोचिर्नीराजितक्रमसरोजनिवासलक्ष्मीः ॥ उत्तप्तहेमपरमाणुमयप्रभोवः श्रीना- भिनंदनजिनाधिपतिःपुनातु ॥ १ ॥ चाणूरजिच्चरणनिर्गतसिंधुवारिधाराभिधौतगरुडच्छदधौतकांतिः ॥ कंद- र्परूपपवनाशननाशनैकविश्वंभवजोविजयतामजितोजिनेंद्रः ॥ २ ॥ वंदारुसादरपुरंदरमौलिमौलि रत्नांशुमांस- लितपादनखप्रभौघः ॥ पुष्पेषुपन्नगपतिक्षयपक्षिराजः श्रीशंभवोभवतुभाग्यविभूतयेवः ॥ ३ ॥ नालीकसंश्रय- निबद्धरसोमरालीसंसेवितोचितगतिःशुचिपक्षशाली ॥ नित्यंमनःसरसिवीतमलेमराललीलायितं कलयताद- भिनंदनोवः ॥ ४ ॥ आर्तिंनिवर्तयतु कार्तिकपूर्णिमेंदुसंवादवृकवदनःसदनंगुणानां ॥ व्याकोशचंपकविरोचि- शरीररोचिर्भव्यांमतिंददतुवःसुमतिर्मुनीशः ॥ ५ ॥ कल्याणवल्लिवनपल्लववारिवाहः प्रत्यूषपूषकिरणारुणकाय- कांतिः ॥ गीर्वाणमौलिमणिचुंबितपादपद्मः पद्मप्रभोदिशतुनःपदवीमपंकां ॥ ६ ॥ भव्येषुतोषमतनुंवितनो- तुसेवाहेवाकिनाकिमुकुटोपलघट्टितांघ्रिः ॥ देवेंद्रवाहनकरेणुसलीलगामी चामीकरोज्वलरुचिर्भगवान्सुपार्श्वः ॥ ७ ॥ देवःशरज्जलधरोज्झितवारिधाराधौतत्रिलोचनशिलोच्चयगौरमूर्तिः ॥ त्रैलोक्यलोककुमुदाकरपूर्ण- चंद्रश्चंद्रप्रभोदिशतुवःशिवदानशौंडः ॥ ८ ॥ प्रेंखन्नखावलिमयूखशिखानुविद्धावालातपच्छुरितपंकजकांति- जैत्री ॥ कुंदावदातगुणमौक्तिकताम्रपर्णी पादद्वयीममसुदंसुविधेविधत्तां ॥ ९ ॥ उद्दामकामकरटींद्रमृगाधि- राजस्त्रैलोक्यलोचनचकोरसुधामरीचिः ॥ योगींद्रहृत्कमलवासविलासहंसः श्रीशीतलःसफलयत्वभिवांछि- तंवः ॥ १० ॥ इक्ष्वाकुवंशसुरमंदिरहेमकुंभः कायप्रभापहसिताद्भुतशातकुंभः ॥ ज्ञानात्मदर्शतलबिंबितविश्व- विश्वः श्रेयांसतीर्थपतिरर्पयतुप्रियंवः ॥ ११ ॥ जीयाज्जगत्त्रयपतिःप्रतिपक्षपक्षच्छत्रमंडलनिरस्तिगजस्ति-

माली ॥ प्रौढप्रभावभवनं भुवनैकबंधुर्बंधूकबंधुररुचिःप्रभुवासुपूज्यः ॥ १२ ॥ त्रैलोक्यशेखरितशासनमोहराजमाद्यद्यशःशशधरग्रसनैकराहुः ॥ पोतःप्रमादजलधौकलधौतकांतिर्मे चेतसोविमलतांविमलस्तनोतु ॥१३॥ आनंदमेदुरनमस्त्रिदशेशमौलिमंदारदामविगलन्मकरंदधौतं ॥ लक्ष्मीनिकेतनमनंतजिनेश्वरस्य पादारविंदमभिनंदतुमानसंनः ॥१४॥ श्रीभानुभूपकुलकैरवशीतभानुः संमोहसंतमससंचयचंडभानुः ॥ पुष्यत्कृपायदनुजान्वयचक्रपाणिः पाणिस्थमावहतुवःशिवशर्मधर्मः ॥१५॥ बाह्यांतरारिकुलकाननधूमकेतुः संकेतधामजिनचक्रिरमारमण्योः ॥ सौवर्णपद्मदलकोमलकायकांतिः श्रीशांतिरंतयतुसंततिमेनसांनः ॥१६॥ सिद्धांतसिंधुतटिनीतुहिनाचलाय श्रीवल्लिवेल्लनकलामलयानिलाय ॥ निःशेषजंतुपरिरक्षणदीक्षिताय श्रीकुंथवेगुणगणैःपृथवेनमोस्तु ॥१७॥ देवः सुदर्शननराधिपवंशवंशमुक्ताफलंसफलितप्रणताभिलाषः ॥ लोलाक्षपक्ष्मिकुलसंयमनैकपाशः श्रीमानरःस्फुरतुमानसमंदिरेमे ॥ १८ ॥ चिंतामणित्रिदशपादपकामधेनुमाहात्म्यजैत्रचरणांबुरुहप्रणामः ॥ मारप्रवीरजयमल्लमतल्लिकास्तुमल्लिर्मदीयहृदिपल्लवितप्रमोदः ॥ १९ ॥ निर्वाणराज्यकमलाहृदितारहारः संसारवारिनिधितारणकर्णधारः ॥ अंभोदसोदरवपुःस्वपदारविंदे श्रीसुव्रतोदिशतुषट्चरणव्रतंमे ॥ २० ॥ नम्रद्युसन्मणिकिरीटघटप्रसारिज्योत्स्नाजलस्नपितपादपयोरुहश्रीः ॥ कीर्तिप्रतानधवलीकृतभूर्भुवःस्वर्नंद्याणिसांद्रयतुवोनमितीर्थनाथः ॥ २१ ॥ सेवापरायणनरायणचारुचूडारत्नप्रभापटलपाटलितांघ्रिपीठः ॥ राजीमतीहृदयपंकजचंचरीकः श्रीनेमिरस्तुभवतांभवतांतिशांत्यै ॥ २२ ॥ फुल्लत्फणींद्रफणराजिमणीमरीचिवीचिप्रपंचितशचीपतिकार्मुकश्रीः ॥ दुर्गोपसर्गजलशोषविधौतपर्तुः स्वामीपिपर्तुभवतांरुचितानिपार्श्वः ॥ २३ ॥ नम्रेंद्रशेखरपरागपिशंगितांघ्रिरुत्तुंगसंगमकगर्वगिरींद्रवज्रः ॥ सिद्धार्थपार्थिवकुलार्णवकौस्तुभोवः श्रेयांसिमांसलयतात् प्रभुवर्द्धमानः ॥ २४ ॥ प्रज्ञावलंबितजिनप्रभसूरिवर्यवाक्पारवर्तिविभवाविभवाऽधिकाराः ॥ यद्भंतुयोगिवृषभाऋषभादयोवः श्रीवर्द्धमानचरमाःपरमार्थसिद्धिं ॥२५॥ तत्त्वानितत्त्वानिभृतेषुसिद्धंभावारिभावारिविशोषधर्मं ॥ दुर्बोधदुर्बोधमतंहरंतमारंभ मारंभजतादिदेवं ॥१॥ नेंद्राजिनेंद्राजितसेवेलंकाहंतुकाहंतुरथंनयस्य ॥ मामत्रमामत्रतथापिकुंदर्दंतावदंतावलचिन्हदीनं ॥ २ ॥ बाहांकवाहांकलिपेकमप्रकर्षप्रकर्षप्रवणांकृपायाः ॥ तांशंभतांशंभवर्द्धयंतीमेकांतमेकांतववाचमीडे ॥ ३ ॥ वंदेशिवंदेशितधर्मऋद्धिवस्वर्णवस्वर्णरुचेऽधिगंतुं ॥ विश्वस्यविश्वस्यभयेतवोच्चैरक्षामरक्षामभिनंदनाज्ञां ॥ ४ ॥ माराधिमाराधितवासवैर्मेवीराजिवीराजितमोहजिस्ते ॥ धामासुधामासुमतेमयित्वमीतिप्रमीतिप्रगुणोभयानि ॥ ५ ॥ संसक्तसंसक्तहृदः शिवेंदिरावध्वांतवध्वांतनिरालसालसां ॥ रक्तांकरक्तांकरणप्रभांप्रभोपद्माभपद्माभरदायिनींस्तुमः ॥ ६ ॥ पृथ्वीजपृथ्वीजनभृंगभूतांकस्वस्तिकस्वस्तिकृतःसुपार्श्व ॥ कामांतकामांतनुयुर्विमुक्त्यभीकास्तभीकास्तववाग्विलासाः ॥ ७ ॥ शीतांशुशीतांशुभदांयशस्तुति सोमांकसोमांकवयेत्तवेशयः ॥ संगत्यसंगत्यजनाल्लमश्रिया सौभाग्यसौभाग्यनिधिर्मजेल्लिवं ॥८॥ संकल्पसंकल्पनकल्मनोघराजीवराजीवलवत्तुषारं ॥ रुच्यासुरुच्यासुविधेनृनाकिरामासुरामासुतनासजंते ॥९॥ संपन्नसंपन्नरनाथपूजितंसत्कीर्तिसत्कीर्तितचारुचेष्टितं ॥ यंनिर्भयंनिर्भरमर्चयन्भवेभ्रारंसनारंसपुनातुशीतलः ॥१०॥ भव्यानभव्यानणुमोह कूपांतःपाततःपातरिगंडकांके ॥ सश्रेयसःश्रेयसिकस्यनास्तुरागःस्मरागःस्मयभिद्यधीशे ॥११॥ बंधूकबंधूकरणप्रशक्तिगात्राभगात्राभववासुपूज्य ॥ सद्योगसद्योगरयप्रसादं जायेयजायेययथालभूयः ॥१२॥ माधुर्यमाधुर्यगिरागुणडुरामेणरामेणकिरेणलक्ष्मणा ॥ तेतेगतेतेगरिमाणमद्भुतंनीताविनीताविमलेश्वरत्वया ॥१३॥ भाजालभाजाललितामलांगुलीलेखेनलेखेननुतेनभूषितं ॥ मानंतमानंतपदांबुजेनतेकंदर्पकंदर्पसुपैतुकिं मम ॥१४॥ पद्मास्यपद्मास्यदतस्तमेतिविश्वेनविश्वेनरुजंतिरोगाः ॥ यःसन्नयःसन्नकुवासनाकोनाधर्मनाधर्मरतस्तुते त्वां ॥१५॥ शांतेनिशांतेनिवसन्नभीता वन्यायवन्यायतिमद्वाग्ने ॥ हेमाभहेमाभवनप्रसीदभीतानभीतानमपाप्मनोनः ॥१६॥ सत्यागसत्यागमचंद्रपद्मदासत्वदासत्वनिकेतकुंथ ॥ पायादपायादहितार्थपंक्ता वंतीभवंतीभवदाननश्रीः ॥ १७ ॥ मंदेतमंदेतरयानिरस्तगांगेयगांगेयगुणातवार ॥ योगाधयोगाधरितांतरारेराभिर्वराभिर्व-

रिवस्यतेऽसौ ॥ १८ ॥ जासावजासावनितंडनीला सत्कायसत्कायशसस्तुतेऽग्रे ॥ नव्यापिनव्यापिहियान-जातीकामल्लिकामल्लिजिनाधिनाथ ॥ १९ ॥ निर्मायनिर्मायगुणर्द्धितीर्थंयोगेनयोगेनदढेनसिद्धः ॥ कल्याण-कल्याणसुमेरुरस्तुदेवोमुदेवोमुनिसुव्रतःसः ॥ २० ॥ विद्यातिविद्यातिशयैककोशंलोकेशलोकेशरणंनमेत्वां ॥ निष्कोपनिष्कोपमदेहदीधिते वप्राजवप्राजजगत्रयस्य ॥ २१ ॥ येनाजयेनाजरणीकृताज्ञा चारित्रचारित्रतव-स्वशीर्षे ॥ नेमेसनेमेसकलैःसमुद्यदामोददामोदरवंद्यशक्रैः ॥ २२ ॥ निघ्नंतुविघ्नंतुलितामरेंद्राः पार्श्वस्यपा-र्श्वस्यसुरस्वसेव्याः ॥ जातानजातानवपंकजानांपादास्त्रपादास्त्रसतांशरण्याः ॥ २३ ॥ निष्कामनिष्कामल-कायवीरसिद्धार्थसिद्धार्थकुलप्रदीप ॥ सर्वज्ञसर्वज्ञनमस्कृतांघ्रे पुण्यानिपुण्यानिसतांचिनुष्व ॥ २४ ॥ धीरानि-धीरानिखिलांगिरक्षाविज्ञानविज्ञानतकल्पवृक्षाः ॥ देवाधिदेवाधिनुतप्रणीतकल्याणकल्याणकपंचकानः ॥२५॥ वारिंजवारिंजयहस्तिनोस्ताचारोपचारोपरिशीलयस्त्वां ॥ नालीकनालीकविधौतजैनसिद्धांतसिद्धांतकनिग्रहः स्यात् ॥ २६ ॥ शुभ्रांशुकभ्रांशुकभूत्करस्थवीणाप्रवीणाप्रणतेष्टदाने ॥ दाहंसदाहंसरथातिवात्सपद्मास्य पद्मा-स्यतुभारतीवः ॥ २७ ॥ एवंश्रीऋषभादयोजिनवराः श्रीवर्द्धमानांतिमाः सांज्ञानंदमखंडखंडयमकैर्भूताश्चतु-र्विंशतिः ॥ प्रज्ञोल्लासलसज्जिनप्रभकविव्यावर्ण्यमानोदयाभूया सुर्मयिसुप्रसन्नहृदयास्त्रैलोक्यलक्ष्मीश्वराः ॥२८॥ इतियमकमयचतुर्विंशतिजिनस्तुतिः ॥

॥ श्रीवर्द्धमान जिनाय नमः ॥

॥ अथ श्री कर्मविपाक नामक प्रथम कर्मग्रंथ प्रारंभः ॥

टीकाकर्त्ता श्रीदेवेंद्रसूरि आद्यमां मंगल करेछे:-उपजातिछंद.

दिनेशवद्ध्यानवरप्रतापै, रनंतकालप्रचितं समंतात् ॥
योऽशोषयत्कर्मविपाकपंकं, देवो मुदे वोऽस्तु स वर्द्धमानः ॥ १ ॥

अर्थ- अनंत कालनो संचय करेलो जे कर्मविपाकरूप पंक एटले कादव तेनुं उग्रध्यान रूप तापवडे शोषण करवाने जे सूर्यना जेवाछे, एवा श्रीवर्द्धमान देव मने हर्ष करनारा थाओ. ॥ १ ॥ आर्यावृत्तम्

ज्ञानादिगुणगुरूणां, धर्मगुरूणां प्रणम्य पदकमलं ॥
कर्मविपाकेविवृत्तिं, स्मृतिबीजविवृद्धये विदधे ॥ २ ॥

अर्थः- ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप जे सर्वोत्कृष्ट गुण तेओए करीने महत्ताने पामेला अथवा तेओनी प्राप्ति करावनारा एवा जे धर्मगुरु, तेमना पदकमलने प्रणाम करीने स्मरणरूप अंकुरनी वृद्धि करवाने अर्थे आ कर्मविपाक नामना प्रथम कर्मग्रंथनी वृत्ति हुं करुंछुं. ॥ २ ॥

हवे कर्मग्रंथ ते शुं कहीए? तोके जीवे मिथ्यात्वादिक हेतुए करीने जे आत्मासाथे पुजल बांधे तेने कर्म कहीएं, यथा क्रियते इति कर्म इति व्युत्पत्त्या. ते कर्मनुं मूलोत्तर प्रकृति, भेदे करी, तथा प्रकृति, स्थिति, रस अने प्रदेशादि बंधभेदे करी, तथा बंधोदयोदीरणासत्तादि भेदें करीने ग्रंथनुं रचवुं प्रतिपादन छे; जेहनेविषे ते कर्मग्रंथ कहीएं, त्यां प्रथम कर्मविपाकनामा कर्मग्रंथ कहेछे. ए बधी वात प्रसंगथी कही छे.

हवे बालावबोध कर्त्ता मंगलाचरण कहे छे.

श्रेयोमार्गस्य वक्तारं ॥ छेतारंकर्मभत्रिणां ॥ चेत्तारं विश्वतत्वानां ॥ वंदे वीरं जगत्प्रभुं ॥ १ ॥ गुणचंद्रं गुरुं नत्वा ॥ मतिचंद्रेण धीमता ॥ क्रियते कर्मग्रंथस्य ॥ व्याख्या बालाऽवबोधिनी ॥ २ ॥

हवे ग्रंथकर्त्ता श्रीदेवेंद्रसूरि पहेली गाथाए करी अभिष्टदेवतानी स्तुत्यादिकनुं प्रतिपादन करे छे, मूल गाथा ॥

सिरिवीरजिणं वंदिय ॥ कम्मविवागं समासउं वुछं ॥
कीरइ जिएण हेउहिं ॥ जेणंतो भन्नए कम्मं ॥ १ ॥

अर्थ- सकल त्रिभुवन जनना मनने चमत्कार उपजावे, तथा परमार्हंत्य महा महीमाने विस्तारे एवी जे अष्ट महा प्रातिहार्य लक्षण सिरि के० श्री एटले शोभा. यथा ॥ अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टि, दिंव्योध्वनिश्चामरमासनंच; भामंडलं दुंदुभिरातपत्रं सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणां ॥ ए अष्ट महाप्रातिहार्य कहिएं, अथवा चोत्रीश अतिशय लक्षण शोभा तेणे करी विराजमान एवा जे वीरजिणं के० श्रीवर्द्धमान जिन एटले राग द्वेष तथा मोह प्रमुख वैरीउनो पराजय कखाथी जिन कहेवाय छे. अने ते वैरीउरूप वीर एटले सुभट तेउने जीतवाथी वीरजिन ए नाम सार्थकज छे. एवा श्रीवर्द्धमान स्वामीने मने करी, प्रणिधान एटले विशुद्ध मनसहित जे वचन योग ते वडे स्तुति तथा कायाए करी प्रणामरूप वंदिय के० वंदना करीने अहीं वंदना शब्दे स्तवना अने प्रमाण ए बेहु अर्थ कहीएं छैएं. वंदिस्तुत्यभिवादनयोरिति वचनात् एणे करी मंगलाचरणने अर्थे अभिष्ट देवनी स्तुति करीने ज्ञानावरणादि कर्मोना अनुभवने कम्मविवागं के० कर्मविपाक कहियें. तेने समासउं के० संक्षेपे करी अर्थात् वर्त्तमान दुषमकालना लोकोनी बुद्धि तथा आयु बल प्रमुख अति अल्प होवाथी घणा विस्तारवंत ग्रंथोमां प्रवृत्त थवामां विघ्न पडवाना भयथी तेवी कृति तेउनी उपर उपकाररूप कदाच न थाय, माटे आ टुंकामां वुछं के० कहीश. एथी प्रयोजन सूचव्युं; उपायोपेय एटले कारण कार्य लक्षण, साध्य साधन लक्षण, तथा गुरुपर्वक्रमलक्षण संबंध, अर्थात् सिद्ध थाय छे; सम्यक्दृष्टीजीव अधिकारी छे; अने अभिधेय जे कर्मविपाक ते एमां विषय छे; हवे आगला बे पदे करी कर्म शब्दनो अर्थ करे छे. जे कराय ते कर्म कहीए. तेना पुजल अंजन चूर्णथी भरेला दावलानी पेठे सर्व लोकाकाशमां निरंतर व्यापी रहेला छे; तेने क्षीर अने नीरनी पेरे तथा अग्नि अने लोहनी पेठे कर्मवर्गणा द्रव्य अने आत्मानो तादात्म्य संबंध जे कारणमाटे थई रहेलो छे; ते कारणमाटे ते कर्म कहेवाय छे. ए कर्म कोण करे, तोके जिएण के० जीवे करी कीरइ के० कराय छे. ते जीव कोने कहीएं? पांच इंद्रिय, त्रण योग ते त्रण बल, श्वासोश्वास तथा आयु ए दश प्राणसुधी जे यथायोग्य धारण करी शके तेने जीव कहीएं, ते जीव आवा लक्षणवालो छे–मिथ्यात्वादिके करी मलीनस्वरूप थको सातादि वेदनीयादि कर्मोनो कर्त्ता छे, तथा तेउना फल जे साता असाता तेनो भोक्ता, तथा एवा एवा कर्मविपाकनो उदय तेने अनुसारे करी नरकादिक गतिनेविषे संसर्त्ता, अने सम्यक्दर्शन ज्ञान तथा चारित्र लक्षण जे रत्नत्रय तेना अभ्यासनी बाहुल्यताना वशेकरी अशेष कर्म मलपटलनो परिनिर्वाता, ए चारे लक्षणे विराजमान ते जीव, सत्व, प्राणी तथा आत्मा इत्यादि पर्यायवडे उलखाय छे; उक्तंच ॥ यः कर्त्ताकर्मभेदानां भोक्ता कर्मफलस्यच; संसर्त्ता परिनिर्वाता स-

ह्यात्मा नान्यलक्षणः ॥ कया कारणनी योग्यता पामीने जीव कर्मने करे छे? तो के मिथ्यात्व, अविरति, कषाय तथा योग ए चार लक्षणवाला सामान्यरूप हेतुहिं के० हेतुए करी जीव कर्मने करे छे. यतः "पडिणी यत्तण निन्हव उवघायपउस्स अंतराएण ॥ अच्चासा यणयाए आवरणडुगंजिअजयइ" इत्यादि विशेष कारणनी योग्यता पामीने ते विशेष करी आ ग्रंथनेविषेज आगल कहेवाशे. आटलुं कह्युं तेनो तात्पर्यार्थ आ छेः– जेण के० जे कारणमाटे हेतुएं करी जीवकर्म कराय छे तो के० ते कारणमाटे तेने कर्मजणए के० कर्म कहेवाय छे. एटले जीव हेतु पामिने जेने करे तेने कर्म कहीएं; क्रियते तत् कर्म इत्यर्थात् एवुं जे पुद्गलमय मूर्तिककर्म ते केवा प्रमाणे करी सिद्ध छे, ते कहे छे.

संसारनेविषे समस्त जीव वर्त्ते छे, तेने आत्मत्वपणुं समान छे. पण तेमांहे कोइक देवता छे, कोइक नारकी छे, कोइक तिर्यंच छे, कोइक मनुष्य छे एम नर नारक तिर्यंच अने मनुष्यरूप विचित्रता छे. एम वली मनुष्यत्वपणुं पण सर्व मनुष्यने विषे समान छे. तथापि तेमांहे कोइक राजा छे, कोइक रंक छे, कोइक पंडित छे, कोइक मूर्ख छे, कोइक महर्द्धिक छे, कोइक दरिद्री छे, कोइक स्वरूपवान छे, कोइक कुरूपवान छे, इत्यादिक जे विचित्रपणुं छे, ते विचित्रपणुं निर्हेतुक नथी पण हेतुसहीतज छे. जो निर्हेतुक मानीएं तो नित्यं सत्व किंवा असत्वनो प्रसंग थाय. नित्यंसत्व मसत्वंवा ॥ हेतोरन्यानपेक्षणादितिवचनात् ॥ ते माटे ए विचित्रता सहेतुक मानवी. ते हेतुने अमे कर्म कहीएं छैएं, एतडुक्तंश्रीदिनकृतटीकायां ॥ क्ष्मान्भृद्रंककयोर्मनीषिजडयोः सद्रूपनीरूपयोः श्रीमहुर्गतयोर्बलाबलवतोर्नीरोगरोगार्त्तयोः ॥ सौजाग्याऽसुजगत्वसंगमजुषोस्तुल्येपिनृत्वेंतरं यत्तत्कर्म निवंधनं तदपिनोजीवं विनायुक्तिमत् ॥ एनो अर्थ कहे छे.

ए वात श्री दिनकृत टीकानेविषे जीवस्थापना अधिकारे आवी रीते कहेली छे के; महर्द्धिवंत अने रंक, बुद्धिवंत अने मूर्ख, सुरूप अने कुरूप, सज्ञतिवान अने डुर्गतिवान, बलवान अने निर्बल, निरोग अने रोगार्त्त, तेमज सौजाग्य तथा डुर्जाग्य, एवा द्वंद्व जगतमां दीठामां आवे छे, तेमां अंतर जे छे ते कर्मनुं निबंध छे; तथापि ते जीवविना संजवे नही. ए विषे बीजे ठेकाणे पण कह्युं छे. के "आत्मत्वेना विशिष्टस्य, वैचित्र्यं तस्य यद्वशात्, नरादिरूपं तच्चित्र, मदृष्टं कर्मसंज्ञितं" वली पौराणिक पण कर्मसिद्धिनुं प्रतिपादन करे छे, ते आ प्रकारे के "यथायथा पूर्वकृतस्य कर्मणः, फलंनिधानस्थमिवावतिष्ठति ॥ तथा तथा तत्प्रतिपादनोद्यता, प्रदीपहस्तेव मतिः प्रवर्त्तते ॥१॥ यद्यत्पुराकृतंकर्म, नस्मरंतीह मानवाः तदिदंपांडवश्रेष्ठ दैवमित्यजिधीयते॥२॥ मुदितान्यपिमित्राणि, सुक्रुद्धाश्चैवशात्रवः; नही मेतत्करिष्यंति यन्नपूर्वकृतंत्वया" ॥ ३ ॥ बौद्ध पण आम कहे छे के, "इतएकनवतौकल्पे शक्त्यामे पुरुषो हतः, तेन कर्म विपाकेन पादेविद्धोस्मिजिद्यवः" एवी रीते कर्मना अस्तित्वनो यद्यपि सर्व अंगीकार करे छे, तथापि तेओ अमूर्त्तिमंत माने छे, पण तेम नथी. कर्म पुद्गल स्वरूपी छे; तेमाटे मूर्तिवंत छे अमूर्त्त नथी, तेम छतां जो कर्मने आकाशादिवत् अमूर्त्ति मानशुं; तो जेम अमूर्त्त आकाशथी कांइ आत्माने अनुग्रह उपघात नथी, तेम कर्मना योगे पण आत्माने अनुग्रह तथा उपघातनो संजव थशे नही. यतः "अन्नेजअमुत्तंचिय, कम्मंमंनंतिवासणारूवं; तंतुनजंघइत्तो, उवघायाणुग्गहाजावा. नागासंउवघायं, अणुग्गहं वाविकुणइसत्ताणं" हवे ते कर्म प्रवाहे करी अनादि छे. यतः "अणाइयं तं पवाहेण" इति वचनात् जो प्रवाहनी अपेक्षाथी पण कर्मने सादि मानियें, तो जीवोने पूर्वे कर्मरहितपणानो संजव थशे. अने पाछलथी कर्म करवाथी जीवने कर्मनो संयोग उत्पन्न थाय छे एम मानवुं जोइशे. एम अंगीकरर करवाथी मुक्त जीवोने पण कर्मनो संयोग संजव थशे, केमके ते तो कर्मरहित छे. तेथी मुक्त जीवोने अमुक्तता थशे. एम मानवुं तो इष्ट नथी. माटे जीवने कर्मनी साथे अनादि कालनो संयोग छे एम मानवुं योग्य छे, मात्र कर्मज अनादि छे एम नथी.

आशंका– जीवनी साथे कर्मनो अनादि संयोग छतां तेनो वियोग केम संजवे?

उत्तर– अनादि संयोग बतां पण वियोग दीठामां आवे छे. जे कांचन अने उपल एटले पथरानो अनादि संयोग छे, तोपण तथाविध सामग्रीना सद्भावथी एटले धमनादिकनी सहायतावडे कीटीनो वियोग दीठामां आवे छे, तेमज जीवने पण सम्यक् ज्ञान सम्यक्दर्शन तथा चारित्रना ध्यानरूप अग्निए करी अनादि कर्ममलनीसाथे वियोगनी सिद्धि थाय छे, ए विषे जाष्यसुधांजोनिधिर्जगवान पण आम कहे छे के, "जहइहय कंचणोवल संजोगोणाइ संतइ गऊवि; वुच्छिज्जइसोवायं, तहजोगोजीवकम्माणं ॥ १ ॥ इति प्रथम गाथार्थ ॥

हवे बीजी गाथाए कर्मना केटला जेद छे ? ते कहे छे.

पयइ ठिइ रस पएसा ॥ तं चउहा मोअगस्स दिठंता ॥
मूल पगइ ठ उत्तर ॥ पगई अडवन्न सयजेयं ॥ २ ॥

अर्थ– तंचउहा के० ते कर्मना चार प्रकार थाय छे; ते आ प्रमाणे– पयइठिइ रस पएसा के० प्रकृति, स्थिति, रस तथा प्रदेश. जेम प्रासाद प्रमुखना आधारजूत स्तंज होय छे, तेम कर्मना ए चार स्तंज छे. तेथी प्रकृतिबंध, स्थितिबंध, रसबंध तथा प्रदेशबंध कह्या छे. तेमां स्थिति, तथा रस जे अनुजाग, तथा प्रदेश ए त्रण बंधोनो जे समुदाय तेने प्रकृतिबंध कहियें; अध्यवसाय विशेषें करी ग्रहण करेला जे कर्मना दलिक, तेउनी स्थिति एटले जे कालनो नियम, तेने स्थितिबंध कहियें; कर्मना पुफलोना शुजाऽशुज अथवा घाती अघाती जे रस तेने अनुजागबंध अथवा रसबंध कहियें; अने स्थिति तथा रसनी अपेक्षाविना कर्मपुफलोना दलिकोनुं जे ग्रहण करवुं, तेने प्रदेशबंध कहियें. उक्तंच " ठिइ बंध दलस्स ठिई, पएसबंधो पएस गहणं जं; ताणरसो अणुजागो, तस्समुदाउं पगइबंधो " बीजे ठेकाणे पण कह्युं छेः– " प्रकृतिः समुदायः स्यात्, स्थितिः कालावधारणं; अनुजागो रसः प्रोक्तः प्रदेशो दलसंचयः " ए उक्त चार प्रकार ते मोअगस्स दिठंता के० मोदकना दृष्टांतेकरी समजी लेवा, ते आ प्रमाणे– जेम वातरोगने हरण करनारा ऊव्यथी बनावेलो जे मोदक होय छे, तेनी वातरोगनो नाशकरवानी प्रकृति अथवा स्वजाव होय छे; पित्तरोगापहारक ऊव्यथी बनेला मोदकवडे पित्तनो उपशम थाय छे; अने कफरोगनाशक ऊव्यथी उत्पन्न थएला मोदकथी कफनो ध्वंस थाय छे; एवो जे स्वजाव तेने प्रकृति कहियें; ते मोदक कोइएक दिवस, कोई बे दिवस, एम यावत् कोइ एक माससुधी बगडी न जतां जेमनो तेमज रही शके छे; पछी विनाश पामे छे, ए तेनो स्थितिकाल कहियें; ते मोदकने विषे स्निग्ध तथा मधुरादिक रस एक गुणो, दिगुणो तथा त्रिगुणो इत्यादिक जे होय छे, तेने रसबंध कहियें; अने ते मोदकमांना कोईमां एक प्रसृति एटले एक पली, कोईमां बे पली तथा कोइमां त्रण पली एम यावत् कणिकनुं प्रमाण होय तेने प्रदेशबंध कहियें; एवीज रीते कर्मने विषे पण कोइ कर्मनी प्रकृति ज्ञानने आछादन करनारी होय, कोइ कर्मनो स्वजाव दर्शनने आवरण करवानो होय, कोइ कर्मनी प्रकृति आनंदने देनारी होय अने कोइ कर्मनो स्वजाव सम्यक् दर्शनादिकनो विघात करवानो होय छे, तेने कर्मप्रकृति कहियें. तेज कर्म कोइ त्रीश कोटाकोटी सागरोपमसुधी, अने कोइ सित्तेर कोटाकोटी सागरोपमसुधी इत्यादि टकी शके छे, तेने कर्मनी स्थिति कहियें; ते कर्मनेविषे कोईमां एक ठाणीयुं, कोईमां बे ठाणीयुं, अने कोइकमां त्रण ठाणीयुं रस होय छे, ते अनुजागबंध कहियें, अने तेज कर्मने विषे कोईमां प्रदेश अल्प होय, कोईमां बहु, कोईमां बहुतर तथा कोईमां बहुतमरूप इत्यादि प्रदेशोनो संचय होय छे, ते प्रदेशबंध कहेवाय छे. मूलपगइ अठ के० ए कर्मनी मूल

प्रकृति सामान्यरूप आठ छे, अने उत्तर पगई अडवन्नसय जेयं के० उत्तर प्रकृति विशेषरूप एकशोने अ-ठावन छे. एज एकसोने अठावन कर्मप्रकृति कहेवाय छे.

हवे मूल प्रकृति आठनां नाम तथा ते एकेकना जेटला उत्तर जेद छे ते कहे छे.

इह नाण दंसणावर॥ एवेअ मोहाउ नाम गोआणी॥ वि-
ग्घं च पण नव डुअ॥ ठवीस चउ तिसय डु पण विहं॥२॥

अर्थ— इह के० ए प्रवचनने विषे कर्म एटला प्रकारनुं छे. इहां कर्मपद गाथामांहे नथी, माटे उपचारथी लहीएं. ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय, आयु, नाम, गोत्र तथा विग्घंच के० अंतराय, ए आठ मूलप्रकृति छे. तेमां प्रथम ज्ञानावरणीय कर्मनुं विवेचन आवी रीते छे— जेणे करी वस्तु जाणवामां आवे अथवा जेणे करी वस्तुनी इयत्ता एटले परिमाण थाय, तेने ज्ञान कहियं; अथवा ज्ञप्तिने ज्ञान कहीएं; अथवा सामान्य विशेषात्मक वस्तुनेविषे विशेष ग्रहणात्मक जे बोध तेने ज्ञान कहियें; अने जेणे करीने देखाय तेने दर्शन कहियें; अथवा दृष्टीने दर्शन कहियें अथवा सामान्यविशेषात्मकवस्तुनेविषे सामान्य ग्रहणात्मक जे बोध तेने दर्शन कहियें; तथा जेणे करी आवरीएं, आछादिएं तेने आवरण कहीएं; अथवा आवरे, आछादे तेने आवरण कहियें. आवरणनुं रूप आवुं छेः— मिथ्यात्वादिकना मेलापेकरी जीवने व्यापारे आकर्षण करेली कर्मवर्गणा मांहेलो विशिष्ट पुजल समूह तेने आवरण कहीएं. तेमांहे जे ज्ञाननुं आछादन करे छे, ते ज्ञानावरणीय कर्म कहेवाय छे. अने दर्शननुं आछादन करे छे, ते दर्शनावरणीय कर्म कहेवाय छे, तथा वेद्यते एटले जेनो सुख तथा डुःखरूपपणे अनुजव कराय छे, तेने वेदनीय कर्म कहियें, यद्यपि सर्व कर्मोनो अनुजव करायज छे, तेथी सर्व कर्म वेदनीय होवा जोइयें, तथापि पंकजादि शब्दनीपेठे वेद्य शब्द रूढिविषयक छे; माटे साता तथा असाता कर्मज वेद्य होवाथी एनेज वेदनीय कहियें. पण शेष कर्मने न कहीयें; तथा जाणनारा प्राणीप्रत्ये मोह उपजावे सदसद्विवेकथी जे विकल करी नाखे तेने मोह कहियें; अने एज मोहनीय कर्म कहेवाय छे. तथा जेथी गत्यंतरनेविषे जवुं थाय छे तेने आयु कहे छे; अथवा पोते करेला कर्मना वशे प्राप्त थएली जे नरकादिक डुर्गति तेमांथी निकलवानी इछा करनारो प्राणी प्रतिबंधकताने पामे. अर्थात् जे त्यांथी निकलवा न दिये ते आयु कहेवाय छे. अथवा जवांतरने विषे जीवोने जे निश्चये उदय आवे तेने आयु कहियें. यद्यपि सर्व कर्म उदय आवे छे, तथापि आयुष्यनी कांइएक विशेषता होय छे. केमके, बीजां बांधेलां सर्व कर्म कोई तेज जवमां उदयें आवे छे, कोइक वली प्रदेशे उदये करी जुक्त कीधां ते जन्मांतरनेविषे विपाकोदये करी उदय आवतां नथी, अने आयु कर्मनेविषे एम नथी. जे जवनुं आयु बांध्युं होय तेज जवमां जोगवाय छे. एटले मनुष्य जववेदता थका जो देवतानुं आयुष्य बांध्युं होय तो कांइ मनुष्यजवमां वेदाय नही, किंतु अवश्य जन्मांतरेज वेदाय. आयुष्यना उदयनी विवक्षा विशिष्ट थकी कही छे. पण प्रदेश थकी नथी कही. ते विशिष्टपणुं तो ते आयुष्यना सद्भाव वर्त्तन थकी होय छे, अथवा जेनो उदय थयाथी तद्भवयोग्य यावत् शेष कर्म उपजोगपणे आवी प्राप्त थाय तेने आयु कहियें. तथा जे जीवप्रत्ये गति जाति प्रमुख पर्यायना अनुजवने करे तेने नाम कर्म कहियें. तथा जेणे करी आत्माने उंचनीच शब्दे करी बोलवाय छे तेने गोत्रकर्म कहियें. तथा जेणे करी दानादिक लब्धिर्उनो नाश थाय छे, अथवा जे उक्त लब्धिर्उनो विशेषे करी नाश करे छे तेने अंतराय कर्म कहीयें.

तेमां ज्ञानावरणीय, पण के० पांच प्रकारनुं छे, दर्शनावरणीय नव के० नव प्रकारनुं छे, वेदनीय डु के० बे प्रकारनुं छे, मोहनीय अडवीस के० अठावीश प्रकारनुं छे; आयु चउ के० चार प्रकारनुं छे, नामकर्म

तिसय के० एकसोने त्रण प्रकारनुं छे; गोत्र छ के० बे प्रकारनुं छे, अने अंतराय कर्म पणविहं के० पांच प्रकारनुं छे. एवी रीते मूल आठ प्रकृतिनी उत्तर एकसोने अठावन प्रकृति थाय छे.

आशंका– एवा अनुक्रमथी ज्ञानावरणादि कर्मोनो उपन्यास करवानुं कांइ प्रयोजन छे के स्वाभाविक एवो अनुक्रम आवी गयो छे?

उत्तर– अनुक्रम करवानुं प्रयोजन छे ते आ प्रमाणेः– अहीं ज्ञान तथा दर्शन ए जीवनुं स्वतत्व भूत छे केम के, ए विना जीवत्व कहेवाय नही. जीव चेतना लक्षणवंत छे. ते चेतना लक्षण ज्ञान तथा दर्शनना अभावे केम संभवे, तथा ज्ञान अने दर्शनमांहे पण ज्ञान प्रधान छे. जे ज्ञाने करी सकल शास्त्रार्थ विचारनी संतति प्रवर्त्ते छे. ते माटे अथवा सर्व लब्धि साकारोपयोगे उपयुक्त जीवने उपजे छे. पण निराकारोपयोगे एटले दर्शनोपयोगे उपयुक्त जीवने न उपजे. यतः "सवाउ लद्धीउसागारोवउ गोवउत्तस्स नो अणागारोव उगोवउत्तस्स" इति वचनप्रामाण्यात् माटे ज्ञान प्रधान छे. अथवा जे समयें सकल कर्म विनिर्मुक्त जीव थाय छे, ते समयें जीव ज्ञानोपयोगोपयुक्त होय छे, अने दर्शनोपयोग तो द्वितीय समयमां थाय छे, तेमाटे ज्ञान प्रधान छे, तेनुं जे आछादन करनारुं ते ज्ञानावरणीय कर्म छे, तेने सर्व कर्म छे, तेने सर्व कर्ममां प्रथम गण्युं छे; अने ज्ञानोपयोगथी पतित जीवने दर्शनोपयोगनेविषे अवस्थान छे, तेमाटे ते ज्ञानानंतर द्वितीयस्थाने दर्शनावरण कर्म गण्युं छे.

ए ज्ञानावरण तथा दर्शनावरण कर्म पोताना विपाकने उदय करता थका यथायोग्य अवश्ये करी वेदनीय कर्मविपाकना उदयनुं निमित्तभूत थाय छे, ते देखाडे छे– ज्ञानावरणीय कर्मप्रत्ये उपचयोत्कर्षथी, प्राप्त विपाकथी अनुभवतो थको सूक्ष्म तथा सूक्ष्मतर वस्तुनो विचार करवामां पोताने असमर्थ जाणतो थको जीव खेदने पामे छे. तेमज वली सकल लोको ज्ञानावरण कर्मना क्षयोपशमने लीधे पाटव एटले चतुर थईने पोतानी बुद्धिथी सूक्ष्म तथा सूक्ष्मतर वस्तुविचार करवाने समर्थ होवाथी सुखने वेदे छे. एवी रीते वेदनीय कर्मनुं निमित्त कारण ज्ञानावरणीय कर्म छे. ते प्रमाणेज अतिनिविड दर्शनावरणीय कर्मना उदयथी प्राणी जात्यंधादि थयो थको, वचनने अगोचर एवा दुःखसंदोह एटले दुःखना समुदायने अनुभवे छे. तेमज दर्शना वरणीय कर्मना क्षायोपशमथी स्पष्ट चक्षुरादि युक्त थईने यथाविध वस्तुसमूह एटले निकुरंबने सम्यक् प्रकारे अवलोकन करवाथी प्राणी अमंद आनंदसंदोह प्रते अनुभवे छे; तेमाटे वेदनीय कर्मनुं निमित्त कारण दर्शनावरणीय कर्म पण छे. ज्ञान दर्शनावरण कर्मनुं वेदनीय कर्म वेद्य छे. तेमाटे वेदनीय कर्म त्रीजुं गण्युं छे.

वेदनीय कर्मने विषे पण इष्ट अने अनीष्ट विषयना संबंधथी सुख तथा दुःखनो जे अनुभव थाय ते वेदनीयनुं लक्षण छे; अने विषयने विषे इष्ट अने अनिष्टतापणुं ते राग अने द्वेषजनित छे अने ते राग द्वेष तो मोहना हेतु छे. तेमाटे वेदनीय कर्मथी अनंतर मोहनीय कर्म चोथुं कह्युं छे.

मोहमूढ प्राणी बहु आरंभरूप परिग्रहथी कर्मादानमां आसक्त थईने नरकादिकनुं आयुष्य बांधे छे, माटे मोहनीय कर्म्मानंतर पंचमस्थाने आयु कर्म गण्युं छे.

नरकादि आयुष्यनो उदय आव्याथी अवश्यपणे नरक गत्यादिक नाम कर्मनो उदय थाय छे. माटे आयुष्यानंतर, नामकर्म छठुं गण्युं छे.

नाम कर्मनो उदय थयाथी अवश्येकरी उंच अथवा नीच गोत्रनो उदय थाय छे, माटे नाम कर्मानंतर गोत्रकर्म सातमुं गण्युं छे.

उंच गोत्रोत्पन्न जीवने प्रायें करी दान तथा लाभांतरायादि कर्मनो क्षय होय छे, केमके, राजादिक जे उंच कुलवान कहेवाय छे, तेउनेविषे दान तथा लाभादिक दीठामां आवे छे, जो अंतराय कर्मनो क्षय न थयो होय तो दान तथा लाभादिकनो संभव थाय नही. माटे घणुं करी दान तथा लाभांतरायादि कर्मो

उत्तम कुलनेविषे दृष्यनेज पामेला होय छे. तेमज नीच गोत्रोपन्न प्राणीनेविषे प्रायेंकरी दान तथा लाजांतराय कर्मनो उदयज होय छे. केम के, नीच गोत्रोपन्न मनुष्य दरिद्री होवाथी त्यां दानादिक दीठामां आवतुं नथी. ए रीते गोत्र कर्मनो उदय थया पछी अंतराय कर्मनो उदय होवाथी गोत्रकर्मानंतर आठमुं अंतराय कर्म गण्युं छे. एवीरीते कर्मानुक्रम वर्णन सप्रयोजन छे. ॥ ३ ॥

" हवे यथोद्देशं निर्देशः " ए न्यायें करी एटले प्रथम जेवो मनमां संकेत थाय छे, तेवुं प्रसिद्धपणे कथन अथवा स्पष्टीकरण थाय छे; एवो न्याय छे. ते न्याये करी प्रथम पांच प्रकारनुं ज्ञानावरणीय कर्म कहे छे.

मइ सुय ओही मण के॥ वलाणि नाणाणि तह मइनाणं ॥
वंजण वग्गह चउहा ॥ मण नयण विणिंदिय चउक्का ॥ ४ ॥

अर्थ– मूलसूत्रमां जेनां नाममात्र कह्यां छे, तेउनीसाथे प्रत्येके ज्ञान शब्द जोडीने आवीरीते गणना करवी–मइ के० मतिज्ञान, सुय के० श्रुतज्ञान, ओही के० अवधिज्ञान, मण के० मनः पर्यवज्ञान, तथा केवलाणि के० केवलानी एटले केवलज्ञान ए पांच नाणाणि के० ज्ञान छे ते जाणवां. ' पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् ' एटले पदनो एक देश होय तो पण आखा पदनो उपचार करी लेवो एवो न्याय छे. ए प्रमाणे मूलमां मन शब्द छे तेथी मनपर्यवज्ञान जाणी लेवुं.

तह के० तत्र जाणे तेने मति कहियें, जेथी मनन थाय अथवा जे मनन करे तेने मति कहियें; अथवा इंद्रिय तथा मनोद्वारे करी निश्चत वस्तुने जेणेकरि जणाय अथवा मनाय तेने मति कहियें. योग्य देशने विषे अवस्थित वस्तु विषयक इंद्रिय मनोनिमित्त जे आत्माने अवगमविशेष एटले कोईक ठेकाणे कोई वस्तु पडी होय, तेने विषय करनारां मन तथा इंद्रियो होय छे, तेमां निमित्त कारण ज्ञान छे, ते ज्ञान यथार्थ आत्माने थयुं होय तेने मतिज्ञान कहियें. एनेज आगममां अजिनिबोधिक ज्ञान कह्युं छे. ते विषे जगवान् देवर्द्धिक्षमाश्रमण एमणे आम कह्युं छे.– " नाणं पंचविहं पन्नत्तं, तंजहा आजिणिबोहिय नाणं, सुयनाणं, ओहिनाणं, मणपज्यवनाणं, केवलनाणं. " अत्र आजिनिबोधिक ज्ञाननो अर्थ आम करेलो छे– अजि उपसर्ग छे, तेनो अर्थ अजिमुख एटले सन्मुख एवो थाय छे; नि शब्दनो नियत एटले निश्चित अर्थ थाय छे; एवी अजिमुख नियत के० वस्तु योग्य देशावस्थान अपेक्षी इंद्रिय मनोनिमित्त स्वस्वविषयनी अपेक्षाए जे बोध थाय छे तेने अजिनिबोधक ज्ञान कहियें.

श्रवणं श्रुतम् एटले जे संजलाय तेने श्रुत कहियें. अजिलापेक्षावित जे अर्थ तेने ग्रहण करवानी जे उपलब्धि विशेष हेतु होय तेने श्रुत कहियें. कंबुग्रीवादिमान्, पृथुबुध्नोदराद्याकार, जलधारणादिक अर्थ क्रियाने समर्थ, एवी जे वस्तु ते घट शब्दे करी बोलाय छे. अहीं वस्तु वाच्य छे ने शब्द वाचक छे, माटे उक्तवस्तु वाच्य छे, अने घट शब्द वाचक छे एवा वाच्य वाचक संबंधे करी त्रिकाल साधारण समान परिणाम शब्दार्थ पर्याय आलोचनानुसारी इंद्रिय मनोनिमित्त जे आत्मानुं अवगम विशेष तेने श्रुतज्ञान कहियें.

इंद्रियादिकनी अपेक्षाविना आत्मानेविषे जे साक्षात् अवधान एटले अर्थ ग्रहण थाय छे, तेने अवधि कहियें. अने साक्षात् अर्थनुं ग्रहण होवाथी एने प्रत्यक्ष ज्ञान पण कहे छे. यदुक्तं नंद्यऽध्ययने– " नोइंदियपच्चक्खं तिविहं पन्नत्तं, तंजहा, ओहिनाणपच्चक्खं, मनपज्जवनाण पच्चक्खं, केवलनाणपच्चक्खमिति." अथवा अव शब्दनो अर्थ अधः एवो समजवो. एटले जेणे करी अधो एटले नीचो विस्तृत जे वस्तु तेने जाणीयें तेने अवधि कहियें. अथवा अवधि शब्दनो अर्थ मर्यादा वाचक थाय छे; एटले रूपी द्रव्यने विषेज जाणवानी प्रवृत्ति छे जेनी, एवी मर्यादा, उपलक्षित जे ज्ञान तेने अवधिज्ञान कहियें.

मनपर्यव ज्ञाननो अर्थ आ प्रमाणे-परि शब्दनो अर्थ सर्वतोजाववाचक छे. अव शब्दनो अर्थ जाणवा वाचक छे. केमके अवन वेदन इत्यादिक शब्दो पर्याय वाचक छे. अहीं परिअव तेनो पर्यव थाय छे. तेथी मननुं जे सर्व थकी जाणवुं तेने मनपर्यव कहियें, अथवा मनःपर्यव ज्ञान कहियें, अथवा मनःपर्याय ज्ञान पण एनेज कहियें. त्यां एवो शब्दार्थ करियें जे संज्ञी जीवे काययोगे करी ग्रहण करेली जे मनःप्रायोग्य वर्गणाद्रव्य जेने चिंतनीय वस्तुनेविषे चिंतनीयपणे व्यापार्यो एवो जे मनोयोग, तेने मनपणे परिणमावीने जे पर्यायोनुं आलंबन कर्युं छे, तेने मन कहियें. तेना पर्याय एटले समस्त प्रकारे जाणवुं तेने मनपर्यव कहीएं. अथवा जे मन चिंतनानुगत परिणाम तेनुं जे ज्ञान तेने मनःपर्याय कहियें. अथवा आत्माए करी वस्तु चिंतननेविषे व्यापार्या जे मन तेने पर्याय के० जाणे. तेने मनःपर्याय कहियें. तत्संबंधी जे ज्ञान तेने मनःपर्याय ज्ञान कहियें.

केवल एटले एक, अर्थात् जे मति आदिक ज्ञाननी अपेक्षाविनानुं होय तेने केवलज्ञान कहियें. " नठंमि ग्राउं मच्छिएनाणे " इति वचन प्रामाण्यात्.

आशंका– मत्यादिक ज्ञान पोतपोताना आवरणना क्षयोपशम जावे पण प्रगट थाय छे; तो निःशेष स्वस्व आवरणनो क्षय थवाने लीधे सर्व प्रकारे सारी रीते मत्यादिक ज्ञान प्रगट थवानो संजव छे. चारित्र परिणामनी पेरे जेम चारित्रावरणीय कर्मना क्षयोपशमे सामायकादिक चारित्र प्रगट थाय छे. अने चारित्रावरणीयनो निःशेषपणे क्षय थयाथी विशेषताथी यथाख्यात चारित्र प्रगट थाय छे. परंतु केवल ज्ञान उत्पन्न थयाथी कांइ चारित्र जतुं रहेतुं नथी. तेमज केवल ज्ञान उत्पन्न थयाथी मति तथा श्रुतादिकनो पण अजाव संजवे नही. उलटुं विशेषताथी संपूर्ण प्रगट थाय छे. कह्युं छे के, " आवरण देसविगमे, जाई विजंति मइसुयाईणि; आवरण सबविगमे, कहताइ न हुंति जीवस्स. "

उत्तर– अहीं जेम घनाघन पटलांतरित एटले मेघने आडे रहेलो जे सहस्रजानु एटले सूर्य तेनुं अपरांतरालवर्त्ति जे कटकुट्यादि आवरण तेना विवरांतर गत जे प्रकाश ते घटपटादिक वस्तुने प्रकाशे छे. एटले एक तो पूर्ण जलथी जरेलो मेघ आडे आवेलो तेथी पूर्ण प्रकाश पडी शके नहीं, तेमां वली कुट्यादिक त्राटीनी जींतने आडे जे पदार्थो होय तेउनी उपर जेम यथार्थ प्रकाश पडी शकतो नथी. ते वस्तु केटलाएक अंशे देखाय अने केटलाएक अंशे न देखाय अथवा थोडी देखाय छे, तेम केवल ज्ञानावरणीय कर्मथी आवृत जे केवल ज्ञान, तेमां अपरांतरालवर्त्ती मतिज्ञानावरणीय आदि, तेउना क्षयोपशमरूप जे विवर एटले सूक्ष्म छिद्रो, तेउमांथी गएलो प्रकाश जीवाजीवादिक वस्तुने प्रकाशे छे. ते तेवी रीते प्रकाश करतो थको मतिज्ञानादि लक्षण तेहवुं तेहवुं क्षयोपशमनुं रूप अजिधानप्रत्ये पामे छे. ते कारणमाटे जेम सकल घनपटल तथा कटकुट्यादिक आवरणनो नाश थयां पछी तथाविध सूर्यनो प्रकाश तेवो अस्पष्ट नथी थतो . किंतु सर्वात्मपणे स्पष्टरूप अन्यरूपपणे जासे छे. तेम अहीं पण सकल केवल ज्ञानावरण तथा मतिज्ञानावरणादि आवरणोनो विलय थयाथी, तथाविध मतिज्ञानादिसंज्ञिक केवल ज्ञाननो प्रकाश नथी होतो, किंतु सर्वात्मपणे यथावस्थित वस्तुनो परिछेदक स्पष्ट अन्यरूपज जासे छे, उक्तंच श्रीपूज्यैः " कडविवरागय किरणा, मेहंतरियस्स जह दिणेसस्स; ते कडमेहावगमे, न हुंति जह तह इमाइंपि." अन्य आचार्योएं पण कह्युं छे.– "मलविद्धमणेर्व्यक्ति, र्यथा नेक प्रकारतः ॥ कर्मविद्धात्मकज्ञप्ति, स्तथानेकप्रकारतः ॥१॥यथाजात्यस्य रत्नस्य, निःशेषमलहानितः॥ स्फुटैकरूपा जिव्यक्ति, र्विज्ञप्ति स्तद्वदात्मनः " ॥२॥ अन्य आचार्य एनुं आवी रीते समाधान करे छे ते कहे छे–सयोगि केवलीने विषे पण, मति श्रुतादिक ज्ञान छे, पण ते केवल फलशून्य छे, तेमाटे तेनी विवक्षा करता नथी. जेम सूर्यनो उदय थया पछी पण नक्षत्रादिक होय छे, तोपण ते निःप्रयोजक होवाथी विवक्षा करवायोग्य नथी, तेम अहींपण जाणी लेवुं. उक्तंच "अ-

जेआनिणिबोहिय, नाणाईणिजिएस्स विंति; अफलाविणियसूरुदये, जहेव नरकत्तमाईणि." अथवा केवल शब्द शुद्ध वाचक ले. एटले आवरणमलकलंकपंक रहित तेने केवल ज्ञान कहीएं. अथवा केवल शब्द संपूर्ण अर्थ वाचक ले. केमके, प्रथमथीज तदावरणकर्मनो निःशेषपणे नाश थयो ले. तेणे करी संपूर्ण उपनुं ले तेमाटे केवल ज्ञान कहे ले. अथवा केवल शब्द असाधारण वाचक ले. अन्य कोइने सदृश नथी. जे सामान्य न होय तेने असाधारण कहियें, सामान्य पदार्थ ते सादृश्य होय ले, तेनो ज्यां अजाव होय तेने असामान्य अथवा असाधारण कहियें. केवल ज्ञान जेवो बीजो कोई पदार्थ नथी, तेथी अनन्य सदृश ले, माटे तेने केवलज्ञान कहियें अथवा अनंतार्थ वाचक केवल शब्द ले केमके, अनंतज्ञेय पदार्थोने जाणे माटे तेने केवलज्ञान कहियें. अथवा निर्व्याघातार्थ वाचक केवल शब्द ले, केमके लोकालोकनेविषे क्यांएं पण एनो व्याघात थतो नथी तेथी केवलज्ञान कहीएं. एवी रीते ए पांच ज्ञाननो शब्दार्थ जाणवो. अथवा केवलंच तत् ज्ञानंच केवलज्ञानं. यथावस्थित जूतजवज्ञावि जाव स्वजाव जासि ज्ञानमिति जावना. एटले केवल एवुं जे ज्ञान ते केवलज्ञान एटले जूत जविष्य तथा वर्त्तमानकालनो यथावस्थित जाव जेथी प्रगट थाय तेने केवल ज्ञान कहियें.

आशंका– पांच ज्ञानोनो एवा अनुक्रमे करी उपन्यास करवानुं शुं कारण हतुं?

उत्तर– ए पांच ज्ञानमां मति अने श्रुत ए बन्ने ज्ञान एकत्र जण्यां ले. केमके एउना परस्पर स्वामी, काल, कारण, विषय तथा परोक्ष ए पांच धर्म सरखा ले. जेमके मतिज्ञाननो स्वामी ले; तेज श्रुत ज्ञाननो स्वामी ले; अने जे श्रुतज्ञाननो स्वामी तेज मतिज्ञाननो स्वामी. जञ्च मइनाणं तञ्च सुयनाणं, जञ्च सुयनाणं तञ्चमइनाणं इत्यादि, वचन प्रमाण्यात्. माटे स्वामी साधर्म्य ले. जेटलो मतिज्ञाननो स्थिति काल ले, तेटलोज श्रुतज्ञाननो स्थिति काल ले. ते प्रवाहनी अपेक्षाए जो लेईएं तो अतीत अनागत तथा वर्त्तमानरूप सर्व काल ले, अने अप्रतिपाती एक जीवनी अपेक्षाए लैयें तो साधिक लासठ सागरोपम प्रमाण काल ले. उक्तंच " दोवारे विजयाइसु, गयस्स तिन्नञ्चुए अहव ताई; अइरेगं नर जवियं, नाणा जीवाण सवद्धा. " एवीरीते काल साधर्म्य ले. तथा इंद्रियरूप निमित्त कारणवान मतिज्ञान ले, तेम श्रुत ज्ञान पण इंद्रिय निमित्त ले. एवीरीते कारण साधर्म्यपणुं ले. तथा जेम मतिज्ञानना आदेशथी सर्व द्रव्य विषय ले, तेमज श्रुत ज्ञानना आदेशथी पण सर्व द्रव्य विषय होवाथी विषय साधर्म्य ले. अने जेम मतिज्ञान परोक्ष ले, तेमज श्रुतज्ञान पण परोक्ष होवाथी परोक्ष साधर्म्य ले. ते कारण माटे स्वाम्यादि साधर्म होवाथी मति तथा श्रुत नियमथी एकत्र कथन करवा योग्य ले. तथा प्रथम ए बे ज्ञान होय तोज पश्चात् अवधि आदिक बीजां ज्ञानो उत्पन्न थाय ले, माटे अवधि ज्ञानादिकथी पहेला गण्या ले. उक्तंच " जं सामि काल कारण, विसय परोकत्तणेहिं तुल्लाइं; तप्नावे सेसाणिय, तेणाईए मइ सुयाई. "

आशंका– मति अने श्रुत ए बे ज्ञानोमां मतिज्ञान प्रथम गण्युं अने श्रुतज्ञान पढी गण्युं तेनुं कारण शुं?

उत्तर– श्रुतज्ञान मतिपूर्वक ले. प्रथम सर्वत्र अवग्रहादिरूप जो मतिज्ञान उदय पामे तो पढी श्रुतज्ञान होय ले; माटे मतिज्ञान प्रथम कह्युं ले. ए विषे श्री जिनजद्रगणि क्षमाश्रमण आम कहे ले- " मइ पुवं सुयमुत्तं, न मई सुयपुविया विसेसोऽयं; पुवं पालण पूरण, जावाञ जं मई तस्स. " तथा नंदि अध्ययननी चूर्णीमां पण कह्युं ले– " तेसुविउमइ पुवं सुयंति किच्चा पुवं मइनाणं कयं तिप्पछउसुयंति."

आशंका– स्वामित्वादिकेकरी ज्यारे ए बन्ने ज्ञानोनुं अजेदपणुं ले, त्यारे बन्नेनुं एकपणुं ठरे ले. केमके जो कोइ बीजो हेतु होए तो बे कहीएं माटे जेदनुं कोई कारण नथी; अने अजेदताना हेतु तो कहेला ले. तेथी जेद संजवे नहीं.

उत्तर– ए आशंका अयुक्त ले, केमके स्वाम्यादि जेदना हेतुनो अजाव ले. यद्यपि स्वाम्यादिक हेतु स-

मान छे तेथी अन्नेदता छे, तथापि लक्षणनो नेद होवाथी बन्ने जुदां मानवां जोइयें डीयें. ते आ प्रमाणे- मन्यते योग्योर्थोऽनयेतिमतिः एटले जेथी योग्य अर्थ जणाय तेने मति कहियें. अने श्रवणं श्रुतं एटले जेथी सन्नलाए तेने श्रुत कहियें. एवीरीते लक्षणे करी नेद छे. तथा हेतुफल नावेकरी नेद छे. केमके, मतिज्ञान ते श्रुतज्ञाननुं कारण छे, अने श्रुतज्ञान मतिज्ञाननुं कार्य छे. जेना उत्कर्षापकर्षे करी जेनो उत्कर्षापकर्ष थाय ते तेनुं कारण होय छे. जेम मृत्पिंडना उत्कर्षापकर्षे करी घटनो उत्कर्षापकर्ष थाय छे, माटे मृत्पिंड घटनुं कारण छे, तेम अत्रे पण घणा ग्रंथो सांनळ्याथी जे ग्रंथना विषय स्मरण अथवा ईहापोहादिक अधिकतर प्रवृत्ति थाय छे, ते ग्रंथ स्फुटतर प्रतिनासे छे. परंतु बीजा ग्रंथो तेवीरीते स्पष्टपणे नासता नथी, माटे मतिज्ञान ते श्रुतज्ञाननुं कारण छे, अथवा नेदेकरीने मति तथा श्रुतनो नेद छे. मतिज्ञान अगवीश प्रकारनुं छे, अने श्रुतज्ञान चौद प्रकारनुं छे, अथवा इंद्रियविनागे करी नेद छे. श्रुतज्ञान श्रवणेंद्रिय प्रनव छे. अने शेषेंद्रिय प्रनवमतिज्ञान छे, ते पूर्वांतरगत गाथाए करी कह्युं छे, यतः "सोइंदिर्उवलद्धी, होइ सुयं सेसयंतु मइनाणं; मुत्तूणं दव्वसुयं, अरकरलंनाय सेसेसु." अथवा मतिज्ञान वल्क समान छे; तेथी कारण छे, अने श्रुतज्ञान शुंब समान छे तेथी कार्य छे. अथवा मतिज्ञान अनक्षर छे; अने साक्षरपण छे. केमके अवग्रह ज्ञान ते अनक्षर होय छे. ते अनिर्देश्य सामान्यमात्र प्रतिनासात्मकपणे करी निर्विकल्परूप छे. अने इहादि ज्ञान ते साक्षर छे, ते परामर्शादिरूपपणे अवक्षवर्णरूप छे, अने श्रुतज्ञान तो केवल साक्षरज छे. केमके अक्षरविना शब्दार्थ पर्यालोचनपणुं उपजे नहीं. माटे मति अने श्रुतज्ञानमां नेद छे. अथवा मतिज्ञान मूकसमान छे; केमके, ते पोतानेज प्रत्यय उपजावे छे; अने श्रुतज्ञान ते अमूक समान छे; केमके ते पोताने तेम परने पण प्रत्यय उत्पन्न करे छे. एटले ते परने दीधुं जाय छे. माटे ए बन्ने ज्ञानमां नेद छे, यदाह नाष्यसुधांनोनिधिः "लरकण नेयाहेऊ, फलनाव उन्नेय इंदिय विनागा; वग्गरकरमूयेयर, नेया नेर्ड मइ सुयाणं."

अवधिज्ञान त्रीजुं गण्युं छे तेनो हेतु आ छे– काल, विपर्यय, स्वामि तथा लान्न ए चार धर्मोनुं तेर्उनी साथे सरखापणुं छे. तेमाटे मति श्रुतज्ञानांतरे अवधिज्ञान कह्युं छे ते कहे छे. तेमां एक अप्रतिपाती एक जीवने मति तथा श्रुतनी पेठे साधिक छासठ सागरोपम कालसुधी अवधिज्ञान रही शके छे तेथी काल साधर्म्य छे. तथा मिथ्यात्वनो उदय थयाथी जेम मति अने श्रुत विपर्यय नावने पामे छे, तेम अवधिज्ञान पण विपर्यय नावने पामे छे. तेथी मति अज्ञान, श्रुत अज्ञान तथा विनंगज्ञान विनंगता पामे छे. एवी रीते विपर्यय साधर्म्य छे. उक्तंच "आद्यत्रयम ज्ञानमपिन्नवति मिथ्यात्वसंयुक्तमिति" जे मति तथा श्रुतज्ञाननो स्वामि तेज अवधिज्ञाननो स्वामि होवाथी स्वामी साधर्म्य छे. तथा देवतादिक जे विनंग ज्ञानवान होय छे, तेर्उने ज्यारे सम्यक्त्वनी प्राप्ति थाय छे; त्यारे युगपत् मति श्रुत तथा अवधि ए त्रणेनो लान्न थाय छे, माटे लान्न साधर्म्य छे.

मनःपर्यव ज्ञान चोथुं गण्युं छे, तेनो हेतु आ छे–छद्मस्थ, विषय नाव तथा प्रत्यक्ष ए चार धर्मोनुं तेर्उनी साथे सरखापणुं छे. जेम अवधिज्ञान छद्मस्थने थाय छे, तेम मनःपर्यव ज्ञान पण छद्मस्थने थाय छे; माटे छद्मस्थ साधर्म्य छे. जेम अवधिज्ञानरूपी द्रव्य विषयक छे, तेम मनःपर्यव ज्ञान पण रूपीद्रव्यविषयक छे, तेथी विषय साधर्म्य छे. जेम अवधिज्ञान क्षयोपशमिक नावे छे. तेम मनःपर्यव पण क्षायोपशमिक नावे छे माटे नाव साधर्म्य छे, तथा जेम अवधिज्ञान प्रत्यक्ष छे, तेम मनःपर्यव ज्ञान पण प्रत्यक्ष छे, माटे प्रत्यक्ष साधर्म्य छे. उक्तंच "कालविवज्जयसामि, त्तलान्न साहंम्म ऊवहीतत्तो; माणसमित्तो छउम, त्थविसय नावाइ साहंमा ॥ १ ॥"

तथा मनपर्यव ज्ञानांतरे केवलज्ञान कह्युं छे ते केवलज्ञान सर्वोत्तम छे, माटे कह्युं छे अथवा अप्रमत्तयति-

रूप स्वामि साधर्म्य ळे. माटे अथवा सर्वने अवसाने लाज्ञ होय ळे. केम के मतिज्ञानादि चार ज्ञानो जे ळे ते वस्तुनो देशथी परिछेद केटलाएक अंशे परिमाए करनार ळे, अने केवल ज्ञान जे ळे, ते सकल वस्तु स्तोमपरिछेदक एक समयने विषे विषयसमूहनुं परिमाए करनारो ळे. सर्वनुं मस्तकरूप होवाथी सर्वोत्तम ळे तेथी ळेवटे कह्युं ळे. जेम मनपर्यवज्ञान अप्रमत्तयतिने उत्पन्न थाय ळे, तेम केवलज्ञान पए अप्रमत्तयतिने उत्पन्न थवाथी स्वामि साधर्म्य ळे. तथा जेने बीजा चारे ज्ञान उत्पन्न थयां होय तेने नियमे करी सर्व ज्ञानना अवसान (अंत) मां केवलज्ञाननी प्राप्ति थाय ळे. माटे सर्वना अंतमां केवलज्ञान कह्युं ळे. उक्तंच " अंते केवल मुत्तम, जइसामित्तावसाए लाजाउ इति. "

एवी रीते नाममात्रे नाएाणि के० पांच ज्ञान कह्यां. हवे पढेनुं सविस्तर वर्णन करतां प्रथम मतिज्ञानने प्रगट करे ळे– कहेला पांच ज्ञानोमां प्रथम मतिज्ञान अगावीश प्रकारे ळे. एनो हवे पढीनी गाथानी साथे संबंध ळे. तछमइनाएं के० तत्र मतिज्ञान प्रथम बे जेदे थाय ळे– एक श्रुतनिश्रित, बीजो अश्रुतनिश्रित. तेमां प्राये करी श्रुत अन्यासविना सहज क्षयोपशमवशे करी जे उत्पन्न थाय तेने अश्रुतनिश्रत कहियें. ते चार प्रकारनुं ळे– उत्पात्तिकी बुद्धि, वैनयकीबुद्धि, पारिएामिकी बुद्धि तथा कर्मजा बुद्धि. ए विषे श्री देवर्धिवाचक आम कहे ळेः– " सेकितं मइनाएं, डुविहं मइनाएंपन्नत्तं; तं जहा, सुयनिस्सियं च असुयनिस्सियंच सेकितं असुय निस्सियं असुयनिस्सियं चउविहं पन्नत्तं तं जहा, उप्पत्तिया वेएइया, कम्मिया परिएामिया; बुद्धी चउविहावुत्ता, पंचमानोवलप्रइ. " तथा विशेषावश्यकमां पए कह्युं ळे– " पुव्वसुय परिकम्मिय, मइस्स जं संपयं सुयाईयं; तं निस्सिय मियरं पुए, अएिस्सिअं मइ चउक्कंतं" तेमां जे सहेजे पोतानी मेळे उपजे ते उत्पात्तिकी बुद्धि, अने गुरुनो विनय शुश्रुषा सेवाकरतां आवे ते वैनयिकी बुद्धि, कर्म करतां उपजे ते कार्मिकी बुद्धि, अने परिएाम ते दीर्घकालनुं पूर्वापर अर्थनुं अवलोकन ते पारिएामिकी बुद्धि. एनुं विशेष स्वरूप नंदीसूत्र तथा आवश्यकबृहद्वृत्तिप्रमुख थकी जाएवुं.

पूर्वश्रुत परिकर्म्मित मतिना उत्पाद कालनेविषे शास्त्रार्थ पर्यायलोचन करतां जे उत्पन्न थाय तेने श्रुतनिश्रित मतिज्ञान कहियें. तेना चार प्रकार ळे– अवग्रह, ईहा, अपाय, तथा धारएा यडुक्तं " सेकितं सुयनिस्सियं मइनाएं चउविहं पन्नतं जहा, उग्गहो, ईहा, अवाय, धारएा " तेमां अवग्रह बे प्रकारनुं ळे–व्यंजनावग्रह तथा अर्थावग्रह ए विषे पए कह्युं ळे–"सेकितं उग्गहे, उग्गहे डुविहे पन्नते तं जहा, वंजएुग्गहे, अत्थुग्गहेय" तेमां जेम प्रदीपवडे घटने प्रगट करियें, तेम जेऐ करी अर्थने प्रगट कराय तेने व्यंजन कहियें. कह्युं ळे "वंजिज्जइजेएझो, घरुवदीवेए वंजएंतंच" व्यंजन ते उपकरऐंड्रियो जाएवी ते इंड्रियो पएं कदंब पुष्प, अतिमुक्त, चंड्र, क्षुरप्ररूप नानाकृति संस्थित जे श्रोत्र घ्राए, चक्षु रसना तथा स्पर्शन लक्षए जाएवी. अथवा शब्द गंध, रस, तथा स्पर्शपऐ परिएामने पाम्यो जे पुजलनो संघात तेने पए व्यंजन कहियें. माटे व्यंजन उपकरए इंड्रियो तेऐ करी व्यंजन एटले जे शब्दादिकपऐ परिएामने पामेला ड्रव्य तेनुं जे ग्रहए परिछेदन तेने व्यंजनावग्रह कहियें. केम के, एक व्यंजन शब्दनो लोप थयो ळे. 'किमपीदं' एटले आ शुं ळे, एवो अव्यक्त (अप्रगट) ज्ञानरूप जे अर्थावग्रह थाय ळे, तेनी पूर्वे अत्यंत अव्यक्ततर (अतिगानुं जे ज्ञान) होय ळे तेने व्यंजनावग्रह कहियें. ते चार प्रकारनुं ळे–ते मूल पाठमांज कह्युं ळे के, 'वंजएवग्गह चउहा' एटले व्यंजनावग्रह चतुर्धा ळे ते आ प्रमाऐ– 'मए नयए विएिंदिय चउक्का' मन तथा नयन ए बे विना बाकीनी चार इंड्रियोने आश्रयी चार जेदे ळे. ए विषे श्री नंदीसूत्रमां कह्युं ळे– " सेकितं वंजएुग्गहे वंजएुग्गहे, चडुउविहे पन्नते तं जहा, सो इंदिय वंजएुग्गहे, घाएिंदियवंजएुग्गहे, रसएिंदिय वंजएुग्गहे फासिंदिय वंजएुग्गहे. "

आशंका– मन अने नयन ए बेनी वर्जना शा माटे करी?

उत्तर— मन अने नयन ए बे प्राप्यकारी नथी, किंतु अप्राप्यकारी छे. कारण जेनो विषय थकी अनुग्रह तथा उपघात न थाय, माटे तेने अप्राप्यकारी कहियें. प्राप्यकारी कहियें तो अनल (अग्नि) जल (पाणी) तथा शूली (शूलायुध) इत्यादिकनुं चिंतवन अवलोकन (देखवुं) दहन (बलवुं) छेदन (जींजवुं) तथा पाटन (जोकीने फाडवुं) प्रमुख थाशे, ते कारणथी तेने अप्राप्यकारी कहियें. तथा चक्षुइंद्रिय जे छे ते विषयदेशप्रते जाईने देखती नथी, तेम प्राप्त अर्थनुं अवलंबन पण करती नथी, एवो नियम छे, तो पण मूर्त्तिमंत चंद्र तथा सूर्यना किरणोनी प्राप्ति थएथी कदाचित् तेने अनुग्रह उपघात थाय छे, माटे अत्र कोईक ए चक्षुने अनुमाने करी प्राप्यकारी पण कहे छे, ते आवी रीते अनुमान करे छे—लोचनं पक्षीकृत्य, प्राप्यकारित्वं साध्यते, व्यवहितार्थानुपलब्धेः इति हेतुः रसनावत् इति दृष्टांतः । एनो जावार्थ— लोचन प्राप्यकारी छे, व्यवहितार्थना अग्राहक होवा माटे, रसनेंद्रियनी पेठे छे, ए अनुमान समीचिन नथी, केमके, व्यवहितार्थानुपलब्धिरूप जे हेतु छे, ते अनेकांतिक छे, एकांतिक नथी. केमके, काच, अभ्रपटल तथा स्फटिक प्रमुखनी अंतरित वस्तुने पण नयन ग्रहण करी शके छे, कोई कहेशे के, नेत्रनेविषे तैजस किरणो छे, ते काचादिकने जेदीने अंतरित वस्तुनुं ग्रहण करती वखते प्रकाश करे छे, माटे नेत्र प्राप्यकारी होवाथी व्यवहितार्थानुपलब्धिरूप हेतु साचो छे. तेजोऽव्य कोई ठेकाणे पण स्खलित थतुं नथी. एवी रीते अनैकांतिक दोषनो उद्धार करनाराने आम उत्तर दैयें—महाज्वालादिकनेविषे पण स्खलना दीठामां आवे छे, तो वली नेत्रोनां किरणोनी स्खलना थाय तेमां शुं कहेवुं? अहीं घणी चर्चा छे पण ग्रंथविस्तारना जयथी लखी नथी. व्यंजनावग्रहनो जघन्य काल एक आवलिकानो असंख्यातमो जाग होय छे. उत्कृष्टथी पहुत्तश्वासोश्वास जेटलो होय छे, बे स्वासोश्वासथी मांडीने नवपर्यंत पहुत्त संज्ञा छे. उक्तंच "वंजणवग्गहकालो, आवलिय असंखजाग तुल्लाउ; थोवो उक्कोसो पुण, आणापाणुप्पहुत्तंति" ॥ ४ ॥

एवी रीते चार प्रकारनो व्यंजनावग्रह कह्यो; हवे अर्थावग्रहादिक कहे छे.

अत्थुग्गह ईहावा, य धारणाकरण माणसेहिं छहा ॥
इय अठवीस जेयं, चउदसहा वीसहा चसुयं ॥ ५ ॥

व्याख्या— शब्दरूपादिक अथवा ते मांहेला अन्यतर जेदेकरी अनिर्धारित सामान्यरूप अर्थनुं जे ग्रहण तेने अत्थुग्गह के० अर्थावग्रह कहियें. अर्थात् आ कंईपण छे, एवुं जे अव्यक्तज्ञान ते अर्थावग्रह जाणवुं, ते पांच इंद्रियोने छठुं मन एउए करी छ प्रकारनुं छे— श्रोतेंद्रियार्थावग्रह, चक्षुरिंद्रियार्थावग्रह, प्राणेंद्रियार्थावग्रह, रसनेंद्रियार्थावग्रह, स्पर्शनेंद्रियार्थावग्रह तथा मानसार्थावग्रह.

हवे— ते अर्थावगृहीत वस्तुनेविषे जे धर्मनी गवेषणा करवी, एटले आ स्थाणु छे किंवा पुरुष छे? तेमां पण हमणा संध्याकाल छे अने माहा अरण्य छे, तेमां सूर्य अस्त थया पछी संध्या समये पुरुष होवानो संजव थाय नहीं. इत्यादिक व्यतिरेक धर्मनुं निराकरण करवुं अने एने पक्षीउ जजे छे, तथा वक्र कोटरादि सहित छे, इत्यादिक अन्वय धर्मनो अंगीकार करवो; एवुं जे ज्ञान विशेष तेने ईहा कहियें. ए पण पांच इंद्रियो तथा मने करी छ प्रकारनी छे.

तथा— ईहित वस्तुनेविषे, आ निश्चये करी स्थाणुज छे, एवो जे बोध एटले एक कोटीनो निश्चय तेने अपाय कहियें. ए पण पांच इंद्रियो. तथा मने करी छ प्रकारे छे.

तथा निश्चित वस्तुनेविषे अविच्युतिपणे, अथवा स्मृतिपणे अथवा वासनापणे जे धारण करवुं तेने धारणा कहियें. ते पण पांच इंद्रियो अने मने करी छ प्रकारे छे.

कहेला अर्थावग्रहादिनुं कालप्रमाण आवी रीते छे– उग्गह एकं समय, ईहावायामुहुत्त मद्धंतु; कालम-संखं संखं, वधारणा होइ नायवा. एवी रीते चारने छए गुणवाथी चोवीश थाय, अने चार पूर्वे व्यंजनावग्रह कह्या, ए सर्व मली अठावीश भेद श्रुतनिश्रित मतिज्ञानना जाणवा. ते वली प्रत्येके विवरीने लखीये छैयें.

कोइक पुरुषे अव्यक्त शब्द सांभल्यो ते भाषाना पुद्गल ते पुरुषना कर्णमांहे पेशीने श्रोत्रेंद्रियने फरश्या तेवारे अत्यंत अव्यक्तपणे जे शब्दज्ञान ते श्रोत्रेंद्रियनो व्यंजनावग्रह, ते पछी कोइके मुजने साद कीधो एहवुं जे अव्यक्तज्ञान ते श्रोत्रेंद्रियनो अर्थावग्रह, पछी ए अमुका अमुकानो साद छे एहवी विचारणा ते ईहा कहीयें, ए तो खर जेवो स्वर छे माटे अमुकानोज साद छे एहवो निश्चय करे ते अपाय, तेवार पछी तेहने घणाकाल सुधी धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्तरूप दीठुं ते रूपना पुद्गल चक्षुइंद्रियने फरश्या नथी अप्राप्यकारी माटे एहनो व्यंजनावग्रह न होय. देखवाने पहेले समयेज अव्यक्त ज्ञानरूप चक्षुरिंद्रियनो अर्थावग्रह थाय. तेवार पछी ए स्थाणु छे के पुरुष छे? जो स्थाणु होय तो स्थिर होय अने पुरुष होय तो हाले चाले एहवी विचारणा ते ईहा, पछी ए तो स्थिर छे. माटे निश्चेथकी स्थाणु छे एहवुं ज्ञान ते अपाय, पछी तेने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्त गंध आघ्रायो ते गंधना पुद्गल घ्राणेंद्रिय साथे बद्ध स्पृष्ट थया तेवारे अति अ-व्यक्तपणे जे गंध ज्ञान ते घ्राणेंद्रियनो व्यंजनावग्रह. तेवार पछी कांइक सुगंध आवे छे एहवुं जे अव्यक्त ज्ञान ते घ्राणेंद्रियनो अर्थावग्रह. पछी ए कपूर अथवा कूठनो गंध एहवी विचारणा ते ईहा, एतो शीतल छे माटे कपूरनोज गंध छे एहवुं निश्चय ज्ञान ते अपाय; तेवारपछी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्तपणे रस आस्वाद्यो ते रसना पुद्गल रसनेंद्रिय साथे बद्ध स्पृष्ट थया ते समय अति अव्यक्तपणे जे रसनुं ज्ञान ते रसनेंद्रियनो व्यंजनावग्रह, तेपछी ए कांइक स्वाद जणाय छे. एहवुं अव्यक्त-ज्ञान ते रसनेंद्रियनो अर्थावग्रह, पछी ए गोल के साकर हशे एहवी विचारणा ते ईहा, एतो अति मधुर माटे साकरनोज रस एहवुं निश्चय ज्ञान ते अपाय, तेवार पछी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्तपणे फरश वेध्यो ते फरशना पुद्गल स्पर्शनेंद्रिय साथे बद्ध स्पष्ट थया ते समय अति अव्यक्त स्पर्शनुं जे ज्ञान ते स्पर्शनेंद्रियनो व्यंजनावग्रह. तेवारपछी कांइक माहरे शरीरे स्पर्श थयो एहवुं अव्यक्त ज्ञान ते स्पर्शनेंद्रियनो अर्थावग्रह, पछी ए रज्जु के सर्प्प हशे? एहवी विचारणा ते ईहा. ए तो सुकुमाल माटे निश्चें सर्पनो स्पर्श एहवुं ज्ञान ते अपाय. पछी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुष अव्यक्त स्वप्न देखीने जाग्यो ते स्वप्नमांहे कोइक वस्तु संभवी पण तेहना पुद्गल मनने फर-शता नथी तेमाटे मननुं व्यंजनावग्रह न होय. चिंतववाने प्रथम समयेज अव्यक्त ज्ञानरूप ते मननो अर्था-वग्रह थाय. ते पछी ए में स्वप्नमां शुं दीठुं? एहवी विचारणा ते ईहा. एतो में अमुकज स्वप्न दीठुं एहवो निर्धार ते अपाय. पछी तेहने धारी राखे ते धारणा.

ए मतिज्ञानना अठावीश भेद नंदीसूत्रने अनुसारे विवरीने देखाड्या. एमां चार भेद अश्रुत निश्रितना एटले चार प्रकारनी बुद्धिना भेलीएं तो बत्रीश थाय.

तथा जातिस्मरण पण अतीत कालना संज्ञी पंचेंद्रीयना संख्याता भव देखे. संख्यात भवावगम स्वरूप मति ज्ञाननोज भेद छे. श्री आचारांगनी टीकामां जाती स्मरण ज्ञानने धारणानो भेद कह्यो छे– "जाति-स्मरणं त्वाभिनिबोधिक ज्ञानविशेष मिति."

तथा कोइ एक सभानेविषे बेठेला घणा श्रोता जनोए शंख तथा भेरी प्रमुखनो नाद अथवा शब्द सम-काले एकठो सांभल्यो छतां, सर्वनी क्षयोपशमनी विचित्रताथी अधिक न्यून प्रमुख सांभल्यामां आवे छे, जेमके, कोईने ते शंख भेरी आदि तूरीजनो नाद भिन्नभिन्न सांभल्यामां आवे छे. तेना जाणवामां एवुं आ-

वे के, एटली नेरी झालर संख इत्यादि वाजे छे. तेने बहु अवग्रह कहियें; कोइने अव्यक्तपणे मात्र वाजित्र वाजे छे एटलुंज सांजलवामां आवे छे, तेने अबहु अवग्रह कहियें.

तथा ते शब्दमां पण कोइकने मधुर मंद्रत्वादि बहु पर्यायोपेत जे शंखादिक ध्वनि पृथक् पृथक् घणा प्रकारे सांजलवामां आवे तेने बहुविध अवग्रह कहियें; कोईने एक बे पर्यायोपेत ते ध्वनि सांजलवामां आवे छे तेने अबहुविध अवग्रह कहियें.

कोईकने तुरत ते नाद जाणवामां आवे छे तेने क्षिप्रअवग्रह कहियें; कोइकने विचारि विचारीने घणीवार पाछलथी जाणवामां आवे छे; ते अक्षिप्र अवग्रह.

कोई जेम ध्वजारूप लिंगे करी देवकुल उंलखाय छे. तेम लिंगसहित जाणे तेने निश्रितावग्रह कहियें. कोइ उक्त प्रकारे लिंगरहित जाणे तेने अनिश्रितावग्रह कहियें.

कोइने संशयरहित सांजलाय छे, तेने असंदिग्धावग्रह कहियें; कोईने संशयसहित सांजलाय छे, तेने संदिग्धावग्रह कहियें.

कोईके एक वेला सांजली ग्रहण करी लीधेलुं ते सदा सर्वदा स्मरण रहे पण वीसरे नहीं तेने ध्रुव अवग्रह कहियें; अने कोईकने एकवार ग्रहण करेलुं सर्वदा रहे नहीं, तेने अध्रुवावग्रह कहियें.

एवी रीते एक अवग्रहना बार नेद छे. तेउंने पूर्वोक्त अठावीश नेदोथी गुणतां त्रणशेने छत्रीश नेद मतिज्ञानना थाय. ए विषे नाष्यपीयूषपयोधिए पण कह्युं छे.

" जंबहु बहुविहखिप्पा, निस्सियनिछियधुवेयरविनत्ता; पुणरुग्गहादउंतो, तं छत्तीसत्ति सयनेयं ॥ १ ॥ नाणा सद्द समूहं, बहुविहंसुणइ निन्नजाईयं; बहुविह मणेगनेयं, इक्किक्कं निद्धमहुराई. ॥ २ ॥ खिप्पमचिरेण तंचिय, सरूवउंतं अणिस्सिय मलिंगं; निछियमसंसयंजं, धुवमच्चंतं नयकयाइ ॥ ३ ॥ तथा एमां अश्रुत निश्रितना चार नेद नाखीयें, तो त्रणसोने चालीश नेद मतिज्ञानना थाय छे. अहीं अर्थावग्रह एक समय प्रमाण छे. इहा अने अपाय अंतर्मुहूर्त्त प्रमाण छे. धारणा संख्यात असंख्यात कालसुधी छे. अथवा द्रव्य क्षेत्र, काल तथा नाव लक्षण चार नेदे करी मतिज्ञान चार प्रकारनुं छे. मतीज्ञानी आदेश थकी सर्व द्रव्य जाणे, पण देखे नही. क्षेत्र थकी आदेशे सर्व क्षेत्र लोकालोक जाणे पण देखे नहीं. काल थकी आदेशे सर्वकाल जाणे पण देखे नही. नाव थकी आदेशे सर्व नाव जाणे पण देखे नही. ए विषे निर्दलितातज्ञान संनार प्रसर श्री देवर्द्धिवाचक वर कहे छे के " तं समासउं चउविहं पन्नत्तं, तं जहा, दवउं, खेत्तउं, कालउं, नावउं दवउंणं आनिणिबोहिय नाणी आएसेणं सवनावा जाणइ न पासइ; खित्तउंणं आनिणिबोहियनाणी आएसेणं सवंखित्तं जाणइ न पासइ कालउंणं आनिणिबोहियनाणी आएसेणं सव कालं जाणइ न पासइ, नावउंणं आनिणिबोहियनाणी आएसेणं सवं नावे जाणइ न पासइ. इति मतिज्ञानना नेद कह्या. ॥ ५ ॥

हवे श्रुतज्ञानना नेद कहे छे. चौदसहा वीसहा व सुयंत्ति. श्रुतज्ञान चौद अने वीश प्रकारनुं छे तेमांना प्रथम चौद प्रकार कहे छे,

अरकर सन्नी सम्मं, साईयं खलु सपद्य वसियंच ॥
गमियं अंग पविठं, सत्तविए एस पडिवरका ॥ ६ ॥

अर्थ– अक्षरश्रुत, अनक्षरश्रुत, संज्ञीश्रुत, असंज्ञीश्रुत, सम्यक्श्रुत, असम्यक्श्रुत, आदिश्रुत, अनादिश्रुत, पर्यवसितश्रुत, अपर्यवसितश्रुत गमिकश्रुत, अगमिकश्रुत, अंगप्रविष्टश्रुत तथा अंगबाह्यश्रुत,

एवीरीते एस के० ए सत्तविए के० सात सुत्रोक्त ज्ञेद ते पमिवरका के० पोताना प्रतिपक्षी सहित केहेवा. एटले श्रुतज्ञानना चौद ज्ञेद थाय ते जाणवा. इति गाथा शब्दार्थ ॥ ६ ॥

अहीं श्रुत शब्दनो संबंध पूर्व गाथाथी जाणवो. हवे उक्त चौद ज्ञेदनुं विवरण लखिये बैये, तेमांना प्रथम अक्षर श्रुतना त्रण ज्ञेद डे. संज्ञाक्षर, व्यंजनाक्षर तथा लब्ध्यक्षर उक्तंच–"तं संना वंजण लद्धि, संनियं तिविह मरकरं ज्ञणियं; सुबहुलिविज्ञेय निययं संनरकर मरकरागारो" तेमां प्रथम संज्ञाक्षर अढार प्रकारनी लीपी अक्षरना आकारे करी अढार प्रकारनुं डे,– तथाहि "हंसलिवी ज्रूयलिवी, जरकातह रकसी य बोधवा; उड्डी जवणितुरुकी कीरी दवडीय सिंधविया ॥ १ ॥ मालविणीनडि नागरि, लाडलिवी पारसी य बोधवा; तह अनमित्ती य लिवी, चाणक्की मूल देवीय ॥ २ ॥ बीजो व्यंजनाक्षर प्रकार ते अकार आदि लइने हकारपर्यंत बावन्न अक्षर मुखे उच्चारवारूप जाणवो. ए बन्ने प्रकारो यद्यपि अज्ञानात्मक डे, तथापि श्रुतना कारण होवाथी उपचारे करी एने श्रुतज्ञाननी संज्ञा आपी डे, तथा त्रीजो प्रकार जे लब्धि अक्षर ते शब्दश्रवण तथा रूप दर्शनादिक थकी अर्थ परिज्ञान गर्जित जे अक्षरनी उपलब्धि ते लब्ध्यक्षर श्रुत जाणवुं. यदाह– "जो अरकरोवलंज्ञो, सा लद्धी तंच होइ विन्नाणं; इंदिय मणो निमित्तं, जो आवरणरक उवसमो," जे अक्षरोए करी अज्ञिलाप्य ज्ञावोनुं प्रतिपादन करवाने प्रधान श्रुत ते अक्षरश्रुत कहियें.

आशंका– जेणे करी अज्ञिलाप्यज्ञाव प्रतिपादन करवाने प्रधान श्रुत कहेवाय डे, तेमाटे अनज्ञिलाप्य ज्ञाव पण होवा जोइए?

उत्तर– अनज्ञिलाप्यज्ञाव पण लोकमां अनंता डे. यदाहुः श्रीपूज्याः– "पंनवणिज्जा ज्ञावा, अणंत ज्ञागोउ अणज्ञिलप्पाणं, पंनवणिज्जाणं पुण, अणंत ज्ञागोसुयनिबद्धो ॥ १ ॥ जं चउदसपुवधरा, बट्ठाणगया परुप्परं हुंति; तेणउअणंत ज्ञागो, पन्नवणिज्जाण जंवुत्तं ॥ २ ॥ अरकर लंज्ञेण समा, ऊणहिया हुंति मइविसेसेणं, तेविहुमई विसेसा, सुयनाणप्रंतरे जाण. इति अक्षरश्रुतं ॥ ३ ॥

बीजुं अनक्षर श्रुत ते क्ष्वेडित शिरकंपन हस्तचालन प्रमुख, समश्याएकरी गमनागमनादिक मनना अज्ञिप्रायनुं जे परिज्ञान तेने जाणवुं. एटले कोई माणस कोईने पूछे के ज्ञाई, तमारे बाहेर जवुं डे के? तेनो मुखथी जवाब न देतां माथुं हलावीने अथवा हाथवती शान करीने पोतानी नामरजी जणाववी तेथी पूछनारने तेना मनना अज्ञिप्रायनुं परिज्ञान एटले जाणपणुं थाय तेने अनक्षरश्रुत कहियें.

त्रीजुं संज्ञिश्रुत, ते संज्ञा त्रण प्रकारनीडे–दीर्घकालिकी, हेतुवादोपदेशिकी तथा दृष्टिवादोपदेशिकी. यदाह ज्ञाष्यसुधांज्ञोनिधिः "इहदीहकालिगी का,लिगित्ति संना जया सुदी हंपि; संज्ञर इज्रूयमिस्सं, चिंतेइय किहणुकायवं ॥ १ ॥ जे पुण संचिंतेउं, इज्ञणिठेसु विसय वह्मुसु, वट्टंति नियत्तंतिय, सदेह परिचालणाहेउं ॥ २ ॥ पाएण संपयंचिय, कालंमिनयावि दीहकालंता; ते हेउवायसन्नी, निच्चिठा हुंति अस्सन्नी. ॥ ३ ॥ सम्यद्दिठी संनी, संते नाणे खउवसमियंमि; अस्सनी मिछत्तं, मिदिठिवाउवएसेणं" ॥ ४ ॥ तेमां ए केम करवुं, केम थसे इत्यादिक अतीत अनागत घणा कालनुं जे चिंतववुं ते दीर्घ कालिकी संज्ञा. अने जे तात्कालिक इष्ट अनिष्ट वस्तु जाणीने प्रवृत्ति निवृत्ति ते हेतुवादोपदेशकी. अने क्षायोपशम ज्ञानेकरी सम्यक्दृष्टी पणुं होय, ते दृष्टिवादोपदेशकी ए त्रण संज्ञा डे, तेमां विकलेंद्रिय असंज्ञीने हेतुवादोपदेशकी संज्ञा डे. अने संज्ञी पंचेंद्रीने दीर्घकालिकी संज्ञा डे ते माटे सर्वत्र आगममांहे दीर्घकालिकी संज्ञाए करी संज्ञिपणुं कहियें. अने ते संज्ञीविषयक जे श्रुत तेने संज्ञिश्रुत कहियें. अर्थात् समनस्क प्राणीने जे मन अने इंद्रियोए करी उत्पन्न थएलुं ज्ञान तेने संज्ञिश्रुत कहियें.

चोथुं असंज्ञिश्रुत ते मनविना मात्र इंद्रियोए करी उत्पन्न थएलुं जे असंज्ञीनुं श्रुत.

पांचमुं सम्यक् श्रुत, ते सम्यक् दृष्टिये करी, अर्हत्प्रणीत अथवा मिथ्यादृष्टि प्रणीत वाक्यादिकनुं यथावस्थित जावना अवगम थकी. एटले पक्षपात विनानी बुद्धिए करी कोइ विषयना स्वरूपने जे यथार्थ जाणवुं तेने सम्यक्श्रुत कहियें.

छठुं मिथ्याश्रुत, ते यथावस्थित बोधना अजाव थकी मिथ्यादृष्टीये करी अर्हत्प्रणीत अथवा मिथ्यादृष्टि प्रणीत वाक्यादिकनुं जाणवुं. एटले पक्षपात प्रमुख बुद्धिए करी कोइ विषयना स्वरूपने जे यथार्थ न जाणवुं तेने असम्यक्श्रुत कहियें.

आशंका– सम्यक्दृष्टीनी पेठे मिथ्यादृष्टिने पण मतिज्ञानावरणीय तथा श्रुतज्ञानावरणीय कर्मोनो क्षयोपशम जाव होवाथी ते ज्ञानोए करी पृथुबुध्नोदराद्याकार एवा घटादिकने जाणे ठे, तेथी तेनेविषे अज्ञान केम संजवे?

उत्तर– मिथ्यादृष्टि ते सर्व प्रकारने पण एकांत पुरःसर कहे ठे. केमके, तेउनेविषे सदसद्विवेकना परिज्ञाननो अजाव ठे. तेउ जगवडुक्तस्याद्वाद नीति अनुसरता नथी. जेम के, 'घटएवायं' एटले आज घट ठे एवुं ज्यारे प्रतिपादन करे ठे, त्यारे ते घटनेविषे घट पर्यायविना बीजा जे सत्व, ज्ञेयत्व तथा प्रमेयत्व प्रमुख व्यतिरेकपणे रहेला जे घटना पर्याय तेउनुं अपलपन (गोपन) करे ठे. अन्यथा (जो एम न करे तो) 'आज घट ठे' एम एकांते करी अवधारणा संजवे नही. वली मिथ्यादृष्टि, घटने सर्वथा अस्ति कहे ठे. पण तेने पररूपे करी नास्तिपणुं ठे एवुं ज्ञान नथी. तेथी तेने ठलवे ठे. तेमज तेनुं ज्यारे नास्तिपणुं प्रतिपादन करे ठे त्यारे पण तेने सर्वथा नास्तिज कहे ठे, तेवारे द्रव्यार्थिकनये सत्पणुं ठे तेने ठलवे ठे तेमाटे ते सदसद्विवेक शून्य ठे, अने मिथ्यादृष्टिउने विषे जे मति अने श्रुत ए बे ज्ञानो होय ठे. ते सदसदनुक ठे तथा मतिश्रुत ज्ञानोए करी युक्त मिथ्यादृष्टिउ पशुवध तथा मैथुनादिकनेविषे धर्म साधकता जाणे ठे. तेथी तेउनी संसारमार्गनेविषे दीर्घतर प्रवृत्ति थाय ठे माटे अज्ञान कहियें, तथा जेम उन्मत्त कवि यथेछा कल्पना करे ठे, तेमां किंचित् वस्तुने पण कहे ठे. तथापि विशेषे ते वस्तुनी अपेक्षा न करतां जे ते प्रकारे कल्पना करी दीये ठे; तेनी पेठे तेउ यद्यपि क्वचित् यथावस्थित वस्तुनुं प्रतिपादन करे ठेः तथापि सम्यक् यथावस्थित वस्तुतत्वनुं पर्यालोचनना विरहे करी अपरमार्थिको ठे, तथा मिथ्यादृष्टिउनां मति तथा श्रुत ए बे ज्ञानो यथावत् वस्तुनो विचार कस्याविना प्रवर्त्ते ठे. तेथी यद्यपि तेउ क्वचित् आ रस ठे, अने आ विरस ठे इत्यादि अवधारणाना संवाद करनारां ठे, तथापि स्याद्वादयुक्त परिज्ञायनाए करी तेउनी प्रवृत्ति नथी. किंतु यत्काकथंचित् पणे प्रवृत्ति ठे माटे ते अज्ञानज ठे. तथा ज्ञाननुं फल विरतिपणुं ठे ते मिथ्यादृष्टिने नथी तेथी ते अज्ञानज ठे. तथाचाहुर्जगवानुमास्वातिवाचकः–'ज्ञानस्य फलं विरतिरिति सा न मिथ्यादृष्टेनांस्तीति ज्ञानफलाजावादज्ञानं मिथ्यादृष्टेर्मतिश्रुते यदाहुर्जाष्यसुधांजोनिधिः"सदसदविसेसणाउ, जवहेउ जहिछिउवलंजाउ नाणफलाजावाउ मिछदिछिस्स अन्नाणं इति.

हवे आदिश्रुत, अनादिश्रुत, सपर्यवसितश्रुत तथा अपर्यवसितश्रुत ए चार जेदनुं साथे वर्णन करे ठे. तथा साइयं, सपज्जवसियं, अणाइयं, अपज्जवसियं इच्चेयं इुवालसंगं गणिपिडगं वुच्छित्तिनयठ्ठयाए साइयं, सपज्जवसियं, अवुच्छित्तिनयठ्ठयाए अणाइयं अपज्जवसियं. तं समासउ चउव्विहं पन्नत्तं तं जहा, दव्वउ, खेत्तउ, कालउ, जावउ. । दव्वउणं सम्मसुयं. एगं पुरिसं पडुच्च साइयं. सपज्जवसियं. बहवे. पुरिसे.पडुच्च अणाइयं, अपज्जवसियं खित्तउणं पंचजरहाइं पंचएरवयाइं पडुच्च साइयं सपज्जवसियं पंचमहाविदेहाइं पडुच्च अणाइयं अपज्जवसियं कालउणं उस्सप्पिणिं उसप्पिणिं च पडुच्च साइयं सपज्जवसियं नो उस्सप्पिणिं नो उसप्पिणिं च पडुच्च अणाइयं अपज्जवसियं. नो उसप्पिणी नो उस्सप्पिणी चेति कालो मरा विदेहेषु पलिउवमसागरोवमसंख्या उत्सर्पिणी सुषमसुषमादिरूपा । [illegible]

जावर्छाएं जे जिया, जिएपन्नत्ता, जावाआघविज्जंति परूविज्जंति पण्णविज्जंति दंसिज्जंति निदंसिज्जंति ते तयाप-डुच्चसाईयं सपज्जवसियं खाउवसमियं पुएजावं पडुच्चअणाईयं अपज्जवसियं अहवा जवसिद्धियस्स सुयं साईयंसपज्ज वसियं केवलज्ञानोत्पत्तौ तदजावात् नठंमिछ ठाउमछिए नाणे इति वचनात् अजवसिद्धियस्स सुयं अणाईयं अपज्जवसियं इह च सामान्यतः श्रुतशब्देनश्रुतज्ञानं श्रुताज्ञानं चोच्यते यदाह–अवसेसियं सुयं सुयनाएं सुयअनाएं च.

एनो जावार्थ आवी रीते बे–श्रुतज्ञान सादिसपर्यवसित बे तेमज अनादि अपर्यवसित पण बे. ए चारेना इव्य, क्षेत्र, काल तथा जाव ए चार प्रकार थई शके बे– तेमां इव्यथी एक पुरुष आश्री लैये तो सादि सपर्यवसित बे. अने घणा पुरुषो आश्री लैये तो अनादि अपर्यवसित बे. ते आवी रीते– एक जीवइव्यने ज्यारे सम्यक्त्वनी प्राप्ति थाय बे त्यारेज श्रुतज्ञान पामवाथी ते आदि कहेवाय; अने ज्यारे सम्यक्त्व मटी जाय अथवा केवल ज्ञाननी प्राप्ति थाय त्यारे तेनो अंत थयो कहेवाय बे तेथी इव्ये करी सादिसपर्यवसित बे. अने घणा जीवरूप इव्यविषे विचार करिएं तो अमूक जीवने सर्व करतां पहेलां श्रुत ज्ञाननी उत्पत्ति थइ अने अमुक जीवना श्रुतनो अंत थयो एम कहेवाय नहीं; केमके, ए अनादि अनंत कालपणे प्रवाहरूप बे. तेथी इव्यथी अनादि अपर्यवसित पण बे.

क्षेत्रे करी जरत तथा ऐरवतनेविषे ज्यारे तीर्थंकरनुं तीर्थ वर्त्ते बे, त्यारे द्वादशांगीरूप श्रुत होय बे. अने ते तीर्थनो विछेद थयाथी ते श्रुतनो पण विछेद होय बे तेथी सादि सपर्यवसित कहियें अने महाविदेह क्षेत्रमां तीर्थनो विछेद नहीं होवाथी श्रुतनो विछेद पण नथी होतो, तेथी त्यां अनादिअपर्यवसित कहियें.

कालेकरी उत्सर्पिणी तथा अवसर्पिणीनेविषे चोथे तथा पांचमे आरे श्रुतज्ञान होय, अने बठे आरे विछेद थाय बे तेथी सादि सपर्यवसित बे; अने महाविदेह क्षेत्रनेविषे एवुं कालचक्र नहीं होवाने लीधे त्यां श्रुतज्ञान पण अनादि अपर्यवसित बे.

अने जावथी जव्य सिद्धिआ जीवने ज्यारे सम्यक्त्वनी प्राप्ति थाय बे, त्यारे आदि अने केवल ज्ञाननी प्राप्ति थाय बे त्यारे अंत होवाथी सादि सपर्यवसित बे; अने अजव्य सिद्धिआ जीव आश्रयी क्षयोपशमिक जावे श्रुतज्ञान अनादि अपर्यवसित बे.

अग्यारमुं गमिक श्रुत ते ज्यां सूत्रना सरखा आलावा एटले पाठ दीठामां आवे त्यां जाणवुं ते प्रायें करी दृष्टिवाद सूत्रने विषे बे.

बारमुं अगमिक श्रुत, ते जेने विषे आण सरखा अक्षरोना आलावा होय ते जाणवुं. ते प्रायें कालिक श्रुतने विषे बे.

तेरमुं अंगप्रविष्ट, ते द्वादशांगी रूप जाणवुं. तथाहि– " अठारस पय सहसा, आयारे डुगुण डुगुण सेसेसु; सूयगड ठाण समवा, य जगवई नाय धम्मकहा ॥ १ ॥ अंगउवासगदसा, अंतगड अणुत्तरोववाइ दसा, पन्हावागरणंवा विवाग सुयमिगदसं अंगं ॥ २ ॥ परिकम्म सुत्तपुवा, णुउंग पुवगयचूलिया एवं, पण दिठिवायजेया ॥ चउदस पुवाइं पुवगयं ॥ ३ ॥ उप्पाए पयकोडी, अगाणी अंमि ठन्नवइ लरका; विरियपवाए अठि, प्पवाइलरकंसरिय सठी ॥४॥ एग पऊणी कोडी, पयाणनाणप्पवायपुवंमि । सिच्चप्पवायपुवे एगापयकोडिठच्चपया ॥५॥ ठवीसंपयकोडी, पुवेयआ यप्पवायनामंमि । कम्मप्पवायपुवे, पयकोडी असिइ लरक जुया ॥ ६ ॥ पच्चरकाणजिहाणे, पुवेचुलसीइपय सय सहस्सा ॥ दसपयसहस जुयापय, कोडीविज्जापवायंमि ॥ ७ ॥ कल्लाणनामधिज्जे, पुवंमिपयाणकोडिठवीसा । उप्पन्न लरक कोडी, पयाए पाणा उ पुवंमि ॥८॥ किरियाविशालपुवे, नवपयकोडीउविंतिसमयविउ । सिरिलोक बिंदु सारे, सड्ढउवाल सयपयलरका. ए

चौदमुं अंगबाह्यश्रुत, ते आवश्यक तथा दश वैकालिकादिक जाणवुं. अर्थात् अग्यार अंगथी जे बाह्य उपांग प्रमुख तेने अंगबाह्यश्रुत कहियें. ॥ ६ ॥

एवी रीते श्रुतज्ञानना चौद नेद कह्या; हवे वीजा जे वीश नेद थाय ढे ते कहे ढे.

पज्जय अक्कर पय संघाया, पडिवत्ति तहय अणुर्डगो ॥
पाहुड पाहुड पाहुड, वथूपुवाय ससमासा ॥ ७ ॥

अर्थ- आ गाथामां दश नेद कह्या ढे, तेर्डनी साथे वीजा दश ढेक्षा ससमासा के० समाससहित एटले समास शब्दथी जोडी लेवा. ते आवी रीते-पर्यायश्रुत, पर्यायसमासश्रुत, अक्षरश्रुत, अक्षरसमासश्रुत, पदश्रुत, पदसमासश्रुत, संघातश्रुत, संघातसमासश्रुत, प्रतिपत्तिश्रुत, प्रतिपत्तिसमासश्रुत, अनुयोगश्रुत, अनुयोगसमासश्रुत, प्राभृतप्राभृतश्रुत, प्राभृतप्राभृतसमासश्रुत, प्राभृतश्रुत, प्राभृतसमासश्रुत, वस्तुश्रुत, वस्तुसमासश्रुत, पूर्वश्रुत, तथा पूर्वसमासश्रुत. इतिगाथाऽक्षरार्थ.

अत्र पर्याय ते ज्ञाननो अंश कहियें, यावत् शब्दे विनाग तथा परिढेद तेने पर्याय कहियें. तेमां ज्ञानना एक अंशने पर्याय श्रुत कहियें अने ज्ञानना अनेक अंशने पर्यायसमासश्रुत कहियें. प्रथम पर्यायश्रुत, ते लब्धिअपर्याप्त निगोदनो जे सूक्ष्मजीव, तेने विषे सर्व जघन्य (उंढामां उंढुं) रहेलुं जे श्रुतमात्र, तेथकी अन्यत्र जीवनेविषे जे एक श्रुत ज्ञाननो परिढेदरूप अंश अथवा विनाग जे वृद्धिने पामे ढे ते पर्यायश्रुत जाणवुं.

बीजुं पर्यायसमासश्रुत, ते जे श्रुत ज्ञानना वे त्रण प्रमुख विनाग परिढेद नाना जीवोनेविषे वृद्धिने पामेला दीठामां आवे ढे, एवी जे जीवनेविषे श्रुतज्ञानना अनेक अंशोनी वृद्धि होय ढे, तेना समुदायने पर्यायसमासश्रुत कहियें.

त्रीजुं अक्षरश्रुत, ते अकारादिक लब्ध्यक्षरोमांना जे एक अक्षरनुं जाणवुं तेने कहियें.

चोथुं अक्षरसमासश्रुत, ते तेवा वे त्रण अक्षरोनुं जे जाणवुं तेने कहियें.

पांचमुं पदश्रुत, ते ज्यां अर्थनी परिसमाप्ति होय तेने पद कहे ढे, तथा विजक्त्यंतंपदं एवी उक्ति ढतां पण अत्रे ए लक्षण ग्रहण करवुं नहीं. किंतु जेणे करी श्री आचारांगादि ग्रंथोनुं मान अढार हजार पदनुं कहेवाय ढे. ते लक्षण अत्रे ग्रहण करवुं. केमके तेनो द्वादशांगश्रुत परिमाणने विषे अंगीकार ढे. अने वली अहीं श्रुतना नेदोनुं प्रस्तुतपणुं ढे, तेथी ते पद लेवुं पण ते पदनी तथा विधिआम्नायनो अनाव ढे. माटे तेनुं प्रमाण केवली जाणे. एवुं जे एक पदनुं ज्ञान तेने पदश्रुत कहियें.

ढठुं पद समासश्रुत, ते एवा एकथी वधारे एटले घणा पदोनुं जे ज्ञान तेने कहियें.

सातमुं संघातश्रुत ते 'गइइंदियकाए' इत्यादिक गाथाए करी प्रतिपादित जे द्वारसमुदाय, तेनो गत्यादिक जे एक देश, तेनो पण एक देश जे नरकगत्यादिक तेनेविषे जीवादिकनी जे मार्गणा अथवा गवेषणा करिये ढैये तेने संघातश्रुत कहियें.

आठमुं संघातसमासश्रुत, ते वे प्रमुख गत्यादिक अवयव मार्गणानुं ज्ञान तेने कहियें.

नवमुं प्रतिपत्तिश्रुत, ते गतिआदि द्वारोनी अन्यतर एक परिपूर्ण गत्यादि द्वारे करी जे जीवादिकनी मार्गणा करवी तेने प्रतिपत्ति श्रुत जाणवुं.

दशमुं प्रतिपत्तिसमासश्रुत, ते पूर्ववत् द्वार ध्यादिकनी मार्गणा करवी तेने जाणवुं.

अग्यारमुं अनुयोगद्वार श्रुत, ते संतपय परूवणया, दवपमाणं, इत्यादिक अनुयोग कहियें, ते द्वारमांना

अन्यतर एक अनुयोगनुं ज्ञान ते अनुयोग द्वार श्रुत जाणवुं. बारमुं अनुयोगद्वारसमास श्रुत, ते बे प्रमुख अनुयोगद्वारोनुं जे जाणपणुं तेने जाणवुं.

तेरमुं प्राभृत प्राभृत श्रुत ते, प्राभृतांतरवर्त्ती अधिकार विशेष जाणवो.

चौदमुं प्राभृत प्राभृत समास श्रुत, ते प्राभृतांतरवर्त्ती एकथी वधारे अधिकारोना समुदायनुं ज्ञान तेने जाणवुं.

पंदरमुं प्राभृतश्रुत, ते वस्तु अंतर्वर्त्ती अधिकार विशेष तेने जाणवुं.

सोलमुं प्राभृत समासश्रुत, ते वस्तु अंतर्वर्त्ती एकथी वधारे बे त्रण अधिकारोनो जे समुदाय तेने जाणवुं.

सत्तरमुं वस्तुश्रुत, ते पूर्व माहेलो अधिकार विशेष तेने जाणवुं.

अढारमुं वस्तु समासश्रुत, ते पूर्व अंतर्वर्त्ती अधिकारनो समुदाय तेना ज्ञानने जाणवुं.

उंगणीशमुं पूर्वश्रुत, ते उत्पात पूर्वादि एक पूर्वनुं जे ज्ञान तेने जाणवुं.

वीशमुं पूर्व समासश्रुत, ते तेमांना एकथी वधारे बेत्रण पूर्वनुं जे ज्ञान तथा संपूर्ण चउद पूर्वनुं जे ज्ञान तेने जाणवुं.

एवी रीते संक्षेपथी श्रुतज्ञानना वीश भेद कह्या छे. एनो विस्तार जोवो होय तेणे बृहत्कर्म प्रकृतिमां जोई लेवुं. ए वीश जे श्रुत ज्ञाननाभेद ते जेवी रीते उत्तरोत्तर तीव्रतीव्रतरादि क्षयोपशमथी प्राप्त थाय छे तेवाज अनुक्रमे कह्या छे.

अथवा श्रुतज्ञान बीजा चार प्रकारे छे, ते आ प्रमाणे—द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा भाव. तेमां श्रुतज्ञानी द्रव्यथी उपयोगवंत थको सर्व द्रव्यने जाणे देखे छे; क्षेत्र थकी उपयोगवंत थको सर्व क्षेत्र लोकालोकने जाणे देखे छे, काल थकी उपयोगी श्रुतज्ञानी सर्व कालने जाणे देखे छे, तेमज भावथकी उपयोगी श्रुतज्ञानी सर्व भावने जाणे देखे, ते माटे संपूर्ण श्रुतज्ञानी ते केवली सरखो कहियें. एवी रीते श्रुत ज्ञाननुं सविस्तर व्याख्यान कर्युं. ॥ ७ ॥

सांप्रत (हवे) अवधिज्ञाननी व्याख्या करियें छैयें; ते बे प्रकारनुं छे. एक भवप्रत्ययिक, बीजुं गुणप्रत्ययिक. तेमां भवप्रत्ययिक ते देव तथा नारकीउंने होय छे; अने गुणप्रत्ययिक ते मनुष्य तथा तिर्यंचने होय छे. ए गुणप्रत्ययिक छ प्रकारनुं छे. ते अर्द्ध गाथावडे कहे छे, अने गाथाना उत्तरार्द्धवडे मनपर्यव तथा केवलज्ञान कहे छे.

अणुगामि वड्ढमाणय, पडिवाइयर विहा छहा उही ॥ रि-
उमइ विउलमई मण, नाणं केवल मिगविहाणं ॥ ८ ॥

अर्थ— अणुगामि के० अनुगामि, 'वड्ढमाणय के०' वर्द्धमान, 'पडिवाई के०' प्रतिपाति, 'इयर' के० इतर ते अनानुगामी, हीयमान तथा अप्रतिपाति; ए 'विहा के०' (विधा) एटले, प्रकार, 'छहा के०' (षडधा) छ प्रकारे, 'उही के०' अवधि; ज्ञान जाणवुं, अने 'रिउमइ के०' ऋजुमति 'विउलमइ के०' विपुलमति, ए बे प्रकारे 'मणनाणं के०' मनपर्यवज्ञान जाणवुं, तथा केवलं के० केवलज्ञान 'इग के० एक,' विहाणं के० प्रकारे छे. ॥ ८ ॥

अनुगामि, वर्द्धमान, प्रतिपाति, अनानुगामि, हीयमान, तथा अप्रतिपाति ए छ प्रकार गुणप्रत्यय अवधिज्ञानना छे. उक्तंच नंद्यध्ययने— " तं समासउ छविहं पन्नत्तं तं जहा, आणुगामियं, अणाणुगामियं, वड्ढमाणयं, हीयमाणयं, पडिवाई, अपडिवाई," तेमां प्रथम जे ठेकाणे अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं होय, ते ठेकाणुं मूकीने बीजे देशांतर प्रमुखनेविषे ज्यां जाय त्यां लोचननी पेठे जे साथे आवे, तेने आनुगामिक अवधि कहियें; अर्थात् ज्यां पुरुष विचरे त्यां साथे आवे ते.

बीजुं जे ठेकाणे रह्यां अवधि उत्पन्न थयुं होय ते स्थानके आवे तेवारेज होय पण अन्यत्र जाय तेवारे न होय. शृंखलाबद्ध प्रदीपनी पेठे ते क्षेत्र प्रत्ययि क्षयोपशमने लीधे माटे साथे न आवे तेने अनानुगामि कहियें; यदाह भगवान् श्री देवर्द्धिगणि क्षमाश्रमणः- "सेकिंतं अणाणुगामियं, उहिनाणं, उहिन्नाणंतंजहा नामएगेइ पुरिसे एगं महं जोइठाणं काउं तस्सेव जोइठाणस्स परिपेरंतेसु परिहिंडमाणे परिहिंडमाणे परिघोलमाणे तमेव जो इठाणं पासइ अनत्थगए न पासइ एवमेव अणाणुगामियं उहिनाणं जत्थेव समुपज्जइ तत्थेव संखिज्जाणिवा असंखिज्जाणिवा जोयणाइ पासइन्न अन्नत्थ." भाष्यकारोप्याह-"अणुगामिउ अणुगच्छइ, गच्छंतं लोयणं जहा पुरिसं; इयरोउनाणु गच्छइ, ठियप्पईवव्वगच्छंतं." इति.

त्रीजुं जे वधे तेने वर्द्धमान कहियें. एटले शलगेली अग्निमां जेम जेम सरपण नाखता आवीयें तेम तेम वधती वधती ज्वाला थती आवे. तेनी पेठे यथायोग प्रशस्त अति प्रशस्ततर अध्यवसायने लीधे, पूर्वावस्थाथी जे उत्तरोत्तर समय समय वधतुं जाय तेने वर्द्धमान अवधिज्ञान कहियें. अर्थात् प्रथम उपजती वखते अंगुलना असंख्यातमा भाग जेटलुं क्षेत्र जाणे देखे, पछी वधतां वधतां यावत् अलोकाकाशनेविषे लोक जेवडा असंख्याता खंडुक देखे.

चोथुं, पूर्वे शुभवपरिणामने वसे घणुं उपजे अने पछी तथाविध सामग्रीनो अभाव थयाथी पडता परिणामे करी हानीने पामे छे तेने हीयमान अवधिज्ञान कहियें. उक्तंच नंदिचूर्णौ- "हीयमाणं पुव्वावत्थाउ अहो होहस्समाणंति."

पांचमुं, जे संख्याता असंख्याता योजन उत्कृष्टपणे यावत् समग्र लोक देखीने पण पडे एटले जे आव्युं जाय तेने प्रतिपाति कहियें. यदाह- "सेकिंतं पडिवाइअपडिवाइ जं तं जहन्नेणं अंगुलस्स असंखिज्जभागंवा संखिज्जभागंवा वालग्गंवा वालग्गपुहत्तंवा एवं लिक्खंवा जूयंवा जवंवा जवपुहत्तंवा अंगुलंवा अंगुलपुहत्तंवा एवंपएणं अहि लावेणं विहत्थिंवा हत्थिंवा कुच्छिंवा (कुक्षिर्हस्त इयमुच्यते) धणुंवागाउयंवा जोयणंवा जोयणसयंवा जोयणसहस्संवा संखिज्जाणिवा असंखिज्जाणिवा जोयणसहस्साइं उक्कोसेणं लोगं पासित्ताणं परिवडिज्जासेत्तं पडिवाइ."

छठुं, जे उत्पन्न थया पछी क्षीणताने न पामे, ते लोकसमग्र देखीने अलोकना एक प्रदेशने देखे तेने अप्रतिपाति कहियें. ए अवधि आव्युं जाय नहीं.

आशंका- हीयमान अने प्रतिपाति ए बन्नेनां लक्षणो तो सरखां छे तेम छतां जुदां बतावबानुं शुं कारण छे?

उत्तर- जे पूर्वावस्थाथी हलवे हलवे घटतुं जाय एटले क्षीणताने पामे ते हीयमान कहेवाय छे; अने जे विध्यात प्रदीपनी पेठे एक काळने विषेज निर्मूल थाय छे ते प्रतिपाति कहेवाय छे, ए विशेष छे.

ए अवधिज्ञान जे छे, ते अनंत द्रव्य तथा भावनो विषय छे, तेथी तारतम्य विवक्षायें करी तेना अनंत भेद छे. अने असंख्येय क्षेत्र तथा काळनो विषय होवाथी तेना तारतम्यतानी विवक्षाए करी असंख्य भेद छे. अथवा अवधिज्ञानना आ चार प्रकार छे-द्रव्य, क्षेत्र, काळ तथा भाव. तथा चाह. "तं समासउ चउव्विहं पन्नत्तं, तं जहा, दव्वउ खेत्तउ कालउ भावउ दव्वउणं उहिन्नाणी जहन्नेणं अणंताइरूवी दव्वाइं जाणइ पासइं उक्कोसेणं सव्वरूवि दव्वाइं जाणइ पासइं खित्तउणं उहिन्नाणी जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जभागं उक्कोसेणं असंखिज्जाइं अलोए लोय प्पमाण मित्ताइं खंडाइं जाणइ पासइ कालउणं उहिन्नाणी जहन्नेणं आवलियाए असंखिज्ज भागं उक्कोसेणं असंखिज्जाउ उस्सप्पिणी अवसप्पिणी अतीयंच अणागयंचकालं जाणइ पासइ भावउणं उहिन्नाणी जहन्नेणं वि अणंते भावे जाणइ पासइउक्कोसेणंवि अणंते भावे जाणइ पासइ सव्वभावाणं अणंत भागं" इत्युक्त मवधिज्ञानं.

एनो भावार्थ आ छे-ए अवधिज्ञानी द्रव्यथी जघन्यपणे अनंतारूपी द्रव्यने जाणे देखे अने उत्कृष्टपणे सर्वरूपी द्रव्यने जाणे देखे. ते द्रव्यावधि खेत्र थकी जघन्यपणे अंगुलनो असंख्यातमो भाग जाणे देखे, अने उत्कृष्टपणे अलोकाकाशनेविषे लोकप्रमाण असंख्याता खंमने जाणे देखे ते क्षेत्रावधि; कालथकी, जघन्यथी आवलिकानो असंख्यातमो भाग जाणे देखे अने उत्कृष्टपणे असंख्यात उत्सर्पिणी अवसर्पिणी लगे अतीत अनागतकालने जाणे देखे ते कालावधि; तथा भाव थकी जघन्यपणे अनंत भावने जाणे देखे अने उत्कृष्टथी पण अनंता भावने जाणे देखे ते भावावधि ज्ञान जाणवुं. एवी रीते अवधिज्ञान कह्युं. विभंगज्ञान ते मिथ्यात्वीने होय, ते माटे मलीन छे, अवलुं सवलुं जाणे पण ते अवधि ज्ञाननीज जाती छे. ते माटे एकत्र जाणवुं. इति ॥

हवे मनःपर्यायज्ञान कहे छे. एना बे प्रकार छे- एक ऋजुमति, बीजुं विपुलमति. तेमां एणे घमो चिंतव्यो छे एटलुं सामान्यपणे मननो अध्यवसाय ग्रहे तेने ऋजुमति कहियें. यदाह- रिउसामन्नं तम्मत्त, गाहिणी रिउमई मणोनाणं; पायंविसेस विमुहं घमभित्तं चितियंमुणइ, तथा एणे घट चिंतव्यो छे ते द्रव्यथी सुवर्णनो छे, क्षेत्र थकी पाडलीपुरनो निष्पन्न, काल थकी शीतकालनो, अने भाव थकी पीतवर्ण सुकुमाल इत्यादि विशेष ग्राहिणी मति ते विपुलमति कहियें. एटले सामान्य ग्राहिणी मति ते ऋजुमति कहियें; अने विशेष ग्राहिणी मति ते विपुलमति;

अथवा मनःपर्यायज्ञान चार प्रकारनुं छे- द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा भाव; ए चारे भेदे करी. उक्तंच-"तं समासर्ठ चउविहं पन्नत्तं तंजहा, दव्वर्ठ खेत्तर्ठ कालर्ठ भावर्ठ । दव्वर्ठणं रिउमईणं ते अणंत पएसिए खंधे जाणइ पासइ । तेचेव विउलमई अप्भहियतराए विमल तराए जाणइ पासइ."

एनोभाव- द्रव्यथकी ऋजुमती अनंतप्रदेशी अनंता स्कंध जाणे देखे अने विपुलमति तेहिज स्कंध कांइक अधिकेरा विशुद्धपणे जाणे देखे. क्षेत्रथी ऋजुमती नीचे रत्नप्रभा पृथ्वीनुं क्षुल्लक प्रतरलगे अने उंचुं ज्योतषीना उपरे तललगे तिरछुं अढी द्वीप, बे समुद्र, पन्नर कर्मभूमि त्रीश, अकर्मभूमी अने छप्पन्न अंतर द्वीपनेविषे संज्ञीपंचेंद्रीअपर्याप्ताना मनोगत भाव जाणे देखे, अने विपुलमति तेहिज क्षेत्र अढी अंगुले अधिक देखे, अने विशुद्ध देखे. काल थकी जघन्यपणे ऋजुमति पल्योपमनो असंख्यातमो भाग अने उत्कृष्टपणे अतीत अनागत जाणे देखे अने विपुलमति तेहिज अधिकेरो अने विशुद्धतर जाणे देखे. भावथकी ऋजुमति अनंताभाव जाणे देखे, सर्व भावनो अनंतमो भाग जाणे देखे, अने विपुलमति तेहिज अधिकेरो अने विशुद्धपणे जाणे देखे. यदाहुश्चतुर्दशप्रकरणशतप्रासादसूत्रधारकल्पश्रीहरिभद्रसूरि पादानंदिवृत्तौ "इहाऽधोलौकिक ग्रामान्, तिर्यग लोकवर्त्तिनः मनोगतां स्त्वसौभावान् वेत्ति तद्वर्त्तिनामपि ऊर्ध्वयावज्ज्योतिश्चक्रस्योपरितलं । तिरियं जाव अंतो मणुस्स खित्ते अड्ढाइज्जेसु दीवेसु दोसुयसमुद्देसु पन्नरससु कम्मभूमीसु तीसाए अकम्मभूमीसु छप्पन्नाए अंतरदीवेसु सन्नीणं पंचेंदियाणं पज्जत्तगाणं मनोगए भावे जाणइ पासइ । तंचेव विउलमई अड्ढाइज्जेहिं अंगुलेहिं अप्भहियतरयं विसुद्धतरयं खेत्तं जाणइ पासइ ।"

हवे केवल ज्ञाननुं स्वरूप कहे छे- केवलज्ञान उत्पन्न थतांज समकाले सर्व पदार्थोना द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा भाव समकाले जाणामां तथा दीठामां आवी जाय छे; माटे केवलज्ञान मिगविहाणं के० एकज प्रकारनुं कह्युं छे. ॥ ८ ॥

एवीरीते पांचेज्ञानोनुं वर्णन करी; हवे पांचे ज्ञानोनां आवरण कहे छे.

एसिं जं आवरणं, पडुव्वचक्खुस्स तं तयावरणं ॥ दंसण चउपण निद्दा, वित्ति समं दंसणावरणं ॥ ए ॥

व्याख्या- एसिं के० ए मति प्रमुख पांच ज्ञानोनुंज जे आवरणं के० आछादन करे तेने ज्ञानावरणीय कर्म कहियें जेम चरकुस्स के० नेत्रोनी आडे पकुच्च के० पाटो बांधवाथी दृष्टिना विषय पदार्थने जोवामां हरकत पडे छे; तेम मति ज्ञानादिकना विषय पदार्थने जाणवाने जे हरकत करे तं के० ते तया के० तेनुं आवरणं के० आवरण कहेवाय छे. ते आवी रीते-जेम चक्षु अति निर्मल छतां पण जो घन (साधारण-घट्ट) घनतर (कांइक वधारे घट्ट) तथा घनतम (अति घट्ट) एवुं कपडुं आडुं आवे तो मंद (थोडुं) मंदतर (वधारेथोडुं) मंदतम (अतिथोडुं) दीठामां आवे. तेम आ जीव ज्ञानावरणीय कर्मे करी घन घनतर तथा घनतमपणे आवरायो छतां शरद् ऋतुना निर्मल चंद्रमानां स्वच्छ किरणोनुं पण मंद मंदतर तथा मंदतम ज्ञान थाय छे; माटे पहली उपमाए ज्ञानावरणी कर्म कहेवाय छे. ते आवरणनुं सामान्यपणे एक रूप छे. पण पूर्वे मतिज्ञानना जे अनेक भेद कह्या तेथी मति आवरणी कर्मना पण तेटला भेद जाणवा. अने जेटला श्रुतज्ञानना भेद कह्या छे, तेटलाज भेद श्रुतज्ञानावरणीय कर्मना थाय छे. तथा पूर्वे जे अवधिज्ञानना भेदनो समूह कह्यो तेउने आवरण करवाना स्वभाववालुं जे कर्म ते अवधिज्ञानावरणीय कहेवाय छे. तथा बे भेदोए करी पूर्वे मनःपर्यव ज्ञान कह्युं तेने आवरण करवाना स्वभाववालुं जे कर्म ते मनपर्यव ज्ञानावरणीय कहेवाय छे. तथा पूर्व प्ररूपित स्वरूपवालुं जे केवलज्ञान तेने आवरण करवानो जेनो स्वभाव होय तेने केवलज्ञानावरणीय कहेवुं. उक्तंच बृहत्कर्मविपाके- " सरउग्गय ससिनिम्मल, तरस्स जीवस्स छायणं जमिह; नाणावरणं कम्मं, पडोवमं होइ एवंतु. ॥ १ ॥ जह निम्मलावि चक्कु, पडेण केणावि छाइयासंति; मंदं मंदतरागं, पिछइसा निम्मलाजइवि. ॥ २ ॥ तह मइ सुय नाणावरण, अवहि मण केवलाण आवरणं; जीवं निम्मल रूवं, आवरइ इमेहिं भेएहिं. ॥ ३ ॥ पांच ज्ञानना भेदे करी पांच उत्तर प्रकृतिरूप जे ज्ञानावरणीय कर्म, तेणे करी निष्पन्न ते सामान्य ज्ञानावरण मूल प्रकृति कहेवाय छे. जेम पांच आंगलीउए करी एक मुष्टी निष्पन्न थाय छे; मूल, डाल, पत्र तथा शाखाआदि समुदायथी जेम एक वृक्ष निष्पन्न थाय छे; अने घृत, गोल तथा कणिकाए करि जेम लाडु निष्पन्न थाय छे, तेम मूल पांच प्रकृतिए करी सामान्य ज्ञानावरणीय कर्म प्रकृति निष्पन्न थाय छे; तेमज एक एक ज्ञानावरणनी उत्तर प्रकृतिउए करी ते ते ज्ञानावरण विशेष निष्पन्न थाय छे. एवी रीते पांच प्रकारनुं ज्ञानावरणीय कर्म कह्युं.

हवे नवप्रकारनुं दर्शनावरणीय कर्म कहे छे.- गाथामां दर्शनावरणी पदने ठेकाणे काव्य रचनानेलीधे मात्र दंसण शब्द छे. तेथी आखुं पद जाणी लेवुं. जेमके, भीम शब्दना उच्चारथी भीमसेन जाणी लेवाय छे; तेम ए पण जाणी लेवुं. ते वास्ते शास्त्रोमां कह्युं छे के पदना एक देशथी आखा पदनो उपचार थाय छे. ए रीते दंसणचउ ए शब्दे करी दर्शनावरणी चतुष्क जाणी लेवुं दृष्टिनें दर्शन कहे छे. अथवा जेणे करी वस्तुनुं सामान्यरूप देखाय अथवा परिमाण थाय तेने दर्शन कहियें. तेने आछादन करवाना स्वभाववालां जे कर्म ते दर्शनावरणीय कर्म कहेवाय छे. तेउनुं जे चतुष्क ते दर्शनावरणचतुष्क कहियें. तथा 'पण निद्दा' एटले पांच निद्राउं. तेनेविषे चैतन्य कुत्सित एटले अविस्पष्टपणाने पामे छे तेने निद्रा कहे छे. तेना पांच प्रकार आ छे-निद्रा, निद्रा निद्रा, प्रचला, प्रचला प्रचला, तथा स्त्यानर्द्धि (थीणद्धी) एतद्रूप पांच निद्राने निद्रा पंचक कहे छे. एवी रीते चार दर्शनावरणी अने पांच निद्रा ए नव प्रकारनुं दर्शनावरणीय कर्म छे. ए दर्शनावरणीय कर्म केवुं छे, ते कहे छे- 'वित्तिसमं' वेत्री एटले पोलीआ समान छे. एने प्रतिहार पण कहे छे. जेम कोई माणसने राजानी पासे कामे जवुं होय.

॥ श्री परमगुरुन्यो नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री यशःसोमकृत बालावबोधसहित श्री देवेंद्रसूरिविरचित कर्मग्रंथ प्रारंजः ॥

॥ तत्र ॥

॥ प्रथम कर्म्मविपाकनामा कर्मग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ आदौ बालावबोधकारविहितं मंगलाचरणम् ॥

॥ अनुष्टुब् वृत्तम् ॥

ऐंदवीयकलां शौक्लीं, सहसौंदर्य्यशालिनीं ॥
सच्चित्कलामविकलां, स्मरामोंतस्तमोपहाम् ॥ १ ॥

॥ आर्यावृत्तम् ॥

कर्मविपाकाविष्कृत, स्वसंविदे विश्ववंद्यमभिवंद्य ॥
वीरं कर्मविपाके, टबार्थलिखनश्रमं कुर्वे ॥ २ ॥
ते संतु संतु संतः, संततमतयोऽपरात्महितनिरताः ॥
विमलीकुरुते कुवलय, मुदितश्रीर्यद्यशस्सोमः ॥ ३ ॥
केचित्परात्मसंवि, द्विकलाविकलाः कलौ खलायंते ॥
तेन्यो न कापि जीतिः, संतः संतोषजाजश्चेत् ॥ ४ ॥
॥ श्रीमत्परमगुरुन्यो नमः ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥

हवे प्रथम गाथायें ग्रंथकर्ता, अजीष्ट देवतानी स्तुत्यादिकनुं प्रतिपादन करे ठे.

॥ मूल गाथा ॥

सिरि वीरजिणं वंदिय, कम्मविवागं समासर्ज वुछं ॥
कीरइ जिएण हेर्जहिं, जेणं तो जणए कम्मं ॥ १ ॥

अर्थ-(सिरि के०) अष्ट महाप्रातिहार्यरूप बाह्यलक्ष्मी तथा केवलज्ञानादिक अंतरंग लक्ष्मी, तेणे करी सहित अथवा चोत्रीश अतिशयरूप लक्ष्मीयें करीने बाह्य शोजायमान ठे अने अन्यंतर, केवल तीर्थंकर प्रतिज्ञानरूपिणी लक्ष्मीयें करी शोजायमान ठे, एवा वीरजिणं के० श्रीमहावीर जिन. वीर एटले कर्मशत्रुने विदारे तथा तपें करीने विराजे ठे ते जणी श्रीवीर कहेतां चरम तीर्थंकर, ते प्रत्यें वंदिय के० वांदीने मन, वचन, कायायें नम्र थइने. एटले ग्रंथारंजे समुचितेष्टदेवतास्तुतिरूपमंगलाचरण कर्युं.

कम्म के० कर्मनो विवागं के० अनुजव तेनुं जणावनारुं जे शास्त्र ते कर्मविपाक कहियें, तेने समासर्ज के० संक्षेपें करी एटले थोडे शब्दें अर्थ घणो जणाय, ते पेरें वुछं के० कहीश एटले संक्षेपरुचि जे जीव,

ते महोटां शास्त्र जाणवाने आलसु, थोडा अक्षरें घणुं ज्ञान वांछे तेने निमित्तें कहीश. एटले अहीं अधिकारी तथा प्रयोजन, आठ कर्म स्वरूप ते विषय, अने संबंध. ए चारे देखाड्यां.

अहीं जे कर्मनो विचार, ते अजिधेय अने अजिधायक, ए वचनरूप ग्रंथ तिहां वाच्य वाचक ए संबंध जाणवो. संक्षेपरुचि एवा अधिकारी जाणवा. संक्षेपें व्युत्पत्ति ए साक्षात्प्रयोजन अने परंपराप्रयोजन मोक्ष. ए चारवानां ग्रंथ जणावा सांजलवानी प्रवृत्तिनां हेतु देखाड्यां. एम निःप्रयोजनादिक शंका टालीने, हवे कर्म ए शब्दनुं व्युत्पत्तिलक्षण कहे ठे.

व्यवहारनयें जेणं के० जे कारण माटे जिएण के० जीवें पांच मिथ्यात्व, बार अविरति, पच्चीश कषाय, अने पंदर योग, ए सत्तावन बंधना हेउहिं के० हेतुयें करी तथा "पडिणीयत्तणनिन्हव" इत्यादिक विशेष हेतुयें करी कीरइ के० करीयें नीपजावीयें, तो के० ते कारण माटे एनुं नाम कम्मं के० कर्म जणए के० कहेवाय. एटले अंजनकूंपलीनी पेरें अनंतानंत कर्मपुजलें जस्था जीवलोकमांहे ए जीवनी कषायादि चीकणतायें, जेम तेल चोपडेले शरीरें रजोमल लागे, तेम अनंतानंतकर्मवर्गणाथी असंख्याता आत्मप्रदेश वींटाय, तेणे करी ज्ञानादिक आत्मगुण अवराय तेथी जीव, मलिनरूप कहेवाय. जेम दूधमांहे पाणी मले तथा लोहमां अग्नि मले, तेम सर्वात्मप्रदेशें कर्मदलनुं मलवुं होय. ते कर्मबंधनुं नाम, सत्तावन्न बंध हेतुयें करी करियें, बांधीयें. जीवें, तेजणी एनुं कर्म एवुं नाम कहियें. ए जावार्थ ठे. ए कर्म, पुजलरूपी ठे, ते जणी मूर्त्तिमान् जाणवुं तथा प्रवाहरूपें अनादि जाणवुं, केमके जो कर्मनो संबंध जीवने प्रथम थयो, एम मानियें तो कर्मरहित जीवने पण कर्म संबंध मानवो जोइयें. एम मानतां थकां दुष्करतपश्चरणादिकें करी सकल कर्म सिद्ध करी सिद्ध थया; तेने पण कालांतरे वली कर्मसंबंध थातो केम निषेधाय? तेवारें ते कर्मक्षयनिमित्त दुष्करक्रिया करीयें तेपण व्यर्थ थाय. ते माटे ए दूषण टालवाने अर्थें प्रवाहरूपें जीवनी साथें कर्मसंबंध अनादि मानीयें.

तथा सुवर्णादिक धातुने पाषाणनो अनादिपणे मलसंबंध, तीव्रअग्निसंयोगें वले, सुवर्ण जिन्न थाय. तेम जीवने पण अनादिकर्ममलसंबंध, शुक्लध्यानरूप तीव्र अग्नि संयोगें टले, अने सहजस्वरूप शुद्धात्मरूप प्रगट थाय. ते परमात्माने पठी बंधहेतुना अजावें कर्मसंबंध न थाय, अनंतकाल सुधी ते शुद्धात्मरूप रहे, निःकर्मने कर्म न लागे ॥ इति प्रथम गाथार्थः ॥ १ ॥

हवे ते कर्म, केटला प्रकारें ठे, ते कहे ठे.

पयइ ठिइ रस पएसा, तं चउहा मोअगस्स दिठंता ॥
मूलपगइ ठ उत्तर, पगई अडवन्न सयजेअं ॥ २ ॥

अर्थ– पयइ के० प्रकृतिबंध एटले स्वजावबंध ठिइ के० स्थितिबंध ते कालमान रस के० रसबंध पएसा के० प्रदेशबंध, ते कर्मदलनुं मान तं चउहा के० ते कर्म, चतुर्धा एटले चार जेदें मोअगस्सदिठंता के० मोदक एटले लाडवाने दृष्टांतें जाववो मूलपगइठ के० ए कर्मनीमूलप्रकृति ज्ञानवर्णादि आठ होय. उत्तरपगइ के० एना विशेषजेद ते उत्तरप्रकृति, ते मतिज्ञानावर्णादिक ए सर्व आठे कर्मनी मलीने अडवन्नसयजेयं के० एकशोने अठावन जेदें होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २ ॥

ते कर्म, जेनो व्युत्पत्तिलक्षण अर्थ, प्रथम गाथामध्ये कह्यो ते, चउहा के० चार जेदे जाणवो, ते चार जेद कहे ठे. त्यां जे स्थिति, रस, प्रदेश अने बंधनो समुदाय ते प्रथम प्रकृतिबंध जाणवो. अने ते प्रकृति, बांधी थकी एटला काल सुधी रहे, एम कालनुं मान, ते बीजो स्थितिबंध जाणवो. तथा जे कषायिक अ-

ध्यवसाय विशेषे ग्रह्या जे कर्मदल, तेनो देशघातीयो रस अने सर्व घातीयो रस, अघातियो रस, तथा अशुज प्रकृतिनो रस, लींबडानी पेरे कडवो अने शुजप्रकृतिनो रस दूधनी पेरें मीठो. ते त्रीजो रसबंध जाणवो. तथा स्थितिरस तें निरपेक्ष जे कर्मदलनुं ग्रहवुं योगनैमित्तिक, ते चोथो प्रदेशबंध जाणवो. ए चार प्रकारें कर्मबंध जाणवो. तेमज प्रथम उदय, बीजी उदीरणा, त्रीजो संक्रम, चोथो निद्धत्त, पांचमो निकाचना, उठो उद्धर्त्तना, सातमी अपवर्त्तना, अने आठमी उपशमनादिकरण पण चार प्रकारें जाणवां. ए कर्मस्वरूप पण विवक्षायें करी चार प्रकारें होय. अहीं बालने समजाववा निमित्तें लाडवानुं दृष्टांत देखाडवुं. जेम कोइएक लाडवो त्रिकटुनो बनावेलो होय एटले शुंठ, पीपर अने मरी, एने त्रिकटु कहीयें. कटुप्रमुख चीज, वायुने टाले एवा द्रव्यथकी नीपनो जे लाडु, तेमां वायु हरवानो स्वजाव होय. तेमज शीतल द्रव्यें नीपन्यो लाडु, तेमां पित्तहरण करवानो स्वजाव होय, एने प्रथम प्रकृतिबंध कहियें. तथा कोइएक मोदक एक दीवस सुधी, कोइ पक्ष सुधी विणसे नहीं; एवुं कालमान, ते बीजो स्थितिबंध कहियें. वली तेहीज लाडुवानो रस, कोइनो मीठो, कोइनो अत्यंत मधुर, कोइनो कडवो, कोइनो कषायेलो. इत्यादिक रस होय ते त्रीजो रसबंध कहियें. तथा कोइ लाडवो शेर प्रमाण, कोइ अर्द्धशेर प्रमाण, कोइ पाशेर प्रमाणें सदलमान, ते चोथो प्रदेशबंध कहियें. एम दृष्टांत देखाडी दार्ष्टांतिक कर्मने विषे जोडियें.

जे कर्मदलनो ज्ञान आवरवानो स्वजाव, ते प्रथम ज्ञानावरणीयकर्म. दर्शन आवरवानो स्वजाव, ते बीजुं दर्शनावरणीय कर्म. शुजाशुज वेदवानो स्वजाव, ते त्रीजुं वेदनीयकर्म. हिताहित विकल करवानो स्वजाव, ते चोथुं मोहनीयकर्म. हडनी जेवो स्वजाव, ते पांचमुं आयुःकर्म. इत्यादिक बधां कर्मोविषे जाणी लेवुं. एम मूल प्रकृति आठ, ने उत्तरप्रकृति एकशोने आठावन होय ए प्रकृतिबंध जाणवो. तथा कोइएक प्रकृतिबांधी थकी वीश कोडाकोडी सागरोपम सुधी रहे, कोइएक त्रीश कोडाकोडी सागर सुधि रहे, ए स्थितिबंध जाणवो. तथा कोइएक कर्मनो रस कडुवो तथा घातिउं, कोइएकनो अघातिउं तथा मीठो, एक ठाणीउं, बेठाणीउं, इत्यादिक रसबंध जाणवो. तथा कोइएक कर्म मंद, मन वचन कायायोगयोगें करी अल्पप्रदेशिक होय, पातलां होय अने कोइएक उत्कटयोगें करी बहुप्रदेशिक स्थूल होय. ए प्रदेशबंध ॥ २ ॥

ए चार जेद मध्ये पण प्रथम प्रकृतिबंध कह्यो, तेमाटे ते प्रकृतिना मूल जेद आठ छे, तेनां नाम अनुक्रमें त्रीजी गाथायें कहे छे.

इह नाण दंसणावर, ण वेअ मोहाउ नाम गोआणी ॥
विग्घं च पण नव डु अ, ठवीस चउ तिसय डु पण विहं ॥ ३ ॥

अर्थ— इह के० अहीं नाण के० ज्ञान ते गुणपर्यायें करी वस्तुनो निर्णय, दंसणावरण के० बीजुं दर्शनसामान्यावबोधनुं आवरण छे. वेअ के० त्रीजुं वेदनीयकर्म. मोहाउ के० चोथुं मोहनीयकर्म अने पांचमुं आयुःकर्म नाम के० छठुं नामकर्म गोआणी के० सातमुं गोत्रकर्म विग्घंच के० आठमुं अंतरायकर्म. त्यां प्रथम ज्ञानावरणीय कर्मना मतिज्ञानावरणादिक पण के० पांच जेद छे. बीजा दर्शनावरणीय कर्मना चार, दर्शनावरण तथा पांच निद्रा मलीने नव के० नव जेद छे. त्रीजा वेदनीय कर्मना शाताने अशाता मली डु के० बे जेद छे. चोथा मोहनीय कर्मना दर्शनमोहनीय त्रण, अने चारित्र मोहनीय पच्चीश मलीने अठ्वीस के० अठावीश जेद थाय. एम चारे कर्मना चुम्मालीश जेद थया. पांचमा आयुःकर्मना देवायुःप्रमुख चउ के० चार जेद थाय. एवं अडतालीश छठा नामकर्मना गत्यादिक पच्चोत्तर तथा पिंडप्रकृति अठावीश मलीने तिसय के० एकशोने त्रण जेद थाय. सातमा गोत्रकर्मना उंच नीच जेदें करी डु के० बे जेद थाय.

आठमा अंतरायकर्मना पणविहं के० पांच नेद. एम सर्व मळीने आठ मूलप्रकृतिना नेदना एकशोने अ-ठावन उत्तरप्रकृतिनेद थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३ ॥

जाणवुं ते ज्ञान अथवा जाणीयें. सामान्य विशेषात्मक वस्तुमांहे नाम, जाति, गुण, क्रियादिक विशेषयोजनासहित वस्तुस्वरूप जाणीयें, ते माटे एने ज्ञान कहियें. जेम पुरुष, नामें चैत्र, जाति ब्राह्मण, गुणें कालो, परिमाणें दीर्घ, संख्यायें एक, एम जण जण विशेषें वस्तु निर्द्धारीयें, ते ज्ञान कहियें. तथा देखवुं अथवा देखीयें जेणे करी, ते दर्शन. सामान्य विशेषात्मक वस्तुने विषे सामान्यांशें नाम, जाति, गुण, क्रियादिक विशेषयोजनारहित कोइएक वस्तु धर्मी ढे एवो अव्यक्तबोध, ते बीजो दर्शननिराकारउपयोग जाणवो. ए बन्ने आगल आवरण शब्द जोमीयें, एटले ज्ञानने आवरे, ते प्रथम ज्ञानावरणीय कर्म. अने जे दर्शनने आवरे, ते बीजुं दर्शनावरणीय कर्म. जेणे करी नलुं, नूंमुं, सुख, डुःख वेदियें. तेमाटे तेनुं नाम वेदनीय कर्म त्रीजुं कहियें, जे मोहें मुंफावे, जे ए कार्य कीधे मुजने हित किंवा अहित थशे ? इत्यादिक सम्यक् विचारणारहित आत्माने पण जेणे करी करे, एटले हितना हेतु जे पच्चरकाणादिक ते डुःखदायक जाणीने तेनो त्याग कस्यो जाय अने अहितना हेतु जे विषयादिक ते हितबुद्धियें ग्रह्या जाय, ते मोहनीय कर्म चोथुं जाणवुं. तथा जे आ नवथी बीजा नवने विषे उदय आवे, तेने आयुःकर्म कहीयें. यद्यपि बीजा पण कर्म नवांतरें उदय-आवे ढे अने ते नवमां पण उदय आवे ढे अने ए आयुःकर्म तो ते नवमां उदय न आवे, परंतु अवश्य-पणे बीजे नवेंज उदय आवे, ए नियम जणाव्यो. ए पांचमुं आयुःकर्म. तथा गतिजात्यादिक उदयिक प-र्यायें करी जीवने नमावे, शुद्धस्वरूपने पण नारकी तिर्यंच एकेंद्रिय इत्यादिक हीन नामें करी सहित जणावे ते नणी ए नामकर्म ढहुं जाणवुं. तथा उच्च एटले गुणाश्रयपणे अने तेथकी विपरीत ते नीच जाणवुं. एवे शब्दें करी बोलावीयें, तेनुं नाम गोत्रकर्म सातमुं जाणवुं. तथा जेणे करी विशेष दान, लान, नोग, उपनोग, वीर्यादिक जे आत्मानी लब्धि ढे तेने हणीयें ते नणी ए विघ्नकर्म आठमुं कहीयें.

हवे ए आठे कर्मनी संगति कहीयें ढैयें.

१ अहीं ज्ञान, दर्शन, ते जीवनुं स्वरूप ढे. जे नणी उपयोगलक्षण आत्मा कह्यो तेने आश्रयें कर्मविचार तेमां पण सकल शास्त्रविचार ज्ञानथी प्रवर्त्ते, लब्धि पण सघली ज्ञानोपयोगें उपजे, मोक्षगमन पण केवलज्ञानोपयोगयुक्तने होय, तेमाटे ज्ञाननी प्रधानता कही, ते कारणे तेनुं आवरण पण पहेलुं कह्युं.

२ ते पढी ज्ञानोपयोगथकी दर्शनोपयोगें रहे, ते माटे तेनुं आवरण बीजुं कह्युं.

३ ए बेहु आवरणनो तीव्रविपाक वेदतां अजाणपणादिकें करी अशाता थाय अने एनाज तीव्रक्षयोपशमें सूक्ष्म अर्थ जाणतां, देखतां, शाता वेदे, ते नणी ए पढी वेदनीयकर्म त्रीजुं कह्युं.

४ तथा ए ए आवरणक्षयोपशमें इंद्रियना अनुकूल तथा प्रतिकूल विषय पामी रागद्वेषें जीव मुंफाय, ते नणी मोहनीय कर्म चोथुं कह्युं.

५ तथा मोहें मुंफ्या जीव, आरंनादिकें करी नरकादिकनुं आयुष्य बांधे, ते नणी पांचमुं आयुःकर्म कह्युं.

६ तथा ते आयुष्य अवश्य गतिजात्यादिक नामें करीने निधत्त ते स्थापीजें निधत्त करीयें, ते नणी पढी नामकर्म ढहुं कह्युं.

७ तथा ते पढी नरकादिक गतिने उदयें नीचपणुं अने देवादिक गतिने उदयें उंचपणुं जीव वेदे, ते नणी ते पढी सातमुं गोत्रकर्म कह्युं.

८ तथा उच्चगोत्रने उदयें राजा तथा शेठ प्रमुखने दान, लान, नोगादिक लब्धि होय अने नीचगोत्रने उदयें पामरादिकने दानादिक लब्धि हणाय. ते नणी गोत्रकर्म, पढी ते आठमुं अंतरायकर्म कह्युं. एम आठ कर्मने अनुक्रमें कहेवाना हेतु कह्या. ॥ ३ ॥

हवे ए आठ कर्मनी अनुक्रमें उत्तर प्रकृति कहीयें लैयें.

मइ सुअ उंहीमण के, वलाणि नाणाणि तब्ब मइनाणं ॥
वंजणवग्गह चउहा, मण नयण विणिंदिय चउक्का ॥ ४ ॥

अर्थ– मइ के० पहेलुं मतिज्ञान सुअ के० बीजुं श्रुतज्ञान उंही के० त्रीजुं अवधिज्ञान मण के० चोथुं मनःपर्यवज्ञान केवलाणि के० पांचमुं केवलज्ञान. ए पांच नाणाणि के० ज्ञान तब्ब के० त्यां प्रथम मइनाणं के० मतिज्ञानना अठावीश नेद छे, ते कहे छे. वंजणवग्गह के० व्यंजनावग्रह चउहा के० चार नेदें मणनयणविणिंदियचउक्का के० मन अने नयन एटले लोचन, ए बे विना शेष इंडियना चतुष्कें करी चार नेद जाणवा. इत्यक्षरार्थः ॥ ४ ॥

त्यां प्रथम ज्ञानावरणीय कर्मना उत्तर नेद पांच छे, ते कहे छे. ते आवरवा योग्य ज्ञानगुणनेदें करी तेना आवरणना नेद सुखें समजाय, तेमाटे प्रथम ज्ञान पांच कहे छे. अहीं दंदसमासांतने प्रांतें जणेो ज्ञानशब्द, ते प्रत्येकें जोडीयें तेथी एक मतिज्ञान, बीजुं श्रुतज्ञान, त्रीजुं अवधिज्ञान, चोथुं मनःपर्यवज्ञान अने पांचमुं केवलज्ञान.

१ त्यां जे पांच इंडिय अने उठो नोइंडिय जे मन, तेना व्यापारें करी जे वस्तुनुं विशेष जाणवुं ते मतिज्ञान.

२ तथा एवा आकारें जे वस्तु होय घट ते नामें, जल आणे. एवुं पूर्वापर पर्यालोचन स्वरूपव्यंजनपर्यायविशिष्टमतिपूर्वकज्ञान, ते श्रुतज्ञान. ए बे ज्ञान ते अक्ष के० आत्मा ते थकी ए पर जे पांच इंडिय, ते निमित्ते होय, ते नणी परमार्थें परोक्ष कहीयें, अने लोकव्यवहारें प्रत्यक्ष कहीयें.

३ तथा इव्य, क्षेत्र, काल, अने नाव, ए चार मर्यादायें जे इंडियनिरपेक्षरूपी इव्यविषयक प्रत्यक्ष, ते अवधिज्ञान. त्यां इव्यथी जघन्य तो अनंत प्रदेशीआनो एक खंध एवा अनंता खंध जाणे, अने उत्कृष्ट तो परमाणुमात्र जाणे, ते इव्यावधि. तेमज क्षेत्रथी जघन्य तो बादर निगोदना जीवनुं शरीर जे अनंता नील, फूल, जीवनी एक काया छे एवा सूक्ष्म पनक शरीर प्रमाण लगें जाणे अने उत्कृष्टथी तो सर्वलोक प्रमाणे असंख्याता खंरु अलोक मध्यें स्थापियें, तेटलुं जाणे. ए क्षेत्रावधि अने कालथी जघन्य तो आवलिकानो असंख्यातमो नाग पूर्वापर जाणे, अने उत्कृष्टथी तो असंख्यात कालचक्रमध्यें थयो अने थशे, ते जाणे, ए कालावधि. तथा नावथी जघन्य सर्व पर्यायनो अनंतमो नाग जाणे, उत्कृष्टथी तो एक इव्यना असंख्याता पर्याय एम अनंत इव्यना असंख्याता असंख्याता पर्याय जाणतां सर्व इव्यना थइ अनंत पर्याय जाणे, ए नावावधि. एम चार मर्यादायें परिमितमानोपेत अवधिज्ञान जाणवुं.

४ मनुष्यलोकने विषे सन्नीया पंचेंडियना मनोगत नावनुं जाणवुं, ते मनःपर्यवज्ञान. ए बेडु विकल प्रत्यक्ष एटले देशप्रत्यक्ष छे.

५ तथा केवल संपूर्ण सर्व इव्यपर्यायने विषे अनंत ज्ञान ते केवलज्ञान. ए सकल प्रत्यक्ष केवलज्ञान जाणवुं. एम ए पांच ज्ञान कह्यां, ते मध्ये प्रथम कह्युं जे मतिज्ञान, तेना उत्तरनेद अठावीश छे, ते विवरण करीने कहे छे.

त्यां घटादिक अर्थ, व्यंजीयें प्रकाशीयें जेणे करी. जेम दीवे करी पदार्थ प्रकाशीयें ते. व्यंजन कहेतां स्पर्शनादिक इव्येंडिय तथा जिहां स्पर्शादिक व्यक्त थाय ते घटपटादिक पण व्यंजन कहीयें. तेणे व्यंजन कहेतां इव्येंडिय ते इव्येंडियें करी व्यंजन एटले घटादिक व्यक्तिनुं अवग्रह एटले समस्तपणे ग्रहवुं, मलवुं, ते व्यंजनावग्रह कहीयें. ते स्पर्श, रस, घ्राण अने श्रोत्र ए चार, इंडियथी होय; परंतु मन अने लो-

थंत ए वेहु आणमव्यां वस्तुने यथायोग्यतायें प्रकाशे, तेथी एनो व्यंजनावग्रह न पामीयें, जे जणी जो एने वस्तु पामीने प्रकाशे एम मानीयें तो अग्नि, तीदण शस्त्रादिक, केम प्रकाशे ? जे जणी तेनी सार्थे मलतां दाह, छेद, इंद्रियनो थाय. तथा काचकूंपा मांहेलुं तैलादिक ग्रहतां केम तेलथी संबंध थाय ? जो लोचन जइ त्यां मले, एम मानीयें ती कूंपे छिद्र थवुं जोइयें ! अने जो छिद्र थयुं तो पाणी, तेल, केम रहे ! इ-त्यादिक घणां दूषण लागे, ते जणी मन तथा नयनना व्यंजननो व्यंजनावग्रह, परमपुरुषें न मान्यो. ए वे अप्राप्यकारी कह्यां अने शेष चार इंद्रिय प्राप्यकारी छे. तेना चार व्यंजनावग्रहें करी चार जेद जाणवा. एनी जघन्यस्थिति आवलिना असंख्यात जाग प्रमाण छे अने उत्कृष्ट श्वासोश्वास पृथक् जेटलो मिश्रगुण-ठाणानो काल, तेटलो काल एनो पण जाणवो. ॥ ४ ॥

ए रीतें चार प्रकारनो व्यंजनावग्रह कह्यो. हवे अर्थावग्रहादिक कहे छे.

अबुग्गह ईहावा ॥ य धारणा करण माणसेहिं छहा ॥
इअ अठवीस जेअं ॥ चउदसहा वीसहा चसुअं ॥ ५ ॥

अर्थ– अबुग्गह के० एक अर्थावग्रह ईहा के० बीजी ईहा एटले अर्थ विचारणा अवाय के० त्रीजो अपाय धारणा के० चोथी धारणा करण के० चक्षु, कान, जीज, नासिका अने त्वचा. ए पांच इंद्रियो अने माणसेहिं के० मनथी उपजे छहा के० ए छ जेदें करी छ प्रकारने अर्थावग्रहादिक चारें गुणतां चो-वीश जेद थाय. तेनी सार्थे पूर्वोक्त व्यंजनावग्रहना चार जेद मेलवतां इअ के० एम अठवीसजेअं के० अठावीश जेद जिन्न, मतिज्ञान होय. अने चउदसहा के० चउद जेदजिन्न श्रुत, वीसहाचसुअं के० अथ-वा वीश जेदें श्रुतज्ञान होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५ ॥

१ अर्थ कहेतां स्पर्शनादिकना व्यंजनावग्रह थया पछी तथा लोचनादिकें प्रथम जे कोइ एक धर्मी छे एवुं नाम, वर्ण, गंध, परिमाणादिकें योजनाहीन अव्यक्तज्ञान, तेनैश्चयिकअर्थावग्रह एक समयकाल प्रमाण छे. तथा जेम कोइएकें शब्दना अर्थावग्रह पछी ईहापूर्वक ए शब्द सांजल्यो, एवो अपाय थयो, ते पछी ए केनो शब्द ? एवी ईहा उपजावी, ते जणी ते अपायनुं नाम, व्यावहारिक अर्थावग्रह कहीयें. एम वली वली जे अपायविशेष ईहा उपजावे, ते व्यावहारिक अर्थावग्रह अंतर मुहूर्त्तप्रमाण होय.

२ ते अवग्रहित अर्थनी वर्ण, गंध, रस, स्पर्शादिक धर्मविषयिणी विचारणा ते ईहा जे, ए द्रव्यनुं नाम घट, किंवा पट, वर्णें रातो, किंवा नीलो, गंधें सुगंध, किंवा दुर्गंध, परिमाणे लघु, किंवा महोटो, क्रियायें चालतो, किंवा बेठो. एम जाति, गुण, क्रियानुं विचारवुं, ते ईहा ते अंतर मुहूर्त्तप्रमाण जाणवी.

३ ते पछी ईहित अर्थनुं एक अंतरधर्मसहितपणे निर्द्धारवुं जे, ए अर्थनुं नाम घट, वर्णें रातो, परिमाणे मोरीयाथी महोटो, बेठो. ए रीतें जो छते धर्मे निर्द्धारे, तो ते सम्यक् ज्ञान. अने अछते धर्मे निर्द्धारे, तो मिथ्याज्ञान. ते अपाय अंतरमुहूर्त्तप्रमाण जाणवो.

४ तेवार पछी ते निर्णीत अर्थ, वासनासंस्कारपूर्वक चित्तमांहे धरेतेणे करी कालांतरें ते सरखी वस्तु देखी अथवा विचारतां सांजरे ते धारणा जाणवी. एनो काल असंख्यातो पण होय. जे माटे सागरोपमादिकने आंतरें पूर्वलुं कर्त्तव्य सांजरे छे. जातिस्मरण-ज्ञानने पण आचारांगवृत्तिमध्यें धारणानो जेद कह्यो छे.

ते करण के० स्पर्शेंद्रियादिक पांच बाह्येंद्रिय अने मानस के० छठुंनोइंद्रिय जे मन, ए छथकी उपना छ अर्थावग्रह. ते पछी एज छ इंद्रियनी अपेक्षायें छ ईहा, ते पछीते छना अपाय, ते पछी छनी धारणा. ए चोवीश जेद थया. अने नयन तथा मन विना शेष चार इंद्रियोना चार व्यंजनावग्रह जे पूर्वली गाथामां कह्या, ते मेलवतां श्रुतनिःसृतमतिज्ञानना अठावीश जेद कह्या.

तथा कार्यसमयें ते कार्यने पार पमाडवानी अकल, रोहानी पेरें उपजे, ते पहेली औत्पातिकी मति जाणवी. तथा जे गुरुनो विनय करतां मतिनी वृद्धि थाय, ते बीजी वैनयिकी मति जाणवी. जे कार्य करतां करतां अन्यास विशेषें विशेषमति उत्पन्न थाय, ते त्रीजी कार्मिकी मति जाणवी. तथा जे वयना परिपक्वत्वथी वृद्धने अकल उपजे, ते चोथी पारिणामिकी मति जाणवी. ए चार अश्रुतनिःसृत मतिना नेद ठे, ते पूर्वोक्त अठावीश साथें मेलवतां बत्रीश नेद पण मतिज्ञानना थाय.

अथवा अवग्रहादिक अठावीश मतिज्ञानना नेद, पूर्वें कह्या, ते एकेकना बहु अबहु, बहुविध, अबहुविधादिक बार बार नेद ठे, ते कहे ठे.

त्यां अनेक जीवो, घणा वाजित्रना शब्द सांजले ठे ते मध्यें क्षयोपशमनी विचित्रतायें करी कोइएक जीव, घणा शब्द ग्रहे, ते पहेलुं बहु. अने कोइएक जीव, थोडा शब्द ग्रहे, ते बीजुं अबहु. कोइएक जीव, एक शब्दना तार, मंड, तार केहेतां गाढो अने मंड कहेतां मंद हलको. इत्यादिक घणा विशेष जाणे, ते त्रीजुं बहुविध. कोइएक थोडा विशेष जाणे, ते चोथुं अबहुविध. कोइएक तुरत ग्रहे, ते पांचमुं क्षिप्र. कोइएक हलके शांसते ग्रहे, ते ठहुं अक्षिप्र. कोइएक धूमादिक लिंगें करी अग्न्यादिक जाणे, ते सातमुं सलिंग. कोइएक लिंगविना जाणे, ते आठमुं अलिंग. कोइएक संदेहसहित जाणे ते नवमुं संदिग्ध. कोइएक संदेहरहित जाणे, ते दशमुं असंदिग्ध. कोइएक एक वेला कह्युं, ते बीजी वेला अण कहेतां जाणे, ते अगीआरमुं ध्रुव. कोइएक वारंवार जणाव्याथी जाणे ते बारमुं अध्रुव. ते अर्थावग्रहादिक, अठावीश नेदने बार गुणा करतां त्रणशेंने ठत्रीश नेद थाय. तेमां औत्पातिकी प्रमुख चार प्रकारनी बुद्धि नेलतां त्रणशेंने चालीश नेद मतिज्ञानना थाय. एम अनेक प्रकारें मतिज्ञानना नेद कहियें.

हवे श्रुतज्ञानना नेद कहे ठे. त्यां प्रथम मतिज्ञानथकी श्रुतज्ञान भिन्न केवी रीतें जाणीयें? ते कहीयें ठैयें. मति ते श्रुतनुं कारण ठे अने नावश्रुत ते मतिनुं कार्य ठे. तथा मति ते निरक्षर अने श्रुत ते साक्षरविचारणा वर्णरूप ठे; तथा मति ज्ञान तो मूंगुं ठे कोइने पोतानुं स्वरूप कही न शके अने श्रुतज्ञान अक्षररूप ठे तेणे करी परने दीधुं जाय ठे. तेथी बोलतुं ए रीते श्रुतज्ञान, मतिज्ञानथकी भिन्न ठे. तेथी मति पठी श्रुत होय. ते नणी स्वामी, विषय, प्रमाण, परोक्षता अने साधर्म्य नणी मति, पठी श्रुत कह्युं ठे ते श्रुत, चौद नेदें अथवा वीश नेदें होय. ॥ ५ ॥

श्रुतनिःसृतमतिज्ञानना अठावीश नेदनुं यंत्र.

स्पर्शनेंडिय.	घ्राणेंडिय.	रसनेंडिय.	श्रवणेंडिय.	चक्षुरिंडिय.	मननो इंडिय.	२८
व्यंजनावग्रह. १	व्यंजनावग्रह. १	व्यंजनावग्रह. १	व्यंजनावग्रह. १	०	०	४
अर्थावग्रह. २	अर्थावग्रह. २	अर्थावग्रह. २	अर्थावग्रह. २	अर्थावग्रह. १	अर्थावग्रह. १	६
ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. २	ईहा. २	६
अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ३	अपाय. ३	६
धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ४	धारणा. ४	६

हवे प्रथम चौद जेद, श्रुतज्ञानना देखाडे छे.

अरकर सन्नी सम्मं, साईअं खलु सपज्जवसिअं च ॥
गमिअं अंगपविठं, सत्तविए ए सपडिवरका ॥ ६ ॥

अर्थ-(अरकर के०) अक्षरश्रुत, (सन्नी के०) संज्ञिश्रुत (सम्मं के०) सम्यक्श्रुत (साईअं के०) सादिश्रुत (खलु के०) निश्चें (सपज्जवसिअं च के०) सपर्यवसितश्रुत अथवा सांत श्रुत (गमिअं के०) गमिकश्रुत ते पाठ, छंद, आलावा, सरखा होय. (अंगपविठं के०) अंगप्रविष्टश्रुत, ते आचारांगादिक (ए के०) ए (सत्तविए के०) साते श्रुतना जेद ते (सपडिवरका के०) सप्रतिपक्ष करीयें एटले ए सातेने पोताना प्रतिपक्ष सहित करिएं. जेम अक्षरश्रुत, त्यां बीजुं अनक्षर श्रुत; संज्ञिश्रुत त्यां बीजुं असंज्ञिश्रुत. एवी रीतें प्रतिपक्षी सात जेद मेळवतां चौद जेद श्रुतज्ञानना थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ६ ॥

हवे चौद जेदनुं विवरण लखीयें छीयें.

त्यां अक्षर त्रण जेदें छे. एक संज्ञाक्षर, बीजा व्यंजनाक्षर, त्रीजा लब्ध्यक्षर. त्यां जे पत्रादिकें लख्या ते संज्ञाक्षर,मुखें करी उच्चार करीयें जे अकार ककारादिक, ते व्यंजनाक्षर. ए बन्नेथकी जावश्रुत होय, तेमाटे ते श्रुतना कारणपणाने लीधे एने द्रव्यश्रुत कहीयें. तथा शब्द सांजले थके तथा रूपादिक ग्रहे थके "अमुको ए अर्थ" एवुं जे अजिधेयपणे अर्थज्ञाननो हेतु, इंडियावरणक्षयोपशमलब्धि जघन्य ज्ञान,ते श्रुत एटले अनजिधेय पदार्थने अनंतमे जागें अजिधेय पदार्थ छे तेनुं जाणवुं, ते लब्ध्यक्षर ए जावाक्षर. एनुं नाम अक्षरश्रुत जाणवुं.

२ अने एनुं प्रतिपक्षी बीजुं अनक्षर श्रुत ते कहीयें जे श्वासें, खंडकारें, अने छीकें, खांसीयें करी पुरुषादिकनुं ज्ञान, ते अनक्षरशब्दश्रुत. ए बीजो जेद जाणवो.

त्रीजुं संज्ञाश्रुत. ते संज्ञा त्रण छे. एक हेतूपदेशिकी, बीजी दैर्घकालिकी, त्रीजी दृष्टिवादोपदेशिकी, ए त्रण मांहे अहीं दैर्घकालिकी संज्ञायें करी जे सन्नीया पंचेंडिय मनोज्ञानवंत जीव तेनुं श्रुत ते संज्ञिश्रुत, ए त्रीजो जेद जाणवो.

४ चोथुं तेनुं प्रतिपक्ष जे दैर्घकालिकी संज्ञा रहित जे जीवने मन विना इंडियथी थयुं, ते असंज्ञिश्रुत, ए चोथो जेद जाणवो.

५ पांचमुं सम्यक्दृष्टिजीवनुं श्रुत. ते असम्यक् श्रुत. ग्रहण करे, तो पण सम्यक् श्रुत थाय. कारण के ते खोटाने खोटुं जाणे तेथी ए पांचमुं सम्यक् श्रुत.

छठुं मिथ्यादृष्टि जीवने जे परिणमे ते मिथ्याश्रुत. जे जणी मिथ्यात्वदृष्टि जीव, खोटाने खरुं अने खराने खोटुं जाणे, तेथी ते मिथ्यात्वश्रुत छठुं जाणवुं.

७ सातमुं आदिसहित ते सादिश्रुत. ते आदि द्रव्य, क्षेत्र, काळ अने जावनी अपेक्षायें चार प्रकारें छे तेमज सपर्यवसान कहेतां अंत तेणे सहित ते सपर्यवसित श्रुत, ते पण तेमज चार जेदें छे. त्यां द्रव्यथ एक जीवनी अपेक्षायें श्रुतज्ञान, ते सादि अने सपर्यवसित छे. केम के जव्यजीव सम्यक्त्व पामे, तेवारें श्रु पामे. ते सादिश्रुत. अने वळी सम्यक्त्व वमे तिहां, अथवा केवलज्ञान पामे तेवारें जावश्रुत टळी जाय, ए टले श्रुतनो अंत थाय, तेथी सपर्यवसित. एटले सादि अने सपर्यवसित, ए बे जेद द्रव्यथी कह्या. अने स र्वजीवनी अपेक्षायें श्रुत, अनादि तथा अपर्यवसित छे. जेजणी एम कहुं न जाय जे आ संसारमां सर्व पहेलुं अमुकने श्रुतज्ञान प्राप्त थयुं अथवा अमुकथी श्रुतज्ञाननो अंत थशे, एम अनादि अनंत काळज

प्रवाहरूपें श्रुत पण अनादि अनंत छे. एटले अनादि अने अपर्यवसित ए बे भेद, द्रव्यथी कह्या. ए रीतें चारे प्रकार श्रुतना द्रव्यथी कहेवाणा. हवे क्षेत्रथी कहे छे. त्यां भरत ऐरवतें जेवारें प्रथम तीर्थ प्रवर्त्ते, तेवारें द्वादशांगरूप श्रुत होय, ते दीवसथी सादि कहेवाय. तेवार पछी जे वारें तीर्थविछेद थाय, तेवारें श्रुतविछेद होय, तेमाटे सांत कहेवाय. तथा महाविदेहमांहे तीर्थविछेद न थाय तेथी श्रुतनो पण विछेद न थाय तेथी अनादि अनंत. तथा काळनी अपेक्षायें उत्सर्पिणी अवसर्पिणीकाळे त्रीजा आराने प्रांते, चोथे अने पांचमे होय. अने छठा आरामां विछेद थाय, तेथी सादि, सांत कहियें. तथा उत्सर्पिणी अवसर्पिणी काळे महाविदेहें अनादि अने अनंत जाणवुं. अने भावथी भव्यनी अपेक्षायें सम्यक्त्व पामे तेवारें सादि अने केवळज्ञान पामे तेवारें सांत. तथा अभव्यनी अपेक्षाये कुश्रुत अनादि अनंत छे. ए रीतें सादिश्रुत, अनादिश्रुत तथा सपर्यवसित श्रुत अने अपर्यवसित श्रुत. ए चार भेद पूर्वोक्त छ भेद सार्थे मेळवतां बधा मळी दश भेद श्रुतज्ञानना थया.

११ तथा अगीआरमुं गमिक एटले सरखा पाठ, आलावा, तेणे करी बांध्युं जे श्रुत दृष्टिवाद प्रमुख, ते गमिक श्रुत.

१२ बारमुं एनुं प्रतिपक्षी अगमिक श्रुत. ते जिहां पाठ सरखा न होय कालिक श्रुतनी पेरें, ते बारमुं अगमिक श्रुत जाणवुं.

१३ तेरमुं अंगप्रविष्टश्रुत. ते आचारांगादिक द्वादशांगीनुं ज्ञान, ते तेरमो भेद.

१४ चौदमुं ते अंगथी बाहेर उपांग, दशवैकालिक, उत्तराध्ययनादिक तथा प्रकरणादिकनुं ज्ञान, ते अंगबाह्यश्रुत. ए चौदमो भेद जाणवो.

ए रीतें अक्षरश्रुत, संज्ञी श्रुत, सम्यक् श्रुत, सादि श्रुत, सपर्यवसितश्रुत, गमिक श्रुत, अंगप्रविष्ट श्रुत, ए सात श्रुतना प्रातिपाक्षिक विरोधी सात भेद. जे अनक्षर श्रुत, असंज्ञि श्रत, मिथ्या श्रुत, अनादि श्रुत, अपर्यवसित श्रुत, अगमिक श्रुत, अंगबाह्य श्रुत. ए सात भेद मेळवतां चौद भेद श्रुतना कह्या.

तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल, अने भाव. ए चार प्रकारें श्रुतना भेद कहे छे. त्यां द्रव्यथी पूर्ण श्रुतज्ञानी, आदेशें जिनवचनथी सर्वद्रव्य जाणे. क्षेत्रथी सर्वक्षेत्र आदेशें जाणे. काळथी आदेशें सर्वकाळ जाणे, भावथी श्रुतज्ञानी, आदेशें सर्वद्रव्यना अभिधेय पर्याय जाणे. एम चार प्रकारें श्रुतज्ञान छे, अने आवरणक्षयोपशम विचित्रतायें अनेक भेद थाय. जे भणी चौद पूर्वधरमांहे एक एकथी अनंतगुण वृद्धि हानीयें करी, चढता पडता छठाण वळिया होय. ॥ ६ ॥

हवे वीश भेद, श्रुतना कहे छे.

पज्जय अरकर पय सं, घाय पडिवत्ति तहय अणुउगो ॥

पाहुडपाहुड पाहुड, वहु पुवाय ससमासा ॥ ७ ॥

अर्थ—पज्जय के० पर्याय श्रुत, अरकर के० अक्षर श्रुत, पय के० पद श्रुत, संघाय के० संघातश्रुत, पडिवत्ति के० प्रतिपत्तिश्रुत, तहय के० तेमज वळी अणुउगो के० अनुयोगश्रुत, पाहुडपाहुड के० प्राभृतप्राभृतश्रुत, पाहुड के० प्राभृतश्रुत, वह्नु के० वस्तुश्रुत, पुवाय के० पूर्वश्रुत, ए दशने वळी आगळ ससमासा के० समास सहित करीयें एटले पर्यायसमासश्रुत, अक्षरसमासश्रुत, पदसमासश्रुत, संघातसमासश्रुत, प्रतिपत्तिसमासश्रुत, अनुयोगसमासश्रुत, प्राभृतप्राभृतससमासश्रुत, प्राभृतसमासश्रुत, वस्तुसमासश्रुत, ए रीतें ए दश सार्थे पूर्वोक्त दश मेळवतां श्रुतज्ञानना वीश भेद थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ७ ॥

त्यां सूक्ष्म निगोदिर्ड लब्धिअपर्याप्तो जीव, तेहने जव प्रथम समयें जेटलो जघन्य कुश्रुत तेथी बीजे समयें जेटलो ज्ञाननो एक अविजाग परिछेद अंश वधे, ते प्रथम पर्यायश्रुत जाणवुं, तेवा बे चार पर्याय. ते बीजुं पर्यायसमासश्रुत जाणवुं.

अकारादि लब्ध्यक्षर अनेक व्यंजन पर्याय सहित जाणवो, ते त्रीजुं अक्षर श्रुत. एवा बे चार लब्ध्यक्षरनुं ज्ञान, ते अक्षरसमासश्रुत चोथुं जाणवुं.

तिहां अकारादिक ककारादिक जे छे ते जिन्न जिन्न अक्षर संयोगें जिन्न जिन्न अर्थना वाचक थाय, ते व्यंजनपर्याय. जिहां अर्थ पूर्ण थाय तेटला अक्षरसमूहनुं नाम पद कहीयें. तेनुं ज्ञान पदश्रुत पांचमुं जाणवुं. एवा घणा पदनुं ज्ञान,ते पदसमासश्रुत छट्ठुं जाणवुं.

तथा गत्यादिक अन्यतर मार्गणा द्वारमध्यें एक मनुष्यादिक गतिना जीवजेदनुं ज्ञान, ते संघातश्रुत सातमुं जाणवुं. अने मनुष्य, तिर्यंच, देवतादिक. एम बे त्रण गत्यादिकना जीवजेदनुं ज्ञान, ते संघातसमासश्रुत आठमुं जाणवुं.

गत्यादिक मार्गणा द्वारमध्यें एक गत्यादिक द्वारमांहे सर्व संसारी जीवना जेद अवतारवानुं ज्ञान, ते प्रतिपत्तिश्रुत नवमुं जाणवुं एवो बे चार मार्गणा द्वारें जीवजेद विवरे, तेप्रतिपत्तिसमासश्रुत दशमुं जाणवुं.

तेमज गत्यादिक मार्गणा द्वार अवलंबीने जीवादिक पदार्थनुं सत्पदप्ररूपणादिक अर्थ कहेवाता द्वार ते मध्ये एक अनुयोग द्वारें निरूपण करवुं. जेम देव पद, एक जेद जणी छता अर्थनो वाचक छे जे अछति वस्तुनो वाचक ते पद न होय. जेम खर, शृंग, देव. ए बे पद नथी, ते जणी ए अछति वस्तु न होय. एम छता पदनी प्ररूपणा करवी तथा देवता असंख्याता अने मनुष्य संख्याता जव्य प्रमाण छे एम अणु के० सूत्रनो अर्थ साथें जोडवो, ते अगीआरमुं अनुयोगश्रुत जाणवुं. एम घणी जातियें अनुयोग कहेवो, ते बारमुं अनुयोगसमासश्रुत जाणवुं.

प्राभृतप्राभृत एवे नामे, दृष्टिवादमध्ये अधिकार विशेष छे. जेम अंगमांहे अध्ययनना उद्देशा होय छे. तेम पूर्वमांहे कषायपाहुड, कर्मपाहुड, ते मध्यें अधिकार विशेषें पूर्ण पूर्ण अये पाहुड पाहुड पूर्ण थाय, तेवा एकनुं ज्ञान, ते तेरमुं प्राभृतप्राभृतश्रुत जाणवुं. अने एवां बे चार प्राभृत प्राभृतनुं ज्ञान, ते चौदमुं प्राभृतप्राभृतसमासश्रुत जाणवुं.

तथा घणे पाहुडे पाहुडे एकपाहुड होय. जेम घणे उद्देशे एक अध्ययन होय छे, एवुं एक पाहुडनुं ज्ञान, ते पंदरमुं प्राभृतश्रुत जाणवुं. तेहवा बे चार प्राभृतनुं ज्ञान, ते शोलमुं प्राभृतसमासश्रुत जाणवुं.

तेम घणे पाहुडे एक वस्तु, एवे नामें अधिकार थाय छे. जेम अध्ययनना समुदायें सुयखंध थाय छे, एवो एक पूर्वाधिकार ते सत्तरमुं वस्तुश्रुत जाणवुं. अने एवी बे चार वस्तुनुं ज्ञान, ते अढारमुं वस्तुसमासश्रुत जाणवुं.

तथा घणी वस्तुयें एक पूर्व होय, एवा एक उत्पादादिक पूर्वनुं जे ज्ञान, ते उंगणीशमुं पूर्वश्रुत जाणवुं. तेमज एक उत्पादपूर्व, बीजुं अग्रायणीय, त्रीजुं वीर्यप्रवाद, चोथुं अस्तिप्रवाद, पांचमुं ज्ञानप्रवाद, छट्ठुं सत्यप्रवाद, सातमुं आत्मप्रवाद, आठमुं कर्मप्रवाद, नवमुं प्रत्याख्यानप्रवाद, दशमुं विद्याप्रवाद, अगीयारमुं कल्याण, बारमुं प्राणवाद, तेरमुं क्रियाविशाल, चौदमुं लोकबिंदुसार. ए चौद पूर्वनुं ज्ञान, ते वीशमुं पूर्वसमासश्रुत जाणवुं. एम श्रुतना वीश जेद थाय ॥ ७ ॥

हवे अज्ञान अविरत्यादि स्वामिसाधर्म्यजणी श्रुतज्ञान, पढी अवधिज्ञान कह्युं. तेना छ जेद कहे छे.

अणुगामि वड्ढमाणय, पडिवाईयर विहा ढहा ओही ॥
रिउमइ विउलमईमण, नाणं केवल मिगविहाणं ॥ ८ ॥

अर्थ– अणुगामि के० लोचननी पेरें साथें चाले, ते अनुगामि अवधि ज्ञान. वड्ढमाणय के० तथा निरंतर वधे, ते वर्द्धमान अवधिज्ञान. पडिवाइ के० आवीने पाढुं जाय, ते प्रतिपाति अवधिज्ञान कहीयें. ए त्रणथकी इयरविहा के० इतरविधा एटले प्रतिपक्षीपणे जेद. जेम के अननुगामि हीयमान अने अप्रतिपाति, ए त्रण मेलवतां ढहाओही के० ढ जेदें अवधिज्ञान होय. हवे गाथाना उत्तरार्द्धवडे मनःपर्यव तथा केवलज्ञान कहे छे, रिउमइ के० ऋजु सामान्यपणे जाणे, ते ऋजुमति. अने विउलमई के० विस्तारें जाणे, ते विपुलमति. ए रीतें मणनाणं के० मनःपर्यव ज्ञान बे जेदें छे अने केवलमिगविहाणं के० केवलज्ञान ते एकज विधान एटले जेदें जाणवुं. ए बधा मली पांचे ज्ञानना एकावन जेद कह्या ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ८ ॥

१ त्यां जे जीवने, जे स्थानकें अवधिज्ञान उपनुं त्यांथी जेटलुं क्षेत्र, चारे दिशाओतरफ देखे, तेटलुं क्षेत्र ज्यां ज्यां जे जे क्षेत्रें जाय, त्यांथी आगल आगल तेटलुं तेटलुंज देखे, ए लोचननी पेरें आनुगामिक अवधिज्ञाननो प्रथम जेद जाणवो.

२ अने जे हाटना दीपकनी पेरें अथवा शृंखलाबद्ध दीवाना प्रकाशनी पेरें ज्यां अवधिज्ञान उपनुं त्यांथी चारे दिशायें तेटलुंज देखे, परंतु ते क्षेत्र अतिक्रम्या पढी आगल न देखे. ते अननुगामि अवधिज्ञाननो बीजो जेद जाणवो.

३ तथा जे जीवने जेटलुं अवधिज्ञान उपनुं छे,ते थकी दिवसदिवस प्रत्यें अध्यवसाय विशुद्धे करी द्रव्य, क्षेत्र, काल अने जावापेक्षायें अवधिज्ञान वधतुं जाय, विषय पण वधतो जाय विशुद्ध थाय. ते त्रीजुं वर्द्धमान अवधिज्ञान जाणवुं.

४ अने जे संक्लेशें करी मलिन थाय, निरंतर हलवे हलवे घटतुं जाय, ते हीयमान चोथुं अवधिज्ञान जाणवुं.

५ तथा जे अवधिज्ञान आव्युं, जवक्षयें देवता तथा नारकीने जाय. अने गुणक्षयें जेम चेलाने काजो उद्धरतां जावविशुद्धियें अवधिज्ञान उपनुं तेटलामां इंद्रनी साथें इंद्राणी रीशावी हती, ते इंद्रे इंद्राणी मनावतां देखी ते चेलाने हास्य आव्युं, ते संक्लेशें करी अवधिज्ञान गयुं. ए पांचमुं प्रतिपाति अवधिज्ञान जाणवुं. ए दीपक ओलवायानी पेठे एक कालने विषेज निर्मूल थाय.

तथा जे परमावधिज्ञान, केवलज्ञानथी पहेलुं अंतरमुहूर्त्तें अति विशुद्ध थावे, ते पढी अंतर मुहूर्त्तने आंतरे केवलज्ञान उपजे, तेमांहे ते अवधि समाइ जाय. जेम तारादिकनां तेज, सूर्यना प्रकाशमांहे समाइ जाय अने प्रकाश एकला सूर्यनो कहेवाय,तेम अहीं पण ढाद्मस्थिक ज्ञान नाठां कहेवाय. एकलो केवलालोक कहेवाय. पण ज्ञेयविषय जाणवानो विरह न होय तेथी ते ढठुं अवधिज्ञान अप्रतिपाति जाणवुं.

ए रीतें अनुगामि, वर्द्धमान, प्रतिपाति. ए त्रण जेदना इतर एटले उपरांत बीजा विरोधिजेद अननुगामि, हीयमान, अने अप्रतिपाति. ए त्रण जेद एकठा मेलवतां ढ जेद थाय.

१ अवधिज्ञानी द्रव्यथी जघन्यपणे अनंत रूपी द्रव्यने जाणे तथा देखे अने उत्कृष्टथी सर्वरूपीद्रव्यने जाणे, देखे. एम द्रव्यविषयजेदे अनंता जेद थाय.

२ तथा क्षेत्रथी अंगुलनो असंख्यातमो जाग, विषइआथी मांमीने प्रदेशाधिक प्रदेशाधिक क्षेत्र विषइआ वधतां वधतां असंख्यातलोकाकाशक्षेत्रविषइआ उत्कष्ट क्षेत्रावधि लगे असंख्यात जेद होय.

३ तथा कालथी जघन्यपणे आवलिना असंख्यभागपरिमाण, अतीत अनागतकाल उत्कृष्टपणे तो असंख्यात कालचक्र समय प्रमाणावधिथी मांकीने समय समय प्रमाण अतीत अनागत रूपी द्रव्य विषयिक जाणे, देखे, एम असंख्य भेद थाय.

४ तथा भावथकी जघन्यपणे अनंत भावने जाणे, देखे अने उत्कृष्टथी पण अनंतभावने जाणे, देखे, ते भावावधिज्ञान जाणवुं. विभंगज्ञान ते मिथ्यात्वीने होय, ते माटे मलिन छे अवलुं सवलुं जाणे, पण ते अवधि ज्ञाननीज जाति छे ते माटे एकत्र जाणवुं एम अवधिज्ञान, भेदसहित कह्युं.

हवे जे अवधिज्ञान विकल प्रत्यक्ष, तेम मनःपर्यवज्ञान पण विकलप्रत्यक्ष छे. जेम अवधि छद्मस्थने होय तेम मनःपर्यव पण छद्मस्थने होय, एवी सरखाइपणे करी, हवे अवधिज्ञान पछी मनःपर्यवज्ञान कहे छे.

ते मनःपर्यवज्ञान, बे भेदें छे. प्रथम ऋजु के० सामान्यपणे स्थूलपणे ए पुरुषें घट लावुं, मूकुं? एम चिंतव्युं, एवुं जे पारका मनलुं जाणवुं, ते मनःपर्यवज्ञाननो ऋजुमतिनामे प्रथमभेद जाणवो.

तथा विपुल के० विस्तीर्णपणे घणा पर्याय सहित जाणवुं, ते आवी रीतें के एणें चिंतवेलो घट अमुक नगरमां थयेलो, वर्णे रातो, परिमाणे एक, मण पाणीनो समावेश थाय एवो, द्रव्यें त्रांबानो, अमुकनो घडेलो. इत्यादिक घणा विशेषें सहित पारका मनमां चिंतवेलो घट, तेने जाणे, ते विपुलमतिनामें मनःपर्यवज्ञाननो बीजो भेद जाणवो. ए बे भेदें मनःपर्यवज्ञान कह्युं.

हवे ए एकेकना वली चार चार भेदविशेष कहे छे.

१ प्रथम द्रव्यथकी ऋजुमति, मनोवर्गणाद्रव्य अनंतानंतप्रदेशीआ जाणे. तेथी विपुलमति बहु प्रदेशीआ अति सूक्ष्म मनोद्रव्य जाणे.

२ बीजुं क्षेत्रथी ऋजुमतिवालो मनुष्य, क्षेत्रमांहे तीर्छु अढी द्वीप लगें तथा उंचुं ज्योतिषीना उपरला तला लगें अने नीचुं उंडिविजय छे त्यां लगें. एटले रत्नप्रभा पृथ्वीना क्षुल्लक प्रतर लगें एम अढारशें योजनमां रह्या जे संज्ञी पंचेंद्रियजीव तेना मनने जाणे. अने तेथकी अढी अंगुल क्षेत्र अधिक विपुलमति विषय, विशुद्धपणे जाणे छे.

३ कालथकी ऋजुमतिवालो पल्योपमनो असंख्यातमो भाग अतीत अनागत-चिंतव्युं तथा चिंतवशे, तेने जाणे अने विपुलमति तेथकी कांइक अधिकेरुं जाणे.

४ भावथी ऋजुमति, चिंतवेला द्रव्यना असंख्याता पर्याय जाणे अने विपुलमति तेथी अधिक जाणे. एम मनःपर्यवज्ञान कह्युं.

हवे जेम मनःपर्यवज्ञान, सर्वविरति छते होय, तेम केवलज्ञान पण सर्वविरति छते होय. ए संगते मनःपवज्ञान कह्या पछी केवलज्ञान कहे छे. तिहां द्रव्यथीरूपी तथा अरूपी सर्व द्रव्य जाणे, अने क्षेत्रथी लोक अलोक क्षेत्र अनंतो जाणे. कालथी सर्वाद्धा विषय जाणे, भावथी सर्वगुणपर्याय विषइउं एकरूप शुद्ध निरुपाधि अप्रतिपाति सकलज्ञानावरणक्षयें प्रगट थयो जे शुद्धात्मगुण, सर्वविशेषें प्रकाशरूप, ते केवलज्ञान कहीयें, तेहने सर्वपदार्थप्रकाशें करी आवरणरूप उपाधिने अभावें ज्ञेयवस्तुने अविशेषें करी ज्ञणिहाणं केतां एक सरखो छे तेथी ए ज्ञाननो बीजो भेद कोइ नथी.

ए.रीतें मतिना अठावीश, श्रुतना चौद अथवा वीश, अवधिना छ, मनःपर्यवना बे तथा केवलज्ञाननो एक, एम सर्व मली पांचे ज्ञानना एकावन भेद अथवा सत्तावन भेद कह्या ॥ ७ ॥

हवे ए पांचे ज्ञाननां आवरण कहे छे.

एसिं जं आवरणं, पडुव्व चक्खुस्स तं तयावरणं ॥
दंसण चउ पण निद्दा, वित्तिसमं दंसणावरणं ॥ ए ॥

अर्थ– एसिंजं के० ए मतिप्रमुख पांच ज्ञाननुं जे आवरणं के० रोधक आछादन करनारुं तेने ज्ञानावरणीय कर्म कहियें. जेम पडुव्वचक्खुस्स के० आंखनो पाटो, आंख प्रकाशनुं आवरण. तेम मतिज्ञानादिकना जाणवाना विषय पदार्थने जे हरकत करे, तं के० ते तयावरणं के० ते ज्ञाननुं आवरण जाणवुं. दंसणचउ के० दर्शन चारना आवरण चार पणनिद्दा के० पांच जेदें निद्रा वित्तिसमं के० पोलीआ सरखुं दंसणावरणं के० दर्शनावरणीय कर्म जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ए ॥

ज्ञान पांच प्रकारें छे तेथी तेना आवरणना पण पांच जेद छे. तेमां जेम पाटो बांधे थके आंखनुं तेज अवराय, तेम जे कर्म्में करी मतिज्ञान अवराय, ते मतिज्ञानावरणीय कर्म्म कहीयें. एवीज रीतें जे कर्म्में करी श्रुतज्ञान अवराय, ते श्रुतज्ञानावरणीयकर्म्म कहीयें तेमज जे अवधिज्ञानने आवरे, ते अवधिज्ञानावरणीय कर्म्म कहीयें. तथा मनःपर्यवज्ञानने आवरे, ते मनःपर्यवज्ञानावरणीय कर्म्म कहियें. केवल संपूर्णज्ञान आवरे जेम मेघ सर्व सूर्यनी प्रजाने आवरे एवुं जे कर्म, ते केवलज्ञानावरणीय कर्म्म कहीयें.

अहीं जीव चेतनप्रकाशस्वरूप, जीवरूप सूर्य ते केवलज्ञानावरणरूप वादले करी सर्व ढंकाय तो पण अक्षरनो अनंतमो जाग सर्व जीवने उघाडो रहे. अहीं श्रुत केवलज्ञान साधारण पर्यवाक्षर लेवुं. जे जणी अजिधेयवस्तुधर्म, ते स्वपर्याय छे अने अनजिधेयवस्तुधर्म ते परपर्याय छे अने केवलज्ञानना तो ते अजिधेय, अनजिधेय बेहु स्वपर्याय छे. एम बेहुज्ञानना पर्याय सरखा होय, ते पर्यवाक्षर. तेहनो अनंतमो जाग उत्कृष्टो श्रुतकेवलीने होय अने जघन्यजाग निगोदिया जीवने आहार संज्ञादि चेतनारूप होय. कदापि ते पण ढंकाय तो जीव चैतन्यपणाने अजावें अजीव कहेवाय. तेथी ते वादलें करी पण ढांकी न शकायो एवो जे रात्रीदिवस विजागकारी सूर्य तेज सरखो चेतनारूपजीव गुण करव्या कांबला सरखो सछिद्र देशघाति मतिज्ञानावरणादिक चार प्रकृतियें आवरीयें, तेथी तेने क्षयोपशमविशेषें न्हाने महोटे अर्ध्रछिद्रें प्रसरतां रविप्रकाशनी पेरें ज्ञाननुं तरतमपणुं होय. तेमांहे पण एक मनःपर्यवज्ञान, बीजुं अवधिज्ञान. ए बेहु ज्ञानना आवरणना केटलाएक रसस्पर्द्धक, सर्वघातिया, शेष देशघातियापणे ए बेहु क्षयोपशमथी अविरोधजणी देशघाति कह्यां. अने केवलज्ञानाआवरण सर्वघाती होय. ज्ञानावरणीय दर्शनावरणीय, मोहनीय, अंतराय. ए चार घातिकर्म कहियें. एम ज्ञानावरणीयना पांच जेद कह्या.

हवे नव जेदसहित दर्शनावरणीय नामें बीजुं कर्म विवरे छे. देखीयें सामान्य प्रकारें रूपें निर्विशेषपणे वस्तुनें जेणे करी अथवा देखवो सामान्यरूपें वस्तुनो अवबोध ते दर्शन कहियें. ते एक चक्षुदर्शन, बीजुं अचक्षुदर्शन, त्रीजुं अवधिदर्शन अने चोथुं केवलदर्शन. ए चार जेद अने एक निद्रा, बीजी निद्रानिद्रा, त्रीजी प्रचला, चोथी प्रचलाप्रचला, पांचमी थीणद्धी. ए पांच निद्रा पण इंडियाववोधने रुंधे छे, तेथी ए पांचने पण दर्शनावरणीयकर्म कहीयें. एम चार दर्शनना आवरण अने पांच निद्रा मली नव जेद दर्शनावरणीय कर्मना थाय.

ते दर्शनावरणीय कर्म्मनो स्वजाव (वेत्री के०) पोलीआ सरखो छे. जेम पोलीआयें मार्ग दीधाविना लोक, राजाने मली शके नहीं अने राजा पण कशुं लोकनुं स्वरूप देखे जाणे नहीं, शुं जाणे के लोकमांहे सुखी कोण छे तथा दुःखी कोण छे? तथा जलो कोण छे के जूंडो कोण छे? एवुं कांइ जाणी शके नहीं;

तेवी रीतें चक्षुप्रमुख दर्शनावरणरूप दरवान दूर थया विना जीवरूप राजा ते घटादिक लोकनुं स्वरूप देखे नहीं. तेने क्षयोपशमें घटादिक लोक, दर्शनस्पर्शन विषय थाय. ते नणी पोलीया समान दर्शनावरण कर्म्म कह्युं ॥ ए ॥

चक्खूदिट्ठि अचक्खू, सेसिंदिय उहि केवलेहिं च ॥ दंसण मिह सामन्नं, तस्सावरणं तयं चउहा ॥ पाठांतर "हवइ चउहा" ॥ १० ॥

अर्थ-एक चक्खूदिट्ठि के० चक्षुदर्शन, बीजुं अचक्खू के० अचक्षुदर्शन, ते सेसिंदिय के० आंखविना बीजां इंडियथकी थयेलुं दर्शन, त्रीजुं उहि के० अवधिदर्शन, चोथुं केवलेहिंच के० केवलदर्शन, दंसण-मिह सामन्नं के० ए दर्शन एटले सामान्याववोध तस्सावरणं के० तेनां चार दर्शनावरण पण तयंचउहा के० तेज नामें चार नेदें होय. पाठांतरें हवइचउहा के० कोइ एक एम कहे ठे जे चार नेदें दर्शनावरण होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १० ॥

१ चक्षु के आंख तेणे करी घटादिक पदार्थनुं सामान्यपणुं देखवुं, ते पहेलुं चक्षुदर्शन, अहीं लोकमांहे देखवानो व्यवहार, आंखने विषे प्रसिद्ध ठे. तेथी तेनुं दर्शन जिन्न कह्युं.

२ तथा ते चक्षुरिंडिय विना शेषेंडिय जे श्रवण, नासिका, जीन्न, स्पर्शेंडिय, तथा नोइंडिय जे मन एणे करी जे शब्दादिक अर्थनो सामान्याववोध थाय, तथा परन्नवथी आवतां रस्तामांहे ड्रव्येंडिय विना पण जे, जीवने सामान्याववोध होय, ते अचक्षुदर्शन कहीयें. एणे ड्रव्येंडियें करीज लोकमांहे देखे ठे. एवो व्यवहार न होय, तेथी ते सर्वनुं एकज, दर्शन बीजुं कह्युं.

३ अवधि के० ड्रव्य, क्षेत्र, काल अने नाव. ए चार मर्यादामांहे रह्यां जे रूपिड्रव्य, तेना सामान्यांशनो अववोध, ने अवधिदर्शन त्रीजुं जाणवुं.

केवल के० सर्वड्रव्यनो सामान्यांशनो अववोध ते केवलदर्शन, निरावण, अप्रतिपाति चोथुं जाणवुं.

हवे दर्शनपदनो अर्थ कहेठे. सामान्य, विशेष. ए वेहु रूप, पदार्थनां ठे तेमांहे सामान्यपणे निराकारोप-योगरूप वस्तुनो अववोध जाति, गुण, क्रियादिक विशेषपणे रहित धर्म्मी मात्रविषय करे, ते निर्विकल्परूप अवबोध, ते दर्शन कहीयें. ते दर्शननें जे आवरे, रोके, ते दर्शनावरणीय कर्म्म कहियें. जेम पोलीउं आडो होय त्यां लगें लोकने रोकी राखे तेथी ते लोकोनुं स्वरूप राजा पामे नहीं; तेम ए कर्म्म ज्यां लगें विवर न आपे, त्यां लगें अर्थनो सामन्यपणे अववोध न थाय. ए चार दर्शन मध्यें जे कर्मदलें करी जे दर्शन अव-राय, ते नामें आवरण चार जाणवां. त्यां प्रथम जे चक्षुदर्शनने रुंधे, ते चक्षुदर्शनावरण. बीजुं जे अचक्षु-दर्शनने रुंधे, ते अचक्षुदर्शनावरण. त्रीजुं अवधिदर्शननें रुंधे, ते अवधिदर्शनावरण. चोथुं केवलदर्शनने रुंधे, ते केवल दर्शनावरण जाणवुं.

एम ए चार आवरण कह्यां अने मनने विषे चिंतव्यो अर्थ, विशेषरूपज होय पण अव्यक्तवोध सामा-न्यरूप न होय, तेथी तेने विषे करे एवुं मनःपर्यवज्ञान ठे पण तेनुं दर्शन न कह्युं. शेष ज्ञाननां चार दर्शन कह्यां, तेमांहे पण श्रुतज्ञान, मतिपूर्वक होय तेथी मतिज्ञाननां चक्षु ने अचक्षु ए बे दर्शन कह्यां ॥ १० ॥

हवे पांच निद्रानुं स्वरूप कहे ठे.

सुह पडिबोहा निद्दा, निद्दानिद्दाय डुक्कपडिबोहा ॥
पयला ठिउवविठस्स पयल पयलाय चंकमउं ॥ ११ ॥

अर्थ–सुहपडिबोहा के० प्रथम सुखें प्रतिबोध एटले जागवुं छे ज्यां ते निद्दा के० निद्रा कहीयें. बीजी निद्दानिद्दाय के० निद्रा निद्रा ते कहीयें ज्यां दुरकपडिबोहा के० दोहिलो प्रतिबोध एटले जागवुं छे त्रीजी पयला के० प्रचला नामें निद्रा ते ठिर्उवविठस्स के० उन्नाने, बेठाने, आवे पयल दयलायचंकमर्ठ के० प्रचला प्रचला ते कहीयें जे चालतां थकां आवे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ११ ॥

निद्रायें करी इंद्रियना विषय रुंधाय, तेथी समस्त दर्शननो घात थाय, ते जणी सर्व घातीनी प्रकृति कही तथापि मेघें आवरित सूर्यनी पेरें अंशमात्र अनावृत रहे छे. तो शब्दादिक सांजले छे. तेमां जे सुखें सादमात्रें करी जागे, ते निद्रा, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नामपण निद्रा कहीयें. कारणें कार्यनो उपचार जाणवो. तथा डुःखें करी धूधणावीने घणा घणा आकरा शब्दें करी दोहिलो जगावीयें एहवी निद्रा, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने आवे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम निद्रानिद्रा कहीयें. प्रचलायें घूमे प्राणी जेणे, एवी निद्रा आवे, ते निद्रानुं नाम प्रचला, ते स्थित एटले उन्नाने तथा उपविष्ट एटले बेठाने पण आवे एवी निद्रा, जे कर्म्मप्रकृतिना उदयथी होय ते कर्मप्रकृतिनुं नाम प्रचला कहीयें. प्रचलाप्रचला निद्रा ते कहियें जे हस्तीनी पेरें चालतां हालतां पण आवे, तो सुतां बेठां अने उन्ना थकां आवे, तेनुं तो कहेवुंज शुं? एवी घणी निद्रा जे कर्मप्रकृतिना उदयथी आवे, ते प्रकृतिनुं नाम पण प्रचलाप्रचला कहीयें. तथा अश्वनी पेरें जेवारें अश्वने दाणो चरतां कांकरो दाढ वच्चे आवे, ते वारें निद्रामांहे जागे, तथा रणमांहे जागे, ते प्रचलाप्रचला निद्रा कहीयें ॥ ११ ॥

दिण चिंतिअछ करणी, थीणद्धी अद्धचक्कि अद्धबला ॥
महुलित्त खग्गधारा, लिहणं वडुहाउ वेअणिअं ॥ १२ ॥

अर्थ–पांचमी दिणचिंतिअछकरणी के० दिवसें चिंतव्या अर्थनी करनारी निद्रा, ते थीणद्धी कहीयें, अद्धचक्कि के० अर्द्धचक्रवर्त्ति जे वासुदेव तेना बलथी अद्धबला के० अर्द्धबल होय जेमां. महुलित्तखग्गधारा के० मधुलिप्त खड्गधारा एटले मधुयें खरडेली तरवारनी धारा सरखी धाराने लिहणंव के० चाटवा सरखी शाता अने अशाता एवा डुहाउ के० बे जेदे वेअणीअं के० वेदनीय कर्म कह्युं ॥इत्यक्षरार्थः॥१२॥

जे निद्रा आवे थके ते पहेलां दिवसमध्यें तथा रात्रिमध्यें पण जागतां जे कार्य चिंतव्युं छे ते कार्य करे, ते थीनद्धी. तथा स्त्यान कहेतां एकठी थइ एवी ऋद्धि कहेतां आत्मानी शक्ति ज्यां ते स्त्यानर्द्धि कहीयें तथा गृद्धि कहेतां ज्यां मननी इछा एकठी थइ ते स्त्यानगृद्धि पण कहीयें एवी अत्यंत अशुजनिद्रा जे कर्म्मप्रकृतिना उदयथी आवे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण स्त्यानर्द्धि स्त्यानगृद्धि कहीयें. अर्द्धचक्री कहेतां चक्रवर्तिनुं बल, अने ऋद्धि तेथकी अर्ध बल तथा अर्द्धी ऋद्धि छे जेनी एटले त्रिखंमजोक्ता वासुदेव, तेना बलथकी अर्द्ध बल वज्रऋषजनाराच संघयणवालाने ए निद्रामांहे आवे तथा छेवठा संघयणवालाने पण ए निद्रामांहे बमणुं त्रमणुं जोर वधे. ए नव दर्शनावरणीय कर्म्मना जेद कह्या. एटले बीजुं कर्म, दर्शनावरण कह्युं.

हवे त्रीजा वेदनीयकर्मनुं स्वरूप, जेद, संख्या, कहे छे. त्यां मधुलिप्त एवी खड्गनी धारा तेने लिहण कहेतां जीनें करी चाटवुं ते सरखुं बे प्रकारें वेदनीयकर्म कह्युं छे. एटले जेम मधुलिप्त खड्गधारा चाटतां प्रथम मीठाशनो रस वेदतो थको जीव, सुख माने पण खड्गधाराथी जीन छेदाय तेथी डुःख पामे. तेम पंचेंद्रियना रूप शब्दादिक अनुकूल पामी शाता वेदे ते मधु सरखो अने तेनी अप्राप्तें विरह डुःख वेदे, ते जीन छेदन सरखुं जाणवुं. एम वेदनीयकर्म त्रीजुं बे जेदे कह्युं.

ऊसन्नं सुरमणुए, सायमसायं तु तिरिअ निरएसु ॥
मज्जंव मोहणीअं, डुविहं दंसण चरणमोहा ॥ १३ ॥

अर्थ– ऊसन्नं के० प्राये सुरमणुएसाय के० देवताने अने मनुष्यने शातावेदनीयनो उदय होय अने मसायंतु के० अशातानो उदय होय. ते क्यां होय? तोके तिरिअनिरएसु के० तिर्यंचगति अने नरकगतिमांहे प्रायें घणो होय. अने मज्जंव के० मदिरानी पेरें मोहणीअं के० मोहनीय कर्म जीवने विकल करे, ते डुविहं के० बे नेदें ठे, एक दंसण के० दर्शनमोहनीय अने बीजुं चरणमोहा के० चारित्र मोहनीय ॥ इत्यक्षरार्थः

ऊसन्नं ए देशीय शब्द प्रायिकवाची ठे तेथी ऊसन्नं एटले प्रायें सुर के० देवता अने मणुए के० मनुष्य ए बे गतिमांहे शातानो उदय होय ते जणी ए बेहु गति पुण्यनी प्रकृति ते माटे एमांहे शातानी बहुलता ठे अने क्यारेंक स्त्रीवियोगादिकें अशाता पण वेदे तेथी प्राये कह्युं अने तिर्यंचगति तथा नरकगति ए बेहु पापप्रकृति ठे तेथी अशातावेदनीनो त्यां घणो उदय ठे अने तिर्यंचमां कोइएक हस्ती, रत्नप्रमुख आदर महत्व पामे, तथा नारकी पण श्रीजिनकल्याणिक समयें कांइएक डुःखमंदतायें शाता पण वेदे, तेथी प्रायें शब्द कह्यो. ए रीतें त्रीजुं वेदनीयकर्म बे नेदें कह्युं.

हवे चोथा मोहनीय कर्मनुं स्वरूप तथा नेद कहे ठे. ए कर्मनो मदिरा जेवो स्वनाव ठे. जेम मद्यपान कस्या पठी जीव विकल थाय तेम मोहनीयना उदयें जीव, पोतानुं हित न समजे कदापि समजे तो पण मोहें करी न शके, ते मोहनीयकर्म बे प्रकारें कहे ठे.

एक दर्शन एटले सद्दहणारुचिरूप त्यां जीव मुंजाय. जेम तापना जोरथी पथ्य रुचे नहीं, तेम मिथ्यात्वना उदयथी शुद्धदेव, शुद्धगुरु, शुद्धधर्म, जे आत्महितकारी ठे ते रुचे नहीं. कुगुरु, कुदेव ने कुधर्म डुर्गतिना दायक ठे ते रुचे, एवी रुचि जेना उदयथी होय, ते दर्शनमोहनीयकर्म कहीयें.

तथा जे कर्मना उदयथी पोतानां हितकारी जे धर्मध्यानादिक तेने आचरी न शके, जेम परवश पड्यो मनुष्य, पोतानुं हित करी न शके; एवो क्रियाविपर्यास जेणे करी होय, ते चारितमोहनीय कर्म बीजुं जाणवुं. १३

दंसणमोहं तिविहं, सम्मं मीसं तहेव मिछत्तं ॥
सुद्धं अद्ध विसुद्धं, अविसुद्धं तं हवइ कमसो॥१४॥

अर्थ– दंसणमोहं के० ते मांहे दर्शनमोहनीय तिविहं के० त्रण नेदें कहे ठे. एक सम्मं के० सम्यक्त्वमोहनीय, बीजुं मीसं के० मिश्रमोहनीय तहेव के० तेमज त्रीजुं मिछत्तं के० मिथ्यात्वमोहनीय ते सुद्धं के० शोध्युं पुंज ते सम्यक्त्व अद्धविसुद्धं के० अर्द्धविशुद्ध पुंज तेमिश्र अने अविसुद्धं के० अणशोध्युं पुंज ते मिथ्यात्व तं के० ते हवइ के० होय. कमसो के० अनुक्रमें॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १४ ॥

तथा जेवी वस्तु जेवा धर्में करी सहित ठे तेवीज विश्वासपूर्वक जाणे, तेने दर्शन कहीयें. तिहां मुंजावे विकल करे तेणे संदेह, विपर्यय, मूढतायें तत्व परखी न शके, ते दर्शनमोहनीय कर्म्म त्रण नेदें ठे, ते कहियें ढैयें.

१ जेम मदनकोद्रवा, जेने खाधे मीणो चढे, तेने खांकी, तुश उतारी ठाणपाणी देई शोधीयें ते कोद्रवाथी विशेष प्रकारें मादकता न होय, तेम जीवने विकल करे एवा जे मिथ्यात्वनां दल, ते पण त्रण करण प्रयोगें एटले करणना त्रण प्रकार. एक यथाप्रवृत्तिकरण तेहने विषे जे मनना परिणाम उजला थया, तेथी घणेरा उजला थाय ते अपूर्वकरण, तेथी पण घणा परिणाम उजला थाय, ते अनिवृत्तिकरण. ए करण, ते मनना परिणाम विशेष ठे. तथा उपशमसम्यक्त्वें करी शोध्यां तेनो चोगणिउं, त्रण गणीउं, बे गणीउं रस टाली शेष एकगणीआ मात्र रससहितराख्या, ते दलनुं जीव तत्वनी परीक्षा विषे मुंजाय नहीं, पण आत्मस्वनाव-

रूप उपशमिकक्षायिकसम्यक्त्व तेने उदयें न होय. तथा सूक्ष्मपदार्थने विषे देशशंकायें सम्यक्त्वें मेल उपजावे. ते जणी ते शुद्धदलनुं नाम सम्यक्त्वमोहनीय कह्युं.

२ अने जे मिथ्यात्वदल,अणछड्या मदनकोद्रवानी पेरें अर्द्धविशुद्ध दल जे जिहांथी बेठाणीउं मात्र रस रह्यो, ते बीजुं मिश्रमोहनीयकर्म्म.

३ तेम जेहवो बांध्यो हतो, तेहवोज जे चोठाणीउं, त्रिठाणीउं, बेठाणीआ रस सहित अनुपहत सर्वघाति रस तत्वसद्दहणाविपर्यासनुं करनार, तुष सहित अणखांड्या मदनकोद्रवानी पेरें उन्मादजन्य कर्मदल, ते त्रीजुं मिथ्यात्वमोहनीयकर्म.

१ तथा शोध्युं दल ते जेम चसमां दृष्टितेजने आवरतां पण सूक्ष्म अर्थें दृष्टिठहरावे, तेम जीवने तत्वरुचि ठहरावे, ते सम्यक्त्वमोहनीयकर्म.

२ तथा अर्द्धविशुद्ध एटले अर्द्धखांड्या अर्द्धछड्या एवा मदनकोद्रवानी पेरें विकारजन्य. कांइक कार्य करे, कांइक कार्य न करे जेथी तत्वरुचि न होय अने अतत्वरुचि पण न होय, एवी मिश्ररुची उपजावे, ते बीजुं मिश्रमोहनीयकर्म.

३ तथा अशुद्धपुंज, मदनकोद्रवानी पेरें तथा धतुरानी पेरें दृष्टिने फेरवे, तेणे करी तेहने दृष्टियें अछतो वस्तुधर्म प्रतिभासे. जेम धोला शंखने पीलो जाणीयें, तेम उज्ज्वल जिनमत तेने मलिन देखे अने मलिन एवा जे कुमार्ग, तेने उज्ज्वल देखे, ते त्रीजुं मिथ्यात्वमोहनीयकर्म. ए मिथ्यात्वमोहनीयादि त्रण छे.

अहीं जे सम्यक्त्वमोहनीयादिक प्रकृति ते कारण. तेणे करी तत्वविषयिणी शुद्धमिश्र, अने अशुद्धरुचि जीवनी होय ते कार्य. एम कारण ते द्रव्य, अने कार्य ते भाव. ए विवक्षायें एक सम्यक्त्व, बीजुं मिश्र, त्रीजुं मिथ्यात्व. ए त्रण मोहनीय, द्रव्यभावथी जाणवी. कारण ते द्रव्यकर्म, कार्य ते भावकर्म द्रव्यकर्म, केवली जाणे अने द्रव्यकर्मथी चेष्टादिक थाय ते भावकर्म, ते आपणे पण जाणियें ॥ १४ ॥

हवे तत्वार्थसद्दहणा ते सम्यक्त्व कहियें. ते माटे तत्व कहे छे.

जिअ अजिअ पुष्ठ पावा, सव संवर बंध मुरक ॥
निज्जरणा जेणं सद्दहइ तयं, सम्मं खइगाई बहुभेअं॥ १५ ॥

अर्थ— जिअ के० जीवतत्वना चौद भेद, अजिअ के० अजीव तत्वना चौद भेद, पुष्ठ के० पुण्यतत्वना बेंतालीश भेद, पाव के० पापतत्वना ब्याशी भेद,आसव के० आश्रवतत्वना बेंतालीश भेद, संवर के० संवरतत्वना सत्तावन भेद, बंध के० बंधतत्वना चार भेद, मुरक के० मोक्षतत्वना नव भेद, निज्जरणा के० निर्जरातत्वना बार भेद, जेणं के० जेहने उपदेशें सद्दहइ के० सद्दहे तयं के० तेनुं नाम सम्मं के० सम्यक्त्व ते खइगाई के० क्षायकादिकें करी बहुभेअं के० बहु भेदें छे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १५ ॥

१ त्यां प्रथम जीवतत्व कहे छे. पांच इंद्रिय, त्रण बल, एक स्वासोश्वासने आयु. ए दश द्रव्यप्राण तथा उपयोगरूप भावप्राणधारी लोकाकाशप्रदेश प्रमाण, प्रदेशात्मक, ज्ञानदर्शनस्वभाव. द्रव्यार्थिकनयें नित्य, अने पर्यायार्थिकनयें अनित्यपरिणामि द्रव्य. व्यवहारनयें कर्मनो कर्त्ता, भोक्ता, अने निश्चयनयें शुद्धचित्पर्यायनो कर्त्ता, निजस्वरूपनो भोक्ता. औदयिक, औपशमिक, क्षायिक, मिश्र, पारिणामिकादिभावमेलापकरूप, छद्मस्थने चेष्टादिलिंगगम्य, केवलीने प्रत्यक्ष शरीरप्रमाण, अरूपी जीवद्रव्य, जिनवचनें सद्दहवुं ए जीवतत्व, अने एथी विपरीत निजमतिकल्पनायें जाणे, ते अतत्व कहीयें. ते एक, जीव तत्वना चौद भेद छे.

२ जे जीव अने अजीवने उपभोग्य चेतनारहित गति, स्थिति, वर्त्तना, अने अवकाश दानसमर्थ, एवा

धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, काल, आकाश, अने पुजलरूप अजीवने तथाप्रकारें सद्दहवुं, ते बीजुं अजीवतत्व. ते अजीवतत्वना पण चौद नेद छे.

३ ते जीवनुं दान, दयालुता, सरागसंयमादिक शुजपरिणाम, ते जावपुण्य; अने शातावेदनीयादिक शुजकर्मप्रकृति ते ड्व्यपुण्य. ए पुण्यप्रकृतिना बेंतालीश जेद छे.

४ तथा मिथ्यात्वादि उदयें उपहत जीवने मलिन परिणाम, ते जावपाप अने मिथ्यात्वादिक कर्मप्रकृति, ते ड्व्यपाप. ए पापतत्वना बाशी जेद छे.

५ तथा मिथ्यात्वाऽविरत्यादिक औदयिकजावपरिणत जीव, ते जावाश्रव. तन्निमित्त कर्मदलनुं आववुं, ते ड्व्याश्रव. ए आश्रवतत्वना बेतालीश जेद छे.

६ कर्म्म रुंधवा समर्थ कायिकक्षयोपशमिकादिकजावें करी जे जे अंश, निरुपाधिक थया. निरुपाधिक कहेतां स्वाजाविक ते जावसंवर अने तेणे करी जे जे आश्रवनुं रुंधवुं, ते ड्व्यसंवर. ते पांच समिति, त्रण गुप्ति, बावीश परीसहनो जय, दश यतिधर्म, बार जावना, ने पांच चारित्र. ए वधा मली सत्तावन जेदें छे.

७ तथा शुद्धात्मने प्रतिकूल कषायादि संबंधजन्य कर्मबंधहेतुचीकणता, ते जावबंध. अने तेणे करी आत्मप्रदेशें कर्मदल बंधाय ते ड्व्यबंध चार जेदें.

८ कर्म्म निर्मूलवा समर्थ शुद्धात्मानो अनुजव ते, जावमोक्ष. तेणे करी जे जीवप्रदेशनुं सर्वांशें कर्म्मप्रदेशथी मूकावबुं, ते ड्व्यमोक्ष, नव जेदें छे.

ए कर्म्मशक्तिने हीन करे, एवा तपसंयमसंवरजावनाजन्य शुद्धोपयोग शक्ति, ते जाव निर्जरा; तेणे करी जे जे कर्म्मप्रदेशनुं आत्मप्रदेशथी खेरवुं, ते ड्व्य निर्जरा. ते बार जेदें तप, ते निर्जरा.

जेणे करी ए पूर्वोक्त नवपदार्थ जेम श्रीजिनेंद्रदेवें जांख्या ड्व्यार्थिकनयें नित्य, पर्यायार्थिकनयें अनित्य निश्चयनयें अजिन्न, व्यवहारनयें जिन्न, सामान्यनयें एक, विशेषनयें अनेक, ज्ञाननयें ज्ञेय क्रियानयें हेयोपादेय, एम नयनिक्षेपासहित परस्पर सापेक्ष, अनंतधर्मात्मक, कथंचित् उत्पन्न, कथंचिद्विनष्ट, कथंचिद्ध्रुव. एम त्रिरूप एकसमयें सद्दहे, ए जिनवाणी रुचे, ते एक क्षायिकसम्यक्त्व. बीजुं औपशमिकसम्यक्त्व, त्रीजुं क्षायोपशमिकसम्यक्त्व इत्यादिक बहु जेद छे, ते देखाडीयें छैयें.

तत्वार्थनी सद्दहणाएं एकविधसम्यक्त्व तथा आत्मानो शुद्धज्ञानादिक परिणाम अथवा शुद्धपरिणति आत्मा, ते निश्चें सम्यक्त्व, अथवा वीतराग सम्यक्त्व, ते निश्चयसम्यक्त्व अने सरागसम्यक्त्व ते व्यवहारसम्यक्त्व, अथवा कुगुरु, कुदेव ने कुमार्गनो त्याग अने सुगुरु, सुदेव अने सुमार्गनुं आदरवुं, एम व्यवहार सम्यक्त्व बे जेदें छे. तथा अनंतानुबंधीया चार कषाय अने दर्शनमोहनीय त्रण. ए सात प्रकृतिना क्षयथी प्रगटी जे तत्वरुचि ते क्षायिकसम्यक्त्व अने ए सात प्रकृतिने उपशमावे, ते औपशमिकसम्यक्त्व अने ए सात प्रकृतिनो रसोदय आव्यो ते खपाव्यो शेष उदय नथी आव्यो, ते क्षायोपशमिक. एने आंतरे सम्यक्त्वमोहनीयोदय उपष्टंजजन्य तत्वरुचि ते वेदकसम्यक्त्व. एम त्रिविध सम्यक्त्व जाणवुं. तथा जिनोक्त करे, ते कारकसम्यक्त्व. तेहने रुचीयें करी रोचकसम्यक्त्व. प्ररूप करी दीपावे, ते दीपकसम्यक्त्व. एम अनेक प्रकारें सम्यक्त्व जाणवुं ॥ १५ ॥

मीसा न रागदोसो, जिणधम्मे अंतमुहु जहा अन्ने ॥
नालिअर दीवमणुणो, मिछं जिणधम्म विवरीअं ॥ १६ ॥

अर्थ— मीसा के० मिश्रमोहनीयना उदयथी जिणधम्मे के० जिनधर्मने विषे नरागदोसो के० राग द्वेष

न होय. अंतमुहु के० अंतरमुहूर्त्तसुधीनो काल, जहा के० जेम नालिअरदीवमणुओ के० नालिकेरदीपना मनुष्यने अन्ने के० अन्नने विषे राग द्वेष न होय तेनी पेरें जाणवुं. अने मिछं के० मिथ्यात्व ते जिणधम्मविवरीअं के० श्री जिनधर्मथकी विपरीत जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १३ ॥

मिश्रमोहनीयना उदयथी जीवने श्रीसर्वज्ञभाषित धर्म उपरें अभ्यंतरराग न होय एटले श्रीवीतरागदेवें कह्युं, ते तेमज पण अन्यथा नहीं. ए सरखुं बीजुं कोइ जीवने हितकारी नथी, एवो अभ्यंतर चित्तप्रतिबंध ते पण न होय तथा ए धर्म खोटो छे एम निंदारूप अभ्यंतर अरुचिरूप द्वेष पण न होय. जिनधर्मने विषे मिश्रभाव होय तेनो काल अंतरमुहूर्त्त प्रमाण छे. जेटलो व्यंजनावग्रहनो कालश्वासोश्वास पृथक्त्व प्रमाण तेटलो जाणवो. ते उपरांत मिथ्यात्व तथा सम्यक्त्व पामे.

अहीं दृष्टांत देखाडे छे. जेम अन्न के० धान्यरसवती उपरें रुचि जे अत्यंत आदर एटले ते विना नज चाले एवो राग पण न होय तथा अरुचि एटले दीठुं न सुहाय, एवो द्वेष पण न होय. ते कोने न होय? तो के ज्यां घणा नालियेरना वृक्ष छे एवो जे द्वीप त्यानां लोक, सदा नालियेरादिक फलथी उदरवृद्धि करे छे परंतु ते द्वीपनिवासीयें अन्न, केवारें पण दीठुं नथी, तेथी तेनो स्वाद लह्याविना अन्न उपरें राग पण नथी उपजतो तेम द्वेष पण नथी उपजतो. तेम मिश्र मोहनीयसैद्धांतिकमतें मिथ्यात्वथी मिश्रें आवे पण सम्यक्त्वथी मिश्रे नावे, तेथी तेणे सम्यक्त्व रस लह्या विना जिनधर्मने विषे रुचि तथा अरुचि न होय, ए भाव.

मिथ्यात्व तेने कहियें जेने उदये जिनोक्त पदार्थथी विपरीत पदार्थ सद्दहे. जेम धतुरो खाधाथकी जीव, विकल थाय तेथी सुवर्ण न होय, तेने पण सुवर्ण करी सद्दहे, माने तथा तापना जोरथकी जीवने अन्न न भावे, अपथ्य रुचे, तेम ए मिथ्यात्वी जीवने राग, द्वेष, मोहादिक दोषवंतने विषे देवरुचि थाय अने आरंभ तथा परीग्रहवंतने गुरु करी सद्दहे, स्वमतिकल्पितधर्म सद्दहे. त्यां १ साधुने असाधु करी माने, २ असाधुने साधु करी माने, पूजे, ३ क्षांत्यादिक धर्मने अधर्म माने, ४ स्नानहोमादिक अधर्मने धर्म करी माने, ५ अजीवने जीव करी माने, ६ जीवने अजीव करी माने, ७ गतानुगतिकउन्मार्गने मार्ग करी सद्दहे ८ सम्यक् ज्ञानादिक मोक्षमार्गने उन्मार्ग करी सद्दहे ए कर्मरहितने कर्म सहित करी माने, १० सकर्मी कृष्णादिकने परमेश्वर करी माने, ए दश मिथ्यात्व ते विपरीतश्रद्धान ते मिथ्यात्वमति, तेने दर्शनमोहनीय कहीयें

हवे पच्चीश चारित्र मोहनीयनी प्रकृति कहे छे.

सोलस कसाय नवनो, कसाय डुविहं चरित्त मोहणियं ॥
अण अप्पच्चरकाणा, पच्चरकाणाय संजलणा ॥ १७ ॥

अर्थ– सोलसकसाय के० शोल कषाय मोहनीय, नवनोकसाय के० नव नोकषायमोहनीय, डुविहंचरित्तमोहणीयं के० ए बे भेदें चारित्र मोहनीयना पच्चीश भेद, अण के० अनंतानुबंधीआ चार, अप्पच्चरकाणा के० अप्रत्याख्यानावरणीयना चार, पच्चरकाणाय के० प्रत्याख्यानावरणीय चार, संजलणा के० संज्वलनकषाय चार. ए शोल कषायमोहनीय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १७ ॥

त्यां प्रथम शोल कषायमोहनीय कहे छे. कष के० संसार तेनो आय के० लाभ होय जेना उदयथी जीवने, ते भणी एवुं नाम कषाय ते क्रोध, मान माया, अने लोभ. ए चार अनंतानुबंधादिक प्रत्येकें चार चार भेदें छे. एम चार चोक शोल भेद. एणे करी जीव संसारमांहे रहे तथा हास्यादिक ७ अने त्रण वेद, ए नवने नोकषाय एवुं नाम कहीयें. जे भणी एथी कषाय उपजे; हास्यथी क्रोध तथा राग उपजे तथा रागादिकथी हास्यादिक होय एम कषायने समीपें कार्यताये तथा कारणतायें होय. ते भणी एने नोकषाय कहीयें. एम

जीवने अहिताचरण प्रवृत्तिहेतु अने हिताचरणरोधक, ए वेहु क्रियाविपर्यास करे, ते माटे ए चारित्रमोहनीयना उत्तर नेद पच्चीश होय.

हवे ए पच्चीश, नेदनां स्वरूप कहे छे.

तिहां सूत्र ते सूचनमात्र होय तेथी एक पदांश कहे थके पण आखुं पद लेवुं. जेम नीम केवा थकी नीमसेन समजाय छे. तेम अण एवुं पद कह्या थकां अनंतानु बंधीआ कषाय लीजें, जे माटे जेनो अंत नहीं तेने अनंत कहीयें एटले अनंत संसार तेहना अनुबंधी कहेतां वृद्धि करनारा जे कषाय, ते अनंतानुबंधीआ कषाय जाणवा. कदाग्रहरूप युक्तियें बुद्धिशून्यपणे एकांतवादिनी रुचि टले नहीं. ए अनंतानुबंधी रागयुक्तियुक्तपणे जिनमत उपरें अरुचिरूप द्वेष, ते अनंतानुबंधी. तेणे बाह्यवृत्तियें जो पण कषायोदय मंद देखाय छे तो पण युक्तिहीन स्वमतपक्षपातिने नियमा अनंतानुबधीयानो उदय जाणवो. अहीं श्रीशीलंगाचार्यें ए चार अनंतानुबंधी अने त्रण मिथ्यात्वमोहनीयादिक, एवं सात प्रकृति सद्दहणा फेरवे छे एम कह्युं छे, ते माटे ए सातने दर्शनमोहनीयमां गणी छे अने शेष एकवीश प्रकृति चारित्र मोहनीयनी कहीयें. विशेषार्थीयें श्री आचारांगनी टीका जोवी. ए अनंतानुबंधी चार कषाय कह्या.

जेना उदयथी अप्पच्चखाणा के० अप्रत्याख्यान एटले देशविरतिपणुं तेने पण आवरे, रोके, तो सर्वविरतिपणुं होयज केम? एवी क्रोधादिक प्रकृतिनुं नाम अप्रत्याख्यानावरणीय कषाय चार जाणवा. आत्माने प्रवृत्तिमार्गथी प्रतिकूल करवो ते प्रत्याख्यान सर्व विरतिआत्मगुणरूप जाणवुं. तेना उदयने जे आवरे, आववा न दिये, ते प्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय जाणवा. सं के० थोडुं शुं परीसहादिकें करी यतिने ज्वले के० दीपे, पछी तरत विसराल थाय ते संज्वलन, क्रोध, मान, माया अने लोन जाणवो. एम चार कषायना शोल नेद कह्या.

हवे मुग्धजनने एनो नेद जणाववाने गाथा कहे छे.

जाजीव वरिस चउमास, पक्खगा निरय तिरिय नर अमरा ॥
सम्माणु सवविरई, अहखाय चरित्त घायकरा ॥ १७ ॥

अर्थ—जाजीव के० प्रथम जावजीव सुधी रहे, ते अनंतानुंबधी कषाय कहीयें. बीजो अप्रत्याख्यानी कषाय ते वरिस के० एक वर्ष सुधी रहे, त्रीजो प्रत्याख्यानी कषाय, चउमास के० चार मास सुधी रहे, चोथो संज्वलनकषाय ते पक्खगा के० पंदर दिवस सुधी रहे, पहेलो निरय के० नरकगति हेतु, बीजो तिरिय के० तिर्यंचगतिहेतु, त्रीजो नर के० मनुष्यगतिहेतु, चोथो अमरा के० देवगतिहेतु, पहेलो सम्म के० सम्यक्त्वनो घात करे, बीजो अणु के० देशविरतिनो घात करे, त्रीजो सवविरई के० सर्व विरतिनो घात करे, चोथो अहखायचरित्त के० यथाख्यात चारित्रनो घात करे. ए रीतें चार पूर्वोक्त पदार्थना घायकरा के० घातना करनारा जाणवा.

जावजीव सुधी जे क्रोधादिक चारे कोइ रीतें निवृत्ते नहीं, एवा दुःसाध्य, ते अनंतानुबधीआ क्रोधादिक चारे अनुक्रमें लेवा. जे कषाय, एकवर्ष सुधी घणा उपायें कोइ पण रीतें निवृत्ते नहीं ते अप्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय दुःसाध्य जाणवा. जे चार महीना सुधी निवृत्ते नहीं, ते प्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय जाणवा. जे पंदर दिवस सुधी उत्कृष्ट रहे, ते सुसाध्य क्रोधादिक चार कषाय संज्वलना कहीयें. हवे संक्लेशतारतम्य कहे छे.

अनंतानुबंधीआने उदयें जीवने नरकप्रायोग्यकर्म बंधाय, अप्रत्याख्यानावरण कषाय चारने उदयें जी

वने तिर्यंचप्रायोग्यकर्म बंधाय, प्रत्याख्यानावरणकषाय चारने उदयें जीवने मनुष्यगतिप्रायोग्य कर्म बंधाय, संज्वलनाकषाय चारने उदयें जीवने देवगति प्रायोग्य कर्म बंधाय. हवे एना घातगुण कहे छे.

अनंतानुबंधीया कषायनो उदय, सम्यक्त्वनो घात करे. अप्रत्याख्यानावरण कषायनो उदय, अणुव्रतनो घात करे. प्रत्याख्यानावरण कषायनो उदय, सर्वविरतिनो घात करे. संज्वलनाकषाय चारनो उदय, यथाख्यातचारित्रनो घात करे. एना उदयथी यथाख्यातचारित्र नावे, केम के उपशांतमोहगुणठाणु आव्युं ते पण संज्वलनाने उदयें जाय. तथा सरागसंयमने विषे पण देशभंगरूप अतिचार उपजावे, जे भणी सर्वविरतिने विषे अतिचार, ते संज्वलनाने उदयें होय. अने शेष बार कषायने उदयें अनाचाररूप मूलभंग थाय.

तथा अहीं जावजीव, वर्ष, चारमास, पक्ष, इत्यादिक कालमान कह्युं तथा नरकादिकगतिप्रायोग्यबंध कह्यो, ते सर्व मुग्धजन समजाववाने प्रायिक जाणवुं. अन्यथा बाहुबलीने एक वर्षसुधी मान रह्युं, पण ते थकी चारित्रनो सर्वघात न थयो ते भणी संज्वलनो मान तथा प्रसन्नचंद्र राजर्षिनी पेरें अंतरमुहूर्त्तमात्र पण अनंतानुबंधीउ रहे, तेथी अनियम जाणवो ॥ १८ ॥

हवे बाह्यदृष्टांत देखाडवापूर्वक कषायस्वरूपभेद कहे छे.

जल रेणु पुढवि पव्वय, राईसरिसो चउव्विहो कोहो ॥
तिणसलया कठ्ठऽठ्ठिअ, सेलथंभोवमोमाणो ॥ १९ ॥

अर्थ—जल के० जलरेखासरखो, रेणु के० धूलिरेखासरखो, पुढवि के० माटीनी रेखासरखो, पव्वय के० पाषाणनी राईसरिसो के० राइसरखो, चउव्विहो के० चार भेदें कोहो के० क्रोध होय. तिणसलया के० नेत्रनी छडीनी पेरें नमे, ते संज्वलनो कहियें. कठ के० काष्ठनी पेरें प्रत्याख्यानीउ, ठिअ के० हाडनी पेरें दुर्नम अप्रत्याख्यानीउ, सेलथंभोवमो के० पाषाणस्तंभनी पेरें नमे नहीं, ते अनंतानुबंधीउ माणो के० मान जाणवो ॥ इत्यक्षरार्थ ॥ १९ ॥

जेम पाणीमां लीक करतां पाछलथी मलती जाय, एम जे क्रोधें करी मनादिक विघट्यो ते तरत मले, ते संज्वलनो क्रोध. जेम धूलिमांहे लीक कीधे थके धूल जूदी थाय, ते केटलाएक कालें वायुविशेषें पाछी मले, ए रीतें भांगु मन, उपायें मले ते बीजो प्रत्याख्यानक्रोध जाणवो. सूका तलावमां माटी फाटी, ते मेघ वरसवाथी मले तेम जे मन भांगु होय ते घणे उपायें काले काले मले, ते त्रीजो अप्रत्याख्यानिउ क्रोध. तथा पर्वत फाट्यो ते कोइ रीतें न मले, तेम जेहनुं मन भांगु ते कोइ उपायें न मले, ते चोथो अनंतानुबंधीउ क्रोध. एम चार प्रकारें क्रोध कह्यो, जे माटे विघटनस्वभाव क्रोध छे. तेणे सरखाइयें, चार रेखाने दृष्टांतें करी चार भेदें क्रोध समजाव्यो. अहीं कषायमोहनीयप्रकृति ते द्रव्यक्रोधादिक ते पांच वर्ण, पांच रस, बे गंध, चार स्पर्श, तेना शोल भेद. अने तेहना उदयथी थया जे जीवना मलिन अध्यवसायरूप भावक्रोधादिक ते अवर्ण, अगंध, अरस ने अस्पर्श. तेना असंख्याता भेद थाय जे माटे रसबंधहेतु अध्यवसायस्थानक असंख्याता कह्या छे.

एम क्रोध चार कह्या. हवे मानना चार भेद कहे छे. तिणसलया के० नेत्रनी छडी ते जेम सुखें नमें, तेम जे मानने उदयें जन्यहठनिर्गुण पक्षपातरूप सुखें सद्गुरूपदेशमात्रें नमे, वाल्यो वले, ते माननुं नाम संज्वलनो मान जाणवो. जेम सूकां काष्ठने तैलादिक चोपडी दुःखे नमावीयें तेम जे मानना उदयवंत जीवने घणा प्रयासें वालीयें, मार्गसन्मुख आणीयें, ते बीजो प्रत्याख्यानीउ मान जाणवो. जे अत्यंत घणे कष्टें हाडनी पेरें नमावीयें, मार्गसन्मुख करीयें तेवो दुःसाध्य, ते त्रीजो अप्रत्याख्यानीउ मान जाणवो.

जेम पछरनो स्तंज कोइ रीतें नमे नहीं तेम जे कदाग्रह, कोइपण उपायें न ठांमे, ते चोथो अनंतानुबंधीउं मान जाणवो. एम मानमिथ्याजिनिवेशरूप अनमनस्वजाव, तेथी ए तिणसलयादिकशुं नाम्य कुर्नाम्य जेदें चतुर्विधमान कह्यो. जावथी एना असंख्य जेद कहीयें.

हवे मायाना जेद कहे छे.

मायावलेहि गोमु, त्ति मिंढसिंग घणवंसमूलसमा ॥

लोहो हलिद्द खंजण, कद्दम किमिराग सारिछो ॥ २० ॥

अर्थ– माया के० माया ते अवलेहि के० वंशनी छोति सरखी गोमुत्ति के० बलद मुतरे ते सरखी, मिंढसिंग के० मेंढानाशिंगडा सरखी वांकाइ घणवंसमूलसमा के० कठिन वांसना मूल सरखी वांकी माया छे लोहो के० संज्वलना लोजनो रंग हलिद्द के० हलदर सरखो जाणवो, खंजण के० सरावलानो मेल कद्दम के० कर्दमपास सरखो किमिराग के० करमजीपाटनो रंग ते सारिछो के० समानरंग अनंतानुबंधी लोजनो जाणवो.

मायावक्रतास्वजाव आपणा अजिप्रायथी जिन्न वचन कायचेष्टा देखाडवी, ते माया जाणवी त्यां कांइ सुसाध्य छुःसाध्यपणाने विषे दृष्टांत कहे छे. जेम अवलेही के० वंशादिक छोलतां छोती नीकले, तेनुं वांकाशपणुं जेम करग्रहण मात्रें टली जाय, तेम जेनी माया सुखे टले, ते संज्वलनी माया जाणवी. तथा जेम गो के० बलद चालतो मूतरे, तेनी वक्रता धूल मांहे सूकाया पछी टली जाय, तेम जे उपायें करी जे माया छुटे, ते प्रत्याख्यानी माया जाणवी. तथा मेंढानाशिंगडानी वक्रता अत्यंत घणा कष्टें कोइ एक टाले, तेम जेना मननी वांकाइ दोहली टले, ते त्रीजी अप्रत्याख्यानी माया जाणवी. तथा वांसनुं मूल तेनी वक्रता कोइ पण उपायथी टले नहीं, तेम अनंतानुबंधिनी मायाने उदयें करी जे जीवने वक्रता होय, ते घणे उपदेशें तथा घणा उपायें टले नहीं. ते अनंतानुबंधी माया जाणवी. एटले दृष्टांतपूर्वक चार प्रकारनी माया कही.

हवे लोजना चार जेद कहे छे. जे लोजना उदयथी जीवने धनादिक परिग्रह उपरें ममत्वनो रंग होय, परंतु हलदरना रंगनी पेरें सुखे उतार्यो जाय, ते लोजनुं नाम संज्वलनलोज जाणवो. तथा खंजन के० सरावलानो चीकणो मेल जेम उपायें टले, तेम जे लोजना उदयथी थयो जे धनादिकनो रंग, तेने उपायें टाली शकाय, ते प्रत्याख्यानीउं लोज जाणवो. तथा कादव जे गाडाना पइडानो कचरो वस्त्रें लाग्यो, ते घणा साबू प्रमुख छव्यें करी छुःखें उतरे, तेम जे लोजना उदयथी एवो छुःखसाध्य परीग्रह उपर रंग होय, ते त्रीजो अप्रत्याख्यानीउं लोज जाणवो. तथा किरमजी पाटनो रंग, कोइ पण रीतें उतार्यो न जाय, ते जेम लोजना उदयथी थयो जे धनादिक नवविध परिग्रहनो रंग, जे कोइ रीतें उतार्यो न जाय ते अनंतानुबंधीउं लोज. ए लोजनो स्वजाव रंजन छे. जे जणी परछव्यसाथें तन्मय थावे करीने आत्माने रंगे. एम शोल कषायमोहनीयना जेद, दृष्टांतपूर्वक कह्या ॥ २० ॥

हवे नव नोकषायमोहनीनुं जेदस्वरूप कहे छे.

जस्सुदया होइ जिए हास रइ अरइ सोग जय कुछा ॥

सनिमित्त मन्नहा वा, तं इह हासाइ मोहणिअं ॥ २१ ॥

अर्थ–जस्सुदयाहोइजिए के० जेना उदयथी जीवने होय हास के० हांसी, रइ के० रति वेदे, अरइ के० अरति उद्वेग, सोग के० शोक जूरवादिक, जय के० जय बीक, कुछा के० जुगुप्सा ते छुगंछा ते सनिमित्त के० सकारण, निमित्तसहित वा के० तथा अथवा अन्नहा के० अन्यथा एटले कारण विना होय तं के० ते इह के० अहीं हासाइमोहणिअं के० हास्यादिक छ मोहनीयकर्म जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २१ ॥

तेमां पण जे कर्मना उदयथी तथाविध जांमचेष्टादिक देखवे करी सकारण तथा कारण विना सहेजें हांसी आवे, ते प्रथम हास्यमोहनीय. तथा जे प्रकृतिना उदयथी सकारण तथा कारणविना इंडिया-नुकूलविषय पामे, ते रति एटले ते वस्तुने विषे अंतरचित्तप्रतिबंध होय, ते बीजुं रतिमोहनीय. तथा इंडियना प्रतिकूल विषयसाधक अर्थ मल्यायकी जे चित्तोद्वेग उपजे ते सकारण, ते विना सहेजें उद्वेग, उपांपलो उपजे ते निष्कारण, ए त्रीजुं अरतिमोहनीय जाणवुं. तथा जे प्रकृतिना उदयथी इष्टवियोगादिक कारण मले थके तथा कारण मल्या विनापण रुदनादिक होय, ते चोथुं शोकमोहनीय जाणवुं. तथा जे प्रकृतिना उदयथी आ लोकने विषे दुष्ट मनुष्यादिक देखीने बीये, ते इहलोकजय. तथा दुष्ट सर्प्प व्याघ्रादिक तथा जूत प्रेतादिकथी बीये, ते बीजो परलोकजय. तथा जयना हेतु जे चोरादिक, ते इव्य लेइ जशे? एम बीये, ते त्रीजो आदानजय. तथा जे वीजली तथा बंदूकना शब्दथी अणचिंतव्यो जय थाय, ते चोथो अकस्मात् जय. पांचमो दरिडीने आजीविकानो जय. उठो मरवानो जय. सातमो अपयश थवानो जय. ए सात जय तथा बीजा पण जय सकारण तथा निःकारण उपजे, ते पांचमुं जयमोहनीय जाणवुं. तथा जे कर्मना उदयथी दुर्गंध, करूप पदार्थ देखी सकारण अन्यथा निःकारण सूग उपजे, तेथी नाक मचकोडे, थूंके, इत्यादिक चिन्ह करे, ते उठुं दुगंछाजुगुप्सामोहनीयकर्म जाणवुं. एम हास्य, रति, अरति, शोक, जय ने दुगंछा. ए उ नोकषायमोहनीयना जेद कह्या ॥ २१ ॥

हवे त्रण वेदनो कषाय कहे डे.

पुरिसित्थि तडुजयं पइ, अहिलासो जवसा हवइ सो उ ॥
थी नर नपुं वेउदउ, फुंफुम तण नगर दाहसमो ॥ २२ ॥

अर्थ–पुरिसि के० पुरुषनी इछा, छि के० स्त्रीनी इछा, तडुजयं के० पुरुष तथा स्त्री बेहु पइ के० प्रत्यें अहिलासो के० अजिलाष मैथुनसंज्ञारूप जवसा के० जे कर्मने वशें जीवने हवइ के० होय सो के० ते उ के० तुशब्द परस्परनी अपेक्षायें करी पुनःशब्दनो वाचक डे. थी के० स्त्रीवेद, नर के० पुरुषवेद, नपुं के० नपुंसकवेद, ए वेउदउ के० वेदना उदयथी विषयनो ताप, फुंफुम के० कोउदाह, तण के० तृणदाह अने नगरदाहसमो के० नगरदाह सरखो, एम अनुक्रमे लेवा ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २२ ॥

वेद एटले जे कर्मना उदयथी जीवने पुरुषनुं दर्शन, स्पर्शन, आलिंगनादिक विषइउ अजिलाष उपजे, जेम पित्तना जोरथी मिष्टान्न जावे, तेम पुरुष सोहामणो लागे, ते प्रथम स्त्रीवेदनोकषायमोहनीयकर्म. तथा जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने स्त्रीनुं दर्शन, आलिंगन, मैथुनादिकनी इछा थाय, जेम श्लेष्मना जोरें करी खटाश जावे, ते पुरुषवेदनोकषायमोहनीय बीजुं जाणवुं. तथा जे कर्मना उदयथी जीवने स्त्री अने पुरुष, ए बन्ने वेदनो अजिलाष उपजे जेम पित्तश्लेष्मने जोरें करी खाटा, खारा उपर अजिलाष उपजे, तेम जे उजयवेदविषयिणी इछारूप, ते त्रीजुं नपुंसकवेदनोकषायमोहनीय जाणवुं.

हवे ए वेदमांहे कया वेदनो विषय, केवो तीव्र, मंद होय? ते दृष्टांतपूर्वक कहे डे. स्त्री, पुरुष, अने नपुंसक. ए त्रण वेदना उदयने विषे अनुक्रमें कोउनो अग्नि, तृणनो अग्नि, अने नगर दाह, ते सरखा जाणवा. एटले स्त्रीवेदना उदयथी जीवने विषय, फुंफुम एटले ढाणानो गोर तेनो अग्नि एटले कोउ, ते जेम जेम खोरीयें, तेम तेम बलतो जाय. तेम, जेम जेम पुरुषना करस्पर्शादिक होय, तेम तेम स्त्रीने विषयाग्नि वधतो जाय, ए प्रथम स्त्रीवेद. तथा पुरुषवेदने उदयें तृणवलाना अग्निनी पेरें अजिलाष थाय. जेम तृणाग्निनी ज्वाला, एकवार उठे पण पढी तरत समाइ जाय, तेम पुरुष पण स्त्रीसेवन करवाने उतावलो थाय,

पण सेव्या पछीतरत समाइ जाय, ए बीजो पुरुषवेद जाणवो. तथा जेम नगर बलतां छकरडादिक लाग्या ते घणा दिवस सुधी बले, तेम नपुंसकवेदोदयें थयो जे विषय, ते कोइ रीतें निवृत्ते नहीं, ते त्रीजो नपुंसक-वेद. एम वेदने कहेवे नव, नोकषाय कह्या, तेथी अठावीश मोहनीयनी प्रकृति कही ॥ २२ ॥

हवे पांचमुं आयुःकर्म तथा छट्ठुं नामकर्म कहे छे.

सुर नर तिरि निरयाउ, हडिसरिसं नामकम्मचित्तिसमं ॥
बायाल तिनवइविहं, तिउत्तरसयं च सत्तठी ॥ २३ ॥

अर्थ–एक सुर के० देवायु, बीजुं नर के० मनुष्यायु, त्रीजुं तिरि के० तिर्यंचायु, चोथुं निरयाउ के० नरकायुं ते आयुःकर्मनो हडिसरिसं के० हडिनासरखो स्वभाव जाणवो. अने नामकम्मचित्तिसमं के० नामकर्मनो स्वभाव, चितारा सरिखो, ते बायाल के० बेंतालीश भेदें तथा तिनवइविहं के० त्राणुं भेद पण नामकर्मना जाणवा, अने तिउत्तरसयंच के० त्रण अधिक एकशो भेद पण होय. वली सत्तठी के० शडशठ भेद पण नामकर्मना छे. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २३ ॥

तेमध्यें जे नामकर्मना उदयथी सुर कहेतां देव प्रायोग्यगत्यादिक हेतु जे सुरभोगनुं भाजनभूत, ते प्रथम सुरायु. नर केहेतां मनुष्यगति प्रायोग्यभोगनुं भाजनभूत, ते बीजुं मनुष्यायु. तिरि कहेतां तिर्यंचगति प्रायोग्यभोगनुं भाजनभूत, ते त्रीजुं तिर्यंचायु. नरकगतिप्रायोग्यभोगनुं भाजनभूत, ते चोथुं नरकायु. जेम हडि के० काष्ठनो खोडो, तेमांहे रोक्यो जीव ते निकली शके नहीं. हडि भांगे तेवारें निकले, तेम गतिनो आयुष्योदय आव्यो ते भोगव्या विना त्यांथी जीव निकली शके नहीं परंतु आयु पूर्ण भोगवी रह्या पछी सुखें निकले. ए आयुःकर्मनो स्वभाव छे. एम आयुःकर्मना चार भेद कह्या.

हवे नामकर्मना भेद कहे छे. नामकर्मनो स्वभाव, चिताराना सरखो छे जेम चितारो विचित्र वानें करी विविध आकारना हस्ती, घोडा, मनुष्यादिकनां भलां तथा भूंडां रूप आलेखे, तेम नामकर्म पण देव, मनुष्य, तिर्यंचादिक अनेकरूप, नाना संस्थान, नानावर्ण घडे. ते नामकर्मनी एक अपेक्षायें बेंतालीश प्रकृति पण कहीयें. तथा अवांतर स्वभावनी अपेक्षायें त्राणुं पण नामकर्मना भेद कहियें. एकशो अडतालीश सर्व प्रकृति सत्तायें लेतां, तथा कर्मस्तवसित्तरीने मतें तथा कर्मप्रकृतिने मतें पांच बंधनना पन्नर भेद लेखवतां एकशो त्रण प्रकृति नामकर्मनी, एकशोने अठावन प्रकृति सत्तानी अपेक्षायें थाय. तथा बंध, उदय, अने उदीरणानी अपेक्षायें नामकर्मनी प्रकृति शडशठभेदें जाणवी ॥ २३ ॥

हवे प्रथम बेंतालीश भेद कहेवाने पिंडप्रकृति चौद कहे छे.

गइ जाइ तणु उवंगा, बंधण संघायणाणि संघयणा ॥
संठाण वन्न गंध रस, फास अणुपुवि विहगगई ॥ २४ ॥

अर्थ– एक गइ के० गतिनाम, बीजुं जाइ के० जातिनाम, त्रीजुं तणु के० शरीरनाम, चोथुं उवंगा के० उपांगनाम, पांचमुं बंधण के० बंधणनाम, छठुं संघायणाणि के० संघातननाम, सातमुं संघयणा के० संघयण नाम, आठमुं संठाण के० संस्थाननाम, नवमुं वन्न के० वर्णनाम, दशमुं गंध के० गंधनाम, अगीआरमुं रस के० रसनाम, बारमुं फास के० स्पर्शनाम, तेरमुं अणुपुवि के० आनुपूर्वीनाम, चौदमुं विहगगई के० विहायोगतिनाम नाम कहेवां ॥ इत्यक्षरार्थः॥ २४ ॥

१ देवता मनुष्यादिक पर्यायनुं कारण, ते गतिनामकर्म. २ एकेंद्रियादिक जीवपर्यायनुं कारण, ते जातिना-

मकर्म. ३ औदारिक शरीर पामवानां तथा परिणामवाना हेतु, ते शरीरनामकर्म. ४ हस्तादिकपणे पुजल परिणामवानां हेतु, ते उपांगनामकर्म. ५ औदारिकादिक पुजलनुं परिणामवानुं माहोमांहे जोडवानुं हेतु जे कर्म, ते बंधननामकर्म. ६ पांच शरीरना पुजलनो निचय करवानी हेतु जे कर्मप्रकृति, ते संघातननामकर्म. तेणे करी आपणा शरीरयोग्य कर्मपुजलस्कंधनो राशि एकठो करीयें. ७ जेम खीलादिकें करी कमाडादिकना संधि दृढ करीयें, तेम शरीरने विषे हाड संधिनुं दृढ करवानुं हेतु, ते संघयणनामकर्म. ८ शरीरनो शुज तथा अशुज आकार, ते संस्थान तेनुं हेतुजूत जे कर्म, ते संस्थाननामकर्म. ९ शरीर पुजलें कृस, गौर वर्णादि थवानुं हेतुजूत जे कर्म, ते वर्णनामकर्म. १० शरीरें सुगंध छुर्गंधपणुं थवानुं हेतुजूत जे कर्म, ते ते गंधनामकर्म. ११ शरीरें तिक्तादिक रस थवानी हेतुजूत जे कर्मप्रकृति, ते रसनामकर्म. १२ जे कर्मथी शरीरमां शीत, उष्णादिक स्पर्श होय, ते स्पर्शनामकर्म. १३ जे कर्मना उदयथी वक्रगतिथी राशेंताणा वलदनी पेरें उत्पत्तिस्थानकरूप गमाणे जीव आवे, ते आणुपूर्वी नामकर्म. १४ जे कर्मथी जीवने शुज तथा अशुज चाल होय ते विहायोगति नाम कर्म. पूर्वें गतिनाम कह्युं तेथी जिन्न पणुं जणाववाने एलुं विहायोगति नाम कहीयें.

पिंरुपयडित्ति चउदस, परघा उस्सास आय वुज्जोअं ॥
अगुरुलहु तिब्र निमिणो, वघाय मिअ अठपत्तेआ ॥ २५ ॥

अर्थ–पिंरुपयडित्तिचउदस के० ए पूर्वोक्त पिंरुप्रकृति चौद कहीयें. परघा के० पराघातनामकर्म, उस्सास के० २ उच्छ्वासनामकर्म, आयव के० ३ आतपनामकर्म, उज्जोअं के० ४ उद्योतनामकर्म, अगुरुलहु के० ५ अगुरुलघुनामकर्म, तिब्र के० ६ तीर्थकरनामकर्म, निमिण के० ७ निर्माणनामकर्म, उवघाय के० ८ उपघातनामकर्म, मिअअठपत्तेआ के० एम ए आठ प्रत्येक प्रकृति जाणवी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २५ ॥

जे मध्ये एकेक प्रकृतिमांहे चार तथा पांच तथा छ. एम अवांतर जेद होय जेम गतिमांहे चार जेद, जातिमांहे पांच जेद. एम प्रकृतिनो पिंरु एटले समुदाय, ते सामान्यविवक्षायें चौद छे अने विशेषापेक्षायें पच्चोतेर तथा पांसठ छे.

१ जे कर्मथी परनी शक्ति हणीयें एटले परें गंज्यो न जाय, ते पराघातनामकर्म. २ जे कर्मथी श्वासोश्वास पूर्ण करे, एवो लब्धिवंत जीव होय, ते उच्छ्वासनामकर्म. ३ जे कर्मने उदयें जीवनुं शरीर, उष्णप्रकाशवान् होय, ते आतपनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें अनुष्णप्रकाशवंत जीवनुं शरीर होय, ते उद्योतनामकर्म. ५ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, अत्यंत स्थूल पण न होय तथा अत्यंत कृश पण न होय, ते अगुरुलघुनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयथी आठ प्रातिहार्यादिक चतुर्विध संघस्थापनादिक तीर्थंकर, पदवी लहे, ते तीर्थंकरनामकर्म. ७ जे कर्मना उदयें जीवना अंगोपांग ठामना ठाम आवे, पण फेरफार न थाय, ते निर्माणनामकर्म. ८ जे कर्मना उदय थकी जीव, पोतानां अधिके तथा उंछे अंगें करी पीडा पामे, ते उपघातनामकर्म. ए आठ प्रत्येक प्रकृति कहीयें. कारण के ए मांहे बीजा विशेष जेद कोइ न पामियें, ए प्रकृति एकलीज होय ॥ २५ ॥

तस बायर पज्जत्तं, पत्तेय थिरं सुजं च सुजगं च ॥
सुसरा इज्ज जसं तस, दसगं थावर दसं तु इमं ॥ २६ ॥

अर्थ– १ तस के० त्रसनामकर्म, २ बायर के० बादरनामकर्म, ३ पज्जत्तं के० पर्याप्तनामकर्म, ४ पत्तेय

के० प्रत्येकनामकर्म, ५ थिरं के० स्थिरनामकर्म, ६ सुजंच के० शुजनामकर्म, ७ सुजगंच के० सौजाग्यनामकर्म, ८ सुसर के० सुस्वरनामकर्म. ए आइज्ञ के० आदेयनामकर्म. १० जसं के० यशःकीर्त्तिनामकर्म. ए तसदसर्ग के० त्रसदशक जाणवो अने थावरदसंतुइमं के० स्थावरदशक, एमज, ए आगली गाथामां कहेशे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २६ ॥

१ जे कर्मना उदयथी जीव, स्थावर फीटीने त्रस थाय हाले, चाले ते, त्रसनामकर्म. २ जे कर्मने उदयें जीव, सूक्ष्मशरीर मूकी बादर चक्षुर्ग्राह्य शरीरने पामे, ते बादरनामकर्म. ३ जे कर्मना उदयथी जीव, आरंजेली पर्याप्ति सर्व पूर्ण करे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पर्याप्तनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें जीव, साधारण शरीरने मूकी पोताना एक शरीरनो स्वामी थाय, ते कर्मनुं नाम प्रत्येकनामकर्म. ५ जे कर्मने उदयें जीवना दांत, हाड प्रमुख दृढबंध होय, ते स्थिरनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयें जीवनी नाजी उपरलो जाग जे मस्तकादिक अंग ते शुज होय, परने लागे तोपण ते दुःख न माने ते शुजनामकर्म. ७ जे कर्मने उदयें जीव, उपकारादिक कस्या विना तथा संबंध विना पण लोकने वल्लज होय, ते सौजाग्यनामकर्म. ८ जे कर्मने उदयें जीवनो कोकीलादिकनी पेरें मधुर स्वर होय, ते सुस्वरनामकर्म. ए जे कर्मने उदयें जीवनुं वचन सर्वने मानवा आदरवा योग्य होय, ते आदेयनामकर्म. १० जे कर्मना उदयथी जीवनी यश, कीर्त्ति, सर्वत्र प्रसरी जाय, ते यशःकर्त्तिनामकर्म. ए त्रसादिक दशप्रकृतिनुं नाम, त्रसदशक कहीयें, ए संज्ञा छे. हवे स्थावरादिक दश प्रकृतिनो समुदाय ते स्थावरदशक कहियें, ते इम कहेतां ए हवे आगल कहेशुं, ते जाणवुं.॥२६॥

थावर सुहुम अपज्जं, साहारण अथिर असुज दुजगाणि ॥
दुस्सर अणाइज्जा जस, मिअनामे सेअरा वीसं ॥ २७ ॥

अर्थ-१ थावर के० स्थावरनामकर्म, २ सुहुम के० सूक्ष्मनामकर्म, ३ अपज्जं के० अपर्याप्तनामकर्म, ४ साहारण के० साधारणनामकर्म, ५ अथिर के० अस्थिरनामकर्म, ६ असुज के० अशुजनामकर्म, ७ दुजगाणि के० दौर्जाग्यनामकर्म, ८ दुसर के० दुःस्वरनामकर्म, ए अणाइज्ज के० अनादेयनामकर्म, १० अजस के० अपयश अपकीर्त्तिनामकर्म, मिअनामे के० ए नामे स्थावरदशक. से के० ते इअरावीसं के० इतर जे त्रसदशक, ते सार्थे मेलवतां वीश प्रकृति थाय. ए रीतें नामकर्मनी बेंतालीश प्रकृति थइ एटले पिंमप्रकृति चौद, प्रत्येक प्रकृति आठ तथा त्रसदशक अने स्थावरदशक. एवं बेंतालीश जेद थया ॥ इत्यक्षरार्थः॥२७॥

जे कर्मना उदयथी जीव, त्रस फीटी स्थावर थाय, हाली चाली न शके, ते स्थावरनामकर्म २ जे कर्मना उदयथी घणां शरीर मल्यां थकां पण चक्षुर्ग्राह्य न थाय, एवुं सूक्ष्म शरीर जीव पामे, ते सूक्ष्मनामकर्म. ३ जे कर्मने उदयें जीव आरंजेली पर्याप्ति पूरी कस्याविना मरण पामे, ते अपर्याप्तनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें अनंत जीवनुं साधारण एक शरीर होय, निगोदिया जीवमां प्रत्येक शरीर न पामे, ते साधारणनामकर्म. ५ जे कर्मने उदयें जीव लोहीलाले इत्यादिक शिथिल अवयव होय, ते अस्थिरनामकर्म. ६ जे कर्मने उदयें जीवना पग प्रमुख अशुज अंग होय जे बीजाने लागे थके ते अप्रीति पामे, ते अशुजनामकर्म. ७ जे कर्मने उदयें जीव, अवगुण कस्याविना तथा वैरादिक संबंध विना पण परने दुर्लज लागे, ते दौर्जाग्यनामकर्म. ८ जे कर्मने उदयें जीवनो स्वर, खर, मार्जार अने उंट सरखो जूंको होय, ते दुःस्वरनामकर्म. ए जे कर्मने उदयें जीवनुं वचन जलुं होय तो पण कोइ आदर करी माने नहीं, ते अनादेयनामकर्म. १० जे कर्मने उदयें जीवनुं अपयश निंदा, सर्वत्र विस्तरे, ते अपयश अपकीर्त्तिनामकर्म. ए रीतें नामकर्मने विषे स्थावरदशक तेथी इतर कहेतां एनी प्रतिपक्षीजूत त्रसादिक दशप्रकृति सहित करतां त्रसविंशतिक कहियें. ए अठावीश प्रत्येक प्रकृति कहियें ॥ २७ ॥

हवे ग्रंथलाघव करवाने चतुष्कत्रिकादिक संज्ञा जाणवानो बीजो प्रकार कहे छे.

तसचउ थिरछक्कं अथि, रछक्क सुहुमतिग थावरचउक्कं ॥
सुजगतिगाइ विजासा, तयाइ संखाहिं पयडीहिं ॥ २८ ॥

अर्थ-तसचउ के० त्रस चतुष्क, थिरछक्कं के० स्थिरादिक छ प्रकृति, अथिरछक्क के० अस्थिरषट्क, सुहुमतिग के० सूक्ष्मत्रिक, थावरचउक्कं के० स्थावरचतुष्क, सुजगतिगाइ के० सौजाग्यत्रिक. इत्यादिक विजासा के० विकल्पविजाषा संज्ञा, तयाइ के० ते ते प्रकृतिथी आदे देइ जेटली संखाहिं के० संख्या कहीयें, तेटली पयडीहिं के० प्रकृति लइयें ॥ २८ ॥

त्रस, बादर, पर्याप्त ने प्रत्येक. ए चार प्रकृतिनी संज्ञा त्रसचतुष्क कहियें. स्थिरनाम, शुजनाम, सौजाग्यनाम, सुस्वरनाम, आदेयनाम, यशःकीर्तिनाम. ए छ प्रकृतिनो समुदाय, तेनी संज्ञा स्थिरषट्क कहीयें. अस्थिरनाम, अशुजनाम, दौर्जाग्यनाम, डुःस्वरनाम, अनादेयनाम, अयशःकीर्त्तिनाम. ए छ प्रकृतिना समुदायनी संज्ञा अस्थिरषट्क कहीयें. सूक्ष्मनाम, अपर्याप्तनाम, साधारणनाम, ए त्रण प्रकृतिनो समुदाय, तेनी संज्ञा सूक्ष्मत्रिक कहीयें. स्थावरनाम, सूक्ष्मनाम, अपर्याप्तनाम, साधारणनाम. ए चार प्रकृतिनी संज्ञा स्थावरचतुष्क कहीयें. सौजाग्यनाम, सुस्वरनाम, ने आदेयनाम, ए त्रण प्रकृतिनी संज्ञा, सौजाग्यत्रिक कहीयें. इत्यादिक ए शास्त्रमांहे विजासा के० विशिष्टप्ररूपणा संज्ञा जाणवी. तेथी संकेत पामे थके शास्त्रज्ञान सुगम थाय. जे प्रकृतिथी जेटली संख्यावाची शब्द कह्यो, ते प्रकृतिथी तेटली प्रकृति गुणतां ते ते विजाषा होय, जेम त्रसथी मांडी चार प्रकृति लेतां त्रसचतुष्क कहीयें, एम सर्वत्र समजी लेवुं. ए शास्त्रनुं रहस्य जाणवुं ॥ २८ ॥

वणचउ अगुरुलहु चउ, तसाइडु ति चउर छक्क मिच्चाइ ॥
इय अन्नावि विजासा, तयाइ संखाहिं पयडीहिं ॥ २९ ॥

अर्थ-वणचउ के० वर्णचतुष्क, अगुरुलहुचउ के० अगुरुलघुचतुष्क, तसाइडु के० त्रसादिद्विक, ति के० त्रसत्रिक, चउर के० त्रसचतुष्क, छक्क के० त्रसषट्क, मिच्चाइ के० इत्यादिक इय के० एह, अन्नावि के० अनेरी पण विजासा के० संज्ञा जाणवी. आगल सूत्रमांहे जे प्रकृतिनुं नाम कहेशे, तयाइसंखाहिपयडीहिं के० त्यांथकी मांडीने तेटली संख्यायें प्रकृतिनी विजाषा जाणवी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २९ ॥

ज्यां वर्णचतुष्क सामान्यें कह्युं होय, त्यां १ वर्णनाम, २ गंधनाम, ३ रसनाम, ४ स्पर्शनाम, ए चार प्रकृति लीजें. अगुरुलघुचतुष्क कह्युं होय, त्यां १ अगुरुलघुनाम, २ उपघातनाम, ३ पराघातनाम, ४ उह्वासनाम. ए चार प्रकृति लीजें. १ त्रसनाम, २ बादरनाम, ए बेने त्रसद्विक कहीयें. त्रस बादर अने पर्याप्त. ए त्रण प्रकृतिनुं नाम, त्रसत्रिक कहीयें. त्रस, बादर, पर्याप्त, प्रत्येक. ए चार प्रकृतिनुं नाम त्रसचतुष्क कहीयें. त्रस, बादर, पर्याप्त, प्रत्येक, स्थिर अने शुज. ए त्रसषट्क कहीयें. एम जेटली प्रकृति त्रसादिकथी जोइयें, तेटली संख्या लेतां तेहवो संकेत, पंडितें जाणवो. थीणद्धीत्रिक ज्यां कह्युं होय, त्यां थीणद्धी, निद्रानिद्रा अने प्रचलाप्रचला. ए त्रण प्रकृति लेवी, ए विशेष छे. पाछलो अर्थ अक्षरार्थमां लखायो छे ॥२९॥

हवे बेंतालीश नामकर्मप्रकृति कही. ते मांहे गत्यादिक चौद पिंडप्रकृति कही अने अठावीश प्रत्येक प्रकृति कही. एम एकत्र बेंतालीश, तेमध्यें चौद पिंडप्रकृतिना उत्तर जेद पांशठ आणवाने अनुक्रमें एकेक प्रकृतिनी उत्तरजेदसंख्या कहे छे. एम सर्व चउद पिंडप्रकृतिना सर्व उत्तर जेद मली विशेषापेक्षायें पांशठ

नेद होय, विशेष नेद गुणतां सामान्य नेद चौद न लेवा. जे नणी विशेषनयें सामान्य न देखाय अने सामान्यें विशेष न देखाय.

हवे चौद पिंडप्रकृतिनी उत्तर प्रकृति कहे छे.

गइआईण उकमसो, चउ पण पण ति पण पंच छ छकं ॥
पण डुग पण ठ चउ डुग, इअ उत्तर नेअ पणसही ॥ ३० ॥

अर्थ– गइआईणउकमसो के० गत्यादिक चौद पिंमप्रकृतिना अनुक्रमे उत्तरनेद कहे छे. प्रथम गति, चउ के० चार नेदे छे. जाति पण के० पांच नेदे छे. शरीर पण के० पांच नेदे छे. उपांग ति के० त्रण नेदे छे. बंधन पण के० पांच नेदे छे. संघातन पंच के० पांच नेदे छे, संघयण छ के० छ नेदे छे. संस्थान छकं के० छ नेदे छे. वर्ण पण के० पांच नेदे छे. गंध डुग के० बे नेदे छे. रस पण के० पांच नेदे छे. स्पर्श अठ के० आठ नेदें छे. आनुपूर्वी चउ के० चार नेदें छे. विहायोगति डुग के० बे नेदें छे. इअउत्तरने-अपणसही के० एम सर्व चउद पिंमप्रकृतिना सर्व मली विशेष नेद गुणतां सामान्य न दिसे, ए रीतें उत्तर नेद पांशठ थाय ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३० ॥

अडवीस जुआ तिनवइ, संते वा पनरबंधणे तिसयं ॥
बंधण संघाय गहो, तणुसु सामण वण चउ ॥ ३१ ॥

अर्थ--ए पूर्वोक्त पांशठ प्रकृतिने आठ पराघातादिक, दश त्रसादिक अने दश थावरादिक. एवं अडवी-सजुआ के० अठावीश प्रत्येक एटले बूटी प्रकृति जेमांहे उत्तर नेद न होय, एवी प्रकृति तेणे करी युक्त करीयें, तेवारें सर्व मलीनें नामकर्मनी सत्तायें तिनवइ के० त्राणुं प्रकृति थाय, ए एकशोने अडतालीश प्रकृतिनी सत्तानी अपेक्षायें थाय. संते के० संति ए प्राकृत शब्द होवाथी सत्ता वाचक छे एथी सत्कर्मनी प्रतीतिनो बोध थाय छे. वा शब्द, विकल्पना अर्थवालो छे एटले एनाथी व्यवहित संबंधनी योजना थाय छे एटले अथवा. पनरबंधणे के० एनी साथे पांच बंधनने स्थानके विशेष अपेक्षाये पंदर बंधण लेखवतां मेलवीयें, तेवारे पिंमप्रकृतिना पांशठ उत्तर नेदने स्थानके पच्चोतेर थाय, एटले दश वधे. तेमां वली अ-ठावीश प्रत्येक प्रकृति मेलवीयें तेवारे सिद्धांतने मते, कम्मपयमीने मते, सर्व मली तिसयं के० एकशोने त्रण प्रकृति नामकर्मनी थाय, तेवारे सर्व कर्मनी मली एकशोने अठावन प्रकृति सत्ताये होय. हवे नामकर्मनी शडशठ प्रकृति एवी रीते थाय, ते कहे छे. जेवारे औदारिकादिक पंदर बंधण के० बधन तथा औदारिका-दिक पाच संघाय के० संघातन, ए वीश प्रकृति, तेनुं गहो के० ग्रहण ते तणुसु के० केवल पांच शरीरसाथेज विवक्षिये ग्रहण करीयें, एटले ए वीश नेद जूदा न गणीयें, केवल पांच शरीरमांहे पोत पोतानां बंधन, संघातन नेलवीयें, जे माटे प्रदेशबंधन करतां पिंमप्रकृतिनाग, ते बंधन संघातनो जूदो न होय, शरीर ना-मकर्ममांहे आवे, ते कारणमाटे ए वीश प्रकृति शरीरमांहेज आवी,ते छंटी करवी. तथा सामणवणचउ के० सामान्यपणे वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श. ए चार गणतां एटले वर्ण, गंध, रस स्पर्शना उत्तर नेद वीश थाय छे. तेनी त्यां सामान्यपणे चार प्रकृति लेवी, बाकीनी वर्णादिक शोल प्रकृति छंटी करवी, अने वीश पूर्वली, ए रीते बत्री मली छत्रीश प्रकृति, ते पूर्वोक्त एकशोने त्रण प्रकृतिमांहेथी कहाढीयें, तेवारे शेष शडशठ प्रकृति नामकर्मनी रहे ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३१ ॥

वली तेहीज कहे छे.

इअ सत्तठी बंधो, दएअ नय सम्म मीसया बंधे ॥
बंधुदए सत्ताए, वीस डुवीसऽठवणसयं ॥ ३१ ॥

अर्थ– इअसत्तठी के० एम शडशठ नामकर्मनी प्रकृति ते बंधोदएअ के० बंधनी अपेक्षायें तथा उदयनी अपेक्षायें अने उदीरणानी अपेक्षायें होय. वली सम्म के० सम्यक्त्वमोहनीय अने मीसयाबंधे के० मिश्रमोहनीयनो बंध, नय के० न होय. माटे बंध के० बंधें वीस के० एकशोने वीश प्रकृति अने उदए के० उदयें डुवीस के० एकशो बावीश प्रकृति तथा सत्ताए के० सत्तायें अडवणसयं के० एकशोने अठावन प्रकृति होय. इति० ॥ ३१ ॥

एम एज शडशठ नामकर्मनी प्रकृतिनो ज्यां बंध तथा उदय तथा उदीरणा तथा चशब्दथकी बीजा पण कारणें त्यां शडशठ लेवी, तथा बीजां सात कर्ममांहे मोहनीयकर्मनी अठावीश प्रकृति छे, तेमांहे सम्यक्त्वमोहनीय तथा मिश्रमोहनीय. ए बे प्रकृतिनो बंध नथी. कारण के ए बेहु प्रकृतिनुं दल मिथ्यात्वमोहनीयनुं छे जे जाणी उपशमसम्यक्त्वें करी शुद्ध कर्यो विपर्यासजनक स्वजाव जेथी टाळ्यो, ते सम्यक्त्व मोहनीय कहीयें. जे थकी अर्द्धविरोधस्वजाव टळ्यो, ते मिश्रमोहनीय. तेथी ए बन्ने प्रकृतिबंधमां न लेखवीयें अने एनो उदय जिन्न होय जेमाटे सम्यक्त्वमोहनीयनो देशघातीउं रसोदय देशघातिक कहेतां समकितने कांइक हणे ते देशघातिक कहीयें, मिश्रमोहनीयना जावथी कांइक अधिक सम्यक्त्वने हणे, ते देशघातिउं रसोदय. अने मिश्रमोहनीयनो बेठाणीउं रसोदय तथा मिथ्यात्वमोहनीयनो चउठाणीउं सर्वघाति रसोदय तेमाटे सर्वकर्मनी प्रकृति, बंधविचारें एकशोने वीश लेखवीयें. अने उदय तथा उदीरणाविचारे सम्यक्त्वमोहनीय अने मिश्रमोहनीयनो उदय अधिक लेखवतां एकशो ने बावीश प्रकृति लेखववी. तथा कर्मनी सत्ता विचारतां नामकर्मनी त्राणुं तथा एकशोने त्रण प्रकृति गुणतां सर्व आठ कर्मनी एकशोने अडतालीश तथा एकशोने अठावन प्रकृति होय, ते जूदी जूदी लखी देखाडीयें छैयें.

ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी नव, वेदनीयनी बे, मोहनीयनी छवीश, आयुनी चार, नामकर्मनी शडशठ, गोत्रकर्मनी बे, अंतरायनी पांच, ए सर्व थइ एकशोने वीश प्रकृति बंधयोग्य जाणवी. अने ए पूर्वोक्त प्रकृतिमां मोहनीयनी अठावीश प्रकृति गणतां सर्वकर्मनी एकशो ने बावीश प्रकृति उदय उदीरणायें जाणवी. तथा उपशमनायें पण सर्वोपशमनायें मोहनीयनी अठावीश संक्रमे, माटे एकशोने बावीश जाणवी. तथा मोहनीयनी अठावीश, नामकर्मनी एकशोने त्रण, शेष छ कर्मनी सत्तावीश. एम सर्व मली सत्तायें एकशोने अठावन्न प्रकृति होय. अने जो पंदर बंधनने स्थानके पांच बंधन गणीयें, तेवारें नामकर्मनी त्राणुं प्रकृति लेखवतां एकशोने अडतालीश प्रकृति सत्तायें होय. ॥ ३१ ॥

हवे प्रकृतिना उत्तर जेद, नाम अने अर्थ कहे छे.

नरय तिरि नर सुरगई, इग बिअ तिअ चउ पणिंदि जाइर्ड ॥
उराल विउवा हा, र तेअ कम्मण पण सरीरा (पांठांतरे)
उरा लिअ वेउविअ, आहारगे तेअ कम्मइगा ॥ ३३ ॥

अर्थ– जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने नारकी एवे नामें बोलावीयें, ते कर्मनुं नाम निरय के० नरकगति कहीयें. जे थकी तिर्यंच नाम कहेवाय, ते कर्मनुं नाम तिरि के० तिर्यंचगति. जे कर्मना उदयथी जीव,

मनुष्य कहेवाय, ते कर्मनुं नाम नर के० मनुष्यगति. जे कर्मना उदयथी जीव, देवता कहेवाय, ते कर्मनुं नाम सुर के० देवगति. एम चार औदयिक पर्याय मांहेला एक पर्यायथी बीजे पर्यायें जीव जाय, ते माटे एने गइ के० गति कहीयें. ए गतिनाम कर्म चार कह्यां. जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीव, एकेंद्रिय कहेवाय, ते इग के० ते कर्मनुं नाम एकेंद्रिय जाति. जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीव, बेइंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम बिअ के० बेंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, तेंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम तिअ के० तेंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, चउरिंद्रिय कहेवाय; ते कर्मनुं नाम चउ के० चउरिंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, पंचेंद्रिय कहेवाय ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पणिंदिजाईउ के० पंचेंद्रियजातिनामकर्म कहीयें. ए जातिनामकर्म पांच कह्यां. जो पण जावेंद्रिय इंद्रियावरणक्षयोपशमथी होय अने द्रव्येंद्रिय इंद्रियपर्याप्तिनामकर्मना उदयथी होय पण एज जीव, एकेंद्रिय छे. एवुं नाम जातिनाम उदयथी होय.

हवे शरीरनामकर्म, पांच कहे छे. उराल के० औदारिकनामकर्म, विउव के० वैक्रियनामकर्म, आहार के० आहारकनामकर्म, तेअ के० तैजसनामकर्म, कम्मण के० कार्मणनामकर्म, पणसरीरा के० ए पांच, शरीरनामकर्म कह्यां. तथा पाठांतरें बीजा पदोनो अर्थ तो मलतोज छे परंतु कम्मइगा के० एक कार्मिक कार्म्मण शरीर, पांचमुं लख्युं छे.

१ जे उदार एटले सर्वशरीरमांहे प्रधान, जे कारण माटे ए शरीरें करी मोक्ष साधीयें, तीर्थंकर गणधरादिक पदवी जोगवियें, ते जणी मनुष्य, तिर्यंचनुं औदारिकशरीर, जे कर्मना उदयथी लहीयें तथा औदारिकपणे पुजल परिणमावियें, ते औदारिक शरीर.

२ तथा जेणे करी जूचरथी खेचर थाय, खेचरथी जूचर थाय, न्हानुं टाली महोटुं करे अने महोटुं टाली न्हानुं करे, सुरूप कुरूप करे. इत्यादिक विविधक्रियावंत ज्यां होय, ते वैक्रिय बे जेदें छे. एक औपपातिक ते देवता तथा नारकीनां शरीर जवप्रत्ययी जाणवां. बीजुं तिर्यंच तथा मनुष्यने लब्धिप्रत्यय ते वैक्रियपणे पुजल परिणमावीयें, ते जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते बीजुं वैक्रियशरीर कहीयें.

त्रीजुं लब्धिवंत चौद पूर्वधर तीर्थंकरनी ऋद्धि देखवा निमित्तें तथा संशय जांजवा निमित्तें मुंड हस्त प्रमाण आकाश स्फटिक सरखुं स्वछ अतिसूक्ष्म आहारकवर्गणाना स्कंधें करी शरीर नीपजावीने जिनेश्वर पासें मूके, ते आहारकशरीर जाणवुं, ते जे कर्मना उदयथी थाय तथा आहारकपणे पुजल परिणमावे ते, कर्मप्रकृतिनुं नाम त्रीजुं आहारकशरीरनामकर्म जाणवुं.

४ तथा जमेला आहारने पचाववानुं हेतु तथा तेजोलेश्यानिर्गमहेतु, ते तैजसशरीर जाणवुं, ते जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम तैजसशरीर जाणवुं.

५ जे कर्मदल, जीव प्रदेशसाथे क्षीर नीरनी पेरे मली रह्यां छे ते कार्मण शरीर सर्व शरीरनुं बीजजूत, जे कर्मना उदयथी कर्मवर्गणादल लेइ कर्मपणे परिणमावे, ते पांचमुं कार्मण शरीर जाणवुं. तथा (पाठांतरे) टीकाकारे कहेलुं छे जे कर्म परमाणुने विषे निष्पन्न थयुं होय तेने कार्मिक एक कार्मण शरीर कहियें. कर्म परमाणुज आत्मप्रदेश सहित क्षीर नीरनी पेठें अन्योऽन्य अनुगत थाय छे ते कार्मण शरीर कहेवाय छे. कर्मनो विकार, तेज कार्मण एवी व्युत्पत्ति छे ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३३ ॥

हवे ए पूर्वोक्त औदारिकादिक शरीरें अंगोपांग होय, ते माटे अंगोपांग कहे छे.

बाहु रु पिट्ठि सिर उर, उअरंग उवंग अंगुलीपमुहा ॥
सेसा अंगोवंगा, पढम तणुतिगस्सुवंगाणि ॥ ३४ ॥

अर्थ–तेमां प्रथम आठ अंगनां नाम कहे छे. बाहू के० बाहु बे एटले भुजा बे, ऊरु के० बे जंघा साथल, एवं चार, पिठि के० पुंठि वासो, एवं पांच, सिर के० मस्तक एवं छ, उर के० हृदय हैयुं, एवं सात, उअरंग के० उदर एटले पेट एवं आठ, ए आठे अंग कहीयें. उवंगअंगुलीपमुहा के० उपांग ते अंगुली प्रमुख जाणवा. एटले ए अंगने लागा जेम हाथ, तेम हाथने लागी अंगुली. जंघाने लागा ढींचण प्रमुख तेनें उपांग एवी संज्ञा कहीयें सेसाअंगोवंगा के० ए थकी शेष थाकता एवा जे आंगलीना पर्व, रेखा प्रमुख ते अंगोपांग जाणवा. ए अंगोपांग पढमतणुतिस्सुवंगाणि के० पहेलां त्रण शरीर जे औदारिक वैक्रिय अने अहारक, एने होय. त्यां औदारिकशरीरें औदारिक अंगोपांग, अने वैक्रियशरीरें वैक्रियअंगोपांग, आहारकशरीरें आहारक अंगोपांग, एम त्रण जाणवा. ए अंग अने उपांग थकी शेष रह्या जे अंगुलीना विसुआ, हाथ पगनी रेखा नख, केश, रोमादिक, तेने अंगोपांग कहीयें. एम एक अंग, बीजां उपांग अने त्रीजां अंगोपांग. ए पण त्रण कहियें. पढमतणु एटले जे कर्मना उदयथी औदारिकादिक शरीरपणे परिणम्या पण ते पुजल एहवे अंगोपांगने आकारपणे परिणमे, हस्तादिक आकार नीपजे, ते अंगोपांगकर्म अथवा ए त्रण शरीरें होय अने तैजस तथा कार्मण ए बे शरीर जीवप्रदेशनी साथें क्षीर नीरनी पेरें मली रह्या छे तेहनुं कशुं संस्थान नथी, तेथी तेनां अंगोपांग न होय ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३४ ॥

हवे ए अंगोपांगना पुजल बंधन, नामकर्मविना न बंधाय, ते नणी पछी बंधन नाम कहे छे.

उरलाइ पुग्गलाणं, निबद्ध बझं तयाण संबंधं ॥
जं कुणइ जउ समं तं, बंधण मुरलाई तणु नामा ॥ ३५ ॥

अर्थ–उरलाइपुग्गलाणं के० औदारिकादिक शरीरना पुजलने निबद्ध के० पूर्वें बांधेला अने बज्झं के० हमणा बंधाता, तयाण के० तेनी साथें संबंधं के० संबंध करे, जोडे अने जं के० जे कुणइ के० करे, जउसमं के० लाख राल सरखुं तं के० ते बंधण के० बंधननामकर्म. मुरलाइतणुनामा के० औदारिकादिक पांच शरीरने नामें जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३५ ॥

औदारिकशरीरें तथा आदि शब्द थकी वैक्रियें, आहारकें तथा तैजसें अने कार्मणें. ए पांच शरीरनामकर्मने उदयें शरीरपणे परिणम्या पण पुजल मांहोमांहे पूर्वें बांध्या छे अने वली बांधतो जोडतो जाय छे, ते पुजलनो मांहोमांहे बंध पडे छे. तेणे करी जूदा विखरता नथी, जे कर्मना उदयथी, ते कर्मनुं नाम बंधननाम ए मान्युं जोइयें. अन्यथा मांहोमांहे पुजल मली न रहे, जेम राल, लाख अने गुंदरादिकें करी जे भिन्न वस्तु जोडीयें ते केटलो एक काल सुधी मली रहे, भिन्न न थाय, तेम जे कर्मने उदयें जे पूर्वें ग्रह्यां छे एवा औदारिक पुजल तेणे करी नवां ग्रही ते औदारिक पुजल मेलवी मेलवी जोडी शरीर वधारे छे जे कर्मने उदयें, ते औदारिक बंधन. एम जे कर्मने उदयें पूर्वें बांध्यां वैक्रिय पुजल साथें बंधाता नवा वैक्रिय पुजल बांधी शरीर वधारे, ते बीजुं वैक्रियबंधन. तेमज जे कर्मने उदयें आहारक पुजलसाथें आहारकपुजलनो बंध करी करी शरीर बांधे, वधारे, ते आहारकबंधननाम. ए त्रण शरीरना आरंभने समये सर्व बंध जाणवो. पछी ज्यांसुधी ते शरीर धारण करे, त्यांसुधी देशबंध जाणवो अने तैजस तथा कार्मण, ए बे शरीरनो सर्वथा देशबंधज होय, पण सर्वबंध न होय, जे नणी ए बे शरीरनो केवारें अबंधक होय ने बंधक नथी होतो तेथी ए शरीरनो प्रथम आरंभ समय न पामीयें, तेथी सर्वबंध न होय. जे कर्मने उदयें तैजस शरीरना पुजलने पूर्वें बांधेला तैजसपुजलनी साथें बंध पाडे, ते तैजसबंधननाम. तेमज जे कर्मना उदयथी पूर्वें ग्रह्यां कर्मदलसाथें नवा कर्म पुजलनो संबंध करे, ते कार्मणबंधननाम. एम पुजलनुं बंधन तो थाय, जो पूर्वें मह्या होय तो थाय, ते माटे बंधननाम कहीयें ॥ ३५ ॥

हवे संघातननाम कहेछे.

जं संघायइ उरला, इ पुग्गले तणगणं वदंताली ॥
तं संघायं बंधण, मिव तणु नामेण पंचविहं ॥३६॥

अर्थ– जं के० जे कर्म संघायइ के० एकठां करवां, उरलाइ के० औदारिकादिक पांच शरीरना जे पुग्गले के० पुजल, ते प्रत्यें तणगणंवदंताली के० जेम तृणखलाना समूह प्रत्यें दंताली एकठो करे, तेनी पेरें करवा तं के० ते संघायं के० संघातननामकर्म कहीयें. बंधणमिव के० बंधननी पेरें तेना पण तणुनामे के० पांच शरीरने नामे पंचविहं के० पांच नेद छे. इत्यक्षरार्थः ॥ ३५ ॥

जे कर्मना उदयथी औदारिकादिक योग्य पुजलने संघातयति केतां एकठा करे, ते संघातन. हवे जीव, प्रथम संघातननामने उदयें करी औदारिकादिक पुजलनो राशि करे, ते बंधननामें करी बांधे अने अंगोपांगनामथी हाथ, पगना आकार घडे, अहीं दृष्टांत देखाडे छे. जेम दंताली कहेतां मारवाडमां प्रसिद्ध काष्ठ उपकरण विशेष तेणे करी जेम विखरेलां तृणखलाने वूहारीने एकठा करीयें पछी तेनो सुखें नारो बंधाय, तेम संघातननामकर्मे करी एकठा कस्यां एवां जे दल तेनो बंधननामे बंध होय,ते संघातननाकर्म ते पण जेम पांच शरीरना पांच बंधन कह्यां, तेम ए संघातन पण पांच नेदें छे, ते सूत्रथी कहीयें छैयें. जे कर्मने उदयें जीव, औदारिकपुजल मेलवे, ते पहेलुं औदारिक संघातन. जे कर्मने उदयें जीव, वैक्रिय पुजल मेलवे ते बीजुं वैक्रियसंघातन. जे कर्मने उदयें जीव, आहारकना पुजल मेलवे, ते त्रीजुं आहारकसंघातन. जे कर्मने उदयें जीव, तैजस शरीरना पुजल मेलवे, ते चोथुं तैजससंघातन. जे कर्मने उदयें जीव, कार्मणना पुजल मेलवे, ते पांचमुं कार्मणसंघातन. एम पांच संघातननाम कह्यां. ते पछी संघयण कहेशे. ॥ ३६ ॥

तथा प्रकारांतरें सत्तायें पन्नर बंधन आणवाने गाथा कहे छे.

उराल विउवा हा, र याणं सग तेअ कम्मजुत्ताणं ॥
नव बंधणाणि इअर, छु सहिआणि तिन्नि तेसिं च ॥ ३७ ॥

अर्थ– उराल के० औदारिक, विउव के० वैक्रिय तथा आहारयाणं के० आहारक, ए त्रणने सग के० पोतपोतानी साथें जोडतां त्रण बंधन थाय, अने ए त्रण शरीरने, तेअ के० तैजससाथें अने कम्म के० कार्मण साथें, जुत्ताणं के० युक्त करतां पण त्रण त्रण थाय. नवबंधणाणि के० एम त्रण शरीरना नव बंधन थाय. तथा इअर के० इतर जे तैजस अने कार्मण, ए छु के० बेनी साथें सहिआणि के० सहित करतां तिन्नितेसिंच के० त्रण त्रण बंधन तैजस कार्मणनां. ए पंदर बंधन थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३७ ॥

औदारिक, वैक्रिय अने आहारक, ए त्रणने पोतपोतानी साथें जोडतां त्रण बंधन थाय. तथा ए त्रण साथें तैजस शरीर जोडतां पण त्रण बंधन थाय तथा ए त्रण साथें कार्मण शरीर जोडतां त्रण बंधन थाय. एवं नव बंधन देखाडीयें छैयें.

१ जे कर्मना उदयथी औदारिक साथें औदारिक पुजल बंधाय, ते औदारिक औदारिकबंधन. २ जे कर्मना उदयथी वैक्रिय साथें वैक्रिय दलनो बंध थाय, ते वैक्रिय वैक्रियबंधन. ३ जे कर्मना उदयथी आहारकसाथें आहारकदलनो बंध थाय, ते आहारक आहारकबंधन. ४ जे कर्मना उदयथी औदारिकदल साथें तैजस दलनो बंध थाय, ते औदारिकतैजसबंधन. ५ जे कर्मना उदयें वैक्रियसाथे तैजस दलनुं बंधन होय, ते वैक्रियतैजसबंधन. ६ जे कर्मना उदयें आहारकनुं तैजसदल साथें बंधन होय, ते आहारकतैजस-

बंधन. एम एज त्रण साथें कार्मण पण लेवुं, ७ जेना उदयें औदारिक साथें कार्मण दलनो बंध थाय, ते औदारिककार्मणबंधन. ८ जेना उदयें वैक्रियदल साथें कार्मण दलनो बंध थाय, ते वैक्रियकार्मणबंधन. ए जेहना उदयें आहारकसाथें कार्मणदलनुं बंधन होय, ते आहारककार्मणबंधन. ए रीतें नव बंधन कह्यां. ए मिश्रयोगने विषे जाववां तथा बीजे पण जाववां.

१० तेमज औदारिकादिक त्रणनी साथें इतर कहेतां जूदां जे तैजस अने कार्मण तेना मिश्रस्कंध साथें एटले ए बन्नेनी साथें औदारिकनो जेने उदयें बंध होय, ते दशमुं औदारिकतैजसकार्मण बंधन. ११ जेना उदयें वैक्रियसाथें तैजसकार्मणदल मले, ते वैक्रियतैजसकार्मणबंधन. १२ जेना उदयें आहारकसाथें तैजसकार्मणबंधन होय, ते आहारकतैजसकार्मणबंधन. हवे त्रण तैजस कार्मणनांज बंधन कहे छे. एटले १३ जेना उदयें तैजसदल साथें तैजसनो बंध होय, ते तैजसतैजसनुं बंधन. १४ जेना उदयें कार्मणसाथें तैजसनो बंध होय, ते तैजसकार्मणबंधन. १५ जेना उदयें कार्मणसाथें कार्मणकमदलनो माहोमांहे बंध होय, ते पंदरमुं कार्मणकार्मणबंधन. ए पंदर बंधन कह्यां ॥ ३७ ॥

हवे ए पन्नर बंधनने गुणवाने प्रकारांतरें पाठांतर गाथा कहे छे. "उरलाईणउसग ते, अकम्म सहिआण पण चउ ति बंधा ॥ पढमाण तेअ कम्मेहिं, तिन्नि इअ पनर बंधणया" ॥ १ ॥ हवे ए गाथानो अर्थ कहे छे. उरलाईणउ के० औदारिकादिक पांच शरीरना पुजलनां सग के० आप आप साथें मलवानां हेतुजूत प्रथम पांच बंधन, ते अकम्मसहिआणपणचउतिबंधा के० ते तैजसव्यतिरिक्त शेष चार शरीरना दलने तैजससाथें मलवानां हेतुजूत चार बंधन तथा तैजसकार्मण विना अनेरां जे त्रण शरीरदल, तेने कार्मणसाथें मेलववानां त्रण बंधन तथा तेने तैजकार्मणसंबंधें त्रण बंधन. एवं पंदर बंधननां नाम लखीयें छैयें. प्रथम औदारिकऔदारिकबंधन, बीजुं वैक्रियवैक्रियबंधन, त्रीजुं आहारकआहारकबंधन, चोथुं तैजसतैजसबंधन, पांचमुं कार्मणकार्मणबंधन, ए पांच पोतपोताथी तथा छठुं औदारिक तैजसबंधन, सातमुं वैक्रियतैजसबंधन, आठमुं आहारकतैजसबंधन, नवमुं कार्मणतैजसबंधन, दशमुं औदारिककार्मणबंधन, अगीयारमुं वैक्रियकार्मणबंधन बारमुं आहारककार्मणबंधन, तेरमुं औदारिकतैजसकार्मणबंधन, चौदमुं वैक्रियतैजसकार्मणबंधन, पंदरमुं आहारकतैजसकार्मणबंधन. ए (पढमाणतेअकम्मेहिंतिन्नि के०) ए पाछला त्रण बंधन, ते तैजसकार्मणनी साथें प्रथमना औदारिकादिक त्रणने विषे मलवानां हेतु जाणवां. एम पंदर बंधन ग्रंथांतरें कह्यां ३७

हवे औदारिक शरीरपणे परिणम्या जे सात धातु, तेमध्ये अस्थिसंधिने दृढता थवाना हेतुजूत छ संघयण छे. तेनां नाम कहीयें छैयें.

संघयण मट्ठिनिचउ, तं छद्धा वज्जरिसह नारायं ॥
तहय रिसह नारायं, नारायं अद्धनारायं ॥ ३८ ॥

अर्थ-(संघयणं) संघयण ते अट्ठिनिचउ के० अस्थि जे हाड तेनो मेलापक, तंछद्धा के० ते छ जेदे छे. त्यां प्रथम वज्जरिसहनारायं के० वज्र ऋषजनाराचसंघयणनामकर्म, तहय के० तेम बीजुं रिसहनारायं के० ऋषजनाराचसंघयणनामकर्म. त्रीजुं नारायं के० नाराचसंघयणनामकर्म. चोथुं अद्धनारायं के० अर्द्धनाराचसंघयणनामकर्म ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३८ ॥

त्यां प्रथम संघयणनुं स्वरूप कहेछे. अस्थिना संधिनुं मलवुं, जोडवुं, तेनुं निमित्तजूत जे नामकर्म, जेने उदये जेहवुं संघयण होय, ते तेवा नामें संघयण नामकर्म जाणवुं. ते संघयणना छ जेद छे. तेणे ते नामकर्मना पण छ जेद, कार्यजेदें कारणजेद थाय छे. १ त्यां पढमसंघयण ते ज्यां बेहु हाड बेहु पासें मर्कटबंधें

बांध्यां, ते उपर ऋषन्न एवे नामे त्रीजुं हाड, तेणे पाटानी पेरें वींटथा ते उपरें ते त्रण हाडने जेदे, एवा वज्रखीलियें खील्या थकां अस्थि स्थिर होय, एवुं संघयण, जे कर्मना उदयथी होय, ते प्रथम वज्रऋषन्ननाराचसंघयणनामकर्म.

२ ज्यां बन्ने हाड बेहु पासें मर्कटबंधें बांध्यां, ते उपर त्रीजे पाटा सरखे हाडे बांध्यां, पण ज्यां खीली न होय, ते बीजुं ऋषन्ननाराचसंघयण, जे कर्मने उदये होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं.

३ ज्यां बन्ने पासें हाडने मर्कटबंध होय, पण पाटो अने खीली न होय, ते नाराचसंघयण, जे कर्मना उदयथी होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं.

४ ज्यां एक पासें मर्कटबंध अने बीजे पासें खीली, एवो हाडनो संधि जिहां होय, ते अर्द्धनाराचसंघयण, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी लहीयें, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं ॥ ३८ ॥

कीलिअ छेवठं इह, रिसहो पट्टो अ कीलिआवज्जं ॥
उन्नर्ज मक्कडबंधो, नारायं इममुरालंगे ॥ ३९ ॥

अर्थ—पांचमुं कीलिअ के० कीलिकासंघयणनामकर्म, छठुं छेवठं के० छेवठुं संघयणनामकर्म. इह के० इहां रिसहोपट्टो के० रिषन्नते पाट सरखुं हाड. कीलिआ के० खीलीरूप ते वज्जं के० वज्र कहीयें. उन्नर्ज के० बेहु पासें आंकडा जरावचा, ते मक्कडबंधो के० मर्कटबंध एने नारायं के० नाराच कहीयें. इममुरालंगे के० ए संघयण, औदारिकशरीरे होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३९ ॥

जेम खीलीमात्रें सांधि, काष्टसंधि होय, तेम ज्यां हाडसंधि होय, पण मर्कटबंध पाटो न होय, ते कीलिकासंघयण, जे कर्मप्रकृतिना उदयें ते कीलिकासंघयण प्राप्त थाय, तेने तेज नामकर्म कहीयें. ज्यां अस्थिनो अंतर एकेकने स्पर्शीने रहे पण खीली, नाराच अने ऋषन्न, ए त्रणमांहे एके पण न होय, लगारेक धक्को लागवाथकी जूदा थइ जाय, एवो अत्यंत निर्बल ज्यां संधि होय, ते छठुं छेवठुं संघयण, जे कर्मना उदयथी थाय, तेने तेज नामकर्म कहीयें.

अहीं समयजाषायें जैनशास्त्रसंकेतें ऋषन्न के० बे हाडना संधि स्थिर करवाने पाटा सरखुं बीजुं हाड, ते परिवेष्टितपट्ट कहीयें. तथा ते बे, त्रण हाडें जेदीने संधि दृढ करे, एवुं चोथुं अथवा त्रीजुं हाड खीलीरूप ते वज्र कहीयें. अने ज्यां बन्ने हाड एक एक सार्थे आंकडे आंकडो जराय, ते कोइ पण रीतें बूटे नहीं. एवो बन्ने अस्थिनी मांहोमांहे दृढसंधिनो करनार मर्कटबंध, ते नाराचशब्दनो अर्थ जाणवो. मर्कटबंध, ते वानरनुं बालक, माताने हइए वलगी रहे. तेम हाडना छेडा बीजा हाडने वलगी रहे, ते मर्कटबंध जाणवो. ए त्रण शब्द समयजाषायें लेवा. ए संघयण, हाडसंधिरूप छे. ते अस्थि, औदारिक शरीरें होय ते माटे औदारिक शरीरें संघयण होय पण वैक्रिय, अने आहारकशरीरें न होय ए अपेक्षायें एकेंद्रियने असंघयणी कह्यां. ॥ ३९ ॥

हवे ए संघयण छनां अवश्य संस्थान होय, माटे संघयण पछी संस्थान कहे छे.

सम चउरंसं निग्गो, ह साइ खुज्जाइ वामणं हुंडं ॥
संठाणा वन्न कीण्ह, नील लोहिय हलिद्द सिआ ॥ ४० ॥

अर्थ—समचउरंसं के० १ समचतुरस्रसंस्थान, निग्गोह के० २ न्यग्रोधसंस्थान, साइ के० ३ सादिसंस्थान, खुज्जाइ के० के० ४ कुब्जसंस्थान, वामणं के० ५ वामनसंस्थान, ६ हुंडं के० हुंडसंस्थान, ए संठाणा के०

संस्थाननां नाम कह्यां. वणकिएह के० १ कृष्णवर्णनामकर्म, नील के० २ नीलवर्णनामकर्म, लोहिय के० ३ लोहितवर्णनामकर्म, हलिद्द के० ४ हरिद्रकपीतवर्णनामकर्म, ५ सिआ के० श्वेतवर्णनामकर्म ॥ इत्यक्षरार्थः

१ सम एटले समा सरखा चतुः एटले चार अस्र एटले खूणा ज्यां होय, एटले पलोंठी वाली बेठां थकां दोरी साथें, मवीयें ज्यां बन्ने जानुनुं अंतर, अने माबो जानुनो जमणो खंजो तथा जमणा जानुनो माबो खंजो पलोंठी पीठ साथें ललाट मवतां ए चारे दोरी सरखी थाय, ते समचतुरस्रसंस्थान. अथवा समस्त अंग सामुद्रिक शास्त्रोक्तलक्षणसहित शुभ होय, ते समचतुरस्रसंस्थान कहीयें. ते जे कर्मप्रकृतिना उदयथी होय, ते समचतुरस्रसंस्थाननामकर्म जाणवुं. ते देवता सर्वने समचतुरस्र संस्थान होय.

२ जेम वटवृक्षनो उपरलो भाग पूर्ण होय, तेम जे संस्थानें करी नाभी उपरनो भाग त्रिकलक्षणोपेत पूर्ण प्रमाण होय अने नीचलो भाग हीन होय, एवुं न्यग्रोधसंस्थान, जे कर्मना उदयथी पामीयें, ते कर्म-प्रकृतिनुं नाम, न्यग्रोधसंस्थान जाणवुं.

३ ज्यां नाभी थकी नीचेनां अंग, उत्तममानोपेत होय अने पेट उपरनां अंग हीन होय, ते सादिसं-स्थान, जे कर्मना उदयथी थाय, ते कर्मनुं नाम पण तेज जाणवुं.

४ ज्यां हाथ, पग, मुख अने ग्रीवादिक उत्तम होय अने हृदय, पेट, पूंठ, अधम हीन होय, ते कुब्ज-संस्थान, जे कर्मना उदयथी पामीयें, ते कर्मनुं नाम तेज जाणवुं.

५ ज्यां हाथ अने पग, हीन होय अने बीजां अंग उत्तम होय, ते वामनसंस्थान, जे कर्मना उदयथी पामीयें, ते कर्मनुं नाम तेज जाणवुं.

६ ज्यां समस्तअंगना अवयव लक्षणहीन भूंमा होय, ते हुंडसंस्थान, जे कर्मना उदयथी प्राप्त थाय, ते कर्मनुं नाम पण तेहीज जाणवुं. संस्थान ते शरीरनो आकारविशेष, तेनुं हेतुभूत जे नामकर्मप्रकृति, ते सं-स्थाननामकर्म कहीयें. गर्भज, तिर्यंच, मनुष्यने ब संस्थान होय अने शेष सर्व जीवने हुंमसंस्थान होय.

हवे पौफलिकशरीरने विषे व्यवहारें जे वर्णादिक होय तेना हेतुभूत वर्णादिक चारनां नाम कहे ले. तेमां प्रथम पांच वर्णनां नाम कहे ले.

१ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, मशीनी पेरें तथा गुलीनी पेरें नीलुं, कालुं होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम कृष्णवर्ण कहीयें.

२ जे कर्मना उदयथकी जीवनुं शरीर, शुकपिच्छ सरखुं तथा जंगाल सरखुं नील होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम नीलवर्ण कहीयें.

३ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर हलदर तथा हरियाल तथा चंपाना फूल सरखुं पीले वर्णे होय, ते हरिद्रकपीतवर्णनामकर्म जाणवुं. ४ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, हिंगलो तथा सिंदूर तथा जासू-लनां फूल जेवुं लोहित के० रातुं होय, ते कर्मनुं नाम लोहितनामकर्म जाणवुं. ५ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, शंख, कुंद, चंद्रकिरण सरखुं तथा गौरवर्ण होय, ते श्वेतवर्णनामकर्म जाणवुं.

एम वर्णनाम कही, ते पुफलगुणसादृश्यें गंधनाम कहेले.

सुरही डुरही रस पण, तित्त कडु कसाय अंबिला महुरा
फासा गुरु लहु मिउ खर, सी उण्ह सिणिफ रुक्कठा ॥ ४१ ॥

अर्थ— सुरही के० सुरभिगंधनामकर्म, डुरही के० डुरभिगंधनामकर्म, रसपण के० रस पांच कहे ले. तित्त के० तिक्तरसनामकर्म, ते तिक्तरस, कडु के० कटुकरसनामकर्म, ते कडुरस, ३ कसाय के० कषायलरसनाम-

कर्म ते कषायेलो रस, अंबिला के० आम्लरसनामकर्म, ते खाटो रस, आंबलीनो रस, ५ महुरा के० मधुररसनामकर्म, ते मीठो रस, फासा के० हवे आठ फरस कहे छे. १ गुरु के० गुरुस्पर्शनामकर्म, २ लहु के० लघुस्पर्शनामकर्म, ३ मिउ के० मृडुस्पर्शनामकर्म, ४ खर के० खरस्पर्शनामकर्म, ५ सी के० शीतस्पर्शनामकर्म, ६ उण्ह के० उष्णस्पर्शनामकर्म, ७ सिणिद्ध के० स्निग्धस्पर्शनामकर्म, ८ रुक्ख के० रूक्षस्पर्शनामकर्म, ए अड के० आठ स्पर्श जाणवा ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४१ ॥

ते गंधना बे जेद छे. १ जे कर्मने उदयें कर्पूर, कस्तुरी, अने फूलना सुगंध सरखो शरीरनो गंध होय, ते कर्मनुं नाम सुरजिगंधनामकर्म कहीयें ए शरीर श्री तीर्थंकर तथा पद्मिनी स्त्रीनेज होय. २ जे कर्मने उदये जीवनुं शरीर, लशणादिकनी पेरें मृतकनी पेरे डुर्गंधवालुं होय, ते कर्मनुं नाम, डुरजिगंधनामकर्म कहीयें. ए बे गंधनां नाम कह्यां.

हवे रसनां नाम कहे छे. ते रसना पांच जेद छे. जो पण खारादिक रस ग्रंथांतरे मान्या छे ते पण एमांहे अंतर्भवे छे १ जे कर्मना उदयें जीवनुं शरीर, लींब करियाताना सरखुं तिक्त कडवुं होय, ते तिक्तरसनामकर्म. २ जे कर्मना उदयें जीवनुं शरीर, सुंठ अने मरी सरखुं कटु कहेतां तीखा रस जेवुं होय, ते कर्मनुं नाम कटुरसनामकर्म. ३ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, हरडे अने बहेडा सरखुं कषायेला रस जेवुं होय, ते कर्मनुं नाम पण तेज जाणवुं. ४ जे कर्मना उदयें जीवनुं शरीर, लींबू अने आंबलीना रस जेवुं आम्ल एटले खाटुं होय, ते कर्मनुं नाम तेज जाणवुं. ५ जे कर्मने उदयें जीवने शरीरें शेलडी, दूध, अने शाकर जेवो मीठो रस लहीयें, ते कर्मनुं नाम, मधुररसनामकर्म. ए पांच रसनां नाम कह्यां.

हवे आठ स्पर्शनां नाम कहे छे. १ जे कर्मने उदयें जीवनुं शरीर, लोहना गोलानी पेरें जारी होय, सहेजें नीची गति होय, ते कर्मनुं नाम गुरुस्पर्श जाणवुं. २ जे कर्मने उदयें जीवनुं शरीर, अर्कतूलनी पेरें हलवुं होय, ते लघुस्पर्शनामकर्म. ३ जे कर्मने उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, वेतस तथा माखणनी पेरें सुकुमाल मृडु होय, ते मृडुनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, गायनी जीजनी पेरें खरसट होय, ते खरसटनामकर्म. ५ जे कर्मना उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, हीमनी पेरें अत्यंत शीतल होय, ते शीतनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, अग्निनीपेरें उष्ण होय, ते उष्णनामकर्म. ७ जे कर्मना उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, घृत तैलनी पेरें चीकट स्नेहवंत होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम स्निग्ध जाणवुं. ८ जे कर्मना उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, राखनी पेरें लूक्ष निःस्नेह होय, तेनुं नाम रूक्ष जाणवुं. ॥४१॥

ए वर्णादिक वीश प्रकृतिमांहे शुज केटली? अने अशुज केटली? ते कहे छे.

नील कसिणं डुगंधं, तित्तं कडुअं गुरुं खरं रुक्खं ॥
सीअं च असुह नवगं, इक्कारसगं सुजं सेसं ॥ ४२ ॥

अर्थ– नील के० नीलवर्ण, कसिणं के० कृष्णवर्ण, ए बे वर्ण अने डुगंधं के० डुर्गंध, ए एक गंध, तथा तित्तं के० तिक्तरस, कडुअं के० कटुकरस. ए बे रस, अने गुरुं के० गुरुस्पर्श, खरं के० खरस्पर्श, रुक्खं के० रूक्षस्पर्श, सीअंच के० शीतस्पर्श, ए चार स्पर्श. असुहनवगं के० एवं अशुज पापप्रकृतिनुं नवक जाणवुं. अने सेसं के० शेष रही जे इक्कारसगं के० अगीआर प्रकृति, ते शुज जाणवी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥४२॥

औदारिकशरीरथी मांडीने इहां सुधी जे कर्मप्रकृति कही, ते सर्वपुजलविपाकनी कही, जेजणी एनो विपाक एटले रसोदय ते जीवाश्रित औदारिक शरीर आश्रयीने होय. शरीर, अंगोपांग, बंधन, संघातन, सं-

घयण, संस्थान, वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श. ए समस्त विशेष जे कह्यां, ते शरीरपुजलने विषे होय. तेथी एनां हेतुजूत कर्म, ते पुजलविपाकी कहीयें. तथा अहीं शरीरना वर्णादिक, लोकव्यवहारनयथी लेवा, अन्यथा निश्चयनयमतें तो औदारिकादिकशरीर पुजलें पांच वर्ण, बे गंध, पांच रस, आठ स्पर्श, एवं वीश गुण होय. पण अहीं जे वर्णादिक लोकव्यवहारें कहेवाय ते उत्कट वर्णादिक पर्याय हेतुजूत नामकर्म, तेनी प्रकृति कही, तेमांहे एक नीलो, बीजो कालो, ए बे वर्ण. तथा एक कुगंध, एवं त्रण तथा तिक्त अने कटु ए बे रस, एवं पांच, तथा गुरु, खर, रूक्ष अने शीत, ए चार स्पर्श. ए नव प्रकृति लोकने विषे अनिष्ट होय. ते माटे अशुज ठे तेथी एना हेतजूत कर्मनुं नाम पण अशुज जाणवुं जे कारण माटे संक्लेशें एनो कटुरस वधे, अने विशोधें घटे, तेथी ए नव, पापप्रकृतिमध्यें लेखवीयें, तेथी ए अशुजनवक कह्युं. पाप प्रकृतिमांहे सामान्यें वर्णादि चार अशुज कह्यां ठे. अने अहीं विशेषें नव कह्यां.

ए नव जेदथी शेष रह्या अगीआर जेद, ते शुज ठे सर्व लोकने इष्ट होय, ते जणी तेनुं निमित्तजूत जे कर्म, ते पण विशुद्धें तेनो मिष्टरस वधे, ते माटे शुज पुण्यप्रकृति कही. ते अगीआरनां नाम कहे ठे. श्वेत, पीत ने रक्त, ए त्रण वर्ण. एक सुरजिगंध. कषायल, आम्ल ने मधुर. ए त्रण रस. लघु, मृदु, स्निग्ध अने उस्न, ए चार स्पर्श. एवं अगीआरने विशेषनयें पुण्यप्रकृति कहीयें. ए वर्णादिक वीश नामनी प्रकृति कही ॥ ४२ ॥

हवे आनुपूर्वी नामकर्म कहे ठे.

चउहगइव्वणुपुव्वी, गइ पुव्विडुगं तिगं निआउजुअं ॥
पुव्वीउदर्ज वक्के, सुह असुह वसुट्ट विहग गइ ॥ ४३ ॥

अर्थ–चउहगइव्व के० चार जेद गतिनी पेरें, अणुपुव्वी के० आनुपूर्वी नाम ठे. गइपुव्विडुगं के० गतिने आनुपूर्वी, ए बेहु लेतां दिक कहेवाय. अने तिगंनिआउजुअं के० जे वारें एने पोताना आयुसहित लहियें, तेवारे आनुपूर्वीनुं त्रिक थाय. पुव्वीउदर्जवक्के के० आनुपूर्वीनो उदय ते विग्रहगतियें, सुह के० शुज चाल, असुह के० अशुज चाल. वस के० बलदनी पेरें, उट्ट के० उंटनी पेरें, ए बे प्रकारें विहगगई के० विहायोगतिनामकर्म ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४३ ॥

चार जेदें गतिनी पेरें आनुपूर्वीनामकर्म ठे. एक नरकानुपूर्वी, बीजी मनुष्यानुपूर्वी, त्रीजी देवानुपूर्वी, चोथी तिर्यंचानुपूर्वी. ए चार आनुपूर्वीनाम ठे. इहांथी समश्रेणिव्यतिरिक्त नरकमांहे अवतरतां एक समय त्यां लगे समश्रेणियें जाये, त्यांथी जेम बलदने नाथे काली गमाणे बांधियें, तेम नरकानुपूर्वीनो उदय, उत्पत्तिक्षेत्र नरकें आणे. तेम तिर्यंचमांहे पण दिसमय, त्रीसमय, चतुःसमय, एक वक्रादिक गति अवतरतां तिर्यगानुपुर्वीनो उदय होय, तेम मनुष्यगतिमध्यें उपजतां वक्रगतियें मनुष्यानुपूर्वीनो उदय जाववो, तेम देवतामांहे अवतरतां वक्रगतिक्षेत्रें देवानुपूर्वीनो उदय. ए चारे आनुपूर्वी, क्षेत्रविपाकनी ठे, तेथी ज्यां समश्रेणिथी वले, ते क्षेत्रें आनुपूर्वी उदय आवे.

तथा ज्यां आगल नरकदिक कह्युं, त्यां नरकगति अने नरकानुपूर्वी. ज्यां तिर्यंकदिक कह्युं, त्यां तिर्यंचगति तिर्यंचानुपूर्वी. ज्यां मनुष्यदिक त्यां मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी. ज्यां सुरदिक त्यां देवगति ने देवानुपुर्वी. ए बे बे प्रकृति दिकशब्दें लेवी. ए संज्ञा पूर्वें नथी कही, ते माटे अहीं कही.

ज्यां त्रिक कहे, त्यां आयु सहित त्रण लेवी. नरकत्रिक ते नरकगति, नरकानुपूर्वी, नरकायु. तिर्यंचत्रिक ते तिर्यंचगति, तिर्यगानुपूर्वी, तिर्यगायु, ए त्रिकसंज्ञा कहीयें. एम मनुष्यत्रिक ते मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी,

मनुष्यायु, देवत्रिक ते देवगति, देवानुपूर्वी, देवायु, ए आनुपूर्वी नामकर्मनो उदय, जीवने जेवारें वे समयादिकनी विग्रहगति करे, तिहां थाय. एम आनुपूर्वीनाम कह्युं.

हवे विहायोगति नाम कहे डे. जे कर्मना उदयथी प्राणी चालतो थको वृषन्न एटले वलदनी पेरें. तेमज हाथीनी पेरें हंसादिकनी पेरें, नली रीतें चाले, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम शुनविहायोगति कहीयें. तथा जे कर्म उदयें उंटनी पेरें, खरनी पेरें, तीडनी पेरें, चालतां बन्ने पग घसाय, एवी माठी चालने जीव पामे, ते अशुन्न विहायोगति कहीयें. पूर्वे गतिनाम कह्युं, तेथी एने निन्नपणुं जणाववाने विहाय के० आकाशनाम पूर्वे जोड्युं, तेथी खगति पण कहीयें. अवकाशें चालवुं, ते विहायोगति कहीयें, ए त्रण जीवने होय. एम चौद पिंमप्रकृतिना पांशठ तथा पच्चोत्तेरे नेदनुं स्वरूप कह्युं ॥ ४३ ॥

हवे आठ प्रत्येक प्रकृतिनुं स्वरूप कहे डे.

परघा उदया पाणी, परेसिं बलिणंपि होइ डुद्धरिसो ॥
ऊससिण लद्धिजुत्तो, हवेइ ऊसासनामवसा ॥ ४४ ॥

अर्थ- परघाउदया के० पराघातनामकर्मना उदयथी पाणी के० प्राणी एटले जीव, ते परसिं के० पोताथकी बीजा बलिणंपि के० बलवंत जीवने पण होइडुद्धरिसो के० डुःखें जींपवा योग्य अंग होय. अने ऊससिणलद्धिजुत्तो के० श्वासोश्वासनुं लब्धि युक्त एटले पामवुं ते हवेइऊसासनामवसा के० उश्वासनामकर्मने वशें एटले उदयें करी होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४४ ॥

पराघात नामकर्मना उदयथी जीव, द्रव्यप्राण जे पांचेंडिय, त्रण बल, श्वासोश्वास अने आयु. ए दश द्रव्य प्राणने धरे तथा नावप्राण ते ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूपने धरे, तेने प्राणिशब्दें जीव कहीयें. ते परेसिं के० आप विना बीजा जीवने तथा वैरीने पण डुर्द्धर्ष एटले डुःखें, घणे उपायें करी एह परान्नव्यो जाशे ? एवी बुद्धि, बलवंतने पण उपजावे, तो निर्बल वैरीथी केवी रीतें आसंग्यो जाय ? एटले जे कर्मना उदयथी सबल राजसन्नामां पण बोलतो थको बीक न राखे, परंतु उलटा तेनाथी बीजा घणा जण बीये, तेना दर्शनमात्रथी पण वैरी कंपायमान थाय. एवो प्रतापवान् जे जीव होय, ते पराघात नामकर्म. ए प्रथम प्रत्येक प्रकृति जाणवी.

उश्वास के० उंचो श्वास शरीराभ्यंतरचारि वायुविशेष, आनप्राण एवे नामे, एना कहेवाथकी निःश्वास पण लेवो, जे नीचो उश्वास मूकवो, ते निःश्वास जाणवो. ए वेहु जे कर्मना उदयथी सुखें लही शके, ते कर्मनुं नाम, श्वासोश्वासनामकर्म जाणवुं. ए लब्धिनुं नाम, श्वासोश्वासलब्धि, ए वेहु कर्मना उदयथी होय ते नणी औदयिकी प्रकृति कहीयें. तेणे लब्धियुक्त एटले सहित जीव होय अने श्वासोश्वासपण पर्याप्तिने उदयें तद्योग्य पुजल ग्रही श्वासोश्वासपणे परिणमावी अवलंबि मूकीयें एवी शक्ति होय, अने श्वासोश्वास व्यापारच्यय करी श्वासोश्वास प्राण ए त्रणनो नेद तथा सर्व लब्धी क्षायोपशमिकी शास्त्रें कहीयें डैयें पण ते प्रायिक वचन डे जे नणी वैक्रियलब्धि, आहारकलब्धि इत्यादिक औदयिकी पण होय. तथा वीर्यांतराय क्षयोपशम पण एनो निमित्त होय. ते माटे औदयिकी थकां क्षायोपशमिकी केहेतांथकां पण विरोध नथी.

हवे आतपनामकर्मनुं स्वरूप कहे डे.

रवीबिंबेउ जिअंगं, तावजुअं आयवाउ नउजलणे ॥
जमुसिण फासस्स तहिं, लोहियवन्नस्स उदउत्ति ॥ ४५ ॥

अर्थ-रविबिंबेउजिअंगं के० सूर्यमंडलने विषे रत्नना जीवनुं अंग, तावजुअं के० ताप उष्ण प्रकाश

सहित ते आयवाउ के० आतपनामकर्मना उदयथी होय, पण नउजलणे के० ते आतपनामकर्म अग्नि शरीरें न होय. जसुसिणफासस्सतहिं के० जे जणी उष्णस्पर्शनो उदय ते अग्निना शरीरें ले तथा लोहिय- वणस्सउदउत्ति के० राता वर्णनो उदय ले तेथी उष्ण थको पण रातो प्रकाश करे ले ॥ इत्यक्षरार्थः ॥४५॥

सूर्यने विमाने जे रत्नना बादर एकेंद्रिय पर्याप्ता पृथिवीकायिआ जीव ले तेनां शरीर, शीतस्पर्शवंत ले; तेम उतां पण तेजः प्रकाशउष्णता करे, तावडादिक ताप नीपजावे उष्णप्रकाश अजवालुं करे सूर्यमंमलने विषे रत्नना जीवनुं अंग. ते आतपनामकर्मना उदयथी एवो शरीरनो तेजःप्रकाश पामे ए कर्म, बादर पृथि- वीकायिया पर्याप्ताने प्रायोग्य होय, ते जणी बीजाने एनो उदय न होय कोइ कहेशे के ए कर्मनो उदय अग्निना जीवने पण हशे, जे माटे ते पण उष्णप्रकाश करे ले ? ते निषेधे ले. ज्वलन एटले अग्निना जीवने ते कर्मनो उदय नथी, तेउकायिया जीवने शरीरआश्रयी उष्णस्पर्शनो उदय ले तेथी ते अग्नि जेम जेम ढूकडो होय, तेम तेम ते अग्निमांहेथी वीउडेला केटलाएक अग्निकायिआ जीव ले तेना शरीरनो उष्णस्पर्श आपणा शरीरें लागे ले. पण ते प्रकाश उष्ण जाणवो नहीं. ते जणी अत्यंत दूरथको ताप न करे. जेम जेम नजीक होय, तेम तेम ताप करे अने सूर्यमंडल तो दूर थकी तपे ले. तथा अग्निना शरीरें व्यवहारें करी रातां वर्णनो उदय ले तेथी करी तेनो प्रकाश रातो थाय ले माटे रक्तवर्ण जे प्रना ते तेउकायियाजी- वनां शरीर जाणवां पण आतप नथी. ए जाव ले. ॥ ४५ ॥

हवे उद्योतनुं स्वरूप कहेले.

अणुसिण पयासरूवं, जिअंगमुज्जो अएइ उज्जोआ ॥
जइ देवुत्तर विक्किअ, जोइस खज्जोअ माइव ॥ ४६ ॥

अर्थ–अणुसिण के० जे अनुष्ण एटले उष्ण नहीं, परंतु शीत होय अने पयासरूवं के० प्रकाशरूप एटले प्रकाश सहित जे जिअंगमुज्जोअएइह के० जे जीवनुं शरीर, उद्योत करे तेइहां उज्जोआ के० उद्यो- तनामना उदयथी जाणवो. जइ के० यति अने देव के० देवताने उत्तरविक्किअ के० उत्तरवैक्रियरूप करतां होय जोइस के० ज्योतिषीमंमलें विमान खज्जोअमाइव के० खद्योतादिकनी पेरें शरीरें उद्योततानो उदय होय. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४६ ॥

उष्णप्रकाशथी जिन्न जे शीत प्रकाशरूप अजवालुं करे जे उष्णस्पर्शप्रकाश अग्नि करे तेथी जिन्न प्रकाश करे, तेना उदयथी जीवनुं अंग कहेतां शरीर, शीतप्रकाश अजवालुं करे. ते कर्मप्रकृतिनुं नाम उद्योत कहीयें. अंही उद्योतना उदय स्वामी देखाडे ले.

यति एटले साधु, वैक्रिय लब्धियें करी उत्तर वैक्रियरूप करे तथा देवता पण मूलगा जवधारणीय श- रीरथी बीजुं जावा आववा सारुं उत्तरवैक्रियरूप करे, तेनो प्रकाश शीत होय, ते उद्योतनामना उदयथी जीवने जाणवो. तथा ज्योतिषी जे चंद्रमा, ग्रह, नक्षत्र, तारा, ए चारे जातिना ज्योतिषीना विमानें जे पृ- थिवीकायिया रत्नना जीव, तेनां शरीर ले; तेने उद्योतनो उदय जाणवो. तेम खजुआने पण जाणवो. आदि शब्दथकी रत्न औषधि प्रमुख रात्रें दीपक सरखी देखाय ले, ए रीतें ज्यां शीतप्रकाश देखाय, त्यां उद्योत- नामकर्म उदय जाणवो. ॥ ४६ ॥

हवे अगुरु लघु तथा तीर्थंकरनामनुं स्वरूप कहे ले.

अंगं न गुरु न लहुअं, जायइ जीवस्स अगुरु लहु उदया ॥
तित्थेण तिहुअणस्सवि, पुज्जो से उदउ केवलिणो ॥ ४७ ॥

अर्थ– अंगं के० शरीर, नगुरुनलहुअं के० जारी पण न थाय अने हलवुं पण न थाय, जायइजीवस्स- अगुरुलहुउदया के० जीवने अगुरु लघुनामकर्मना उदयथी होय अने तिज्ञेण के० तीर्थंकरनामकर्मना उ- दयथी तिहुअणस्सवि के० त्रिभुवनने एटले स्वर्ग मृत्यु पातालवासी जीवोने पण पुज्जो के० पूजनीय होय. उदर्ओकेवलिणो के० तेनो उदय केवलीने होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४७ ॥

अंगं के० जीवनुं औदारिकादिक शरीर, ते गुरु एटले जारी अत्यंत स्थूल निर्वह्युं न जाय एवुं पण न होय तथा लघु एटले हलवुं अत्यंत कुर्बल पण न होय, जो अत्यंत लघु होय तो वायरे उफाडतां राख्युं न जाय, तेथी अत्यंत स्थूल पण नहीं अने अत्यंत कृश पण नहीं. एवुं समधारण शरीर, जे कर्मना उद- यथी लहीयें, ते कर्मनुं नाम अगुरुलघुनामकर्म जाणवुं.

हवे तीर्थंकरनामकर्म कहे छे. तीर्थंकरनामकर्मना प्रदेशोदयथी पण आज्ञाऐश्वर्य अन्य प्राणीनी अपे- क्षायें विशेष होय तथा जे जवें तीर्थंकर पदवी पामशे, ते जवने विषे कल्याणक महोत्सवें इंद्रादिक पूजे, स्तवे तथा एक आहारनिहार करतां कोइ देखे नहीं, बीजुं रोगरहित सुगंधिसहित प्रस्वेद, मल रहित शरीर होय. त्रीजुं सुगंधिमान् श्वासोश्वास होय. चोथुं लोही, मांस उज्ज्वल. ए चार अतिशय जन्मथी प्रदेशो- दय होय तथा चार घातीआं कर्म, क्षय करीने पछी केवलज्ञान पामे थके तीर्थंकरनामकर्मने उदयें समवस- रणादि विजूति होय, पांत्रीश गुण सहित वाणीयें करी जव्यजनने प्रतिबोधि तीर्थंकर कहेतां साधु, श्रावक, श्राविकारूप चतुर्विध संघनी स्थापना करे तथा प्रथम गणधरनी स्थापना करे तथा देशना अफल न थाय तथा कर्मक्षयथी अगीआर अतिशय थाय. देवताना कस्या उंगणीश अतिशय होय ए सर्व तीर्थंकरनामक- र्मना रसोदयथी थाय ॥ ४७ ॥

हवे निर्माण नामकर्मनुं स्वरूप कहीयें छैयें.

अंगोवंग निअमिणं, निम्माणं कुणइ सुत्तहारसमं ॥
उवघाया उव हम्मइ, सतणु अवयवलंबि गाईहिं ॥ ४८ ॥

अर्थ– अंगोवंग के० अंगोपांगनुं निअमिणं के० ठामनुं ठाम आणवुं, ते निम्माणंकुणइ के० निर्माणना- मकर्म करे, सुत्तहारसमं के० ते सूत्रधार सरखुं जाणवुं. उवघाया के० उपघातनामकर्मथी उवहम्मइ के० हणाय, पीडाय, सतणु के० पोताना शरीरना, अवयव के० अवयवें करी लंबिगाईहिं के० पडजीजी चोरदं- तादिकें करी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४८ ॥

औदारिकादिक त्रण शरीरनां अंगोपांग हाथ, पग, पेट, पुंठ, मस्तकादिक जे ज्यां जोइयें, ते त्यां थापे, पण फेर फार न होय. हाथने ठामें पग न होय, अने पगने ठामें हाथ न होय परंतु पगने स्थानकें पग अने हाथने स्थानकें हाथ होय, एम पंचेंद्रियपणुं जे ज्यां ते त्यां होय, एम अंगोपांगनो नियम निर्द्धार, जे कर्मना उदयथी जीव करे, ते निर्माणनामकर्म. ए कर्मे करी अंगोपांगनामें करी नीपजाव्यां जे अंगोपांग तेनां ठाम, व्यवस्था होय. अहीं दृष्टांत देखाडे छे. जेम सूत्रधार, काष्टपाषाणनी पुतलीनो करनार पूतलीने घडतो जूदां जूदां हाथ पगना आकारना काष्ठखंड ते ज्यां जेवा जोइयें त्यां तेवा मेलीने पूतली करे, ते निर्माणनामकर्म.

हवे उपघात नामकर्मनुं स्वरूप कहे छे. उपघात नामकर्मथी जीव हणाय, पीडाय, स्खलना पामे, शेणे करी स्खलना पामे? ते कहे छे सतणुअवयव के० पोतानां अंग, पडजीजी, चोरदंत, तथा अधिक अंगुलि होय. तथा रसोली प्रमुख अधिके अंगें करी तथा उंडे अंगें करी जीव दुःख पामे, ते उपघातनामकर्मनो उदय जाणवो ॥ ४८ ॥

हवे त्रसादिक दश प्रकृतिनुं स्वरूप कहे छे.

बि ति चउ पणिंदि तस्सा, बायरउ बायराजिआ थूला ॥
निअ निअ पज्जति जुआ, पज्जत्ता लद्धि करणेहिं ॥ ४ए ॥

अर्थ– बि के० बे इंद्रिय, ति के० तेंद्रिय, चउ के० चौरिंद्रिय, पणिंदि के० पंचेंद्रिय जीव, ते तस्सा के० प्रथम त्रस नामकर्म. बीजुं बायरउ के० बादरनाकर्मना उदयथी बायराजिआथूला के० जीव बादर, स्थूल कहेवाय, सूक्ष्म फीटी बादर थाय, त्रीजुं निअनिअपज्जतिजुआ के० पोतपोतानी जेटली पर्याप्ति होय तेटली पर्याप्ति सहित जीव होय, ते पज्जत्तालद्धिकरणेहिं के० अपर्याप्ता लब्धियें करी तथा करणे करी ए बे नेदें करी पर्याप्ता तेमज अपर्याप्ता पण बे नेदें जाणवा ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४ए ॥

१ जे त्रास पामे तापादिकें करी दुःखथकी बीक पामतो गयायें आवे तथा आहारादिकने अर्थें स्थानांतरें जाय ते त्रस. जे कर्मने उदयें जीव स्थावरपणुं गंमी बे इंडियादिक त्रसपणुं पामे, त्रस नाम धरावे जे कर्मना उदयथी ते त्रसनाम कर्म. तथा जे कर्मथी जीव, त्रसपणुं मूकी थावरपणुं पामे ते स्थावरनामकर्म. बीजो बादर एटले इंडियें ग्रहवा योग्य, जो पण एकेंडिय पृथिव्यादिक चारनां शरीर, एक, बे तथा संख्यातां मल्यां थकां पण इंडियें ग्रहवाय नहीं, केवल असंख्याता शरीरनो पिंरु इंडियें ग्रहवाय; ते पण बादर कहेवाय. अने जो असंख्याता असंख्याता नेदें मले, तो पण जे इंडियें न ग्रहवाय, ते सूक्ष्मशरीर कहीयें. ए बे प्रकृति पण पुजलविपाकीनी डे. तेथी आपणुं विपाकशरीर, पुजल देखावे, ते नणी बादरपर्यायनुं निमित्त, ते बादरनामकर्म अने जे सूक्ष्मपर्यायनुं निमित्त, ते सूक्ष्मनामकर्म. एम बादरनामकर्मने सूक्ष्मनामकर्म बे साथें कह्यां.

२ हवे त्रीजुं पर्याप्तिनामकर्म कहे छे. जे कर्मना उदयथी जीव, आरंनेली पर्याप्ति पूर्ण कस्या विना मरे नहीं, ते पर्याप्तिनामकर्म जाणवुं. त्यां एकेंडियने धूरनी चार पर्याप्ति तथा विकलेंडियने अने असन्निया पंचेंडियने नाषा होय, ते नणी पांच पर्याप्ति होय, तथा सन्निया पंचेंडियनें मन होय, ते नणी ठ पर्याप्ति उत्पत्तिना प्रथम समयथी आरंने, ते आप आपणी आरंनेली पर्याप्ति पूर्ण कस्या पढी मरे, पण अधुरियें न मरे, ते लब्धिपर्याप्तो तथा करण एटले आहार शरीर अने इंडिय पर्याप्ति पूर्ण नथी थइ, त्यां सुधी तेने करण अपर्याप्तो कहीयें. अने पूर्ण थाय पढी करणपर्याप्तो कहीयें. अथवा जे जे पर्याप्ति पूरी करी नथी ते तेनी अपेक्षायें करण अपर्याप्तो अने पूरी करी तेनी अपेक्षायें करणपर्याप्तो अने जे कर्मना उदयथी आरंनेली पर्याप्ति, पूर्ण कस्या विना मरे, ते लब्धिअपर्याप्तो होय. ते अपर्याप्तनाम कर्म. त्यां पर्याप्ति कहेतां पुजलना उपचयथी थयुं जे पुजलपरिणमनहेतुशक्ति विशेष, ते विषय नेदें ठ प्रकारे छे. १ आहार, २ शरीर, ३ इंडिय, ४ श्वासोश्वास, ५ नाषा, ६ मन. ए ठ पर्याप्ति छे. ते मध्ये १ जे शक्तिविशेषें जीव, पुजल ग्रही खल रस जूदा करे, ते आहारपर्याप्ति. २ जे शक्तिविशेषें रस थयो तेने सात धातुपणे परिणमावे, ते बीजी शरीरपर्याप्ति. ते धातुने ज्व्येंडियपणे परिणमाववानी शक्ति, ते त्रीजी इंडियपर्याप्ति. ४ श्वासोश्वास वर्गणादल लइ श्वासपणे परिणमावी अवलंबी मूकवानी; ते चोथी श्वासोश्वासपर्याप्ति ५ नाषाज्व्य लइ नाषपणे परिणमावी अवलंबी मूकवानी शक्ति, ते पांचमी नाषापर्याप्ति. ६ मनोज्व्य लेइ मनपणे परिणमावी अवलंबी मूकवानी शक्ति, ते ठठी मनः पर्याप्ति. ए ठए पर्याप्तिनो आरंन समकालें होय, ते पढी एक समयें आहार पर्याप्ति पूर्ण करे, ते पढी अंतरमुहूर्त्तें शरीरपर्याप्ति पूर्ण करे, ते पढी औदारिक शरीरवालो अंतर मुहूर्त्त मुहूर्त्तने आंतरें शेष चार पर्याप्ति पूर्ण करे अने वैक्रिय तथा आहारक शरीरवालो समयने

अंतरें पूर्ण करे, आगली वे पर्याप्ति सूक्ष्म छे, तेथी कालनो फेर थाय. जेम छ जणी कांतनारी, साथें कांतवा बेठी तेमां जे स्थूल कांते, ते वहेलुं कोकडुं पुरुं करे अने सूक्ष्म कांते ते, मोडुं कोकडुं जरे, एम पर्याप्तिने पण जाववी ॥ ४ए ॥

हवे प्रत्येक नामकर्म कहे छे.

पत्ते अतणू पत्ते, उदएणं दंतअहिमाइ थिरं ॥
नाजुवरि सिराइ सुहं, सुजगाउ सवजणइठो ॥ ५० ॥

अर्थ- पत्तेअतणू के० औदारिक तथा वैक्रिय शरीर, प्रत्येक एटले जीव जीव प्रत्यें जूडुं जूडुं निरालुं आप आपणी निश्चानुं शरीर होय. उदएणं के० जे कर्मना उदयथी ते पत्ते के० प्रत्येक नामकर्म. एटले साधारण अनंता जीवनुं एक शरीर निगोद छे. ते मूकीने प्रत्येक शरीरपणुं पामे जे कर्मथी; ते प्रत्येकनामकर्म. तथा प्रत्येकपणुं मूकी साधारणमांहे अवतरे साधारण नाम धरावे जे कर्मना उदयथी ते साधारणनामकर्म. तथा ५ दंतअहिमाइथिरं के० दंत अस्थि प्रमुख अवयवनो दृढ बंध होय स्थिर निश्चल होय, जे कर्मना उदयथी ते स्थिरनामकर्म. तथा कान, पापण, जीज प्रमुख शरीरावयव, जे कर्मना उदयथी अस्थिर एटले चपल होय, ते अस्थिरनामकर्म. ए वे प्रकृतिनो उदय अविरोधी छे ध्रुवोदय जणी साथें होय.

६ हवे शुजनामकर्म कहे छे. नाजिवरिसिराइसुहं के० नाजी उपरलां अंग हस्त प्रमुख मस्तकादिक अवयव शुजनामकर्मना उदयथी शुज होय, तेने स्पर्शे कोइ अप्रीति न पामे तथा नाजीनी नीचेना अंग जे पग प्रमुख, ते जेने लागे तेथी ते अप्रीति पामे, ते अशुजनाम कर्मथी होय. ए वे प्रकृति पण ध्रुवोदयी उदयें अविरोधीनी छे.

७ हवे सौजाग्यनामकर्म कहे छे. सुजगाउसवजणइठो के० सौजाग्यनामकर्मना उदयथी जीव तथाविध उपकार कस्या विना तथा स्वजनादिक संबंध विना पण सर्वजनने इष्ट, वल्लज होय, सुवाहुनी पेरें. तथा दौर्जाग्यनामकर्मना उदयथी जीव,कोइने घणा उपकार करे तो पण तथा स्वजनादिकने पण वसुदेवना पूर्वजवनो जीव, नंदीपेणनी पेरें अनिष्ट लागे, ते दौर्जाग्यनामकर्म ॥ ५० ॥

हवे सुस्वरनामकर्म कहे छे.

सुसरा महुर सुह फुणी, आइज्जा सवलोअ गिझवउ ॥
जसउ जसकित्तीउ, थावरदसगं विवज्जबं ॥ ५१ ॥

अर्थ-सुसरा के० सुस्वरनाम कर्मना उदयथी महुर के० मधुर मीठो, सुह के० सुखदायि, फुणी के० ध्वनि एटले स्वर होय. आइज्जा के० आदेयनाम कर्मथी ते पुरुषनुं सवलोअ के० सर्व लोकने गिझ के० ग्रहवायोग्य एवुं वउ के० वचन होय, जसउजसकित्तीउ के० यशकीर्त्तिनामकर्मथी जीवनी यश, कीर्त्ति, सर्वत्र होय थावरदसगंविवज्जबं के० स्थावरदशको ए थकी विपरीतार्थ जाणवो ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५१ ॥

८ कोकीलानी पेरें झीणो, मीठो, शुक, शुक सालही केतां मेना, तथा मयूरनी पेरें शुज सुखदायि दुःखवारक स्वर लहीयें, ते सुस्वरनामकर्मना उदयथी जाणवो. तथा खर,उंट, फेतकारी, लुंकडी, मार्जार, घूडना शब्दनी पेरें कडवो, कागला स्वरनी पेरें अनिष्ट, घोघरो विरूप स्वर पामीयें, ते दुःस्वरनामकर्मनो उदय, ए जाषापर्याप्ति पूरी कस्या पछी होय, ते जणी वचनप्रतिबंध छे अने श्रोत्रेंद्रियने सुखदायी तथा दुःखदायि होय.

ए आदेयनामकर्मना उदयथी जीवनुं वचन, शुभ शकुनना वचननी पेरें इष्टमानवा योग्य सुखें समजवा योग्य होय, तेमज अनादेयनामकर्मना उदयथी जीव जो पण सारुं हितकारक वचन कहे, तो पण तेनुं वचन कोइने सुहाय नहीं अशुभ शकुननी पेरें अनिष्टपणे माने, सुस्वर थका पण अपशकुननी पेरें सुहाय नहीं. अहीं आदेयथी मान्य वचन होय अने सुस्वरनामकर्मथी सुकंठ होय एटलो भेद जाणवो.

१० जे एकदिशें नाम विस्तरे, ते कीर्त्ति. अने जे चारे दिशायें शोभा बोलाय, ते यश, अथवा दान शीलादिक गुणें करी शोभा वधे, ते कीर्त्ति अने पोताना पराक्रमें द्रव्यभाव शत्रुजयादिक गुण विस्तरे, तेने यश कहीयें. ए बे वानां जे कर्मना उदयथी जीव लहे, ते यशःकीर्त्तिनामकर्म. तथा जेना उदयथी यशःकीर्त्ति न लहे, ते अयशःकीर्त्तिनामकर्म. ए त्रस दशको कह्यो.

अने ए थकी विपरीत उलटो अर्थ स्थावरादिक दश नामकर्मनो जे भेद, जे भणी त्रस फीटी स्थावर थाय, ते स्थावर नाम कर्म, तेमज बादर पणुं फीटी सूक्ष्मपणुं पामे, एम अनुक्रमें स्थावर दशक जाणवुं. एटले त्रसविंशतिनुं स्वरूप कह्युं. ए रीतें नामकर्मना शडशठ तथा त्राणु तथा एकशोने त्रण भेदनुं स्वरूप कह्युं. ॥ ५१ ॥

हवे गोत्र तथा अंतराय ए बे कर्म कहे छे.

गोअं डुहुच्च नीअं, कुलाल इव सुघड भुंभलाईअं ॥
विग्घं दाणे लाभे, भोगुवभोगेसु विरिएअ ॥ ५२ ॥

अर्थ– गोअं के० गोत्रकर्म, डुह के० बे भेदें छे एक उच्च के० उच्चैर्गोत्र, बीजुं नीअं के० नीचैर्गोत्र, त्यां कुलालइवसुघड के० कुंभारनी पेरें घडेला भला घडा सरखुं उच्चैर्गोत्र, अने भुंभलाईअं के० कुंभार अशुभ भुंभल एटले मदिरा प्रमुखनो घडो पण घडे, तेना सरखुं नीचैर्गोत्र. तथा विग्घं के० अंतरायकर्म पांच भेदें एक दाणे के० दानांतरायकर्म, लाभे के० लाभांतरायकर्म, भोग के० भोगांतरायकर्म, उवभोगेसु के० उपभोगांतरायकर्म, विरिएअ के० वीर्यांतरायकर्म ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५२ ॥

ते गोत्रकर्मना बे भेद. एक उच्चैर्गोत्र. बीजुं नीचैर्गोत्र, ते बे दृष्टांतें करी समजावे छे. विशिष्टजाति क्षत्रियकाश्यपादिक, उग्रादिककुल, उत्तम बलविशिष्टरूप ऐश्वर्य, तपोगुण, विद्यागुण सहित होय ते उच्चैर्गोत्र तथा भिक्षुकादिक, कुलहीन जात्यादिक लहे, ते नीचैर्गोत्र. जेम कुलाल एटले कुंभार ते भला घडा नीपजावे, ते लोकमां कुसुम, चंदन, आखा एटले अक्षतशुं पूजा पामे, मंगलकार्ये कलश स्थापे, तेम उच्चैर्गोत्रना उदयथी जीव विशिष्ट जात्यादिक गुणें करी जो पण बुध्यादिकेंहीन होय तो पण उत्तम जातिकुलादिक गुणे करी मनाय. तथा नीचैर्गोत्रना उदयथी जीव भुंभला एटले मदिरानुं ठाम जे घडो ते जोपण मदिराहीन होय तो पण मान न पामे, तेमज जो बुध्यादिक गुणवंत होय, तो पण नीचकुल छे माटे ते जीव पांति न पामे. ए रीतें गोत्रकर्म कह्युं.

हवे आठमुं अंतरायकर्म कहे छे. एना पांच भेद छे, जे कर्मना उदयथी जीव, शुद्धद्रव्य छते, शुद्ध पात्र मले थके दान देवाने वांछतो पण दान आपी न शके, ते पहेलुं दानांतरायकर्म. जे कर्मने वशें देवावालो छतां इष्ट वस्तु वांछतो याचे तथा व्यापारें काढ्यो थको पण इष्ट वस्तु न पामे, तेनुं नाम बीजुं लाभांतरायकर्म. तथा जे एक वेला भोगवाय, ते फूल आहारादिक भोग द्रव्य छते भोगववा वांछतो, विरति विना भोगवी न शके, ते त्रीजुं भोगांतरायकर्म. तथा जे घणा वखत भोगवाय, ते उपभोग, एवा स्त्री

तथा आभरणादिकना उपभोग वांछतो, आभरणादिक छते हुंते जे कर्मना उदयथी पहेरी भोगवी न शके, ते चोथुं उपभोगांतरायकर्म. तथा जे कर्मना उदयथी मिथ्या क्रियाने समर्थ थको पण जीव, ते क्रिया करी न शके, ते बालवीर्यांतरायकर्म. तथा जे सम्यक्दृष्टि साधु मोक्षार्थें क्रिया करवाने ईछे, एटले प्रवर्त्ते, तो पण करी न शके, ते पंडितवीर्यांतरायकर्म. तथा जेणे करी देशविरतिपणुं वांछतो पाली न शके, ते बालपंडितवीर्यांतरायकर्म. ए पांचमुं वीर्यांतरायकर्म जाणवुं. ॥ ५२ ॥

८	कर्मनी मूलप्रकृति. ८	२८	मोहनीयनी प्र० २८	४	आयुःकर्मनी प्र० ४
१	ज्ञानावरणीय कर्म.	१	सम्यक्त्वमोहनीय.	१	देवायु.
२	दर्शनावरणीय कर्म.	२	मिश्रमोहनीय.	२	मनुष्यायु.
३	वेदनीय कर्म.	३	मिथ्यात्वमोहनीय.	३	तिर्यगायु.
४	मोहनीय कर्म.	४	अनंतानुवंधक्रोध.	४	नरकायु.
५	आयुः कर्म.	५	अप्रत्याख्यान क्रोध.	१०३	नामकर्मनी प्र० १०३
६	नाम कर्म.	६	प्रत्याख्यान क्रोध.	१	नरकगति नामकर्म.
७	गोत्र कर्म.	७	संज्वलन क्रोध.	२	तिर्यग्गति नामकर्म.
८	अंतराय कर्म.	८	अनंतानुवंधीमान.	३	मनुष्यगति नामकर्म.
५	ज्ञानावरणीयनी प्र० ५	९	अप्रत्याख्यानमान.	४	देवगति नामकर्म.
१	मतिज्ञानावरणीय.	१०	प्रत्याख्यानमान.	५	एकेंद्रिय जातिनाम.
२	श्रुतज्ञानावरणीय.	११	संज्वलनमान.	६	वेंद्रिय जातिनाम.
३	अवधिज्ञानावरणीय.	१२	अनंतानुवंधीमाया.	७	तेंद्रिय जातिनाम.
४	मनःपर्यवज्ञानावरणीय.	१३	अप्रत्याख्यानमाया.	८	चतुरिंद्रिय जातिनाम.
५	केवलज्ञानावरणीय.	१४	प्रत्याख्यानमाया.	९	पंचेंद्रिय जातिनाम.
९	दर्शनावरणीय प्र० ९	१५	संज्वलनमाया.	१०	औदारिक शरीरनाम.
१	चक्षुदर्शनावरणीय.	१६	अनंतानुवंधी लोभ.	११	वैक्रिय शरीरनाम.
२	अचक्षुदर्शनावरणीय.	१७	अप्रत्याख्यान लोभ.	१२	आहारकशरीरनाम.
३	अवधिदर्शनावरणीय.	१८	प्रत्याख्यान लोभ.	१३	तैजसशरीरनाम.
४	केवलदर्शनावरणीय.	१९	संज्वलन लोभ.	१४	कार्मणशरीरनाम.
५	निद्रा.	२०	हास्यनोकषाय.	१५	औदारिक अंगोपांग.
६	निद्रानिद्रा.	२१	रतिनोकषाय.	१६	वैक्रियअंगोपांग.
७	प्रचला.	२२	अरतिनोकषाय.	१७	आहारक अंगोपांग.
८	प्रचलाप्रचला.	२३	शोकनोकषाय.	१८	औदारिकऔदारिक वं०
९	थीणद्धी.	२४	भयनोकषाय.	१९	औदारिक तैजसवंधन.
२	वेदनीय कर्मनी प्र० २	२५	जुगुप्सानोकषाय.	२०	औदारिक कार्मणवंधन.
१	शातावेदनीय.	२६	पुरुषवेदनोकषाय.	२१	औदारिकतैजस् कार्मणवंधन
२	अशातावेदनीय.	२७	स्त्रीवेदनोकषाय.	२२	वैक्रियवैक्रियवंधन.
		२८	नपुंसकवेदनोकषाय.	२३	वैक्रियतैजसवंधन.

२४ वैक्रियकार्मणबंधन.
२५ वैक्रियतैजसकार्मणबंधन.
२६ आहारक आ॰ बंधन.
२७ आहा॰ तै॰ बंधन.
२८ आहा॰ का॰ बंधन.
२९ आ॰ तै॰ का॰ बंधन.
३० तैजसतैजस बंधन.
३१ तैजसकार्मण बंधन.
३२ कार्मणकार्मण बंधन.
३३ औदारिकसंघातन.
३४ वैक्रियसंघातन.
३५ आहारकसंघातन.
३६ तैजससंघातननाम.
३७ कार्मणसंघातननाम.
३८ वज्रऋषभनाराचसंघयण.
३९ ऋषभनाराचसंघयण.
४० नाराचसंघयण.
४१ अर्द्धनाराचसंघयण.
४२ कीलिकासंहनन.
४३ छेवट्टुसंहनन.
४४ समचतुरस्रसंस्थान.
४५ न्यग्रोधसंस्थान.
४६ सादिसंस्थान.
४७ वामनसंस्थान.
४८ कुब्जसंस्थान.
४९ हुंडसंस्थान.
५० कृष्णवर्णनाम.
५१ नीलवर्णनाम.
५२ लोहितवर्णनाम.
५३ हारिद्रवर्णनाम.
५४ श्वेतवर्णनाम.
५५ सुरभिगंध.
५६ दुरभिगंध.
५७ तिक्तरस.
५८ कटुकरस.
५९ कषायरसनामकर्म.
६० आम्लरसनामकर्म.
६१ मधुररसनामकर्म.
६२ कर्कशस्पर्शनामकर्म.
६३ मृदुस्पर्शनामकर्म.
६४ गुरुस्पर्शनामकर्म.
६५ लघुस्पर्शनामकर्म.
६६ शीतस्पर्शनामकर्म.
६७ उष्णस्पर्शनामकर्म.
६८ स्निग्धस्पर्शनामकर्म.
६९ रुक्षस्पर्शनामकर्म.
७० नरकानुपूर्वी.
७१ तिर्यगानुपूर्वी.
७२ मनुष्यानुपूर्वी.
७३ देवानुपूर्वी.
७४ शुभविहायोगति.
७५ अशुभविहायोगति.
७६ पराघातनामकर्म.
७७ उच्छ्वासनामकर्म.
७८ आतपनामकर्म.
७९ उद्योतनामकर्म.
८० अगुरुलघुनामकर्म.
८१ तीर्थंकरनामकर्म.
८२ निर्माणनामकर्म.
८३ उपघातनामकर्म.
८४ त्रसनामकर्म.
८५ बादरनामकर्म.
८६ पर्याप्तनामकर्म.
८७ प्रत्येकनामकर्म.
८८ स्थिरनामकर्म.
८९ शुभनामकर्म.
९० सौभाग्यनामकर्म.
९१ सुस्वरनामकर्म.
९२ आदेयनामकर्म.
९३ यशःकीर्त्तिनामकर्म.
९४ स्थावरनामकर्म.
९५ सूक्ष्मनामकर्म.
९६ अपर्याप्तनामकर्म.
९७ साधारणनामकर्म.
९८ अस्थिरनामकर्म.
९९ अशुभनामकर्म.
१०० दुर्भगनामकर्म.
१०१ दुःस्वरनामकर्म.
१०२ अनादेयनामकर्म.
१०३ अयशःअकीर्त्तिनामकर्म.

२ गोत्रकर्मनी प्र॰ २

१ उच्चैर्गोत्र.
२ नीचैर्गोत्र.

५ अंतरायनी प्र॰ ५

१ दानांतराय.
२ लाभांतराय.
३ भोगांतराय.
४ उपभोगांतराय.
५ वीर्यांतराय.

एवं ८ कर्मनी १५८ कर्म प्र॰ जाणवी.

कर्मनाम.	ज्ञा.	द.	वे.	मो.	आयु.	नाम.	गो.	अं॰	समग्र.
बंधप्रकृति.	५	९	२	२६	४	६७	२	५	१२०
उदय.	५	९	२	२८	४	६७	२	५	१२२
उदीरणा.	५	९	२	२८	४	६७	२	५	१२२
सत्ता.	५	९	२	२८	४	१०३/९३	२	५	१५८/१४८

सिरि हरिअसमं एअं, जह पडिकूलेण तेण रायाई ॥
नकुणइ दाणाईअं, एवं विग्घेण जीवोवि ॥ ५३ ॥

अर्थ- सिरिहरिअ के० लक्ष्मीनुं घर एटले श्रीगृह ते नंमार, तेनो अधिकारी ते पण श्रीगृही एटले नंडारी समंएअं के० ते सरखुं, ए अंतरायकर्म कह्युं ठे जह के० जेम ते नंडारी पडिकूलेण के० प्रतिकूल थके, तेणरायाई के० ते राजादिक दानादिक करवा वांठे, पण ठते योगें नकुणइदाणाईअं के० दान लान नोगादिक न करी शके. एवंविग्घेणजीवोवि के० एम अंतरायकर्मे करी जीवरूप राजा पण जाणवो ॥इत्य.॥

नंमारीनुं दीधुं, जेम राजा दीये, लान्ने, नोगवे, तेम अंतरायकर्मनो जेवो क्षयोपशम तेवो जीव दीये, लान्ने, नोगवे, जेम ते नंडारी, ठते माले देवराववा नहिंदे, तालुं न खोले तो राजा मालनो धणी ठे तो पण दइ, लेइ, नोगवी न शके. एम आदिशब्दथकी मंत्रीश्वर, श्रेष्ठी, सार्थवाहादिक पण नंडारीयें रुंधि वस्तुनुं दान, लान, नोग न पामे, तेम जीवरूप राजा पण अंतरायकर्मरूप नंडारीने वश थको दान, लान, नोग, उपनोग, वीर्य, वांठतो पण दइ, लइ, नोगवी, उपनोगवी तथा वीर्यबल फोरवी न शके, जेवारें तेने क्षयोपशमें तथा क्षयें करी तथा आत्माने आयत वस्तु होय, तेवारें ते यथेठायें देइ, लेइ, नो-गवे, बल वीर्य फोरवे. एटले अंतरायकर्मनी पांच प्रकृति कही. ए रीतें आठे कर्मनी मूल उत्तर एकशोने अठावन प्रकृतिनां लक्षण स्वरूप कह्यां तेनो यंत्र लख्यो ॥ ५३ ॥

हवे ए आठ कर्म बांधवाना मुख्यहेतु तो मिथ्यात्व, अविरति, कषाय अनेयोग. ए चार ठे. ते तो आ-गल चोथा कर्मग्रंथने विषे सविस्तरपणे कहेशे, परंतु इहां स्थूल हेतु कहे ठे. त्यां प्रथम ज्ञानावर्णीय दर्शनावरणीयना हेतु कहे ठे.

पडिणीअत्तण निन्हव, उवघाय पर्डस अंतराएणं ॥
अच्चासायण याए, आवरण डुगं जिर्ड जयई ॥ ५४ ॥

अर्थ-पडिणीअत्तण के० गुर्वादिकनुं प्रत्यनीक एटले अनिष्ट आचरणनो करनार, निन्हव के० र्जलववे करी, उवघाय के० उपघात एटले हणवे विनाशवे करी, पर्डस के० प्रद्वेष राखवे करी, अंतराएणं के० अंतराय करवे करी, अच्चासायणयाए के० ज्ञानदर्शननी अत्यंत आशातना करवे करी, आवरणडुगं के० ज्ञानावरण अने दर्शनावरण ए बे आवरणने जिर्ड के० जीव, जयई के० उपार्जे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५४ ॥

१ मतिश्रुत प्रमुख पांचज्ञाननी तथा ज्ञानवंतनी तथा ज्ञानोपकरण पुस्तकादिकनी प्रत्यनीकता एटले अ-निष्टपणुं, प्रतिकूलपणुं करवुं, जेम ज्ञान, ज्ञानवंतने माठुं थाय तेम करे, २ तथा निन्हव एटले जेनी पा-सेंथी नण्यो होय ते गुरुने र्जलवतां, तथा जाण्याने अजाण्युं कहेतां, ३ तथा ज्ञानवंत तथा ज्ञानोपकरणनो उपघात एटले अग्निशस्त्रादिकें करी विनाश करतां, ४ तथा ज्ञानवंत उपर तथा ज्ञानोपकरण उपर प्रद्वेष करतां, अंतरंग अरुचि, मत्सर धरतां, ५ नणताने अंतराय एटले अन्न, पाणी, वस्त्र, वस्ति, निषेधतां, कार्यांतरें जोडतां, वार्त्तांतरें लगावतां, पठनविछेद करतां, ६ ज्ञानवंतनी अत्याशातना करतां, ए हीनजाति ठे, इत्यादिक मर्म ठेदवे करी, आल देवे करी, प्राणांत कष्ट देवे करी तथा आचार्य उपाध्यायनें मत्सर करतां अकालें सज्जाय करतां, योगोपधान हीन नणतां, असज्जायें सज्जाय करतां, ज्ञानोपकरण पासे ठते त्यां लघुनीति, वडीनीति, मैथुन करतां, पग लगाडतां, थूंक लगाडतां ज्ञानद्रव्य विनाशतां, विणसतो उवे-खतां, ज्ञानावरणकर्म बंधाय. तेम दर्शनावरण पण दर्शनप्रत्यनीकतादिक दोषें करी बंधाय. पण एटलुं वि-

शेष जे दर्शन एटले चक्षु, अचक्षुप्रमुखदर्शनी साधु, तेना पांचे इंद्रिय तेना उपर विरुद्ध चिंतवतां, तथा सम्मति तत्वार्थ नयचक्रवालादिक दर्शनप्रजावक शास्त्र, तेनां पुस्तक ते उपर प्रत्यनीकतादि समाचरतां थकां, दर्शनावरणकर्म बंधाय. एम आवरण बंध हेतु बेना कह्या ॥ ५४ ॥

हवे शाता तथा अशातावेदनीय बंधहेतु कहेछे.

गुरुजत्ति खंति करुणा, वय जोग कसाय विजय दाण जुर्ज
दढ धम्माई अज्जइ, सायमसायं विवज्जयर्ज ॥ ५५ ॥

अर्थ– गुरुजत्ति के० गुरुजक्तियें करी, खंति के० क्षमायें करी, करुणा के० करुणाजावें करी, वय के० व्रत पालतां जोग के० संयमयोगें करी, कसायविजय के० कषाय जींपतां, दाणजुर्ज के० दानशीलादिक गुणें करी सहित होय. दढधम्माई के० दृढधर्म्मी प्रियधर्म्मी इत्यादिक शुजकारणे करी, अज्जइ के० उपार्जे, सायं के० शातावेदनीयने अने असायंविवज्जयर्ज के० अशातावेदनीय एथी विपरीतपणे बांधे ॥ इत्यक्षरार्थः ५५

१ गुरु एटले पोतानां माता, पिता, धर्माचार्य, तेनी जक्ति एटले सेवा करतां, २ क्षमा एटले समर्थाइ उते पारका अपराधने सहन करतां, ३ परजीवने दुःखीया देखी तेना दुःख टालवानी वांछा धरतां, ४ पांच महाव्रत तथा अणुव्रत निर्दूषण पालतां, ५ योग एटले दशविध चक्रवाल समाचारीरूप संयमयोग साचवतां, ६ क्रोध, मान, माया अने लोजरूप कषाय तथा हास्यादिकनोकषाय, तेनो विजय एटले जींपवे करी, उदय आव्याने निःफल करतां, ७ सुपात्र दान तथा अजय दान देतां, सर्व जीवने उपकार करतां, हित चिंतवतां, ८ धर्मने विषे स्थिरपरिणाम राखतां, एटले मरणांत कष्ट आवे थके पण धर्मने न मूकतां, एवो धर्मरागसहित जीव तथा आदिशब्दथकी बाल, वृद्ध, ग्लानादिकनुं वैयावच्च करतो, धर्मवंतने धर्म कर्त्तव्यमां वर्त्ततां सहाय देतो, चैत्यजक्ति रुडी पेरें करतो, सरागसंयमें देशविरति पालतो, तथा अकामनिर्जरा, बालतप, शौच, सत्यादिक शुजपरिणामें वर्त्ततो जीव, शातावेदनीय कर्म उपार्जे, बांधे. ए शातावेदनीयना बंधहेतु कह्या. तेथी विपरीतें चालतो अशातावेदनीय बांधे, एटले गुरुने विराधतो, अक्षमायें वर्त्ततो, निःकरुणायें प्रवर्त्ततो, व्रत लइ विराधतो, समाचारी लोपतो, घणो कषाय उदीरतो, कृपणतायें धर्मने अस्थिरपणे चैत्यादिकनी आशातनायें. तथा शील लोपतां, हाथी, घोडा, बलद, उंट, प्रमुखने दमतां, नाथतां, आंकतां पीमा देतां, परने शोक संताप उपजावतां, अविरति, अहित परिणामें जीव, अशातावेदनीय बांधे ५५

हवे मिथ्यात्वमोहनीयना बंध हेतु कहेछे.

उमग्ग देसणामग्ग, नासणा देव दव्व हरणेहिं ॥
दंसणमोहं जिण मुणि, चेइअ संघाइ पडिणीर्ज ॥ ५६ ॥

अर्थ– उमग्गदेसणा के० उन्मार्गनी देशनायें, मग्गनासणा के० ज्ञानादिक सन्मार्गनो विनाश करतां, देवदव्वहरणेहिं के० देवनुं द्रव्य हरण करतो जीव, दंसणमोहं के० दर्शनमोहनीयकर्म बांधे. वली जिण के० तीर्थंकर, मुणि के० साधु, चेइअ के० चैत्य, ते जिनप्रतिमा, संघाइ के० संघ प्रमुखना पडिणीर्ज के० प्रत्यनीकपणे दर्शनमोहनीय कर्म बांधे. ॥

१ उन्मार्ग एटले संसारहेतु जे हिंसादिक आश्रव तेने मोक्षहेतुपणे देखाडतां, एकांतनयें एकली क्रिया अथवा एकला ज्ञानथी मोक्ष एमज विनय दयादिक एकांतें उपदेशतां, २ तथा मार्ग एटले विशिष्टक्षयोपशमजन्य विशिष्टगुणज्ञान, दर्शन, चारित्र, समुदायरूप मोक्षप्राप्तिहेतुस्वरूप फलशुद्ध, तेने नसाडवे करी ए-

टले सन्मार्गे रह्या जे परजीव, तेने एकांतनयनी देशनायें करी मार्गथकी चूकवतो, ३ देवद्रव्य, ज्ञानद्रव्यादिक. त्यां देराशरने उपयोगी एटले काम आवे, एवां, काष्ठ, पाषाण मृत्तिकादिक तथा तन्निमित्त हिरण्य. धनादिक तथा देराशरनी भूमिप्रमुख तेने हरतो तथा देवद्रव्यें करी घरकार्यकरतो, व्यापार करतो, परने देवद्रव्य विणाशतो देखी, छती शक्तियें उवेखी मूकतो थको पण जीव, अहीं दर्शनमोहनीय कहेतां, मिथ्यात्वमोहनीयकर्म बांधे. जे भणी एटलां कार्य मिथ्यात्वने उदयें होय. त्यां बंध, मिथ्यात्वनोज होय. वली बीजा पण हेतु कहे छे. जिन के० केवली तथा तीर्थंकरनी प्रत्यनीकता एटले अवर्णवाद बोले, जे ए सर्वज्ञ छे तो अशुचिरस स्वाद लहे? तथा समवसरणादिक ऋद्धि भोगवे छे तो वीतराग शाना? इत्यादिक निंदा करतो, तथा मुनि एटले सुसाधु, चैत्य एटले जिनप्रतिमा देहरादिक तथा संघ जे साधु, साधवी, श्रावक अने श्राविकानो समुदाय. आदि शब्दथकी सिद्ध श्रुतादिक, तेनी प्रत्यनीकता प्रतिकूलपणुं आचरतां, प्रद्वेष धरतां, अवर्णवाद बोलतां, एमना गुणवर्णन अणकरतो, जिनप्रवचननुं माठुं देखाडतो, उड्डाह घ-घारतो, अयश करतो, घणा जीवना बोधबीज हणे, तेणे करी मिथ्यात्व मोहनीय बांधे, अने पूर्वे बांध्युं, होय तेने निकाचित करे ॥ ५६ ॥

हवे चारित्र मोहनीयना बंध हेतु कहे छे.

दुविहंपि चरणमोहं, कसाय हासाइ विसय विव समणो ॥
बंधइ निरयाउ महा,-रंभ परिग्गह रउ रुद्दो ॥ ५७ ॥

अर्थ- दुविहंपिचरणमोहं के० पहेलुं कषायमोहनीय, ने बीजुं नोकषायमोहनीय, ए बे प्रकारनुं चारित्रमोहनीय बांधे, ते कसाय के० कषाय हासाइ के० हास्यादिक तथा विसयविवसमणो के० विषयने विषे तत्पर लोलुपी परवश चित्त थको बांधे अने जे बंधइनिरयाउ के० नरकायु बांधे, ते जीव, महारंभ के० महारंभें वर्त्ततो, परिग्गहरउ के० परीग्रहमां रातो थको रुद्दो के० रौद्रध्याने वर्त्ततो, एटले महाकषायवंत, जीवघातनो करनार, दुष्ट परिणामी होय ॥ ५७ ॥

१ एक कषायमोहनीय, बीजुं नोकषायमोहनीय, एम बे भेदें चारित्र मोहनीय कर्म बांधे. तेमांहे जे कषायने उदयें जीव वर्त्ते, ते कषायनी चोकडी बांधे, जेम अनंतानुबंधीया क्रोधादिकने उदयें सघला कषाय बांधे, अप्रत्याख्यानीयाने उदयें बार कषाय बांधे, प्रत्याख्यानीयाने उदयें प्रत्याख्यानीया चार कषाय, तथा संज्वलना चार कषाय, ए रीतें आठ कषाय बांधे. संज्वलनाकषायने उदयें संज्वलना चार कषाय बांधे तथा हास्य करतो, भांड कुचेष्टा करतो तथा बहु बोलतो थको जीव, हास्यमोहनीयकर्म बांधे. २ देश देखवाने रसें, विचित्र क्रीडारसें मुखरीपणे एटले लवारीपणे, कामण, मोहन करतो, परने कुतूहल देखाडतो जीव, रतिमोहनीयकर्म बांधे. ३ राजवेध करतो, नवो राजा स्थापतो, परस्परें संक्लेश लगाडतो, परने अरति, उच्चाट उपजावतो, अशुभकर्म कराववाने उत्साह वधारतो. शुभ कार्ये उत्साह भांजतो, निष्कारण आर्त्तध्यानें वर्त्ततो जीव, अरतिमोहनीयकर्म बांधे. ४ परजीवने त्रास पमाडतो, निर्दय परिणामी थको, भयमोहनीयकर्म बांधे. ५ परने शोक, चिंता, संताप, उपजावतो, तपावतो थको जीव, शोकमोहनीयकर्म बांधे. ६ धर्मावंतसाधुजननी निंदा करतो, तेनां मलमलिन गात्र देखी सूग करतो जीव, जुगुप्सामोहनीयकर्म बांधे. १ शब्द, रूप, रस, गंध, स्पर्श, ए अनुकूल विषयने विषे अत्यंत आसक्त थको परनी अदेखाई, मत्सर धरतो, माया मृषा सेवतो, कुटिल परिणामें परदारा सेवतो जीव, स्त्रीवेद बांधे. २ सरलपणे स्वदारा

संतोषें ईर्ष्यारहित मंदकषायें जीव, पुरुषवेद बांधे. ३ तीव्रकषायें दर्शत्रीनुं शील नंजावतो, तीव्रविषयी, पशुघातक, मिथ्यात्वी जीव, नपुंसकवेद बांधे. चारित्रियानो दोष देखाडतो, असाधुना गुण ग्रहण करतो, कषाय उदीरतो जीव, चारित्रमोहनीयकर्म बांधे.

हवे आयुःकर्मना बंधहेतु कहे छे. महाआरंज चक्रवर्त्ति प्रमुख ऋद्धि जोगवतो घणी मूर्छा परिग्रह सहित, अविरतिपरिणामी, अनंतानुबंधिया कषायने उदयें पंचेंद्रियनी हत्या निःशंकपणे करतो, मद्य, मांसादिक साते कुव्यसन सेवतो, कृतघ्नतापणुं, विश्वासद्रोहादिक मोहोटां पाप आचरतो, उत्सूत्र जांखतो, मिथ्यात्वनो महिमा वधारतो, अशुजपरिणामें कृष्णादिक त्रण लेश्यायें वर्त्ततो जीव, अशुज परिणामें करी नारकीनुं आयु बांधे. ॥ ५७ ॥

हवे तिर्यंचना आयुबंध हेतु कहेछे.

तिरिआउ गूढहिअउ, सढो ससल्लो तहा मणुस्साउ ॥
पयईइ तणु कसाउ, दाणरुई मज्झिमगुणोअ ॥ ५८ ॥

अर्थ– तिरिआउ के० तिर्यंचनुं आयु बांधे. गूढहिअउ के० गूढ हृदयनो धणी, सढो के० मूर्ख, धूर्त्त, ससल्लो के० मिथ्यात्वादिक शल्यसहित, तहा के० तेमज हवे मणुस्साउ के० मनुष्यनुं आयु बांधे, ते पयईय के० प्रकृति एटले स्वजावें तणुकसाउ के० अल्प कषायवंत होय. दाणरुइ के० दान देवाने रुचिवंत होय. मज्झिमगुणोअ के० मध्यम गुणवंत होय. इत्यक्षरार्थः ॥

गूढ हृदय एटले जेना अजिप्रायनी कोइने खबर न पडे, उदायिन राजाने मारवानी पेरें गूढाजिप्राय होय, तथा शठ एटले मायावी, कपटी कहे तेम करे तथा वाणीयें मधुर, परिणामें दारुण होय, जुडुं उवट प्रकाशे, आर्त्तध्यानी, आ लोकें मान पूजाहेतुयें तप करतो, सशल्य एटले आपणी पूजा महत्व न्यून थइ जशे ? एवा जयें करी जेवां पापकर्म आचर्यां होय, तेवां पूर्ण आलोचे नहीं, शल्य राखे, इत्यादि माया अज्ञानना तीव्र मोहादिकें जीव, तीर्यगायु बांधे.

तेमज मनुष्यायु बांधवाना पण विशेष हेतु कहे छे. त्यां देवता तथा नारकी तो सम्यक्त्व कर्त्तव्यतायें शुजजावें करी मनुष्यनुं आयु बांधे, ते जणी जवप्रत्ययें तेहने देवायु न बंधाय तथा मनुष्य, तिर्यंच, जेह प्रकृति कहेतां सहेजें उपाय कर्या विना मिथ्यात्वने मंदरसोदयें करी कषायनो पण मंदरसोदय होय. तेथी तणु एटले दुर्बल पड्या एवा कषाय, जेम धान्य न मलवाथी दुर्बलता थाय, एवो प्रकृतियें जलक धूलिरेखा समान कषायें वर्त्ततो, सहेजें सुपात्र, कुपात्र परीक्षा कर्या विना विशेष यशःकीर्त्ति, प्रमुख अणवांछतो पण स्वजावें दान देवानी रुचि तीव्र होय जेने एवो, क्षमा, आर्जव, मार्दव, सत्य, शौचादिक, मध्यम गुणें वर्त्ततो. एटले अनागाढमिथ्यात्वी, गुणहीन सम्यक्दृष्टि उत्कृष्टगुणना ते जणी अनागाढ, मिथ्यात्वी, मध्यम गुणशुं संबोध्य एटले बूझव्यो, देव, गुरुपूजा प्रीयकापोतलेश्या परिणामें जीव, मनुष्यायु बांधे. ॥ ५८ ॥

हवे देवायुना बंधहेतु कहे छे.

अविरय माइ सुराउ, बालवतोऽकाम निज्जरोजयइ ॥
सरलो अगार विल्लो, सुहनामं अन्नहा असुहं ॥ ५९ ॥

अर्थ– अविरयमाइसुराउ के० अविरतिसम्यक्दृष्ट्यादिक देवायु बांधे, बालतवोऽकामनिज्जरोजयइ के० बालतपें करी तथा, ब्रह्मचर्यें करी अकामनिर्जरा उपार्जे, अने सरलो के० निष्कपटी, अगारविल्लो के० गा-

रवरहित थको सुहनामं के० शुभनामकर्मनी प्रकृतिउ बांधे, तथा अन्नहाअसुहं के० अन्यथा कपट गारवसहित अशुभ नामकर्मनी प्रकृतिउ बांधे.॥ ५९॥

अविरतिसम्यक्दृष्टि, मनुष्य, तिर्यंच, देवायु बांधे, घोलना परिणामें सुमित्र संयोगें, धर्मरुचिपणे, देशविरतिगुणे, सरागसंयमें देवायु बांधे. बालतप एटले दुःखगर्भित, मोहगर्भित वैरागें करी दुष्कर कष्ट पंचाग्निसाधन रसपरित्यागादिक अनेक मिथ्यात्वज्ञानें तप करतो, सनिदान उत्कट एटले अत्यंत आकरो, रोष गारवें तप करतो, असुरादिकयोग्य आयु बांधे. तथा अकामनिर्जरायें, अज्ञानपणे भूख, तृषा, टाढ, ताप, रोगादिक कष्ट सहेतो, स्त्री अणमिलते शील धारण करतो, विषयसंपत्तिने अन्नावें विषय अणसेवतो. इत्यादिक अकामनिर्जरायें तथा बालमरण एटले कांहिंएक तत्प्रायोग्य शुभपरिणामें वर्त्ततो, रत्नत्रयिविराधनायें व्यंतरादि योग्य आयु बांधे, तथा आचार्यप्रत्यनीकतायें किल्बिषिकायु बांधे, तथा मुग्धजन मिथ्यात्वीना गुण प्रशंसतो, महिमा वधारतो, परमाधामीनुं आयु बांधे. एम आयुःकर्मना बंधहेतु कह्या. तथा अकर्मभूमिना मनुष्यने अणुव्रत, महाव्रत, बालतप, अकामनिर्जरादिक देवायुना बंधहेतु विशेष कोइ नथी, तथा अहीं केटलाएक मिथ्यात्वी छे तेथी तेने देवायु केम संभवे ? परंतु तेने शीलव्रतत्वपणे देवायुनो बंधहेतु कहेवो. एम तत्वार्थटीकामांहे कह्युं छे.

हवे नामकर्मना बंधहेतु कहे छे. सुरगत्यादिकने त्रीश शुभनामकर्मप्रकृतिना बंधहेतु होय ते कहे छे. सरल एटले कपटरहित जेवो हृदयमांहे होय तेवो आचार बोले, कोइने पण कूडां तोल, मापें करी ठगे नहीं, परवंचनबुद्धिरहित, ऋद्धिगारव, रसगारव, शातागारव रहित, पापभीरु, परोपकारी, सर्वजनप्रिय, क्षमादिगुणयुक्त, एवो पुरुष, शुभनामकर्मनी प्रकृति त्रीश बांधे तथा अप्रमत्तपणे चारित्र पालतो आहारकिक बांधे, अरिहंतादिक वीश स्थानक आराधतो, गुणवंतनुं वैयावच्च करतो, जिननामकर्म बांधे. तथा ए थकी विपरीत एटले घणो कपटी, कूडां तोलां, मान, माप करतो, परने वंचतो, परद्रोही, हिंसादिक पांच आश्रवें रातो, चैत्यादिकनो विराधक, व्रत लइ विराधतो, त्रण गारवें मातो, हीनाचारी, एवो जीव, नरकगत्यादिक चोत्रीश अशुभनामकर्मनी प्रकृति बांधे. ए शडशठ प्रकृतिना बंधहेतु कह्या. ॥ ५९ ॥

हवे उच्चैर्गोत्रकर्मना बंधहेतु कहेछे.

गुणपेही मय रहिउ, अप्रयणप्रावणा रुई निच्चं ॥
पकुणइ जिणाइ भत्तो, उच्चं निअं ईअरहाउ ॥ ६० ॥

अर्थ- गुणपेही के० गुणप्रेक्षी पारकागुणनो देखनार, मयरहिउ के० आठ मद रहित, अप्रयणप्रावणा रुईनिच्चं के० भणवा भणाववा उपर रुचि नित्य निरंतर होय. पकुणइ के० प्रकर्षे करी करे, जिणाइभत्तो के० जिन अरिहंतादिकनो भक्त, उच्चं के० उच्चैर्गोत्र उपार्जे अने निअंइअरहाउ के० ते थकी इतर अन्यथा विपरीत गुण द्वेषमदवंत होय, ते नीचैर्गोत्र बांधे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ६० ॥

ज्ञान, दर्शन, चारित्रादिकगुण ज्यां जेटलो जाणे, त्यां तेटलो प्रकाशे, अवगुण देखीने निंदे नहीं, ते गुणप्रेक्षी कहीयें. १ जातिमद, २ कुलमद, ३ बलमद, ४ रूपमद, ५ श्रुतमद, ६ ऐश्वर्यमद, ७ लाभमद, ८ तपोमद, ए आठ मद रहित संपदा छतां मद न होय जेने एवो जीव, अध्ययन एटले सूत्रसिद्धांत सूत्रथी, अर्थथी, भणवा भणाववानी रुचि छे जेने, निरहंकार थको सुबुद्धिने शास्त्रहितबुद्धियें करी अर्थ समजावे, हेतुदृष्टांत देखाडी, सुमति पमाडे, कुमति टाले. इत्यादिक परहित करतो, नित्य एटले सदाकाल

पकुणइ एटले प्रकर्षें करे. एटले वाने करी जीव, उच्चैर्गोत्रकर्म बांधे, जिन एटले तीर्थंकर देव, आदिशब्दथकी सिद्ध तथा प्रवचन संघादिकनो अंतरंगप्रतिबंधवंत एवो जीव, उच्चैर्गोत्र उच्चजाति, कुलादिकगम्य कर्म बांधे. अने एथकी विपरीतगुणवालो एटले, मत्सरी, जात्यादिक आठ मदसहित अहंकारें करी कोइने जणे जणावे नहीं, जिनसिद्ध प्रवचन चैत्यादिकनो अजक्त एवो जीव, हीनजात्यादिगम्य नीच गोत्रकर्म बांधे. ॥ ६० ॥

हवे अंतरायकर्मना बंधहेतु कहेछे.

जिणपूआ विग्घकरो, हिंसाइ परायणोऽजयइ विग्घं ॥
इय कम्मविवागोऽयं, लिहिउं देविंदसूरीहिं ॥ ६१ ॥

इति कर्मविपाकनामा प्रथमः कर्मग्रंथः ॥

अर्थ– जिणपूआ के० जिनपूजादिकनो विग्घकरो के० विघ्न करनार, पूजा निषेधतो, हिंसाइपरायणो के० हिंसादिक आश्रवने विषे तत्पर थको, अजयइविग्घं के० अंतरायकर्म उपार्जे. इयकम्मविवागोअं के० एणी पेरें कर्मविपाक एवे नामें ग्रंथ, ते लिहिउंदेविंदसूरीहिं के० तपागछाधिराज श्री देवेंद्रसूरीश्वरें लख्यो. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ६१ ॥

श्रीजिनप्रतिमानी पूजानो निषेधनार, पूजायें पुष्प, फल, जलादिकना अनेक जीवनो घात थाय, ते जाणी मलिनारंजी, ते गृहस्थने पण हेय छे. जेम कोइएक मूर्ख, कटुकौषध पान साजा मनुष्यनी पेरें मांदाने पण निषेधे, तेनी शातानो अंतराय करे, तेम कुमति जीव, अनारंजी साधुनी पेरें मलीनारंजरोगक्षयकारी औषधप्राय पूजादिक प्रतिमारंज निषेधतो, परना हितनुं विघ्न करतो, अंतरायकर्म बांधे. तथा पोतानी मतियें करी जिनमत विपरीतार्थ प्ररूपतो, अनंत संसार वधारे, तेवारें अनंत जीवनो घातक थाय तथा बीजाने पण उन्मार्गें प्रवर्त्तावी अनंत जीवघात करे, तेथी अनुबंधहिंसावंत तथा अनुबंध मृषाजाषी तीर्थंकर अदत्तमार्गप्रवर्त्तक इत्यादिक अनुबंधे अढार पापस्थानकनो सेवनार जीव, अंतरायकर्म बांधे. तथा साधुने दानलाजादिकनो अंतराय करतो, मोक्षमार्ग हणतो, एवो जीव, पण तेमज जाणवो. एणी पेरें कर्मप्रकृति, पंचसंग्रहादिक प्राचीनकर्मग्रंथ, सविस्तर जोइ मुग्धबुद्धि, संक्षेपरुचि जीवने समजाववा सारु. तथा आत्माने पण परहितकरणरूप करुणाजन्य निर्जरा अर्थें थोडे अक्षरें करी, जेम विशेषज्ञान पामे, तेम लख्यो पुस्तकें चढाव्यो, ते कहेछे. परम गुरुगछाधिराज शिथिलाचारनिवारक, तपाबिरुदधारक, जट्टारक श्री १००७ श्रीजगच्चंद्रसूरीश्वर, पट्टप्रजावक, श्रीदेवेंद्रसूरिश्वरें तपगछनायकें लख्यो, पुस्तकें चढाव्यो.

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

इति कर्मव्यथोन्माथिकर्मग्रंथार्थसंविदे ॥ गुरूपास्तिरताः संतो, जवंतु जवनिस्पृहाः ॥ १ ॥ अनाद्यविद्याविछित्यै, साद्यनंतपदाप्तये ॥ आद्यः कर्मविपाकाऽर्थो, जाव्यो जावविशारदैः ॥ २ ॥ इत्थं कर्मविपाकपाकहतयोपाकाहितायंतवैः, पाकज्ञापरनामसूरिसुगुरुर्गीयूपगूढं ततः ॥ एतत्कर्मविपाकसच्चिदशर्मि, सात्मीकुरुध्वं जनाः ! इमेध्याज्ञानगिरिछिदैकवियशः, सोमोत्कया सदिशा ॥ ३ ॥ कर्मविपाकटबार्थो,ऽन्वर्थः प्राथ्योर्थिजिः स्वगुरुजक्ताः ॥ प्रथमादर्शे लिखितो, मुनिना कल्याणसोमेन ॥ ४ ॥ प्रत्यक्षगणनया ग्रंथमानं ससूत्रं ॥ इति श्रीबालावबोधः प्रथमकर्मग्रंथसहितः संपूर्णः ॥

॥ ॐ नमोऽर्हते ॥

॥ अथ ॥

॥ श्रीबालावबोधसहित कर्मस्तवनामा द्वियकर्मग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ तत्र ॥

॥ आदौ बालावबोधकृत मंगलाचरणम् ॥

॥ अनुष्टुप् वृत्तम् ॥

त्रिजगत्सृष्टिसंतान, स्थितिनाशान्यवस्थितिं ॥ दिशत्यै सममार्हत्यै त्रिपद्यै हृद्यहृद्यियै ॥ १ ॥
कर्म बंधोदयावस्था, त्रिपुर घृक् दृशा ध्रुवम् ॥ तस्यै यस्याप्रशस्याज्ञा, वरिवस्य शिवोऽभवेत् ॥ २ ॥
ध्यान धाम्नि निधायोच्चैः, स्वगुरु गुरुगौरवान् ॥ श्रीमत्कर्मस्तवे कुर्वे, टबार्थलिखनक्रमम् ॥ ३ ॥

॥ मूल गाथा ॥

तह थुणिमो वीरजिणं, जह गुणठाणेसु सयल कम्माइं ॥
बंधुदयोदीरणया, सत्तापत्ताणि खविआणि ॥ १ ॥

अर्थ–तह के० तेम थुणिमो के० स्तवीश. वीरजिणं के० श्रीमहावीरदेवप्रत्यें, जह के० जेम गुणठाणेसु के० गुणठाणाने विषे सयलकम्माइं के० सघलायें कर्म प्रकृतिप्रत्यें बंधुदयोदीरणया के० बंध, उदय, उदीरणायें करी सत्तापत्ताणि के० सत्तायें पामीने खविआणि के० क्षपितानि एटले खपाव्यां, निर्जर्यां ॥ इत्यक्षरार्थः ॥

अथ वार्त्तिकं लिख्यते ॥ जेम कर्म खपाववा रूप अपायापगम गुण वर्णवशे, कर्मशत्रु विदारवे करी वीर कहीयें. जेम मिथ्यादृष्ट्यादिक गुणठाणा, शिवमंदिर चढवाने पावडीआ एटले पगथियां सरखा जीवनी शुद्ध, शुद्धतर, शुद्धतम अध्यवसाय विशेष. यद्यपि ते अध्यवसाय असंख्याता छे, तो पण स्थूलव्यवहारें चौद कहीयें. तेने विषे ज्ञानावरणीयादिक आठ मूलप्रकृति, मतिज्ञानावरणीयादिक उत्तरप्रकृतिबंधयोग्य एकशोने वीश उदय उदीरणायें योग्य, एकशोने बावीश, सत्तायें एकशोने अडतालीश, ते जिहां जेटली लही, तथा जिहां जेटलीनो विछेद करी जे कर्मवर्गणा दलसायें मिथ्यात्वादिक आश्रवें करी जीवप्रदेशने दूध पाणीनी पेरें तथा लोह अग्नि मले, तेवी रीतें एकमेक थावुं, ते बंध कहीयें.

२ ते बांध्यां कर्मनुं सहेजें अबाधा काल वीते थके अपवर्त्तनादिक करणविशेषें करी स्थितिघात थइ थकी मिष्ट तथा कटुक, घातीया तथा अघातीआ रसनुं वेदवुं, ते उदय कहीयें.

३ तेहज कर्मनो उदयावलि, प्राप्तरसथी उपरला रसनुं जीववीर्यविशेषे करी खेंची उदयावलिमांहे आणी वेदवुं, ते उदीरणा. ते पण उदयविशेषज जाणवो.

४ ते कर्मनुं बांधवुं तथा-संक्रमणकरणे करी आपणा स्वरूपने पामी जे कर्म प्रकृति, तेनुं जीवप्रदेश सायें मली रहेवुं, खरवुं नहीं, निधाननी पेरें रहेवुं, ते सत्ता कहीयें. ए चार मध्ये बंधन तथा उदीरणा, ए बेहु जीवनां करण, वीर्यविशेष छे अने उदय, तथा सत्ता, ए बेहु करण नहीं, एटले ए भावार्थ छे. जेम श्रीवीर जिनें जे जे गुणठाणे जेटली प्रकृति कर्मनी बांधी, उदय पामी, उदीरी तथा सत्तायें धरी तथा जिहां

जिहां जेटली प्रकृतिनो बंध, उदय, उदीरणा, सत्ता, विछेद कही जे जे गुणठाणे जेटली प्रकृति खपावीने अनुक्रमें शुद्धस्वरूपी थया, ए अपायापगमातिशय गुण प्रगटवारूप असाधारण गुणस्तवन करशे. ॥ १ ॥

हवे प्रथम गुणठाणानां नाम तथा स्वरूप कहे छे.

मिछे सासण मीसे, अविरय देसे पमत्त अपमत्ते ॥ निअट्टि
अनिअट्टि सुहुमु,वसम खीण सजोगि अजोगि गुणा ॥ २ ॥

अर्थ– पहेलुं मिछे के० मिथ्यादृष्टिगुणस्थानक, बीजुं सासण के० सास्वादनसम्यक्दृष्टिगुणस्थानक, त्रीजुं मीसे के० मिश्रगुणस्थानक, चोथुं अविरय के० अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणस्थानक, पांचमुं देसे के० देशविरतिगुणस्थानक, छठुं पमत्त के० प्रमत्तगुणस्थानक, सातमुं अपमत्ते के० अप्रमत्तगुणस्थानक, आठमुं निअट्टि के० निवृत्तिगुणस्थानक, नवमुं अनिअट्टि के० अनिवृत्तिगुणस्थानक, दशमुं सुहुम के० सूक्ष्मसंपरायगुणस्थानक, अगीआरमुं उवसम के० उपशांतमोहगुणस्थानक, बारमुं खीण के० क्षीणमोहवीतरागगुणस्थानक, तेरमुं सजोगी के० सयोगीकेवलीगुणस्थानक, चौदमुं अजोगीगुणा के० अयोगीगुणस्थानक. ए चौद गुणठाणानां नाम छे. इत्यक्षरार्थः ॥ २ ॥

त्यां जीवना गुण, ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप जीवस्वजाव, तेनो तरतमविशेषकृतजेदें करी गुणठाणानां स्थानक छे ते जीवना पण जेद जाणवा.

१ प्रथम मिथ्यात्व कहेतां जिनवचनथी विपरीतदृष्टि एटले जीवादिक तत्वनी प्रतिपत्ति जेम धत्तुरानां बीज खाधे थके श्वेत वस्तुने पण पीली वस्तु करी पमिवजे, अंगीकार करे तेम मिथ्यात्वमोहनीयना जोरथी राग, द्वेष मोहादिकनां चिन्हसहित जे देवपणाना गुणें करी हीन होय, तेने देव करी माने आरंज परिग्रहादिकवंत गुरुनां लक्षणें हीन होय, तेने गुरु करी पमिवजे, हिंसादिकने धर्म करी माने, तथा नयवचनें प्रमाण करी माने, नित्यता, अनित्यता, जिन्नता, अजिन्नता, सत्ता, असत्ता, लघुता, दीर्घता, एम वस्तुनी एकांतता माने पण सापेक्षपणे न माने तथा संपूर्ण जिनवचन सद्दहतो पण जे एक अक्षर मात्रनो अविश्वास आणे, तेपण जमालीनी पेरें मिथ्यादृष्टि जाणवो. अहीं कोइ कहेशे जे मिथ्यात्वदोषें उुष्टने गुणठाणुं केम कहीयें? तेनो उत्तर. के जो पण मिथ्यात्वमोहनीय प्रकृति, सर्वघातीनी छे तेणे सर्व ते स्वप्रतिपत्ति हणाय, तोपण ते मेघघटा आवरित सूर्यप्रजानी पेरें रात्रीदिवस विजागनी करनार, एवी प्रजा, अनावृति होय, तेम जीवने पण एकांशें घटादिकनी प्रतिपत्ति अविरुद्ध होय. तथा अक्षरनो अनंतमो जाग उघाडो सदा सर्वदा सर्व जीवने रहे, ते परम निकृष्ट गुणनी अपेक्षायें मिथ्यात्वीने पण गुणस्थानक कह्युं. तथा कोइएक कहे छे के जेवारें मिथ्यात्वी पण मुक्तिहेतुक्रिया करे, त्यां गुणठाणुं होय अन्यथा मिथ्यात्वजूमिस्थ कहीयें. तथा ए सम्यक्त्वादिक गुण पामशे, ते माटे गुणठाणुं कहीयें.

२ तथा औपशमिक सम्यक्त्व पामी एक समयें तथा ठ आवलि शेष सम्यक्त्व काल होये थके अनंतानुबंधियाना उदयथी औपशमिक सम्यक्त्व वमतां, खीरना स्वाद सरखो जाव, मिथ्यात्वगुणस्थानक पाम्या पहेलां, जे होय, ते सास्वादनसम्यक्दृष्टिगुणठाणुं बीजुं जाणवुं.

३ तथा मिश्रमोहनीयना उदयथी जिनवचन उपर रुचि अरुचि बेहु न होय मिश्रता होय, एवा जे अध्यवसाय ते मिश्रदृष्टिगुणठाणुं, त्रीजुं जाणवुं. मिथ्यात्व अने मिश्र ए बे गुणठाणा औदयिकजावें होय.

४ तथा विरतिगुण जाणतो, जवप्रत्ययें तथा अप्रत्याख्यानावरणकषायोदयें करी आदरी न शके एटले एक जाणी न आदरे, न पाले ते श्रेणिकराजानी पेठें तथा जाणी, न आदरे, पाले, ते अनुत्तर विमानना देवता, तथा जाणी आदरे न पाले, ते संविग्न, पाक्षिक ए त्रण जांगे वर्त्ततो १ क्षायिक २ औपशमिक अने ३ वेदक. ए मांहेलो एक तत्वरुचिरूप सम्यक्त्व पामी जे जे अध्यवसायें जिनवचन यथावस्थितपणे परिणमे, तेनुं नाम अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणुं चोथुं जाणवुं.

५ तथा सावद्ययोगनी एकदेशें विरति करे, जेम निरपराध, निरपेक्ष, संकल्पी त्रस जीव न हणवो. इत्यादिक हिंसानिषेधरूप सम्यक्त्व सहित अध्यवसाय जे जाणे, आदरे, पाले, ए जांगें वर्त्ततां देशविरतिगुणठाणुं पांचमुं जाणवुं. अहीं सम्यक्त्वसहित नोकारसी करे, ते पण एमां जाणवी.

६ तथा मद, विषय, कषाय, निद्रा, अने विकथा. ए पांच प्रमादें करी चारित्र, मलिनाध्यवसाय होय अप्रमत्तना अध्यवसायनी अपेक्षायें अनंतगुणहीनमलिन जाणवो. देशविरतिनी अपेक्षायें अनंत गुणविशुद्ध होय. एवी माया परिणामें वर्त्ततां, प्रमत्तसंयत गुणठाणुं छठुं जाणवुं.

७ तथा ते पांच प्रमाद रहित अनंत गुणविशुद्ध, निश्चयचारित्रें स्थिरतारूप ते सहित जे अध्यवसाय, ते अप्रमत्तसंयतगुणठाणुं सातमुं.

८ तथा चारित्रमोहनीयनी प्रकृति एकवीश उपशमाववा तथा खपाववाने अर्थें जेणे अत्यंत विशुद्ध अध्यवसायें करी वीर्यविशेष उल्लसे थके तेनो रसघात, स्थितिघात, गुणश्रेणि, गुणसंक्रम, अपूर्वस्थितिबंध. ए पांच वानां धुरसमयथी अपूर्व करणे कहीयें. तथा एक समयें अनेक जीव गुणठाणे चढ्या, ते शुद्ध शुद्धतरादिक अध्यवसायभेदें करी निवृत्ति कहेतां फेरफार होय, त्यां एनुं नाम निवृत्तिगुणठाणुं पण कहीयें, ए आठमुं जाणवुं. अहीं समय समय, अनंतगुण विशुद्धि होय.

९ तथा नवमे गुणठाणे अनेक जीव एक समयें चढे, तेने अध्यवसायें फेरफार न होय, तेथी एनुं नाम अनिवृत्ति कह्युं. तथा बादर के० महोटा खंम संपराय के० कषायना अहीं करे, एटले ए गुणठाणे कषायना महोटा खंड करे, तेथी एनुं बीजुं नाम बादरसंपराय पण कहीयें.

१० सूक्ष्म कीट्टीकर्मकृत लोज वेदतां शेष मोहनीयने क्षयें तथा उपशमें यथा जे विशुद्धाध्यवसाय ते सूक्ष्मसंपरायगुणठाणुं दशमुं जाणवुं.

११ जलने तलीये मल, नीचो बेसे तेथी पाणी निर्मल थाय, तेम मोहनीयना उपशमें अध्यवसाय निर्मल थाय. वली कषाय सत्तामांहे रह्या छे, ते माटे कषाय उदय पामे, तेवारें मोहला नीरनी पेरें फरी मेला थवानो संजव छे, जे जणी एनुं नाम उपशांतमोहनीय. ए छद्मस्थ वीतरागगुणठाणुं अगीआरमुं जाणवुं. इहांथी अवश्य पडे अने जो मरण पामे, तो अनुत्तरवासी देवता थाय. तेवारें त्यां चोथे गुणठाणे आवीने रहे, अन्यथा पडे तो दशमे आवे.

१२ तथा सर्व मोहनीयप्रकृति खपावे थके, मोहसत्ता टाले थके, जे अत्यंत विशुद्ध अध्यवसायस्थानक, ते क्षीणमोहवीतरागछद्मस्थगुणठाणुं बारमुं जाणवुं.

१३ केवलज्ञान पाम्या पछी ज्यां सुधी बादर योग मन, वचन, काया प्रवर्त्ते, हाले, चाले, बोले, त्यांसुधी सयोगीकेवलीगुणठाणुं तेरमुं जाणवुं.

१४ बादरयोग बंधे थके मन, वचन, कायाना व्यापारने अजावें करण वीर्यरहित मेरुनी पेरें निःप्रकंप जणी शैलेसीकरण करतां, अयोगीकेवलीगुणठाणुं चौदमुं जाणवुं. अहीं व्युपरतक्रिय एटले गइ छे क्रिया ज्यां, अप्रतिपाति एवे नामे शुक्लध्याननो चोथो पायो होय, ते जणी सूक्ष्मकाययोग छे ते जणी के-

वलीने योगनिरोधध्यान होय तेतो सर्वथा योगने अन्नावें न होय अने अयोगीपणुं ते बादरयोगना अन्ना-वनी अपेक्षायें लेवुं. ए चौद गुणठाणानुं स्वरूप कह्युं.

हवे ए चौद गुणठाणानुं कालमान कहे छे. मिथ्यात्वनो तो अनव्यने अनादि अनंत अने नव्यने अनादि सांत तथा सादिसांत जाणवो, अने पांचमा, तेरमा, छट्ठा अने सातमानुं कालमान, देशें ऊणी पूर्व कोडी जाणवो. चोथानुं तेत्रीश सागरसाधिक कालमान छे. सास्वादननो छ आवलिप्रमाण, चौदमानो पांच ह्स्वाक्षरनो काल जाणवो. अने शेष छ गुणठाणानो काल अंतर मुहूर्त्त. ए उत्कृष्ट कालमान जाणवुं.

हवे अहीं बंधप्रकृति कहे छे.

अनिनव कम्मग्गहणं, बंधोउहेण तछ वीस सयं ॥
तिछयरा हारग डुग, वक्कं मिछंमि सतर सयं॥ ३ ॥

अर्थ– अनिनवकम्मग्गहणं के० नवा कर्मनुं ग्रहवुं, जीवप्रदेश साथें कर्ममलनुं मेलववुं ते बंधो के० बंध जाणवो, तछ के० त्यां उहेण के० उघे एटले सामान्य नयें वीससयं के० एकशोने वीश प्रकृतिनो बंध जाणवो अने तिछयर के० एक तीर्थंकरनामकर्म अने आहारगडुग के० आहारकद्विक, एवं त्रण प्रकृति, वर्ज्ज के० वर्जीने मिछंमिसतरसयं के० मिथ्यात्वगुणठाणे एकशोने सत्तर बंधाय. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३ ॥

मिथ्यात्वअविरत्यादिक सत्तावन सामान्य बंधहेतु छे अने ज्ञानज्ञानवंतादिकनी प्रत्यनीकतादिक ते विशेष बंधहेतु छे, तेणे करी नवां कर्म, पूर्वें बांध्यां छे, तेनी अपेक्षायें नवां बंधातां जे ज्ञानावरणीयादिक मूल आठ प्रकृति तथा मतिज्ञानावरणीयादिक उत्तर प्रकृति एकशो वीश, तेनो स्थितिरस अने प्रदेशपणे निर्द्धारवो, जीवप्रदेश सांथें मेलाववो, ते बंधनकरणजीववीर्यविशेष तज्जन्य ते बंध कहीयें. तिहां उघ एटले सामान्यें चउद गुणठाणां गुणजेद, जीवन्नेदादिक विशेष निरपेक्ष सर्वजीवने सामान्यप्रकारें ज्ञानावरण पांच, दर्शनावरण नव, वेदनीय बे, मोहनीय छवीश, आयुनी चार, नामकर्मनी शडशठ, गोत्रनी बे, अने अंतरायनी पांच. एम सर्व मली एकशोने वीश उत्तर प्रकृति बंधाय. ए रीतें सामान्यें सर्व जीवने बंध कहीयें.

हवे गुणस्थानकविशेष कहि, बंधप्रकृति विशेषें कहियें छैयें. तिहां प्रथम मिथ्यात्व गुणठाणे वर्त्तमान जीवने बंध कहेछे. ते पूर्वोक्त एकशोने वीश बंधयोग प्रकृतिमांहे एक जिननामकर्म, बीजुं आहारकशरीरनामकर्म, त्रीजुं आहारकअंगोपांगनामकर्म, ए त्रण प्रकृति, मिथ्यात्वी जीव, न बांधे. कारण के जिननामकर्म, सम्यक्त्वविना न बंधाय अने आहारकद्विक, शुद्धचारित्र विना न बंधाय, ते सम्यक्त्व अने चारित्र ए बे वानां मिथ्यात्वें नथी, तेथी ए त्रण प्रकृति न बंधाय. तेथी ते वर्जीने शेष ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी नव, वेदनीयनी बे, मोहनीयनी छवीश, आयुनी चार, नामकर्मनी चोशठ, गोत्रकर्मनी बे अने अंतरायकर्मनी पांच. एम सर्व मली एकशोने सत्तर प्रकृति सर्वमिथ्यात्वीजीवनी अपेक्षायें प्रथमगुणठाणे बंध योग्य होय. केमके मिथ्यात्व, अविरति, कषाय अने योग, ए चार मूलहेतु त्यां होय तेथी ते निमित्तें एकशोने सत्तर प्रकृति बंधाय, अने सम्यक्त्वप्रत्ययिक जिननाम तथा चारित्रप्रत्ययिक, आहारकद्विक, ए त्रण प्रकृति न होय. ॥ ३ ॥

हवे मिथ्यात्वगुणठाणे केटली प्रकृतिनो बंधविछेद थाय, ते कहेछे.

नरय तिग जाइ थावर, चउ हुंमा यव छिवठ नपु मिछं ॥
सोलंतो इगहिअसय, सासणि तिरि थीण डुहग तिगं ॥ ४ ॥

अर्थ- नरयतिग के० नरकत्रिक, जाइ के० एकेंद्रियादिक जाति चार, थावरचउ के० स्थावरचतुष्क, हुंम के० हुंमसंस्थान, आयव के० आतपनामकर्म, छिवठ के० छेवठुं संघयण, नपु के० नपुंसकवेद मिछ के० मिथ्यात्वमोहनीय, सोलंतो के० ए शोल प्रकृतिनो अंत करे, इगहिअसय के० शेष एकशोने एक प्रकृतिनो बंध सासणि के० सास्वादन बीजे गुणठाणे होय. त्यां तिरि के० तिर्यंचत्रिक, थीण के० थीणद्धित्रिक, दुहगतिगं के० दौर्जाग्यत्रिक, ए त्रण त्रिक ॥ ४ ॥

नरकगति, नरकानुपपूर्वी, नरकायु. ए नरकत्रिक तथा एकेंद्रियजाति, बेंद्रियजाति, तेंद्रियजाति अने चौरिंद्रियजाति, ए जातिचतुष्क. ए सात प्रकृति तथा स्थावरनामकर्म, सूक्ष्मनामकर्म, अपर्याप्तनामकर्म अने साधारणनामकर्म. एवं चार साधारणनाम प्रत्यईर्ले ए स्थावरचतुष्क कहीयें, एवं अगीआर. बारमुं हुंड संस्थान, तेरमुं आतपनाम, चौदमुं छेवठुं संघयण, पंदरमुं नपुंसकवेद, शोलमुं मिथ्यात्वमोहनीय. एमां बे मोहनीयनी प्रकृति तथा एक नरकायु ते आयुनी प्रकृति, शेष तेर प्रकृति नामकर्मनी. एम सर्व मली शोल प्रकृतिनो बंधविछेद मिथ्यात्वगुणठाणे थाय. केम के ए शोल प्रकृति, मिथ्यात्व प्रत्ययीनी छे तेथी ते मिथ्यात्व उदयेंज बंधाय. ते विना न बंधाय तेथी आगले गुणठाणे मिथ्यात्वीनो रसोदय न लाजे तेथी ए शोल प्रकृतिनो बंध पण त्यां न लाजे माटें ए शोल प्रकृतिनां बंधनो प्रारंज मिथ्यात्वगुणठाणे होय. एने बंधविछेद कहीयें. एम आगल पण बंधविछेदनो अर्थ जाणवो. तेवारें मिथ्यात्वें एकशोने सत्तर प्रकृतिनो बंध हतो तेमांथी ए शोल प्रकृतिनो बंध टल्यो शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीयनी चोवीश, आयुनी त्रण, नामकर्मनी एकावन, गोत्रनी बे, अंतरायनी पांच, एम सर्व मली एकशोने एक कर्मप्रकृतिनो बंध सास्वादनगुणठाणे सर्वजीवनी अपेक्षायें होय.

हवे सास्वादने जेटली प्रकृतिनो बंधविछेद होय, ते कहे छे. तिर्यंचादिक त्रण आगल त्रिक शब्द जोडियें, तेवारेंतिर्यंचत्रिक, थीणद्धीत्रिक, दौर्जाग्यत्रिक, ए त्रणत्रिक कहियें. तिर्यंचगति, तिर्यंचानुपूर्वी, अने तिर्यंचायु, ए तिर्यंचत्रिक, थीणद्धी, निद्रानिद्रा अने प्रचलाप्रचला. ए थीणद्धीत्रिक, दौर्जाग्यनाम, दुःस्वरनाम, अने अनादेयनाम. ए दौर्जाग्यत्रिक. एवं नव प्रकृति थइ. ॥ ४ ॥

अण मज्जागिइ संघय, ण चउ नि उज्जोअ कुखगइ
छित्ति ॥ पणवीसंतो मीसे, चउसयरि दुहाउअ अबंधा ॥५॥

अर्थ- अण के० अनंतानुबंधी चतुष्क, मज्जागिइ के० मध्याकृति एटले मध्यसंस्थानचतुष्क, संघयणचउ के० मध्य संघयणचतुष्क, चउ के० ए त्रण चतुष्कनी बार प्रकृति थइ. नि के० नीचैर्गोत्रकर्म, उज्जोअ के० उद्योतनामकर्म, कुखगइ के० अशुजविहायोगति, छित्ति के० स्त्रीवेदमोहनीय. इति एटले ए पण वीसंतो के० ए पच्चीश प्रकृतिनो अंत बंधविछेद सास्वादने थाय. तेथी मीसे के० मिश्र गुणठाणे चउसयरि के० चम्मोतेर प्रकृतिनो बंध होय. जे जणी ए गुणठाणे दुहाउअअबंधा के० मनुष्यायु तथा देवायु, ए बे आयुनो अबंध छे माटे चम्मोतेरनो बंध थाय, ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५ ॥

अहीं अण कहेतां अनंतानुबंधीआ प्रमुख त्रण शब्द छे ते आगल चउ शब्द जोडीयें. तेवारें त्रणचउक थाय. एटले अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया अने लोज. ए चारने अनंतानुबंधीचउक कहीयें. अने न्यग्रोध, सादि, वामन अने कुब्ज. ए चार मध्य एटले वचलां संस्थान, ए मध्यमसंस्थानचउक. अहीं आकृति एटले शरीराकार ते संस्थानरूप तन्निमित्तक कर्म प्रकृति पण आकृतिनाम जाणवी. तथा ऋषजनाराचसंघ-

यण, नाराचसंघयण, अर्द्धनाराचसंघयण अने कीलिकासंघयण, ए चार वचलां संघयण छे एने मध्यसंघयणचतुष्क कहीयें. एटले त्रण चोक बार प्रकृति कही अने त्रण त्रिक नव प्रकृति पूर्वली गाथामां कही एवं एकवीश प्रकृति थइ. बावीशमुं नीचगोत्र, त्रेवीशमुं उद्योतनामकर्म, चोवीशमुं अशुभविहायोगति, पच्चीशमुं स्त्रीवेद. एवं पच्चीश प्रकृतिमध्यें एक उद्योतनाम अने बीजुं तिर्यगायु. ए बे प्रकृति विना शेष त्रेवीश पापप्रकृति, तीव्रसंक्लेशें बंधाय अने ते तीव्रसंक्लेश अनंतानुबंधीयाने उदयें होय अने ए मिश्र प्रमुख आगले गुणठाणे अनंतानुबंधीयानो उदय न होय, तेवारें ए गुणठाणे एनो पण बंध न होय अने उद्योतनाम, तथा तिर्यगायु. ए बे पुण्यप्रकृति छे पण तिर्यक्प्रायोग्य प्रकृतिबंध टलेथी एनो पण बंध न होय. ए पच्चीशमध्यें थीणद्धीत्रिक, दर्शनावरणकर्मनी अने अनंतानुबंधीया चार तथा स्त्रीवेद ए पांच प्रकृति, मोहनीयकर्मनी एक गोत्रप्रकृति, एक तिर्यगायुप्रकृति. एवं दश थइ अने शेष पंदर प्रकृति नामकर्मनी एवं पच्चीश प्रकृतिनो बंध प्रांतसास्वादनें होय, तेवारें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीयनी उंगणीश, नामकर्मनी छत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. एवं चम्मोतेर प्रकृति मिश्रगुणठाणे सर्व जीवनी अपेक्षायें बंधाय. जे माटे सास्वादनगुणठाणे एकशोने एक प्रकृतिनो बंध हतो, तेमांहेथी अनंतानुबंधीयाना उदयने अभावें तन्निमित्तक पच्चीश प्रकृतिनो बंध टल्यो तेवारें छहोंतेर प्रकृतिनो बंध रह्यो, ते मध्यें पण मिश्रगुणठाणे आयुबंध योग्य अध्यवसाय नथी, तेथी त्यां देवायु, मनुष्यायु, ए बे आयु पण न बंधाय. जे जणी शास्त्रें कह्युं छे के " समामिछदिठिआउग बंधपि न करेई " पण आगलें चोथे गुणठाणे बंध करशे तेथी ए बे आयुनो बंध विछेद न कह्यो, पण अबंध कह्यो तेथी चम्मोतेर प्रकृतिनो बंध, मिश्रगुणठाणे होय इहां कोइ प्रकृतिनो बंधविछेद नथी. ॥ ५ ॥

सम्मे सग सयरि जिणा,उवंधि वइर नरतिअ विअ कसा-
या ॥ उरल डुगंतो देसे, सत्तठी तिय कसायं तो ॥ ६ ॥
ते वठि पमत्ते सो, ग अरइ अथिर डुग अजस अ-
स्सायं ॥ वुछिज्ज छच्च सत्तव, नेइ सुराउजया निठं ॥ ७ ॥

अर्थ– सम्मे के० अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे सगसयरि के० सत्त्योतेर प्रकृतिनो बंध होय. जिणाउ के० जिननाम अने मनुष्यायु तथा देवायु ए बे आयु. एवं त्रण प्रकृति बंधि के० बांधे तेमाटे. अने वइर के० वज्रऋषभनाराचसंघयण, नरतिअ के० मनुष्यत्रिक, विअकसाया के० बीजा अप्रत्याख्यानीआ चार कषाय अने उरलडुगंतो के० औदारिकद्विक. ए दश प्रकृतिना बंधनो अंत करे, तेवारें देसे के० देशविरतिगुणठाणे सत्तठी के० शडसठ प्रकृतिनो बंध करे अने त्यां तियकसायंतो के० त्रीजा प्रत्याख्यानावरण चार कषायनो अंत करे ॥ ६ ॥ तेवारें तेवठिपमत्ते त्रेशठ प्रकृतिनो बंध, प्रमत्तगुणठाणे होय अने एक सोग के० शोकमोहनीय, बीजी अरइ के० अरतिमोहनीय, अथिरडुग के० अस्थिरद्विक, एवं चार. पांचमुं अजस के० अयशःकीर्तिनामकर्म, छठुं अस्सायं के० अशातावेदनीय, छच्च के० ए छ प्रकृति वुछिज्ज के० बंधथी विछेद पामे. सत्तव के० अथवा सात प्रकृति विछेद पामे. नेइसुराउजयानिठं के० जो कोइ प्रमत्त साधु देवायु बांधवा मांडे, अने संपूर्ण करी नेष्टा पमाडे पोचाडे. तो सात प्रकृतिनो अंत करे ॥ ७ ॥

अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीय उंगणीश, आयुनी बे, नामकर्मनी साडत्रीश गोत्रकर्मनी एक, अने अंतरायकर्मनी पांच, ए रीतें सत्त्योतेर प्रकृतिनो

बंध छे, ते मध्यें चम्मोतेर प्रकृतिनो बंध जे मिश्रगुणठाणे कह्यो तेज आहिं लेवो अने अहीं सम्यक्दृष्टि छे तेथी तन्निमित्त जिननामकर्मनो पण बंध लाजे तथा सम्यक्दृष्टि देवता, तथा नारकी, ए बेहु मनुष्यायुज बांधे अने सम्यक्दृष्टि मनुष्य, ते तिर्यंच अने देवायुज बांधे, तेथी सर्वजीवनी अपेक्षायें चोथे गुणठाणे सत्योतेर प्रकृतिनो बंध पामे. हवे अहीं विछेद कहे छे. वज्रऋषजनाराचसंघयण, मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी, मनुष्यायु, ए मनुष्यत्रिक, औदारिकशरीर अने औदारिक अंगोपांग ए औदारिकद्विक. एवं छ प्रकृतिनो बंध चोथे गुणठाणे देवता अने नारकीने होय. मनुष्यगति प्रायोग्य बांधे आगला गुणठाणां देवात अने नारकीने न होय. तेथी ए छ प्रकृतिनो बंध न पामीयें,तेथी विछेद तथा अप्रत्याख्यानी चार कषायनो बंध पण आगले गुणठाणे न लाजे. आपणा उदयने अजावें कषायनो बंध पण न होय, तेथी ए दश प्रकृतिनो बंध विछेद चोथे गुणठाणे. ते मध्यें अप्रत्याख्यानीआ चार, ते मोहनीयनी प्रकृति, मनुष्यायु ते आयुनी प्रकृति. शेष पांच नामकर्मनी प्रकृति, एवं दश प्रकृति टली. शेष ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी छ, वेदनीयनी बे, मोहनीयनी पंदर, आयुनी एक, नामनी बत्रीश,गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच, ए शरुशठ प्रकृतिनो बंध, देशविरतिगुणठाणे उर्घे होय, तिहां बंधविछेद त्रीजो कषाय जे प्रत्याख्यानावरण, तेनी चोकडी ए चार कषायनी प्रकृतिना बंधनो अंत थाय. जे जणी प्रथम बार कषायनो बंध आपणे उदय होते थके आगल उदय नथी तेथी बंध पण न होय. तेवारें शडशठ प्रकृतिमांहेथी मोहनीनी चार टालवी ॥ ६ ॥

बाकी ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीय अगीआर, आयुनी एक, नामनी बत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच, ए त्रेशठ प्रकृतिनो बंध, प्रमत्तगुणठाणे मनुष्यने होय.

त्यां छ तथा सात कर्मप्रकृतिनो बंधविछेद अने बंधप्रांत होय, ते हवे कहे छे. एक शोक, अने बीजी अरति. ए बे मोहनीयनी प्रकृति. एक अस्थिरनामकर्म, बीजुं अशुजनामकर्म, ए अस्थिरद्विक. त्रीजुं अयशःकीर्त्तिनामकर्म. ए त्रण नामकर्मनी प्रकृति अने एक अशातावेदनीयनी प्रकृति. ए त्रण कर्मनी छ प्रकृतिनो निमित्तप्रमाद छे ते प्रमाद छते ए अशुजप्रकृति बंधाय. आगले गुणठाणे विशुद्धाध्यवसायजणी दुष्टयोगजन्य जे प्रकृति, ते प्रमादने अजावें न बंधाय, तेथी त्यां अशुजयोग निवर्त्ते, त्यां ए प्रकृतिनो बंध पण निवर्त्ते, तेथी छनो बंधविछेद अने आयुःकर्मनो बंध अतिविशुद्धपरिणामें न होय तिहां घोलना परिणामें प्रमत्तगुणठाणें देवायु बांध्या पछी सातमे गुणठाणे चढतो सात प्रकृतिनो बंध विछेद जे जणी अतिविशुद्ध अध्यवसायजणी आयुबंध पण आगले गुणठाणे नथी, तेवारें छ प्रकृति प्रथम कही ते अने सातमुं सुरायु. ए सात प्रकृतिबंधनी अपेक्षायें प्रमत्तगुणठाणे विछेद पामे अने जो प्रमत्ते देवायुनो बंध करतो ते बंध पूर्ण कस्याविना अप्रमत्ते चढे तो केवल देवायुनोज ज्यांसुधी बंध पूर्ण करे, त्यांसुधी अप्रमत्ते पण आयुबंध पामीयें, तो छ प्रकृतिना बंधनो विछेद होय तेवारें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय एक, मोहनीय नव, आयुनी एक, नामनी एकत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच ॥ ७ ॥

गुणसठि अप्पमत्ते, सुराउ बंधं तु जइ इहा गछे ॥
अन्नह अठावन्ना, जं आहारग डुगं बंधे ॥ ८ ॥

अर्थ– ए सर्व मळी गुणसठिअप्पमत्ते के० उंगणशाठ प्रकृतिनो बंध अप्रमत्तगुणठाणे होय. सुराउबंधंतु के० देवायु बांधतो थको जइ के० यदि एटले जो इहागछे के० अप्रमत्तगुणठाणे आवे तो अने अन्न-

ह के० अन्यथा देवायु विना तो अठावन्ना के० अठावनप्रकृतिबंध होय. जंआहारगडुगंबंधे के० जे प्राणी आहारकद्विक बांधे, तेवारें अठावन्न अथवा उंगणशाठ प्रकृतिनो बंध थाय. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ८ ॥

ए उंगणशाठ प्रकृति अप्रमत्त संयतगुणठाणे प्रवर्त्ततो बांधे. अहीं शिष्य पूछे छे के हे जगवन् ! आयुबंध घोलना परिणामे होय छे, ते अहीं घोलना परिणाम नथी तो केम आयुबंध होय ? तत्रोत्तरं. हे शिष्य ! जो प्रमत्त थको घोलना परिणामे करी देवायुबंध करतो प्रमत्तनो काल पूर्ण थये देवायुबंध अपूर्ण हुवे थके अप्रमत्तगुणठाणे पण आवे, तिहां कुंजारना चक्रज्रमणन्यायें करी पूर्वले घोलना परिणामें आरंजेलो आयुबंध ज्यांसुधी पूर्ण करे, त्यांसुधी अप्रमत्तगुणठाणे पण देवायुबंध पामीयें, तेथी उंगणशाठ प्रकृतिनोबंध छे पण अप्रमत्त छते आयुबंध आरंजे नहिं. अन्यथा एटले जो प्रमत्तगुणठाणे सुरायुबंध आरंजी पूर्ण करतो, वलतो अप्रमत्तगुणठाणे आवे, तो आयुविना सात कर्ममांहेली ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय एक, मोहनीय नव, नामनी एकत्रीश, गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच. ए अठावन्न प्रकृति बांधे. तिहां शिष्य पूछे छे के, ए केम होय जे प्राणी प्रमत्तबंध, त्रेशठ प्रकृतिनो छे तेमांथी छ प्रकृतिनो बंधविछेद थयो, तेवारें सत्तावन प्रकृति होय अने सात प्रकृतिबंधविछेद करतां छप्पन्न प्रकृति होय, पण उंगणशाठ अने अठावन्न प्रकृति केवी रीतें होय ? तिहां गुरु उत्तर कहे छे के, अहीं अतिविशुद्ध चारित्रने सजावें तन्नैमित्तिक आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए बे प्रकृति अधिक बंधाय, ते जेलतां ओगणशाठ अने अठावन थाय. ए रीतें सुरायु विना शेष अठावन प्रकृतिनो बंध अप्रमत्तसंयतने कह्यो. ॥ ८ ॥

अडवन्न अपुवा इमि, निद्दडुगंतो छपन्न पण जागे ॥ सुर
डुग पणिंदि सुखगइ, तस नव उरल विणु तणु वंगा ॥ ए ॥

अर्थ— अडवन्न के० अठावन प्रकृतिनो बंध अपुवाइमि के० अपूर्वकरणना प्रथमजागने विषे निद्दडुगंतो के० त्यां निद्राद्विकनो अंत थाय, तेवारें छपन्न पणजागे के० छप्पन्न प्रकृतिनो बंध, द्वितीयादिकथी मांमी छठा सुधीना पांच जागें होय, पांचे जागें सत्ता तो छप्पन्ननीज पण स्थितिघात, रसघात, गुणसेढी, गुणसंक्रम, अपूर्वबंध, ए पांचवानां करे. सुरडुग के० सुरद्विक, पणिंदि के० पंचेंद्रियजाति, सुखगइ के० शुजविहायोगति, तसनव के० त्रसनवक, उरलविणुतणुवंगा के० एक औदारिक विना शेष चार शरीर अने वैक्रियोपांग तथा आहारकोपांग, ए बे उपांग. एवं उंगणीश प्रकृति ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ए ॥

तेहज अपूर्वकरण एवे नामे आठमुं गुणठाणुं अंतरमुहूर्त्तकाल प्रमाणनुं. तेना सात जाग करीयें तेमांहेला प्रथम जागने विषे अठावन प्रकृति बांधे, तिहां निद्रा अने प्रचला, ए बे दर्शनावरणीयनी प्रकृति तेना बंधनो अंत आवे, ते आगलें अतिविशुद्धपणे करी ए बे प्रकृति न बंधाय, शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय नव, नामनी एकत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. एवं छप्पन्न प्रकृति, बीजे, त्रीजे, चोथे, पांचमे अने छठे, ए पांच जागें बंधाय, ए रीतें अपूर्वकरणना छजागने विषे बंध कह्यो. हवे छठे जागें जे प्रकृतिनो बंधविछेद होय, ते कहेछे. अहीं देवगतिप्रायोग्य एकत्रीश नामकर्मना बंधमांहेलो त्रीश प्रकृतिनो बंध विछेद थाय, ते कहे छे. देवगति अने देवानुपूर्वी, ए सुरद्विक. त्रीजुं पंचेंद्रियजातिनाम, चोथुं शुजविहायोगति तथा एक त्रसनाम, बीजुं बादरनाम, त्रीजुं पर्याप्तनाम, चोथुं प्रत्येकनाम, पांचमुं स्थिरनाम, छठुं शुजनाम, सातमुं सौजाग्यनाम,

आठमुं सुस्वरनाम, नवमुं आदेयनाम, ए त्रसनवक कहीयें. एवं तेर. तथा औदारिकशरीर अने औदारिक अंगोपांग, ए बेनो बंधविछेद चोथे गुणठाणे थयो तेथी ते बे विना शेष वैक्रियशरीर, आहारकशरीर, तैजसशरीर अने कार्मणशरीर ए चार शरीरनाम अने वैक्रियअंगोपांग तथा आहारकांगोपांग, ए बे अंगोपांग एवं ठ प्रकृति. ए. रीतें धुरथी सर्व मली उंगणीश प्रकृति थइ ॥ ए ॥

समचउर निमिण जिण व, न्न अगुरु लहु चउ उलंसि तीसंतो
चरमे ठवीस बंधो, हास रई कुछ नय नेउं ॥ १० ॥

अर्थ– वीशमुं समचउर के० समचतुरस्रसंस्थान, एकवीशमुं निमिण के० निर्माणनाम, बावीशमुं जिण के० जिननाम, तथा वन्न के० वर्णचतुष्क अने अगुरुलहुचउ के० अगुरुलघुचतुष्क, ठलंसितीसंतो के० ठछे नागें ए त्रीश प्रकृतिना बंधनो अंत आय, एटले विछेद थाय, तेवारें चरमे के० छेलें, सातमे नागे ठवीस बंधो के० ठवीस प्रकृतिनो बंध होय, त्यां हास के० हास्यमोहनीय, रई के० रतिमोहनीय, कुछ के० जुगुप्सामोहनीय, नयनेउं के० नयमोहनीय. ए चार प्रकृतिनें बंधथी टाले ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १० ॥

वीशमुं समचतुरस्रसंस्थान, एकवीशमुं निर्माणनाम, बावीशमुं तीर्थंकरनाम तथा वर्ण, गंध, रस, अने स्पर्श, ए वर्णचतुष्क एटले ए चार नाम कर्मनी प्रकृति एवं ठवीश. तथा अगुरुलघुनाम, उपघातनाम, उश्वासनाम, पराघातनाम, ए अगुरुलघुचतुष्क. एवं सर्व मली नामकर्मनी त्रीश प्रकृतिनो बंध विछेद थाय, जे नणी चारित्रमोहनीयने खपावतो तथा उपशमावतो अपूर्वकरण करे, तिहां विशुद्धाध्यवसायें करी संसारन्रमणहेतुगतिप्रायोग्य नामकर्मनो बंध विछोडे. अहीं शेष सुरगतिप्रायोग्यनामकर्मप्रकृति एकत्रीशनो बंध रह्यो हतो, तेमांहेथी एक यशः कीर्त्तिविना शेष त्रीश प्रकृतिनो बंधछे, तेथी नवन्रमणनुं बीज न करे, अतिविशुद्ध छे माटे न करे. ए रीतें ठछे नागें त्रीश प्रकृतिनो बंधविछेद करे, तेवारें अपूर्व करणने छेहले सातमे नागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, शातावेदनीय एक, तथा संज्वलनकषाय चार, हास्य, रति, नय, जुगुप्सा, पुरुषवेद. एवं मोहनीनी नव, यशःकीर्त्तिनाम, उच्चैर्गोत्र अने पांच अंतराय, एवं सात कर्मनी उत्तरप्रकृति ठवीश बांधे, त्यां बंधविछेद कहेछे. अपूर्वकरणना सातमा नागने प्रांतें अतिविशुद्धअध्यवसाय थया, तेमाटे एक हास्यमोहनी, बीजुं रतिमोहनी, त्रीजुं जुगुप्सामोहनी, चोथुं नयमोहनी, ए चार प्रकृतिना बंधयोग्य अध्यवसायस्थानक टली जाय. तेवारें शेष बावीश प्रकृतिनो बंध रहे ॥ १० ॥

अनिअट्टि नाग पणगे, इगेगहीणो डुवीसविह बंधो ॥
पुम संजलण चउण्हं, कमेण छेउं सतर सुहुमे ॥ ११ ॥

अर्थ– अनिअट्टिनागपणगे के० अनिवृत्तिकरण नामे नवमा गुणठाणाना पांच नागने विषे इगेगहीणो के० नागनाग दीठ एकेक प्रकृतियें हीन, डुवीसविहबंधो के बावीश प्रकृतिनो बंध होय, ते केम? तोके पहेले नागें बावीशनो बंध होय, बीजे नागें पुम के० पुरुषवेद उंठो करतां एकवीशनो बंध तथा तेवार पछी तृतीयादिक नागने विषे संजलणचउण्हं के० संज्वलन कषायनी चोकडीमांहेली एकेक प्रकृतिनो बंध, कमेण के० अनुक्रमें बंधथी छेउं के० छेदाय, तेवारें सतरसुहुमे के० सत्तर प्रकृतिनो बंध सूक्ष्म संपरायनामा दशमे गुणठाणे जाणवो ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ११ ॥

अनिवृत्तिकरण एवे नामे नवमुं गुणगणुं छे तेनो काल अंतर मुहूर्त्त प्रमाण. तेना पांच जाग कल्पीयें; तेमध्यें प्रथम जागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय पांच, यशःकीर्त्तिनाम, उच्चैर्गोत्र अने अंतराय पांच. एवं बावीशनो बंध छे, तिहां पुरुषवेदनो बंध विछेद थाय, तेवारें बीजे जागें एकवीश प्रकृतिनो बंध तिहां संज्वलना क्रोधनो बंध विछेद थये थके त्रीजे जागें वीश प्रकृतिनो बंध, तिहां संज्वलना माननो बंधविछेद थाय, तेवारें चोथे जागें उंगणीश प्रकृतिनो बंध, त्यां संज्वलननी मायानो बंध विछेद पामे, तेवारें पठी ए अनिवृत्तिकरण गुणगणाना पांचमा जागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय मांहेलो संज्वलनो लोज एक, अने यशःकीर्त्ति नाम, एवं बार. उच्चैर्गोत्र अने पांच अंतराय. एवं अढार प्रकृतिनो बंध होय. नवमा गुणगणाने छेडे संज्वलना लोजनो बंध पण विछेद पामे, जे कारण माटे एनो बंध बादरकषायोदय प्रत्ययर्ज छे, ते बादरकषायोदय टले, तेथी तेनो बंध पण टले, तेवारें सूक्ष्मसंपरायनामें दशमे गुणगणे ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, यशः-कीर्त्ति एक, गोत्र एक, अने अंतराय पांच, ए सत्तर प्रकृतिनो बंध होय, ते कह्यो. ॥ ११ ॥

हवे दशमा गुणगणे शोल प्रकृतिनो अंत करे, ते कहेछे.

चउ दंसणुच्च जस ना, ण विग्घ दसगंति सोलसुछेर्ज ॥
तिसु साय बंध छेर्ज, सजोगि बंधंत अणं तोअ॥ बंधो सम्मत्तो ॥ १२ ॥

अर्थ– चउदंसणुच्च के० चार दर्शनावरणीय, अने पांचमुं उच्चैर्गोत्र, छठुं जस के० यशःकीर्त्तिनामकर्म, नाण के० पांच ज्ञानावरणीय, विग्घ के० पांच अंतराय, दसगंति के० ए दश प्रकृति. एवं सर्व मली सोलस के० शोल प्रकृतिना बंधनो उछेर्ज के० विछेद होय अने तिसु के० त्रण गुणगणे सायबंध छेर्ज के० एक शाता वेदनीय बंध छे, तेपण छेदाय. एटले सजोगीबंधंत के० सयोगी गुणगणाने अंतें शातावेदनीयना बं-धनो पण अंत अणंतोअ के० अनंतो करे ॥ बंधोसम्मत्तो के० बंधाधिकार संपूर्ण थयो॥ इत्यक्षरार्थः॥१२॥

पांच निद्रा विना चक्षुरादिक दर्शनावरणीय चार प्रकृति, पांचमुं उच्चैर्गोत्र, छठुं यशःकीर्त्तिनाम, तथा पांच ज्ञानावरण अने पांच अंतराय, ए दश प्रकृतिने ज्ञानविघ्नदशक कहीयें. एवं शोल प्रकृतिनो बंधक-षाय प्रत्ययिक छे, तो आगले गुणगणे वीतराग दशायें कषायोदय न होय, ते जणी बंधाय नहीं, तेथी अहींयां बंधविछेद थाय. तेवारें शेष एक शातावेदनीयज एक उपशांतमोह, बीजो क्षीणमोह, अने त्रीजो सयोगी केवली, ए त्रण गुणगणे योग छे तेथी योगप्रत्ययें करी बंधाय, अने योगनिरोधें एनो पण बंध वि-छेद होय. जिहां जेना कारणजूत मिथ्यात्व अविरत्यादिक बंध हेतु तथा विशिष्टबंधाध्यवसाय तत्प्रायोग्य टले, तिहां तिहां ते ते प्रकृतिनो बंधविछेद थाय. ज्यां सुधी कारणनो अंत न होय, त्यां सुधी कार्यनो पण अंत न होय, तथा सयोगीगुणगणे जे बंधनो अंत होय, ते अंत अनंत जाणवो. एटले ए बंधनो अंत एवो करे के तेना अंतनो अंत नावे, एवो करे, माटे अनंतो कह्यो. जे जणी वलतो कोइ वारें ते जीवने बंध करवो न थाय. एरीतें श्रीवीरजिनेश्वरें चउद गुणगणे कर्मनो बंधविछेद कस्यो तेने अर्थें नमस्कार होय. इति श्रेयः ॥ एम चौद गुणगणा आश्रयीने कर्मप्रकृतिनो बंधाधिकार पूर्ण थयो. ॥ १२ ॥

॥ बंध यंत्रकम् ॥

१४	गुणस्थानकर्मप्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
०	ओघें.	८	१२०	५	९	२	२६	४	६७	२	५
१	मिथ्यात्वें.	८	११७	५	९	२	२६	४	६४	२	५
२	सास्वादनें.	८	१०१	५	९	२	२४	३	५१	२	५
३	मिश्रें.	७	७४	५	६	२	१९	०	३६	१	५
४	अविरतें.	८	७७	५	६	२	१९	२	३७	१	५
५	देशविरतें.	८	६७	५	६	२	१५	१	३२	१	५
६	प्रमत्तसंयतें.	८	६३	५	६	२	११	१	३२	१	५
७	अप्रमत्तसंयते.	८/७	५९/५८	५	६	१	९	१/०	३१	१	५
८	अ १	७	५८	५	६	१	९	०	३१	१	५
	पू २	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
	र्व ३	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
	क ४	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
	र ५	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
	णें ६	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
	७	७	२६	५	४	१	९	०	१	१	५
९	अ १	७	२२	५	४	१	५	०	१	१	५
	नि २	७	२१	५	४	१	४	०	१	१	५
	वृ ३	७	२०	५	४	१	३	०	१	१	५
	त्त ४	७	१९	५	४	१	२	०	१	१	५
	आ ५	७	१८	५	४	१	१	०	१	१	५
	गें.										
१०	सूक्ष्मसंपरायें.	६	१७	५	४	१	०	०	१	१	५
११	उपशांतमोहें.	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१२	क्षीणमोहें.	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१३	सयोगी केवलीयें.	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१४	अयोगीकेवलीयें.	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

ए चउद गुणठाणे बंधयंत्र जाणवो.

हवे बांधेली प्रकृति, पोतपोतानो अबाधाकालक्षयें विपाक देखाडे, जेमाटे बंध पछी उदय करे, तिहां प्रथम उदयलक्षण तथा ते सरखा जाणी उदीरणा करण विशेष तेनुं पण लक्षण कहेवापूर्वक चौद गुणठाणा आश्रयीने उदय स्वामित्व विवरे छे.

उदर्ड विवाग वेअण, मुदीरण मपत्ति इह डुवीस सयं ॥
सतर सयं मिछे मी, ससम्म आहार जिणणुदया ॥ १३ ॥

अर्थ– उदर्डविवागवेअण के० कर्मरसनुं विपाककालें वेदवुं, ते उदय. अने मुदीरणमपत्ति के० उदयकाल अणपहोंचे खेंचीने वेदवुं, ते उदीरणा जाणवी. इहडुवीससयं के० एवी ए एकशोने बावीश कर्मप्रकृति उंधें होय अने सतरसयंमिछे के० एकशोने सत्तर प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वगुणठाणे होय, केमके ए गुणठाणे मीस के० मिश्रमोहनीय, सम्म के० सम्यक्त्वमोहनीय, आहार के० आहारकद्विक, अने जिण के० जिननामकर्म. ए पांच प्रकृतिनो अणुदया के० उदय न होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १३ ॥

त्यां उदय एटले बांधेलां जे कर्म, तेनो जे विपाक एटले तीव्र, मंद, घातीउं, अघातीउं, कडुक, मिश्र, इत्यादिक रस, सहेजें उदय काल आवे थके वेदे, जोगवे, ते उदय कहीयें. अने जे. कर्मदलने उदयकाल अण आवे थके जीव पोतानुं करणवीर्यविशेष तेणे करी उदयावलिकामांहे आणी अप्राप्तकालें जोगवे, ते उदीरणा कहीयें तेथी उदयना बे जेद छे. एक उदयोदय अने बीजो उदीरणोदय. त्यां अहीं सामान्यपणे गुणठाणां जीव जेदादिक विवक्षा कस्याविना सर्व जीवनी अपेक्षायें एकशो बावीश प्रकृति होय, जे जणी सम्यक्त्वमोहनीय अने मिश्रमोहनीय, ए बे प्रकृति बंधे न लेखवी अने उदय उदीरणायें विशेषजणी जिन्न लेखववी, तेथी ज्ञानावरणादिक एकशोने बावीश प्रकृति लेवी.

हवे गुणठाणादिक विशेषापेक्षायें उदय प्रकृतिविचार पूछे, त्यां प्रथम मिथ्यात्वगुणठाणें सर्व मिथ्यात्वी जीवनी अपेक्षायें एकशोने सत्तर प्रकृतिनो उदय लाजे. तेम उदीरणायें पण एकशो सत्तर लाजे, केमके मिश्रमोहनीयनो उदय, मिश्रगुणठाणेज होय अने सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय, चोथा गुणठाणाथी लेइ ते सातमा गुणठाणा सुधी होय अने आहारकशरीर, तथा आहारक अंगोपांग, ए बे प्रकृतिनो उदय, चौद पूर्वधरने छे ते प्रमत्तगुणठाणे लाजे. तीर्थंकरनामकर्मना दलनो उदय, चोथा गुणठाणाथी मांडीने बार गुणठाणा लगें होय. पण उपशांत मोहपणुं तीर्थंकरने नज होय. तीर्थंकरनाकर्मनो रसोदय तो तेरमे अने चउदमे गुणठाणे होय. तीर्थंकरने मिथ्यात्व, सास्वादन, मिश्र अने उपशांतमोह. ए चार गुणठाणां न होय. ते तीर्थंकरनामकर्मनो उदय तेरमे चौदमे गुणठाणे लाजे, पण बीजा बार गुणठाणे न लाजे, तेथी ए पांच प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्व गुणठाणे न लाजे. ते पांच अनुदय उंघ एकशो बावीशमांहेथी काढतां शेष एकशो सत्तर प्रकृतिनो उदय, आगले गुणठाणे जाणवो, पण ए पांचनो उदय यथावस्थान लाजशे ते जणी उदय विछेद न कह्यो. ॥ १३ ॥

हवे जे प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वेंज छे, पण आगल नथी ते कहेछे.

सुहुम तिगायव मिछं, मिछंतं सासणे इगारसयं ॥
निरयाणुपुविणुदया, अण थावर इग विगल अंतो ॥ १४ ॥

अर्थ– सुहुमतिग के० सूक्ष्मत्रिक, आयव के० आतपनामकर्म, मिछं के० मिथ्यात्वमोहनीय, ए पांचनो मिछंतं के० मिथ्यात्वगुणठाणाने अंतें उदयविछेद थाय, तेथी सासणे के० सास्वादनगुणठाणे इगारसयं के० एकशो ने अगीआर प्रकृतिनो उदय लाजे. केमके निरयाणुपुविणुदया के० नरकानुपूर्वीनो इहां अनुदय छे

ते माटे. अने अण के० अनंतानुबंधीया चार, थावर के० स्थावरनाम, इग के० एकेंद्रियजाति, विगल के० विकलत्रिकजाति, एवं नव प्रकृतिना उदयनो अंतो के० अंत सास्वादने होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १४ ॥

सूक्ष्मनाम, अपर्याप्तनाम, साधारणनाम, ए सूक्ष्मत्रिक. एनो उदयविछेद प्रथम गुणठाणे थाय, जे जणी सूक्ष्मनामनो उदय, सूक्ष्म एकेंद्रिय जीवने होय, अपर्याप्तनामनो उदय, एकेंद्रियादिक लब्धिअपर्याप्तानें होय. साधारणनामनो उदय, निगोदिया जीवने होय. ए त्रणे तो नियमा, मिथ्यात्वीज होय. तथा आतपनामनो उदय, बादर एकेंद्रियने पर्याप्तावस्थायें होय. ते मिथ्यात्वीज होय, अने अपर्याप्तावस्थायें सास्वादनगुण होय, पण त्यां आतपनो उदय न होय. मिथ्यात्वमोहनीयने रसोदयें तो मिथ्यात्वगुणठाणुंज होय पण बीजां तेर गुणठाणां न होय. बादरअपर्याप्ता पृथ्वीकायस्फटिकने आतपनामकर्मनो उदय न होय. ते वेलायें सास्वादन गुणठाणुं होय, पण मिथ्यात्व गुणठाणुं न होय.

एम एकशोने सत्तर प्रकृतिमांहेथी ए पांचना उदयनो अंतप्रांत मिथ्यात्वेंज होय. तेथी सास्वादनगुणठाणे एकशोने अगीआर प्रकृतिनो उदय रह्यो. अहीं शिष्य प्रश्न करे छे, के एकशोने सत्तर प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वें हतो तेमांथी पांच प्रकृतिनो उदय टले, तेवारें शेष एकशोने बार प्रकृतिनो उदय रह्यो जोइयें, तो एकशोने अगीआर प्रकृतिनो उदय, सास्वादने होय ए केम घटे? अहीं गुरु उत्तर कहेछे. के एकशो बार प्रकृतिनो उदय रह्यो तेमांहे पण नरकानुपूर्वीनुं उदयपणुं सास्वादनें न होय. जे जणी नरकानुपूर्वीनो उदय, वक्रगतियें नरकतिमांहे जातां वचले समयें होय अने औपशमिक सम्यक्त्व वमतां नरकगतिमांहे न जाय. परंतु मिथ्यात्वी थकोज नरकगतिमांहे जाय. सास्वादनगुणठाणानो धणी मनुष्य अथवा तिर्यंच जेवारें वक्र नरकें जाय, तेवारें पहेले समयें. सास्वादननो उदय छे तेवारें मनुष्य होय तो मनुष्यायु अने तिर्यंच होय तो तिर्यंचायुनो उदय होय एम जाणवुं, अने तेवार पछी सम्यक्त्व वमतां नरकानुपूर्वीनो उदय होय अने वम्या पछी नरकायुनो उदय होय. जेमाटे मिथ्यात्वी थइ नरकें जाय पछी त्यां नरकें उपन्या थका त्यां पर्याप्ता थया पछी उपशमसम्यक्त्व आवे. वली तेने वमे; ते वम्या पछी सास्वादनगुणठाणुं होय, तेवारें नरकायुनो पण उदय छे अने क्षायिकसम्यक्त्वनो धणी तो श्रेणिकराजानी पेरें सम्यक्त्व सहितज नरकें जाय, अने सास्वादन औपशमिक अने क्षायोपशमिक सम्यक्त्वनो धणी, सम्यक्त्व वमीने नरकें जाय. तेथी एनो पण अनुदय जाणवो. तेथी शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीय पच्चीश, आयुनी चार, नामनी ठगणशाठ, गोत्रनी बे अने अंतरायनी पांच. एवं एकशोने अगीआर प्रकृतिनो उदय, सास्वादने होय. अहीं उदयविछेद नव प्रकृतिनो होय, ते केवी रीतें? तो के अनंतानुबंधीया कषायने उदयें, आगलां गुणठाणां न होय तथा स्थावरनाम, एकेंद्रियजाति, ए बे प्रकृतिनो उदय, एकेंद्रियने होय तथा बेइंद्रियजातिनो उदय, बेइंद्रियने होय. तेंद्रियजातिनो उदय, त्रेंद्रियने होय अने चौरिंद्रियजातिनो उदय, चौरिंद्रिय जीवने होय. अने ए एकेंद्रिय तथा विकलेंद्रियने मिथ्यात्व अने सास्वादन ए बे गुणठाणां विना शेष मिश्रादिक बार गुणठाणां न होय, तेथी ए पांच प्रकृति तथा अनंतानुबंधीया चार, एवं नव प्रकृतिनो उदय विछेद, सास्वादने होय ॥ १४ ॥

मीसे सय मणुपुवी, णुदया मीसो दएण मीसंतो ॥
चउसय भजए सम्मा, णु पुव्वि खेवा बिअ कसाया ॥ १५ ॥

अर्थ– मीसेसय के० मिश्रगुणठाणे एकशो प्रकृतिनो उदय होय, मणुपुवीणुदया के० त्रण आनुपूर्वीनो उदय, अहीं होय नहीं अने मीसोदएण के० मिश्रमोहनीयनो उदय होय, तेथी. तथा मीसंतो के० मि-

अनो अंत होय, तेवारें चउसय मजए के० एकशो ने चारनो उदय अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे होय. सम्माणुपुव्विखेवा के० एक सम्मक्त्वमोहनीय अने चार आनुपूर्वी, ए पांच उदयप्रकृति क्षेपवियें तेवारें एकशोने चार थाय. अहीं विअकसाया के० बीजा अप्रत्याख्यानावरणीय कषायनी चोकडी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥

तेवारें एकशो अगीआरमांथी नव काढि, शेष एकशोने बे रहि तेमांहेथी पण देवानुपूर्वी, मनुष्यानुपूर्वी अने तिर्यंचानुपूर्वी. ए त्रण आनुपूर्वीनो उदय, मिश्रगुणठाणे न होय, जे जणी मिश्रगुणठाणे वर्त्ततो जीव, मरे नहीं. जेथी करी अंतरालें वक्रगति न पामीयें तेथी आनुपूर्वीनो उदय अहीं न लाजे, तेवारें शेष नवाणुं प्रकृतिनो उदय रह्यो अने मिश्रमोहनीयनो उदय अहीं पामीयें. केमके एना उदयथीज ए गुणठाणुं होय छे, तेथी ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीय बावीश, आयुनी चार, नामनी एकावन, गोत्रनी बे अने अंतरायनी पांच, एवं शो प्रकृतिनो उदय, मिश्रगुणठाणे होय. त्यां एक मिश्रमोहनीयनो उदय विछेद. जे जणी मिश्रगुणठाणा विना बीजे कोइ गुणठाणे मिश्रमोहनीयनो उदय न होय. ॥

हवे अविरतिसम्मक्दृष्टि नामे चोथे गुणठाणे उदयप्रकृति कहे छे. एकशो चार मांहेथी नवाणुं मिश्रें हती अने इहां सम्यक्त्व छतां पण चारे गतिमाहें जीवनी उत्पत्ति लाजे. तेथी वक्रगति करतां चार आनुपूर्वीनो उदय लाजे अने क्षायोपशमिक सम्यक्दृष्टिने सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय होय, माटे ए पांच प्रकृतिनो उदय जेलतां एकशो चार प्रकृतिनो उदय चोथे गुणठाणे लाजे. अहीं सत्तर प्रकृतिनो उदय विछेद थाय, ते कहे छे. बीजा अप्रत्याख्यानावरणीय कषाय चार ॥ १५ ॥

मणुतिरिऽणु पुव्वि विउव, ठ डुहग अणाइज्जडुग सतर छेउ ॥
सगसीइ देसि तिरि गइ, आउनि उज्जोअ ति कसाया ॥ १६ ॥

अर्थ– तथा मणुतिरिऽणुपुव्वि के० मनुष्यानुपूर्वी अने तिर्यंचानुपूर्वी, विउवठ के० वैक्रियाष्टक, डुहग के० दौर्जाग्यनामकर्म, अणाइज्जडुग के० अनादेयद्विक, ए सतरछेउ के० ए सत्तर प्रकृतिनो उदयविछेद थाय. तथा बाकी सगसीइ के० सत्याशी प्रकृतिनो उदय, देसि के० देशविरति पांचमे गुणठाणे होय. अहींयां तिरिगइ के० तिर्यंचगति, आउ के० तिर्यंचायु, नि के० नीचैर्गोत्र, उज्जोअ के० उद्योतनाम, तिकसाया के० त्रीजा प्रत्याख्यानावरण कषायनी चोकडी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १६ ॥

मनुष्यानुपूर्वी, तिर्यंचानुपूर्वी, ए बेनो उदय, मनुष्य, तिर्यंचगतिमांहे अवतरतां वक्रगति जीवने होय. त्यां विरति न होय, केमके विरति सहित जीव परजवें अवतरे नहीं तथा वैक्रियशरीर, वैक्रियअंगोपांग, देवत्रिक अने नरकत्रिक ए वैक्रियाष्टक एनो उदय देवता तथा नारकीने होय, तेने चोथा गुणठाणाथी उपरला गुणठाणां न होय, तेथी ए आठ प्रकृतिनो उदय, अहीं विछेद पामे. तथा वैक्रियशरीर अने वैक्रिय अंगोपांग, ए बे प्रकृतिनो उदय, मनुष्य, तिर्यंचने लब्धिप्रत्ययवैक्रिय शरीर करतां होय, तेथी देशविरति तथा प्रमत्त गुणठाणे एनो उदय लाजे, केमके विष्णुकुमारादिकने करतां सांजल्यो छे, तो पण ते उदय स्वाजाविक नहीं, तथा अल्पकाल होय तेमाटे. अथवा बीजे कोइ कारणे अहीं कह्यो नहीं. ते वात, ज्ञानवंत जाणे, तथा देशविरति, सर्वविरति, गुण छतां जीवने दौर्जाग्य, अनादेय वचन अने अयशःकीर्त्ति, ए त्रणनो उदय न होय. ए सत्तर प्रकृतिनो उदय, चोथा गुणठाणा सुधी लाजे, पण आगले न लाजे. ए रीतें मोहनीयनी प्रकृति अप्रत्याख्यानीआ चार कषाय अने देवायु, नरकायु, ए बे आयुनी प्रकृति, शेष

अगीआर नामकर्मनी. एवं सत्तर प्रकृतिनो उदयविछेद चोथे गुणठाणे जाणवो. शेष सत्याशी प्रकृतिनो उदय, देशविरतिनामें पांचमे गुणठाणे लाने.

त्यां नीचैर्गोत्र तो ध्रुवोदय तिर्यंचगतिमांहे होय, तेथी तिर्यंचने देशविरतिनी अपेक्षायें लेवो अने मनुष्यने चोथे गुणठाणे विछेद होय. १ तिर्यंचगति, २ तिर्यंचायु, ३ उद्योतनाम, ४ नीचैर्गोत्र, ए चार प्रकृतिनो उदय स्वामी तिर्यंच, तेने देशविरतिथी उपरलां गुणठाणां न होय. नवप्रत्ययें तेने सर्वविरतिनो निषेध कह्यो, जो पण निंदमणीआरनो जीव, देडको हतो तेणे अनशनने समयें " सवपाणाईवायं पच्चरकामी " इत्यादिक उच्चार श्रीज्ञातासूत्रमध्यें कह्यो छे, पण ते देशविरतिनें रूपें जाणवो, जो सर्वविरतिपणुं तिर्यंचने होय, तो केवलज्ञान केम निषेधाय ? तथा उद्योतनामकर्मनो उदय, जोपण प्रमत्तगुणठाणे वैक्रिय शरीर करतां साधुने होय, तोपण ते लब्धिप्रत्यय जाणी विवक्ष्युं नहीं. तथा प्रत्याख्यानावरणीय कषाय चारने उदयें सर्वविरतिपणुं न होय. ॥ १६ ॥

अठछेउ इगसी, पमत्ति आहार जुअल पखेवा ॥
थीणतिगाहारग डुग, छेउ छ सयरि अपमत्ते ॥१७॥

अर्थ- अठछेउ के० एवं आठ प्रकृतिनो उदय विछेद थाय, तेवारें शेष इगसी के० एकाशी प्रकृतिनो उदय पमत्ति के० प्रमत्तगुणठाणे होय. आहारजुअलपखेवा के० आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए बे प्रकृति उंगणाएंशी मांहे प्रक्षेपीयें, तेवारें एकाशी थाय. अने त्यां थीणतिग के० थीणद्धीत्रिक आहारगडुगछेउ के० आहारकद्विक, ए पांच प्रकृतिनो उदय विछेद थाय. तेवारें शेष छसयरिअपमत्ते के० छहोंतेर प्रकृतिनो उदय, सातमे अप्रमत्तगुणठाणे होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १७ ॥

तेथी ए आठ प्रकृतिनो उदयविछेद देशविरतिगुणठाणे होय, एटले मोहनीयनी चार कषायप्रकृति, तथा तीर्यगायु एक, नामकर्मनी बे, गोत्रनी एक. एवं आठ प्रकृतिनो उदयविछेद सत्याशीमांथी थाय, तेवारें उंगणाएंशी प्रकृतिनो उदय रह्यो तेमांहे वली आहारक शरीर अने आहारक अंगोपांग, ए बे प्रकृतिनो उदय चौद पूर्वधर मुनिने श्रीतीर्थंकरनी ऋद्धि देखवा निमित्तें, तथा सूक्ष्मार्थ संदेह टालवा निमित्तें, आहारक शरीर आरंजतां, लब्धि प्रयुंजतां होय. तेथी ते उंगणाएंशी मांहे ए बे प्रकृति जेलतां एकाशी प्रकृतिनो उदय, प्रमत्तगुणठाणे लाने; एटले ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीय चौद, मनुष्यायु एक, नामनी चुम्मालीश, उच्चैर्गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच, एवं एकाशीनो उदय छे, ते मांहेथी पांच प्रकृतिनो उदय, अहीं विछेद पामे, जे जाणी एक थीणद्धी, बीजी निद्रानिद्रा अने त्रीजी प्रचलाप्रचला, ए त्रण निद्रा स्थूलप्रमाद छे तेमाटे अप्रमत्तें न होय. तथा आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए बेनो उदय लब्धिप्रत्यय आहारक शरीर छतां विशुद्धपणे, अप्रमत्तपणे होय, ते अपेक्षायें आहारकद्विकनो उदय अप्रमत्तगुणठाणे पामियें, पण अहीं शा कारणें कह्यो नहीं ? ते जाणवामां आवतुं नथी. तथा अल्प जाणी विवक्ष्युं नहीं; तथा " स्वकृत टीकामां ए विषे आम लखे छे के, आहारकद्विक करनारो यति, औत्सुकें करी अवश्य प्रमादवश थाय छे, माटे ए पण अप्रमत्तने विषे उदयनो आश्रय घटे नहीं. ए विषे आम पण सांजलवामां आव्युं छे के प्रमत्त यतिज आहारकने विकूर्व करीने पछी विशुद्ध परिणामना वशथी आहारकवंत थकोज अप्रमत्त गुणठाणां प्रत्यें पामे छे, ते कांइ पण स्वल्पकालादि कारणें करी पूर्वाचार्यें विवक्ष्युं नथी. " एम त्रण दर्शनावरणीय तथा बे नामकर्मनी मलीने पांच प्रकृतिनो उदय, एकाशीमांहेथी टाले थके शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीय

चौद, आयुनी एक, नामनी बेंतालीश, उच्चैर्गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. एवं बहोंतेर प्रकृतिनो उदय, अप्रमत्तसाधुने सातमे गुणठाणे होय. ॥ १७ ॥

सम्मत्तं तिम संघयण, तिअग छेउ बिसत्तरि अपुवे ॥
हासाइ छक्क अंतो, छसठि अनिअट्टि वेअतिगं ॥ १८ ॥

अर्थ– त्यां सम्मत्त के० सम्यक्त्वमोहनीय, अंतिमसंघयणतिअग के० छेल्लां त्रण संघयण, ए चार प्रकृतिनो उदय, छेउ के० विछेद होय, तेवारें बिसत्तरिअपुवे के० बहोंतेर प्रकृतिनो उदय, अपूर्वकरणगुणठाणे होय, त्यां हासाइछक्कअंतो के० हास्यादिक छ प्रकृतिना उदयनो अंत एटले विछेद होय, तेवारें छसठिअनिअट्टि के० छाशठ प्रकृतिनो उदय अनिवृत्तिकरण गुणठाणे होय. तेमांथी वेअतिगं वेदत्रिक ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १८ ॥

त्यां चार प्रकृतिनो उदयविछेद थाय, तेनां नाम कहे छे. एक सम्यक्त्वमोहनीयना उदयें क्षायोपशमिक सम्यक्त्व पुद्गलिक होय, ते तो सातमा गुणठाणां सुधी होय, अने आठमाथी लेइ आगले गुणठाणे क्षायिक तथा औपशमिक सम्यक्त्व जीव स्वभावरुचिरूप अपुद्गलिक होय. त्यां सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय, न लाभे तथा प्रथमसंघयणे क्षपकश्रेणि करे अने प्रथमना त्रण संघयणे औपशमश्रेणि आरंभे, शेष अर्द्ध- आगले गुणठाणे ए त्रण संघयणनो उदय न लाभे, तेवारें बहोंतेरमांहेथी ए चार प्रकृतिनो उदय काढतां, नाराच, कीलिका अने छेवठ्ठा संघयणना धणी श्रेणि आरंभे नहीं. तेथीशेष बहोंतेर प्रकृतिनो उदय आठमे गुणठाणे लाभे. तेमांथी हास्य, रति, अरति, भय, शोक, जुगुप्सा, ए छ मोहनीय पापप्रकृति बन्ने श्रेणिना विशुद्धपरिणामें आरंभना उदयथी आठमा गुणठाणाने प्रांतें छेदें, तेवारें पूर्वोक्त बहोंतेरमांथी छ प्रकृतिनो उदय विछेदे, तेवारें शेष छाशठ प्रकृतिनो उदय, अनिवृत्ति बादर संपरायनामा नवमा गुणठाणे लाभे. त्यां वली छ प्रकृतिनो उदय विछेदे, तेनां नाम कहे छे. स्त्रीवेदोदयें श्रेणि आरंभे ते, प्रथम स्त्रीवेदोदय छेदे. पछी पुरुषवेदोदये छेदे, पछी नपुंसकवेदोदय छेदे. पछी संज्वलना क्रोधादिक चारनो उदयविछेद होय; पुरुष वेदें श्रेणि मांडे ते, प्रथम पुरुषवेदोदय विछेदे, पछी स्त्री वेदोदय विछेदे, पछी नपुंसक वेदोदय विछेदे; त्रण पछी संज्वलना कषायनो उदय विछेदे. नपुंसकवेदें श्रेणि मांडे ते, प्रथम नपुंसकवेदोदय छेदे, पछी स्त्रीवेदोदय छेदे, पछी पुरुषवेदोदय छेदे. ॥ १८ ॥

संजलण तिगं छछेउ, सठी सुहुमंमि तुरिअ लोभंतो ॥
उवसंत गुणे गुण स, ठि रिसह नाराय दुग अंतो ॥ १९ ॥

अर्थ– अने संजलणतिगं के० संज्वलनत्रिक, छछेउ के० ए छ प्रकृतिनो उदयविछेद थाय तेवारें सठी- सुहुमंमि के० सूक्ष्मसंपराय दशमे गुणठाणे साठ प्रकृतिनो उदय होय, तिहां तुरिअलोभंतो के० संज्वलननी चोकडीमांहेला चोथा लोभना उदयनो अंत थाय, तेवारें उवसंतगुणे के० उपशांतमोहगुणठाणे गुणसठि के० उंगणसाठ प्रकृतिनो उदय होय, त्यां रिसहनारायदुग अंतो के० ऋषभनाराचसंघयण, अने नाराचसंघयण ए बे प्रकृतिनो उदय, विछेद पामे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १९ ॥

पछी संज्वलनक्रोध, मान, माया, ए त्रणनो उदयविछेद थाय, केमके एने उदयें, सूक्ष्म संपराय चारित्र न होय तेमाटे ए छ प्रकृतिनो उदयविछेद थाय तेवारें शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीय एक, आयुनी एक, नामनी उंगणचालीश, गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच, एवं साठ प्रकृतिनो उदय सूक्ष्मसंपरायनामा दशमे गुणठाणे लाभे. त्यां चोथा संज्वलना लोभनो उदय छेदाय, केमके सं-

ज्वलनने उदयें यथाख्यातचारित्र हणाय छे, अने आगले चार गुणठाणे यथाख्यातचारित्र होय तेथी त्यां संज्वलनो लोज न होय, तेवारें शेष उंगणशाठ प्रकृतिनो उदय उपशांतमोह वीतरागछद्मस्थनामा अगीआरमे गुणठाणे लाजे, त्यां ऋषजनाराचसंघयण, बीजुं नाराचसंघयण, ए बे नामकर्मनी प्रकृतिनो उदय विछेद थाय, केमके वज्रऋषजनाराचसंघयण विना बीजा संघयणना धणी, क्षपकश्रेणि आरंजे नहीं, अने आगलां त्रण गुणठाणानी प्राप्ति क्षपकश्रेणि विना थाय नहीं. तेथी ए बे संघयणनो उदय न होय माटे पूर्वोक्त उंगणशाठ प्रकृतिना उदय मांहेथी बे संघयणनो उदय टाले थके ॥ १९ ॥

सगवन्न खीण डुचरिमि, निद्द डुगंतो अचरिमि पणवन्ना ॥
नाणंतराय दंसण, चउ छेउ सजोगि बायाला ॥ २० ॥

अर्थ– सगवन्न के० तेवारें सत्तावन प्रकृतिनो उदय ते खीणडुचरिमि के० क्षीणमोहगुणठाणाना छेला द्विचरमसमयथी अर्वाग बीजा समयलगें होय. निद्दडुगंतोअचरिमि के० त्यां वली निद्रा ने प्रचला ए बे प्रकृतिनो उदयविछेद थाय, तेवारें छेले समयें पणवन्ना के० पंचावन प्रकृतिनो उदय होय, त्यां नाण के० ज्ञानावरणीय पांच, अंतराय के० अंतराय पांच, दंसणचउ के० दर्शनावरणीय चार, एवं चौद प्रकृतिनो उदय, छेउ के० छेदाय, तेवारें सजोगि के० सयोगीगुणठाणे बायाला के० बेंतालीश प्रकृतिनो उदय होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २० ॥

शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, आयु एक, नामनी साडत्रीस, गोत्रनी एक, अंतरायनी पांच, एवं सत्तावन्न प्रकृतिनो उदय वीतरागछद्मस्थ क्षीणमोह गुणठाणाना डुचरिम एटले ए गुणठाणानो काल, अंतर मुहूर्त्त प्रमाण छे तेना छेला बे समय ते मांहेलो प्रथम छेलाथी पहेलो समय त्यां लगें होय. त्यां निद्रा अने प्रचला, ए बे दर्शनावरणीयनी प्रकृतिनो उदय विछेद पामे. अहीं केटलाएक आचार्य कहेछे के उपशांत मोहेंज बे निद्रानो उदय होय पण क्षीणमोहें न होय तथा सत्तरिनामे छठा कर्मग्रंथना अजिप्रायें तो क्षपकश्रेणिना धणीने अति विशुद्ध जणी निद्रानो उदय, निषेध्यो छे. पण आ ठेकाणे शुं जाणीयें, केवा अजिप्रायथी निद्रानो उदय, क्षपकने मान्यो छे? ते जणातुं नथी ते अपेक्षायें बारमा गुणठाणाने छेहले समयें पंचावन प्रकृतिनो उदय लाजे, त्यां चौद प्रकृतिनो उदयविछेद थाय, तेनां नाम कहे छे. ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, अंतराय पांच ए चौद प्रकृति आत्मगुणघातीनी छे ते विशुद्धपरिणामें करी उदय तथा सत्तायें साथेंज टले तेवारें केवलज्ञानादिक आत्मगुणनिश्चयनयाजिप्रायें बारमा गुणठाणाना अंत समयें अने व्यवहारनयथी तेरमा गुणठाणाने पहेले समयें, प्रगट थाय. त्यां केवलज्ञान, केवलदर्शन, तथा दान, लाज, जोग उपजोग, वीर्य, ए पांच क्षायिक लब्धि गुण प्रगटे तेवारे पूर्वोक्त पंचावन प्रकृतिमांहेथी चौद प्रकृतिनो उदय विछेद थये थके शेष एकतालीश प्रकृतिनो उदय रहे अने मूलपाठें बेतालीशनो उदय कह्यो छे ते केवी रीतें? तेनुं आगली गाथायें समाधन करेछे.

तित्थुदया उरलाथिर, खगइ डुग परित्त तिग छ संठाणा ॥
अगुरु लहु वन्न चउ निमि, ण तेअ कम्माइग संघयण ॥ २१ ॥

अर्थ–तिब्रुदया के० त्यां तीर्थंकरनामकर्मनो उदय होय माटे बेंतालीश कही. अहीं उरल के० औदारिकद्विक, अथिर के० अथिरद्विक, खगइदुग के० खगतिद्विक, परित्ततिग के० प्रत्येकत्रिक, उसंठाण के० उसंस्थान, अगुरुलहु के० अगुरुलघुचतुष्क, वन्नचउ के० वर्णचतुष्क, निमिण के० निर्म्माणनाम, तेअ के० तैजसशरीर, कम्मा के० कार्मणशरीर, इगसंघयण के० एक वज्रऋषभनाराचसंघयण. एवं सत्तावीश प्रकृति ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २१ ॥

जेमाटे रसोदयनी अपेक्षायें करीने जिननामकर्मनो उदय अहीं लाजे ठे तेणे करीने पोतानी देशनायें चतुर्विधसंघ स्थापे. बीजो जिननामनो अबाधाकाल, अंतरमुहूर्त्तनो कह्यो. ते प्रदेशोदयनी अपेक्षायें जाणवो. जिननामने प्रदेशोदय थये थके पण बीजा जीवनी अपेक्षायें तेनी आज्ञा ऐश्वर्यादिक वधे पण ते अहीं विवक्ष्युं नथी. अहीं सघले स्थानकें रसोदय विवक्ष्यो ठे तेथी ते एकतालीश प्रकृतिमांहे जिननामोदय जेलतां नामकर्मनी आडत्रीश तथा मनुष्यायुनी एक, वेदनीयनी वे अने उच्चैर्गोत्रनी एक. एवं बेतालीश प्रकृतिनो उदय, सयोगी गुणठाणे लाजे, त्यां त्रीश प्रकृतिनो उदय विछेद होय, ते कहे ठे. औदारिक शरीर अने औदारिक अंगोपांग, ए औदारिकद्विक. अस्थिर अने अशुज ए अस्थिरद्विक, शुजविहायोगति अने अशुजविहायोगति, ए खगतिद्विक, प्रत्येकनाम, स्थिरनाम, शुजनाम, ए प्रत्येकत्रिक. समचतुरस्र, न्यग्रोध, सादि, वामन, कुब्ज, अने हुंरू. ए ठ संस्थान. अगुरुलघु, उपघात, पराघात ने उच्छ्वास, ए अगुरुलघुचतुष्क. वर्ण, गंध, रस ने स्पर्श. ए वर्णचतुष्क. एवं त्रेवीश प्रकृति थइ. निर्म्माण नाम, तैजसशरीरनाम, कार्मणशरीरनाम, वज्रऋषजनाराचसंघयण, ए सत्तावीश प्रकृति काययोग रुंधे थके काययोगने अजावें करी अयोगीगुणठाणे एनो उदय न होय. ॥ २१ ॥

सूसर दूसर साया, ऽसाए गयरं च तीस वुछेउ ॥ बारस
अजोगि सुजगा, इज्ज जसऽन्नयर वेअणिअं ॥ २२ ॥

अर्थ–सूसर के० सुस्वरनामकर्म,दूसर के० दुःस्वरनामकर्म,तथा सायाऽसाएगयरंच के० शातावेदनी अने आशाता वेदनी ए मांहेली एक प्रकृति. ए रीतें तीसवुछेउ के० त्रीश प्रकृतिनो उदय विछेदे, तेवारें बारसअजोगि के० बार प्रकृतिनो उदय अयोगीगुणठाणे होय. तेनां नाम कहेठे. सुजग के० सौजाग्यनामकर्म, आइज्ज के० आदेयनाम, जस के० यशःकीर्त्ति नाम, अन्नयरवेअणिअं के० बे मांहेलुं अनेरुं एक वेदनीय, एवं चार प्रकृति थइ. ॥ २२ ॥

ए पुजलविपाकनी प्रकृति जीवने कायसंबंध टले थके इहां प्रदेश घन करे. अने वचनयोग रुंध्या पठी चौदमे गुणठाणे स्वरनिरोधें सुस्वरें दुःस्वरनामनो उदय विछेद पामे. ए उंगणत्रीश थइ तथा शातावेदनीय उदय प्राप्त होय तो अशातावेदनीयनो उदय छेद थाय अने अशातावेदनीयनो उदय प्राप्त होय तो शातावेदनीयनो उदय छेद थाय. एम वेहु प्रकृतिमांहेथी एक प्रकृतिनो उदय ठेदे,पण नानाजीवनी अपेक्षायें वेहुनो उदय अयोगी गुणठाणे लाजे तथापि एक जीवने स्तोककाल जणी एकनोज उदय पामीयें, ते अपेक्षायें त्रीश प्रकृतिनो उदय विछेद सयोगी गुणठाणे कह्यो माटे बेंतालीशमांहेथी त्रीश प्रकृतिनो उदय टल्यो, तेवारें शेष वेदनीय एक, आयु एक, नामनी नव, गोत्रनी एक, ए बार प्रकृतिनो उदय चौदमा अयोगी गुणठाणाना चरम समयसुधी लाजे अने ठेले समय ए बार प्रकृतिनो उदयविछेद थाय, ते कहेठे.

सौजाग्यनामकर्मजीवविपाकी, आदेयनामकर्मजीवविपाकी, यशनामकर्मजीवविपाकी, जेनो उदय विच्छेद सयोगी गुणठाणाने प्रांतें नथी तथा शाता अशातामांहेलो एक वेदनीयकर्मजीवविपाकी. ए चार प्रकृति जीवविपाकीनी जाणवी ॥ २२ ॥

तस तिग पणिंदि मणुआ, उगइ जिणु च्चंति चरिम सम-
यंतो ॥ उदउं सम्मत्तो ॥ उदउव्वुदीरणया, परमपमत्ताइ
सग गुणेसु ॥ (पाठांतरे) पमत्ताई सगतिगुणा ॥ २३ ॥
पठांतर गाथा ॥ जंवेअणि आहार डुग, थीणतिग नराउ अड
पमत्तता ॥ गुणयालस जोगिउदी, रणंतु अणुदीरगु अजोगी ॥ २४ ॥

अर्थ– तसतिग के० त्रसत्रिक, पणिंदि के० पंचेंद्रिय जाति, मणुआ उगइ के० मनुष्यायु ने मनुष्यगति, जिणुच्चंति के० जिननाम अने उच्चैर्गोत्र. ए बार प्रकृतिना उदयनो अयोगी गुणठाणाने चरिमसमयंतो के० अंतसमयें अंत थाय. एटले उदउंसम्मत्तो के० उदयाधिकार संपूर्ण थयो. उदउव्वुदीरणयापरमपमत्ताइ-सगगुणेसु के० उदयनी पेरें उदीरणा जाणवी. पण एटलुं विशेष जे, अप्रमत्तादिक सात गुणठाणे उदी-रणात्रिक न्यून जाणवो. पाठांतरें पमत्ताईसगतिगुणा के० अप्रमत्तादिक सात गुणठाणे उदयनी प्रकृति कही छे, ते थकी उदीरणात्रिक ऊणुं कहेवुं. ॥ २३ ॥

हवे पाठांतर गाथानो अक्षरार्थ कहेछे.

जंवेअणि के० जे वेदनीय बे तथा आहारडुग के० आहारकद्विक, थीणतिग के० थीणद्धीत्रिक, नराउ के० मनुष्यायु, ए अड के० आठ प्रकृतिनो उदीरणानो विच्छेद पमत्तता के० प्रमत्तगुणठाणे थाय. तेथी अप्रमत्तादिक गुणठाणे उदयथी उदीरणा त्रण त्रण प्रकृतिनी उंठी करीयें, तेवारें यावत् गुणयालसजो-गिउदीरणंतु के० उंगणचालीश प्रकृतिनी उदीरणा सयोगी गुणठाणे होय. अणुदीरगुअजोगी के० अने अयोगीगुणठाणे अनुदीरक होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २४ ॥

त्रसनाम, बादरनाम, पर्याप्तिनाम. ए त्रसत्रिक ए जीवविपाकीनी, एवं सात. पंचेंद्रियजातिनामकर्म, पं-चेंद्रिय एवा उदयिकपर्यायहेतु जवचरमसमय सुधी होय, एवं आठ, मनुष्यायुप्रकृति ते मनुष्य जववि-पाकीनी जाणी जवचरमसमयसुधी एनो उदय होय, एवं नव. मनुष्यगतिनामकर्म पण मनुष्य एवा उद-यिकपर्याय हेतु एवं दश, जिननामकर्म पण तीर्थंकरपर्यायहेतु चरमसमयसुधी होय. एवं अगीआर प्रकृति थइ अने उच्चैर्गोत्र पण जीवविपाकी जाणी चरमसमयसुधी लाजे. ए बार प्रकृतिना उदयनो तथा एनी सत्तानो विछेद अयोगीगुणठाणाने छेहेले समयें होय, जेमाटें तेवार पछी कर्मकलंकरहित मनुष्यत्वादिक उदयिक पर्याय अनजिधेय सहजानंदस्वरूपी, शुद्धोपयोगी, ध्येयसिद्धदशा अनुजवे, तेथी ए उदय वि-छेद अनंत होय ॥ इति श्रीकर्मस्तवटबार्थे उदयाधिकारः समाप्तः ॥

॥ उदय यंत्रकम् ॥

	गुणगाणे उदयप्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
	उदयें.	८	१२२	५	९	२	२८	४	६७	२	५
१	मिथ्यात्वें.	८	११७	५	९	२	२६	४	६४	२	५
२	सास्वादनें.	८	१११	५	९	२	२५	४	५९	२	५
३	मिश्रें.	८	१००	५	९	२	२२	४	५१	२	५
४	अविरतें.	८	१०४	५	९	२	२२	४	५५	२	५
५	देशविरतें.	८	८७	५	९	२	१८	२	४४	२	५
६	प्रमत्तसंयतें.	८	८१	५	९	२	१४	१	४३	२	५
७	अप्रमत्तसंयतें.	८	७६	५	६	२	१४	१	४२	१	५
८	अपूर्वकरणें.	८	७२	५	६	२	१३	१	३९	१	५
९	अनिवृत्तिकरणें.	८	६६	५	६	२	७	१	३९	१	५
१०	सूक्ष्मसंपरायें.	८	६०	५	६	२	१	१	३९	१	५
११	उपशांतमोहें.	७	५९	५	६	२	०	१	३९	१	५
१२	क्षीणमोहें.	७	५७/५५	५	६/४	२	०	१	३७	१	५
१३	सयोगीकेवलीयें.	४	४२	०	०	२	०	१	३८	१	०
१४	अयोगीकेवलीयें.	४	१२	०	०	१	०	१	९	१	०

हवे उदय सहचारिणी जणी उदीरणा कहीयें ढैयें. उदयोदय तथा उदीरणोदय, ते मध्यें उदीरणोदय उदीरणानामकरणजीवविशेष तेणे करी जे सहज ठे उदयावलि उपरांत दलिया तथा रस आकर्षी उदयावलिमांहे आणी जोगवे तेना उदयथकी जे विशेषस्वामित्वपणुं तेने उदीरणा कहीयें ठैयें. ते उंघे तथा मिथ्यात्वादिक ठ गुणठाणें जेम उदयस्वामित्व कह्युं, तेम त्यां तेटलुंज उदीरणा स्वामित्वपणुं जाणवुं. इहां उदय उदीरणानो विशेष नथी, पण एटलुं विशेष जे प्रमत्त गुणठाणाने अंतें थीणद्धीत्रिक, अने आहारकद्विक, ए पांच प्रकृतिनो उदयविछेद कह्यो अने उदीरणा विछेद तो थीणद्धीनिद्रा एक निद्रानिद्रा बे प्रचलाप्रचला त्रण, आहारकद्विक, शाता अशातावेदनीय बे, अने मनुष्यायु. ए आठ प्रकृतिनी उदीरणा विछेद होय, तेवारें अप्रमत्तगुणठाणे शेष तहोंतेर प्रकृतिनी उदीरणा होय. जेमाटे मनुष्यायु प्रमत्तना योगें करी उदीरीयें तेथी बहुकाल वेदवा योग्य ते थोडा कालमां वेदी, अपवर्त्तन करणविशेषें करी वेदे तेथी सोपक्रम आयु होय, अकाल मरण पामे अने अप्रमत्तादिक गुणठाणे अकाल मरण न होय तथा शाता अशातानी उदीरणा पण प्रमत्तपणे होय अने उदय सर्वगुणठाणे लाजे, तेथी ए त्रण प्रकृतिनो उदय, उदीरणाविना अप्रमत्तें लाजे ॥ २३ ॥

हवे पाठांतरें चोवीशमी गाथानो अर्थ कहे ठे. जे जणी शाता अशाता ए बेहु वेदनीय प्रमुख प्रमत्तगुणठाणे पण उदीरी वेदे पण अप्रमत्तपणे उदीरणा नथी. तेथी अप्रमत्तादिक आठ गुणठाणे ए प्रकृतिउनो उदय होय पण उदीरणा न होय. तथा आहारकशरीर अने आहारक अंगोपांग, ए प्रकृति नामकर्मनी ठे. तेनो उदय तथा उदीरणा प्रमत्तगुणठाणे होय पण अप्रमत्तें न होय अने थीणद्धी, निद्रानिद्रा तथा प्रचला प्रचला, ए त्रण दर्शनावरणीयप्रकृतिनो उदय अने उदीरणा पण प्रमत्तपणे होय पण अप्रमत्तगुणठाणे न होय, एवं सात. तथा मनुष्यायु पण अप्रमत्तपणे उदीरे नहीं, तेथी अकालमरण न होय, तेमाटे ए आठ प्रकृतिनो उदीरणाविछेद प्रमत्तगुणठाणे होय, तेवारें शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, मोहनीय चौद, नामनी बेंतालीश, गोत्रनी एक, अंतरायनी पांच, ए तहोंतेर प्रकृतिनी उदीरणा अप्रमत्तगुणठाणे होय. एम अपूर्वकरणादिक गुणठाणे पण उदयथी त्रण प्रकृति फेर उदीरणायें उंनी जाणवी. एम यावत् सयोगीगुणठाणे उदय बेंतालीश प्रकृति अने उदीरणा उंगणचालीश प्रकृतिनी होय, अने अजोगी गुणठाणे उदीरणा नथी योगने अन्नावें समस्त योगरहित होय अने उदीरणा तो त्रिकरण विशेषकरणवीर्ययोगवल एकार्थपर्यायनाम ठे तेथी करणवीर्यने अन्नावें अयोगी जगवंतने यद्यपि अनंतबल हतो पण कोइ कर्म उदेरी न शके, ते जणी अनुदीरक कह्युं, तेमज १ बंधन, २ संक्रम, ३ उद्वर्त्तना, ४ अपवर्त्तना, ५ उपशमना, ६ निधत्त, ७ निकाचनादिकरण पण अयोगीगुणठाणे न होय, जो पण बार उदयवती प्रकृतिमांहे अनुदयवती तहोंतेर प्रकृति स्तिबुक संक्रमे संक्रमावती कही, पण संक्रमणकरण न होय, ए तत्व ठे ॥ २४ ॥

एसा पयडी तिगुणा, वेअणि आहार जुअल थीण तिगं ॥ मणुआउ पमत्तंता, अजोगिअणुदीरगो जयवं॥२५॥उदीरणा सम्मत्ता॥

अर्थ- एसापयडी के० ए उदीरणाप्रकृति ते उदयथकी तिगुणा के० त्रण उणी जाणवी. वेअणि के० वेदनीय बे, आहारजुअल के० आहारकद्विक, थीणतिगं के० थीणद्धीत्रिक, मणुआउ के० मनुष्यायु, ए आठ प्रकृतिनी उदीरणा, पमत्तंता के० प्रमत्तगुणठाणाना अंत लगेंज होय. अजोगिअणुदीरगोजयवं के० अयोगी जगवान् सर्वकर्मनो अनुदीरक जाणवो. उदीरणासम्मत्ता के० ए उदीरणाधिकार संपूर्ण थयो. ॥

ए उदीरणा अप्रमत्तादिक सात गुणठाणे उदयथी त्रण प्रकृति उंठी जणी जाणवी, केमके ए सर्वगुणठाणे मूलनी ठ प्रकृतिनी उदीरणा होय. एटले वेदनीयनी बे, अने मनुष्यायु, ए त्रण प्रकृतिनो उदय होय पण उदीरणा न होय, तेथी मूल प्रकृति ठ तेनी, उत्तरप्रकृति तहोंतेरनी उदीरणा लेवी, तेथी अप्रमत्तगुणठाणे ब्होंतेर प्रकृतिनो उदय अने तहोंतेर प्रकृतिनी उदीरणा तेमांहेथी एक सम्यक्त्वमोहनीय अने अर्द्धनाराच, कीलिका अने ठेवडुं, ए त्रण संघयण, एवं चार प्रकृतिनी उदीरणाविछेद थये थके आठमे गुणठाणे उंगणोतेर प्रकृतिनी उदीरणा होय, तेमांथी हास्य, रति, अरति, जय, शोक, जुगुप्सा, ए ठ प्रकृतिनी उदीरणा विछेदे, नवमे गुणठाणे त्रेशठ प्रकृतिनी उदीरणा जाणवी. तेमांथी त्रण वेद, संज्वलनो क्रोध, संज्वलनो मान, अने संज्वलनी माया, ए त्रण संज्वलनी प्रकृति मली ठ प्रकृतिनी उदीरणा विछेद थये थके दशमे गुणठाणे सत्तावन प्रकृतिनी उदीरणा जाणवी. तिहां सूक्ष्मलोजनी उदीरणा विछेद थये थके मोहनीयनी उदीरणा विछेद थइ, तेवारें शेष पांच कर्मनी प्रकृति एटले ज्ञानावरणीयनी पांच दर्शनावरणीयनी ठ नामनी उंगणचालीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. ठप्पन प्रकृतिनी उदीरणा अगीआरमे गुणठाणे होय. तिहां ऋषजनाराच अने नाराच ए बे प्रकृतिनी उदीरणाविछेदें शेष चोपन्न प्रकृतिनी उदीरणा क्षीणमोहगुणठाणे होय, तेना त्रण जांगा करतां समयाधिक आवलिशेष निद्रा अने प्रचलानी उदीरणा विछेदे अने आवलिशेषें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार अने अंतराय पांच, एवं चौद प्रकृतिनी उदीरणाविछेदे, तेवारें बारमा गुणठाणानी अंत आवलीयें नामकर्मनी साडत्रीश, अने गोत्रनी एक. एवं आडत्रीश प्रकृतिनी उदीरणा लाजे. जे जणी ज्ञानावरणादिक अंतआवलियें उदीरवा योग्य अधिक दल नथी रह्यां, तेमाटे शुं उदीरे ? तथा सयोगीगुणठाणे जिननामकर्मनो उदय होय, तेथी उदीरणा पण लाजे. ते जेलतां आडत्रीश नामकर्म अने एक उच्चैर्गोत्र, एवं उंगणचालीशनी उदीरणा होय, तिहां प्रांते एक जिननाम, औदारिकद्विक, अस्थिर, अशुजखगतिद्विक, प्रेत्यकत्रिक, संस्थान ठ, अगुरुलघु, उपघात, पराघात, उस्वास, वर्णचतुष्क, तैसजनाम, कार्म्मणनाम, निर्म्माणनाम, प्रथमसंघयण, स्वरद्विक, सौजाग्यनाम, आदेयनाम, यशःकीर्त्तिनाम, त्रसत्रिक, नरगति, पंचेंद्रियजाति,उच्चैर्गोत्र. ए उंगणचालीश प्रकृतिनी उदीरणाविछेद थये थके चौदमे गुणठाणे अनुदीरक जगवंत होय ॥ उदीरणाधिकार सपूर्ण थयो. ॥ २५ ॥

॥ उदीरणा यंत्रकम् ॥

	गुणगणे उदीरणा प्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
०	ओघें.	८	१२२	५	९	२	२८	४	६७	२	५
१	मिथ्यात्वें.	८	११७	५	९	२	२६	४	६४	२	५
२	सास्वादनें.	८	१११	५	९	२	२५	४	५९	२	५
३	मिश्रें.	८	१००	५	९	२	२२	४	५१	२	५
४	अविरतें.	८	१०४	५	९	२	२२	४	५५	२	५
५	देशविरतें.	८	८७	५	९	२	१८	२	४४	२	५
६	प्रमत्तसंयतें.	८	८१	५	९	२	१४	१	४४	१	५
७	अप्रमत्तसंयतें.	६	७३	५	६	०	१४	०	४२	१	५
८	अपूर्वकरणे.	६	६८	५	६	०	१३	०	३९	१	५
९	अनिवृत्तिकरणें.	६	६३	५	६	०	७	०	३९	१	५
१०	सूक्ष्मसंपरायें.	६	५७	५	६	०	१	०	३९	१	५
११	उपशांतमोहें.	५	५६	५	६	०	०	०	३९	१	५
१२	क्षीणमोहें.	५	५७/५२	५	६/४	०	०	०	३७	१	५
१३	सयोगी केवलीयें.	२	३९	०	०	०	०	०	३८	१	०
१४	अयोगी केवलीयें.	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

हवे अनुक्रमे उदयउदीरणा प्रकृति विचारीने चौद गुणठाणे सत्ता विचारे ले.

सत्ता कम्माण ठिइ, बंधाइअ लद्ध अत्त लाजाणं ॥
संते अडयाल सयं, जा उवसमु विजिणु बिअ तइए ॥ २६ ॥

अर्थ– सत्ताकम्माणठिइ के० सत्ता सद्भावकर्मनी स्थिती अवस्थान, बंधाइअ के० बंधन संक्रमणादिककरणें करी (लद्ध) लाधुं ले अत्तलाजाणं के० आत्मलाजकर्मीपणुं जेणे, एवी संते के० सत्तायें होय. अडयालसयं के० एकशोने अडतालीश प्रकृति ते जाउवसमुवि के० यावत् उपशांत मोहनामें अगीआरमुं गुणगणुं ले त्यां सुधी जाणवी, परंतु जिणुविअतइए के० जिननाम विना बीजे सास्वादनगुणठाणे तथा त्रीजे मिश्रगुणठाणे एकशोने सन्तालीश प्रकृतिनी सत्ता होय.

सत्ता एटले कर्मदलनुं जीवसाथें संबंधपणुं कर्मस्वरूपें रहेवुं, ज्यांसुधी बांध्यां कर्मनां दल, जीव प्रदेशथी खरे नहीं तथा अन्यप्रकृतिपणे संक्रमे नहीं, त्यांसुधी तेनी सत्ता जाणवी. ते कर्म केहेवां ले के जेने बांधवे करी तथा संक्रमणे करी लाधो पाम्यो ले जे आत्मलाज मतिज्ञानावरणादि आत्मस्वजाव जेणे, एवां कर्म एटले सजातिय उत्तर प्रकृतिमांहे निजस्थितिरसदलनुं परिकमाववुं. जेम देवगति, मनुष्यगत्यादिकमांहे संकमावीने सत्तायें रहेवुं, ते कर्मप्रकृति सत्तायें लयें एकशोने अडतालीशनी विवक्षा करवी. अहीं बंधननाम, शरीरनी पेरें पांच लीधां तेथी एकशोने अडतालीश लयें तथा मिथ्यात्व अविरति, देशविरति, प्रमत्त, अप्रमत, निवृत्ति, अनिवृत्ति सूक्ष्मसंपराय, उपशांतमोह लगें लयें एकशोने अडतालीश प्रकृति सत्तायें होय. तीर्थंकरनाम कर्मनी सत्ता होय. ते जीव, बीजे, त्रीजे, गुणठाणे न आवे तेमाटे जिननामनी सत्ता, ए बेहु गुणठाणे न लाजे अने मिथ्यात्व गुणठाणे जिननामनी सत्ता अंतरमुहूर्त्त संजवे, जेम कोइएक क्षायोपशमिक सम्यक्दृष्टि जीव पूर्वे मिथ्यात्वप्रत्ययें नरकायु बांधी पली सम्यक्त्व पामि जिननाम बांधी ते मरण समयें सम्यक्त्वथी मिथ्यात्वें जाय, पण सास्वादनें न जाय, तेथी मिथ्यात्वें अंतरमुहूर्त्त मात्र जिननाम सत्तायें होय, पण सास्वादन अने मिश्रें न होय, तेथी ए बंने गुणठाणे एकशो ने सन्तालीशनी सत्ता होय ॥ २६ ॥

अपूव्वाइअ चउक्के, अण तिरि निरयाउ विणु बिआलसयं ॥
सम्माइ चउसुसत्तग, खयंमि इग चत्तसय महवा ॥ २७ ॥

अर्थ– अपूवाइअचउक्के के० अपूर्वकरणादिक चार गुणठाणे अण के० अनंतानुबंधीयानी चोकडी, तिरि के० तिर्यंचायु, निरयाउ के० नरकायु ए ल प्रकृति, विणु के० ते विना शेष, बिआलसयं के० एकशोने बेंतालीश प्रकृतिनी सत्ता होय अने सम्माइचउसु के० अविरतिसम्यक्दृष्टि चार गुणठाणा प्रमुखें क्षायिक सम्यक्दृष्टिने सत्तगखयंमि के० सात प्रकृति क्षय गइ ते जणी इगचत्तसय के० एकशो एकतालीश प्रकृति सत्तायें होय. अहवा के० अथवा पक्षांतरें ए अर्थ, आगली गाथामां लखाशे ॥ २७ ॥

ए हवे विशेषें कहे ले. अहीं पंच संग्रहने मतें अनंतानुबंधीया कषाय चारनी विसंयोजना तथा क्षपणा कस्या विना उपशमश्रेणीयें तथा क्षपकश्रेणीयें आठमुं, नवमुं, दशमुं, अने अगीआरमुं ए चार गुणठाणां स्पर्शे नहीं. विसंयोजना एटले विशेष जे खपाव्यां हतां पण मिथ्यात्वादिक प्रत्ययें वली बंधाय, ते खपणानुं नाम विसंयोजना कहीयें अने बल्या बीजनी पेरें फरी पल्लवे नहीं, ते खपणा कहीयें. बेहुपरि सत्ता न होय. तथा नरकायु, तिर्यगायु बांध्या पली उपशमश्रेणि न करे तेथी ते बे आयुनी सत्ता छुते थके ए चार गुणठाणां न होय, तेथी अनंतानुबंधी कषायनी चोकडी, तथा नरकायु ने तिर्यंचायु, ए ल प्रकृतिनी सत्ताविना शेष एकशोने बेंतालीश प्रकृतिनी सत्ता होय. तथा देवायु बांधे थके उपशमश्रेणि करवानुं संजवे ते

थी देवायुनी सत्ता अने मनुष्यायुयें वर्ते तेथी तेनी पण सत्ता हुंते ए चार गुणठाणां होय, तथा पूर्वे अगीआरमा गुणठाणा सुधी एकशोने अडतालीशनी सत्ता कही ते संजव, सत्तानी अपेक्षायें जाणवो, जेजणी उपशमश्रेणिना धणी पण तिहांथी पाछा पमी मिथ्यात्वादिक प्रत्ययें वली ते ठ प्रकृति बांधशे, ए सत्तानो संजव ठे. योग्यतापणे अपेक्षायें एकशोने अडतालीशनी सत्ता कहीयें, इहां कांइ विरोध नथी.

१ अविरतिसम्यक्दृष्टि, २ देशविरति, ३ प्रमत्त, ४ अप्रमत्त, ए चार गुणठाणे वर्त्तता क्षायिक सम्यक्दृष्टि जीवने अनंतानुबंधिया चार कषाय, मिथ्यात्वमोहनीय, मिश्रमोहनीय, अने सम्यक्त्वमोहनीय, ए सात प्रकृति खपावी ते जणी ते सातनी सत्ता टली, तेवारें शेष एकशोने एकतालीशनी सत्ता होय ए अचरम शरीर क्षायिक सम्यक्दृष्टिनी अपेक्षायें चरम शरीरक्षायिक सम्यक्दृष्टिनो विशेष. ए अर्थ वली पक्षांतरें आगली गाथामां कहेशे ॥ २७ ॥

खवगंतु पप्प चउसुवि, पणयालं निरय तिरि सुराउ विणा ॥
सत्तगविणु अडतीसं, जा अनिअट्टी पढम जागो ॥ २८ ॥

अर्थ– पक्षांतरें खवगंतुपप्पचउसुवि के० तथा क्षपक केवली, चरम शरीरीने ए चार गुणठाणे निरयतिरिसुराउविणा के० नरकायु, तिर्यंचायु, अने देवायु, ए त्रण आउखां विना पणयालं के० एकशो पीस्तालीश प्रकृति कही. अने सत्तगविणुअडतीसं के० सप्तक क्षयें क्षायिकसम्यक्दृष्टिने एकशोने आडत्रीशनी सत्ता जाअनिअट्टीपढमजागो के० चोथा गुणठाणाथी लइने यावत् अनिवृत्ति नवमा गुणठाणाना प्रथम जाग लगें होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २८ ॥

अथवा एटले पक्षांतरें क्षपक एटले तेहीज जवमां सर्व प्रकृतिनो खपावनार थशे एवो जे मनुष्य, चरमशरीरी तेने चोथे, पांचमे, ठठे, अने सातमे, ए चार गुणठाणे क्षायोपशमिक, अने क्षायिक ए बेहु सम्यक्त्व ठतां तथा मिथ्यात्वादिकें पण चरमशरीरी ठे, ते जणी देवायु, नरकायु ने तिर्यगायु, ए त्रण पोतपोताना चरमजवने विषे जोगवीने खपाव्यां ठे तेथी तेने सत्तायें एकशोने अडतालीशमांथी त्रण काढ्यां ठतां शेष एकशो पीस्तालीश प्रकृति सत्तायें होय. ए स्वरूप, सत्तानी अपेक्षायें जाणवुं, तेथी शतकनामे कर्मग्रंथमध्यें सात प्रकृति खपाव्या पठी ए त्रण आयुनी क्षपणा, संजव सत्तापेक्षायें कही. तेहशुं विरोध न होय जे जणी तिहां खपणा के० ए त्रण आयुना बंधयोग्य टाली तेणे जीव करे नहीं. एटले वली ए त्रण आयु बांधे नहीं, तथा क्षायिकसम्यक्दृष्टिने चरम शरीरें चोथा गुणठाणेथी मांकीने पांचमे, ठठे, सातमे, आठमे, ए पांच गुणठाणे तथा नवमा गुणठाणानो अंतर मुहूर्त्त कालना नव जाग करीयें, तेना प्रथमजाग सुधी एकशोने आडत्रीश प्रकृतिनी सत्ता होय, ते आवी रीतें के चरम शरीरी जणी पूर्वोक्त प्रकारें देवायु, नरकायु, तिर्यगायु, ए त्रणनी सत्ता टली अने क्षायिक सम्यक्त्व ठे माटे अनंतानुबंधीया कषाय चार तथा मिथ्यात्व, मिश्र ने सम्यक्त्व, ए त्रण मोहनी. एवं सात प्रकृतिनी पण सत्ता टली एटले एकशोने अडतालीशमांहेथी ए दश प्रकृतिनी सत्ता विना शेष एकशोने आडत्रीश प्रकृतिनी सत्ता नवमा गुणठाणाना नव जागमांहेला प्रथम जाग लगें होय. तेवार पठी तेर नामकर्मनी अने त्रण दर्शनावरणीयनी, एवं शोल प्रकृतिनी सत्ता विछेद थाय, ते कहे ठे. ॥ २८ ॥

थावर तिरि निरया यव, डुग थीण तिगे ग विगल साहारं ॥
सोल खउ डुविस सयं, विअंसि विअ तिअ कसायंतो ॥ २९ ॥

अर्थ– थावर के० स्थावरद्विक, तिरि के० तिर्यंचद्विक, निरय के० नरकद्विक, आयव के० आतपद्विक, ए चार डुग के० द्विक अने थीणतिग के० थीणद्धीत्रिक, एग के० एकेंद्रियजाति, विगल के० विकलेंद्रि-

छक जाणवां. अगुरुलहुचउ के० अगुरुलघुचतुष्क, अपजत्तं के० अपर्याप्तनाम, सायंच के० शातावेदनीय असायंवा के० अथवा अशातावेदनीय, ए वे प्रकृतिमांहेथी एक लेवी. परित्त के० प्रत्येकत्रिक, उवंगतिग के० उपांगत्रिक, सुसर के० सुस्वरनाम, निश्चं के० नीचैर्गोत्र, एवं बहोंतेर प्रकृति थइ ॥ इत्यक्षरार्थः॥३३॥

पूर्वली गाथामां कहेली चालीश प्रकृति तथा छ संघयण, अस्थिरनाम, अशुभनाम, दौर्भाग्यनाम, दुःस्वरनाम, अनादेयनाम, अयशःकीर्त्तिनाम. ए अस्थिरषट्क, छ संस्थान, ए त्रण पद आगल छक जोडीयें. अगुरुलघु, उपघात, पराघात, अने उश्वास, ए अगुरुलघुचतुष्क कहीयें. अपर्याप्तनाम, शाता अथवा अशाता, ए वे वेदनीयनी प्रकृतिमांहेली जे उदय होय, ते विना बीजी एक प्रकृति अनुदयवती होय, ते खपावे. प्रत्येकनाम, स्थिरनाम, शुभनाम, ए प्रत्येकत्रिक. औदारिक, वैक्रियने आहारक. ए उपांग त्रण, सुस्वरनाम, नीचैर्गोत्र. एवं बहोंतेर प्रकृति थइ तेमांहे सीत्तेर नामकर्मनी, एक वेदनीय, एक नीचैर्गोत्री जाणवी. ए बहोंतेर प्रकृतिनो पण त्यां उदय नहीं, तेथी बहोंतेर प्रकृतिनी सत्ताविछेद थाय ॥ ३३ ॥

विसयरि खउ अ चरिमे, तेरस मणुअ तसतिग जसाइज्जं ॥
सुभग जिणुच्च पणिंदिअ, सायासा एगयर छेउ ॥ ३४ ॥

अर्थ– विसयरिखउअ के० ए बहोंतेर प्रकृतिनो क्षय होय. चरिमे के० वली छेहले समयें तेरस के० तेर प्रकृतिनी सत्ता विछेद थाय, ते कहेछे. मणुअ के० मनुष्यत्रिक,तस के० त्रसत्रिक ए बे तिग के० त्रिक जाणवां. जस के० यशःकीर्त्तिनाम, आइज्जं के० आदेयनाम, सुभग के० सौभाग्यनाम, जिण के० जिननाम, उच्च के० उच्चैर्गोत्र, पणिंदिअ के० पंचेंद्रियजाति, अने सायासाएगयरछेउ के० शाता अशातामांहेली एक उदयवती प्रकृतिनो विछेद होय. ॥ ३४ ॥

ते बहोंतेर प्रकृति आपणुं दल अन्यसजातिय उदयवती प्रकृतिमांहे स्तिबुक संक्रमे, संक्रमावी खपावे, जेम मनुष्यगति उदयवती छे, तेमध्यें शेष त्रण गतिनुं दलिक संक्रमावी खपावे, तेम बीजी पण यथायोग्य जाणवी. स्तिबुकसंक्रम ते कहीयें जेम पाणीनो परपोटो सहेजें पाणीमांहे संक्रमे, तेम जे सहेजें स्व स्तोकदलिक परप्रकृतिमांहे संक्रमे, पण जीववीर्यें न संक्रमे तेथी ए स्तिबुकसंक्रमण करणमांहे गण्यो, तेथी ते अयोगीगुणठाणाने छेहले समयें मनुष्यगति,मनुष्यानुपूर्वी अने मनुष्यायु. ए मनुष्यत्रिक. त्रसनाम. बादरनाम अने पर्याप्तनाम, ए त्रसत्रिक. यशःकीर्त्तिनाम, आदेयनाम, सौभाग्यनाम, तीर्थंकरनाम, उच्चैर्गोत्र, पंचेंद्रियजाति नाम, अशाता ने शाता, ए वे वेदनीयमांहेथी जेनो उदय होय, ते एक लेवी. एवं तेर प्रकृतिनी सत्ता होय. तेमां एक वेदनीयनी, एक आयुनी, एक उच्चैर्गोत्रनी अने शेष दश प्रकृति नामकर्मनी रहे. ए सत्तरी प्रमुख शास्त्रने विरुद्ध छे जे भणी त्यां बादर नामकर्मनी प्रकृतिनां सत्तास्थानक कह्यां, ते मध्यें आठ प्रकृति तथा जिननाम सहित होय, तेवारें नव प्रकृतिरूप सत्ता स्थानक कह्युं, पण दश प्रकृतिरूप सत्तास्थानक न कह्युं.ए अपेक्षायें अहींआं ते केम संभवे? तथा बार उदयवती प्रकृति स्तिबुक संक्रम विना खपावे अने मनुष्यानुपूर्वीने उदयें वक्रगति होय ते पण अहींआं नहीं होय तेथी स्तिबुकसंक्रम विना केम खपावे? तेणे अंहींआं कोइ आचार्य मनुष्यानुपूर्वीनो विछेद पण द्विचरिमसमयें माने छे तेने मतें अयोगीगुणठाणाना छेहला वे समय, तेमध्यें पहेले समयें तहोंतेर प्रकृति खपावे अने छेहले समयें बार प्रकृति खपावे. अहींआं व्यवहारनय लेवो. अने निश्चयनयें तो सिद्धगमन समयेंज छे तेहिज मतांतरें आगली गाथायें देखाडे छे. ॥ ३४ ॥

अर्थ– सुहुमि के० सूक्ष्म संपरायगुणठाणे दुसय के० एकशो ने बे प्रकृतिनी सत्ता होय, त्यां लोहंतो के० संज्वलना लोजनो क्षय होय, तेवारें खीणदुचरिमेगसय के० क्षीणमोहगुणठाणें द्विचरम समयें एकशो ने एक प्रकृति सत्तायें होय, त्यां दुनिद्दखओ के० बे निद्रानो क्षय थाय, तेवारें नवनवइचरिससमए के० नवाणुं प्रकृतिनी सत्ता, ठेहले समयें होय. त्यां चउदंसण के० चार दर्शनावरणीय, नाण के० पांच ज्ञानावरणीय अने विग्घंतो के० पांच अंतराय. एवं चौद प्रकृतिनो क्षय थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३१ ॥

सूक्ष्मसंपराय दशमे गुणठाणे ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ,वेदनीय बे, मोहनीय एक, मनुष्यायु एक, नामनी एंशी, गोत्रनी बे, अंतरायनी पांच, एवं एकशोने बे प्रकृतिनी सत्ता रही. पठी त्यां रह्यो थको अध्यवसाय विशुद्धें करी सूक्ष्म लोज पण खपावे, तेथी तेनी सत्ता विछेद थाय. तेवारें एकशोने एक प्रकृति सत्तायें रही, क्षपकश्रेणिमांहे उपशांतमोह अगीआरमुं गुणठाणुं न होय. केमके मोहने उपशमावे थके उपशांतमोह कहेवाय ठे, अने अहींयांतो मोहने खपावतो गयो ठे तेथी तेनी सत्ता पण टालतो गयो ठे तेणे करी ते क्षीणमोहवीतराग ठद्मस्थ गुणठाणी कहेवाय. अहींतो तेने समय ऊन निजगुणस्थानकाल लगें एकशो एक प्रकृतिनी सत्ता होय. त्यां ठेहला समयथी पहेलो समय ते दुचरिम समय कहीयें. त्यां निद्रा, प्रचला, ए बे प्रकृति खपावे, तेवारें बारमा गुणठाणाने ठेहले समयें नवाणुं प्रकृतिनी सत्ता रहे. अहींआं मतांतरें बारमा गुणठाणाना ठेहले समयें चक्षुदर्शनावरणीय, अचक्षुदर्शनावरणीय, अवधिदर्शनावरणीय, केवलदर्शनावरणीय, ए चार दर्शनावरणीय अनेपांच ज्ञानावरणीय तथा पांच अंतराय, एवं चौद प्रकृतिना क्षयें तेनी सत्ताविछेद होय, तेवारें केवल ज्ञानउपजे. ए नवाणुंमांहेथी चौदनी सत्ता टली ॥ ३१ ॥

पणसीइ सजोगि अजो, गि दु चरिमे देव खगइ गंध दुगं ॥
फासठ वन्न रस तणु, बंधण संघाय पण निमिणं ॥ ३२ ॥

अर्थ– पणसीइसजोगि के० तेवारें पंचाशी प्रकृतिनी सत्ता सयोगीगुणठाणे होय, अने अजोगिदुचरिमे के० अयोगीगुणठाणे पण दुचरमसमयलगें पंचाशीनी सत्ता होय, त्यां देव के० देवद्विक, खगइ के० खगतिद्विक, गंध के० गंधद्विक, दुगं के० ए त्रणद्विक, फासठ के० स्पर्श आठ, वन्न के० पांच वर्ण, रस के० पांच रस, तणु के० शरीर पांच, बंधण के० बंधन पांच, संघाय के० संघातन पांच, पण के० ए सौ पांच पांच, कहेवां. निमिणं के० निर्माणनाम. एवं चालीश प्रकृति थइ ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३२ ॥

तेवारें तेरमे सयोगीगुणठाणे तथा चौदमा अयोगीकेवलीगुणठाणाना ठेहला समयना उपरला समय लगें वेदनीय बे, नामनी एंशी, आयुनी एक अने गोत्रनी बे,ए पंचाशी प्रकृतिनी सत्ता रहे,त्यां अयोगीगुणठाणाना अंतना समयथी पहेलो जे समय तिहां अनुदयवती, बहोंतेर प्रकृति खपावे, ते प्रकृतिनां नाम कहेठे. देवगति, देवानुपूर्वी, ए देवद्विक. शुजविहायोगति अने अशुजविहायोगति, ए खगतिद्विक, सुरजिगंध अने दुरजिगंध, ए गंधद्विक, ए त्रण आगल द्विक शब्द जोडीयें, तेवारें ठ प्रकृति थाय, आठ स्पर्श, पांच वर्ण, पांच रस, पांच शरीर नाम प्रकृति, तेमज ते नामे औदारिकादिक पांच, बंधननी प्रकृति, तथा औदारिकादिक पांच संघातननी प्रकृति, वर्णादिक पांचथी आगल जेटला शब्द कह्या, ते सर्वनी आगल पण शब्द जोडीयें तथा निर्म्माणनाम, ए चालीश प्रकृति थइ ॥ ३२ ॥

संघयण अथिर संठा, ण ठक्क अगुरुलहु चउ अपजत्तं ॥
सायं च असायं वा, परित्तुवंगातिग सुसर निअं ॥ ३३ ॥

अर्थ– संघयण के० संघयण ठ, अथिर के० अस्थिरषट्क, संठाण के० संस्थान ठ, ठक्क के० ए त्रण

नर अणुपुव्वि विणा वा, बारस चरिम समयंमि जोखविउ ॥
पत्तोसिद्धिं देविं, द वंदिअं नमह तं वीरं ॥ ३५ ॥ सत्ता
सम्मत्ता ॥ इति कर्मस्तवाख्यो द्वितीयः कर्मग्रंथः संपूर्णः ॥ २ ॥

अर्थ– नरअणुपुविविणावा के० मनुष्यानुपूर्वीनो उदय नथी, तेथी ते विना मतांतरें बारसचरिमसमयंमि के० बार प्रकृति, ठेले समयें जोखविउ के० जे खपावीने पत्तो के० प्राप्तो एटले पाम्यो, सिद्धिं के० सिद्धगति एटले मोक्षगति, ते प्रत्यें देविंदवंदिअं के० देवेंद्रे वंदित तथा देवेंद्र सूरियें वंदित, नमहतंवीरं के० एवा श्रीमहावीरदेवनां चरणकमल ठे, तेने नमस्कार करो ॥ ३५ ॥

पूर्वोक्त कारणजणी मनुष्यानुपूर्वीनो उदय नथी ते विना मनुष्यगति, मनुष्यायु, त्रस, बादर, पर्याप्ति, यशःकीर्त्ति, आदेय, सौजाग्य, तीर्थंकरनाम, उच्चैर्गोत्र, पंचेंद्रियजाति, एक वेदनीय, ए बार प्र[illegible] रमसमयें उदयवती ठे ते जणी ए तिबुकसंक्रम विना स्वजावें स्थितिक्षय थाय, ते माटे ए बार प्रकृति शुक्लध्याननो चोथो पायो समुच्छिन्नक्रियाअनिवृत्ति एवे नामे ठे. तेणे करी खपावीने साकारोपयोगें वर्त्ततां सकल कर्म टाली शुद्ध सहजरूप निरुपाधिक शुद्धोपयोगी एक समय समश्रेणि ज्यां श्रीअपापानगरीयें हस्तिपालराजानी राजसजायें देशना देतां थकां त्यां जे आकाशप्रदेश अवगाह्या हता, तेहनी ऊर्ध्वसमश्रेणियें जे सिद्धक्षेत्रना आकाशप्रदेश, ते आकाशप्रदेश अवगाहि, अचलरूप रह्या, पण ते श्रेणिना वचला आकाशप्रदेश स्पर्श्या नहीं. ए अचिंत्यशक्तिना धणी जो आत्मप्रदेशना दंड विना स्पर्श हुंते जाय तो असंख्याता समय लागे, तेजणी सिद्धनी अस्पृशजगति मानवी. एवा श्रीमहावीर वर्द्धमान चरम तीर्थंकर अनेक देवेंद्र कहेतां चोशठ इंद्रे पूजित अथवा ग्रंथकर्त्ता तपागच्छाधिराज जट्टारक श्रीदेवेंद्रसूरियें वंदित, तेह प्रत्यें वांदो तेने जक्तिपूर्वक नमस्कार करो ॥ ३५ ॥ इतिश्री द्वितीयकर्मस्तवाख्यस्य बालावबोधः संपूर्णः ॥ २ ॥

॥ इतिश्री बालावबोधसहित कर्मस्तवनामा द्वितीय कर्मग्रंथः संपूर्णः ॥ २ ॥

9958

॥ सत्ता यंत्रकम् ॥

०	गुणठाणे सत्ता.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	उपशमश्रेणी.	क्षपकश्रेणी.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
०	ओघे.	८	१४८			५	९	२	२८	४	९३	२	५
१	मिथ्यात्वे.	८	१४८			५	९	२	२८	४	९३	२	५
२	सास्वादने.	८	१४७			५	९	२	२८	४	९२	२	५
३	मिश्रे.	८	१४७			५	९	२	२८	४	९२	२	५
४	अविरते.	८	१४८	१४१	१४५/१३८	५	९	२	२८/२१	४/१	९३	२	५
५	देशविरते.	८	१४८	१४१	१४५/१३८	५	९	२	२८/२१	४/१	९३	२	५
६	प्रमत्तसंयते.	८	१४८	१४१	१४५/१३८	५	९	२	२८/२१	४/१	९३	२	५
७	अप्रमत्तसंयते.	८	१४८	१४१	१४५/१३८	५	९	२	२८/२१	४/१	९३	२	५
८	अपूर्वकरणे.	८	१४८/१४२	१३९	१३८	५	९	२	२८/२४/२१	४,१	९३	२	५
९	अनिवृत्तिकरणना भाग नव. १		१४८/१४२	१३९	१३८	५	९	२	२१	१	९३	२	५
	२			०	१२२	५	६	२	२१	१	८०	२	५
	३			०	११४	५	६	२	१३	१	८०	२	५
	४			०	११३	५	६	२	१२	१	८०	२	५
	५			०	११२	५	६	२	११	१	८०	२	५
	६			०	१०६	५	६	२	५	१	८०	२	५
	७			०	१०५	५	६	२	४	१	८०	२	५
	८			०	१०४	५	६	२	३	१	८०	२	५
	९			०	१०३	५	६	२	२	१	८०	२	५
१०	सूक्ष्मसंपराये.	८	१४८/१४२	१३९	१०२	५	६	२	२८/२४/२१/१	२/१	९३/८०	२	५
११	उपशांतमोहे.	८	१४८/१४२	१३९	१०१	५	६	२	२८/२४/२१	४/१	९३/८०	२	५
१२	क्षीणमोहे.	७	१०१/९९	०	१०१/९९	५/५	६/४	२	०	१	८०	२	५
१३	सयोगी केवलीये.	४	८५/८५	०	८५/८५	०	०	२	०	१	८०	२	०
१४	अयोगीकेवलीये.	४	८५/१३/१२	०	८५/१३/१२	०	०	२/१	०	१	८० [illegible]	२/१	०